

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

~~Ph. Pr. 100. 912~~

~~100~~

Im Künigl. Appellationsgerichte zu
Präsidenten gesezt.

Ph. Pr.

1313^a

Wolff

Handwritten scribble

*Barber Co
1792
Com. 12. d.*

30 m.

~~Ph. Pa. 100. 8 I 2~~
~~100~~

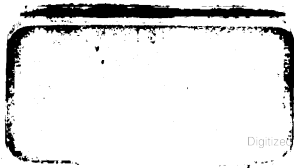
Vom Königl. Appellationsgericht zu
Preiburg in Sachsen.

Ph. Pa.

1313^a

Wolff

[Illegible cursive signature]

Staffner Conf.

1792.

Com. 12. d.

30 m.

INSTITUTIONES
JURIS NATURÆ
ET
GENTIUM

IN QUIBUS
EX IPSA HOMINIS NATURA
CONTINUO NEXU

OMNES OBLIGATIONES
ET JURA OMNIA
DEDUCUNTUR.

AUTORE

CHRISTIANO WOLFF
POTENTISSIMI BORUSSIÆ REGIS
CONSILIARIO INTIMO ET UNIVERSITATIS
HALENSIS CANCELLARIO ET
SENIORE.

ad A. Krümer J. C. post.

CUM PRIVILEGIIS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ

MDCCLXXIV.

**Bayerische
Staatsbibliothek
München**

SERENISSIMO
CELSISSIMOQUE
PRINCIPI AC DOMINO
DOMINO
AUGUSTO
WILHELMO
BORUSSIÆ PRINCIPI

ET REL.

DOMINO
LONGE, CLEMENTISSIMO.

SERENISSIME
CELSISSIMEQUE
PRINCEPS,

eritas & justitia ful-
cimenta Reipubli-
cæ sunt, quibus
deserta in ruinam labitur. Veri-
tas a justitia separari nequit, nisi
mo-

mores, quos communis opinio probat, speciem ejus fallacem induere debeant. Consistit justitia in voluntate constante ac perpetua jus suum cuique tribuendi, ideoque neminem lædendi, seu injuriam faciendi. Jus intime non perspicitur, nisi simul cognoscatur, quid bonum, æquum atque rectum sit. Justus igitur nil facit, nisi cum sensu officii, nec sine studio recte agendi, ac ita demum solidam veramque gloriam acquirit, invidiæ obtreætatione non lacerandam. Actionum humanarum bonitatem, æquitatem & rectitudinem non facit hominum opinio, quæ stabilis non permanet, nec sibi in omnibus consen-

a 3 tit,

tit, sed ut sint bonæ, ut æquæ,
ut rectæ, id ab ipsa hominum na-
tura venit & in rerum essentia at-
que natura rationem sufficientem
habet. Differt igitur ab opinione
veritas, quæ æternitatem & sem-
pitermitatem ab ipsa hominum at-
que rerum essentia & natura im-
mutabili trahit. Neque etiam
opinio, assensum firmum atque
immutatum parere nescia, volunta-
tem efficit constantem & perpe-
tuam, sed haud raro in re maxime
ardua animus incertus fluctuatur,
& in præceps pervehitur. Sola
veritas, quæ unica & immutabilis
est, nec ulli unquam imponit,
constantia ac perpetuitatis mater
est. Hæc ratio me permovet, ut
castum

castum illud & sanctum jus, quod ipsa natura inter homines singulos atque gentes constituit, inconcussum felicitatis totius generis humani fundamentum, ex ipsa natura humana continuo nexu, concinna tamen brevitate, ut prodessem plurimis, deductum in systema quoddam breve, sed veri nominis redigerem, ea sollicitudine, ne brevis detraheret perspicuitati. Quoniam abunde convictus sum, **PRINCEPS CELSIS-SIME, TIBI** veritatis & justitiæ amanti non displiciturum laborem, quem exantlavi; libellum hunc mole quidem, ast non utilitate parvum & ubertate rerum gravem summa animi devotione

CELSITUDINI TUÆ RE-
GIÆ offero, meque Clementiæ
TUÆ commendo, additis vo-
tis; Deus TE fervet!

REGIÆ
CELSITUDINIS TUÆ

humillimus & devotissimus Cultor,
CHRISTIANUS L. B. DE WOLFF

PRÆFATIO.

Postquam opus arduum Juris naturæ & gentium absolvi & ad exitum perduxî, ut prodessem plurimis, ea, quæ in illo diffuse pertractata fuerunt, concinna brevitate in compendium coëgi, & nunc

P R Æ F A T I O.

sub titulo Institutionum Juris naturæ & gentium in publicum profero. Reddenda vero mihi est instituti hujus ratio. Cum amor veritatis mihi quasi natura sit infitus, ac ideo jam sæpe monuerim, me non alio fine ad studium Matheseos animum appulisse, quam ut causam tantæ certitudinis in Geometria intime perspicerem; ea cognita nihil mihi antiquius fuit, quam ut veritatem in aprico collocarem, nec assensum eidem præberem persuasus, sed convictus. Eodem animo ad jura enodanda accessi, & fontem omnis juris in natura humana deprehendi, quod dudum inculcatum a veteribus, & a recentioribus repetitum, ast minime demonstratum, non opinione mihi persuasi, sed ad veritatem convictus fui.

P R Æ F A T I O.

fui. Ita vero mihi non modo innotuit
modus, quo ipsa natura obligamur ad
certas actiones committendas, vel omit-
tendas; verum etiam omnis amplitudo
Juris naturæ, qua ad quaslibet actiones
humanas, qualescunque tandem illæ
fuerint, extenditur; tandemque intel-
lexi, quomodo Jura positiva ex Jure
naturæ fieri debeant, ut ab omni cen-
sura immunia a tribunali rationis mi-
nime vereantur, ne adversus se pro-
nuntietur. Sequitur hinc, veluti sua
sponte, ut etiam Juri positivo omni
non minus, quam naturali insit veritas
& ea via demonstrationis patefiat, sic-
que quod pro jure habetur, vel haben-
dum ab eo, quod est, certo & accurate
discernatur. Regit nimirum Jus natu-
ræ

P R Æ F A T I O.

ræ, sicut voluntatem omnium hominum in singulis actibus, ita etiam voluntatem legislatoris, cujus perinde libertas, ac singulorum hominum naturalis, obligationem minime tollit. Ea igitur alio modo in lucem proferri non potuerunt, nisi, vestigiis EUCLIDIS, legum verioris Logicæ rigidi observatoris, insistendo, singuli termini exacta definitione explicarentur, propositiones singulæ sufficienter determinarentur, & non minus definitiones ita ordinarerentur, ut sequentes per antecedentes penitus intelligantur, sed propositiones quoque ita, ut sequentium veritas per antecedentes pateat. Finem hunc mihi propositum ut assequerer, in opere vasto Jus naturæ & gentium demonstrare

P R Æ F A T I O.

strare aggressus sum, & idem nuper ad umbilicum perduxi, neque ullus dubito (absit jaſtantia verbis!) me omni Jurisprudentiæ lucem affudiſſe, & nunc demum intelligi, quod a CICERONE ſcite dictum, non ex duodecim Tabulis, nec ex edicto prætorum, ſed penitus ex intima philoſophia Juris ſcientiam hau-riendam eſſe. Neque enim ſolum leges naturæ, ad omnia jura tam privata quam publica atque gentium extenſæ, in concordiam reductæ ſunt; verum etiam, ſi leges poſitivæ in quibus a naturalibus abeunt, ad normam naturalium juxta theoriam naturalem legum civilium, ſeu poſitivarum, quæ ipſa pars haud infima eſt Juris naturæ, eſſi hætenus deſerta & inculta, exigantur, inter

Juris-

P R Æ F A T I O.

Jurisprudentiam naturalem & positivam pulcherrimus nascitur concentus, ita ut omnium una sit concordia, una consonantia. Qui Jurisprudentiam colunt, imperiti plerumque sunt methodi, quæ sola ad scientiam ducit, nec amplitudinem Juris naturæ prospiciunt. Opus itaque nostrum non videtur esse ad ipsorum palatum compositum; multo minus autem captui tyronum convenit, quibus etiam obstat prolixitas. Quamobrem cum munus docendi Jus naturæ & gentium mihi demandatum sit; opera quoque mihi danda erat, ut cupidam legum juventutem ad solidam certamque juris scientiam perducerem, veris autem justitiæ sacerdotibus ad penetralia Themidos viam planam

P R Æ F A T I O.

nam sternerem, ne longius, quam par erat, amplius videatur iter, quod in opere Juris naturæ & gentium ingressus sum. Finem hunc mihi propositum ut consequerer, in his Institutionibus complexus sum omnes definitiones & propositiones in opere majore contentas, paucis quibusdam exceptis, quæ per illas facile intelliguntur, nec quicquam omitteretur, quod ad omne jus privatum, publicum universale & gentium proprium spectat. Præterea, quod palmarium est, curæ maxime id habui, ut singularum propositionum rationes sufficientes inspiciantur, nec in definitionibus quicquam sumatur, quod obscuritatem quandam adhuc in mente relinquat, quo minus penitus intel-

P R Æ F A T I O.

intelligatur. Ac propterea omnia in eum ordinem redegi, ut sequentia cum antecedentibus continuo cohæreant, & hæc per illa continuam lucem fundant. Equidem fieri non potuit, ut rationes evolvendo, quantum rigor demonstrandi exigit, & quod in opere majore præstiti, demonstrationes darem completas, quas præsens institutum non fert; id tamen non obstat, quo minus singulorum pateant rationes genuinæ, abunde satisfaciennes iis, quorum aciei lux clarissima adhuc officit: neque enim omnibus, ac nemini statim ipsum solem instar aquilarum intueri datum est, sed in luce meridiana initio caligant omnes. Successive autem crescentē luce mentis, quæ naturæ consuetudo

P R Æ F A T I O.

suetudo est, majorem lucem desiderant, qui in clarissima se versari arbitrabantur, & ita tandem evenit, ut, quod antea fastidiebant, nunc avidi appetant, nec satisfaciant nisi demonstrationes Euclideanum imitatrices. Et sic demum plenissime constabit, nos in opere vasto Juris naturæ & gentium non inutiles quæsisisse ambages, sed breviori via ad metam tendi non potuisse. Ceterum ut uno quasi conspectu exhibeam, quomodo ex ipsa natura humana tanquam fonte fluant omnes obligationes omniaque jura hominum, quædam adhuc mihi dicenda supersunt. Constat homo ex anima & corpore, & quemadmodum hoc ex variis componitur organis, quorum

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) b fun-

P R Æ F A T I O.

functiones conjunctim ad communem quendam scopum tendunt, veluti organorum vitalium ad totius corporis, seu vitæ ac sanitatis ejusdem conservationem; ita animæ insunt diversæ facultates, quarum socio usu homo rationis particeps, qua a ceteris animalibus disjungitur, aptus efficitur ad vitam rationi convenientem vivendam. Illa aptitudo organorum ad functiones suas obeundum, & facultatum ad suum usum, quem habent in vita hominis vivenda, perfectionem hominis essentialem absolvunt. Cum natura a veritatis tramite nunquam ne latum quidem unguem discedens non ullam ferat contradictionem, veritatis perpetuo capitalem hostem; eidem non alia
con-

P R Æ F A T I O.

convenit actionem humanarum directio, quam ut determinantur per easdem rationes finales, per quas determinantur naturales, & sic cum naturalibus ad eandem metam tendant. Atque aptitudo, actiones liberas sic & non aliter determinandi, perfectionem hominis accidentalem absolvit: quæ ubi ad essentialem accedit, integram hominis perfectionem perficit. Et inde est, ut actiones hominum liberæ intrinseca bonitate atque malitia discriminentur. Cum vero homo per naturam in genere determinatus sit ad bonum appetendum, malum averſandum; bonitas intrinseca motivum est actionum committendarum, malitia omittendarum: unde nascitur obligatio naturalis & directio

P R Æ F A T I O.

rectio actionum, quam diximus, induit formam legis ab ipsa natura latam. Ut obligationi huic satisfieri possit, concessa quoque homini esse debet facultas ea faciendi, sine quibus illi satisfieri nequit, & ita ex illa tanquam fonte derivatur jus cum ad usum rerum, tum ad certos actus. Ea vero est hominum natura, ut nonnisi conjunctis viribus & mutuo adjutorio ad illam perfectionem tendere possint, quæ unicus felicitatis fons est. Ac propterea officia erga se ipsum cum officiis erga alios amico charitatis vinculo ipsa natura copulavit, ut ad utraque eadem sit obligatio necessaria & in se immutabilis. Enimvero cum non inexhaustæ sint hominis vires, nec ideo sine ratione

ne

P R Æ F A T I O.

ne profundendæ; officia aliis non debentur cum neglectu sui, & ultra id, quod in potestate est, nec iis, qui, quod ab aliis petunt, ipsimet in potestate habent. At quoniam nemini hominum natura competit jus in actiones alterius, sicuti petenti de indigentia, ita præstituto relinquendum est iudicium de neglectu sui & eo, quod in potestate sua est. Interest autem haud raro hominis alienæ opis indigi, ut de eo, quod ab altero petit, certus sit. Quamobrem ipsa natura eidem competit jus, alios ad certas præstationes sibi obligandi, ita ut ad præstandum adigi possint, si nolint. Hinc enascitur quoad ea, quæ aliis debentur, differentia inter obligationem perfectam & imperfectam, unde

P R Æ F A T I O.

porro oritur jus ad id, quod nobis debetur ab aliis, vel perfectum, vel imperfectum. Cassat differentia hujus ratio in iis, quæ ne facias alteri prohibentur, cum semper certum sit, id omittendum esse. Quamobrem quoad actus negativos perfecta est obligatio naturalis, ut alteri competat jus perfectum non patendi, ut fiat, & facientem adigendi, ne faciat, aut in posterum denuo facere audeat. Quoniam denique nemini competit natura jus ad rem quandam in singulari proprium; natura res omnes quoad usum earundem necessarium communes sunt. Ex hæcenus dictis intelligitur, quinam sit status hominum naturalis, isque originarius, quem a natura habent. Enimvero non una fuit ratio,

P R Æ F A T I O.

ratio, quæ homines coëgit, ut, lege naturæ non invita, immo urgente, a communione primæva discedentes res antea communes juri proprio subicerent. Atque hinc ortum est dominium, quod jus sibi obligandi alios ad certas præstationes latius extendit, operas rebus propriis æquiparavit, & obligationem rerum ac operarum communicandarum officiis superaddit. Hinc pronalveo fluunt omnia jura rerum, tam in re, quam ad rem, quocunque demum nomine veniant, & jus defensionis ultiores acquirit limites. Obligatio propagandi genus humanum cum generatione indivulso nexu copulat educationem, ac ideo parentibus tribuit jus quoddam in actiones prolis. Cumque

P R Æ F A T I O.

eo fine contrahenda sint matrimonia, conjux unus ex consensu acquirit jus quoddam in actiones alterius. Et quia præstatio operarum perpetuarum pro alimentis perpétuis, in qua servitus naturaliter consistit, juri naturæ convenit; ex subjectione oritur jus domini in actiones servi. Quamobrem cum jus in actiones alterius Imperii nomine veniat; patet jam origo Imperii privati, quo jus, quod vulgo dicitur, personarum continetur. Jam cum singuli jura sua non satis tueri nec ab aliis invitis sine vi ac dubio maxime eventu consequi possent, immo nec commode sibi prospicere de iis, quæ ad vitæ sufficientiam faciunt, & felicitati serviunt; legi naturæ convenienter contractæ sunt societa-

P R Æ F A T I O.

cietates civiles, & sic ex subjectione natum est Imperium civile, sive publicum, ex quo jus omne publicum, seu civitatis universale derivatur. Denique cum jam civitates inter se spectari debeant tanquam personæ singulares in statu naturali viventes, in eas cadunt obligationes & jura, quæ singulos in statu naturali viventes respiciunt. Inter ista jura cum etiam locum habeat jus, alterum ad certas præstationes sibi obligandi; inde jura fœderum aliarumque pactioinum gentium manant. Et quia obligatio, conjunctis viribus commune bonum promovendi, per hoc tolli minime potuit, quod societates civiles contraxerint singuli; sicuti vi illius ipsa natura homines in universum omnes

P R Æ F A T I O.

in societatem quandam redegit, ita etiam inter gentes societatem instituit, ex cujus custodia theoriæ naturali legum civilium convenienter deducitur jus quoddam civili affine, quod, ut cum ULPIANO loquar, neque in totum a naturali recedit, nec per omnia ei servit. Ex iis, quæ modo breviter dicta sunt, haud obscure liquere arbitror, jura omnia inter se continuo connexa ex ipsa natura humana derivari, & patere, quod a veteribus dictum, ipsa natura jus esse constitutum. Plenius nexum hunc perspiciet, qui Institutiones ipsas attentò animo perlegere voluerit. Ceterum non vanus augur prædico fore, ut, si quis hasce Institutiones sibi familiares reddiderit, scientia juris solida veraque
animum

PRÆFATIO.

animum imbuat, lucem plenissimam, quamprimum ea aciem ejus non amplius offendit, ab opere majore expectaturus, & qui animum ad jus civile appellit, nullo fere negotio notitiam ejus sibi compareret. Unum adhuc superest, quod moneandum esse duxi, nimirum me in hisce Institutionibus nihil supposuisse, quod aliunde petendum sit, quemadmodum in opere majore Jus naturæ & gentium cum ceteris philosophiæ partibus connexum est, ut inoffenso pede in iis progredi liceat, etiamsi in operibus nostris philosophicis lector non fuerit versatus, immo si vel maxime adhuc peregrinus & hospes fuerit in philosophia. Si quæ enim notiones aliunde mutuandæ fuerant, eas una explicavi. Quemadmodum vero

mune-

P R Æ F A T I O.

muneri, quod mihi demandatum est, satisfeci; ita nihil magis in votis habeo, quam ut omnes, qui labore nostro se juvari posse confidunt, eos, quos polliceor, inde percipiant fructus. Faxit Deus, juris, quod enucleavimus, ipse auctor, ut veritas & justitia floreat in omni terra! Hæc, die quarta Septembris, Anno 1749.

CON-

C O N S P E C T U S
I N S T I T U T I O N U M
J U R I S N A T U R Æ E T G E N T I U M.

P A R S I.

DE JURE NATURÆ IN GENERE, ET
OFFICIIS ERGA SE IPSUM, ERGA ALIOS
ET ERGA DEUM.

Caput I. *De actionum humanarum differentia, earumque imputatione.* I

Caput II. *De Obligatione, Jure & lege, ac Juris natura principio.* 18

Caput III. *De Obligatione & Jure hominum universali in genere.* 34

Caput IV. *De Officiis hominis erga seipsum, & cum iis connexis juribus.* 52

Caput V. *De Officiis hominis erga alios, & juribus cum iis connexis.* 71

Caput VI. *De Officiis erga Deum.* 83

P A R S II.

DE DOMINIO, ET JURIBUS ATQUE
OBLIGATIONIBUS INDE NASCENTIBUS.

Caput I. *De communione primæva & origine domini.* 97

Caput II. *De modo originario acquirendi rerum dominium.* III

Caput

C O N S P E C T U S.

Caput III. <i>De Obligationibus & Juribus ex dominio oriundis.</i>	131
Caput IV. <i>De Jure ex communione primæva residuo.</i>	153
Caput V. <i>De modo acquirendi derivativo.</i>	159
Caput VI. <i>De animi sui sensis alteri significandis.</i>	175
Caput VII. <i>De modo sese alteri obligandi, seu promissis & pactis in genere.</i>	190
Caput VIII. <i>De usucapione & præscriptione.</i>	230
Caput IX. <i>De actibus mere beneficis in præsens absolutis.</i>	239
Caput X. <i>De pretio rerum & pecunia.</i>	254
Caput XI. <i>De actionibus beneficis obligatoriis, seu contractibus beneficis.</i>	266
Caput XII. <i>De actibus permutatoriis, seu contractibus onerosis.</i>	308
Caput XIII. <i>De contractibus, qui aleam continent.</i>	372
Caput XIV. <i>De quasi contractibus.</i>	389
Caput XV. <i>De jure in re aliena constituto, seu pignore & servitutibus.</i>	397
Caput XVI. <i>De dominio utili, ac inprimis feudo.</i>	418
Caput XVII. <i>Quomodo obligatio ex contractu tollatur.</i>	442
Caput XVIII. <i>De modo finiendi lites in statu naturali.</i>	455
Caput XIX. <i>De interpretatione.</i>	486
Caput XX. <i>De mortuis & nondum natis.</i>	499

P A R S

CONSPECTUS.

PARS III.

DE IMPERIO, ET OBLIGATIONIBUS ATQUE JURIBUS INDE NASCENTIBUS.

SECTIO I.

DE IMPERIO PRIVATO.

Caput I. <i>De imperio & societate in genere.</i>	509
Caput II. <i>De matrimonio, seu societate conjugali.</i>	522
Caput III. <i>De cognationibus & affinitatibus.</i>	535
Caput IV. <i>De societate paterna & potestate patria.</i>	540
Caput V. <i>De jure hereditario, seu testamentis & successione ab intestato.</i>	556
Caput VI. <i>De servitute & societate herili.</i>	573
Caput VII. <i>De domo.</i>	581

SECTIO II.

DE IMPERIO PUBLICO, SEU JURE CIVITATIS.

Caput I. <i>De origine civitatis & imperii publici.</i>	585
Caput II. <i>De diversis Rerump. formis.</i>	595
Caput III. <i>De Rep. constituenda.</i>	613
Caput IV. <i>De Juribus majestaticis.</i>	633
Caput V. <i>De theoria naturali legum civilium.</i>	654
Caput VI. <i>De officio superioris & subditorum.</i>	659

PARS

CONSPPECTUS.

PARS IV.

DE JURE GENTIUM.

Caput I. <i>De Jure Gentium in genere.</i>	669
Caput II. <i>De officiis gentium erga seipsas, & inde nascentibus juribus.</i>	673
Caput III. <i>De officiis gentium erga se invicem, ac inde nascentibus juribus.</i>	682
Caput IV. <i>De dominio gentis.</i>	692
Caput V. <i>De fœderibus & sponsonibus.</i>	701
Caput VI. <i>De modo componendi controversias gentium.</i>	713
Caput VII. <i>De Jure belli Gentium.</i>	720
Caput VIII. <i>De Jure Gentium in bello.</i>	736
Caput IX. <i>De pace & pactione pacis.</i>	755
Caput X. <i>De Jure legationum.</i>	766

FINIS CONSPECTUS.

INSTI-

INSTITUTIONES
JURIS NATURÆ
ET GENTIUM.

PARS I.

DE

JURE NATURÆ IN GE-
NERE ET OFFICIIS ERGA
SEIPSUM, ERGA ALIOS
ET ERGA DEUM.

CAPUT I.

DE

ACTIONUM HUMANARUM
DIFFERENTIA, EARUMQUE
IMPUTATIONE.

§. I.

Actiones internæ dicuntur, *Actiones internæ & externa, liberae ac necessariae.*
quæ sola vi animæ eli-
ciuntur; *externæ* autem,
quæ motu organorum
corporis perficiuntur.

Sunt autem vel *liberae*, quæ a libertate
(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) A ani-

2. P. I. C. I. De action. human. differ.

animæ quomodocunque dependent; vel *naturales*, seu *necessariæ*, quæ ab ea non dependent, sed per essentiam & naturam animæ ac corporis determinantur. Unde patet, *actiones liberas externas non dari sine internis, cum quibus coherent.*

§. 2.

Actio positiva & privativa, seu negativa.

Est præterea *Actio* vel *positiva*, quæ actu editur; *privativa* vero, cessatio actionis, quæ edi poterat. *Positiva libera* vocatur *Factum commissionis*; *privativa*, seu *negativa*, *Factum omissionis*. Illa etiam *Factum* simpliciter; hæc *Non-factum* appellatur. Sæpissime *sub facto etiam intelligitur non-factum, pro substrata materia.*

§. 3.

Imputatio.

Quando homo libere agit, vel non agit, *actionis causa libera* dicitur, quemadmodum etiam ejus, quod ex ea consequitur. Et *judicium*, quo causa libera declaratur agens actionis suæ, vel ejus, quod ex ea sequitur, sive boni, sive mali, *Imputatio* appellatur. *Quamobrem non imputari possunt nisi actiones liberæ, quatenus liberæ sunt, consequen-*

sequenter etiam *æ*, quæ in se spectatæ naturales quidem sunt, at tamen ab actione quadam libera precedente dependent (§. 1.).

§. 4.

Coacte agit, qui ab alio vi externa *Actio* impulsus agit, in actione sese habens *coacta*. per modum instrumenti: at coacte patitur, qui alterius in se actioni resistendi vires non habet. In eo casu non-resistentia est *Actio privativa coacta*. *Actio coacta*, cum libera non sit (§. 1.), imputari nequit, nisi cogenti: si vero approbetur, approbatio imputatur.

§. 5.

Differt a coacta *Actio invita*, si *Actio involuntaria* quis facit, quæ non facere mallet, & contra, modo aliquod malum ex actione contraria emergens evitare posset. Ei opponitur *voluntaria*, quæ nec coacta, nec invita est. *Actio igitur invita est*, si quis vi vel metu ab altero incusso permotus agit, vel non agit. At *invita imputatur*, etsi minus, quam voluntaria (§. 3.) ut, qui invitatus agit, aliquam habeat excusationem.

§. 6.

*Actio deli-
berata, in-
deliberata,
consultatio.*

Sunt autem *actiones* liberae, vel *de-
liberatae*, quæ nonnisi prævia consul-
tatione eduntur; vel *indeliberatae*, si
quis nulla prævia consultatione agit.
Est autem *Consultatio* actus intellectus,
quo disquiritur, num sit agendum,
aut non agendum, & quomodo agen-
dum. Quamobrem cum *actio* delibe-
rata magis libera sit, quam indelibera-
ta (§. 1.), *deliberata magis imputatur
indeliberata*, & quo magis *deliberata
fuerit, eo magis imputatur* (§. 3.).

§. 7.

*Determi-
natio actio-
num.*

Facultates animæ omnes per se
aptæ sunt ad certos actus, & omnia cor-
poris membra ad certas functiones,
consequenter tam illæ quam hæc de-
stinantur certo cuidam fini, ad quem
tendunt actiones naturales (§. 1.). Pa-
teret autem a posteriori, *actiones liberas
determinari posse vel per easdem ratio-
nes finales, per quas determinantur na-
turales, vel per diversas.*

§. 8.

*Status in-
ternus &
externus.*

Status in genere est coëxistentia
mutabilium, hoc est, eorum, quæ
etiam

etiam aliter se habere possunt, cum iisdem fixis, quæ scilicet aliter se habere nequeunt. Estque vel *internus*, quatenus mutabilia ista subiecto insunt, vel *externus*, quatenus eidem adsunt, vel extrinsecus ad idem referuntur.

§. 9.

Perfectio entis in genere est consensus in varietate, seu plurium a se invicem differentium in uno. Et *consensus* vocatur tendentia ad unum quid obtinendum. Ita perfectio horologii consistit in aptitudine, quam per structuram suam habet, accurate indicandi horam eiusque partes.

§. 10.

Ex adverso *Imperfectio* est dissensus in varietate, seu plurium a se invicem differentium in uno. Consistit autem *Dissensus* in contrarietate tendentiarum ad commune quid obtinendum. Ita oculus imperfectus est, si quæ in structura ejus concurrunt, quæ impediunt, quo minus imago clara & distincta in fundo delineetur.

§. 11.

*Perfectio
essentialis
& acciden-
talis. Acti-
ones ad
eam ten-
dentes.*

Est autem *Perfectio essentialis*, quæ continetur consensu determinationum essentialium, per quas scilicet ens tanquam ens hujus generis vel speciei concipitur. *Accidentalis* vero, quæ in consensu determinationum accidentalium cum essentialibus consistit, veluti si promptitudo utendi facultatibus animæ, vel organis corporis motorii acquiritur. *Perfectio igitur accidentalis eadem rationem determinantem habere debet, quam habet essentialis (§. 9.).* Consequenter *actiones liberae, quæ cum naturalibus per easdem rationes finales determinantur, ad perfectionem hominis ejusve statum tendunt (§. 8. 9.), & ideo quæ per diversas determinantur, ad imperfectionem tendant necesse est.*

§. 12.

*Actiones
bonæ, ma-
la.*

Cum *bonum* dicatur, quicquid hominem ejusque statum perficit, *malum* vero, quod imperfectiorem reddit; *actiones liberae ad perfectionem hominis ejusque status tendentes, consequenter cum naturalibus per easdem rationes finales determinatæ, bonæ sunt; que*

que vero tendunt ad imperfectionem hominis ejusque status, consequenter que cum naturalibus non per easdem rationes finales determinantur, sed per diversas, male sunt (§. 11.).

§. 13.

Actio in se bona est, quæ per determinationes essentielles, hoc est, eas, per quas tanquam talis actio concipitur, bona est. Et eodem sensu Actio in se male intelligitur. Quæ vero in se spectata nec bona, nec mala est, ea per se indifferens dicitur: quatenus tamen propter determinationes accidentales supervenientes ad perfectionem vel imperfectionem nostram statusque nostri tendit; in bonam vel malam abit.

Actio in se bona, in se mala, per se indifferens.

§. 14.

Actiones igitur quatenus in se bonæ sunt, vel malæ, aut propter determinationes accidentales accedentes bonæ vel malæ fiunt, bonitatem, vel malitiam intrinsecam habent, ut ideo opus non sit, eas demum jubendo fieri bonas, vel vetando malas.

Bonitas & malitia intrinseca actionum.

§. 15.

Quoniam ea est hominis natura, ut bonum appetat, malum aversetur,

Motivum in se consi-

nem & per
se appetibi-
les & aver-
sabiles.

actiones vero bonitatem vel malitiam in-
trinsecam habentes in se bonæ & malæ
sunt, aut propter determinationes acci-
dentales accedentes tales fiunt (§. 14.);
consequenter *motivum volitionis & no-
litionis in se continent*, ut, si distin-
cte cognoscantur, eas velimus, vel no-
limus; *actiones intrinsece bonæ, vel ma-
læ, per se appetibiles, vel aversabiles
sunt*. Hinc autem porro patet, *actio-
nes ad perfectionem hominis ejusve sta-
tus tendentes continere motivum volitionis
& esse per se appetibiles, quæ vero ten-
dunt ad imperfectionem hominis ejusve
status, motivum nolitionis continere &
esse per se aversabiles*.

§. 16.

*Rectitudo
actionis.*

*Rectitudo actionis est convenientia
cum omnibus determinationibus ho-
minis essentialibus, ut scilicet ea ratio-
nem sufficientem in iis simul sumtis
agnoscat, consequenter per eas intel-
ligi possit, cur talis potius esse debeat,
quam aliter. Actio igitur recta requi-
rit omnium facultatum animæ & facul-
tatis locomotive corporis consentientem
usum.*

§. 17.

§. 17.

Quamobrem si quid in actione libera desideretur ex parte intellectus, vel voluntatis, vel denique facultatis locomotivæ, a rectitudine deficit (§. 16.). Dicitur autem defectus rectitudinis actionis vincibilis quoad intellectum *Culpa*; quoad voluntatem & nolantatem *Dolus*. In genere quoque defectus rectitudinis actionis *Culpa* vocari solet. *Vincibile* vero dicitur, quod usu facultatum vitari poterat: *Invincibile* vero, quod non poterat. Atque ideo patet, actiones non minus culposas, quam dolosas agenti imputari (§. 3.). Ex adverso autem *Invincibile* dicitur, quod usu facultatum nostrarum evitari minime poterat. Quamobrem cum quæ casu fiunt, nulla culpa antecedente, ea a nobis evitari impossibile sit, veluti si grando segetem prosternit, inundatio domum subvertit; nobis quoque imputari nequeunt (§. cit.)

Defectus
ejus, culpa,
dolus.

§. 18.

Quoniam ignotum ut velimus vel nolimus fieri non potest, ac ideo voluntas & noluntas ab intellectu aut

Actio cul-
posa & do-
losa.

A s

facul-

facultate cognoscendi dependet; *actio dolosa committitur a sciente ac volente, culposa vero nec a sciente, nec a volente.*

§. 19.

Culpa & doli origo.

Culpa & dolus consistunt in defectu rectitudinis actionis vincibili (§. 17.). Defectus vincibilis a non-usu facultatum nostrarum, hoc est, omissione usus earundem nobis concessi venit (§. cit.). Culpa igitur & dolus non-usui facultatum nostrarum debetur.

§. 20.

Impotentia agendi.

A non-usu distinguenda est *Impotentia utendi*, quæ est independentia usus a voluntate nostra, ut scilicet is nobis sit impossibilis. *Quæ impotentia utendi facultatibus animæ ac corporis tribuenda, ea invincibilia sunt (§. 17.), consequenter ea imputari nequeunt, nisi illa culpa nostra fuerit contracta (§. cit.).*

§. 21.

Culpa specier.

Actus ad facultatem cognoscitivam, quos supponunt actus facultatis locomotivæ in actionibus liberis, pertinentes complures sunt. Unde pro eorum

eorum diversitate diversæ sunt culpæ species. Ita defectus attentionis circa actiones nostras *IncoGITANTIA* est; omis-
 sio actuum intellectus, quorum ope
 agenti innotescere poterat, quidnam
 ex actione sua sub præsentibus circum-
 stantiis boni vel mali consequi possit,
Inconsiderantia; defectus attentionis ad
 malum in dato casu eventu possibile,
 quod agens prævidere poterat, *Impre-
 videncia*; determinatio sui ad agen-
 dum, seposito omni facultatum cognos-
 cendi usu ad rectitudinem actionis
 requisito, *Præcipitantia in agendo*; de-
 fectus iudicii, quid vi circumstantiarum
 præsentium fieri consultius sit, *Impru-
 dentia*; absentia omnis sollicitudinis
 de rectitudine actionis, *Incuria*; omis-
 sio eorum, quæ certo fine fieri debent,
 non - usui facultatum cognoscendi de-
 bita, *Negligentia*. Hinc patet, cur
 plerumque omnes culpæ species sub
 nomine negligentiae comprehendantur,
 & quod *Diligentia*, quæ eidem oppo-
 nitur, sit commissio omnium illarum
 actionum, quæ certo fine committen-
 dæ, seu eorum omnium, quæ certo
 fine fieri debent.

§. 22.

Culpa media, propositi.

Datur etiam defectus rectitudinis actionis ob exceptionem in casu collisionis officiorum minus recte factam, quam *Culpam mediam* appellare lubet, alii *Culpam propositi* vocant; veluti si quis misericordia ductus solvit servum alterius compeditum, ut fugeret. *Quod igitur culpa media fit, id fit a sciente, non tamen directe volente.* Culpa hæc media ex inferioribus de collisione officiorum clarior evadet.

§. 23.

Intentio agentis directa, indirecta.

Intentio agentis est volitio ejus, propter quod agens agit, veluti si testimonium perhibet, ut innocens damnetur. Estque *intentio directa*, qua id præcise intenditur, propter quod agens agit, ut in exemplo dato directe intenditur damnatio innocentis: *indirecta intentio* est, qua quidem agens per se non vult, quod ex actione sua sequitur, quod autem perinde ac id, quod vult, ex eadem sequi potest. Similiter alia *immediata* est, qua quid propter se intenditur, alia *mediata*, qua quid intenditur propter alterum, quare

quatenus scilicet per hoc consequimur,
quod intenditur.

§. 24.

Veteres *Dolum bonum* dixerunt *Dolum bo-*
simulationem voluntatis finis cuiusdam *nus, malus.*
non illiciti causa factam. Unde in op-
positione ad eum *Dolum malus* vocatur,
de quo ante dictum (§. 17.).

§. 25.

Dolum malus dividitur in *Dolum ex* *Dolum ex*
proposito, quo malum, quod ex actio- *proposito,*
ne sua resultat, intendit agens sive di- *& ex re.*
recte, sive indirecte, & *Dolum ex re*,
quo malum istud equidem agens non
intendit, ubi vero idem ex facto co-
gnoscit, eum, in quem redundavit,
id ferre vult. Ita in priori casu gem-
ma adulterina pro vera venditur a
sciente; in posteriori a nesciente, sed
pretium restituere nolente.

§. 26.

Concurrunt etiam haud raro homi- *Concurfus*
nes ad actionem alterius, quatenus sci- *ad actionem*
licet actione quadam sua ad actualita- *alterius.*
tem illius aliquid conferunt, vel actu
intel-

intellectus, notionem actionis ignotæ agentis animo insinuando, circumstantias in casu dato obvias patefaciendo, consilium dando, docendo motiva agendi aut non agendi; vel actu voluntatis, aut noluntatis, veluti jubendo, orando, vetando, adhortando, dehortando, comminando, alliciendo, sollicitando, suadendo & dissuadendo, cum istiusmodi actibus voluntatem & noluntatem alteri sufficienter indicemus; vel denique actu facultatis locomotivæ, veluti adjuvando, instrumenta ad agendum necessaria suppeditando, exemplum præbendo animo alterum ad idem faciendum invitandi. Facile patet, *homines concursu suo ad actionem alterius ejusdem fieri participes, consequenter factum alienum, ad quod concurris, tibi imputari, quatenus id a voluntate tua libera dependet. (§. 3.), factum autem alienum, ad quod nullo modo concurris, imputari non posse.* Diversi autem modi concurrenti ad factum alienum satis loquuntur, non minus culpam, quam dolum in concursu ad factum alienum committi posse (§. 17).

¶

& factum alienum nunc magis, nunc minus imputandum esse (§. 6. 17.).

§. 27.

Ad actiones internas pertinet *Consensus*, qui est volitio, ut fiat vel non fiat, quod alter fieri vel non fieri vult. Quodsi disertis verbis vel alio signo declaratur, nos idem velle, quod alter vult, *Consensus* dicitur *expressus*; si vero aliunde, veluti ex factis & non factis colligitur, *tacitus* vocatur, & idem *presumptus* audit, si probabiliter saltem colligitur. *Presumptio* enim est collectio probabilis rei dubiæ in casu singulari. Cum modus declarandi voluntatis ipsum actum non variet; *Consensus tacitus non minus verus consensus est, quam expressus.*

Consensus quid & quosuplex.

§. 28.

Opponitur consensui *Dissensus*, qui est volitio, ut fiat, quod alter fieri non vult, vel ut non fiat, quod is fieri vult. Patet autem, ut ante (§. 27.), *Dissensum* esse vel *tacitum*, vel *expressum*, & quinam *presumptus* dicatur, & *dissen-*

Dissensus.

dissensum non minus tacitum, quam expressum esse verum dissensum.

§. 29.

Ratibabitio.

Declaratio autem consensus sive expressa, sive tacita ex postfacto accedens *Ratibabitio* appellatur. Quamobrem qui quod factum ratibabet, in id consensisse intelligitur, ut ideo perinde sit, ac si consensu suo factum fuisset.

§. 30.

Consensus præsumtus cur verus dici nequeat.

Ceterum eodem sensu aliquid *expresse velle vel nolle* dicimur, & *volitio* aut *nolitio præsumi*. Probabilia possunt esse falsa, nec certo constat, vtrum vera sint, nec ne. Quamobrem *consensus* etiam *præsumtus*, aut *volitio* & *nolitio præsumta fallere potest*, ac per consequens *vera dici nequit*, sed pro *vera* habetur, donec *contrarium* probetur, quemadmodum *probabile omne*. Quod si ergo *contrarium* probetur, cum jam *falsum esse constet*, quod pro *vero* habebatur; *præsumtionem vincit veritas*, ut illa jam cesseret.

§. 31.

Requisita ratibabitiois.

Cum *consensum suum ex postfacto*

facto declaret, qui factum alterius ratiha-
bet (§. 29.); *ratihabitio tacita supponit
notitiam facti ratihabendi*, cumque con-
sensus tacitus ex factis colligatur (§. 27.),
eadem requirit factum, vel non-factum,
quod agens velle non poterat, nisi facto,
quod ratihabendum, supposito.

§. 32.

Ignorantia dicitur absentia notionis ^{Ignoran-}
sive rei simpliciter apprehendendæ, sive ^{tia.}
iudicio cuidam respondentis. *Ignorantia*
igitur non admittit tacitam ratihabitionem
(§. 31.); & *si ea invincibilis fuerit, ex-*
cusat; non vero, si vincibilis (§. 17.), at-
que hæc in culpam influit (§. cit.).

§. 33.

Scholastici eam *simplicem* vocant, & ^{Ignorantia}
errorem ^{composita,} *compositam ignorantiam* appel-
lant, qua notiones combinantur, quæ ^{sive error.}
combinari nequeunt. *Errat* nimirum,
qui propositionem veram pro falsa habet,
consequenter subjecto tribuit prædicatum
vel affirmativum, vel negativum, quod
eidem tribui nequit. Unde *Error* dici-
tur disconvenientia notionis cum obje-
cto. Patet autem, *errorem vincibilem in-*
fluere in culpam, nec excusare (§. 17.).

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) B §. 34.

§. 34.

De igno-
rantia &
erroris im-
putatione.

Similiter manifestum est, *tam ignorantiam simplicem (§. 32.), quam compositam, sive errorem (§. 33.), vincibilem recte imputari (§. 3. 17.).* Ex adverso autem liquet, *ignorantiam & errorem invincibilem imputari non posse.* Atque idem statuendum est de actionibus ex ignorantia & errore profectis.

CAPVT. II.

DE

OBLIGATIONE, JURE ET LEGE, AC
JURIS NATURÆ PRINCIPIO.

§. 35.

Obligatio
activa.

Obligatio active sumta, quam *activam* appellare lubet, est connexio motivi cum actione sive positiva, sive privativa. Consistit autem *Motivum* in repræsentatione boni ex actione positiva, & mali ex negativa, fluentis. Cum non velimus, nisi quod nobis tanquam bonum repræsentamus, & nolimus, quod tanquam malum repræsentamus; ex natura voluntatis & noluntatis patet, *hominem aliter obligari non posse, nisi motivum cum actione connectendo.*

§. 36.

§. 36.

Quamobrem cum actiones ad perfectionem hominis ejusque status tendentes *Dari obligationem naturalem.* motivum volitionis, quæ vero ad imperfectionem tendunt, motivum nolitionis contineant, ac illæ per se appetibiles, hæ averfables sint (§. 15.); *ipsa natura homo obligatur ad committendas actiones, quæ ad perfectionem ejus atque status ejusdem tendunt, consequenter cum naturalibus per easdem rationes finales determinatur, sed non per diversas (§. cit.).*

§. 37.

Quoniam impossibile est, ut idem simul sit & non sit, ideo necesse est, ut homo sic, non aliter actiones suas determinet, vitam hominis, seu naturæ suæ convenientem acturus. Hinc moraliter *Moraliter possibile, impossibile & necessarium, obligatio passiva.* impossibile dicitur, quod cum natura hominis tanquam agentis rationalis contradictionem involvit; *moraliter* autem possibile, quod nullam involvit, seu eidem convenit, hoc est, rationem sufficientem in eadem habet. Et *moraliter necessarium* est, cujus oppositum moraliter impossibile. Ipsa autem necessitas moralis agendi *obligatio* est, quam *passivam*, in

oppositione ad activam (§. 35.), appellamus, vulgo autem simpliciter obligationem dicunt, activa insuper habita. *Neminem obligari posse ad id, quod vel in se, vel ipsi impossibile, per se patet.*

§. 38.

Obligatio naturalis qualis.

Hæc autem *obligatio* tam activa, quam passiva, quæ ab ipsa natura venit, *naturalis* dicitur, ut ideo *obligatio naturalis* sit, quæ rationem sufficientem in ipsa hominis rerumque essentia atque natura habet: quæ cum immutabilis sit ac necessaria, *obligatio* quoque *naturalis immutabilis & necessaria est*, quippe quæ ponitur, *posita hominis rerumque essentia atque natura.*

§. 39.

Lex, naturalis & positiva, divina, humana.

Lex dicitur regula, juxta quam actiones nostras determinare obligamur. Vocatur autem *naturalis*, quæ rationem sufficientem in ipsa hominis rerumque essentia habet: ast *positiva*, cujus obligatio dependet a voluntate entis cujusdam rationalis, & in specie *divina*, si a voluntate Dei, *humana* vero, si a voluntate hominis dependet. *Lex naturæ* communiter quoque *Jus naturæ* appellatur.

§. 40.

§. 40.

Quoniam *lex naturæ* rationem sufficientem in ipsa hominis rerumque natura habet (§. 39.), ideoque *obligationem naturalem continet* (§. 38.), hæc autem immutabilis & necessaria est (§. cit.), *lex etiam naturæ immutabilis & necessaria est.*

Immutabilis legis naturæ.

§. 41.

Et cum Deum autorem habeat essentia atque natura hominis & rerum, qua posita, ponitur *lex naturæ* (§. 40.) & ejus obligatio (§. 38.); *Autor legis naturæ ipse Deus est, & ad actiones suas eidem conformandas hominem obligat*, sicque *obligatio naturalis etiam divina est, & lex naturalis lex divina* (§. 39.).

Autor legis naturæ.

§. 42.

Similiter quia *lex naturalis* rationem sufficientem in ipsa hominis rerumque essentia atque natura habet (§. 39.), & obligatio, quam continet (§. 40.), ponitur, ista posita (§. 38.); *lex naturæ omnes homines obligat, nec ab obligatione naturali ullus hominum liberari potest.*

Universalitas legis naturæ.

§. 43.

Ex eadem prorsus ratione *lex naturæ* nos obligat ad committendas actiones, quæ

Principium generale Juris naturæ.

ad perfectionem hominis atque status ejusdem tendunt, & ad eas omittendas, quæ ad imperfectionem ipsius atque status ejusdem tendunt, consequenter ad actiones liberas cum naturalibus per easdem rationes finales, non vero per diversas determinandum (§. 36. 39.); itidemque ad periculum omne a nobis & statu nostro avertendum. Atque hoc principium Juris naturæ generale ac universale est, ex quo continuo ratiocinationis filo deducuntur omnia, quæ Juris naturæ sunt, prouti ex sequentibus abunde elucescet. Cumque Deus homines obliget ad actiones suas legi naturæ conformandas (§. 41.); qui a voluntate divina Jus naturæ derivare volunt, principium hoc admittere tenentur.

§. 44.

Quod &
quomodo
homines sibi
invicem ob-
ligentur.

Eam hominum esse indigentiam, ut nemo solus se statumque suum perficere possit, sed unusquisque aliorum indigeat auxilio, satis notum. Quamobrem cum lex naturæ homines obliget ad se statumque suum perficiendum & imperfectionem avertendum (§. 43.); lex naturæ homines obligat ad se statumque suum conjunctis viribus perficiendum, & unusquisque

que ad perfectionem alterius conferre obligatur, quantum potest, consequenter quantum fieri potest salva obligatione erga se ipsum (§. 42.), & in quibus unus alterius ope indiget, quia scilicet nemini liberum, ut obligationi suæ erga se ipse desit (§. cit.), omittere autem actiones, quibus alter, vel status ejus imperfectior reditur.

§. 45.

Cum quilibet obligationi suæ satisfacere teneatur (§. 42.); cuique etiam liberum est ea facere, sine quibus obligationi naturali satisfacere nequit. Quousque igitur pateat hæc libertas, ex necessitate eorum ad satisfaciendum obligationi naturali æstimandum.

De iis, que ad satisfaciendum obligationi necessaria.

§. 46.

Facultas ista, seu potentia moralis agendi dicitur *Jus*. Unde patet, *Jus* oriari ex obligatione passiva, nec *jus* ullum fore, si nulla esset obligatio, & lege naturæ nobis dari *jus* ad ea, sine quibus obligationi naturali satisfacere non possumus (§. 45.). Ita *jus* datur ad usum ciborum, quia corpus nostrum conservare obligamur, & id consistit in facultate de cibis obligatio-

Jus quid sit & eius origo.

oni huic convenienter disponendi. *Quod si ergo lex naturæ obligat ad finem, jus quoque dat ad media, consequenter si medium nonnisi unicum fuerit, jure eodem utimur.* Sine mediis nimirum sine potiri minime datur.

§. 47.

Lex præceptiva, prohibitiva, permissiva.

Lex naturæ dicitur præceptiva, quæ ad actiones committendas nos obligat; prohibitiva, quæ obligat ad actiones omit- tendas; permissiva, quæ jus dat ad agen- dum. Eadem divisio quoque convenit legibus positivis.

§. 48.

Lex natu- ræ perfectiva.

Cum ea sit hominis natura, ut, quod melius altero esse cognoscit, eidem præferat, obligatio vero naturalis ponatur, posita hominis rerumque natura & essen- tia (§. 38.); & lex naturæ obligationem naturalem contineat (§. 40.); lex quoque *naturæ nos obligat ad id, quod melius est, alteri præferendum,* & quatenus nos ad hoc obligat, *Lex perfectiva vocatur.*

§. 49.

Debitum, licitum, illicitum.

Id, ad quod agendum obligamur, *Debitum;* ad quod non agendum, seu omit- ten-

tendum obligamur, *Illicitum*; ad quod agendum tantummodo jus habemus, *Licitum* dicitur. *Naturaliter* igitur *debitum* a lege naturæ præceptiva venit; *illicitum* prohibitiva, *licitum* permissiva facit (§. 47.). *Honestum* vero in genere vocatur, quod legi naturæ convenienter fit, ita ut *Honestus* audiat, qui actiones suas quascunque ad normam legis naturæ componit, quatenus scilicet agere non vult, nisi quod salva obligatione sua & jure suo agere potest. Unde porro patet, quid sit *boneſte vivere*.

§. 50.

Nullus foret juris usus, si aliis jus esset eundem impediendi, & lex naturæ sibi metipsi contraria foret, si uni daret jus ad agendum, alteri vero concederet jus usum illius pro lubitu impediendi: quod cum sit absurdum, *lex naturæ, dum nobis dat jus, ceteros quoque obligat ad non impediendum ejus usum*, ac inde nobis nascitur *jus non patiendi, ut impediamur, consequenter impedire conanti resistendi*. Et hætenus apparet, quod lex permissiva non invita definitione legis in genere lex dicatur (§. 39. 47.).

De non impediendo juris usu.

§. 51.

Et quoniam obligatio in necessitate agendi morali consistit (§. 37.), naturalis vero prorsus immutabilis (§. 38.); si lex naturæ ad hoc agendum obligat, ad contrarium non agendum simul obligat, consequenter *lex præceptiva una continet prohibitivam contrarii.*

§. 52.

Lex naturæ nos obligat ad nos perficiendum (§. 43.); consequenter etiam ad facultatum omnium consentientem usum in agendo consequendum (§. 9.). Quamobrem cum actionum rectitudo a consentiente usu omnium facultatum dependeat (§. 16.); *ad recte agendum nos obligat.* Et *Rectum* est, in quo ex parte nullius facultatis aliquid desideratur.

§. 53.

Quia in actione recta nihil desiderari debet ex parte ullius facultatis (§. 52.); *ad actionem rectam requiritur ex parte intellectus notio actionis sufficienter determinata, atque judicium verum de ejus bonitate & malitia, vel jure nobis competente, ex parte voluntatis & noluntatis determinatio voluntatis per bonitatem intrinsicam,*

an lex
preceptiva
contineat
negativam
strane

Obligatio
ad recte
agendum.
Rectum
quid sit.

Ad rectitudinem actionis requisita.

cam, aut jus nobis competens, voluntatis per malitiam intrinsecam, aut absentiam juris, ex parte denique facultatis locomotivæ organorum corporis actionibus intermis consentiens motus (§. 16. 14. 43. 46.). Latus hæc patent, quam primo intuitu videtur, cum ad quodlibet actionum humanarum genus, qualescunque tandem eadem sint, extendatur rectitudo.

§. 54.

Hominem decere dicitur id, cujus aliqua ratio continetur in iis, quæ eidem insunt, aut inesse concipiuntur, vel ejus statu, cur ita potius agere debeat, quam aliter; *dedecet* vero, quod cuidam eorum, quæ eidem insunt, aut inesse concipiuntur, vel ejus statui disconvenit, seu repugnat. Et id, quod hominem decet, *Decorum*; quod dedecet, *Indecorum* appellatur.

*Decorum
& indecorum.*

§. 55.

Cum lex naturæ urgeat perfectionem hominis (§. 43.), consequenter non ferat actionum externarum ullam contrarietatem (§. 9. 10.); *ad actiones quoque detoras committendas, indecoras omittendas obligat. Datur igitur lex naturæ decori.* Naturale autem hoc decorum, quod lex natu-

Lex naturalis decori.

naturæ urget, non confundendum cum *arbitrario*, quod non nisi hominum opinione pro tali habetur. Ex hactenus dictis abunde patet Juris naturæ amplitudo.

§. 56.

De diversitate subje-
ctiva Juris
naturæ.

Jus naturæ rationem sufficientem habet in natura & essentia hominum (§. 39). Quod si ergo eandem habet in natura & essentia hominum ac brutorum communi, *Jus naturæ hominum & brutorum commune* dicitur, Jctis Romanis *Jus naturæ* in significato strictiori; si in natura & essentia hominum propria, seu iis, quibus homo a brutis differt, *Jus hominum proprium*, Jctis Romanis *Jus Gentium*; si denique in iis, quæ quibusdam hominum individuis, aut uni eorum insunt, *Jus quorundam hominum, aut unius proprium*. Unde etiam patet, quænam sint *obligationes omnium hominum communes, quænam quorundam, vel unius propriæ*. Et idem intelligitur de juribus ex obligationibus istis manantibus (§. 46.). Atque ideo *homines nonnulli ad plura obligantur, quam ceteri*: prouti suo loco distinctius docetur.

§. 57.

§. 57.

Actio juxta legem determinata, qua- Officii defi-
nitio & di-
visio.
tenus ad eam ita determinandam obliga-
mur, dicitur *officium*, ac in specie *offi-
cium erga seipsum*, quod homo sibimetipsi
debet; *officium erga alios*, quod aliis de-
bet; *officium* denique *erga Deum*, quod
Deo debemus. *Dari officia omnium bo-
minum communia, & quorundam, sive et-
iam unius propria*, ex modo dictis (§. 56.)
patet.

§. 58.

Actio legi naturæ contraria *Peccatum* Peccatum,
transgres-
sio & custo-
dia legis.
dicitur, estque *Peccatum commissionis*, si
in actu positivo consistit, *Peccatum vero*
omissionis, si in negativò; quando scili-
cet non fit, ad quod faciendum obliga-
mur. Quemadmodum vero *legem serva-
re* dicitur, qui facit id, ad quod facien-
dum obligat, & contra; ita eam *transgre-
ditur*, qui contrarium facit, seu peccat.
Hinc patet, quid sit *Transgressio legis*, cui
opponitur *Custodia legis*, quæ est stu-
dium servandi legem.

§. 59.

Officia erga alios non debentur, nisi qua- Officia erga
alios quan-
do denegari
possunt.
tenus sunt in potestate præstantis, nec al-
ter

ter in iis sibimetipſe ſufficit (§. 44. 57.)
 Quamobrem ſi in poteſtate tua non ſint,
 aut alter in iis ſibimetipſe ſufficit, denega-
 ri poſſunt, jure denegandi tibi competente
 (§. 46.). Unde ſimul patet, quando ſi-
 ne jure denegentur, conſequenter quan-
 do denegando peccetur (§. 58.).

§. 60.

*Quenam
 ſint in po-
 teſtate,
 quanam
 non ſint.*

Neceſſe igitur eſt, ut rite expendatur,
 quid ſit in poteſtate noſtra, quid non ſit.
 Nimirum *in poteſtate noſtra ſunt*, quæ fa-
 cultatum, virium ac rerum noſtrarum uſu,
 aliorumque ope ac auxilio conſequi, vel
 evitare poſſumus. *Aſt non ſunt*, quæ
 facultatum, virium ac rerum noſtrarum
 uſu, aliorumque ope ac auxilio conſequi,
 vel evitare minime valemus. *Tibi autem
 imputandum eſt, quod in poteſtate non ſit,
 ſi ipſemet in cauſa fueris, cur non ſit* (§. 3.).
 Uſum vero habet hæc conſideratio non
 modo in præſtatione officiorum erga
 alios, verum etiam in aliis actionum ge-
 neribus. Ita *nulla obligatio extenditur
 ultra id, quod in poteſtate eſt* (§. 37.).

§. 61.

*Officia hu-
 manitatis
 eorumque
 denegatio.*

*Officia erga alios, ad quæ homo ho-
 mini naturaliter obligatur, vulgo officia
 huma-*

humanitatis appellantur. Ea igitur *jure denegantur*, si in potestate tua non sint, aut alter in iis sibi metipse sufficit (§. 59.), consequenter si ex parte præstantis desit potentia physica, vel moralis (§. 60.), seu, si id, quod præstandum, vel physice, vel moraliter impossibile sit, ex parte autem ejus, cui præstari debet, desit indigentia invincibilis (§. 17.).

§. 62.

Ceterum *obligatio alia primitiva* est, quæ rationem proximam in essentia atque natura hominis habet; *alia derivativa*, quæ eandem in alia obligatione, vel aliis obligationibus & juribus simul habet. Et idem intelligitur de officiis (§. 57.), & quia ex obligationibus descendunt jura (§. 46.), ideoque cum iis simul ponuntur, de juribus quoque valet. Constans nimirum omnium obligationum ac jurium inter se nexus est, ut alia ex aliis deduci continuo rationationis filo possint, & veritatum inter se connexarum compagem constituent, quod *systema* appellatur, ac a nobis *systema veri nominis* dici solet, quia augustum hoc nomen, quemadmodum etiam aliis accidit, nimis profanatur.

*Obligatio
primitiva
& deriva-
tiva.*

§. 63.

§. 63.

Collisio le-
gum. Ex-
ceptio.

In casu emergente subinde contingit, ut pluribus legibus naturalibus, quibus simul satisfaciendum erat, simul satisfieri non possit, tumque *Leges inter se collidi* dicuntur. Cum igitur una alteri sit præferenda, *Exceptio fit, & ea vincit*, cui satisfaciendum, *cedit* autem ipsi altera, cui satisfieri minime potest.

§. 64.

De legum
collisione.

Ita patet, *in collisione legum præceptivarum de officiis erga seipsum & erga alios, in casu collisionis officiorum erga seipsum & erga alios vincere officium erga seipsum*; cum lex præcipiens officia erga alios exceptionem actu contineat (§. 44. 59.). Et quia præceptiva ad agendum, prohibitiva ad non agendum obligat (§. 47.), permissiva vero saltem ad agendum jus dat (§. cit.), consequenter actionem non nisi licitam facit (§. 49.); *in collisione legis præceptivæ vel prohibitivæ cum permissiva vincit præceptiva vel prohibitiva* (§. 37.). Cum prohibitiva id, quod præceptiva exigit, faciat moraliter impossibile (§. 37. 47.); *lex prohibitiva vincit præceptivam* (§. 37.). Similiter *in casu colli-*

M

collisionis legum præceptivarum vincit perfecta (§. 48.). Alia dabimus suo loco, cum sicuti systema id non aliter permittit (§. 62.), ita nec ejus, quod in præfenti meditamur, imitamentum. Idem observamus in aliis.

§. 65.

Fieri potest, ut ad id, ad quod aliis promiscue qua hominibus obligamur, alia adhuc de causa obligemur, & sic obligatio ex duplici, vel etiam pluribus causis orta efficiatur fortior. Unde *si idem officium pluribus præstandum, in casu collisionis vincit obligatio fortior, seu is præferendus, cui magis obligati sumus.*

De collisione eorumdem officiorum.

§. 66.

Exercitium juris sunt ipsi actus vi ejusdem liciti ei, cui id competit. Jus enim ipsum in nuda agendi possibilitate consistit (§. 46.). *Et jure suo utitur, qui actu facit, quod vi juris facere potest. Quamobrem nemo in exercitio juris sui impediendus* (§. 50.). Cumque jus detur ad satisfaciendum obligationi (§. 46.); *rectus juris usus is est, quem officia exigunt* (§. 57.): *in contrario abusus consistit.*

De exercitio juris.

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) C §. 67.

§. 67.

De promul-
gatione le-
gis.

Legis promulgatio est actus, quo ad notitiam legis ii perducuntur, quos eadem obligare debet. Quamobrem cum *lex naturæ* rationem sufficientem habeat in ipsa natura & essentia hominis rerumque (§. 39.); per hanc intelligitur, ad quænam nos obliget & jus det, consequenter, cum eius notitia usu facultatum cognoscendi comparari possit, *promulgatione nulla opus habet.* At *leges positivæ* cum veniant a voluntate alterius (§. 39.), quæ ignoratur, nisi manifestetur, *promulgandæ sunt, nec obligare possunt, antequam publicentur,* cumque obligatio veniat a voluntate legem ferentis (§. cit.), *vel a die promulgationis, vel a termino in lege expresso obligant.* Quibusnam vero competat jus ferendi leges, suo dicetur loco.

CAPVT III.

DE

OBLIGATIONE ET JURE HOMINUM
UNIVERSALI IN GENERE.

§. 68.

Obligatio
universalis.
Jus uni-
versale.

Obligatio *universalis* est, qua quilibet homo tenetur, quatenus homo est. Et *Jus universale*, quod ex ea ori-
tur

tur (§. 46.), est, quod homini cuilibet competit, quatenus homo est.

§. 69.

Quoniam obligatio naturalis in ipsa *Dari obli-*
 hominis essentia atque natura rationem *gationes &*
 sufficientem habet & cum ea ponitur (§. *jura uni-*
 38.), natura autem & essentia in genere *versalia, &*
 omnium hominum eadem est; obligatio, *quatenus ea*
sunt.
 qua homo, quatenus homo est, tenetur, in
 omnibus hominibus eadem est, consequen-
 ter jura, quæ homini competunt, quatenus
 homo est, omnis hominis eadem sunt (§. 46.).
 Atque ideo patet, dari obligationes uni-
 versales & jura universalia. Immo cum
 in Jure naturæ ea potissimum tradantur,
 quæ ex natura & essentia omnium homi-
 num communi deducuntur, in eodem
 quoque inprimis explicantur obligatio-
 nes universales & jura universalia.

§. 70.

In sensu morali homines æquales sunt, *Naturalis*
 quorum obligationes & jura eadem sunt; *hominum*
 aut inæquales, quorum non sunt obliga- *æqualitas.*
 tiones & jura eadem. Homines igitur,
 qua homines, natura æquales sunt (§. 69.).

§. 71.

Cum Prærogativa sit jus, quod alicui *Prærogati-*
 præ aliis, eodem ceteroquin jure uten- *va natura-*
lis nulla,
 C 2 tibis,

tibus, comperit; *natura homini, qua homini, nulla prerogativa competit, nec ideo ulla datur prerogativa naturalis (§. 70.).*

§. 72.

De eo, quod licitum, illicitum, debitum.

Immo quoniam natura homo omnis eadem jura habet & easdem obligationes (§. 69.); *quod naturaliter homini uni, quatenus homo est, licitum, id etiam licitum est alteri, immo quod unus alteri debet, id etiam alter ipsi debet (§. 49.).*

§. 73.

Quanam alteri facienda & non facienda. Et officiorum erga alios perperuitas.

Hinc porro patet, *quod jure tuo tibi non vis fieri ab altero, id nec alteri faciendum esse, & quod jure vis fieri, id alteri quoque faciendum.*

Qui secus faciunt, prerogativam affectant, qualis natura non datur (§. 71.), & æqualitatem naturalem tollunt (§. 70.), quæ quoad obligationes & jura universalis consistit, quamdiu homo homo est, consequenter quamdiu existit (§. 38. 46.). *Quæcunque igitur factis hominum inæqualitates introducantur, quod fieri posse suo loco constabit, officia tamen iis debentur, quæ homo homini debet, seu officia humanitatis (§. 61.).*

§. 74.

De jure comato.

Jus comatum dicitur, quod ex obligationi-

gatione connata oritur. Est autem *obligatio connata*, quæ cum essentia & natura hominis ponitur. Quamobrem cum hæc propter essentia ac naturæ immutabilitatem immutabilis sit, utpote ab ea inseparabilis; *Jus quoque connatum homini ita inhæret, ut ipsi auferri non possit*: datur nimirum ad satisfaciendum obligationi (§. 46.).

§. 75.

Præcedentia est jus prioritatis in ordine a pluribus simul observando. Cum *inter æquales nulla sit præcedentia* (§. 70.); *natura quoque nulli hominum præcedentia competit.*

De præcedentia.

§. 76.

Natura hominum omnium eadem sunt jura (§. 69.). Quodsi ergo tibi competere jus in actiones alterius, ut is actiones suas ad voluntatem tuam componere deberet, nec facere posset, quod libet, ipsi vicissim idem jus in actiones tuas competere: quod cum sit absurdum, præsertim cum id extendendum foret ad homines promiscue omnes; *natura nemini jus in actiones alterius competit.* In essentia & natura hominis, in qua rationem suffi-

De jure in actiones alterius.

ficientem habet lex naturæ (§. 39.), adeoque omnis obligatio & jus ab eadem veniens, nulla continetur ratio, cur homini huic vel isti in huius vel illius hominis actiones jus aliquod competere debeat.

§. 77.

De libertate naturali.

Sunt igitur natura actiones hominis independentes a voluntate alterius cujuscunque, nec is in agendo dependet, nisi a seipso. Atque hæc independentia in agendo a voluntate alterius, seu dependentia a propria saltem voluntate, Libertas dicitur. Natura igitur homines omnes liberi sunt. Cum tamen obligatio naturalis sit immutabilis (§. 38.); libertas obligationem naturalem minime tollit, nec quicquam in ea immutat.

§. 78.

Quenam inde sit terrorum obligatio.

Cum vi libertatis naturalis homo in agendo non dependeat nisi a seipso (§. 77.); vi eiusdem ipsi permittendum, ut in determinandis actionibus suis suum sequatur iudicium, nec ulli hominum rationem reddere tenetur, cur hoc faciat, vel non faciat, modo tibi nil faciat, ad quod non faciendum tibi perfecte obligatur (§. 80.).

§. 79.

De iudicio quoad præstationem.

Atque hinc porro liquet, in præstandis officiis humanitatis standum esse iudicio præ-

prestantis, num in potestate sua sint, sicuti officiorum
 petentis de indigentia, consequenter si offi- humanisa-
 cium humanitatis denegetur, id petenti fe- tis.
 rendum esse, nec ab eo alterum ad præstan-
 dum cogi posse. Hoc tamen non obstan-
 te, qui officium humanitatis sine jure dene-
 gat, peccat (§. 58.).

§. 80.

Atque hinc patet, quo sensu obligatio De obliga-
 ad officia humanitatis imperfecta, & ipsa tione perfe-
 hæc officia imperfecte debita dicantur; ni- cta & im-
 mirum ita dicuntur, non quasi obligatio perfecta,
 naturalis imperfecta sit, ut aliquid liberta- jure perfe-
 ti agentis relictum, utrum eidem satisfac- cto & im-
 cere velit, an nolit, quod naturali liber- perfecto.
 tati repugnat (§. 77.); sed quia petens
 cogere nequit alterum, ut id præstet
 (§. 79.). Ideo imperfecta dicitur obliga-
 tio, cui ut satisfaciatur, nemo cogi potest:
 sicuti ex adverso perfecta vocatur, cui ut
 satisfaciatur, alter cogi potest. Et propterea
 porro Jus perfectum dicitur, quod con-
 junctum est cum jure cogendi alterum, si
 obligationi satisfacere nolit, ut satisfaciatur.
 Jus autem imperfectum, quod jus ad
 coactionem non continet. Jus perfectum
 etiam simpliciter Jus appellatur, præfer-

tim in Jure civili, ubi nonnisi Juris perfecti habetur ratio: imperfectum autem a Grotio dicitur *Aptitudo*, ab Aristotele vero *Meritum*, quatenus dignus est, cui quid præstandum, ut præstetur. *Meritum* itaque *officium humanitatis petentis indigentia est* (§. 44. 57.).

§. 81.

*Qualis sit
jus ad satisfaciendum
obligationi
naturalirequisitum.*

Jus, quod lex naturæ dat ad satisfaciendum obligationi, cum ea necessaria & immutabilis sit (§. 38.), consequenter pati non tenearis, ut in ejus usu ab altero impediaris, *perfectum est*. Oritur nimirum ex perfecta obligatione ejus usum non impediendi (§. 66.), cui respondet jus non patiendi, ut is impediatur, quod cum sit perfectum (§. 80.), jus quoque, unde ortum suum trahit, perfectum esse debet. Ac ideo *jus connatum perfectum est* (§. 74.).

§. 82.

De jure petendi officia humanitatis.

Atque hinc patet, quoniam obligaris aliorum opem requirere in iis, in quibus tibi metipsi non sufficis (§. 44.); *jus petendi officia humanitatis esse perfectum, etsi jus ad officia humanitatis, ut hic & nunc ab hoc præstentur, sit imperfectum* (§. 79. 80.).

Cum-

Cumque nemo alterum in exercitio sui juris impedire debeat (§. 66), *nemo* quoque *impediendus*, quo minus officium aliquod humanitatis petat, & si petit, *æquo animo ferendum*. Quia officia humanitatis præstare non obligamur nisi indigent; ut petantur omnino necessarium est.

§. 83.

Injustum dicitur, quicquid fit contra *jus perfectum alterius*: *iniquum* vero, quod contra imperfectum. *Fit autem contra jus alterius id*, quo idem vel tollitur, vel diminuitur, vel usus ejus quomodocunque impeditur; sicuti ex adverso *secundum jus alterius fit*, quando nihil contra id committitur, nec quicquam omittitur, quod eodem stante fieri debet. Ex *justum* appellatur, quicquid fit secundum jus perfectum alterius; *æquum* vero, quod secundum imperfectum. Quoniam vero leges civiles quædam tolerant, quæ naturaliter injusta sunt, prouti suo loco videbimus; ideo *civiliter justum* arctius patet naturaliter justo, & in oppositione ad hoc *æquum* dicitur, quod soli naturali legi convenit.

De justo & injusto, æquo & iniquo.

§. 84.

De licen-
tia.

Cum libertate non confundenda est *Licentia*, quæ contra obligationem naturalem & jus extenditur ad quilibet, quod lubet, estque effrenata quædam appetentia ejus, quod lubet. Quoniam cum obligatione naturali, a qua nullus homo liberari potest (§. 42.), pugnat; *licentia nulli hominum competere potest.*

§. 85.

De justitia
& injusti-
tia.

Quemadmodum vero *Justitia* in genere est habitus actiones suas componendi ad legem naturæ, & *vitium*, quod ei opponitur, habitus actiones suas ratione contraria dirigendi, quam lege naturæ præscribitur: ita in specie *Justitia* dicitur virtus, qua unicuique tribuitur jus suum perfectum, nihil scilicet faciendo, quod contra id fit, sed faciendo, quicquid secundum id fieri debet (§. 83.); & ex adverso *Injustitia* vitium, qua alteri jus suum non tribuitur, faciendo nimirum, quod contra id est, & non faciendo, quod secundum id fit. Quodsi *Justitia* extendatur ad jus omne, tam imperfectum, quam perfectum, & in qualibet actione spectetur, quatenus ad alios refertur, vel refer-

referri potest, si vel maxime seipsum respiciat, *universalis* appellatur, tumque in sensu strictiori accepta *particularis* audit. Ceterum *Justitia naturalis* latius patet civili (§. 83.), & *licentia injustitiæ mater* est (§. 84.).

§. 86.

Quoniam nemo in usu juris sui impediendus (§. 50.), nec idem alteri auferri potest (§. 74.); *nemo quisquam facere debet, quod est contra jus alterius, sed quilibet potius facere debet, quod secundum jus ejus fit* (§. 83.); adeoque *unicuique jus suum tribuere, nullius vero jus violare, ac per consequens justis, non injustis esse debemus* (§. 85.). Et quia jus imperfectum perinde ac perfectum nascitur ex obligatione naturali in se perfecta, ita ut peccet, qui contra id agit (§. 79. 80.); *equos nos omnibus, iniquos nemini præbere debemus* (§. 83.).

De justitia & æquitate præcepta, contrariis prohibitis.

§. 87.

Violatio Juris perfecti alterius *Injuria* vocatur. Unde liquet, *injuriam prohibitam* (§. 86.) & *naturaliter illicitam esse* (§. 49.). Quamvis vero hætenus non stabilivimus nisi jus connatum: suo tamen loco

Injuria quid sit, & quod prohibita.

loco ostendemus, quæ de justitia & injuria hic dicuntur, ad jura quoque acquisita trahenda esse. Ceterum sicuti *licentia* injustitiæ (§. 85.); ita etiam *injuriis latas fores pandit* (§. 84.).

§. 88.

De læsione.

Alterum lædere dicitur, qui jus perfectum ipsius violat, seu ei injuriam facit, & ideo *omni læsioni inest injuria*. Quamobrem cum nemini injuriam facere debeamus (§. 87.); *nemo lædendus est*. Quamvis vero læsio & injuria in eodem actu consistant: in eo tamen differentia conspicitur, quod læsio respiciat personam, cujus jus violatur, tanquam actus ab ipso minime ferendus; in injuria autem violatio juris in se spectetur, citra respectum ad personam, cui fit, tanquam actus in se illicitus, seu jus ipsum, quod violatur, respiciatur. Ast sicuti justitia naturalis latius patet civili (§. 85.); ita etiam læsiones naturaliter latius patent, quam in Jure civili definiuntur. Clarius hoc elucescit ex iis, quæ mox sequuntur & quæ in posterum sequentur.

§. 89.

De securitate & læ-

Quod lege naturæ prohibetur, cum in omif-

omissione consistat (§. 47.); obligatio semper certa est. *Ex obligatione igitur, quæ lege prohibita inducitur, emascitur jus perfectum non patiendi, ut alter faciat, ad quod non faciendum tibi obligatur (§. 46.).* Quamobrem cum nemo sit lædendus (§. 88.); cuiuslibet homini natura competit jus non patiendi, ut lædatur ab alio, atque hoc jus natura unicuique competens jus securitatis vocatur, quæ in vacuitate læsionis consistit. Liquet hinc porro, naturaliter læsionem extendi ad omnem actum lege naturæ respectu aliorum prohibitum, consequenter læsionem esse omnem actum, quo alter, vel status ejus redditur imperfectior (§. 44.): denegationem vero officii humanitatis læsionem non esse (§. 79.).

§. 90.

Quia pati non tenemur, ut alius nos lædat (§. 89.); læsionem intentanti resistere licet. Quamobrem cum actio, qua resistitur læsionem intentanti, defensio sit; homini natura jus defensionis competit, consequenter eidem liciti sunt actus, sine quibus læsionem a se avertere nequit (§. 46.), ex circumstantiis obviis determinandi.

§. 91.

§. 91.

De læsionibus præcauendis.

Similiter quia pati non tenemur, ut alius nos lædat (§. 89.); læsiones præcauere, consequenter alios obligare licet, ne nos lædant.

§. 92.

Quomodo præcauentur.

Cum alterum obligare non possimus ad non faciendum, nisi cum actione conjungendo motivum (§. 35.), motivum autem nolitionis in repræsentatione mali consistat; ei, qui nos actu læsit, inferre licet malum quoddam physicum (§. 91.), ne scilicet nos denuo lædat, vel ejus exemplum secuti lædant alii, vel etiam ipse, aut alii alios.

§. 93.

De pœna & jure puniendi.

Malum physicum ob malum morale immissum ab eo, qui obligandi jus habet, Pœna dicitur. Natura igitur homini competit jus puniendi eum, qui ipsum læsit. Et quatenus pœna tendit ad mutandum animum lædendi, emendatrix dicitur; quatenus vero ad deterrendum alios a lædendo, exemplaris. Quamobrem cum pœna se habeat per modum medii, & emendatio animi lædendi ac merus iis incutiendus, quos libido lædendi

di inceslere poterat, sint fines punientis; magnitudo pœnæ æstimanda ex circumstantiis obuiis (§. 46.).

§. 94.

Jus infinitum dicitur, cui in genere *De jure infinito.* limites præfigi nequeunt, ex circumstantiis in casu dato obuiis demum determinandi. Est igitur tam jus defensionis, quam jus puniendi infinitum (§. 90. 93.).

§. 95.

Ex hætenus dictis patet, quænam *Jura connata que sint.* sint jura hominum connata, nimirum Jus ad ea, sine quibus obligationi naturali satisfieri nequit (§. 46.), sub quo comprehenditur jus petendi officia humanitatis (§. 52.), & jus alterum sibi obligandi ad ea perfecte (§. 97.), æqualitas (§. 70.), libertas (§. 77.), jus securitatis (§. 89.), & inde natum jus defensionis (§. 90.) & jus puniendi (§. 93.): quænam vero hinc alia jura descendant, & quomodo legi naturæ convenienter aliæ obligationes contrahantur, & alia jura acquirantur, suo ostendetur loco.

§. 96.

Homo *Persona* persona moralis est, quatenus *moralis. status moralis, naturalis.* spectatur tanquam subjectum certarum obligationum, atque jurium certorum.

Atque

Atque hinc *status ejus moralis* dicitur, qui per obligationes & jura determinatur; vocaturque idem *naturalis*, quatenus obligationes & jura, per quæ determinatur, naturalia sunt, seu vi legis naturæ eidem competunt. Ac ideo *in statu naturali homines reguntur solo jure nature.*

§. 97.

De modo alterum sibi perfecte obligandi & jus perfectum acquirendi.

Enimvero quoniam homo, obligationi suæ satisfactorius, sæpissime aliena ope indiget, interest autem ut de ea præstanda certus sit, & ipsi competit jus ad eos actus, sine quibus obligationi suæ satisfacere nequit (§. 46.); eidem quoque competit jus, alterum ad certas præstationes sibi obligandi, & hoc modo jus perfectum ad eas acquiris, ut cum antea denegatio esset ferenda, nunc ad eas cogi possit, seu vi compelli (§. 79. 80.), sicque quod erat voluntatis, nunc sit necessitatis, & non præstando alter lædatur & injuria committatur (§. 88.).

§. 98.

De jure belli.

Violenta juris sui persecutio, qua vel læsionem intentatam, seu injuriam faciendam avertere, vel eos, qui læserunt, seu

seu injuriam fecerunt, ad non lædendum in posterum obligare, vel denique ad præstationem, ad quam alterum nobis obligavimus, eum vi compellere conamur, quatenus alter eidem resistit, *Certatio per vim* dicitur. Status vero per vim certantium *Bellum* vocatur. Atque hinc patet, homini competere jus belli, & ejus causam justam non esse nisi injuriam vel faciendam, vel factam (§. 87. 83.): denegationem vero officii humanitatis justam belli causam non esse (§. 79.).

§. 99.

Pax opponitur bello, & ideo vocatur status, in quo bellum non est. Cumque nemo sit lædendus, consequenter ab omni injuria abstinendum (§. 88.); homines pacem colere obligantur, & ideo *pax secundum naturam est, bellum contra eandem* (§. 38.), cui non natura, sed malitia hominum obligationi suæ satisfacere nolentium locum facit, seu injuria (§. 98.).

§. 100.

Ex antea dictis porro manifestum est, præter obligationes & jura connata dari quoque obligationes factæ hominum interveniente ortas & jura per eas acquisita

De obligatione contracta & jure acquisito.

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) D (§. 95.)

(§. 95.), quorum illæ obligationes contractæ, hæc jura acquisita appellantur. Patet quoque, *neminem seipsum ab obligatione contracta liberare posse* (§. 97.), *nec jus ideo acquisitum, ex ea ortum* (§. 46.), *invito auferri posse*: id quod supra de obligatione connata & de jure connato ostendimus (§. 42. 74.). Cum itaque obligationes sint connatæ, vel contractæ, & jura vel connata, vel acquisita; in genere jam constat, *neminem se ab obligatione sua liberare, nec jus suum alicui invito auferri posse.*

§. 101.

*De jure
communis
& proprio.*

Cum obligationes connatæ teneant homines omnes (§. 74.), contractæ nonnisi eum, quem tibi ad certam præstationem obligasti (§. 100.), & eodem modo jura connata omnibus hominibus promiscue, jus vero acquisitum nonnisi ei competat, qui alterum sibi obligavit ad certam præstationem (§§. cit.); inde liquet dari jura, tam quæ omnibus promiscue competunt, quam quæ nonnisi uni in singulari, aut pluribus junctim sumtis, in oppositione ad omnes spectatis, competunt, & similiter obligationes, quæ

quæ eodem modo ad omnes, plures conjunctim, vel unum in singulari pertinent. Hinc *Jus commune* dicitur, quod omnibus promissæ competit; *proprium* vero, quod nonnisi uni, aut pluribus conjunctim, in oppositione ad ceteros omnes, competit. Et eodem modo intelligitur, quænam *Obligatio communis*, quænam *propria*. Paret autem, *jus proprium eodem excludere ceteros omnes, & si pluribus conjunctim jus proprium est, id inter ipsos commune esse.*

§. 102.

Status hominum naturalis, vel *originarius* est, quatenus determinatur per sola jura & obligationes connata; *adventitius* vero, quatenus determinatur per obligationes contractas & jura acquisita, vi solius legis naturæ. *Originarium* itaque homo a natura sola habet; *adventitium* vero non nisi facto quodam humano interveniente. Facile quoque patet, *ad statum originarium pacem* (§. 99.), *ad adventitium bellum pertinere* (§. 98.), & quoniam bellum tendit ad tollendam, vel delendam injuriam, belli causam (§. 98.); *bellum naturaliter permitti pacis causa* (§. 99.),

De statu originario & adventitio.

consequenter nec gerendum esse nisi propter pacem. Nimirum bellum gerere idem est ac per vim certare. Ne verò in discernendò statu adventitio ab originario subinde hæsitetur, notandum est, posse homini compètere jus in se spectatum in statu originario, cujus tamen exercitium locum non habet nisi in adventitio, quatenus nimirum isti locum facit factum alterius. Exemplum habes in jure defendendi & puniendi, si originem utriusque curatius consideres (§. 90. 93.).

CAPUT IV.

DE

OFFICIIS HOMINIS ERGA SEIPSVM
ET CVM IIS CONNEXIS JURIBUS.

§. 103.

De officio-
rum diver-
sitate &
conjunctio-
ne.

Homo tum se, consequenter tam animam, quam corpus, tum statum suum perficere debet (§. 43.), quantum potest (§. 37.). Dantur igitur officia erga animam, erga corpus, & quoad statum externum (§. 57.), atque ea sunt conjungenda, non uni eorum ita studendum, ut negligantur cetera, & cui amplior est facultatum rerumque usus, & auxilium alienum majus, is ad plura præstanda obligatur.

§. 104.

§. 104.

Cum bona animi sint, quæ animam; *De studio*
 corporis, quæ corpus; *bonorum*
consequen-
 tum externum perficiunt: *dorum.*
 quilibet stude-
 re debet, ut ea consequatur animi, corporis
 ac fortunæ bona, quæ in potestate ipsius
 sunt (§. 103. 60.), consequenter sibi ca-
 vere a malis animi, corporis atque fortu-
 næ (§. 51.).

§. 105.

Necessè igitur est, ut homo seipsum co- *De se &*
 gnoscat, quæ animam, corpus Et statum *alios cogno-*
 suum, cumque cognitio sui cognitione *scendis.*
 aliorum promoveatur, quatenus apparet,
 quarum perfectionum & imperfectionum
 homo & status ejus sit capax, & quonam
 usu facultatum illæ obtineantur, quonam
 non usu & abusu earundem in has incidi-
 tur, etiam alios, eo fine spectator sedulus
 aliorum.

§. 106.

Ufus facultatum animæ consistit in eli- *De perfe-*
 ciendis actibus: in consensu omnium usu- *ctione ani-*
 um facultatum omnium animæ tam supe- *ma.*
 riorum, quam inferiorum *perfectio ani-*
 mæ consistit (§. 9.). Quamobrem cum
 homo se perficere obligetur (§. 43.), opo-

ram dare debet, ut aptus fiat non modo ad quemlibet facultatum animæ usum, sed etiam ad reducendum usus omnium facultatum in agendo ad consensum, quemadmodum jam supra docuimus (§. 52.), consequenter vitandus est tam facultatum non-usus, quam dissensus in agendo (§. 51.). Cumque promptitudo agendi habitus sit; homo obligatur acquirere habitus facultatibus suis utendi, earumque usus ad consensum reducendi.

§. 107.

De jure eo sine compense.

Ac propter ea homini competit jus ad ea, quæ ad consequendum usum facultatum suarum & usus istos ad consensum reducendum necessaria sunt (§. 46.).

§. 108.

De intellectu etu perficiendo.

Quoniam Intellectus facultas est, res distincte representandi; consequenter non solum a se invicem discernendi, quæ rei eidem insunt, verum etiam judicia determinata formandi, ut scilicet vi eorum, quæ de subiecto sumuntur, eidem conveniat, vel repugnet prædicatum, & recte ratiocinandi; operam dare debemus, ut acquiramus habitum in objecto cognoscibili obvio ea distinguendi, quæ eidem insunt, judicia determinata formandi & ratiocinandi.

tiocinandi. Quoniam vero hoc fieri nequit, nisi valeamus *attentionem conservare*, hoc est, efficere, ut objecti, de quo cogitamus, nobis magis conscius simus, quam aliorum, quorum cogitatio animi una subit, vel subire poterat, & *super iis reflectamus*, hoc est, attentionem nostram successive ad alia aliaque dirigamus, quæ objecto insunt; *curæ quoque habendum, ut omnem attentionis gradum, quantum datur, & habitum reflectendi acquiramus.*

§. 109.

Appetitus hominis generaliter determinatus est ad bonum appetendum, & facultas averfandi ad malum averfandum.

Quamobrem cum *perfectio appetitus consistat in determinabilitate nonnisi per bonum verum, facultatis autem averfandi in determinabilitate nonnisi per malum verum: ex adverso illius imperfectio in determinabilitate per bonum apparens, quod ex voluptate præfente, sed nocua æstimatur, hujus autem imperfectio in determinabilitate per malum apparens, quod ex molestia præfente, sed minus nocua æstimatur; operam dare debemus, ut appetitus nunquam feratur nisi in bonum verum,*

De appetitu & averfandi facultate perfectiendi.

*rum, nec averfandi facultas abhorreat ni-
fi a malo vero, confequenter ftudendum;
ut bonum verum verumque malum ab ap-
parente femper difcernere valeamus. Et
quia ufus omnium facultatum confentire
debent (§. 106.); opera inprimis danda
eft, ut appetitum fenfitivum ad confenfum
cum rationali, five voluntate, & averfa-
tionem fenfitivam itidem ad confenfum cum
rationali, feu noluntate, confequenter,
cum voluntas & noluntas ab actibus in-
tellectus, appetitus fenfitivus & averfatio
fenfitiva ab actibus fenfuum & imagina-
tionis pendeant, intellectum in repræfen-
tando bono vel malo ad confenfum cum fen-
fu & imaginatione reducamus.*

§. 110.

*De affecti-
bus regen-
dis, compe-
fcendis &
fedandis.*

Ad appetitum fenfitivum & averfa-
tionem fenfitivam referuntur affectus, qui
in appetitionibus & averfionibus vehe-
mentioribus confiftunt: unde porro con-
ficitur, operam dandam effe, ut eos ad
actiones legi naturæ convenientes diriga-
mus, hoc eft, regamus, atque iis refi-
ftamus, ne in actus externos, legi naturæ
contrarios, ad quos tendunt, erumpant,
hoc eft, eos compescamus (§. 109.), &
fic.

ficubi contingit, eos nobis impedimento esse in agendo, & quando eorum regimen nondum in potestate est, *ut extinguantur, ubi subito oriuntur, hoc est, sedentur.* Unde liquet, *habitus quoque voluntatis Et noluntatis actiones legi nature convenienter determinandi acquirendos esse.*

§. III.

Patet etiam, *hominem obligari ad con-* Quorum
sequendum eorum scientiam, quæ ad bona scientia
Et mala vera ab apparentibus discernenda comparanda.
(§. 109.) *Et ad recte agendum scitu necessaria sunt* (§. 52. 53.).

§. IIII.

Constat corpus humanum ex *organis* De corpore
vitalibus, quæ vitæ ac speciei conserva- perficiendo
tioni destinantur; sensoriis, quæ sensationi Et conser-
ac pendentibus inde actibus imaginationis vando.
ac memoriæ inserviunt, & vel externa,
extus in corpore conspicienda, vel in-
terna, intus latentia; & denique motoriis,
quæ ad motum localem corporis ejus-
ve membrorum externorum faciunt. Per-
fectio igitur corporis, qua vivi, consistit in
aptitudine se conservandi & speciem suam
propagandi; qua sentientis, in aptitu-
dine

dine ideas rerum sensibilium materiales producendi; *qua se moventis* denique, in aptitudine appetitionibus & aversionibus animæ convenientes motus producendi, & situs tam totius corporis, quam membrorum ejus exteriorum determinandi (§. 9.). Ex his simul sumtis enascitur aptitudo conservandi harmoniam inter animam & corpus, in qua *Perfectio corporis* consistit: cui cum accedit perfectio animæ, quam ipsa hæc harmonia exigit, *Perfectio hominis* prodit, quæ cum ex principiis Theologiæ naturalis constet, hominem tum quoad animam atque corpus repræsentare Deum, in aptitudine Deum repræsentandi consistit, ut scilicet in eodem conspiciatur quasi imago Dei, & ideo *attribus perfectiorem hominis intime perspicere nequeat.* Cum perfectio corporis, qua *humani*, supponat omnium membrorum integritatem, a posteriori autem constet, varios habitus facultatis locomotivæ acquiri posse; *homo* utique *obligatur*, *integritatem omnium membrorum corporis conservare*, & eos habitus facultatis locomotivæ acquirere, quibus *ad recte agendum indiget* (§. 106. 52.), consequenter eorum *depravatio* & *jactura*
vitan-

vitanda, adeoque corpus suum, ac ideo quoque vitam suam conservare debet, consequenter proprium sive autochiria illicita (§. 51.).

§. 113.

Status ille corporis, in quo singulae ipsius partes munere suo rite funguntur, *Sanitas* dicitur; status vero oppositus, quo una vel plures ad usus suos, quibus destinantur, aptae non sunt, *Morbis*. Intelligitur autem hoc etiam de partibus fluidis, & in sermone vulgari morbus imprimis attenditur in organis vitalibus. *Errorum externum* vocat *Galenus* impedimentum actionis organi, ad quam producendam ipsum in se spectatum aptum deprehenditur. Cum omnes partes corporis conservandae sint in eo statu, ut sint aptae ad usum suum (§. 112.); homo obligatur sanitatem conservare, & a morbis sibi cavere, ne scilicet culpa sua in eos incidat; quodsi vero contingat eum morbo corripitur, operam dare, ut sanitati restituatur.

De sanitate conservanda & recuperanda, ac morbis praecavendis.

§. 114.

Homini igitur jus est ad ea, quae ad vitam & sanitatem conservandam & recuperanda.

De iure ad cibum, potum, ac medicamenta.

perandam faciunt, consequenter, cum sanitas sine cibo ac potu conservari, nec semper sine medicamentis recuperari possit, jus ad usum earum verum, quæ cibo ac potui inserviunt, & quarum usus ad sanitatem restituendam facit, quæque Medicamenta appellantur (§. 46.). Quoniam vero hoc jus sanitatis causa datur; cibus ac potus sanitatis conservandæ, non voluptatis, ex eo percipiendæ causa appetendus, consequenter a cibo ac potu insalubri nimiaque utriusque quantitate abstinendum, cumque Ebrietas status corporis sit, quo ex potu nimio functiones cerebri turbantur, consequenter homo primum usu rationis, inde porro imaginationis, immo sensus, tandemque ipsius facultatis locomotivæ privetur, ebrietatem fugere tenetur.

§. 115.

De jure ad vestimenta.

Similiter patet, sanitatis causa corpus *adversus injurias tempestatum vestimentis muniendum (§. 113.), ac homini esse jus ad eas res, quæ vestimentis eo fine necessariis conficiendis inserviunt, & ad eos actus, quibus conficiuntur, vel res ad ea necessaria parantur (§. 46.); observato simul decoro naturali (§. 55.).*

§. 116.

§. 116.

Quoniam etiam a posteriori constat, *De jure ad*
 homines ædibus opus habere, ut ab in- *ædium ex-*
 juriis tempestatum tuti laboribus & ne- *structionem.*
 gotiis fungi, cibos præparare, corpus
 lassum somno reficere, & res suas, quibus
 indigent, asservare & custodire valeant;
 non minus facile patet, *homines ædes com-*
modas exstruere debere, & natura iisdem
competere jus ad ea omnia, quæ ad eas ex-
struendas necessaria, omnes etiam actus ad
exstructionem requisitos, etiam hic obser-
vato decoro (§. 55.).

§. 117.

Pulchritudo naturalis dicitur, quæ cor- *De pulchri-*
 pori hominis natura inest. Consistit au- *tudine na-*
 tem, quemadmodum a posteriori patet, *turali &*
 in *Symmetria*, conveniente partium ex- *artificiali*
 ternarum a se invicem & ad totum cor- *quæque orna-*
 pus proportionem; *Eurythmia*, similitudi- *mentis cor-*
 ne partium, quæ ab utroque latere sunt *poris.*
 mediorum dissimilium, conveniente ea-
 rum figura atque colore. Ast *artificialis*
 vocatur, quæ factis nostris corpori conciliatur. Cum *pulchrum* sit, quod placet, consequenter pulchritudo naturalis ad aliud tendere nequeat, quam ut placeas ali-

is,

is, artificialis vero defectum naturalis suppleat & eam augeat; *naturalem conservare debemus* (§. 43.), & *decori minimum gratia artificialis non illicita* (§. 55.). Ac propterea *natura nobis jus est ad ea, quæ ad pulchritudinem artificialem corpori conciliandam faciunt*. Dicuntur hæc *Ornamenta*, consequenter *homini jus competit ad ornamenta*, & *ad ea, quæ ornamentis parandis inserviunt, eosque actus, quibus parantur & quos eorum usus requirit*.

§. 118.

De felicitate & infelicitate.

Felicitas est status voluptatis ac lætitiæ durabilis, quæ scilicet nec molestiam parit, nec in eam degenerat, seu *innocua* est: *Infelicitas* vero status molestiæ, nimirum animi, ac tristitiæ durabilis. Appetitus hominis natura determinatus est ad appetendum ea, ex quibus voluptatem percipit, consequenter generaliter ad felicitatem; *aversatio* vero ad averfandum ea, ex quibus molestia percipitur, consequenter ad fugam infelicitatis. *Homino igitur curæ habere debet, ut sit felix, & ne infelix fiat* (§. 36.), consequenter *ipsi jus est ad ea, quæ ad felicitatem quidpiam conferunt* (§. 46.). Patet autem ex ipsa

ipsa definitione felicitatis, veram ab appa-
rente esse discernendam, ne scilicet, dum
felix esse cupis, te reddas infelicem. Li-
quet porro, omnem molestiam quantum-
libet exiguam esse adversandam, utpote fe-
licitati adversam.

§. 119.

Vitam commodè transfigimus, si, quæ
a nobis agenda sunt, ea absque omni mo-
lestia peragere valemus, seu si ea ab actio-
nibus nostris molestiam remoyent: ju-
cunde autem, si ea agimus, ex quibus
voluptas innocua percipitur. Homo ita-
que curæ habere debet, ut vitam commo-
de ac jucunde transfigat (§. 118.), conse-
quenter ipsi jus est ad ea, quæ ad vitæ com-
moditatem et jucunditatem faciunt (§. 46.).

De vita
commode ac
jucunde
transfigen-
da.

§. 120.

Voluptas transitoria est, quæ nonnisi
exiguo temporis spatio durat, nunquam
reditura, quales sunt delectationes sen-
suales. Quodsi innocua fuerit, ad felici-
tatem hominis quidpiam confert; si vero
nocua, ad infelicitatem concurrat (§. 118.).
Quamobrem voluptas transitoria licita
est, si fuerit innocua; illicita, si nocua
(§. cit.).

De voluptate
transito-
ria.

§. 121.

§. 121.

De rebus
& eorum
divisione.

Rei nomine venit ens omne, quod nobis usui esse potest, veluti ad vitam conservandam & commode atque jucunde transigendam, vel ad animæ corporisque perfectionem quomocunque promovendam, imperfectionem vero avertendam. Est autem vel *corporalis*, quæ sensu percipi potest; vel *incorporalis*, quæ sensu non percipitur, seu intellectu tantummodo concipitur, qualia sunt jura & habitus animæ. Sunt etiam vel *necessaria*, quæ ad vitæ ac sanitatis conservationem & ad animam perficiendam requiruntur; vel *utiles*, quæ ad vitam commode degendum faciunt; vel *voluptuaria*, quæ non nisi jucunditati inserviunt. Porro aliæ sunt *pure naturales*, quas natura sua sponte producit; aliæ *industriales*, quas natura non nisi opera humana interveniente producit; aliæ *artificiales*, quæ arte humana parantur.

§. 122.

Quenam
res aliis
preferenda.

Facile intelligitur, *res necessarias utilibus & voluptuariis esse preferendas* (§. 121.), utpote ab obligatione principali requisitas (§. 36.), *utiles autem voluptuariis*, cum

VO-

voluptuariæ nonnisi sensus delectent (§. 121. 119.), ut cæurus admodum esse debeat earum usus (§. 120.).

§. 123.

Cum rebus necessariis homines care- *De rerum*
re nequeant (§. 121.); *si natura non sua* *sufficiente*
sponte eas tanta copia profert, quanta omni- *copia.*
bus sufficit, earum proventum homines ope-
ra sua multiplicare debent, aut quas natu-
ra non profert, eas arte parare. Unde
fluit obligatio ad culturam agrorum, hor-
torum, sylvarum, rem pecuariam &c.
Immo cum rerum quoque utilium & vo-
luptuariarum licitus sit usus (§. 119. 121.);
homines operam dare debent, ne desit suf-
ficiens rerum utilium Et voluptuariarum
copia, ex prælatione utilium determinan-
da (§. 122.).

§. 124.

Quoniam *Labor* opera est, quæ re- *De labore.*
bus corporalibus & incorporalibus pro-
ducendis, & vitæ commoditati, jucundi-
tati & decori promovendis impenditur;
Otium vero vacatio a labore, homines
vero ad res non minus corporales (§.
123.), quam incorporales producendas
obligantur (§. 108. 110. 121.); *homini*
(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) E omni

omni laborandum est, nemini otia *vitanda* : quatenus tamen sanitatis habenda est ratio (§. 113.), labor nimius, qui sc. cum dispendio sanitatis continuatur, ac nimis gravis, cui vires nostræ vix ac ne vix quidem sufficiunt, vitandus; & quatenus obligamur ad recte agendum (§. 52.), unusquisque labore suo recte perfungi, consequenter curare debet, ne res artificiales careant perfectione sua (§. 11. 16.), Et sibi comparare eum facultatum usum, qui ad laborem recte obeundum requiritur. Et quoniam labor tam multiplex est, ut nullius vires omni sufficiant, homines autem conjunctis viribus se statumque suum perficere debent (§. 44.); unusquisque eum laborem seligere debet, cui se parem sentit, ac ideo id vitæ genus eligere, ad quod aptus est, hoc est, eum statum, in quo vitam impendit labori, qui, ut recte obeatur, requirit usum facultatum per dispositiones atque inclinationes naturales acquisitæ ipsi possibilem.

§. 125.

De existimatione, laude ac honore.

Aliorum de perfectione nostra iudicium *Existimatio* dicitur, quæ verbis declarata, *Laus*; aliis autem actibus externis signi-

significata, *Honor* dicitur. Unde patet, *laudem Et bonorem non esse in nostra potestate* (§. 60.), *nec quenguam alterum per se laudare ac honorare posse, nisi qui verum de perfectione alterius iudicium per se ferre potest.* Quoniam tamen obligamur nos statumque nostrum perficere (§. 43.): *operam dare debemus, ut simus existimatione, consequenter laude ac honore digni.* Et quoniam perfectio animæ consistit in habitibus intellectus & habitibus voluntatis legi naturæ convenienter determinandis (§. 106.); quorum illi *Virtutes intellectuales*, hi *morales*, vel etiam *virtutes simpliciter dicuntur; existimationem, laudem ac bonorem verum non pariunt nisi virtutes intellectuales atque morales*, quas produunt facta, vel etiam verba, consequenter *bona animi* (§. 104.), *corporis vero ac fortunæ bona non nisi quatenus eorum acquisitio ab istis pendet, ut ideo sint existimationis, laudis atque honoris occasio.*

§. 126.

Fama est communis hominum sermo De fama.
de perfectione vel imperfectione ejusdem, consequenter de dictis & factis,

quæ eam produunt. Unde vel bona est, vel mala. Quoniam homo se perficere debet (§. 43.) & recte agere (§. 52.); operam dare debet, ut fama bona fruatur & merita, eamque servare, hoc est, sollicite sibi cavere, ne eam inquinet, in bona in malam degeneret, consequenter sicut quæ fecit bona fame adversa, factis contrariis eidem servare.

§. 127.

De gloria. Consentiens laus bonorum & peritorum, seu bene judicantium dicitur *Gloria*. Quæ igitur de laude dicta sunt, ad gloriam quoque applicanda.

§. 128.

De laude & honore non appetendo.

Cum laus & honor non sit in nostra potestate (§. 125.); propter finem vero agamus; laudem ac honorem non intendere debemus tanquam finem, sed aliorum arbitrio relinquendum, niam laudare ac honorare nos velint (§. 78.); consequenter laudem ac honorem appetere non debemus, ac propterea nec nos ipsos laudare.

§. 129.

Judicium ac se & statu suo quale esse debeat.

Quoniam homo seipsum cognoscere debet, qua animam, corpus & statum suum (§. 105.); *judicium de bonis animi, corporis ac fortunæ verum esse debet, nec in*

iis

iis studio ac labori suo tribui, quod naturæ, fortunæ & aliis tribuendum, nec minus imperfectionem, quam perfectionem homo agnoscere tenetur, cum alias obligationi suæ satisfacere nequeat (§. 43.). Quia vero ex sensu perfectionis voluptas oritur per ipsam hominis naturam; voluptas ex perfectione sui & status sui percepta illicita non est (§. 49. 37.).

§. 130.

Fortuna est concursus causarum minime prævisus ad effectum nobis vel bonum, vel malum, ac ideo vel secunda, vel adversa audit. Quoniam itaque in potestate nostra non est (§. 60.), atque eam admodum variabilem experimur; fortuna secunda nimiam considerare non debemus, nec adversa meliora desperare, eamque æquo animo ferre obligantur, ne scilicet reddamur infelices culpa nostra (§. 118. 17.). Quamobrem ne adversa præter opinionem nobis obvientia animum perturbent; adversa, quæ in potestate non sunt, nobis repræsentare debemus tanquam eventu possibilis, nec a nobis evitabilia: in quo præparatio ad futuros casus consistit.

De officio hominis circa fortunam.

§. 131.

De periculo vitando.

Cum obligatio naturalis adeo necessaria sit (§. 38.), ut nemo hominum ab ea liberari possit (§. 42.); *nemo hominum metu mali cujusdam deterri debet, quominus faciat, quod legi naturæ convenit, nec sese adduci patiatur necesse est, ut faciat, quod legi naturæ contrarium.* Quoniam vero omne periculum a nobis & statu nostro avertere debemus (§. 43.); *nemo quoque nulla urgente obligatione subire debet periculum ullum, veluti vitæ, aut integritatis membrorum amittendæ, aut statum suum imperfectiorem reddendi.* In casu particulari quid fieri debeat, docet exceptio ob collisionem officiorum facienda (§. 64.).

§. 132.

De amore proprio & dilectione sui.

Amor proprius est dispositio animi ex propria felicitate voluptatem percipiendi: Dilectio vero sui constans & perpetua voluntas omni studio id agendi, ut simus felices, ac per consequens cavendi, ne infelices evadamus. Quoniam itaque homo curæ habere debet, ut sit felix, & ne fiat infelix (§. 118.); *seipsum quoque diligere debet.* Et sicuti appetitus generaliter

lier determinatus est ad felicitatem; animus quoque hominis naturaliter dispositus est ad voluptatem ex propria felicitate percipiendum (§. cit.), consequenter *amor proprius illicitus non est* (§. 49. 37.): *ratione tamen dirigendus, ne felicitas apparens cum vera confundatur* (§. 43. 118.).

CAPVT V.

DE

OFFICIIS HOMINIS ERGA ALIOS ET
JURIBUS CVM IIS CONNEXIS.

§. 133.

Cum homo non modo se statumque suum perficere, ac imperfectionem præcavere (§. 43.), verum etiam ad alterius ac status ejusdem perfectionem conferre debeat, quantum potest, salva obligatione erga seipsum, quando alter ipsius ope indiget, & ab his abstinere, quibus alter vel ejus status imperfectior redditur (§. 44.); *homo quilibet alteri cuiusque debet, quod sibi, quatenus alter id non habet in potestate sua, ipse autem citra neglectum officii erga seipsum hoc alteri prestare potest, consequenter officia hominis erga alios eadem sunt, quæ officia er-*

De identitate officiorum erga se & erga alios.

ga seipsum (§. 57.). Hæc itaque ad alios applicanda.

§. 134.

Auxilium in acquirendis bonis præstandum aliis.

Quilibet igitur homo alium quemcumque ope ipsius indigentem juvare debet, ut consequatur animi, corporis ac fortunæ bona, quantum in potestate sua est (§. 104.), & per consequens cavere, ne alii incidant in mala animi, corporis ac fortunæ (§. 51.). Cumque lex naturæ auxilium non restringat ad certa bona; *auxilium nostrum alteri denegare non debemus in consequendis bonis majoribus, quam quibus ipsi fruimur*: quod cum fieri non possit, si alteri invideremus sua bona; *nemini invidendum bonum, etiam quo ipsi caremus.* Pugnat invidia cum ipsa hominis natura (§. 39. 44.).

§. 135.

Nam obligatio naturalis tollitur factis contrariis aliorum.

Quam obligatio naturalis prorsus fit immutabilis (§. 38.); si alter obligationi naturali non satisfacit, non ideo tibi permissum est, eidem non satisfacere, consequenter nec transgressionem legis naturæ exemplo aliorum tueri licet, nec officium erga alium ideo desinit deberi, quia ipse officio erga te deest: quod cum intelligatur

tur

ne etiam de iis, quæ lege naturæ prohibentur; officia humanitatis adhuc debentur etiam nos lætentibus (§. 88.).

§. 136.

Cum officia hominis erga alios eadem sint, quæ erga seipsum (§. 133.); unicuique constans Et perpetua esse debet voluntas, perfectionem ac felicitatem hominis alterius cuiuscunque promovendi (§. 43. 118.); consequenter cum in hac voluntate dilectio alterius, in dispositione autem animi ad percipiendam voluptatem ex alterius felicitate amor consistat (§. 132.), quilibet alterum diligere atque amare debet, tanquam seipsum (§. cit.), non vero odio prosequi (§. 51.).

De amore & dilectione aliorum.

§. 137.

Qui nos diligit, Amicus; qui odio prosequitur, Inimicus dicitur. Quamobrem omnibus amici esse debemus, nemini inimici (§. 136.); cumque officium erga alios non desinat deberi, quia ipsi desunt officio erga nos (§. 139.); inimicos etiam amare ac diligere debemus tanquam nosmetipsos (§. 135.), non vere odisse.

Amicus, inimicus & amor inimicorum.

§. 138.

Quoniam homines omnes sibi invicem amici esse debent (§. 137.); cuilibet

De studio amicitie.

E 5 opera

opera danda est, ne alios sibi reddat inimicos, sed ut aliorum amicitiam acquirat & conservet: cum autem, ab obligatione naturali nemo liberari possit (§. 42.); amicitiae causa non faciendum, quod legi naturae contrariatur.

§. 139.

De exemplo aliis præbendo.

Perfectio animæ in virtutibus intellectualibus & moralibus consistit (§. 106. 125.). In his igitur propagandis sedula debemus esse, atque alios exemplo nostro virtutes intellectuales & morales docere & ad earum studium incitare (§. 136.), consequenter exempla bona, quibus scilicet alios virtutes istas docemus & ad earum studium incitamus, aliis præbenda, mala vero, quibus alios vitia doces & ad ea perpetranda incitas, non prodenda (§. 51.) nemo ad vitia seducendus (§. cit.).

§. 140.

De non impedienda perfectione alterius.

Cum eas actiones omittere debeamus, quibus alter vel status ejus imperfectior redditur, & ad perfectionem alterius conferre, quantum possumus (§. 44.); nemo impedire debet, quo minus alter perfectionem aliquam consequatur, nec impedire tertium, quo minus in hoc eum juvet. In-

telli.

• intelligitur hoc de quibusvis animi, corporis ac fortunæ bonis (§. 134.). Patet etiam, neminem impedire debere, quo minus ab altero mala animi, corporis ac fortunæ arceantur, vel idem ab iis liberetur; multo minus sive per se, sive per alios, aliquo bono eundem privare (§. cit.).

§. 141.

Quia eadem sunt officia hominis erga alios, quæ erga seipsum (§. 133.); *nemo integritatem membrorum corporis alieni quomodocunque vitare, aut membro quodam, vel saltem usu ejus alterum privare, nec sanitati ejus ullo modo nocere, sed vitam & corpus alterius, quantum potest, conservare, & ut a morbis egrotus convalescat curare debet* (§. 112. 113.), consequenter *nemo alteram vitam privare, seu occidere debet* (§. 51.), ut ideo *bomicidium dolo vel culpa commissum* (§. 17.), quorum illud *dolosum*, hoc *culposum* dicitur, fit *naturaliter illicitum* (§. 49.). Et quia nemini jus est seipsum vita privandi (§. 112.); *nec valentem occidere licet*.

De cura corporis alieni.

§. 142.

Ex eadem ratione patet, nos quoque *operam dare debere, ut alii famam merita fama alia fruan-* ^{De studio} ^{na.}

fruantur (§. 126, 133.). Quamobrem cum fama bona sit communis hominum sermo de perfectione, consequenter de factis & non-factis aliorum sermo (§. 126.); non modo unumquemque tanti existimare debemus, quanti meretur, verum etiam honorem meritum exhibere, meritaque laudem tribuere (§. 125.), consequenter fame, existimationi, honori ac laudi aliorum detrahere, hoc est, eam diminuere non debemus (§. 51.); multo minus eo animo falsa in vulgus spargere, hoc est, alios calumniari.

De iniuria
specialiter
dicta.

§. 143.
Lesio honoris & fame alterius quomodocunque facta Injuria specialiter dicitur, eaque realis, quæ fit facto quodam; verbalis, quæ verbis. Nemo igitur alterum injuriare debet (§. 142.).

De jure in
injuriantes
nobis com-
petente.

§. 144.
Nascitur hinc jus non patiendi, ut alter nos injuriet (§. 89.); natura ideo nobis competens: unde porro eodem modo, quo supra (§. 90. 92. & 93.), inferitur, nobis competere jus famam nostram defendendi & injuriantem puniendi, consequenter licitos esse actus, sine quibus fama defendi

fendi ac sint pœna, qui est emendatio animi injuriantis & metus incutiendus aliis, quos libido injuriandi inceslere poterat (§. 92.), *obtineri nequit.*

§. 145.

Existimationi opponitur *Ignominia*, De ignomi-
nia. qua est judicium aliorum de nostra imperfectione, consequenter *veram ignominiam non parviunt nisi vitia, atque propterea facta, quæ eadem produunt, & defectus virtutum intellectualium* (§. 125.), quatenus *iidem culpæ tribuendi* (§. 17.); & *idem, quod de his, de malis corporis & fortunæ valet. Immo bona fortunæ ignominie sunt, quatenus, eorum, acquisitio vitii debetur.*

§. 146.

Contemptus dicitur actus quicumque De consen-
tu, contu-
meliis, con-
viciis, vitu-
periiis. externus, quo significatur, alterum honore ac laude indignum esse; *Contumeliæ* sunt actus externi, quibus alteri ignominie afficiendi animo imperfectiones expræbamus; *Vituperium* denique sermo, quo alteri defectus perfectionis imputamus. Facile autem patet, *neminem esse contemnendum, & omnes contumelias, convicia, vituperium esse injurias specialiter sic dictas, consequenter naturaliter illicita* (§. 143.).

§. 147.

§. 147.

Judicia sinistra de aliis cuinam juri repugnent.

Cum vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus suis suum sequatur judicium, nec is ulli hominum rationem earundem reddere teneatur, quamdiu nil facit, quod est contra jus alterius (§. 78.); *sinistrum de aliorum actionibus judicium verbis aut factis declarare, quamdiu nil fit contra justum, libertati naturali repugnat, consequenter ea involvit jus exigendi, ne sinistre alter de te judicet, sive verum sit judicium tuum, sive minus.*

§. 148.

De infamia.

Infamia est communis hominum de vitiis alterius opinio, quam supra famam malam diximus (§. 126.). Cum operam dare debeamus, ut fama bona fruamur (§. cit.); ab infamia nobis cavere debemus, & quia aliorum quoque fama nobis curæ esse debet (§. 142.), nemini infamiam adspargere. Hinc vero porro liquet, nonnisi facta, quæ nimirum vitia produunt, infamar

§. 149.

De libello famoso.

Libellus famosus dicitur scriptura, qua alteri facta infamantia imputantur. Cum ejus autor, sive lateat, sive nomen suum pro-

profiteatur, infamiam alteri adspargat; *libellum famosum conscribere naturaliter illicitum* (§. 148.).

§. 150.

Quoniam *aliorum fama nobis curæ esse debet* (§. 142.); ea *adversus calumniatores & obtrectatores defendenda, quantum in potestate est.* Differunt autem obtrectatores a calumniatoribus. Sicuti enim *calumniatores* falsa in vulgus spargunt, infamandi animo; ita *Obtrectatores* laudi alienæ adversa.

§. 151.

Competit homini jus non patiendi, ut quis ipsum lædat (§. 89.), ac ideo adversus læsionem intentatam se defendendi (§. 90.), & eum, qui actu læsit, puniendi (§. 93.). Quoniam igitur aliis debemus, quod nobismetipsis (§. 133.), jura autem nobis natura data sunt ad satisfaciendum obligationi (§. 46.); ideo nobis quoque *competit jus non patiendi, ut alius lædatur ab alio, eumque adversus læsionem intentatam defendendi, & lædentem puniendi, si auxilio nostro indiget.*

§. 152.

§. 152.

De auxilio
belli.

In defensione sui, pœnæ exactione & violenta juris prosecutione ad consequendum id, quod nobis perfecte debetur ab altero, quæ defensioni assimilatur (§. 90. 88.), bellum consistit (§. 98.). Alterum igitur, cui jus belli est, in bello juvare, si auxilio nostro indiget, naturaliter licitum.

§. 153.

De reatu
& demerito.

Quoniam nobis comperit jus eum, qui actu læsit, puniendi (§. 93.); is ad pœnam patiendam obligatur. Arque in hac obligatione Reatus consistit, sicuti subtilius ab eo distingui potest Meritum pœnæ, sive Demeritum, ut accipiatur pro ea qualitate facti, ex qua læsio nascitur. jus puniendi lædentem, cui respondet in hoc obligatio pœnam patiendi, seu quæ istud pœna dignum efficit, quamvis communiter ab eo non distinguatur.

§. 154.

De offensa.

Offensa dicitur actio, sive positiva, sive privativa, ex qua alter molestiam animi jure percipit: quæ cum felicitati repugnet (§. 118.), quam promovere etiam quoad alios tenemur (§. 136.);

nemi-

neminem offendere debemus. Quoniam vero nemo ab obligatione naturali liberari potest (§. 100.), & ut quisque iure suo utatur permittendum (§. 66.); *Offensa nulla est, sed perperam pro tali habetur, si quis facit, quæ facere obligatur, aut jure facere potest.* Sicuti autem offensa ejus est, qui offendit; ita *Offensio* ejus, qui offenditur.

§. 155.

Quoniam neminem odisse debemus *De vindicta* (§. 136.), consequenter cum *Odiu* consistat in dispositione animi ex alterius infelicitate, seu molestia animi atque tristitia (§. 118.), voluptatem percipiendi, nemini molestiam animi creare, nec obligatio hæc tollitur facto alterius eidem contrario (§. 135.); *molestiam animi alterius appetere non debemus, qui nos offendit, nec per consequens male alteri facere, quia nobis male fecit, seu malum malo referre.* Dicuntur *Vindictæ* omnes actus, quibus malum malo refertur; & *cupiditas vindictæ*, qua molestiam animi alterius, qui nos offendit, appetimus. Quamobrem patet, *vindictam esse illicitam, Et nos habere debere animum ab omni vindictæ cupidine* (Wolffii Instit. J. N. & G.) F dine

dine alienum, consequenter eundem quoque abesse debere ab exercitio juris puniendi & se defendendi, nobis competentis (§. 90. 93.). Atque propterea *in puniendo & defensione non intenditur malum alterius, sed in casu priori securitas in posterum, in posteriori propulsatio lésionis imminenti (§. 90. 91. & seq.).*

§. 156.

De talione.

Talio vocatur par vindicta, qua scilicet quis tantum mali patitur, quantum fecit. Quamobrem cum vindicta omnis illicita sit (§. 155.); talio quoque illicita est, consequenter Jus talionis naturale nullum (§. 49.), ac propterea in exercitio juris puniendi talio non attendenda, neque ideo juris naturalis est, ut, qui alterum occidit, morte puniatur.

§. 157.

De offensæ
& pœnæ
condonatione.

Ignoscere, seu offensam condonare dicitur, qui cupiditatem vindictæ deponit. Quoniam itaque animus ab omni vindictæ cupidine alienus esse debet (§. 155.); ad ignoscendum faciles esse debemus. Ast quia pœna exigí debet absque vindictæ cupiditate (§. cit.); condonatio offensæ non continet condonationem pœnæ, seu omissionem exercitii juris puniendi. Ea ipsa vero de causa

causa pœnæ duriori locus non est, si leniori finis ejus obtineri potest, immo non exigenda, si sine ea idem finis obtinetur.

§. 158.

Similiter quia in defensione intenditur *De mode-*
propulsatio læsionis imminentis, non vero *ramine de-*
malum alterius (§. 155.), & ex circum- *fensionis.*
stantiis obviis determinandi sunt actus li-
citi ad læsionem avertendam (§. 90.); si
læsiō immittens lenioribus mediis propulsari
potest, non utendum durioribus.

§. 159.

Et cum bellum geratur juris sui tuen- *De vi lici-*
di ac consequendi causa (§. 98.); in bel- *ta in bello.*
lo tanta vi uti licet, quanta ad consecu-
tionem juris sui *Et superandam resistantiam*
injuste factam requiritur. Et hoc modo
actus in bello liciti ab illicitis distinguun-
tur.

CAPUT VI.

DE

OFFICIIS HOMINIS ERGA DEUM.

§. 160.

Constat actiones naturales non solum *De actioni-*
hominis, verum etiam rerum cete- *bus liberis*
rarum in universo ita determinari, ut, *per motiva*
qualia Deo conveniant attributa, inde col- *ab attributis*
ligi

*desumpta de-
terminan-
dis.*

ligi possit. Quamobrem cum actiones liberae per eandem rationem finalem determinandae sint (§. 43.), actiones autem hae dependeant a voluntate hominis, per motiva determinandae (§. 1. & cit.); *homo actiones liberas omnes determinare debet per motiva ab attributis divinis desumpta.* Atque hinc intelligitur, quomodo perfectio hominis tandem consistat in aptitudine repraesentandi Deum (§. 112.), & per consequens *naturalis obligatio dirigendi actiones liberas ad perfectionem nostram continet obligationem determinandi easdem per motiva ab attributis divinis desumpta (§. 43.).*

§. 161.

*De illustra-
tione gloriae
divinae.*

Qui actiones liberas per motiva ab attributis divinis desumpta determinat, eas ad gloriam divinam dirigit (§. 127. 125.). Quamobrem cum directio actionum ad gloriam Dei *Illustratio gloriae divinae* dicatur; *homo gloriam Dei illustrare obligatur (§. 160.).*

§. 162.

*De directi-
one actio-
num ad per-
fectionem.
n. undi.*

Cumque eodem modo intelligatur, perfectionem hujus universi consistere in aptitudine repraesentandi Deum; qui **actio-**

actiones suas dirigit ad gloriam Dei, easdem dirigit ad perfectionem totius universi (§. 160. 161.). *Homo igitur natura obligatur actiones suas dirigere ad perfectionem totius universi.* Atque hinc patet, *actiones legi naturæ adversas sive peccata deformare mundum, opus Dei.*

§. 163.

Quoniam homo actiones suas per motiva ab attributis divinis desumpta determinare debet (§. 160.); *Deum agnoscere obligatur, consequenter cum ex contemplatione universi & eorum, quæ in eo sunt ac fiunt, attributa divina nobis innotescant, universum hoc & ea, quæ in eo sunt atque fiunt, contemplari, tum etiam seipsum & actiones naturales suas, ac inde mens in Deum ascendere debet.* Et propterea homini jus est ad omnes actus, quibus rerum naturalium cognitio promovetur, & ad usum omnium rerum eidem inservientium. Cumque aliis ad eadem obligemur, quæ nobis debemus (§. 133.); alios quoque ad agnitionem Dei perducere debemus, quantum in potestate est.

De agnitione Dei.

§. 164.

Vult Deus, ut actiones nostras ad legem naturæ componamus (§. 41.). *De generalivoluntatis & noluntia.*

*sis determi-
natione.*

Quamobrem eas juxta eandem dirigere debemus, quia Deus vult, ut hoc fiat (§. 160). *Voluntas igitur hominis generat determinanda ad agendum, quod Deus vult, & voluntas ad non agendum, quod Deus non vult, ac ideo constans & perpetua esse debet, hoc est, prorsus immota in casu dato & eadem, in omni.*

§. 165.

*De obscu-
ratione glo-
riæ divinæ.*

Obscuratio gloriæ divinæ est declaratio verbis factisque facta, quod quis Deum habeat pro ente imperfectionibus instructo, quæ summæ ejus perfectioni repugnant. Quamobrem cum gloriam Dei illustrare, adeoque tam verbis, quam factis declarare debeamus, nos ipsum habere pro tali ente, quale est, summæ scilicet perfecto (§. 161.); obscuratio gloriæ divinæ lege naturæ prohibita (§. 51.).

§. 166.

*De Bla-
spemia.*

Blasphemia dicitur dictum vel factum quodcumque in contemptum vel contumeliam Dei vergens. Quamobrem cum eadem gloria Dei maxime obscuretur (§. 165.); blasphemiam lege naturali omnium maxime prohibita (§. cit.). Quoniam homini jus nullum competit in actio-

nes

nes alterius, quamdiu nil facit, quod est contra jus perfectum ipsius (§. 76. 78.), consequenter jus puniendi non nisi in eum, qui ipsam læsit (§. 93.); *homini natura non competit jus puniendi obscurationem gloriæ divinæ atque blasphemias*: quatenus tamen curæ habere debet, ut alios ad agnitionem Dei perducatur, quantum in potestate est (§. 163.); *eidem competit jus ad eos actus, quibus gloriam Dei obscurantem, vel ipsum blasphemantem peccati sui convincere potest.*

§. 167.

Pietas dicitur virtus, actiones suas per motiva ab attributis divinis desumpta ceterminandi, seu gloriam divinam illustrandi. *Quamobrem pii esse debemus* (§. 160. 161.). Ex adverso *Impietas* est vitium, quo quis actiones suas ad voluntatem Dei componere non vult. Ea igitur *lege naturali prohibita* (§. 164. 51.). *Hypocrisis* est pietatis simulatio, quando scilicet actus saltem externi, præsertim verba, vox, vultus ac gestus pietatis speciem præ se ferunt, a qua tamen actus interni procul absunt. Quamobrem cum lex naturæ requirat consensum actionum inter-

narum & externarum (§. 52.); *hypocri-
fis lege naturæ prohibita* (§. 51.).

§. 168.

*De obedi-
entia Deo
præstanda.*

Obedientia est promptitudo faciendi, quod vult alius, & non faciendi, quod non vult. Quamobrem cum voluntas nostræ generaliter determinanda sit ad agendum, quod Deus vult, & noluntas ad non agendum, quod non vult (§. 164.); *Deo obedire obligamur*, consequenter *Inobedientia*, obedientiæ opposita, *lege naturali prohibita* (§. 51.).

§. 169.

*De amore
Dei.*

Deus summe perfectus est. Quamobrem cum voluptate perfundatur animus, quando nobis conscii sumus perfectionis alicujus, quod a posteriori constat; summa Dei perfectio agnita summa quoque voluptate perfundit animum. Dispositio animi ex summa Dei perfectione voluptatem maximam percipiendi *Amor Dei* dicitur; & *Amor complacentiæ* audit, qui in sola voluptatis perceptione ex alterius perfectione terminatur. Quoniam itaque Deum agnoscere obligamur (§. 163.), ad perfectionem vero ejus summam nihil conferre valeamus, summa enim alias nondum esset; *Deum super omnia*

omnia amare debemus, amorque Dei amor complacentiæ est.

§. 170.

Deus summe bonus est, & quicquid *De Deo*
boni vel natura habemus, vel aliunde ob- *amando,*
tinuimus, Deo acceptum ferendum. Quo- *quia bonus*
niam itaque Deus est bonus in nos; ex *in nos.*
collatione autem bonorum in nos facta,
seu beneficiorum agnitione, oritur amor
benefactoris; *Deus amandus quoque est,*
quia bonus in nos. Cum bonitas divina,
quæ in collatione bonorum consistit, ad
summam Dei perfectionem pertineat;
Deum amare, quia bonus in nos, est eius
bonitate seu beneficentia delectari, conse-
quenter amor ex contemplatione bonitatis
divinæ ortus sub amore complacentiæ con-
tinetur (§. 169.).

§. 171.

Qui alterum amat, nil facit, quod ipsi *De timore*
displicet, sed facere studet, quod placet; *Dei.*
consequenter non facit, quod ejus volun-
tati adversum. Ex amore igitur nascitur
solicitude animi nil faciendi, quod vo-
luntati alterius adversum, quæ *Timor fi-*
lialis dicitur, in oppositione ad *Timorem*
servilem, si quis metu pænæ adactus fa-
cit, quod vult alter, vel non facit, quod

F 5

a se

a se fieri non vult. Quamobrem cum Deum super omnia amare debeamus (§. 169.); eundem quoque *super omnia timere debemus, timore scilicet filiali.*

§. 172.

De reverentia erga Deum & laude divina.

Homo bonitatem Dei summam agnoscere, & quantum potest, alios quoque ad ejus agnitionem perducere debet (§. 163.), atque per eam, tanquam motivum, actiones suas liberas, determinare (§. 160.). Quamobrem cum actiones externæ cum internis consentire debeant (§. 52.), nec alios ad agnitionem perfectionis summæ Dei perducere valeamus, nisi actibus externis; *homo verbis ac factis significare debet, se perfectionem Dei summam agnoscere, ac idcirco eundem maximi facere: quæ declaratio cum Reverentia dicatur; ad reverentiam erga Deum obligamur, cumque in his ipsis actibus laus & honor consistat (§. 125.), eidem debitum honorem atque laudem tribuere.*

§. 173.

De fiducia in Deo & acquiescentia in providentia divina.

Ex theologia naturali constat, Deum providentia sua tantundem in nos boni conferre, & tantundem mali avertere, quantum salva ipsius sapientia fieri potest, & si qua nobis obveniant mala, ea in
bo-

bonum finem dirigere. Qui veritatis hujus convictus est, se totum resque suas providentiæ divinæ committit ac duobus omnes eventus, nec propter futura angitur, sed curam omnem abjicit, quomodo in posterum res casuræ. Quoniam itaque homo Deum agnoscere obligatur (§. 163.), & virtus, qua se resque suas omnes providentiæ divinæ committit, *Fiducia in Deo*, qua vero appetitum & aversionem moderatur ex sensu certitudinis de rectitudine actionum divinarum in gubernatione hujus universi tam positivarum, quam privativarum, *Acquiescentia in providentia divina* dicitur; *homo fiduciam in Deo collocare*, seu *eidem considerare*, ac *in providentia divina acquiescere*, consequenter *non diffidere*, & *sorte sua contentus esse*, quæque ipsi eveniunt *mala tranquillo animo ferre debet* (§. 51.).

§. 174.

Laus Deo tributa *Celebratio nominis divini* dicitur. Quamobrem *nomen divinum celebrare* (§. 172.), consequenter *attributa divina* & *opera ejus*, & *beneficia nobis atque aliis præstita in bonorum collatione*, & *malorum declinatione*, vel *eorundem in bonum finem directione nobis exhibita*

De celebratio
nominis divini.

bita commemorare (§. 12.), & quanti ea faciamus, significare debemus (§. 172.). Cumque in specie celebratio nominis divini ob beneficia nobis aliisque præstita, cum significatione voluntatis præstandi officia debita, *Gratiarum actio* dicatur, Deumque etiam ob beneficia exhibita amare (§. 170.), ac ideo voluntas nostra determinata esse debeat ad officia debita præstanda (§. 171. 57. 41.); *Deo gratias agere debemus.*

§. 175.

De oratione.

Constat, Deum esse datorem omnis boni, & providentiæ ipsius tribuendum, quod bona præsentia conserventur, futura veniant & mala depellantur, aut, nisi hoc fiat, in bonum finem dirigantur, quemadmodum jam ante monuimus (§. 170. 173.). Quamobrem cum hæc agnoscere (§. 163.), & per motiva inde desumpta actiones nostras determinare debeamus (§. 160.); a Deo quoque petere debemus, ut bona, quæ dedit, conservet atque in posterum etiam conferat, mala vero depellat, aut, si obveniant, in bonum finem dirigat. Hæc voluntatis nostræ significatione cum *Invocatio Numinis*, a nonnullis cum addito *mentalis*, dicatur; *Deum invo-*

invocare debemus. Et quia actiones externæ cum internis consentire, nec hæ ab illis abesse debent (§. 52.), sermo autem, quo Deum invocantes eidemque gratias agentes verbis ore prolatis significamus, quæ cogitamus, *Oratio* dicitur; *oratio lege naturali præcepta.* Patet autem, quatuor esse orationis species, quarum una de bonis conservandis & obtinendis, secunda de malis avertendis, vel in bonum finem dirigendis, tertia de gratiis agendis agit, & quarta denique pro aliis hominibus interceditur. Has cum distinguat Apostolus 1 Tim. II, 2. eas ex versione *Cassiodori*, castæ Latinitatis auctoris, *Supplicationes, Preces, Gratiarum actiones & Interpellationes* appellare possumus.

§. 176.

Cum *Hymnus* sit carmen in laudem *De hymnis.* Dei compositum, oratio autem omnis laudem Dei contineat (§. 175. 125.), consequenter orationis & hymnorum eadem sit materia, constet vero, carmina non modo per se aptiora esse ad attentionem excitandam & consequendam, affectus ciendos, ac ea, de quibus agunt, memoriæ facilius & tenacius infigenda, verum etiam,

iam, cantu accedente, multo adhuc facilius atque certius tam in nobis, quam aliis eadem obrineri; *ad bymnos componendos & canendos natura obligamur.*

§. 177.

Quomodo officia erga Deum præstanda.

Omnis actio recta requirit omnium facultatum consentientem usum (§. 16.). Quamobrem cum ad recte agendum obligemur (§. 52.); *officia quoque erga Deum præstanda sunt cum consentiente usu omnium facultatum, consequenter actus externi & interni conjungendi.*

§. 178.

De cultu divino.

Cum *Cultus divinus* sit complexus actionum Dei causa editarum, consequenter in præstatione officiorum erga Deum consistat (§. 57.), ad hanc vero nos obligari, ex hæctenus demonstratis appareat; *Deum colere obligamur.* Dicitur autem *cultus internus*, qui actionibus internis, *externus* autem, qui externis absolvitur. Quamobrem cum in præstatione officiorum erga Deum actus externi atque interni a se invicem separandi non sint (§. 177.); *cultus quoque internus cum externo conjungendus.*

§. 179.

De conven-

Quoniam curæ habendum, ut homines

nes quoque alii ad agnitionem Dei (§. 163.) *ribus cultus divini causa instituendis.*
 & virtutem (§. 139.), ideoque etiam pietatem perducantur (§. 167.), atque exemplo nostro aliis prodesse debemus (§. 139.); *homines cultus divini causa convenire debent, consequenter iisdem jus est determinandi ea, quæ ad conventus istos recte instituendos requiruntur (§. 46. 52.).* Pertinet huc determinatio temporis, loci & modi eos celebrandi. Quæ vero in iis agenda sint, ex fine eorundem patet. *Docenda nimirum sunt ea, quæ de Deo, virtutis, præsertim pietatis, cultura, & fuga vitiorum, scitu necessaria; orandum, & cantandum.*

§. 180.

Ceremoniæ sunt signa eorum, quorum in executione propositi alicujus meminisse debemus: quæ, si simul influant in determinationem actionis committendæ, ceteris præferendæ (§. 48.). Cum hominibus jus sit determinandi ea, quæ ad conventus cultus divini causa recte instituendos requiruntur (§. 179.); iisdem quoque *jus est ceremonias cultui divino convenientes instituendi.* *De ceremoniis ad cultum divinum spectantibus.*

§. 181.

Idololatria dicitur cultus divinus omnis exhiberi. *De idololatria.*

exhibitus iis, qui Deus non sunt. *Idololatriam* igitur committit, qui officia Deo debita præstat iis, qui Deus non sunt, veluti diis fictis, aut enti, quod Deum esse non opinatur (§. 178.). Quamobrem cum Deum colere debeamus (§. cit.), omnes autem nostræ actiones rectæ esse debeant (§. 52.), atque ad rectitudinem actionis requiratur iudicium verum de ejus rectitudine (§. 53.); *idololatria lege naturali prohibita.*

§. 182.

De superstitione & cultu idololatræ & superstitione.

Superstitio sunt actiones per erroneas de Deo & providentia divina, quoad ea, quæ homini bona vel mala sunt, opiniones determinatæ. Cum actiones nostras per motiva ab attributis divinis desumpta determinare obligemur (§. 160.); ex rectitudine actionum patet, ut ante (§. 181.), *superstitionem lege naturali prohibitam esse.* Ex notione autem idololatriæ & superstitionis intelligitur, quoniam *cultus* divinus sit *idololatræ & superstitionis*. Cumque tam idololatria, quam superstitio sit prohibita; *cultus tam idololatræ, quam superstitionis lege naturali prohibitus.*

PARS

PARS II.

DE

DOMINIO ET JURIBUS
ATQUE OBLIGATIONIBUS
INDE NASCENTIBUS.

CAPUT I.

DE

COMMUNIONE PRIMÆVA ET
ORIGINE DOMINII.

§. 183.

Usus rerum necessarius dicitur, qui ad hoc requiritur, ut obligationi nostræ naturali satisfaciamus. Quamobrem cum lex naturæ det nobis jus ad ea, sine quibus obligationi nostræ naturali satisfacere non possumus (§. 46.); *natura hominibus in univ ersum omnibus competit jus ad usum rerum quarumcunque necessarium, scilicet tam necessariorum, quam utilium & voluptuariarum (§. 114. & seqq. & 119. 121.), adeoque is licitus est (§. 49.).*

De jure ad usum rerum necessarium.

§. 184.

Quodsi ergo res quædam usu consumuntur, eas destruere licet, veluti occidere animalia, quorum carne vescimur, & quorum pelle utimur ad vestitum.

De jure res destruendi.

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) G §. 185.

§. 185.

De rebus
in futurum
usum asservandis.

Quoniam homini natura competit jus ad usum rerum necessarium (§. 183.); si quæ res non omni tempore haberi, aut saltem eo, quo iisdem indiges, non æque commode haberi possunt, eas in futurum usum colligere & asservare licet. Cumque nemo usum istum impedire debeat (§. 50. 183.); res usus necessarii causa apprehensas, aut in futurum asservatas nemo alteri eripere debet, & in eo stare tenetur iudicio apprehendentis, aut asservantis (§. 78.).

§. 186.

De communione
primæva.

Cum hominum natura æqualium eadem sint jura (§. 70.); jus quoque ad usum rerum naturalium necessarium omnibus hominibus idem competit (§. 183.). Quamobrem cum Jus commune sit, quod idem pluribus simul competit (§. 101.), & ideo Res communis, ad quam pluribus idem jus competit; natura hominibus competit jus commune ad usum rerum naturalium necessarium, & res omnes natura communes sunt. Vocatur autem Jus istud commune ad usum rerum quarumcunque naturalium necessarium *Communio primæva*

eva, sicut simpliciter *Communio*, vel *Communio rerum* jus idem in easdem res pluribus competens. Atque ex dictis patet, *juris naturæ esse communionem primævam*, non vero eandem remere fingi.

§. 187.

Quia *in communiōne primæva* idem *De jure in rem, quæ usu non consumitur.* omni homini jus competit ad usum rei naturalis necessarium (§. 186.); *si quæ res usu non consumitur, finito usu, alius quicumque eadem uti potest, nec, qui ante usus fuerat, id prohibere potest (§. 50.).* Et ex eadem ratione, *si plures ejusdem rei usum simul participare possunt, participatio promiscue volentibus permittenda.*

§. 188.

Homines operam dare debent, ne deficiat sufficiens rerum necessariarum; utilium & voluptuariarum tam industrialium, quam artificialium copia (§. 121. 123.); *De rebus industrialibus & artificialibus in communiōne primæva.* ac ideo unusquisque eum laborem seligere debet, cui se parem sentit (§. 124.), & naturaliter conjunctis viribus se statumque suum perficere obligantur (§. 44.). *In multiplicandis igitur rebus industrialibus & artificialibus, stante communiōne primæva, intendi nequit nisi communis*

G 2 omni-

omnium usus, & per consequens res nominus industriales & artificiales, quam naturales communes esse debent (§. 186.). Si quis tamen res quasdam industriales vel artificiales in usum suum paravit, iisdem uti nequit alius, nisi quatenus usum rei, quæ usu non consumitur, vacantem habere, vel ejusdem rei usum simul participare potest alius (§. 187.).

§. 189.

Jus commune ad actus.

Quoniam in communione primæva unicuique competit jus ad usum rerum necessarium (§. 183.); homini quoque cuivis competit jus ad omnes actus, sine quibus usus necessarius obtineri nequit, veluti jus capiendi feras, pisces, volucres, decerpenti poma, cædendi ligna, & ita porro.

§. 190.

Jus commorandi, habitandi & transcundi.

Quia omni homini natura idem jus est ad usum necessarium rerum naturalium (§. 186.); in communione primæva homini cuilibet commorari ac habitare ubivis terrarum licet, ubi libuerit & quamdiu libuerit, atque transire per loca quæcunque, prout ipsi opus visumque fuerit, ac inde petere res, quibus indiget. Immo cum etiam res artificiales sint communes (§. 188.); si alicubi

cubi fuerint aedes inhabitatæ, aut quæ plures habitatores recipiunt, in iis habitandi cuilibet jus est, quamdiu visum fuerit.

§. 191.

Juri communi opponitur *Jus pro-* De jure proprio & communio-
ne negati-
va.
prium, quod uni cuidam, vel pluribus conjunctim, exclusis ceteris omnibus, competit (§. 101.). Cum *natura* res omnes sint communes (§. 186.); *nemini jus proprium in rem quandam competit.* Res, in quas alicui jus proprium competit, dicuntur *singulares, vel singulorum*; in quas nemini competit, *res nullius*. Arque ideo patet, *natura non dari res singulorum.* Nimirum in natura hominis nulla datur ratio, cur hæc res ipsius potius, quam alterius esse debeat. Dicitur autem *communio negativa*, in qua res communes sunt nullius: *atque talis est primæva* (§. 186.).

§. 192.

Cum res usus necessarii causa apprehensas, aut in usum futurum asservatas De usu proprio rei.
nemini eripere liceat (§. 185.), qui vero res apprehendit, seu potentiaæ utendi sub-
jicit, jure suo utitur (§. 183.); *usus rei, qui antea promiscue patebat omnibus, efficitur ei proprius, qui animo utendi eandem*

potentiæ utendi subjicit, seu in eum statum redigit, quo eadem uti potest. Idem intelligitur de re, quæ usu non consumitur, quamdiu durat usus (§. 187.). Atque hoc modo hominibus insinuata est notio juris proprii in re.

§. 193.

De turbatore communionis primævæ.

Turbator communionis primævæ dicitur, qui vi impedire conatur, sive per se, sive per alios, quo minus quis rebus uti possit, prouti ipsi opus fuerit. Quoniam turbator impedit usum juris alteri competentis (§. 183.); eidem resistendi jus (§. 30.), consequenter *se ac usum rei adversus turbatorem communionis primævæ defendendi competit unicuique* (§. 90.). Cumque jus commune ad usum rei sit jus perfectum (§. 183. 81.), ejus adeo violatio injuria (§. 87.); *in communionē primævæ justa belli causa est, si quis alterum ab usu rei vi depellere, aut apprehensam eidem eripere conatur* (§. 98.).

§. 194.

De communiōne primævæ sublata.

Multiplicato genere humano & sublata simplicitate vitæ, in qua tantummodo vitæ necessitati prospicitur, nulla vero propemodum est de commoditate ac jucundi-

cunditate cogitatio, rebus industrialibus & artificialibus opus est (§. 121.), quæ cum labori hominum debeantur (§. 124.), omnium tamen communes in communione primæva esse debeant (§. 188.), haud difficulter intelligitur, communionem primævam subsistere non posse, nisi homines officia erga seipsos atque, alios ad amissum adimpleant, per ea, quæ de iis demonstrata sunt. Quoniam igitur nemo diffiteri ausit, hoc de hominibus universis sperandum non esse, ubi vero a communione primæva receditur, res, quæ sunt nullius, fieri debent singulorum (§. 191.), & jus naturæ perfectivum nos obligat ad id, quod melius est, alteri præferendum (§. 48.); *non invito jure naturæ communitio primæva sublata & res singulorum factæ, seu juri proprio subjectæ.*

§. 195.

Quoniam jus proprium habens eodem excludit ceteros omnes (§. 191.), *De dominio & ejus effectu.* viautem libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus suis suum sequatur judicium, quamdiu nil facit, ad quod non faciendum tibi perfecte obligatus (§. 78.); *si res juri*

proprio subjiuntur, unicuique, cuius jure subjectæ sunt, competit jus pro arbitrio suo de iisdem disponendi. Atque hoc jus proprium de re pro arbitrio suo disponendi, prouti scilicet sibi visum fuerit, *Dominium* appellatur; is vero, qui dominium in re habet, *Dominus*. Unde patet, *dominium omni jure, quod vi dominii in re ipsi competit, ceteros omnes excludere, ne absque ejus voluntate dominium in aliam abire posse (§. 100.)*, adeoque *ipsi competere jus interdicendi cuivis omni actu vi dominii licito, nec patiendi, ut quis alius se invito aliquem sibi arroget*. Unde porro sequitur, *omnes actus dominio alterius contrarios esse illicitos (§. 49.)*. Quemadmodum vero *suum* in genere dicitur, in quo quis jus proprium habet; ita inde patet, *Res suas esse, in quibus quis dominium habet*.

§. 196.

*Communio
positiva.*

Quodsi pluribus conjunctim in re indivisa pro rata dominium competit, *Communio positiva* vocatur. Quamobrem cum dominus sit persona moralis (§. 195. 96.); in *communione positiva* plures conjunctim spectantur tanquam una persona,

Et

& de ipsis conjunctim valent, quæ de domino prædicantur.

§. 197.

Datur vero etiam *Communio mixta*, De communione mixta. ex negativa scilicet & positiva, in qua res sunt in dominio *Universitatis*, hoc est, multitudinis hominum certo fine consociatorum, omnibus tamen nonnisi usus earundem indifferenter competit, propti scilicet unicuique opus fuerit, qualis est monachorum. *Qui igitur sunt in comunione mixta dominio universitatis excludunt omnes, qui sunt extra universitatem, respectu autem singulorum res sunt nullius, quoad usum tamen omnium communes. Consociari autem hic dicuntur, qui in eundem finem conjunctim persequendum consentiunt.*

§. 198.

Cum domino de re pro lubitu disponere liceat (§. 195.), disponi autem possit de re ipsa, seu substantia ejus, de usu ejusdem & denique de fructu, quod De juribus in dominio consentis, & quid sit fructus rei. per se patet; dominium involvit jus triplex, nimirum jus disponendi de substantia rei, jus disponendi de usu rei, & jus disponendi de fructu rei: quorum illud

Proprietas, istud *Jus utendi*, hoc denique *Jus fruendi* dicitur. *Jus utendi & fruendi* conjunctim vocatur *Jus utendi-fruendi*. Quodsi dominium nullo jure in eodem contento sit deminutum, *dominium plenum*; si aliquo jure deminutum, *minus plenum* appellatur. Qui proprietatem habet, *Proprietarius* audit: cumque res ipsius maneat propria, etiam si usum vel fructum habeat alius; *Dominus* quoque adhuc appellatur. *Fructus* autem res dicitur, quæ ex re altera provenit, veluti poma sunt fructus arboris, vituli vaccarum.

§. 199.

De re aliena.

Res aliena dicitur, quæ non in nostro, sed alterius dominio est. *Nemo* igitur *de rei alienæ substantia, nisi ac fructu disponere pro lubitu potest* (§. 195. 198.). Quoniam vero perinde est, siue quid per nos, siue per alium faciamus; *consensu domini de re aliena disponere licet* (§. 195.). Et quia dominus pro suo arbitrio de re sua disponere potest (§. cit.); *actus quoque ad domini exercitium spectantes aliis permittere potest.*

§. 200.

Detentio rei tanquam suæ, sive quis *De possessore*
 eam suam esse putet, sive factam suam esse *fione*
 se & ab aliis pro tali haberi velit, *Possessio*
fio dicitur; & qui rem eo animo (qui vul-
 go animus rem sibi habendi vocatur) de-
 tinet, *Possessor*. Quamobrem cum *Res in*
potestate nostra esse dicatur, si nobis est
 potentia physica de ea disponendi pro ar-
 bitrio nostro; *possessione res in potestate no-*
stra constituitur, ac per consequens *sine*
possessione dominium exerceri nequit (§.
 195.). Unde porro liquet, *domino com-*
petere jus rem possidendi. Patet etiam ex
 ipsa definitione, *eum non possidere, qui rem*
detinet tanquam alienam, vel etiam tan-
quam rem nullius.

§. 201.

Quodsi possessor putet rem esse suam, *De possessore*
possessor bonæ fidei audit; consequenter, si *re bonæ &*
 rem alienam possidet, eam alienam esse igno- *mala fidei*
 rat: si norit, rem esse alienam, consequen-
 ter se non esse dominum (§. 199.), pro
 quo tamen haberi vult, *Possessor malæ fi-*
dei vocatur. Atque ideo patet, *possesso-*
rem bonæ fidei fieri possessorem malæ fidei,
quam primum scit rem a se possessam esse
ali-

alienam. Et quia jus possidendi soli domino competit (§. 200.); *possessor tam bonæ, quam malæ fidei nullo jure possidet,* cumque de re possessa pro lubitu disponere nequeat (§. 199.), *omnes actus ad exercitium domini spectantes illiciti sunt* (§. 195.), *iisdemque injuria committitur* (§. 87.), *possessori tamen bonæ fidei non imputanda ob ignorantiam invincibilem* (§. 34.).

§. 202.

De usu &
abusu domi-
nii.

Recte juris usus is est, quem officia exigunt, iis contrarius abusus (§. 66.). Quamobrem quoque *dominus re sua aliter uti non debet, quam officia exigunt, abusus autem naturaliter illicitus, a te tamen permittendus, consequenter non impediendus, quamdiu nil fit contra jus tuum* (§. 78.).

§. 203.

De rei de-
relictione.

Res derelinqui dicitur, si dominus nude nolit, eam amplius esse suam, scilicet ut actus voluntatis nil amplius contineat, quam quod res sua non esse debeat. Unde patet, *rem derelipientem desinere esse dominum* (§. 195. 198.), & per consequens *rem derelictam fieri nullius* (§. 191.).

(§. 191.), *quamdiu vero dominus non habet animum, rem suam derelinquendi, cum dominum manere.*

§. 204.

Rem vero suam jactare dicitur, qui nullo urgente officio, nec necessitate ulla, sine ulla utilitate eam non vult esse suam. Quoniam constat homines, nisi rationis usu destituantur, rerum suarum esse amantes, nec absque ulla urgente ratione, quod suum est, alterius esse velle; in casu dubio nemo suum jactare præsumitur.

De jactatione rei sue.

§. 205.

Quoniam amissa possessione, res potestati domini saltem subducitur, ut dominium exercere nequeat (§. 200.), non vero ideo dominus non vult rem suam amplius non esse; possessione amissa, non amittitur dominium, sed solo animo retinetur (§. 203.), consequenter etiam jus possidendi (§. 200.).

De possessione amissa.

§. 206.

Cum non minus de rebus incorporabilibus, veluti juribus nobis competentibus, pro arbitrio disponere possimus, e. gr. de jure venandi & aucupandi; res etiam incorporales in dominio esse possunt, eidem-

De dominio rerum incorporabilium.

eidemque ideo subijci (§. 195.). Ea de causa perinde ac res corporales dicuntur nostræ, ac de his eadem valent, quæ vi dominiū de rebus corporalibus obtinent.

§. 207.

*De bonis
& patrimo-
nio.*

Res, quæ sunt in dominio, universim spectatæ, nullo attento earum discrimine, dicuntur *Bona*. Unde *ad bona nostra referendæ sunt res incorporales, sive jura nostra (§. 206.), & ea etiam, quæ tibi ab aliis debentur, non vero res alienæ, quæ sunt in numero rerum tuarum, nec, si ære alieno labores, bona intelliguntur, nisi ære alieno subducto.* Ipsa autem bonorum universitas *Patrimonium* appellatur, idque *amplum, vel tenue, prouti multa, vel pauca bona continet.*

§. 208.

*De patri-
monii cura.*

Patrimonium utique ad statum hominis externum spectat (§. 8. 207.). Quamobrem cum statum quoque nostram externum perficere debeamus, quantum in potestate est (§. 43.); *ad patrimonium conservandum, & quantum in potestate est, amplificandum obligamur.* Quoniam itaque *patrimonium suum dilapidare dicitur, qui abusu idem minuit; nemo patrimonium*

um suum, consequenter bona sua dilapidare debet (§. 207.). Immo inde etiam colligitur, qui amplum patrimonium habet, ei non esse prorsus otiaudum. Tenet etiam ipsum naturalis obligatio, quæ necessitatem laborandi omnibus imponit, nulli utiendi libertatem concedit (§. 124.): id quod etiam ex illius immutabilitate liquet (§. 38. 42.). Cum conservationi patrimonii repugnet cum derelictio (§. 203.), tum jactatio rei suæ (§. 204.); tam jactatio, quam temeraria derelictio rei sue legi nature minime convenit.

CAPUT II.

DE

MODO ORIGINARIO ACQUIRENDI
RERUM DOMINIUM.

§. 209.

Natura unicuique competit jus ad usum rerum necessarium (§. 183. 188.), & usus earum, qui antea erat communis, efficitur ei proprius, qui utendi animo easdem potentia utendi subjicit (§. 192.). Quando itaque communio primæva tollitur (§. 194.), jus apprehendendi res usus gratia transit in jus easdem dominio suo subjiciendi; ac ideo *natura rem nullius dominio*

De jure res nullius dominio subjiciendi.

minio suo subicere potest, qui eadem indiget, consequenter cum de indigentia standum sit subijcientis iudicio (§. 78.), qui potest ac voluerit.

§. 210.

De occupatione & modo acquirendi originario.

Factum, quo quis declarat, rem nullius suam esse debere, & eam in hunc statum redigit, ut sua esse possit, occupatio dicitur. Unde patet, natura jus occupandi competere promiscue unicuique, seu esse jus hominum omnium commune (§. 209.), cumque Modus acquirendi originarius dicatur, quo acquiritur dominium rerum nullius, occupationem esse modum acquirendi originarium.

§. 211.

Res mobiles, se moventes, immobiles.

Res corporales dicuntur mobiles, quæ de loco in locum moveri possunt, salva substantia; ac in specie se moventes, quæ ipsæ se de loco in locum movere possunt, veluti pecora: ast immobiles, quæ salva substantia de loco in locum moveri nequeunt, veluti omnes fundi, item ædificia.

§. 212.

De occupatione rerum mobilium.

Quodsi ergo quis, postquam dominia introduci cœperunt, rem mobilem apprehendit, nec eam iterum abjicit, vel loco suo

re-

reponit, aut se in eum statum redigit, quo eam apprehendere potest, eam occupat (§. 210.), consequenter dominium ejus acquirit (§. cit.).

§. 213.

Similiter, si quis fundum aliquem limitibus circumscribit, aut usui cuidam non transitorio actu destinat, vel fundo limitato insistens verbis declarat presentibus aliis, se velle eum esse suum, eundem occupat (§. 210.)

De occupatione rei immobilis.

§. 214.

Et cum dominus jure excludat ceteros omnes (§. 195.); res incorporales, quæ etiam dominio subijci possunt (§. 206.), occupantur, si quis iisdem actu utitur, nec patitur, ut utatur alius. Quamobrem cum jus occupandi res nullius sit res incorporalis (§. 121.); introductis dominiis jus quoque occupandi res nullius occupari potest, veluti jus venandi, aucupandi, piscandi in certo districtu.

De occupatione rerum incorporalium.

§. 215.

Quoniam jus occupandi occupatum est in dominio occupantis (§. 210.), consequenter nemo eodem invito domino uti potest (§. 195.); si quis in eo loco, in quo (Wolffii Instit. J.N.&G.) H jus

Cuiusmodi res acquiratur ab eo, qui jus occupandi non habet.

jus occupandi occupatum est, rem nullius occupat, veluti si piscetur in ea fluvii parte, in qua jus piscandi alicui proprium est, eam non sibi acquirit, sed ei, cujus est jus occupandi, Et, hoc non obstante, injuriam eidem facit (§. 87).

§. 216.

Quando id fiat absque injuria.

Enimvero cum casus nemini imputari possit (§. 3.); si jure tuo usus casu occupes rem ejus speciei, cujus occupandi jus alteri proprium est, eandem quidem huic acquiris, actu tantum occupandi injuriam non facis.

§. 217.

De occupatione ferarum.

Quoniam rem occupasti, quam primum eam in hunc statum redegisti, ut eam apprehendere possis (§. 212.); si retibus a te positis, ubi occupandi jus habes, fera irretita, ut sese extricare nequeat, vel instrumentis quocumque modo collocatis ita detineatur, ut effugere nequeat, aut si fera a te occupabilis sclopeto prosternatur, aut ita vulneretur, vel lassetur, ut manus tuas effugere nequeat, ea a te occupata est, consequenter tua. Idem intelligitur de feris in sylva circumseptis inclusis.

§. 218.

§. 218.

Cum possessione amissa dominium solo animo retineatur (§. 209.); si res se movens ex custodia tua elabitur, aut auferat, tua manet, consequenter etiam se-
*De rebus se moven-
 bus ex cu-
 stodia ela-
 psis.*
 ra, quamdiu discernibilis. Quodsi vero, postquam auferat, discerni nullo modo amplius possit, adeoque constare nequeat, eam esse tuam, tua esse desinit. Et occupabilis fit, tanquam res nullius (§. 210.).

§. 219.

Quia res derelicta fit nullius (§. 203.), naturaliter occupantis est (§. 210.); si vero jus occupandi occupatum est, eam acquirere nequit, nisi is, cui jus occupandi proprium est (§. 215.).
*De acquisi-
 tione rei
 derelicta.*

§. 220.

Res amitti dicitur, quæ eo, qui illam habet, non advertente in humum cadit, & eodem abeunte ibidem relinquitur. Rebus amissis accensentur, quæ de rbeda cur-
*De re
 amissa.*
 rente non intelligentibus dominis, vel de curru auriga non intelligente cadunt. Cum ex casu non sequatur, dominum rem amissam amplius habere nolle; dominium rerum amissarum retinetur (§. 205.), consequenter ea non fit inventoris (§. 210.).

H 2

Quodsi

Quodsi inventor novit, quinam eam amiserit, vel in inquirendo fuerit negligens, eam mala fide possidet (§. 201.). Enimvero si explorari non possit rei amissæ dominus, cum evanescente spe eam recuperandi animus derelinquendi præsumatur (§. 203.); ea inventoris manet.

§. 221.

De rebus
jactis.

Similiter si navis levandæ causa, veluti in tempestate, aut nave in brevibus acta, res in mare projiciuntur, cum ex hoc facto colligi nequeat animus derelinquendi dominorum (§. 203.); eæ eorundem manent, nec ad littora expulsæ, aut in mari captæ fiunt capientis. Valet idem de rebus jactis, quod de amissis (§. 220.).

§. 222.

De rebus
naufragis.

Cum bona naufragorum, quippe quæ in mare cadunt & fluctibus abrepta conspectui eorum, qui in nave sunt, subducuntur, æquiparentur rebus amissis (§. 220.); ejusdem juris sunt, cujus sunt res amissæ.

§. 223.

De the-
sauro.

Thesaurus sunt res mobiles, præsertim pretiosæ, vel pecunia, abditæ, quarum dominus ignoratur. Cum impossi-
bile

bile sit, ut exploretur, quinam res in loco abscondito deposuerit, (*per hypoth.*); *thesaurus* habendus pro *re nullius*, consequenter *naturaliter est inventoris*, aut, jure occupandi occupato, *et acquiritur, cuius est jus occupandi* (§. 210. 215.).

§. 224.

Fructus dicuntur *naturales*, quos natura sua sponte producit; *industriales* vero, quos nonnisi interveniente opera humana, seu cultura & cura, producit. Vocantur *idem pendentes*, qui a re, ex qua provenerunt, nondum separati; *percepti* autem, qui ab eadem separati & plene collecti; *percipiendi*, quos quis percipere poterat, modo voluisset, consequenter nisi negligens fuisset. Quod ad perceptionem requirantur plures actus, veluti cum fruges demetendæ, in manipulos obligandæ, in horreum avehendæ & ibidem grana exspicis excutienda; *Perceptio inchoata* dicitur, quæ ad unum vel alterum tantummodo actum processit; *consummata* vero, quæ nullum amplius actum requirit. *Fructus percepti extantes* appellantur, quos possessor rei, ex qua provenerunt, adhuc habet; *consumpti*, quos non amplius habet.

De divisione fructuum.

§. 225.

De actionibus rebus suis equiparandis.

Quoniam actiones hominis liberae, quatenus ipsi vel aliis utiles sunt, perinde ac res aestimabiles sunt, & dominis introductis esse debent, prouti ex inferius demonstrandis clarius elucescet; eadem equiparantur rebus, quae sunt in dominio nostro, consequenter etiam operæ, itemque cultura & cura rerum, quae sunt in dominio.

§. 226.

De illarum fructibus.

Hinc porro sequitur, quae ex operis, cultura & cura nostra proveniunt, ea esse illarum fructus (§. 198.). Unde fructus industriales sunt partim fructus rei, partim industriae, seu operæ, culturae atque curæ (§. 224.). Ad actus perceptionis vero pertinet etiam destinatio ad certum usum, veluti si glandes sponte in terram cadentes subus illuc actis vescendas reliquas, vel gramina pecudibus depascenda.

§. 227.

De specificatione.

Species appellatur individuum certae speciei. Hinc specificatio vocatur actus, quo ex materia quadam efficitur res alterius speciei, & forma, quae materiae inducitur, est fructus operæ specificantis (§. 226.).

226.). Atque hinc patet, quatenus res artificiales sunt in fructu eas facientis (§. 225.): omnes nimirum sunt specificatae. Cum grana in specie, ex quibus excutiantur, (jam extant: granorum ex specie excussio specificatio non est.

§. 228.

Res fructuosa dicitur, quae fructum praestat; infructuosa vero, quae fructum non praestat. Dicitur etiam subinde sua natura sterilis. Quoniam res fructuosae domino subjiciuntur propter fructus inde percipiendos, quod per se patet, ac ideo dominium quoque continet jus fruendi (§. 198.); fructus ejus sunt, cujus est res fructuosa, seu domini rei fructuosae, consequenter cum dominus jure suo excludat ceteros omnes (§. 195.), jus percipiendi fructus nemini competit nisi domino.

De rebus fructuosis & infructuosis & cujusnam sint fructus.

§. 229.

Hinc porro patet, possessori rei alienae, si bona, si male fide possideat, non competere jus percipiendi fructus, consequenter naturales et pendentes, quam perceptos esse domini (§. 224.); cum vero industriales sint partim fructus rei, partim industriae (§. 226.), industriales esse, com-

An possessor rei alienae fructus participet.

munes pro rata domini rei & possessoris, cujus cultura ac cura debentur, veluti si quis fundum alienum possidet, domini, quantum valet usus fructus, & possessoris, quantum valet ejus cultura & cura

§. 230.

De differētia inter possessionem bonae & male fidei.

Cum perceptio fructuum ad exercitium domini spectet (§. 228.); possessor male fidei fructus percipiēdo injuriam facit domino (§. 201.), consequenter ei competit jus ipsum puniendi, quod perceperit (§. 93.): at possessor bonae fidei, cum ei factum imputari nequeat (§. 201.), ideo puniri non potest, quod fructus perceperit. Quodsi vero fructus fuerint consumpti, uterque rem alienam consumpsit (§. 229.).

§. 231.

De jure in specificatione.

Si quis ex aliena materia speciem fecit, cum materia sit domini materiae, forma inducta, tanquam fructus operae specificantis (§. 227.), specificantis (§. 228.); species communis est materia domini & specificantis pro rata ejus, quanti unumquodque est. Hinc facile intelligitur, quale sit jus ejus, qui partim ex sua, partim ex aliena materia speciem facit, aut ex aliena alieno nomine, cum perinde sit, five

sive quis quid faciat per se, sive per alium. Patet vero, mala fide specificantem injuriam facere domino materiae (§. 201.), ac ideo pœne obnoxium fieri (§. 93. 153.).

§. 232.

Quoniam granorum ex spicis excussio specificatio non est (§. 227.), sed grana pars spicarum sunt; si quis ex alienis spicis grana excutit, tam grana, quam stramen domini spicarum sunt. De injuria notanda repetantur ex præcedente paragrafo.

In excussione granorum ex spicis.

§. 233.

Fœtus sunt fructus animalium, veluti vituli vaccarum, agni ovium (§. 158.). Quamobrem ejus sunt, cujus sunt animalia, veluti vituli domini vaccarum, agni domini ovium. Idem tenendum de ovis & volucribus domesticis & de pullis ex ovis exclusis. Nec obstat, quod animal tuum imprægnaverit meum, mas nempe feminam.

De fœtura.

§. 234.

Cum fructus percepti a re, ex qua provenerunt, separatim existant (§. 224.), & peculiarem domino utilitatem præstent; quam primum percepti,

Quomodo spectandi fructus percepti.

spectantur absolute tanquam res in dominio existentes.

§. 235.

De confusione & commixtione.

Confusio dicitur, quando duorum vel plurium dominorum materie liquidæ aut liquefactæ invicem miscentur, ut prodeat massa quædam ex utroque mixta; *Commixtio* autem, quando arida & solida corpora ita permiscentur, ut, quæ unius sunt, distincta quidem maneant ab iis, quæ sunt alterius, omnia tamen simul totum quoddam constituent. Quoniam nemini invito dominium rei suæ auferri potest (§. 195); *si res confusæ vel commixtæ separari nequeunt, aut saltem non sine detrimento possunt, pro rata sunt communes, ex quantitate & qualitate ejus, quod ante quisque habuerat, æstimanda, in casu oppposito quilibet retinet, quod suum est.*

§. 236.

De ferruminatione & adplumbatura.

Idem tenendum esse de Ferruminatione, qua metalla ejusdem generis formata, vel non formata, nulla alia materia interveniente consolidantur; & Adplumbatura, qua duæ diversi generis res mediante alia quadam ab ipsis diversa materia coagmentantur, per eandem rationem patet.

§. 237.

§. 237.

Salum dicitur portio telluris, quatenus homines & res alias sustentant; *Superficies* vero, quicquid solo cohaeret & supra id eminet, veluti arbores, vires, plantae, domus. Constructio aedificii *Aedificatio*, & quatenus in solo extruitur, *Inaedificatio* appellatur. Patet autem ut ante (§. 235.), si quis in solo suo ex aliena materia, vel in solo alieno ex sua materia aedificet, aedificium dominorum materiae ut soli commune esse pro rata, nisi aedificium mobile sit, ut nimirum auferri possit.

De aedific. cessione.

§. 238.

Idem intelligitur de *Plantatione*, qua planta solo immittitur, ut radices in eo agat & inde nutrimentum capiat; itemque de *Satione*, quando semen terrae committitur, ut plantae inde progerminet. Id tantummodo hic tenendum, si rata in communiione determinanda, spectandum esse, quantum valet planta, dum in solo ponitur, vel semen, dum eidem committitur, & usus soli cum cultura & cura (§. 225.).

De plantatione & satione.

§. 239.

§. 239.

De scrip-
tura & pictu-
ra.

Similiter ob rationem eandem, si quis in chartis vel membranis tuis carmen, historiam, orationem scripserit, vel in tabula tua pinxerit, corpus pro rata communione erit. Nimirum in communiōne nihil absurdi aut dominium vel pro millesima, immo vel millionesima parte. Quid vero juris sit communi dividendo, quando res divisionem non admittit, nec communiō subsistere potest, suo loco deinceps patebit.

§. 240.

De stoloni-
bus & her-
bis emissa-
xis.

Stolones ex radicibus arboris vicini in fundum tuum actis nati, & herbae vel ex radicibus intra terram longe lateque sparsis, vel cauliculis humi repentibus emissa ex herba aliena in fundo tuo, cum spectari debeant tanquam fructus fundi tui, utpote a natura in eodem productae (§. 198.), tuae sunt.

§. 241.

De jure in
arborem
vicini.

Quoniam res usus causa dominio subiciuntur (§. 121. 195.); cum fundo dominio quoque subjectum intelligitur spatium intra atmosphaeram, quod perpendiculariter fundo imminet, quo usque a superficie

sive aliqua occupari potest, & brevitatis causa a nobis *Spatium utmosphæricum* appellatur. Quamobrem cum rami ab arbori vicinæ per spatium tuum atmosphæricum diffusi affimilentur herbis emissariis, quæ tuæ sunt (§. 240.); illi quoque tui sent, consequenter etiam fructus, quos edunt (§. 228.), & si rami obstant, quo minus fundi usum facere possis, quem vis, tibi competit jus subducendi arborem, sicuti vicino jus cadendi arborem, cui competit jus disponendi de ipsa arboris substantia, invito auferri nescium (§. 195.)

§. 242.

Accessio est adjectio rei cujusdam ad alteram, quæ certam formam jam habet, ut eidem quomodocunque cohæreat, vel inexistat. Et quod ita adjicitur, *Accessorium*; res vero, cui adjicitur, *Res principalis* appellatur. Dicitur autem *Accessio naturalis*, quam natura facit; *artificialis*, quam faciunt homines; *mixta*, ad quam natura & industria humana concurrunt, quæ etiam *industrialis* appellari poterat (§. 224.). Quodsi res aliena rei tuæ accedens absque rerum detrimento separari possit, veluti gemma tua alieno annulo inclusa,

De accessio-
ne naturali,
artificiali
& mixta.

clusa, manet ea domini sui, in casu autem opposito res principalis cum accessoria sit communis (§. 195.); quod si res nullius accedat, ea nullius manet, quamdiu non occupatur (§. 210.). In accessione artificiali, quid sit principale, quid accessorium, dijudicandum potissimum ex destinatione.

§. 243.

De interitu rei.

Res interire dicitur, si existere definit. Species autem interire dicitur, si forma destruitur, materia manente. Cum nemo in re jus habeat nisi dominus (§. 195.), res interit suo domino, si ipsa jus suum in ea amittit, aut species intereat, materiae adhuc dominus inane.

§. 244.

De fundo vi fluminis immixto.

Unde patet, si fluminis vi particulae quaedam terrae insensibiliter abraduntur, ut successu temporis fundus tuus sensibile patiatur decrementum, vel etiam partes sensibiles uno impetu abripiuntur & in aqua dissolutae avehantur, te in ea parte, quae fundo tuo detrahitur, dominium amittere.

§. 245.

De jure avulsionis.

Enimvero si vis fluminis de fundo tuo partem aliquam detraxerit & vicini fundo obtulerit, cum tunc ea non intereat

(§. 243.),

§. 243.), nec tibi invito dominium auferri & in alium transire possit (§. 195); illa tua manet, quamdiu eandem non derelinquis (§. 203.). Dicitur autem violenta ablatio partis de fundo tuo in alienum vi fluminis, aut alio casu facta, *Avulsio*.

§. 246.

Quodsi naturalis alveus a flumine ad De abeo
aliam partem fluente in universum derelictus derelicto.
quatur, cum alveus eius sit, cuius est flumen, ipse autem non intreat (§. 243.); patet ut ante (§. 243.), cum manere eius, cuius est flumen. Quamobrem si flumen fuerit nullius, alveus quoque derelictus nullius erit, consequenter occupabilis ab eo, qui jus occupandi habet (§. 210. 215.).

§. 247.

Similiter patet, si flumen ab agro tuo De insula
facies insulam, hanc tuam esse; si ex com- ab agro fa-
muni, *scilicet pro rata communem esse.* eta.

§. 248.

Quodsi fluvius novum sibi fecerit al- De abeo
veum ex agro tuo, cum spectetur novus al- ex agro tuo
veus tanquam res a te amissa, *scilicet facta.* cuius recuperandi spes adhuc superest, quatenus nimirum fluvius ad pristinum alveum reversi, vel ad aliam partem fluere potest (§. 220.);

220.); dominium in eo retinet (§. cit.), consequenter ager restitutus tuus est, & qualibet ejus pars restituta tua est.

§. 249.

De jure inundationis.

Similiter, si ager tuus totus fuerit inundatus, etiamsi per plures annos duret inundatio, dominium in eo retinet (§. 195.), quamdiu eum non derelinquis (§. 203.).

§. 250.

De insula in mari vel flumine nata.

Si insula in mari vel flumine nascatur casu quodam, veluti terræ motu, aut quia annis paulatim colluendo locum eminentem supra alveum fecit, eumque alluendo auxit, cum ea sit res, quæ nondum existit in rerum natura; nullius erit (§. 191.), consequenter occupabilis ab eo, qui jus occupandi habet (§. 210. 215.). Enimvero si insula in flumine fit, quia locum, qui alvei fuit, siccum relinquit & circumfluere cepit, cum tunc non sit nisi pars alvei derelicta; erit ea ejus, cujus est flumen, & per consequens nullius, si flumen nullius (§. 246.).

§. 251.

De Jure alluvionis.

Alluvio dicitur accessio naturalis, qua vi fluminis fundo adjacenti insensibiliter adjiciuntur particulae quaedam terræ, ut
is

is successive sensibile capiat incrementum. Cum incrementum per alluvionem factum sit res, quae antea in rerum natura nondum existit: patet. ut ante (§. 250.), id esse nullius, consequenter ab eo occupabile, qui occupandi jus habet.

§. 252.

Sunt autem *Agræ* vel *assignati*, qui certa mensura comprehenduntur; vel *limitati*, qui certis limitibus artificialibus, seu facta hominum constitutis circumscribuntur; vel denique *arcifinii*, qui terminos naturales habent, veluti fluvios, montes, sylvas. Cum jus occupandi incrementum per alluvionem factum occupatum intelligatur ab eo, qui agrum arcifinium esse voluit, minime vero, qui agrum assignatum, vel limitatum habet; *jus alluvionis ei competit, cujus ager arcifinius est, non vero ei, qui agrum assignatum, vel limitatum habet* (§. 251.). Quamobrem cum ager arcifinius non sit, si inter eum & fluvium via publica intercedat, nec ea debeat ab agro tanquam pars ipsius; si inter agrum & fluvium via publica intercedit, nec ea debetur tanquam pars agri, *dominio agri jus alluvionis non adhaeret.*

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) I § 253.

§. 253.

*An id ob-
tineat in la-
cubus &
stagnis.*

Cum lacus & stagna suos habeant li-
mites, ut, quando crescunt, vel decre-
scunt, nihil hinc decedat, vel accedat
fundis vicinis, sed quilibet in eo, quod
suum est, dominium retinere possit; *in
lacubus & stagnis jus alluvionis non obti-
net* (§. 251.). Dicitur autem aqua non
fluens, si perpetua fuerit, *Lacus*; si non
perpetua, sed certo tantummodo anni
tempore fundum tegit, *Stagnum*. Non
obstat perpetuitati, quod subinde etiam
lacus casu exarescant.

§. 254.

*Qualis
communio
per antece-
dentia in
ducatur.*

Cum communio positiva sit, si duobus
vel pluribus conjunctim in re indivisa pro
rata dominium competit (§. 196.); *com-
munio, quæ specificatione* (§. 231.), *confu-
sione & commixtione* (§. 235.), *ferrumina-
tione & adplumbatura* (§. 236.), *ædificatio-
ne* (§. 237.), *plantatione & satione* (§.
238.), *scriptura & pictura* (§. 239.), *at-
que accessione introducitur* (§. 242.), *posi-
tiva est: dominium vero in eo proprie lo-
quendo non originarie acquiritur: quate-
nus tamen res communis antea nondum ex-
stitit in rerum natura, acquisitioni origina-
riæ æquiparatur illius acquisitio* (§. 210.).

CAPUT

CAPUT III.

DE

OBLIGATIONIBUS ET JURIBUS
EX DOMINIO ORIUNDIS.

§. 255.

Quia dominus re sua aliter uti non debet, quam officia exigunt (§. 202.); nulla obligatione naturali urgente rem suam destruerè, corrumpere, vel deteriorem reddere debet, consequenter dominium non involvit jus rem suam perdendi, vel deteriorandi (§. 49.). Fluit jus disponendi pro lubitu de re sua, quod domino competit, ex libertate naturali (§. 195.); quæ obligationem naturalem minime tollit (§. 77.).

An dominium constituat jus rem perdendi.

§. 256.

De substantia rei disponit, qui fundum immutat, vel superficiem, aut rem aliam, & qui ex materia facit speciem: id quod per se patet. Quamobrem cum domino competat jus de substantia sua pro arbitrio suo disponendi, seu proprietas (§. 198.); eidem quoque competit jus, fundum vel superficiem aut rem aliam immutandi, & ex materia sua speciem faciendi: non domino & immutatio & specificatio illicita (§. 195.).

De jure immutandi rem suam & specificandi.

I 2

§. 257.

§. 257.

De jure
alienandi.

Ex eadem ratione domino *vi proprietatis* competit *jus*, *dominium rei suae in alium transferendi*, consequenter cum translatio domini in alium *Alienatio rei* dicatur, quatenus scilicet jam alius rei dominus fit, quam qui fuerat ante, *jus alienandi*: non domino vero *omnis alienatio rei alienae illicita* (§. 199.). Unde porro sequitur, *rem a non domino acceptam non fieri accipientis, sed eam manere domini sui* (§. 205.). Et quoniam res incorporales, veluti jura (§. 121.), etiam in dominio sunt (§. 206.); *jura quoque dominus alienare potest*; veluti *jus piscandi, venandi*.

§. 258.

De jure
dandi rem.

Translatio domini in alterum simpliciter spectata, sine respectu ad dominum, *Datio* appellatur; ut *dare* idem sit, ac *dominium rei suae transferre in alterum*; perinde patet, *neminem nisi dominum rem alteri dare posse*, consequenter *neminem alteri dare posse rem alienam* (§. 199.).

§. 259.

De jure
conferendi
jus ad
actum vi

Quando dominus rem suam alienat, *dominium ejus in alium transfert* (§. 257.), consequenter *jus ad omnem actum vi domini*

minii licitum. Quamobrem etiam *ius domini licitum, ad quemlibet actum vi domini licitum in alium transferre potest, dominio retento:* quod tamen in hoc casu diminui patet, cum ius istud fiat alterius proprium, ipsi invito non iterum auferendum (§. 100.).

§. 260.

Similiter quia dominus de omni utilitate rei suæ pro lubitu disponere potest (§. 195. 198.); alteri quoque *ius quodcumque in re sua constituere potest: est non dominus minus hoc facere licet.* Istiusmodi ius est ius hauriendi aquam ex puteo meo, ius eundi per fundum meum in fundum tuum.

§. 261.

Cum dominium retineatur in re, quæ quomodocumque in potestatem tuam venit, ut eam possidere possis (§. 200. 205.), omnisque actus ad exercitium domini spectans tibi illicitus (§. 195.), cavere autem debeas, ne alius incidat in mala fortunæ (§. 134.), consequenter ne jacturam faciat rei suæ (§. 207.); *si quomodocumque res, alterius in potestatem tuam veniat, operam dare debes, ut in potestatem domini redeat, consequenter domino, quem*

nosti, res sua restituenda; si non novis, inquirendum, quinam sit dominus. Exemplo esto res amissa, quæ a te invenitur, aut res se movens, quæ in fundum tuum ingreditur.

§. 262.

De rei vindicatione.

Quoniam qui rem tuam detinet, eam tibi restituere obligatur (§. 261.); tibi domino competit jus eam exigendi ab eo, qui detinet (§. 46.), & si eam restituere nolit, vi adigendi ut faciat (§. 80.). Jus rem suam vi persequendi adversus quemlibet possessorem, aut detentorem, *Vindicatio rei*, vel etiam *Jus rem suam vindicandi* dicitur. Domino igitur competit jus rem vindicandi adversus quemlibet possessorem, aut detentorem. Quoniam tamen res domino restituenda (§. 261.); rem tuam vindicaturus dominium probare debes, nec, antequam probaveris, alterum ad restitutionem vi adigere potes. Cumque violenta juris sui persecutio bellum sit (§. 98.); *Vindicatio rei suæ bellum est.*

§. 263.

Furtum, rapina, iniuriam.

Ablatio dolosa rei alienæ, incio ac invito domino, animo eam sibi habendi facta, *Furtum* dicitur; si eadem vi fiat, *Rapina*.

pina. Qui furtum committit, *Fur*; qui rapinam, *Prædo* appellatur. Vocatur autem *Furtum manifestum*, si fur in ipso actu furandi, & res furtivas nondum in alium locum perlatas adhuc habens, deprehenditur; in casu opposito, *Furtum nec manifestum*. Quod si quis incito ac invito domino de usu rei ipsius disponit instar domini, *Furtum usus*; si possessionem rei immobilis alicui invito intervernit, veluti subtrahendo creditori pignus, *Furtum possessionis* appellatur. Ast *Invasio* factum est, quo, qui jus possidendi nullum habet, alterum vi possessione sua rei immobilis dejicit; & qui hoc facit, *Invasor* audit.

§. 264.

Cum dominus jure suo, quod in re De moralitate furti habet, ceteros omnes excludat (§. 195.), & rapinae, nec idem invito auferri possit (§. 100.); & rei furtive ac raptæ restitutione. nec furtum, nec rapinam committere licet. Et quoniam sine voluntate domini dominium in alium transire nequit (§. 195.); *res furtiva* Et *rapta manet domini*, consequenter *is eandem vindicare potest adversus furem, prædonem* Et *quemcumque alium possessorem* (§. 262.), Et non

modo fur atque prædo, verum etiam quilibet alius, in cuius potestatem venit, eam domino restituere teneatur (§. 261.). Cumque omnis actus dominio alterius contrarius illicitus sit (§. 195.); furtum quoque usus illicitum (§. 198. 263.).

§. 265.

De moralitate invasionis & iure in invasorem.

Jus possidendi domino competit (§. 200.), invito non auferendum (§. 100.). Quamobrem invasio quoque naturaliter illicita est, & invasor possessionem alteri restituere tenetur, cumque dominus pati non teneatur, ut quis alius se invito actum quendam vi domini licitum sibi arroget (§. 195.); jus habet, invasorem de possessione injusta iterum dejiciendi, si eam restituere nolit, consequenter adversus invasorem jus belli eidem competit (§. 98.).

§. 266.

An dominus furtum, rapinam & invasionem committere possit.

Dominum rem suam alteri clam, vel vi eripientem non esse furem, vel prædonem, aut possessione rei sue immobilis alterum vi dejicientem non esse invasorem, ex ipsis terminis manifestum est (§. 263.). Furtum nimirum & rapina non committitur in re propria, sed aliena, nec invasor esse potest, nisi non-dominus. Ex eadem

eodem vero ratione patet, *dominium pro-*
bandum esse, ne quis pro fure, prædone,
aut invasore habendus, ob quam idem in
rei vindicatione ferri debet (§. 262.).

Fur, raptor & invasor violant jus ab-
stulsi (§. 195. 203.), consequenter eum
damnificant (§. 88.). *Domitio igitur*
competit jus furem, prædonem & invaso-
rem puniendi (§. 93.).

De jure
puniendi
furem,
prædonem,
invasorem.

§. 268.

Quoniam adversus eum, qui læsionem
intentat, jus defensionis nobis competit
(§. 90.), adversus furem manifestum, præ-
donem & invasorem res suas defendere li-
cet (§. 49.), atque hoc jus infinitum est
(§. 94.). *Quia vero fur, prædo & in-*
vasor defensionis resistit, & quia corpus
nostrum vi impetit, aggressor est: defen-
sio rerum conjungitur cum defensione sui.
Atque ita patet, defensionem rerum adver-
sus furem manifestum, prædonem & inva-
sorem esse bellum (§. 98.).

De jure
defendendi
res suas.

§. 269.

Facturam sui facere dicitur is, cujus po-
testari absque voluntate sua res quædam
sua; ita subducitur, ut eam nunquam re-
cupe-

De damno.

recuperare possit. Jactura sui *Dammum* vocatur; & *damnum dare* dicitur agens, quod facto suo, vel non-facto in causa est, ut jacturam tui facias; & in specie *damnum voluntarium* sive *dolosum* appellatur, quod ab homine intentione sive directa, sive indirecta datur; *Dammum culposum*, quod culpa in specie sic dicta datur; *Dammum* denique *casuale*, quod casu improviso, nec evitabili datur. Cum patrimonium nostrum, consequenter bona sive res nostras conservare debeamus (§. 208.); *quilibet, quantum potest, quodvis damnum a se avertere, nec alteri damnum dare, sed potius, quantum in se est, ab alio quoque avertere debet* (§. 133.), consequenter *nemo alteri invito rem suam auferre debet, aut eam perdere, quocumque tandem animo fiat*. Ceterum hinc patet, *si dominus rem furto ablatam, vel a prædone raptam non recuperat, furem & prædonem ipsi damnum dare*.

§. 270.

De damno
alio refer-
ciendo.

Cum nemo alteri damnum dare debeat (§. 269.), damnum autem consistat in jactura sui (§. cit.), adeoque is, cui damnum datur, minus habeat, quam antea habe-

habebat; *nemo efficere debet, ut alter minus habeat, quam habere debebat.* Quoniam igitur non amplius minus habet, quam habere debebat, si tantundem ipsi restitatur, quantum valet res, cujus jacturam facit, hoc est, *si damnum resarcitur, quod per se patet; omne damnum dolo vel culpa datum resarciendum, tibi que competit jus exigendi, ut resarciatur.*

§. 271.

Locupletior factus dicitur, qui plus habet, quam antea habebat. Unde *re alterius locupletior fit, quando, quod quis plus habet, est res alterius; & ex re alterius locupletior fit, quando, quod plus habet, ex re alterius venit, vel ejus loco succedit.* Quia nemini dolo vel culpa dandum est damnum (§. 269.), hoc vero in jactura sui consistit (§. cit.); *nemo quoque locupletior fieri debet cum damno alterius, nec re, nec ex re aliena, consequenter cum damnum datum sit resarciendum (§. 270.); si re, vel ex re mea non amplius extante locupletior factus es, tantum mihi restituere teneris, in quantum locupletior factus es.* Hujus principii amplissimus usus est in Jure.

De se non locupletando re, vel ex re alterius.

§. 272.

§. 272.

Unde domi-
no tenetur
possessor
bonæ &
malæ fidei.

Nullus actus ad exercitium dominiū spectans bonæ fidei possessori imputari potest (§. 201.); consequenter nec privatus (§. 2.). Possessor igitur bonæ fidei domino non tenetur ex facto & non facto ulla, consequenter saltem ex re, quatenus scilicet tam nullo jure possidet (§. 201.). At cum possessori malæ fidei omnis actus ad exercitium dominiū spectans imputari possit (§. 201. 3.), possessor malæ fidei tenetur domino tum ex re, tum ex quocunque facto & non facto.

§. 273.

Ad quid do-
mino non
teneatur
possessor
bonæ fidei.

Quia possessor bonæ fidei ex facto & non facto suo non tenetur domino (§. 202.); si res casu perit, eodem vel maxime casu apud dominum non peritura, ad nihil restituendum domino tenetur; neque etiam tenetur ad damnum resarciendum, si culpa ipsius res perierit, neque ad restituendum fructus percipiendos.

§. 274.

Ad quid
possessor
malæ fidei
qua talis
teneatur.

Enimvero quia possessor malæ fidei ex facto & non facto suo tenetur domino (§. 272.); domino resarcire tenetur damnum, si res culpa sua interit, immo etiam

iam si casu, eodem tamen casu apud dominum non peritura, non vero si eodem casu eam apud eundem peritura fuisset; quia tunc interitus non dependet a non-facto possessoris, neglecta nempe restitutione (§. 261.). Idem quoque, cum fructus percipiendi industriales sint (§. 224.); tenetur ad restitutionem ratae fructuum percipiendorum (§. 229/270.).

¶ **¶. 275.**
Cum fructus rei sine domini (§. 228.); De fructibus extantibus.
industriales abrem communes pro rata domini rei & possessoris (§. 229.); nemo autem locupletior fieri debeat re akerius (§. 271.); possessor, ~~sive bona~~ quam male fidei, restituere tenetur fructus naturales extantes & ratam industrialium extantium.

¶ **¶. 276.**
Quia possessor bona fidei ex facto nullo, De fructibus consumptis.
consequenter nec ex consumptione fructuum tenetur (§. 272.). Locupletior tamen fieri nequit ex re aliena (§. 271.); in tantum tenetur, in quantum ex fructibus naturalibus consumptis & consumpta rata industrialium factus est locupletior, consequenter cum de alieno vixisse dici nequeat, qui de proprio vivere potuit,

si tantundem habet in bonis, tantundem; si minus, minus; si denique nihil, nihil quoque restituere tenetur. Ex adverso, cum possessor *mala fidei* teneatur tum ex re, tum ex facto quolibet (§. 272.), consequenter etiam ex eo, quod rem alienam consumsit (§. 230.); ideo *tenetur ad aestimationem fructuum naturalium consumptorum & natae industrialium, domino debitae, consumptae restituendum.* Quæritur vero hic, quid restitui debeat, non quid restitui possit.

§. 277.

In quantum teneamur ex rei alienae deterioratione.

Rem deterioratam minus valere, quam antea valebat, per se patet. Quamobrem cum domino deterioratione rei suae damnum detur (§. 269.), nemo autem alteri damnum dare (§. cit.), & dolo seu culpa datum rescire quisque debeat (§. 270.); qui rem alienam dolo vel culpa sua deteriorem reddit, in tantum domino tenetur, quanto minoris est res deteriorata.

§. 278.

In quantum possessor rei alienae.

Quamobrem cum possessor bonae fidei non teneatur ex ullo facto, possessor autem *mala fidei* ex quocunque (§. 272.); possessor bonae fidei ex deterioratione rei tenetur

netur ad nullam restitutionem, possessor male fidei in tantundem, quanto minus valet res deteriorata: Et de casu facta deterioratione eadem tenentur, quæ de interitu casuali (§. 273.).

§. 279.

Impensæ dicuntur sumtus, quos in rem impendimus, sive ejus conservandæ, sive utendæ ac fruendæ gratia. Dicuntur autem *necessariæ*, quæ fiunt rei conservandæ gratia; *utiles*, quibus res efficitur utilior & fructuosior; *voluptuariæ*, quæ solius voluptatis percipiendæ causa fiunt. Quando impensæ utiles fiunt, res dicitur *meliorari*. Vocantur autem *mixtæ*, si voluptuariæ insint necessariis & utilibus; & *voluptuariæ prædominantur*, si magis voluptatis, quam necessitatis & utilitatis habetur ratio.

Impensæ quid sint & quotuplices.

pretiosior

§. 280.

Cum patrimonium conservare, & quantum in potestate est, amplificare obligemur (§. 208.); *dominus naturaliter obligatur ad faciendas, quantum in se est, impensas necessarias & utiles*. Et quoniam curæ habere debemus, ut vitam quoque jucunde transigamus (§. 119.); *nec impen-*

Impensarum faciendarum obligatio & jus.

impensæ voluptuariae illicitæ, nisi pariant voluptatem nocuam (§. 120.)

§. 281.

*De restitu-
tione im-
pensarum
utilium &
necessaria-
rum.*

Quoniam ad impensas necessarias & utiles faciendas obligamur (§. 280.), possessor rei alienæ eas faciens nil facit, nisi quod dominus ipse facere debuisset, modo utiles domino æque utiles ac possessori. Quamobrem possessori tamen bonæ, quam malæ fidei restituendæ sunt impensæ necessarie & utiles, quibus res fructuosior facta: cum tamen possessor bonæ fidei ex nullo facto teneatur domino, possessor malæ fidei ex quocunque (§. 272.); possessori bonæ fidei restituendæ etiam sunt impensæ, quibus res utilior saltem facta: at possessori malæ fidei hæc restituendæ non sunt, nisi domino fuerint equaliter utiles, vel res facta pretiosior; ne scilicet is locupletetur cum damno possessoris (§. 271.), nec ipse damnum incurrat, restituendo impensas, quas ipse factururus non fuisset (§. 269.), utpote inutiliter faciendas.

§. 282.

*De impen-
sis tollen-
dis.*

Impensas tollere dicitur, qui ea tollit, quæ suo sumtu in re aliena facta sunt.

Tolli

Talli autem dicitur *sine detrimento rei*, quo sublato res, a qua quid aufertur, non efficitur in se deterior. Quamobrem cum nemo locupletari debeat cum alterius damno (§. 271.); si possessor rem alienam restituit, impensas tollere potest, quæ absque in detrimento tolli possunt.

§. 283.

Quoniam possessor b. f. domino non tenetur ex facto ullo (§. 272.); eidem restituendæ sunt impensæ voluptuariae, quæ tolli nequeunt vel simpliciter, vel sine detrimento rei, quanti sunt tempore restitutionis rei (§. 271.). Ast cum possessor m. f. teneatur ex facto omni (§. 272.), si impensas voluptuarias fecerit, quas dominus non facturus erat, & quas tolli non posse vel simpliciter, vel sine detrimento rei noverat, culpa ipsius res deducta est in eum statum, ut, ubi restituenda, aut dominus, aut possessor damnum ferre debeat (§. 17.). Quamobrem, cum id possessori, non domino imputandum sit (§. 3.); impensæ voluptuariae, quæ tolli nequeunt vel simpliciter, vel sine detrimento rei, nec dominus ipse facturus erat, possessori m. f. restituendæ non sunt, secus si (Wolffii Instit. J. N. & G.) K domi-

De restitu-
tione im-
pensarum
voluptuari-
arum &
collisione
damnorum.

dominus ipse eas facturum fuisset. Obiter observo ex iis, quæ ostendimus, in genere patere, si damnum ejus, cujus culpa accidit, colliditur cum damno alterius, qui omni culpa vacat, eum ferre debere damnum, cujus est culpa; unde porro colligitur, si uterque non omni culpa vacet, damnum esse dividendum in ratione culpæ.

§. 284.

De jure deducendi impensas.

Impensas deducere dicitur possessor, si tanto minus restituit, quantum valent impensæ tempore restitutionis, veluti si restituit triginta, cum restituere deberet ob fructus consumptos 150, impensis 120 æstimatis. Quoniam deductis impensis ab eo, quod domino restituendum, possessor & dominus consequitur, quod suum est, seu ipsi debetur, suum autem cuique tribuendum (§. 86.); possessori competit jus, impensas ipsi restituendas deducendi, quod nimirum ex mutua utrinque restituendorum obligatione nascitur (§. 46.).

§. 285.

De premio inventionis.

Premium inventionis dicitur, quod datur inventori rei amissæ, quia eandem domino restituit. Quoniam inventor ad restitutionem obligatur (§. 220. 261.);
natu-

naturaliter inventori rei amissæ præmium nullum debetur, nec ideo competit jus præmium exigendi a domino. Quæ de impensis in rem amissam adipiscendam & conservandam factis tenenda sunt, patent per ea, quæ modo de possessore rei alienæ demonstrata sunt; impensarum enim restitutio pendet ab eo, quod in rem alienam factæ.

§. 286.

*Defraudare alterum dicitur, qui verbis vel factis dolosis alterum privat eo, quod suum est, vel ipsi debetur. Atque ideo *Fraus* appellatur factum, quo alteri, cum quo nobis negotium est, incio damnum infertur; quod ubi fuerit dolosum, *Fraus consilii*; si minime dolosum, veluti si incius gemmam adulterinam vendas pro genuina, *Fraus eventus* vocatur. Cum nemini dandum sit dolo vel culpa damnum (§. 269.); *nemo defraudandus, Et fraus consilii omnis illicita*: cumque damnum datum sit refarciendum (§. 270.); non modo id, quo defraudatus est alter, eidem restituendum, seu æstimatio præstanda, sed a damno quoque immunis præstandus, cui *fraus eventus* nocitura erat.*

De fraude tam consilii, quam eventus.

§. 287.

Jus possessionis.

Jus possessionis vocatur, quod possessori vi possessionis competit. Differt itaque a jure possidendi, quod domino competit vi dominii (§. 200.). Dari autem jus possessionis, ex his, quae sequuntur, patet.

§. 288.

De spolio prohibito & spoliato restituendo.

*Cum soli domino competat jus possidendi (§. 200.), nec is possessorem ad restitutionem vi adigere possit, nisi dominio probato (§. 262.); a non-domino, vel etiam a domino, qui dominium, vel a possessore, qui justam possessionem nondum probavit, possessor quicumque de possessione dejici nequit, consequenter si dejectus fuerit, possessio ipsi restituenda. Quamobrem cum dominii exercendi causa res possideantur (§. 200.); quamdiu possessori possessionem auferre non licet, ipsi permittendum est dominii exercitium. Factum violentum, quo quis de possessione dejicitur, seu eadem privatur, in Jure Canonico dicitur *Spolium*; & hinc sequitur, *spoliatum esse restituendum.**

§. 289.

De possessione de-

Quoniam possessor pati non tenetur, ut a non-domino, vel etiam a domino, domino

nonondum probato, possessione vi deiciatur, *sendenda* (§. 288. 46.); eidem quoque competit Et recuperanda. jus possessionem suam defendendi (§. 90.), itemque jus ad ea, sine quibus possessionem amissam recuperare nequit. Nimirum possessor, quamdiu in possessione est, se gerit instar domini; atque id ipsum eidem permittendum (§. 288.).

§. 290.

Vi possidere dicitur, qui, possessorem De possessione violenta Et clandestina. veterem de possessione vi injusta deiciendo, possessionem acquisivit; clam vero possidere dicitur, qui ignorante possessore possessionem sine vi, sed nullo quoque jure occupavit; & tunc qui hoc facit, possessionem furtive ingredi dicitur; acquisita vero possessio clandestina vocatur. Possessio nimirum æquiparatur rei furto ablatae. Patet vero, ut ante (§. 288.), clandestinam possessionem esse illicitam, sive non dominus, sive dominus, dominio nonondum probato, clam possideat, Et possessionem esse restituendam possessori veteri, consequenter huic competere jus non patiendi, ut alter a se clam possideat, Et per consequens possessionem restituere nolentem vi de possessione deiciendi.

§. 291.

*Quomodo
possessio ac-
quiratur,
retineatur
& amissa-
tur.*

Quoniam possessa res in potestate possidentis esse debet, ut ipsi competat potentia physica de re pro arbitrio suo disponendi (§. 200.), consequenter dominium exercendi (§. 195.); *possessio rei acquiritur, si facto quodam redigitur in eum statum, quo physice possibile est, ut instar domini de ea disponere possis, & tamdiu retinetur, quamdiu dominium sive per te, sive per alium exercere possis, amittitur vero, si res in eum pervenit statum, quo id fieri nequit.*

§. 292.

*An absens
possidere
possit.*

Quoniam res possidetur, etiam si per alium dominium exerceatur (§. 291.); *absens quoque rem possidere potest.*

§. 293.

*De possessi-
one rerum
mobili-
um
& incorpo-
ratarum.*

Et quia possessio a potentia exercendi dominium dependet (§. 291.); *res mobilis tamdiu possidetur, quamdiu in custodia tua est; & cum res incorporales aliter detineri non possint, nisi quatenus iisdem actu uteris (§. 121.), eadem possidentur usu & facultate physica utendi, atque prohibendi, ne utatur alius.*

§. 294.

§. 294.

Quoniam occupando res nullius rediguntur in eum statum, ut de iis pro arbitrio disponi possit (§. 210. 195.), occupatione autem dominium rerum originarie acquiritur (§. 210.); *rerum nullius possessio acquiritur cum domino uno eodemque actu, atque hic modus acquirendi possessionem originarius est, quo scilicet acquiritur possessio earum rerum, quæ in nullius adhuc possessione fuerunt.*

De modo originario possessionem acquirendi.

§. 295.

Possessio titulata dicitur, quæ habet titulum. Dicitur autem *Titulus* ratio legalis, per quam patet, factum quoddam tale jus parere posse; ipsum vero factum, quo juris reddimur participes, *Modus acquirendi est.* Unde patet, *possessionem rei nullius occupando acquisitam esse titulata;* cum vi legis naturæ occupando cum dominio acquiratur possessio (§. 294.).

De possessione titulata & titulo.

§. 296.

Cum possessio amittatur, si res perveniat in eum statum, quo dominium exercere nequis (§. 291.); *si quis in re tua immobili dominium exercet, vel jus tibi competens, nec patitur, ut tu idem exer-*

*De amissa possessione rei immobilis & in-
corporalis.*

ceas, possessionem amisisti. Enimvero quoniam possessio retinetur, quamdiu dominium exercere potes (§. 291.), consequenter non pateris, ut alius te invito idem exerceat, nec ut tu utaris, nemo prohibere potest; *solo non-usu possessio non amittitur.*

§. 297.

De turbatione possessionis.

Possessio dicitur turbari, si possessor impeditur in exercitio domini, quod unum alterumve actum ipsi permittendum quocunque modo, non tamen id totum ipsi adinjicitur. Vocatur autem *Turbatio verbalis*, quae fit verbis; *realis*, quae in facto quodam consistit. *Enervis*, quae possessio turbatur, *turbativa* vocatur; sicuti *expulsiva*, quae quis de possessione dejicitur; & *compulsiva*, quae ad cedendam alteri possessionem adigitur. Quoniam possessor liberum relinquendum domini exercitium (§. 288.); *turbatio possessionis tam verbalis, quam realis illicita*

§. 298.

De quasi possessione.

Res incorporales *quasi possideri* dicuntur, quatenus earum possessio fingitur ad analogiam possessionis rerum corporali-um, cujus fundamentum est potentia phy-

physica ad eos actus, quos edendi facultas seu potentia moralis est jus domino competens. §. 299.

Cum jus possessionis oriatur ex possessione (§. 287.); amissa possessione, amittitur quoque jus possessionis, consequenter jura possessionis conservantur, quumdiu conservatur possessio.

De jure possessionis amissa.

CAPUT IV.

JURIS BENEFICII COMMUNIONE

PRIMA RESIDUO.

§. 300.

Jus ex communiōne primæva residuum vocatur, quod, postquam dominia rerum introducta sunt, nobis adhuc competit in eas res, quæ sunt in aliorum dominio. Distinguitur itaque a communiōne primæva, quæ adhuc quoad res certas non occupatas, vel non occupabiles subsistit.

Jus ex communiōne primæva residuum quid sit.

§. 301.

Quoniam communiō primæva suble-
n est acquisitione originaria deminorū
(§. 194. 210.); consequenter occupatio

In quibus casibus communiō primæva

ad huc subsistat.

ne (§. 210.); quæ occupari vel non potuerunt, vel non debuerunt, ea ad huc in communione primæva sunt, seu res hominum omnium communes, seu, quod perinde est, quoad has res communio primæva ad huc subsistit.

§. 302.

De rebus usus inexhausti.

Res usus inexhausti dicuntur, quarum usus omnibus sufficit hominibus, & iisdem patet, quoties eodem indigent. Quoniam dominus usu rei suæ excludit ceteros omnes (§. 195.), usus vero rerum, qui omnibus patet, quoties eodem indigent, ceteris omnibus ab uno auferri minime potuit (§. 74.); res usus inexhausti occupari non debuerunt (§. 210.), consequenter in iis communio primæva ad huc subsistit. Quamvis itaque dominia rerum introducta sunt, aër, tamen, aqua profluens & lumen solis sunt ad huc res omnium communes.

§. 303.

Cur limitari & defendi nesciam communione manserit, veluti mare.

Similiter quia vi dominii excluduntur ceteri omnes usu illius rei, quæ est in dominio (§. 195.); quod dominio subjiendum, limitatum esse debet; quod vero limites omnes respuit, dominio subjici nequit.

Et

Et cum dominus prohibendi jus habeat, ne quis se iavito re sua utatur (§. cit.); ideo necesse est, ut dominium suum tueri possit. *Quicquid igitur ita comparatum est, ut dominium in eo tueri non detur, id eidem subjici non potuit.* Atque hinc patet, *mare vastum in communione primæva mansisse, etsi partes quædam terræ continenti adjacentes occupari potuerint* (§. 302.).

§. 304.

Jus ad usum rerum naturalium necessarium cum omni homini natura competat (§. 186.), & lex naturæ etiam det jus ad usum necessarium rerum industrialium & artificialium (§. 188.); nemini auferendum (§. 74.). *Introductione igitur dominiorum nemini auferri penitus potuit usus rerum necessarius, consequenter dominia introduci non potuerunt, nisi cum tacita hac restrictione, ut, si in casu emergente contingat alicui penitus auferri necessarium rerum usum, eidem jus aliquod competat in eas res, quæ sunt in dominio.* Dominia nimirum non introducta sunt, ut quis penitus carere cogatur usu rerum necessario, sed ut de eodem melius prospiceretur universis (§. 194.).

Cum qua tacita exceptione dominia introducta.

§. 305.

De rebus
necessariis
in extrema
necessitate
domino au-
ferendis.

§. 305.
Quodsi ergo quis penitus destituatur
usu rerum necessariarum, nec in potestate
ipsius sit, ut eas æquo pretio vel præstitis
operis sibi comparet, neque etiam eas pre-
cibus ab aliis impetrare possit; in statu na-
turali eas alteri inscio ac invito auferre,
immo vi eripere licet, qui iisdem carere pot-
est (§. 304.). Quoniam igitur hoc jure
tuo facis, quod ex communiione prim-
æva residuum est (§. 300.); furtum &
rapinam non committis. Extrema nimi-
rum necessitas jus perendi vertit in jus co-
gendi, ut detur.

De obliga-
tione inde
nascente.

§. 306.
Quoniam vero hoc jus, cui sola ne-
cessitas extrema locum facit, ultra usum
necessarium, cujus causa datur (§. 304.),
extendendum non est; si res usu non
consumitur, finita usu restituenda, quodsi
usu fuerit consumpta, cessante autem neces-
sitate, tantundem ejusdem generis, vel aliud
æquivalens, restitui, aut æstimatio præ-
stari possit, hoc faciendum.

Vis necessi-
tatis in re-
bus ab alio
comparan-
dis.

§. 307.
Hinc porro facile patet, necessitatem
extremam dare jus cogendi alterum, ut pro
æquo pretio, aut re, quæ tantundem valet,
res

res detur. Ita e. gr. in annonæ difficultate, qui frumento abundant, ad vendendum cogi possunt, & qui annonam incendit, ad æquo pretio frumentum vendendum cogi potest.

§. 308.

Jus, cui sola necessitas locum facit ad actus quosdam alias non licitos, præterea quod sine iis obligationi cuidam indispensabili satisfieri nequit, *Jus necessitatis* dicitur. Atque hanc patet, actum illum, ad quem necessitas jus dat, esse debere *medium unicum satisfaciendi obligationi cuidam indispensabili*, nec minus manifestum est, *jus necessitatis ipsa lege naturæ nobis dari* (§. 46.). Absolum itaque videtur minime debet, jus quoque necessitatis quoad usum rerum necessarium introductis dominis residuum mansisse, quippe quod eorum introductione violari minime potuit (§. 74.).

Jus necessitatis.

§. 309.

Multæ hinc solvuntur quæstiones particulares, quales videas in Jure naturæ a nobis edito c. 6. part. 6. Ita si in navigatione aut obsidione defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferre

*Exempla
hujus juris
particularia.*

ferre debet; si adversus aggressorem te defensurus destituaris armis, inconsulto, immo contradicente domino, arripere licet aliena; idem valet de instrumentis alienis ad restringendum incendium; de perdendis rebus aggressoris, vis iniustæ depellendæ causâ, & de perdenda re aliena, communis periculi non aliter depellendi causâ.

§. 310.

De altera tacita exceptione, cum qua dominia introducuntur.

Similiter cum in communione primæva, si plures ejusdem rei usum simul participare possunt, participatio promiscue volentibus permittenda (§. 187.), introductione autem dominiorum jus commune tolli ac restringi non potuerit, quam necesse fuit (§. 74.); dominia rerum introduci non potuerunt, nisi cum tacita hac restrictione, ut alteri concedatur usus innoxius rei, quæ est in dominio. Vi autem libertatis naturalis domino permittendum est judicium, an usus alteri concedendus sit sibi innoxius, nec ne (§. 78.), hoc est, an sine detrimento ac molestia concedi possit.

§. 311.

Jus innoxie utilitatis.

Jus ad usum rerum innoxium, quæ sunt in dominio alterius, nobis competens

tens

tens dicitur *Jus innoxie utilitatis*. Patet inique, *jus innoxie utilitatis esse jus ex communione primæva residuum* (§. 310. 300.), *idque imperfectum* (§. 80.).

§. 312.

Istiusmodi jura innoxie utilitatis sunt Jura specialia innoxie utilitatis.
transitus ob justas causas per terras & flumina dominio subjecta, tam personis, quam mercibus concedendus; jus ob justas causas ibidem commorandi, veluti studiorum, aut sanitatis recuperandæ causa, habitatio concedenda sedibus expulsi & receptum querentibus, nisi rationes singulares obfent.

CAPUT V.

DE

MODO ACQUIRENDI DERIVATIVO.

§. 313.

Modus acquirendi derivativus dicitur, *Modus acquirendi derivativus.*
quo acquiritur dominium rerum in dominio jam existentium. Quoniam domino competit jus, dominium rei suæ in alium transferendi (§. 257.), & alteri jus in re sua constituendi (§. 260.); *modus acquirendi derivativus datur.*

§. 314.

§. 314.

De modo transferendi domini-
um.

Quoniam domino competit jus de re sua pro lubitu disponendi (§. 195); voluntatis ipsius unice dependet, in quem & quomodo dominium, aut jus quoddam suum transferre velit, utrum cum, an sine exclusione sui; an revocabiliter, ut scilicet alterum jure translato rursus excludere possit, quando visum fuerit, an irrevocabiliter; utrum in personam immediate, vel in rem alienam, ita nimirum ut mediante re competat possessori ejus cui-cunque; utrum in personam certam, an in incertam, ut scilicet jus acquirat, qui voluerit ac potuerit, quemadmodum in mililibus fit; utrum absolute, an sub quacunque conditione; utrum in perpetuum, an in certum diem; utrum gratis, an ut vicissim aliquid detur, vel fiat.

§. 315.

De conditionum dis-
ferentia.

Est autem conditio casualis, quæ a casu vel fortuna, aut ab arbitrio hominis juri nostro minime subjecti tota pendet; potestativa, quæ pendet ab arbitrio eius; in quem dominium, sive jus transferendum; mixta, quæ partim casualis, partim potestativa. Est præterea conditio vel

vel *suspensiva*, quæ actus perfectionem differt, donec certum fuerit, eam existere; vel *resolutiva*, quæ actus jam perfecti durationem restringit ad illud tempus, quo eam extare certum est. Appellatur autem *Conditio negativa*, quæ supponit aliquid non esse, vel non fuisse, vel non eventurum. *Existit* itaque *conditio negativa*, si id non sit, vel non fuerit, vel non evenit. Est etiam *conditio alia turpis*, quæ supponit a te fieri debere, quod lege prohibetur; alia *honestæ*, quæ supponit a te fieri debere, quod lege non prohibetur, aut quæ in facto honesto consistit.

§. 316.

Quoniam vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut suum in agendo iudicium sequatur (§. 78.); si dominium, vel jus quoddam in alium transferendum, ab ejus unice voluntate dependet, utrum id habere velit, an nolit. Cum itaque accipere, vel acceptare dicatur, qui verbis vel factis sufficienter declarat, velle sese, ut detur, vel fiat, quod alter se dare, vel facere velle declarat; ad translationem domini vel juris requiritur *acceptatio*.

De acceptatione.

(Wolffii Instit. J. N. & G.) L. §. 317.

§. 317.

*Quæ natu-
raliter ad
translatio-
nem domi-
nii suffi-
ciant.*

Ex hæcenus dictis intelligitur, *naturaliter transferri dominium, vel jus quoddam in acceptantem, nuda voluntate domini sufficienter declarata (§. 314. 316.), cumque a voluntate transferentis dependeat, quomodo jus quoddam transferre velit (§. 314.) acceptatione non plus juris acquiri posse, quam transferens in eum transferre voluit.*

§. 318.

*Quomodo
de voluntate
alterius
statuen-
dum.*

Quoniam vero de voluntate alterius constare nobis nequit, nisi quatenus eandem sufficienter declarat; *quod verbis, vel alio quocunque modo sufficienter significatur, id contra ipsum pro vero habetur.*

§. 319.

*Quando ac-
ceptatio
præcedat.*

Acceptatio autem præcedit, si quis petit, ut alter sibi quid det, vel faciat, & hic petenti annuit: superfluum enim foret, acceptationem repetere, altero annuente petenti.

§. 320.

*De modo
acquirendi
possessio-
nem.*

Quia domino competit jus possidendi (§. 200.); *cum dominio rei transfertur & acquiritur etiam jus possidendi, consequenter cum sine possessione dominium exer-*

exerceri nequeat (§. 200. 195.), *dominio translato, transferens quoque obligatur ad transferendam possessionem. Quamobrem cum actus, quo transfertur possessio, Traditio; actus vero, quo possessio acquiritur, Apprehensio appelleretur; translato dominio res quoque tradenda & apprehendenda. Atque hinc patet, ad translationem dominii naturaliter non requiri traditionem.*

§. 321.

Quoniam traditione transfertur possessio (§. 320.); *ea consistit in actu quocunque, quo res redigitur in eum statum, ut, qui eandem acquisivit, habeat potentiam physicam de eadem pro lubitu disponendi, seu dominium actu exercere possit (§. 200.).*

In quonam traditio consistat.

§. 322.

Patet itaque, *rem mobilem tradi, si transferens dominium eam manu porrigit, & acceptans eandem manu apprehendit, item si transferens eam te auferre jubet; rem vero immobilem, si te rem certam possidere jubet, & in ea te dominium exercere patitur, vel eam e longinquo demonstrat, ut apprehendere possis, vel permittit, ut res*

Diversi rem tradendi modi.

maneat in potestate tua, quæ quacunque de causa in ea est, vel documento quodam literario declarat, se possessionem in te transferre, & passurum, ut dominium in eo exerceas, aut hujus exercendi causa in rem immobilem te introducit, qui actus proprie *Immissio in possessionem* dicitur; rem denique incorporalem, sive jus, si id te exercere patitur (§. 321.) Hinc porro facile intelligitur, quot diversis modis res mobiles, immobiles & incorporales apprehendantur. *Apprehensio* nimirum consistit in actu, quo acquiritur potentia physica, dominium in re corporali vel jus in se translatum exercendi.

§. 323.

De traditione brevi manu facta.

Res tradi dicitur *brevi manu*, quando actus traditionis inesse intelligitur alii cuidam actui, quo aliud quid agitur ad dominii exercitium spectans, veluti si dominium transferens rem manere permittat in potestate accipientis tanquam ipsi propriam, quæ jam alia quacunque de causa in potestate ipsius est. Quod vero brevi manu a transferente traditur, id ab accipiente *brevi manu apprehenditur*.

§. 324.

Ex adverso *Res longa manu tradi* dicitur, quando res tradenda oculis tuis subjicitur eo fine, ut eam apprehendas, consequenter ut possessionem acquiras. Et *longa manu apprehendi* dicitur, quod longa manu traditur. Exempli loco esto, si transferens rem certam tradendam e longinquo demonstrat.

De traditione longa manu facta.

§. 325.

Vocatur autem *Res certa*, quæ sufficienter quomodocunque indigitatur, ut ab aliis sui similibus distingui possit: quo eodem sensu *Persona etiam certa* dicitur.

De re & persona certa.

§. 326.

Traditio symbolica dicitur, quæ fit per symbola, quando nimirum loco rei tradendæ traditur res alia, quæ istam significat, veluti si traduntur claves, quibus cista referatur, in qua res tradendæ abscondita. Patet autem, cum signa arbitraria sint, traditionem symbolicam fieri posse per rem quamcunque. Cum symbola nullum habeant effectum nisi a mutua transferentis & accipientis voluntate; *traditio symbolica naturaliter superflua videtur, nisi quatenus declaratio voluntatis*

De traditione symbolica.

tatis mediante symbolo efficitur magis certa, cum scilicet per ea magis constet, quid actum fuerit,

§. 327.

De operarum communicatione.

Operarum communicatio dicitur eorundem in usum aliorum collatio. Quoniam actiones hominis liberæ aliis utiles dominiis introductis æquiparantur rebus, quæ sunt in dominio nostro, consequenter operæ, quæ præstantur in utilitatem aliorum (§. 225.); *operarum communicatio translationi dominiis*, consequenter *datiõni æquiparatur* (§. 258.), & *introductis dominiis facere perinde est ac dare*, quatenus nimirum facta perinde ac res certo pretio æstimantur.

§. 328.

Præstare quid significet.

Præstare, significatu generali, idem est ac dare & facere. Dicuntur ideo præstari tam res, quam facta.

§. 329.

Obligatio mutua ad dandum & faciendam.

A posteriori abunde patet, introductis rerum dominiis neminem res omnes per se habere posse, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo & animæ perfectionem acquirendum requiruntur, & non minus opera alio-

aliorum, quam rebus alienis quemlibet indigere; hanc autem indigentiam tanto majorem esse, quanto longius a vitæ simplicitate receditur. Quamobrem cum homines conjunctis viribus ad se statumque suum perficiendum obligemur (§. 44.); *dominiis introductis ad dominia transferenda & operas communicandas sibi invicem obligantur, seu ad dandum & faciendum, prouti unusquisque re vel opera alterius indiget.* Quoniam vero in collisione officiorum officium erga seipsum vincit officium erga alios (§. 64.); *nemo alteri dare tenetur rem, qua ipse indiget, nec obligatur ad faciendum, quando non vacat.*

§. 330.

• *Cum in communione positiva omnes conjunctim sint dominus rei indivisæ (§. 196.); dominium quoque exerceri nequit, nisi omnium consensu, qui in eadem sunt (§. 195.), consequenter nec res communis alienari potest, nisi omnium consensu (§. 257.)* Quoniam tamen jus, quod unusquisque pro rata in re indivisa habet, singulorum proprium est, spectandum instar rei incorporalis in dominio existen-

De alienatione rei communis.

tis (§. 205.); de jure suo, quod quis pro rata habet in re divisu, pro lubitu disporre potest, quantum id fieri potest salva communione, seu sine praejudicio ceterorum (§. 269.). Quamobrem jus quoque suum, quod pro rata habet in re indivisa, in alium transferre, seu alienare potest (§. 257.), non vero in ea parte, pro qua dominus est, a toto separata: jus enim in parte separata minime habet.

§. 331.

An datum
repeti pos-
sit.

Cum voluntate transferentis & accipientis sufficienter declarata, jus, quod transfertur, fiat accipientis (§. 17.), invito rursus auferri nescium (§. 100.); quod datum est, repeti nequit, nec transferenti penitere licet. Quodsi certa lege quid fuerit datum, cum acceptans plus juris acquirere non potuerit, quam transferens in ipsum transferre voluerit (§. 317.); lex dationi adjecta servanda.

§. 332.

De datione
in diem &
conditio-
nata.

Quodsi ergo quid datur incertum diem, die veniente restituendam, & si datur sub certa conditione suspensiva, dominium non ante transit, quamvis re tradita, nisi conditione existente, consequenter si ea po-

potestativa fuerit, adimplenda, conditione autem non existente, quod datum restituendum (§. 315.) id quod etiam fieri debet, conditione resolutive existente (§. cit.). Accipiens nimirum ad restitutionem se obligasse intelligitur & transferens sibi reservavit jus ad eandem (§. 97.).

§. 333.

Jus pro lubitu, seu, quodocunque De precario. videtur, revocabile in alium translatum dicitur *Precarium*. Quamobrem precarium non est, si certum tempus adjicitur, intra quod revocari non debeat; cum tunc in certum diem datum intelligatur, ante eum non repetendum (§. 332.). Precarium vero quodvis momento revocabile (§. 318.), accipiens concedenti se obligasse intelligitur ad rem restituendam pro lubitu reposcenti (§. cit. §. 97.).

§. 334.

Jus in re dicitur, quod in rem ipsam De jure nobis competit, consequenter cum jus in re. sit facultas moralis agendi (§. 46.), idem consistit in facultate morali pro lubitu disponendi vel de re ipsa, vel de aliquo ejus usu, vel fructu inde percipiendo, vel de omnibus istis simul. Quamobrem domi-

L 5

nium

nium & jus ad quemlibet actum ad exercitium ejusdem spectantem est jus in re (§. 195.). Patet etiam, communionem primævam fuisse jus in re (§. 186.), & jus in re aliena constitutum (§. 260.), atque jus possessionis esse jus in re (§. 288. & seqq.).

§. 335.

De jure
ad rem.

Jus ad rem dicitur, quod habemus ad id, ad quod præstandum alter nobis obligatus est. Quoniam nobis competit jus ad certas præstationes nobis alterum obligandi, & inde jus perfectum ad eas acquirimus (§. 97.), ac præterea jam in anterioribus vidimus passim, homines sibi invicem ex facto quodam suo obligari ad certas præstationes; *jus ad rem, idque perfectum utique datur*. Cumque in Jure naturæ habeatur quoque ratio officiorum humanitatis (§. 61.), ad quæ obligatio imperfecta est (§. 80.); *jus quoque ad rem imperfectum datur*, nimirum quod homini competit ad id, ad quod alter ipsi imperfecte obligatur.

§. 336.

Debitor &
debitum.

Qui nobis ad aliquid præstandum perfecte obligatur, *Debitor* dicitur; id autem, ad quod præstandum obligatur, *Debi-*

Debitum. Quamvis etiam *imperfecte debitum* dicatur, ad quod præstandum alter nobis imperfecte obligatur: qui tamen imperfecte obligatur, *Debitor* vocari non solet.

§. 337.

Jus, nimirum ad rem, *remittere* dicimur, si sufficienter significamus, nos nolle, ut alter nobis præster, ad quod præstandum obligatur. Dicitur etiam *remitti* eodem sensu ipsum *debitum*. *Remissione* igitur *juris debitor ab obligatione sua liberatur* & *jus tuum extinguitur*, *jus autem veniendi acquiritur*. Per se patet, posse etiam *remitti partem juris*, si id, quod debetur, in partes dividi potest.

De remissione juris.

§. 338.

Translatio juris sui ad rem in alium *Cessio* dicitur; & transferens *Cedens*; is vero, in quem transfertur, *Cessionarius* appellatur. *Fit itaque cessio mutuo consensu cedentis & cessionarii sufficienter declarato* (§. 317.). Cum *jus ad rem sit res incorporalis* (§. 121.), quæ est in *dominio cedentis* (§. 206.); *cessio fieri potest inscio, immo invita debitore, præsertim cum, cessionario in locum cedentis*

De cessione juris.

tis succedente, *nihil in obligatione debitoris mutetur.*

§. 339.

De repudiatione juris.

Jus repudiare dicitur, qui sufficienter significat, se jus sibi delatum habere nolle. Dicitur autem *Jus tibi deferri*, quod num accipere, seu acquirere velis, an nolis, in solo tuo arbitrio positum est. *Jus* igitur, quod repudiatur, repudians non transfert in alium.

§. 340.

De renunciatione.

Juri suo renunciare dicitur, qui sufficienter significat in gratiam alterius, se jus quæsitum habere nolle. Dicitur autem *Jus quæsitum*, quod actu nobis competit. *Renuncians* igitur *se ei, cui renunciat, obligat, quod jure suo adversus ipsum uti nolit, & hic acquirit jus non patiendi, ut eodem utatur (§. 46.), jus vero situm renuncians in ipsum non transfert.*

§. 341.

De abdicatione juris.

Jure suo se abdicare dicitur, si quis sua sponte declarat, se jus quoddam, quod in alium transferre nequit, diutius habere nolle, veluti si magistratum ante tempus deponit.

§. 342.

§. 342.

Cum quilibet de jure suo, tanquam re incorporali (§. 121.), in dominio ipsius existente (§. 206.), pro lubitu suo disponere possit (§. 195.); a cujuslibet voluntate dependet, num jus suum remittere, alteri cedere, repudiare, abdicare, aut in gratiam alterius ei renunciare velit, modo nil committatur, quod est contra jus tertii (§. 86.), veluti si remissio fiat in fraudem creditorum.

An remissiones, cessiones, &c. juris sint licite.

§. 343.

Quando res communis dividitur, cum sublata communione unusquisque dominium acquirit in parte divisa, consequenter separatim; tot oriuntur dominia, quot sunt persone, cumque partes divisæ nullam amplius relationem ad se invicem retineant, eadem non amplius spectantur tanquam partes: quæ nimirum antea fuerant plurium communia, ea divisione fiunt singulorum propria.

De dominiis ex divisione communium oriundis.

§. 344.

Quodsi res communis dividenda dividi nequeat, & quilibet, qui in communione est, integram habere velit, cum neuter alteri dominium in parte sua cedere teneatur

De divisione rei communis, quæ dividi nequit.

tur

tur] (§. 342.); *negotium naturaliter exitum habere nequit.* Quodsi ergo exitum habere debet, *necessè est, ut consensu eorum, qui sunt in communione, designatur modus, quo determinari debeat, cuiam sit assignanda, veluti ut forte dirimatur, quinam rem habere debeat.*

§. 345.

An quis cogi possit, ut maneat in communione.

Quoniam in communione de re communi disponi nil quicquam potest, nisi omnium consensu (§. 330.), & ut negotia exitum habere possint, voluntas plurium, seu partis majoris habenda est pro omnium voluntate; facile patet, in communione non liberam esse unicuique pro rata disponendi facultatem. Quamobrem cum libertati naturali, a qua pendet libera disponendi facultas in dominio (§. 195.), maxime adversetur, ut quis invitus maneat in communione; *nemo quoque cogi potest, ut invitus in communione maneat, nisi jus commune ea lege acquisitum, ut commune maneat (§. 317.).*

CAPUT VI.

DE

ANIMI SUI SENSIS ALTERI

SIGNIFICANDIS.

§. 346.

Animi nostri sensa alteri significamus, *De comuni usu loquendi.* vel verbis, vel signis aliis, vel etiam factis, seu actionibus externis. *Qui ergo ab aliis vult intelligi, vocabulis uti debet, prout fert usus loquendi, consequenter qui ad mentem suam alteri significandum obligatur, vocabulis uti debet in eo significatu, qui usui loquendi convenit.*

§. 347.

Convenientia verborum cum cogitationibus nostris dicitur *Veritas moralis*; *De veritate morali* & moraliter verum loqui, qui ea cogitat, *& veriloquio.* quæ se cogitare dicit; sermo autem moraliter verus *Veriloquium*. Differt itaque a *Veritate logica*, quæ est convenientia nostrarum cogitationum cum objecto; ita ut *logice verum* sit, si, quod esse, vel non esse cogitamus, id etiam est, vel non est. Quamobrem cum veriloquium non supponat veritatem logicam; *veritas logica per veriloquium probari*

bari requirit. Et si, quod esse putas, dicis, cum non sit, Et contra, moraliter verum loqueris, logice falsum.

§. 348.

De falsitate
moralis.

Ex adverso dissonantia verborum cum cogitationibus nostris vocatur. Falsitas moralis; & moraliter falsum loqui dicitur, qui aliter cogit, quam se cogitare dicit; sermo autem moraliter falsus falsiloquium. Differt itaque a Falsitate logica, quae est dissonantia nostrarum cogitationum cum obiecto; ita ut logice falsum sit, si quod esse cogitamus, non est, & contra. Quamobrem cum falsiloquium non supponat falsitatem logicam; si quod non esse putas, esse dicis, cum sit, vel quod esse putas, cum non sit, non esse dicis, moraliter falsum loqueris.

§. 349.

Actio sincere, simulatio, dissimulatio, praetextus.

Actio externa sincera vocatur, quae cum interna consentit; dissimulatio autem actionis externae ab interna Simulatio; sicuti occultatio actionis tam internae, quam externae, siue positivae, siue privativae, quomodocumque facta, Dissimulatio. Simulatio autem intentionis, quando scilicet falsam significamus, non veram,

ram, *Prætextus*, a nonnullis *Obtentus* appellatur.

§. 350.

Paret itaque, *veriloquium* esse sermonem sincerum, *falsiloquium* sermonem simulatum (§. 347. 348. 349.). Paret etiam porro, *prætextum* esse quandam speciem *falsiloqui*, sicuti *intermissio sermonis* eo sine facta, ne animi nostri sensa alteri pateant, ad *dissimulationem* accedit (§. 349.).

Qualis sermo sit veriloquium & falsiloquium.

§. 351.

Mentiri dicitur, qui moraliter falsum loquitur, quando ad verum loquendum, seu animi sui sensa significandum alteri obligatur; atque ideo *Mendacium* est falsiloquium pugnans cum obligatione, qua tenemur alteri ad animi nostri sensa significanda, consequenter quo violatur jus alterius ex ista obligatione ortum (§. 46.). *Reticentia* vero vocatur silentium de eo, ad quod dicendum obligamur: quæ ideo quoque est *contra jus alterius*.

Mendacium & reticentia.

§. 352.

Cum ab obligatione tam naturali (§. 42.), quam contracta, nemo se liberare possit (§. 100.); si officio cuidam (§. 57.),

De moralitate veriloqui, qui,

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) M vel

mendacii
& reticen-
tia.

vel obligationi contractæ satisfacere nequeamus, nisi alteri animi nostri sensa patefaciamus, ad moraliter verum loquendum, consequenter ad veriloquium obligamur (§. 347.), atque ideo tam falsiloquium (§. 348.), quam reticentia illicita est (§. 351.). Et hinc patet, omne mendacium esse illicitum (§. cit.). Ex adverso autem cum lex naturæ det jus ad ea, sine quibus obligationi nostræ satisfacere non possumus (§. 46.); si vel officio cuidam, vel obligationi cuidam contractæ satisfacere nequeamus, nisi animi nostri sensa celando, vel moraliter falsum loquendo, utrumque licitum est (§. 49.), atque tum falsiloquium mendacium non est (§. 351.). Et quia vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus suis suum sequatur iudicium, modo nil faciat, ad quod non faciendum tibi obligatur (§. 78.), & libertas naturalis non tollit obligationem naturalem (§. 77.); si alteri ad patefacienda animi tui sensa non obligaris, nec, ut id facias, requirat officium quoddam erga teipsum, vel erga alios, veritatem celare licet.

§. 353.

Ambigüe loqui dicitur, qui utitur ver- *De ambi-*
bis, quæ ex communi usu loquendi plu- *guitate in*
res admittunt significatus: id quod im- *loquendo.*
prudentiæ est, si alteri tui animi sensa signi-
ficare volueris (§. 21.), ac per consequens
vitandum, si vero prævides alterum, cui
animi tui sensa patefacere obligaris, ea ac-
cepturum in significato a mente tua discre-
pante, Et dolose hoc intendis (§. 17.), am-
biguitas in loquendo mendacio æquipollet
(§. 351.), consequenter illicita est (§. 352.).
Patet vero porro, ambiguitatem in lo-
quendo esse licitam in eo casu, in quo fal-
siloquium licitum (§. 352.).

§. 354.

Allegoria est sermo constans vocabu- *De enig-*
lis, quæ a significato proprio ad aliud *masis-*
quid significandum transferuntur propter
rerum similitudinem. Allegoria obscu-
rior, in qua improprius verborum signi-
*ficatus ambiguus, *Ænigma* dicitur. *Fa-**
*ciunt itaque *ænigmata* ad exercendum in-*
genium, quippe quod est facilitas obser-
vandi rerum similitudinem: Et quando
ambiguitas in loquendo licita, vel illicita
*(§. 353.), *ænigmatica* quoque dictio lici-*
ta, vel illicita.

M a

§. 355.

§. 355.

De reservationibus mentalibus.

Verba aperta dicimus, quæ ore proferruntur; vel scribuntur, ut percipi possint ab aliis; *tacita* vero, quæ mente reservamus, ut nonnisi a nobis percipiantur, scilicet non aliis, sed nobis loquentes. Sermo moraliter verus constans verbis partim apertis, partim tacitis, ita ut illa ingenerent animo audientis falsam opinionem, hæc vero illorum sensum detorqueant in verum huic contrarium, *Reservatio mentalis* dicitur. Sunt itaque *reservationes mentales veriloquium nonnisi respectu ejus, qui loquitur* (§. 347.), *ast falsiloquium respectu ejus, ad quem sermo dirigitur* (§. 348.), consequenter *mendacio æquipollent, quando ad animi nostri sensu alteri indicanda obligamur* (§. 351.), *in eo autem casu, quo falsiloquium licitum* (§. 352.), *inutiles*. Ceterum facile patet, *reservationibus mentalibus accensendum non esse sermonem, si is, ad quem sermo dirigitur, facile colligit ex verbis apertis, vel substrata materia mente reservata*.

§. 356.

Fallere quid sit.

Fallere alterum dicitur, qui verbis vel factis alterum inducit, ut pro vero habeat,

beat, quod non est. Hinc *Simulatio* defini-
ri poterat, quod sit factum; *Falsilo-
quium*, quod sit sermo, quo alterum fal-
lere intendimus.

§. 357.

Cum ab obligatione naturali nemo li-
berari possit (§. 42.); *si ad veriloquium*
obligamur (§. 352.), *metu periculi nobis,*
vel aliis imminentis moraliter falsum, vel
ambigüe loqui, aut ænigmatice respondere
non licet: ast licet, si ad veriloquium non
obligamur (§. 269.).

*An metus
periculi
falsiloqui-
um licitum
faciat.*

§. 358.

Arcanum dicitur, quod ab aliis igno-
rari volumus, vel etiam velle debemus.
Et arcana sua alteri committere dicitur,
qui ea ipsi sub spe vel fide silentii, hoc
est, sub conditione vel tacita, vel expres-
sa, ne dicat aliis, patefacit: *ast prodere ar-
cana alterius,* qui sibi commissa nota facit
aliis. *Quodsi nulla urget necessitas, ut ar-
cana tua alteri committas,* qualis est, si
consilio, vel opera alterius indiges in-
exequendo eo, quod decrevisti, cum tu-
tus sit, ea non committi, quam ut com-
mittantur, ne ullus prodendorum metus

*De arcanis
alteri com-
mittendis
& non pro-
dendis.*

superfit; ea committenda non fuit: commissa vero nunquam prodenda (§. 269.), præsertim si ad non prodenda te committenti obligasti (§. 97. 100.).

§. 359.

De morali-
sate simu-
lationis,
dissimula-
tionis &
prætextus.

Cum simulando & moraliter falsa loquendo idem intendamus, nimirum ut alter de animi nostri sensu contrariam concipiat opinionem (§. 348. 349.); quando falsiloquium licitum, vel illicitum, etiam simulatio licita, vel illicita. Similiter cum celando animi nostri sensu & dissimulando idem intendatur, scilicet ne ea patefiant alteri (§. 349.); quando animi nostri sensu alterum celare licet, etiam dissimulatio licita. Cum prætextus species falsiloquii sit (§. 350.); de moralitate prætextus eadem valent, quæ de moralitate falsiloquii.

§. 360.

De verbis
& factis
temerariis.

Verba temeraria dicuntur, quæ nullo fine proferuntur; & Facta temeraria, quæ nullo fine committuntur. Nulla nimirum sine fieri dicuntur, in quibus nulla spectatur nostra, vel alterius utilitas, quæ nimirum instar finis a loquente, vel faciente intenditur. Cum homines obli-

obligentur actiones suas dirigere ad sui aliorumque perfectionem & ad status sui atque alieni perfectionem, ac eandem conjunctis viribus promovere (§. 43. 44.), sermo autem medium est, quo animi sui sensa eum in finem patefacere tenentur, quod per se patet; ideo non modo in loquendo, verum etiam in faciendo spectanda est aliqua utilitas sive nostra, sive aliena ex illa perfectione, tanquam fine ultimo, æstimanda. Unde haud difficulter conficitur, *verba & facta temeraria legi naturæ parum convenire, consequenter nec temere loquendum, nec temere quicquam faciendum esse.* Patet idem præsertim de verbis, per obligationem determinandi actiones liberas per easdem rationes finales, per quas naturales determinantur (§. 43.).

§. 361.

Quodsi quis dubitet, te moraliter verum loqui, nec constare possit ex eo, de quo verba sunt, vel aliunde, veluti per testes, cum nemo norit cogitationes tuas, nisi tu ipse, qui earum tibi met conscius es, & Deus; id aliter probari nequit, nisi per conscientiam, aut Deum testem.

*Asseveratio
& juramentum
quid sit.*

M 4

etorum

etorum per conscientiam testem, provocando scilicet ad conscientiam tanquam testem, dicitur *Asseveratio*; invocando scilicet eum tanquam testem veritatis dictorum & vindicem mendacii ac perfidiae, *Juramentum*, seu *Fusjurandum*. Quid sit perfidia, inferius explicabitur.

§. 362.

*Quomodo
jurare ne-
queant.*

Quoniam jurans pro certo habere debet existere Deum, eum nosse hominum cogitationes & punire mendacia ac perfidiam (§. 361.); *qui negat esse Deum, vel eum nosse hominum cogitationes, aut putat, eum parum curare res humanas, jurare nequit.*

§. 363.

*An jurari
possit per
falsos
Deos.*

Quodsi ergo quis falsos Deos pro vero Deo habet, & iis tribuit ea, quae de vero Deo pro certo habere debet jurans, cum respectu ipsius perinde sit, ac si per verum Deum juraret, per falsos Deos jurare potest.

§. 364.

*De formu-
lis jurandi.*

Quoniam vero verba signa sunt, quae significant, quod iisdem significare volumus; *verbis quibuscunque jurari potest, quibus tribuitur significatus, qui vi definitionis*

tionis juramento convenit. Unde simul patet, per res quascunque jurari posse. Ast per res istas non jurat, sed saltem asseverat, qui dicit, se tam certo verum dicere, aut dicere velle, quam certum sit rem quandam existere, vel notorie sibi carissimam esse. Possunt etiam verba eadem vim juramenti, aut saltem vim asseverandi habere, prout vel proferuntur altero juramentum exigente, vel sua sponte. Ita si quis jurans jussus dicat: *Deus est testis meus, is jurat: si non jussus profert, asseverat.* Nimirum in priori casu verba quoque significant provocationem Dei tanquam vindicis mendacii aut perfidiae, in posteriori minime (§. 361.).

§. 365.

Si quis animo indeliberato verba jurantia, quibus scilicet juramenti significatus tribui solet, animo non jurandi profert, non jurat, sed ea ad verba temeraria referenda (§. 360.), quæ cum vitanda sint (§. cit.), nihilominus peccat. Idem tenendum de verbis, quibus alias asseverandi significatus tribuitur.

Quando verba jurantia proferens non juret.

§. 366.

Quoniam vero contra eum, qui ad dicendum verum obligatur, pro vero ha-

Quando juret.

bendum, quod dicit (§. 318.); *si quis jurare debet, aut jurare videri vult, & verba jurantia profert, is jurasse intelligitur.* Alias nimirum admittendæ forent reservationes mentales, quæ illicitæ sunt (§. 355.).

§. 367.

De asseverationibus & juramentis temerariis vitandis.

Cum asseverationes temerariæ sint, temeraria etiam sint juramenta, si is, cui loqueris, non dubitat, te moraliter verum loqui, aut si nec tua, nec ipsius interest, siue credat, te verum dicere, siue minus (§. 360. 361.), verba autem temeraria illicita sint (§. 360.), ac inprimis juramentum temerarium reverentiæ Deo debitæ parum conveniat (§. 172.); *si is, cui loqueris, non dubitat te verum dicere, aut si nec tua, nec ipsius interest, utrum hoc credat, nec ne, asseveratio & juramentum illicita sunt.* Hinc porro eadem facilitate colligitur, *si asseveranti creditur, vel asseveratio sufficit, ut credatur, jurandum non esse.*

§. 368.

Ad quidnam jurans se obliget.

Cum tibi competat jus te alteri obligandi ad dicendum verum, si tua vel alterius intersit, ut is credat te verum dicere (§. 97.), invocatio vero Dei tanquam vindicis mendacii ac perfidiæ sit motivum dicendi

dicendi veri, quod cum juramento cónjungis (§. 361.); *jurans te alteri obligas ad dicendum verum* (§. 35.), consequenter *falsiloquium licitum juramento confirmare non licet* (§. 100.).

§. 369.

Quia *jurans te alteri obligas ad dicendum verum* (§. 368.), adeoque contra te pro vero habendum, quod sufficienter indicas (§. 318.), consequenter non alia mens tua esse colligitur, quam quæ verbis tuis significatur; *juramentum arcet omnes tacitas exceptiones ac conditiones, neque admittit reservationes mentales* (§. 355.).

§. 370.

Ex eadem ratione intelligitur, *jurantem verba jurantia sumere debere in eo significato, quem iis tribuit is, cui juratur*, consequenter non esse detorquenda contra manifestum eorundem significatum in alienum, ut falsum loquendo ex mente ejus, cui juratur, verum se locutum probet ex mente sua.

§. 371.

Pejeratio a nobis dicitur juramentum ejus, qui se verum dicere jurat, dum falsum dicit; *Perjurium*, vero violatio juramenti.

*Eff. Anus
jurament.*

*Quo sensu
verba jurantia
sumenda.*

De pejeratione & perjurio.

ramenti, quando scilicet non facis, quod te facturum ex animi licet tui sententia jurasti, & contra. Quamobrem cum jurans te obliges ad dicendum verum (§. 368.), & si jures te hoc facturum, vel non facturum, jurando probare velis, quod ad faciendum, vel non faciendum te obliges (§. 97. 361.); *nec pejevare, nec perjurare licet* (§. 100.).

§. 372.

De juramento scripto.

Quoniam vero perinde est, si verba ore proferantur, si verba scribebantur; *juramentum vocabulis scriptis expressum validum est, consequenter absens absenti in literis jurare potest.*

§. 373.

De juramento in animam alterius.

In animam alterius jurare dicitur, qui nomine et mandato absentis jurat. Cum perinde sit, si verba per te, si verba per alium facias; in animam quoque tuam ab alio jurari potest.

§. 374.

De obtestatione.

Obtestatio dicitur actus, quo quis alterum per Deum testem veritatis dictorum & vindicem mendacii, aut facti cujuscunque illiciti, vel rem quandam ipsi charissimam, aut cujus maxime rationem habere debet,

debet, obsecrat, ut verum dicat, vel ut quid faciat, aut non faciat. Cum itaque obtestatione alterum permovere intendamus, ut verum dicat, vel ut quid faciat, aut non faciat; *quando tui vel alterius plurimum interest, ut alter verum dicat, vel ut faciat, aut non faciat, qui ad faciendum, vel non faciendum obligatur, obtestatio licita est.* Idem patet in eo casu, quo alterum exhortari debes, ne quid faciat, aut non faciat.

§. 375.

Asseveratio per Deum testem, aut rem aliam nobis charissimam, vel magni momenti, *De contestatione.* Contestatio dicitur. Pertinet adeo contestatio ad asseverandi formulas, quæ ad juramentum propius accedunt (§. 361.).

§. 376.

Quoniam pejerat, qui jurat se facturum, ad quod faciendum se obligat, cum tamen animum faciendi non habeat, *Quando pejerans non fiat perjurus.* perjurus vero non est, si faciat mutato animo (§. 371.); *si pejerantem pœnitet pejerasse, & quod se facturum juravit facit, perjurus non est.*

CAPUT VII.

DE

MODO SESE ALTERI OBLIGANDI,
SEU PROMISSIS ET PACTIS IN
GENERE.

§. 377.

*Ad quæ-
nam nos
alteri obli-
gare possi-
mus.*

Cum introductis dominiis homo non habeat, quod suum est, nisi res tam corporales, quam incorporales, quæ sunt in dominio ipsius (§. 195. 206.), & actiones aliis utiles æquiparentur rebus in dominio existentibus (§. 225.); *nemo quoque se alteri obligare potest, nisi ad dandum & faciendum, vel non faciendum, consequenter ad aliquid præstandum (§. 258. 328.).*

§. 378.

*Quæ jus
transfertur,
si quis
se alteri
obligat.*

Quoniam nulla opus est obligatione, si quid statim præstetur; *qui alteri ad dandum vel faciendum se obligat, cum obligatio ad actum futurum pertineat, & ad eum jus perfectum acquirat alter (§. 97.); ille in hunc transfert jus exigendi præstationem.*

§. 379.

*Promissio
quid sit.*

Declaratio hæc voluntatis de quodam alteri præstando, coniuncta cum juris a
se

se exigendi, ut præstetur, in ipsum translatione, *Promissio* dicitur. Qui promittit, *Promissor*; is, cui promittitur, *Promissarius* vocatur.

§. 380.

Promissor igitur *promissario* se perfecte obligat (§. 80. 379.). Cumque de voluntate alterius nobis constare aliter non possit, nisi si ab eo sufficienter indicetur, nec ab alio jus acquirere valeamus, nisi voluntate ipsius (§. 314.); *nemo* quoque alteri se aliter perfecte obligare potest, nisi promittendo.

De modo se alteri obligandi.

§. 381.

Cum in promissione in promissarium transferatur jus exigendi præstationem promissam (§. 379.), ad translationem vero juris requiratur acceptatio (§. 316.); *promissio* quoque sine acceptatione non est valida, nec ex ea jus ullum acquiritur promissario.

De necessitate acceptationis promissi.

§. 382.

A promissione cum *Grotio* recte distinguitur *Pollicitatio*, qua alteri sufficienter declaramus voluntatem eidem quid præstandi ac perseverantiam in proposito, jus tamen a se id exigendi in eum transferre nolumus. Quamobrem ex pollicita.

De pollicitatione.

licitatione jus exigendi præstationem non acquiritur ab eo, cui fit pollicitatio (§. 314.).

§. 383.

*De nuda
assertione.*

Ab eadem cum eodem recte distinguitur *nuda assertio*, qua alteri sufficienter declaratur animus, quem de præsentibus habemus, ipsi aliquid præstandi, sed salva libertate animum mutandi, consequenter *ex nuda assertione jus a nobis id exigendi, quod alteri nos præstare velle dicimus, nullum is consequitur (§. 314.).*

§. 384.

*An in iis
acceptatio
locum ha-
beat.*

Quoniam, in pollicitatione (§. 382.) & in nuda assertione nullum transfertur jus in alterum (§. 383.); *ad pollicitationem & nudam assertionem nulla requiritur acceptatio, immo ad utramque inutiliter accedit (§. 316.).*

§. 385.

*Quales
actus sint
promissio,
pollicitatio
& assertio.*

Cum a voluntate tua dependeat, utrum in alterum jus quoddam transferre velis, nec ne (§. 314.), consequenter etiam num transferre velis jus exigendi præstationem quandam a te, hoc est, jus ad rem (§. 335.); *in voluntate quoque tua positum est, utrum alteri quid promittere, an polliceri, vel nude saltem quid asserere velis*

(§. 379.)

(§. 379. 382. 383.), consequenter promissio, pollicitatio & nuda assertio sunt actus merae voluntatis, ac propterea nemini competit jus te ad promittendum compellendi, quod cum repugnet libertati naturali (§. 77.), ad promittendum alterum cogens injuriam ei facit (§. 87.), atque id lege naturali prohibitum (§. 86.).

§. 386.

Animus deliberatus dicitur actus voluntatis, qui fertur in id, quod probe expensum, nimirum num potius sibi faciendum, quam non faciendum, & quomodo faciendum, antequam agens faciat, ne quid committatur officii erga se, vel alios adversum. Ex adverso autem *Animus indeliberatus* vocatur, si voluntas tendit in id, quod non satis expensum. Quamobrem cum ab obligatione naturali, qua tenemur ad quaelibet officia (§. 57.), nemo liberari possit (§. 42.), ac imprimis etiam quilibet omne damnum a se avertere debeat (§. 269.); *nemo quicquam facere nec quicquam promittere debet absque animo deliberato*. Ceterum facile patet ex natura promissionis, *promissorem expendere debere, num re, quam dare* (Wolffii Instit. J. N. & G.) N pro-

De animo
deliberato.

promittit, ipsemet indigeat, & num tunc, quando facere promittit, sibi vacaturum, & num hoc dando, vel faciendo promissario desit officio cuidam erga seipsum, vel erga alios. Immo ex modo dicta ratione, cur nil faciendum absque animo deliberato, nec promissio acceptanda absque animo deliberato. Et haud difficulter intelligitur, promissarium perpendere debere, num eo, quod promittitur, indigeat, & annon alius eodem magis habeat opus, an nonnisi incommodo suo hoc prestare possit promissor, & num in acceptando forsitan desit officio cuidam erga te, vel erga alios.

§. 387.

Quinam
promittere
non possint.

Quoniam animus deliberatus non cadit in furiosos durante furore; amentes, infantes, summe ebrios, delirantes, nec eos, quorum iudicium propter ætatem imbecille est (§. 386.); omnes hos valide promittere non posse patet (§. cit.).

§. 388.

De promissis
servandis.

Promissum servare dicitur, qui dat, vel facit, quod se daturum, vel facturum promisit. Cum promissor promissario perfecte se obliget (§. 380.), & jus perfectum ad id, quod promissum, acquirat pro-

promissarius (§. 97.), invito auferri ne-
sciura (§. 100.); *promissa servanda sunt.*

§. 389.

Fides dicitur constantia voluntatis al- *De fide.*
teri verbis declaratae de eo, quod facere,
vel dare velimus. *Fides* igitur *supponit*,
ut moraliter vera loquaris, aut moraliter
falsa dicta mutato animo in moraliter vera
veritas. Hinc *fidem dare* dicitur, qui af-
firmat se praestitutum, quod se praestare
velle dicit, consequenter alterum certum
esse jubet de perseverantia in praesenti
voluntate. Unde conficitur, *pollicitato-*
rem fidem dare ei, cui fit pollicitatio
(§. 382.). *Fidem fallere* dicitur, qui non
praestat, quod se praestitutum dixit. *Fi-*
dem denique *alterius adstringit*, qui eum
sibi obligat ad fidem servandam. Atque
hinc patet, *fidem datam esse servandam*,
consequenter *non fallendam*, & *pollicita-*
torem fidem fallere, si non praestat, quae pol-
licitus. Liquet porro, *qui promissa ser-*
vat, eum quoque servare fidem, qui non ser-
vat, fidem fallere, atque *promissarium ac-*
ceptando fidem promissoris sibi adstringere
(§. 378. 379.). Denique non minus ma-
nifestum est, *qui nude asserit sibi esse ani-*

num aliquid præstandi, fidem suam non dare (§. 383.) consequenter nec fallere, si non præstat, quod se præstare velle dixit.

§. 390.

De perfidia.

Perfidus dicitur, qui contrarium ejus facit, ad quod faciendum fidem suam adstrinxit. Quodsi ergo promissor contrarium ejus facit, quod se facturum promisit, veluti si facit, quod se non facturum dixit, perfidus est; ast pollicitator in eodem casu perfidus non est.

§. 391.

De promissione sub conditione turpi.

Cum ab obligatione naturali nemo liberari possit (§. 42.); sub conditione turpi nihil promittere licet (§. 315.). Quoniam itaque hæc promissio valida non est, ex ea quoque jus nullum consequitur promissarius, consequenter quod sub conditione turpi promissum, præstandum non est, etiamsi ea fuerit adimpleta.

§. 392.

De promissione sub conditione impossibili.

Cumque conditio impossibilis existere nequeat; per se patet, promissionem sub conditione impossibili esse temerariam, nec juri naturæ convenire (§. 360.).

§. 393.

§. 393.

Enimvero quia in promissione jus *Quid sit promissio conditionata, in diem facta, pura.*
 transfertur in promissarium (§. 379.); *promissor promittere potest, qua lege voluerit, & promissio fieri potest sub conditione quacunque honesta & in certum diem, non modo absque ulla conditione & sine tempore adjecto (§. 314.). Promissio sub conditione facta dicitur conditionata; si certum tempus adjicitur, seu id, quod promittitur, certo die præstandur., Promissio in diem facta; quæ vero absque ulla conditione, nec tempore ullo adjecto fit, promissio pura.*

§. 394.

Quoniam factum turpe tertii respectu *De promissione sub facto turpi tertii.*
 promissoris & promissarii conditio mere casualis est, utpote ab utriusque voluntate prorsus independens; *promissio sub facto turpi tertii facta, cum nihil vitii in se habeat, illicita non est.*

§. 395.

Cum promissarius non plus juris acquirere possit ex promissione, quam promissor in eum transferre voluit (§. 317.); *Promissionis in diem factæ effectus.*
quod in diem promittitur, statim debetur, sed exigi nequit, nisi die elapso. Patet ve-

ro, cum conditio, quam certo existit-
 ram novimus, tempus designet, quo
 quid fieri debeat, *promissionem sub condi-
 tione certo existitura factam æquipollere pro-
 missioni in diem factæ* (§. 393.). Quo-
 niam vero perinde est, ac si dies venisset,
 qui adventurus putatur, adventurus ta-
 men non est, veluti si quid promittatur
 die trigesima prima Aprilis præstandum,
 cum error non contineat rationem pro-
 mittendi; *quod promittitur in diem, qui
 adventurus putatur, adventurus tamen non
 est, præstandum eo die elapso, quem falso
 designasse videtur promissor.* Nimirum
 supponimus serio rem agi, non jocari.

§. 396.

*Promissio-
 nis sub con-
 ditione sus-
 pensiva
 effectus.*

Enimvero quia sub conditione suspen-
 siva promittens promissario obligatus
 esse non vult, nisi conditione existente
 (§. 315.), per rationem eandem (§. 317.);
*quod sub conditione suspensiva promittitur,
 non datur, nisi conditione existente; si au-
 tem ea non existit, evanescit.* Quoniam
 igitur ius ad id, quod promittitur, non
 ante acquirit promissarius, quam condi-
 tione existente; *ex promissione conditiona-
 ta non nisi spem debitum iri habet promissa-
 rius,*

rius, *jus excitaturum*, siquidem contingat conditionem existere. Utrum spes ista jus sit excitatura, nec ne, cum respectu nostri saltem incertum fit; ea perinde ac jus acquisitum (§. 100.), invito auferri nequit. Patet idem etiam inde, quod promissor se obligaverit ad jus istud agnoscendum, quod spem istam excitare contingeret, a qua obligatione seipsum liberare nequit (§. ait). Quia conditio potestativa suspensiva est, atque existit, quando adimpletur (§. 315.); quod promittitur sub conditione potestativa non ante debetur, quam ubi ea fuerit adimpleta.

§. 397.

Similiter quia promittens sub conditione resolutive, non diutius obligatus esse vult promissario ad praestandum id, ad quod se ipsi obligavit (§. 315.), consequenter ista conditione designatur tempus, quo jus promissarii durare debet (§. 97.); quod sub conditione resolutive promissum, desinit deberi eadem existente, & jus promissarii expirat.

*Promissio-
nis sub con-
ditiōne re-
solutive fa-
cta effectus.*

§. 398.

Quod pure promittitur, statim debetur & exigi potest: id quod ex ipsa definitione

*Effectus
promissio-
nis pura,*

Et quando
in eam
abeant con-
ditionata
Et in diem
facta.

ne promissionis puræ statim patet (§. 393.). Quamobrem cum die veniente inter promissionem puram & in diem factam, conditione autem existente inter illam & conditionatam nulla amplius differentia existat (§. cit.); de veniente promissio in diem facta, Et conditione existente promissio conditionata in puram abit.

§. 399.

De condi-
tionibus
pluribus
promissioni
adjectis.

Si conditiones plures copulative adjiciantur promissioni, cum nonnisi omnibus simul existentibus promissor obligatus esse velit; quod promissum non ante debetur, quam omnes extare certum est (§. 317.). Enimvero si disjunctive adjiciantur, cum promissor promissario obligatus esse velit, quacunque earum existente; existente una quod promissum debetur, etiamsi ceteræ non sint existituræ.

§. 400.

De promif-
sione Et ju-
re perso-
nati.

Personalis promissio est, quæ ad personam promissarii ita restringitur, ut promissor nemini nisi promissario obligatus esse velit. Confertur autem promissio in personam promissarii vel expresse, vel tacite, quando id ex materia promissi aliis-

aliisque circumstantiis colligitur. Jus vero personale vocatur, quod ad personam, cui competit, ita restringitur, ut ab ea in aliam transire non possit: sicuti personale in genere appellatur, quod personæ cuidam ita inhæret, ut ab ea in aliam nullo modo transire possit. Hinc consequitur, ex promissione personali promissarium non acquirere nisi jus personale, & jus personale cum persona exstingui, atque promissionem conditionatam evanescere, mortuo promissario, antequam conditio existit (§. 396.). Patet etiam, si conditio potestativa fuerit personalis, adimpleri non posse, nisi a promissario ipso.

§. 401.

Promissio realis est, quæ personalis non est, habita nimirum in promittendo magis rei, quam personæ ratione. Quamobrem ex promissione reali a promissario acquiritur non jus personale, sed jus, quod etiam in alium transire potest (§. 400.), & similiter spes debitum iri ex promissione conditionata reali enata (§. 396.) in alium quoque transferri, aut transmitti potest.

De promissione reali.

De obligatione personali & reali.

Eodem sensu, quo jus personale & reale a se invicem distinguuntur, obligationes quoque aliae sunt personales, aliae reales. Unde obligationes personales non egrediuntur personam & cum ea extinguuntur; secus vero reales. Atque haec differentia attendenda est etiam in promissionibus, prout vel personales, vel reales fuerint.

§. 403.

An promissio absentis fieri possit.

Ad promissionem perficiendam requiritur sufficiens declaratio voluntatis tam promissoris, quam promissarii (§. 379. 381.). Quamobrem cum voluntas alteri declarari possit non modo verbis ore prolatis, verum etiam scriptis, immo etiam per alium; promissio quoque fieri potest per epistolam, & per alium, in utroque casu absentis, & ab absente per epistolam, vel per alium acceptari potest.

§. 404.

De promissione modalis.

Potest etiam in certum finem alteri quid promitti, in quantum ut ab eo quid fiat, vel praestetur, & tum Promissio sub modo facta, vel etiam modalis dicitur. Cumque modus impleri dicatur, quando hoc

hoc fit, quod ut fiat aliquid præstatur, atque ante tibi præstandum sit, quod promittitur, ut hoc facias, quam facias, & acceptando promissum tu tantummodo te declares ad faciendum, ubi promissor, quod promissum, præstiterit; *promissarius modum implere ante non tenetur, quam promissio adimpleta fuerit: ubi vero hæc adimpleta; ad implendum obligatur, & nisi fecerit, quod ex promissione consecutus, restituendum; id quod etiam fieri debere patet, si promissarius moriatur, antequam modum impleverit, sub quo ipsi quid datum.*

§. 405.

Causam promisso dare dicitur, quod est ratio unica, cur quid promittatur, alias non permittendum. Quoniam, si error det causam promisso, promissio facta intelligitur sub hac conditione, si verum sit, quod per errorem pro vero sumitur, consequenter conditio, sub qua facta promissio, non existit; promissio, cui error causam dedit, valida non est (§. 396.). Quodsi vero promissor fuerit negligens in veritate exploranda, aut in sensu suo exprimendo, & promissarius inde damnum passus sit, cum damnum culpa illius datum sit

De promissione errantis.

sit

fit (§. 21.); *id utique resarciendum* (§. 270.). Ob eandem rationem, *si promissarius det causam errori, sed non promissioni, & ex errore damnum aliquod facit promissor; eisdem promissarius id restituere tenetur, et si promissio sit valida.*

§. 406.

De promissione vi vel metu extorta.

Cum alteri injuriam faciat, qui ad promittendum eum vi, vel metu incusso adigit (§. 385.); *promissio vi vel metu extorta lege naturæ prohibita est* (§. 87.), consequenter *invalida*. Quemadmodum res vi vel metu a prædone extorta domino restituenda (§. 264.); ita quoque promissum vi ac metu extortum præstandum non est. Enimvero *si metu ab alio incusso permotus tibi, rei istius minime conscio, quid promittam*, cum tuum non sit iudicium de eo, cur promittam (§. 78.), nulla sane ratio est, cur, quod inter me & te gestum, subsistere nequeat (§. 378. 389.); ac propterea *promissio valida est*. Quoniam tamen, *qui metum incussit*, in causa est, cur tibi promiserim, alias non promissurus, consequenter damnum dolo mihi dedit (§. 17.); *is idem mihi resarcire tenetur* (§. 270.). Enimvero *si tu per alium*
mibi

mibi metum incutis, ut tibi quid promittam, cum perinde sit, ac si promissionem ipsemet metu extorsisses; promissio invalida est. Et quoniam promissarius, si novit, promissorem metu ab alio incusso promittere, promissionem acceptare non debet, acceptatione quippe repugnante obligationi damni ab aliis avertendi (§. 269.); consequenter promissio invalida. Accedit, quod promissarius metum incussum rati habendo velit promissionem vi extorqueri, ut non multum absit ab eo, qui metum per alium incutit, ut promittatur.

§. 407.

Cum a voluntate promittentis unice dependeat, utrum promittere velit, nec ne (§. 385.), & vi libertatis naturalis nulli hominum rationem reddere tenetur, cur quid faciat (§. 78.); *promissio naturaliter non habere debet causam expressam, scilicet cur promittat.*

An promissio habere debeat causam expressam.

§. 408.

Ob eandem rationem, *promissio ob causam ante debitam valida. Dicitur nimirum promitti ob causam ante debitam, si cui ob id, ad quod præstandum iam obligatur,*

Promissio ob causam ante debitam.

gatur, aliquid promitto, veluti viatori aliquod munusculum præter mercedem. Et quoniam quod ob causam ante debitam promittitur, cum sit motivum diligentius præstandi, quod præstari debet, alterum obligat ad majorem diligentiam (§. 35. 21.); *promissio ob causam ante debitam temeraria non est* (§. 360.).

§. 409.

*De onere
promissioni
adjecto.*

Similiter cum *onus promissioni adicere* dicatur promissor, quando promittit sub hac conditione, vel sub hoc modo, ut promissarius vicissim tibi, vel alteri quid præstet, & a promittentis voluntate dependeat, quomodo & sub qua conditione, vel sub quo modo promittere velit (§. 393. 404.); *promissor pro arbitrio onus promissioni adicere potest, sive per modum conditionis, sive per modum modi.*

§. 410.

*De pœna
promissioni
adjecta.*

At *pœna adici* dicitur *promisso*, si promissor declarat se hoc daturum, vel facturum, nisi steterit promisso. Et tum *promissio pœnalis* vocatur; quod vero pœnæ nomine promittitur, *promissum pœnale*. Patet vero, ut ante, *pœnam posse adici promisso*;

missio; cum scilicet id dependeat a libera promissoris & promissarii voluntate (§. 393. 381.). Potest autem pœna triplici modo adjici, vel ut optio sit promissarii, an velit exigere pœnam, an promissorem adigere ad implendum promissum, vel ut pœna præstita cesset promissio, vel denique ut præstita pœna promissor nihilominus maneat obligatus ad præstandum promissum.

in casum neglig.

§. 411. *Impossibile est, ut faciamus, quod vires nostras transcendit. Promissio igitur ejus, quod vires nostras transcendit, invalida est (§. 380. 37.).*

De promissione ejus, quod vires nostras transcendit.

§. 412. *Et quoniam nemo rem alienam alteri potest dare (§. 258.), promissio vero ad dandum obligat (§. 388.); nemo rem alienam promittere potest. Enimvero si quis promittit, quod suum fieri potest, vel quod suum fieri posse putat, quia suum fieri potest, vel fieri posse putat, cum in priori casu sufficienter indicet, se curaturum, ut suum fiat, in posteriori autem se impensas facere velle, ut suum fiat; in casu priori operam dare tenetur, ut suum fiat, in posteriori autem ad tantundem obligatur, quantum*

De promissione rei alienæ.

tum impendendum fuisset, ut suum fieret, siquidem fieri nequit (§. 318.). Per se autem patet, si rem, quam nostram fieri posse putamus, alteri promittimus, si ea nostra fiet, promissionem esse conditionatam (§. 393.); consequenter ubi frustrata fuerit opera, ut nostra fiat, promissario ad nihil tenemur (§. 396.).

§. 413.

De rei
promissæ
alienatione.

Cum promissa sint servanda (§. 388.), servari autem non possit promissum, si res promissa alienatur (§. cit. & §. 257.); promissor naturaliter obligatus rem promissam non alienare. Quoniam tamen in promissione non transfertur dominium rei promissæ, sed saltem jus ad eam (§. 335.); alienatio a promissore facta valida est (§. 257.): sed quia is tibi invito jus ad rem acquisitum auferre nequit (§. 100.); tibi competit jus alienationem impediendi, si noris, promissorem rem promissam alienare velle. Ex adverso autem patet, alienationem esse invalidam, si promissor declaraverit, sibi ademtum esse debere jus alienandi; cum tunc non amplius idem habere intelligatur.

§. 414.

§. 414.

Lucrum dicitur res, quæ bonis nostris *De lucro.*
superaccedit, iisdem non deminuitis, seu
qua firmus locupletiores. *Cessare* dici-
tur, si, quando id obtinere poteramus,
impedimur, quo minus obtineamus. *Lu-*
crum autem *certum* vocatur, quando cer-
to constat nos id obtinere posse, seu ob-
tenturos esse; *incertum* vero in casu op-
posito. *Lucri* vero *certi* *quantitas* *incerta*
esse potest. Patet igitur, *lucrum certum*
esse rem in dominio nostro exstituram, con-
sequenter *qui lucrum certum cessare facit,*
is impedit, quo minus res tua fiat, quæ alias
fieri poterat, consequenter *damnum dat*
(§. 269.), atque ideo *resarcire tenetur*
(§. 270.).

§. 415.

Damnum emergens & lucrum ces- *De eo quod*
sans communi nomine dicuntur id, quod *interest.*
interest. Quoniam tam *damnum datum*
(§. 270.), quam *lucrum cessans dolo vel*
culpa nostra resarciendum (§. 414.); *si*
ob factum quoddam vel non factum dolosum
aut culposam tuam alter damnum incurrat,
aut lucrum ejus cesset, ad id, quod interest,
teneris. Præstando id, quod interest, al-
(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) O ter

ter restituitur in eum statum, quo perinde est, ac si fecisses, vel etiam dedisses, quod non fecisti, vel non dedisti, & contra. Cum autem nemo efficere debeat, ut alter minus habeat, quam habere debebat (§. 270.); *si quis propterea minus habet, quam habere debet, vel poterat, quod obligationi tuæ non satisfacisti, ad id, quod interest, teneris.*

§. 416.

Quando promissor teneatur ad id, quod interest.

Quodsi ergo promissione non impleta lucrum promissarii quoddam cesset, aut damnum quoddam emergat, veluti quando res promissa voluntate vel culpa tua fit aliena; ad id, quod interest, teneris.

§. 417.

De mora.

Mora est dilatio ejus, quod fieri debet, ultra tempus, quo fieri debebat. Unde in mora esse dicitur, qui, quod certo tempore facere potest, ac debet, non facit.

§. 418.

De moræ imputatione & purgatione.

Impedimentum inevitabile dicitur, si in causa non es, cur tibi obijciatur, seu quod, ne sese offerat, nullo modo efficere potuisti. Vocatur autem insuperabile, quod oblatum tollere minime potes.

Quod.

Quod si mora debetur impedimento inevitabili & insuperabili, ea tibi imputari nequit: si autem tale impedimentum non adsit, aut alterutrum saltem obtineat, mora imputatur (§. 3.). Quamobrem cum de mora se purgare dicatur, qui demonstrat, se in mora non esse; de mora se purgaturus ostendere debet, se ob impedimentum inevitabile ac insuperabile facere non potuisse, quod facere debebat.

§. 419.

Quoniam, qui nunc præstare obligatur, præstationem differendi jus minime habet, id quod per naturam obligationis patet (§. 37.); nemo quoque in mora esse debet, consequenter si ex mora damnum quoddam emergat ei, cui ad præstandum quis obligatus est, aut lucrum ejus cesset; qui in mora est, ad id, quod interest, tenetur (§. 415.).

Interesse
mora.

§. 420.

Si res promissa casu interit, quem nulla tua culpa præcessit, cum interitus tibi imputari nequeat (§. 17.); nec promissario teneris ad id, quod interest, & promissio evanescit. Enimvero si dolo vel culpa tua res promissa intereat, cum id tibi imputandum

De re promissa intereunte.

dum sit (§. 17.); *promissario teneris ad id, quod interest* (§. 415.). Quamobrem si tibi promittantur res nondum existentes, sed exstituræ, veluti fructus futuræ ætatis; si nullos exstare casu contingat, nihil debetur. Patet etiam inde, promissioni rerum futurarum tacitam subesse conditionem: si quæ futura sint; vel, quod eodem redit, tacitam hanc exceptionem: nisi omnino nullæ exstituræ sint.

§. 421.

De eadem
re bis pro-
missa.

Si quis eandem rem, quam tibi promittit, denuo promittat alteri, cum jus ad eandem tibi ex promissione acquisitum auferre nequeat (§. 379. 100.); *promissio posterior non valet, sed prior subsistit.* Enimvero cum nihil obstat, quo minus bis promittas, quod bis præstari potest; si quod bis promittitur, bis præstari possit, *promissio utraque valet.*

§. 422.

In solidum
teneri,
quid sit.

In solidum teneri dicitur, qui, quod pluribus præstandum est, vel a pluribus, totum uni præstare tenetur, vel solus. Id obtinere potest, vel si quid pluribus conjunctim promittitur, vel si plures uni idem promittunt.

§. 423.

§. 423.

Cum a promissoris voluntate pendeat, *De eadem*
quomodo promittere velit (§. 393.); *si re pluribus*
quis unam eandemque rem pluribus conjunctim
uno actu promittit, in ipsius arbitrio
positum est, num singulis in solidum teneri
velit, an nolit, consequenter dum promit-
tit, quid velit, sufficienter indicare debet
(§. 318.): si neutrum sufficienter indicet,
libertati suae hoc relictum esse voluit (§. 78.).
Enimvero *si, qui rem unam pluribus con-*
junctim promittit, singulis in solidum tene-
tur, cum res nonnisi semel debeatur; si
uni dedit, ceteris ad nihil tenetur: quo-
niam tamen omnibus conjunctim debe-
tur; qui totam accepit, ceteris pro rata te-
netur. Et quia uni totam dare tenetur;
quilibet eorum, quibus ea conjunctim pro-
missa est, ceteris insciis, immo invitis exi-
gere potest.

§. 424.

Si duo, vel plures simul eandem rem *De duobus*
promittant uni, vel pluribus conjunctim, *vel pluri-*
ita ut singuli teneri velint in solidum, di- *bus reis.*
cuntur *Correi promittendi*; & quatenus
eandem rem uni, vel pluribus in solidum
debent, *Correi debendi*. Similiter si plu-
ribus conjunctim promittitur res eadem,

ita ut singulis in solidum teneatur promissor, qui ita sibi promitti stipulati sunt, *Correi stipulandi*; aut ubi hoc modo pluribus conjunctim ultro eadem res promissa, vel ex alia causa iisdem debetur, hi *Correi credendi* appellantur. Cum res promissa nonnisi semel debeat; *si correorum debendi unus promissionem adimplet, vel debitum solvit, ceteros correos ab obligatione liberat.* Idem intelligitur de reo promittendi, vel debendi, si correorum stipulandi unus accipit, quod promissum, ob rationem eandem. Immo quia singuli correi rem nonnisi semel dandam totam dare tenentur (§. 422.); *a correorum quocunque, prouti visum fuerit, rem totam exigere potes, quo facto ceteri liberantur, prouti jam vidimus.* Cum vero omnes conjunctim debeant rem semel dandam; *si totam ab uno consequi non potes, partem residuam ab altero exigere licet,* quippe qui non ante liberatur, quam re tota data, (*per demonstrata*).

§. 425.

*Num acceptatio inno-
tescere de-
beat pro-
missori, ut
promissio sit
valida.*

Promissor promittere potest, quacunque lege voluerit (§. 393.), nec ultra voluntatem ipsius jus aliquod acquiri potest a promissario (§. 317.). Quare *si pro-*
mit-

mittens absenti velit, ut valeat promissio, si acceptetur; statim valet, quamprimum acceptata fuit, quamvis acceptatio nondum innotuerit promissori: quodsi vero nolit promissionem valere, nisi quando acceptatam intellexerit, non ante valet, quam acceptatio ipsi innotuerit. Quamobrem si moriatur promissor, antequam acceptatio ipsi innotuerit; in casu priori valet promissio, in casu posteriori non valet. Ob rationem eandem acceptatio fieri potest post mortem promissoris, si is velit, ut promissio etiam post mortem acceptari possit, vel etiam quod datur (§. 314). Quæritur vero, quid in casu dubio sit præsumendum, quando scilicet voluntatem suam non satis declaravit promissor. Cum acceptatione promissio fiat valida (§. 381.), nulla sane ratio est, cur eam valere demum velit, ubi acceptationem intellexerit, quando eandem facile præsumit: adest vero ratio, cur velit, quando de acceptatione non sine ratione dubitat. Quamobrem si promissor acceptationem præsumit, velle intelligitur, ut valeat promissio, quando acceptata fuerit: in casu opposito autem, si acceptatam intellexerit. Quamobrem promissio priori modo intelligitur, quæ mere

liberalis est: posteriori autem modo, que onerosa est. Dicitur autem promissio mere liberalis, si promissarius nihil vicissim præstare debet; onerosa vero in casu opposito.

§. 406.

De ministro promittendi & acceptandi.

Minister dicitur is, per quem voluntatem nostram alteri significamus. Unde Minister promittendi vocatur, per quem alteri quid promittimus, vel promissionem a nobis factam significamus; & in genere Minister obligationis contrahendæ, per quem obligationem contrahi volumus sive ex parte nostri, sive ex parte alterius, aut obligatio contrahenda significatur; ac denique Minister acceptandi, quem nostro nomine acceptare volumus, aut qui acceptationem factam a nobis significat. Quoniam minister non suo nomine, nec suo jure agit, sed ejus, a quo minister electus est; in voluntate quoque ejus, qui ministerio ipsius utitur, positum est, quantum juris in ministrum conferre velit (§. 314.).

§. 427.

De revocatione promissi.

Quoniam absque acceptatione promissio non est valida (§. 381.); quamdiu accepta-

obligandi, seu prom. & pactis in gen. 217

acceptata non fuit, revocari potest. Dicitur autem promissio revocari, si promissor declarat, se ex promisso teneri nolle. Unde patet, ante acceptationem penitere licere. Liquet porro, promissionem revocari posse, antequam epistola, in qua ea fit, ad promissarium lata fuerit. Immo si promissio eo animo facta, ut non valeat, nisi quando acceptatam intellexeris (§. 425.); revocari poterit, quamdiu acceptatio non innotuerit.

§. 428.

Cum tabellarii opera non alio fine utatur promissor, quam ut epistola ad promissarium perferatur, ac ideo perinde sit, si tabellarius ipse, siue alius eandem perferat; si tabellario mortuo epistolam, in qua fit promissio, alius perfert, valide acceptatur: revocari tamen potest, quamdiu epistola ab alio non fuerit promissario reddita. Jus hoc revocandi cum promissori auferretur, quod tamen fieri nequit (§. 74.), si acceptatio valeret, epistola, qua voluntatem suam promissario declarare voluit promissor, nondum perlata, sed argumento ejus ex relatione alterius cognito; epistola nondum perlata acceptatio fieri nequit, argumento ejus ex relatione alterius cognito.

De tabellario epistolam perferente, in qua promissitur.

Quamobrem si epistola intercidat, promissio nulla est, consequenter si promissor in animo promittendi perseveret, renovanda alio quocunque, quo placuerit, modo.

§. 429.

De ministro promissionem significante.

Minister, qui promissionem significare debet, fungitur vice epistolæ. Quod si ergo is moritur, antequam promissionem significare potuerit, ea nulla est; & cum revocari possit promissio, antequam epistola reddita fuerit, consequenter acceptatio fieri nequeat, etiam si facta revocatione reddatur; in scio quoque ministro promissio revocari potest (§. 428.).

§. 430.

De ministro alterius nominis promittente.

Enimvero si minister tuo nomine promittere debeat, cum tamdiu jure tuo, quod in ipsum contulisti, promittat, quamdiu a te revocatum non fuerit; promissio ipso in scio revocari nequit, consequenter valida etiam post revocationem facta, antequam hæc ipsi innotuerit. Ceterum cum tuo nomine promittere non possit, si moriatur; ipso mortuo promissio nulla. Et quoniam tamdiu per alium facere potes, quamdiu quid ipse facere potes; si moriaris antequam tuo nomine minister promiserit,

rit, promissio ab eo post mortem tuam facta nulla est, utpote nullo jure facta.

§. 431.

Quoniam acceptatio post mortem promissoris fieri nequit, nisi is expresse voluerit, ut post mortem promissum acceptari possit (§. 425. 318.); si promissor moriatur, antequam epistola ad eum perlata fuerit, vel minister eam significaverit, promissio acceptari, consequenter valida fieri nequit (§. 381.).

De morte promissoris antequam promissio significata.

§. 432.

Quia perinde est, sive quid per te, sive per alium facias, acceptatio per ministerium fieri potest; cumque perinde sit, quomodo animum acceptandi alteri declares, eadem significari potest cum per epistolam, tum per ministerium. Quoniam acceptatio præcedere potest (§. 319.); si a me petieris, ut tibi quid promittam, promissio statim valida, consequenter subsistit, etiam si literæ demum post mortem meam ad te perferantur, utpote ante mortem perfecta. Enimvero cum acceptatio a te facta intelligi nequit, nisi facta promissione, hæc autem facta non intelligitur, nisi literis ad te perlatis; quamdiu literæ ad te perlatae non fuerint, promissio

De acceptatione in literis, vel per ministerium, qua promissionem præcedit.

missio revocari potest. Nimirum scripta epistola promissio revocabiliter facta, quæ morte promissoris efficitur irrevocabilis. Facile patet, *eadem valere de ministro acceptandi*, utpote qui fungitur vice epistolæ.

§. 433.

*Promissio
mibi de tibi
prestando
facta.*

Si quis mihi promittit, se tibi quid præstiturum, & ego accepto, is in me transfert jus ipsum compellendi, ut præstet, si & tu acceptes (§. 361.). Quoniam vero sine acceptance tua tibi jus nullum quæsitum (§. 381.), jus autem in me translatum mihi auferri nequit (§. 100.), idem tamen remittere possum (§. 342.); *ante acceptance tuam promissio revocari nequit, ego tamen eam remittere possum.* Cumque velim, ut valeat promissio, quando tibi eam significo; tacite saltem tibi promitto, ut, si acceptes, ego efficere velim, ut promissio adimpleatur; consequenter *acceptatione tua tibi obligor ad efficiendum, ut promissio impleatur (§. 380.), aut jus meum promissorem compellendi, ut impleat, tibi cedendum (§. 338. 342.-).*

§. 434.

De acceptance

Qui non electus est minister, ut acceptet, cum jus nomine alterius acceptandi non

obligandi, seu prom. & pactis in gen. 221

non habeat, alterius quoque nomine ac-
ceptare nequit. *Quodsi ergo te præsente* pro revo-
tertio absenti promitto, nec tu electus es mi- facta.
nister acceptandi, acceptatio tua nulla est,
nec ex promissione teneor alteri (§. 381.).
Quodsi velim, ut tu ejus nomine acceptes;
eo ipso declaro, me acceptationem tuam
pro acceptatione alterius habiturum, si is
velit, consequenter *promissio a me revo-*
cari nequit. Sed quoniam validitas pro-
missionis non a tua, sed ejus voluntate de-
pendet, in cujus personam collata; *tu*
medio tempore eam remittere non potes,
jure nullo ex promisso tibi quæsito, quod
remittere posses.

§. 435.

Si onus in-commodum tertii adjicitur Quando
promissioni, cum jus nullum sit tertio, an- onus in
tequam acceptaverit (§. 316.), & onus commodum
adjiciatur vel tanquam conditio, vel tan- tertii adje-
quam modus; quamdiu id a tertio acce- ctum revo-
ptatum non fuit, in tua voluntate posi- cabile.
tum est, utrum id remittere velis, nec ne
(§. 342.), promissione conditionata, vel
modali in puram conversa (§. 393. 404.),
consequenter ante acceptationem a tertio
factam onus revocabile.

§. 436.

§. 436.

Si promissione' invalida stare velit promissor.

Si promissio fuerit invalida, eadem tamen stare velit promissor, cum a voluntate ipsius dependeat, utrum quid præstare alteri velit, nec ne (§. 314. 328.), vel etiam promittere (§. 385.); vel præstare debet, quod promissum est, vel nova promissione opus est, quæ, quia nova est, alia quacunque lege fieri potest, quam anterior fuerat (§. 393.).

§. 437.

De conventionione.

Conventio est actus, quo duo vel plures idem decernunt, seu in idem agendum aut non agendum consentiunt. Quamobrem cum nemo sese alteri perfecte obligare possit, nisi promittendo (§. 380.); conventiones per se nullam producunt obligationem, sed non obligant, nisi quatenus promissionem continent.

§. 438.

De pactis.

Conventio, quæ duo vel plures in eandem vel easdem promissiones consentiunt, Pactum, sive Pactio appellatur. Quamobrem cum promissa sint servanda (§. 388.); pacta quoque servanda sunt. Quoniam itaque pacta omnem vim obligandi

gandi a promissione habent (§. 380.); quæ de promissione demonstrata sunt, ad pacta etiam applicanda.

§. 439.

Pactum expressum dicitur, quod perficitur consensu expresso; *tacitum* vero, quod tacito. Et *pactis expressis tacite insunt*, quæ ex iis, quæ expresse dicuntur, per necessariam consequentiam fluunt (§. 27.). *Conditio autem per se inesse* dicitur *pacto, vel promissioni*, si sine ea præstatio ejus, quod promissum, concipi nequit, veluti si dico: dabo tibi sumtus ad gradum doctoratus obtinendum, & quæ per se pacto vel promissione inest *conditio, pro expresse adjecta habenda.*

De pacto
expresso &
tacito.

§. 440.

Pactum temporarium dicitur, cujus duratio ad certum tempus restringitur; *æternum* vero, cujus duratio perpetua esse debet, hoc est, quamdiu existunt personæ, quæ ex eodem jus aliquod quæsitum habent. Quoniam *pacta temporaria non minus, quam æterna ad personas pacifcentium restringi repugnat; utraque non personalia, sed realia sunt* (§. 401.); *temporaria vero non amplius obligant, elapso tempore,*

De pacto
temporario
& æterno.

pore, ad quod restringitur eorum duratio (§. 317.).

§. 441.

De renova-
tione pacti.

Pactum renovari dicitur, si paciscentes inter se conveniant, quod idem ultra terminum, qui ipsi præfixus fuerat, per certum temporis intervallum adhuc continuari debeat. Quodsi ergo pactum temporarium termino ad quem veniente non expirare debeat (§. 440.); renovandum est. At quia non idem pactum continuatur, si quoad præstationes quid immutetur, sed novum inicitur; in renovatione quoad præstationes nihil immutandum. Facile autem patet, a paciscentium voluntate unice dependere, utrum pactum renovare, an novum facere velint (§. 393.). Cum paciscentes in renovatione in continuationem consentire debeant (§. 437.): tacite vero in eam consentiat, qui quid ab altero contrahentium pacto temporario finito fieri patitur, quod nonnisi vi ejusdem fieri potuerit (§. 27.); pactum tacite renovatur, si quid ab uno contrahentium pacto finito fiat, quod nonnisi vi ejusdem fieri poterat, altero conscio, nec contradicente, vel si id approbet, veluti accipiendo, quod nonnisi ex pacto dari poterat.

ro

ro in tacita renovatione non exprimitur tempus, ad quod pactum continuari debeat; *ad tantum tempus renovatum intelligitur, ad quantum duratio in pacto fuerat expressa.* Enimvero si initio statim conveniatur, pactum ultra suum terminum continuari debere, nisi statuto tempore significetur ab alterutra parte, quod eodem non amplius teneri velit; pactum vigore primæ conventionis subsistit, donec dissolvatur (§. 438.), consequenter non renovatur (vi §. præf.).

§. 442.

A pacto discedere dicitur, qui præstare id non vult, ad quod præstandum ex pacto obligatur. Quamobrem cum præstationes sint mutuae, si quid unus alteri præster, ac idcirco vicissim alter ipsi quid præstare debeat, consequenter præstationum mutuarum una supponat alteram tanquam conditionem potestativam (§. 315.); si unus paciscentium præstare nolit, quod debet, seu a pacto discedat, cum ne tu obligeris ad præstandum, quod debes (§. 396.), tibi ab eodem quoque discedere licet. Quoniam tamen alter obligatur ad pactum servandum (§. 438.), & inde tibi jus est ad ser-

Quando a pacto discedere liceat.

(Wolffii Instit. J. N. & G.) P van-

vandum alterum adigendi, si nolit (§. 379.), tibi invito non auferendum (§. 100.); si discedere nolis, tibi adhuc integrum est, eum vi adigere ad præstandum id, quod ex pacto debitum. Ast quia discedendi jus habes, (per demonstratà); si discedis, quia alter discessit prior, fidem non fallis (§. 389.). Et cum jam in arbitrio tuo positum sit, utrum pactum continuare velis, nec ne; si, qui prior discessit, pœnitentia ductus id continuare velit, tu id acceptare non teneris. Quoniam vero ratio, cur a pacto discedere licet, cessat, si quis fidem prior sefellit in pacto alio; non licet tibi propterea discedere ab alio.

§. 443.

Si, dum a pacto disceditur, ex eo jam aliquid fuerit præstitum. Quodsi alter a pacto discedit, ubi eidem jam aliquid præstiti, cum dolo mihi daretur damnum, si ejus jacturam facere tenerer (§. 17. 269.); a pacto etiam discedenti quod datum, aut æstimatio ejus restitui debet (§. 270.). Ex adverso autem, si quid alter jam præstitit mihi, dum a pacto discedit, cum damnum incurrat sua culpa, nec ego ipsi me obligaverim ad quid præstandum, nisi totum, quod promisit, præsterur; ego ipsi nihil restituere teneor: pœnam

penam dat perfidiæ suæ (§. 390). *Quod si vero ego totum præstiti, quod ex pacto præstare tenebar, cum ex parte mea pactum sit adimpletum, nec mihi amplius ab eo discedere debetur (§. 442.); ad pactum quoque implendum alterum ut compellam, necesse est, nisi remittendo jus meum (§. 337. 342.) contentus esse velim, ut, quod præstitum, restituatur. Denique si paria utrinque fuerint præstita, cum dici nequeat alter cum damno tuo a pacto recedere, ut aliquid tibi restituendum sit (§. 270.); tibi quoque discedenti ad nihil tenetur.*

§. 444.

Pactum dissolvi dicitur, si contrahentes ab obligatione, qua sibi invicem tenentur ex pacto, liberantur. Quod si ergo dissolvatur, antequam ex ea quicquam fuerit præstitum, perinde est, ac si nunquam fuisset factum. Quoniam quilibet jus suum remittere (§. 342.), consequenter alterum ab obligatione sua liberare potest (§. 337.); mutuo dissensu pacta dissolvi possunt. Et quia pactum pristinum subsistere nequit, si novum contrarium fiat; pacto novo contrario pristinum dissolvitur. Mutuus nimirum dissensus, quo pristinum dissolvitur,

De dissolutione pacti.

ineff consensui mutuo, quo novum perficitur (§. 438.), per se.

§. 445.

De pacto in scripturam redigendo.

Cum pacta perficiantur r mutuo consensu (§. 438.); *quamprimum utraque pars consensum suum declaravit, pactum validum est, consequenter naturaliter valet, antequam in scripturam redigatur.* Nimirum in scripturam redigitur pactum non validitatis, sed probationis causa, ejus nimirum, quod in eodem promissum est, seu de quo conventum est. Quoniam vero a voluntate paciscentium dependet, quando consensus ipsorum immotus intelligi debeat; inter eos *conveniri potest, ne valeat pactum, antequam fuerit in scripturam relatum & subscriptum, aut etiam sigillo munitum.*

§. 446.

De pacto jur. l. o.

Quoniam per juramentum te tantummodo obligas ad dicendum verum (§. 368.); *jurato promittens tantummodo probas, te habere animum præstandi id, quod promittis, & in eo animo te perseveraturum, consequenter juramentum non novam producit obligationem aliquid præstandi,*

standi, ac propterea si ad actum non obligatorium accedit, eundem in obligatorium vertere nequit. Quatenus tamen eodem fidem tuam fortius adstringis (§. 389. 368.); turpius habetur fidem juratam fallere, quam non juratam.

§. 447.

Quoniam ex pacto acquiritur jus vi adigendi eum, qui servare non vult, ut præster id, de quo conventum fuit (§. 438. 379.), violenta vero juris sui persecutio bellum est (§. 98.); homini competit jus belli adversus eum, qui pactum servare non vult. Quodsi pactum quis violat, consequenter contrarium ejus facit, quod in pacto conventum; jus alterius perfectum ad id ex eodem acquisitum violat (§. 97.), ac propterea eidem iniuriam facit (§. 87.). Quoniam itaque injuria facta justa causa belli est (§. 98.); *pactorum violatio justa belli causa est.*

De jure belli ex pacto enato.

CAPUT VIII.

DE

USUCAPIONE ET PRAESCRIPTIONE.

§. 448.

*Quando
res aliena
fiat possessoris.*

Qui rem alienam possidet, eam occupavit (§. 200. 210.). Quamobrem si dominus eam derelinquit, ea statim fit possessoris (§. 219.), consequenter a domino vetere, qui dominus esse desit (§. 203.), adversus possessorem vindicari amplius nequit (§. 252.). Patet itaque, in eo casu dominium non acquiri per possessionem, sed modo originario, scilicet occupatione (§. 210.).

§. 449.

*Præsumptio
nis in negotiis
humanis
necessitas.*

Cum negotia humana exitum habere debeant, & interfit generis humani, ut jura acquisita & obligationes contractæ sint certa; quod in casu dubio, quando certitudo haberi nequit, præsumitur, id in negotiis humanis contra eum pro vero habetur, contra quem fit præsumptio. Sane quando pro vero habetur, quod quis sufficienter indicat (§. 318.), etsi fieri possit eum mentiri (§. 351.), nonne præsumitur, eum verum dicere? Immo si jurato credi-

creditur, etsi fieri possit, eum pejerare (§. 371.), nonne præsumitur, eum non pejerasse? In promissionibus itaque, consequenter in pactis (§. 438.), præsumitur veritas dictorum, sine qua nil valide promitti poterat.

§. 450.

Inde vero jam sequitur, ut, si constare Dominii ac-
certo nequit, quando intererat ut constaret, quisitio ex
derelictione
præsumta.
num dominus rem suam dereliquerit, derelictio tamen præsumitur, quod eam dereliquerit, pro vero habendum sit (§. 449.), & per consequens res fiat possessoris (§. 448.), nimirum non quia possidet, sed quia res possessa pro re nullius habetur (§. 203.) & ab ipso occupata (§. 448.).

§. 451.

Acquisitio domini ex derelictione præsumta dicitur *Usucapio*. Quando vero in jure civili res usucapi dicitur per continuationem possessionis temporis lege definiti: lege civili nonnisi determinatur modus derelictionem præsumendi, qui mere civilis est. Sane cum nemo in dubium vocare possit, sola possessione dominium non acquiri (§. 200.), nec tempori esse vim, possessionem validam

*Usucapio
quid sit &
quænam
usucapi
possint.*

efficiendi ad dominium acquirendum; possessio quantocumque tempore continuata non est modus naturalis acquirendi dominium. Ceterum cum etiam res incorporales dominio subjici possint (§. 206.); non minus res incorporales, consequenter etiam jus ad rem (§. 121. 335.); quam corporales usucapi possunt.

§. 452.

De præ-
scriptione.

Præscriptio est amissio juris proprii ex consensu præsumto. Quoniam itaque, qui rem dereliquisse præsumitur, dominium (§. 203.) & per consequens jus vindicandi amisisse præsumendus (§. 262.); si usucapitur, dominium & jus vindicandi præscribitur ei, qui fuerat dominus. Equidem hodie præscriptio & usucapio promiscue usurpantur: consultius tamen est, ut a se invicem distinguantur in jure naturæ, præsertim cum distinctio etiam faciat ad intimius perspiciendum Jus Romanum. Ceterum præscriptionem esse juris naturalis, per rationem eandem patet, ob quam usucapionem huic juri vindicavimus (§. 449. & seqq.). Nec minus manifestum est, qui alteri præscribit jus ad id, ad quod præstandum ipsi obligatus erat, eum ab obligatione sua liberari.

§. 453.

§. 453.

Notandum vero hic est, cum præsumptio denotet collectionem probabilem rei dubiæ in casu singulari (§. 27); ac ideo, quod præsumitur, falsum esse possit; id pro vero tantum haberi, donec contrarium fuerit probatum. Et quia nemo non probabilius agnoscit, id futurum, quod plerumque fit, quam quod rarius, nisi rationes peculiare in contrarium prostant; ideo quod plerumque fit, id præsumitur, non vero quod rarius, ubi nullæ peculiare rationes prostant. Dividitur autem præsumptio in absolutam & conditionalem. Præsumptio absoluta est, qua, quod præsumitur, id pro vero haberi lex jubet; ast conditionalis, qua, quod præsumitur, tamdiu pro vero habendum, donec contrarium probetur. Præsumptio absoluta coincidit cum ea, quæ ab interpretibus Juris civilis Præsumptio juris & de jure vocatur; conditionalis vero cum ea, quæ ab iisdem Præsumptio juris appellatur. Addunt equidem illi tertiam speciem, quam præsumptionem hominis vocant, quæ fit ab homine, veluti a judice, ubi lex tale quid præsumi non statuit. Cum in Jure nature probentur præsumptiones omnes ra-

non tioni consentaneæ; *præsumtio juris* & *præsumtio hominis* differunt. In eodem autem jure fundata est differentia inter præsumtionem juris, & juris & de jure, nimirum ut aliquid, quod præsumitur, vel tamdiu pro vero habeatur, donec contrarium probetur, vel ut absolute pro vero habeatur, qualis est præsumtio veritatis dictorum ab eo, qui ad dicendum verum obligatur, in promissis (§. 449.).

§. 454.

De tituli
divisione.

Titulus justus est, qui infert nudam possibilitatem juris acquisiti, veluti domini, non vero ipsam actualem acquisitionem, ut si quis rem emit, cum etiam a non-domino emere potuerit. Unde *Titulum justum habere* dicitur possessor, qui possessionem acquisivit istiusmodi facto, quo dominium a domino transferri posse lex declarat. Factum hoc si fuerit verum, *Titulus verus* dicitur; si putas esse verum, cum non sit, veluti si putas, rem tibi donatam esse, quæ non est, *Titulus putativus*; si vero factum quidem fuerit verum, in eo autem erres, quod tali facto jus tale acquiri possit, veluti rei amissæ inventionem dominium, *Titulus falsus*.

ius. Hinc apparet, *titulum justum esse speciem quandam tituli inter verum & falsum intermediam.* Habet nimirum aliquam tituli veri partem, quatenus factum quidem verum est, veluti quod rem emeris; nondum tamen constat, an reliqua adsint requisita ad dominium transferendum, veluti quod emeris a domino. Ceterum titulus quoque dividitur *in lucrativum & onerosum*, quatenus lex, quæ declarat, te facto tuo acquirere aliquod jus, vel ad nihil vicissim te obligat, vel ad quid vicissim præstandum.

§. 455.

Cum, quod ordinarium est, præsumatur (§. 453.); *quilibet possessor præsumitur dominus rei, nisi prostent rationes probabiles in contrarium, tantoque magis, si constet, eum justum titulum habere (§. 454.).* Hinc porro liquet, qui rem a domino præsumto, consequenter a possessore quocunque, *cujus dominium cur sit suspectum, nullæ rationes probabiles prostant, justo titulo accepit, eum bona fide possidere (§. 201.).*

*Quomodo
possessio b. f.
acquiratur.*

§. 456.

§. 456.

De possessione
justa
& injusta.

Dicitur autem *Possessio justa*, quæ & titulo justo & bona fide constat; si alterutrum deficit, *injusta*. Exemplum in casu posteriori est, si nosti, te rem emisse a non-domino, vel si putas, rem amissam, quam invenisti, esse tuam.

§. 457.

De certitudine
dominiorum
promovenda.

Quoniam damnum omne cum a nobis, tum ab aliis avertere debemus (§. 269.); nemo negligens, consequenter quilibet diligens esse debet (§. 21.) in inquirendo in res suas, quæ forsitan in alterius potestatem venerunt, nec non in jura sibi competentia, sibi que cavere, ne inter res, quas possidet, reperiantur, quæ sunt alterius, consequenter operam dare, ut dominium earum rerum, quas possidet, sibi sit certum, & ne dominia aliorum maneat in incerto. Quamobrem lex naturæ hominibus quoque jus dat ad ea, sine quibus dominiorum certitudo obtineri nequit (§. 46.). Inde autem simul intelligitur, si quis novit rem suam ab alio possideri, nec eam derelinquere vult, eum tacere non debere.

§. 458.

§. 458.

Quoniam, qui scit rem esse suam, ea Derelictio- nis ex fa- cto positivo præsumtio. tamen facit, quæ facere non poterat, si tam suam esse vellet, veluti si cum posses- fore de eadem contrahit tanquam de re aliena, cum ex hoc facto colligatur, quod eam suam esse nolit, seu tuam esse velit; eam dereliquisse præsumitur (§. 27. 203.).

§. 459.

Si quis tacet, quando loqui poterat & De consen- su ex silen- tio præ- sumtio. debebat, cum non alio fine hoc facere vi- deatur, quam quod idem velit, quod vult alter; vel ceteri volunt, qui animi sui sen- tentiam sufficienter significant; is consen- tire præsumitur (§. 27.). Arque ideo pa- tet, silentium, ex quo præsumitur consen- sus, esse debere scientis ac volentis.

§. 460.

Quamobrem cum tacere non debeat, Præsumtio derelictio- nis rei ex silentio. qui novit, rem suam ab alio possideri, nec eam derelinquere vult (§. 457.); qui scit rem suam ab alio possideri, nec multo tem- pore contradicit; cum ratio nulla manifesta appareat, cur silendum, is eam dereliquisse præsumitur (§. 459.).

§. 461.

§. 461.

Idem ulterius expenditur.

Quoniam vero in inquirendo in res suas, quæ forsan in alterius potestatem venerunt, quilibet diligens esse debet (§. 457.), & homines rerum suarum amantes esse constat; si quis multo tempore rem alienam possidet, dominus nosse præsumitur, quod eam possideat, nisi manifestæ rationes in contrarium prostant, vel si res mobilis fuerit, desperare quod ad notitiam suam sit perventurum, quinam possideat, consequenter ex silentio diuturno rei derelictio præsumitur, nisi manifestæ prostant in contrarium rationes (§. 460.).

§. 462.

Qualis ista præsumtio sit.

Cum dominia rerum semper manerent in incerto, nisi præsumtio ista admittatur, quod per anteriora satis manifestum est; præsumtio derelictionis rei adversus negligentem in inquirendo in res suas absoluta est, seu juris & de jure (§. 453.).

§. 463.

Usucapio & præscriptio cujusnam juris.

Hinc porro conficitur, usucapionem & præscriptionem esse juris naturalis (§. 451. 452.). Juris nimirum civilis est, quod præsumtio derelictionis restringatur ad certum tempus:

§. 464.

§. 464.

Quoniam vero, qui mala fide possidet, rem domino restituere tenetur (§. 201. 261.), consequenter restitutus scire potest, utrum dominus eam suam esse velit, an nolit, cum derelictionis præsumptioni locus non sit (§. 203. 27.); *mala fides usucapioni & præscriptioni semper obstat, consequenter ad usucapionem & præscriptionem toto tempore possessionis bona fides requiritur.* *De bona fide ad præscriptionem requisita.*

CAPUT IX.

DE

ACTIBUS MERE BENEFICIS IN
PRAESENS ABSOLUTIS.

§. 465.

Omnes actus aliis utiles vel in dando, vel in faciendo consistunt, quod per se patet. Dicuntur autem *Actus* isti *simplices*, qui resolvi nequeunt in plures, quorum unus absque altero vel ceteris esse potest: aut *compositi*, qui in plures resolvi possunt, quorum unusquisque per se subsistere potest. *De actu simplici & composito.*

§. 466.

§. 466.

*Actus be-
neficus qui-
nam &
quoruplex.*

Vocatur autem *Actus beneficus*, ex quo unus tantummodo utilitatem percipit, alter vero nihil vicissim accipit; isque *mere beneficus*, cui nulla adhæret obligatio perfecta; *obligatorius* autem, cui obligatio perfecta adhæret.

§. 467.

*Actus per-
mutatorii
quinam &
quoruplice.*

Actus permutatorius dicitur, quo utraque pars ad aliquid dandum vel faciendum adstringitur. In actibus itaque *permutatoriis res & facta invicem permutantur*, nimirum res cum rebus, res cum factis, & facta cum factis. Est autem *actus permutatorius vel diremtorius*, qui separatam utriusque partis utilitatem respicit, peculiaribus præstationibus obtinendam; quo adeo *adimpleto nihil negotii inter contrabentes amplius reliquum est*; vel *communicatorius*, in quo per præstationes communes intenditur communis quædam utilitas.

§. 468.

*Differen-
tia actuum
diremto-
riorum.*

Cum in actibus permutatoriis, consequenter etiam in diremtoriis, permutetur vel res cum re, vel res cum facto, vel factum cum facto, & in hisce spectetur se-
para-

paratim utriusque partis utilitas (§. 467.); *in actibus diremptoriis vel do ut des, vel do ut facias, vel facio ut facias.* Nimirum facio ut des per se nullam facit differentiam ab actu do ut facias. Quoniam vero dari possunt tam res incorporales quam corporales; usus quoque tam nudus, quam cum fructu conjunctus dari potest; cumque pecunia fungatur vice omnium rerum, vi suo loco demonstrandorum, pecunia quoque.

§. 469.

Quoniam facta & res inter se communicare dicuntur, qui eadem conferunt ad communem quandam utilitatem; *in actibus communicatoriis vel facta, vel res si- ve pecunia, vel inde res si- ve pecunia, inde facta communicantur.*

*Differen-
tia actuum
communica-
toriorum.*

§. 470.

Actus mere beneficis, qui in praesens absolvitur, seu quo statim do alteri, vel facio, dicitur *Beneficium*: ast qui in futuro prominet, seu quo me ad dandum vel faciendum alteri oblige, promissio liberalis est (§. 425.), seu beneficii promissio. Quamobrem cum *gratis dare vel facere* dicatur, qui pro eo, quod dat vel facit, (*Wolffii Instit. J. N. & G.*) Q nihil

*Beneficium,
Benefactor
& Benefi-
ciarius.*

nihil vicissim recipit: *beneficia dantur gratis: & quia gratuitum dicitur, quod gratis præstatur; actus mere benefici gratuiti sunt.* Qui beneficium dat, *Benefactor*; qui accipit, *Beneficiarius* appellatur.

§. 471.

*Beneficio-
rum mate-
ria.*

Actus nostri non intelliguntur aliis utiles, nisi quatenus ad bonum quoddam animi, vel corporis, aut fortunæ quid conferunt, aut malum quoddam animi, vel corporis, aut fortunæ avertunt, vel auferunt. Quamobrem *actus omnis, quo ad bonum quoddam animi, vel corporis, aut fortunæ alterius gratis quid conferimus, aut malum quoddam avertimus, vel depellimus, beneficium est (§. 470.).*

§. 472.

*Qui benefi-
cia dare de-
beat, qui-
nam me-
reatur.*

Quoniam homo quilibet alium quemcunque ope ipsius indigentem juvare debet, ut consequatur animi, corporis ac fortunæ bona, quantum in potestate sua est, & cavere ne alii in mala ipsis opposita incidant (§. 134.); *homines ad beneficia mutua sibi invicem naturaliter obligantur, quantum in potestate est, & beneficium merentur, qui eodem indigent, aut ipsi acquirere, aut facere nequeunt, quæ dat, aut facit benefactor (§. 471.).*

§. 473.

§. 473.

Cum *introducitis dominiis* homines sibi *Quando beneficia non danda.* invicem obligentur ad dandum, vel faciendum, prouti unusquisque re vel opera alterius indiget (§. 329.), consequenter quantum ego tibi obligor, tantum quoque tu mihi obligeris; *nemo alteri gratis dare, vel facere tenetur, - si is vicissim dare, vel facere possit.* Et quia a domini voluntate dependet, num & quomodo dare (§. 314.), vel facere velit (§. 225.); *a voluntate benefactoris dependet, num beneficium dare velit (§. 470.), nec ad dandum beneficium quis compelli potest.* Quodsi gratis non des, vel facias, dandum est ut det alter, dandum ut faciat, vel faciendum ut faciat. Atque hinc patet, *actus permutatorios diventorios naturaliter licitos esse (§. 467. 468.).* Quodsi vero nil gratis dandum, *in actibus permutatoriis diventoriis quantum unus præstat alteri, tantundem hic vicissim ipsi præstare tenetur.*

§. 474.

Quoniam homines ad mutua beneficia sibi invicem obligantur (§. 472.), & beneficium ab altero acceptum motivum est eidem vicissim benefaciendi (§. 73.); *De animo grato & ingratitude.*

Q 2

benefe-

beneficiarius obligatur ad benefaciendum benefactori, quia benefecit, natura (§. 35.), consequenter si actu non possit, saltem habere debet animum benefaciendi (§. 37.). Quamobrem cum beneficium reddere dicatur, qui alteri beneficium præstat, quia accepit, gratus vero animus, qui ad beneficium reddendum dispositus est; beneficiarius gratum erga benefactorem animum habere debet, & quoniam gratias agere dicitur, qui gratum animum verbis, vel factis testatur, gratias eidem agere. Enimvero cum ingratus sit, qui animum gratum non habet, consequenter nec verbis, multo minus factis eundem declarat, immo contrarium prorsus facit; ingratitude lege naturali prohibita (§. 51.).

§. 475.

De donatione.

Datio gratuita *Donatio* appellatur; quod vero gratis datur, *Donum*, sive *munus*. Qui donum dat, *Donans*, vel *Donator*, qui accipit, *Donatarius* appellatur. Cum in donatione transferatur dominium ejus, quod datur (§. 258.); *ad donationem requiritur acceptatio* (§. 316.), & *a donatoris voluntate dependet, num& quomodo, aut qua lege donare velit* (§. 314.),
neque

neque adeo donatio habere debet causam expressam (§. 78.). Pater vero, quæ de datione demonstrata sunt, ea quoque ad donationem applicanda esse, consequenter etiam quæ de promissione demonstrata.

§. 476.

Cum donatio beneficium sit (§. 470. *De gratitudine donatarii.* 475.); donatarius ad gratias agendum Donatori & ad gratum animum obligatur (§. 474.); quoniam tamen id saltem officii est, cum ad idem donator sibi non obligaverit perfecte donatarium (§. 380.); donatio quoque naturaliter ob ingratitude revocari nequit.

§. 477.

Quoniam dominus re sua aliter uti non debet, quam officia exigunt (§. 202.); eum quoque donator facere debet *De jure donandi interno.* juris donandi usum, quem officia exigunt; id quod tamen in validitate donationis non attendendum (§. 475.).

§. 478.

Cum donator lege quacunq; donare possit, prouti scilicet ipsi visum fuerit (§. 475.); donationi quoque pactum quodcunq; licitum adjicere potest, veluti pactum *De pactis donationi adjectis.*

non alienandi rem dono datam, pactum de revocanda donatione, item de jure ad præstationem quandam donatarium, vel ejus successorem compellendi. Atque hæc præta donationi adjecta a donatario servanda (§. 438.). Ceterum hinc liquet, donationem quoque fieri posse ea lege, ut donator sibi reservet usumfructum, consequenter, tum rem donatam manere debere in potestate donatoris (§. 200.).

§. 479.

*De donat.
tione mor-
tis causa,*

Si donator donat ideo, quia moriturus est, consequenter vel cum expressa vel cum tacita reservatione donationem ante mortem revocandi, siquidem visum fuerit, *Donatio mortis causa* dicitur. Cum nos aliquando morituros certum sit, etsi incerta sit dies mortis; *mortis causa donare potest non modo, qui infirma utitur valetudine, aut is, cui periculum mortis imminere videtur, verum etiam qui integra adhuc valetudine utitur.* Patet autem, *donationem mortis causa morte demum fieri irrevocabilem, Et si quid mortis causa donatum a donatore alienetur, donationem ipso facto revocari.*

§. 480.

§. 480.

Opponitur donationi mortis causa *Donatio inter vivos*; quæ etiam simplici-*inter vivos.* ter *Donatio* dicitur, quia irrevocabiliter donatur.

§. 481.

Cum donatio inter vivos statim fit *De donatio-rio præmori-ente.* valida (§. 480.), donatio autem mortis causa ante mortem donatoris revocabilis non subsistat, antequam mortuus fuerit donator, nec ab eo revocata (§. 479.); *si donatarius præmoriatur, donatio mortis causa non subsistit, subsistit tamen donatio inter vivos, etsi res nondum tradita fuerit.*

§. 482.

Donatio remuneratoria dicitur, quæ fit *De dona-tione remun-eratoria.* ob benemerita a donatario in donantem profecta, vel beneficia ab eo in hunc collata. Dicitur autem *bene mereri* de aliquo, qui operam dat, ut ei quocunque modo proficit, vel agit, quod ad utilitatem vel jucunditatem facit. *Ad donationes remuneratorias, si in potestate sint, naturaliter obligamur, cum eadem grato animo fiant (§. 474.), præsertim si mortis causa fiunt (§. 479.), atque hæc non revocanda, nisi quando re donata indiges ad sublevan-*
dam

dam vite tue ac tuorum necessitatem, utut in eo standum sit voluntate tua (§. 479.).

De donatione reciproca.

§. 483. *Donatio reciproca dicitur, quæ fit sub hac conditione, ut tu mihi vicissim rem aliam dones. Aequipollet itaque donationi sub onere factæ (§. 409.). Cum vero donatio utraque sit datio gratuita (§. 475.); in donatione reciproca nulla fit rerum estimatio.*

Mortis causa capio.

§. 484. *Mortis causa capio dicitur acquisitio rei intuitu mortis alienæ, sed non ex bonis defuncti: sit ita quod Julianus [Crisp.] l. 1. ff. de mort. c. donat. & cap. vocabulum in genere sumat, ut etiam comprehendat donationem mortis causa. Quamobrem mortis causa capio est, si quid tibi dono intuitu mortis alterius, veluti si tibi dono decem aureos, quod mihi nuncias mortem agnati mei, qui me heredem instituit, vel inimici mei, qui nocere potuit: item si tibi promitto rem quandam ex hereditate acquisita, cum, adita hereditate, bona, quæ fuerunt defuncti, jam sint mea; illius acquisitio mortis causa capio est.*

§. 485.

§. 485.

Sicuti in genere *superfluum* dicitur id, sine quo finis, cujus gratia est, obtineri potest; ita respectu rerum, quas habemus, *superfluum* vocatur, quod ultra eas res habemus, quæ ad vitæ necessitatem, utilitatem, jucunditatem & decorem sufficiunt.

Superfluum quid sit.

§. 486.

Patrimonium, quod *superfluum* continet, *Divitiarum* fert nomen. Pro eo igitur, quod *superfluum* est in patrimonio, gradus *divitiarum major, vel minor est, & divitiæ æstimandæ sunt ex qualitate & conditione personæ.* Hinc *Dives* appellatur, cujus patrimonium *superfluum* continet; *Opulentus* vero, cui magnæ sunt divitiæ, seu qui omnium rerum affluentia abundat. *Dives igitur plus habet, quam quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam sufficiunt* (§. 485.). Pro patrimonio, quod ultra id non continet, quod vitæ necessitati, commoditati, jucunditati & decori sufficit, in egestate sermonis Latini, de qua conquesti sunt *Lucretius* lib. 1. v. 31. & *Plinius* lib. 4. epist. 17. vocabulum *commodum* ad designandum me-

De divitiis.

Q 5

dium

diūm statum inter divitias & paupertatem reperire non potui. Sermone patrio *Das Auskommen* dicimus, & quatenus diversi dantur gradus respectu commoditatis, jucunditatis & decori, inter *nöthiges Auskommen und gutes und reichliches Auskommen* distinguimus.

§. 487.

De paupertate, egestate & mendicitate.

Ex adverso *Pauperem* vocamus, cujus patrimonium nonnisi res necessarias continet; *Egenum* vero, in cujus patrimonio res etiam necessariae deficiunt. Quod si quis tanta rerum inopia laboret, ut desint ea, quæ extrema vitæ necessitas exigit, *Mendicus* est; quæ si fit temporaria, veluti si quis ægrotet, aut occasio labore suo aliquid acquirendi deficiat, *mendicitas temporaria* est.

§. 488.

De elemosyna, & cuinam ea danda.

Quod datur ad sublevandum extremam vitæ necessitatem, *Elemosyna* dicitur; & *mendicare*, qui elemosynam petit. *Danda* igitur *elemosyna ad mendicitatem redactis* (§. 487.). Et quoniam alteri præstare non obligamur ea, in quibus ope nostra non indiget (§. 44.); *mendicare non licet nisi iis, qui labore suo tantum*

tum acquirere minime possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit, sive defectu virium, sive occasionis laborandi, atque his danda elemosyna. Ne vero deneges elemosynam eadem indigenti; in casu dubio iudicium de mendicitate relinquendum est mendicanti.

§. 489.

Quoniam elemosynæ dantur ad sublevandam extremam vitæ necessitatem, nec eas petere licet, nisi hujus causa (§. 488.); non plus mendicare licet, quam quantum ad vitæ necessitatem sublevandam sufficit, & elemosynis abutitur, qui eas impendit ad vitæ commoditatem, vel jucunditatem.

Quantum mendicare liceat, & quomodo elemosynis utendum.

Quoniam si quis mendico ultro plus dat, quam quantum ad vitæ necessitatem sublevandam sufficit, eidem quid donat (§. 475.), a donatoris autem voluntate dependet, num donare velit (§. cit.); quin mendico id accipere liceat, dubitandum non est. Et quia mendicus dominium in elemosyna habet (§. 258.); si elemosynis abutitur, id ipsius conscientiæ relinquendum (§. 202.).

§. 490.

Cum introductione dominiorum nemini penitus auferri potuerit usus rerum necess-

De danda elemosyna.

necessarius (§. 304.); qui eleemosynam dare possunt, pro modo facultatum suarum dare obligantur. Quamobrem non modo divites ad dandam eleemosynam, & opulenti ad pluribus & largiorem dandam obligantur (§. 486.); nemini etiam si pauperi non tanta sit penuria rerum, quin etiam necessariis sine neglectu officii erga seipsum & suos detrahere, quid possit, is ad dandum eleemosynam modicam obligatur; immo si mendicus plus mendicando acquisivit, quam quæ ad præsentem vitæ necessitatem sufficiunt, & videat alium eam carentem, eleemosynam quandam eidem dare decet. Et quoniam introductis dominis, quæ gratis facis ad sublevandam extremam vitæ necessitatem aliorum, ea eleemosynis æquivalent (§. 327. 488.); pauperes etiam, egeni, imo mendici, quæ ad sublevandam vitæ necessitatem facere alius possunt, gratis facere debent. Eripiero qui ipsa non habet, nisi quod ad tolerandam vitæ necessitatem sufficit, ad dandam eleemosynam non obligatur (§. 133.) *doq.* En quis eleemosynæ beneficium quoddam est (§. 470. 488.), ad beneficium vero dandum nemo compelli potest (§. 473.); ad eleemosynam quoque dandam mendicus neminem compellere potest,

est,

est, consequenter si petenti, immo precibus instanti denegetur, id ferendum, & ab aliis elemosyna petenda.

§. 491.

Cum aliis, qui ope nostra indigent, De elemo-
opem ferre debeamus, quantum possumus *Synis pro*
(§. 44), & lex naturæ nobis det jus ad eos *aliis colli-*
actus, sine quibus obligationi nostræ satis *gendis.*
facere non possumus (§. 46); elemosynam
quoque *potere licet ad sublevandam alio-*
rum vitæ necessitatem extremam: quo ta-
men non obstante, qui elemosynam pro
aliis colligit, non liberatur ab obligatione
dandi elemosynam de propriis (§. 42).

§. 492.

Miser dicitur, qui multa, vel magna ex- De miseri-
peritur mala, præsertim corporis ac for- cordia.
tunæ. *Egredi igitur & mendici miseri sicut*
(§. 487.). *Misericors* autem appellatur,
cui alterius miseria motum est, cum a
malis, quibus affligitur, gratis liberandi,
aut saltem ea tolerabiliora efficiendi,
quantum in potestate est. Quamobrem
cum cavere debeamus, ne illi incidant
in mala animi, corporis ac fortunæ, quan-
tum possumus (§. 134.), consequenter
etiam curæ habere, ut ab iis liberentur,
aut ea saltem tolerabiliora efficiantur;
misericordes esse debemus.

CAPUT

§. 493.

*Pretium
rerum &
operum
quid sit, &
ejus necessi-
tas.*

Si tibi do rem A & tu mihi tantundem dare debes, veluti B, necesse est, ut quantitas ipsius B determinetur ex A, sine tertio homogeneo assumpto: quæ ratio ipsius A ad B a Mathematicis *Ratio* dici solet. *Quando igitur nil gratis dandum vel faciendum est, necesse est, ut tam rerum corporalium & incorporalium, quam operarum ad se invicem & rerum ad operas definiatur ratio, qualem cum non habeant a natura, utpote heterogenea, quorum scilicet unum aliquoties sumptum alteri æquale fieri, aut id superare nequit, ea arbitrio hominum determinanda.* Hoc igitur ut fieri possit, *rebus attribuenda est aliqua quantitas, secundum quam una ad alteram comparari potest.* Ficta hæc quantitas, quam *Puffendorfius* vocat *moralem*, in oppositione ad *physicam*, quæ rebus inest, vel operis inesse intelligitur, rebus ac operis arbitrio hominum tributa, ut earum ad se invicem ratio definiri pos-

possit, *Pretium rerum & operarum* dicitur, idque cum addito *vulgare*.

§. 494.

Enimvero ut rerum & operarum diversarum, numero multiplicato, præsertim cum in actibus permutatoriis non facile quilibet opus habeat re, vel opera alterius, quam vicissim dare, vel præstare potest, quantitatem istam rebus affictam tanto commodius & ad communem omnium utilitatem metiri liceret, assumenda erat quantitas quædam determinata physica rei cujusdam corporalis, qua illam metiri daretur. Et res ista corporalis, cujus determinata quædam quantitas sumitur pro mensura communi pretii rerum quarumvis, corporalium & incorporalium & operarum, *Pecunia* vocatur: quæ ideo etiam definiri potest, quod sit mensura communis pretii rerum & operarum. Hinc *pretia rerum & operarum sunt pecunie proportionalia, ita ut pecunia dupla definiat duplum pretium rerum & operarum*, ac ita porro. Et propterea *pecunia pro re & opera qualibet dari*, ac *pro pecunia res & operæ quælibet ab alio comparari possunt*. Atque sic in actibus per-

Quid sit pecunia & ejus usus.

*permutatoriis pecunia fungitur vice rerum
& operarum.*

§. 495.

*De pretio
eminente.*

*Pretium rei vel operæ cujusdam per
quantitatem pecuniæ determinatum di-
citur eminenti.* Cum pretium eminens
succedat in locum vulgaris (§. 493. 494.);
*pretia rerum vulgaria sunt ut eminentia,
& contra,* veluti si unius modii avenæ
pretium sint octo grossi, pretium autem
unius modii hordei duodecim, ratio pre-
tiorum eminentium est ut 8 ad 12, seu
ut 2 ad 3; eadem vero est ratio pretio-
rum vulgarium, cum in permutatione
avenæ & hordei unus modius avenæ
æquiparetur duobus tertiis unius modii
hordei. Paret etiam, *pretia tam vulgaria,
quam eminentia rerum & operarum ejus-
dem speciei quantitati earum physicæ pro-
portionalia esse.*

§. 496.

*De quanti-
tate phy-
sica.*

*Quantitas vero physica pro diversitate
rerum corporalium determinatur certa
mensura, prouti communi experientia
constat; quantitas vero in corporalium
æstimatur ex utilitate, quæ inde percipi-
tur, veluti jus aucupandi aves in certo
distri-*

districtu ex numero avium uno anno capiendarum, demto operarum pretio una cum impensis ceteris; quantitas denique operarum æstimatur vel tempore, quo durarunt, vel quantitate effectus, qui iisdem productus.

§. 497.

Distinguimus autem pretium primitivum a derivativo. Nimirum *Pretium primitivum* nobis est pretium quantitatis physicae rei vel operæ cujuscunque mensura certa definitæ per certam pecuniæ quantitatem determinatum, quod instar mensuræ in suo genere sumitur. *Derivativum* vero, quod proportionaliter respondet quantitati ejusdem majori, vel minori.

De pretio primitivo & derivativo.

§. 498.

Cum nemo alteri gratis dare teneatur, si is vicissim dare, vel facere potest (§. 473.), pro pecunia autem res ac operæ quæcunque comparari possint (§. 494.); *pretia rerum & operarum primitiva ita determinanda sunt, ne cuiquam laborare volenti desint res necessarie* (§. 121.), ac ideo *pretia rerum necessariorum ita determinanda sunt, ut eadem vilis operæ pretio comparari* (*Wolffii Instit. J. N. & G.*) R *rari*

De pretio rerum determinando.

rari possint, & quo major est earum copia, eo minus pretium esse debet. Enimvero cum rebus utilibus ac inprimis voluptuariis non adeo indigeamus, quam necessariis (§. cit.); si solum usum spectemus, rerum utilium majus pretium constituere licet, quam necessariorum, & voluptuarias majus, quam utilium. Quoniam vero nemo hominum cogi potest, ut sibi res ab alio comparet hoc vel isto pretio, utpote de pecunia sua pro arbitrio suo disponens (§. 195.); pretia rerum, præsertim utilium, ac omnium maxime voluptuarias ita determinanda sunt, ut etiam alter tanto pretio eas sibi comparare velit. Et ob eandem rationem in statu naturali pretia rerum determinari nequeunt nisi mutuo consensu.

§. 499.

De pretio
æquo &
iniquo.

Pretium æquum est, quod juri naturæ convenienter determinatum, ita scilicet ut nihil committatur, quod est contra officia ac inde nascentia jura: iniquum vero est, quod illi contrarium. Sed quoniam in his standum est communi hominum res & operas permutantium consensu (§. 498.); pretium æquum habetur, quod in actibus permutatoriis communi hominum

minum consensu alicubi introductum. Cum vero variatis circumstantiis pretium rerum ac operarum variari debeat, id quod disertius ostendi hic nimis prolixum foret; *quod uno tempore pretium æquum est, alio iniquum esse potest.*

§. 500.

Ceterum pretium operarum peculia *De mercari nomine Merces* appellatur; & tum in *de.* significato strictiori pretium denotat; in oppositione ad mercedem, solum rerum pretium.

§. 501.

Cum *pecunia* detur pro re & opera *Pecunie materia & forma.* quacunque (§. 494.), consequenter accipiatur, ut detur alii, ac ideo per manus tradita continuo ab uno ad alterum veniat; eadem *constare debet ex materia durabili, quæ scilicet nec usu facile teritur, nec servando corrumpitur,* cumque commodum sit, si exiguæ quantitati ejus materiæ, ex qua constat, valor tribui possit, qui æqualis sit valori rerum magnæ quantitatibus, *ex materia istiusmodi, quæ ad res artificiales frequentis ac indispensabilis usus non requiritur, & quæ varior.* Unde facile infertur, *pecuniæ maxime convenire*

aurum atque argentum. Et quoniam quilibet de valore certus esse debet, atque securus de materia non falsata; eidem inscribenda ratio, quam habet ad eam, quæ in numerando pro unitate sumitur, ac imprimendum bonitatis intrinsecæ signum, hoc est, *pecunia signanda.*

§. 502.

De moneta.

Pecunia in certas partes divisâ & signata *Moneta* appellatur. Atque ideo patet, *monetam fuisse introducendam* (§. 501.): sit ita, quod gentes quædam usæ fuerint argento & auro puro, minime signato.

§. 503.

De magnitudine patrimonii æstimanda.

Cum pretium rerum omnium pecunia determinetur (§. 494.); *patrimonii quoque magnitudo pecunia æstimatur, & quam quis actu habet, pecunia eidem annumeratur* (§. 207.). Dicitur autem *pecunia numerata*, quam quis actu habet. *Debita exigibilia* cum sint, si debitor dare potest, quod debet, seu si sit solvendo; *inexigibilia vero*, si debitor solvendo non sit; *debita exigibilia æquiparantur in æstimanda patrimonii magnitudine pecuniæ numeratæ, debitorum inexigibilium ratio habetur nulla.*

§. 504:

§. 504.

Quoniam dives est, cujus patrimonio superfluum continet (§. 486.); *divitiæ æstimantur ex quantitate pecuniæ superflue* (§. 503.). Et pauper est, qui non nisi tantum pecuniæ labore suo acquirere valet, quam ad res necessarias comparandas sufficit; qui ne quidem tantum acquirere valet, egenus; & qui ne tantillum quidem, quantum ad comparandas res sufficit, quas extrema vitæ necessitas exigit, mendicus (§. 487.).

Quomodo
divitiæ,
paupertas,
egestas, &
mendicis
æstimantur.

§. 505.

Reditus dicuntur ea, quæ ex rebus nostris, vel operis nostris acquirimus. Appellantur *annui*, qui intra unius anni spatium proveniunt; *iidemque statim*, si singulis annis iidem sint; *variabiles* vero, qui uno anno majores, alio minores sunt, vel etiam nulli.

Reditus,
eorumque
differentia.

§. 506.

Expensæ dicuntur pecunia, qua quis res sibi comparat, quæ vel usû consumuntur, vel deteriorantur, aut quæ gratis datur aliis. Unde liquet, *impensas esse in expensarum numero* (§. 279.). Sunt autem *expensæ ordinariæ*, quæ constanter fiunt, vel *stato tempore redeunt*; *extraordinariæ*

Expensæ
earumque
differentia.

autem, quas non nisi casu emergente fieri necesse est. Pro diversitate rerum aut impensarum vel *necessariæ* sunt, vel *utiles & voluptuariæ* (§. 121. 279.). Sunt autem præterea *minus necessariæ*, quæ fiunt rerum comparandarum gratia, quibus carere poteras; & *inutiles*, quæ fiunt rerum comparandarum causa, quæ tibi nulli prorsus usui sunt.

§. 507.

*De pecunia
acquirenda.*

Cum curæ habere debeamus, ut vitam commode ac jucunde (§. 119.), immo & decore transigamus (§. 55.); *operam dare pro virili debemus, ut tantum pecuniæ acquiramus, quantum ad vitam commode ac jucunde, immo etiam decore transigendam sufficit.* Per se autem patet, id extendendum non esse ultra id, quod possibile (§. 37.).

§. 508.

*De pecunia
eroganda.*

Quoniam re sua nemo aliter uti debet, quam officia exigunt (§. 202.); *pecunia quoque eroganda non est, nisi quando officia id exigunt.* Quamobrem *ab impensis utilibus prorsus abstinendum* (§. 506.). Patet etiam, *expensas necessarias utilibus & utrosque voluptuariis esse præferendas* (§. 122. 506.), & *qui tenue habet patrimonium, eum ab expensis minus necessariis absti-*

abstinere debere (§. 208. 506.), divitem vero & opulentum in gratiam aliorum, qui pecunia maxime indigent, expensas quoque inutiles ac minus necessarias facere posse (§. 486. 140. 506.). Cum etiam multi emergere possint casus, in quibus expensæ extraordinariæ requiruntur, & in quibus vel nihil acquirere vel non tantum acquirere valeamus, quantum expensæ inevitabiles exigunt; *non minus in pecunia acquirenda, quam eroganda futuræ quoque, quantum datur, vitæ necessitati prospiciendum.* Denique cum patrimonium, quantum in potestate est, conservare & amplificare obligemur (§. 208.); *curæ habendum est, ne redditus annuos excedant expensæ, sed ex adverso potius expensas superent redditus (§. 505. 506.).*

§. 509.

Cum *Luxus* dicatur profusio pecuniæ De luxu & prodigalitate. solius ostentationis causa, in pecunia autem eroganda nil committendum, quod officiis adversatur (§. 508.); *luxus lege naturali prohibitus.* Differt is a *prodigalitate*, qua quis plures & majores facit pro facultate patrimonii sui expensas, quam quas officium aliquod erga seipsum, vel erga alios exigit; unde patet, ut ante,

prodigalitatē lege naturali prohibitam esse
(§. 508.).

§. 510.

*Quenam
circa opes
providentiæ
divinæ com-
mittenda.*

Quia in pecunia acquirenda & parta conservanda majorem operam ac industriam collocare non possumus, quam quanta in potestate nostra est (§. 60.), neque etiam obligamur (§. cit.); *si quis in pecunia acquirenda & parta conservanda tantam operam & industriam collocavit, quantam potest, cetera providentiæ divinæ committere & sorte sua contentus esse debet* (§. 173.), consequenter *ea propter minime angī, quod tantum acquirere minime valeat, ut vitam etiam commode ac jucunde transigere, vel futuræ necessitati provisorius in futuros usus quædam servare queat.*

§. 511.

*Quantum
operæ in
acquirendo
collocan-
dum.*

Cum obligatio naturalis necessaria & immutabilis sit (§. 38.); *in acquirenda pecunia non plus operæ collocare licet, quam salva quacunque obligatione naturali fieri potest.*

§. 512.

*Quatenus
pecunia &
divitiæ ap-
perenda.*

Quoniam natura hominibus competit *jus ad usum rerum quarumcunque, quatenus sine eo obligationi nostræ naturali*
satis-

satisfacere non possumus (§. 183.), & dominiis introductis postquam jus istud commune in proprium transit (§. 194), & actiones quoque hominum, vel operæ in dominio esse ceperunt (§. 223.), pecunia inventa fuit ad res & operas, quibus indigemus, nobis comparandas (§. 494.); pecunia, consequenter divitiæ (§. 486.) non per se sunt appetendæ, sed ut ea nobis comparare possimus res & operas, quibus ad satisfaciendum obligationi naturali indigentus, & ut egestatem aliorum sublevare possimus (§. 488.).

§. 113.

Cum paupertas, egestas & mendicitas sint mala fortunæ, quod nemo in dubium vocat, nobis vero a malis fortunæ cavere debeamus (§. 104.); cavere quoque nobis debemus, quantum in potestate est, ne in paupertatem vel egestatem culpa nostra incidamus, aut ad mendicitatem redigimur (§. 17.). Ac eadem quoque cura, quantum fieri potest, nos tenere debet quoad alios (§. 134.).

De paupertate, egestate & mendicitate vitanda.

CAPUT XI.

DE

ACTIBUS BENEFICIS OBLIGATORIIS,
SEU CONTRACTIBUS BENEFICIS.

§. 514.

Contractus. **A**ctus, qui perfectam obligationem producant, dicuntur *Contractus*. Quamobrem pacta & contractus naturaliter non differunt (§. 438. 380.).

§. 515.

Commodatum & restitutio rei in specie ac in genere.

Contractus beneficis, quo certus quidam rei, quæ usu non consumitur, usus alteri gratis conceditur, *Commodatum* dicitur; qui usum concedit, *Commodans*; is, cui conceditur, *Commodatarius* audit. Unde sequitur, *ut commodatarius finito usu rem restituere obligetur, & quidem in specie (§. 317.)*. Dicitur nimirum *rem in specie restituere*, qui numero eandem restituit, quam accepit; *in genere* autem, si alia ejusdem speciei, vel tantundem ejusdem speciei restituit. Ceterum *in commodato datur usus rei, quæ usu non consumitur, gratis*.

§. 516.

§. 516.

Quoniam in communione primæva, De obligatione naturali ad commodatum, si res usu non consumitur, eodem finito, eadem alius uti potest (§. 187.); *usum rei nostræ, quo non ipsimet opus habemus, eumque innoxium, rem ubi restitutum iri satis certi sumus (§. 259.), gratis concedere ei debemus, qui eam sibi metipse comparare, vel pro certo pretio eundem usum ab alio accipere non potest (§. 473.).*

§. 517.

Cum autem de usu rei disponere nemo Quinam commodare possit. possit nisi dominus (§. 199.), *rem quoque alteri commodare nemo potest nisi dominus, consequenter rem alienam, vel tibi commodatam alteri sine consensu domini commodare nequis. Ac ideo a commodantis voluntate dependet, per quod tempus & in quem finem, quaque lege alia commodare velit (§. 195.), ac inde metiendum est jus & obligatio commodatarii (§. 317.).*

§. 518.

Cum res commodata esse debeat in potestate commodatarii, ut eadem uti possit De rei utenda traditione. (§. 200. 515.); *ad commodatum requiritur actus, quo res utenda constituitur in potestate commodatarii, atque hic actus vocatur*

catur *traditio ad certum usum*, significatu generaliori (§. 320.).

§. 519.

De deterioratione & corruptione rei commodatae.

Quoniam commodans concedit commodatario rei suæ usum (§. 515.); *si res commodata usu redditur deterior, in hanc deteriorationem consentit*. Alias, cum non concessus sit nisi rei usus innoxius (§. 516.), *commodatarius sibi cavere debet, ne culpa sua res commodata reddatur deterior, vel prorsus destruat* (§. 517.), consequenter *in ea custodienda atque utenda omnem adhibere diligentiam* (§. 21.), *etiam majorem ea, quam in suis adhibere suserit*.

§. 520.

De dolo, culpa & casu a commodatario præstando.

Cum *damnum dolo vel culpa datum refarciendum sit* (§. 270.); *si res commodata dolo, vel culpa commodatarii deterioratur, vel destruitur, damnum datum refarciendum*. Quoniam culpa commodatarii res interiisse intelligitur casu, quo apud commodantem interitura non fuisset, si hic in mora restituendi fuerit (§. 21. 417.); *casum præstare tenetur commodans ob moram in restituendo commissam, quo res commodata apud commodantem peritura, vel deteriorata non fuisset*. Immo cum *com-*
modans

modans, rei suæ usum innoxium eo animo concedens, ut finito usu res sibi restitatur (§. 515.), non præsumatur velle subire periculum rei amittendæ, vel deteriorandæ; *naturaliter commodato tacita inest hæc conditio, ut commodatarius teneatur propter casum, quo res commodata penes commodantem non peritura, vel deteriorata fuisset.* At cum commodatarius rem vel in specie (§. 515.), vel ejus æstimationem restituere teneatur (§. præf.); *si rem in genere restituere velit, eam commodans accipere non tenetur.*

§. 521.

Si tui duntaxat causa commodas, commodatum proprie loquendo non est (§. 515.); cum tu non gratis usum rei tuæ in meum commodum mihi præstes, sed ego potius in commodum tuum quid faciam, ad quod usus rei tuæ requiritur, ut ipse eundem facere videaris. Quamobrem ego non teneor ob casum, quo res penes te non peritura, vel deteriorata fuisset, quamvis ad culpam & dolum præstandum sim obligatus (§. 270.). Quoniam vero culpa commodantis res periisse, vel deteriorata fuisse intelligitur; si eam sciens commodavit
boni.

Si commodantis duntaxat causa commodatur.

homini admodum negligenti, ejus licet duntaxat causa (§. 21.), culpam præstare non obligatur commodatarius.

§. 522.

*De furto
usus a com-
modatario
commisso.*

Si commodatarius re aliter utitur, quam commodatum est, furtum usus committit (§. 263.), consequenter cum id fiat contra jus commodantis, quia tibi arrogas jus minime competens (§. 198. 83.), injuriam commodanti facis (§. 87.).

§. 523.

*Quatenus
res, quæ
usu consu-
muntur,
commoden-
tur.*

Si res, quæ usu consumitur, alium ad huc habere potest usum, quo non consumitur, cum quoad hunc usum æquiparetur rei, quæ usu non consumitur, quoad hunc usum commodari potest (§. 515.), veluti si alteri commodes pecuniam ostentationis causa, in specie restituendam (§. 515.), vel uvam insolitæ magnitudinis, ut eam ostendat alii.

§. 524.

*De mercede
pro usu so-
luta.*

Cum in commodato usus rei detur gratis (§. 515.); si quis pro usu rei mercedem solvit, commodatum non est, sed actus quidam permatatorius (§. 467.), de quo in sequentibus, nimirum do pecuniam, ut des usum

usum rei, vel etiam rem, aut usum rei alterius.

§. 525.

Honorarium dicitur donum pecunia- *De bono-
rario.*
rium, quod remunerandi animo datur al-
teri ob præstationem quandam gratuitam,
vel pecunia non æstimabilem. Cum præ-
statio gratuita saltem sit motivum dandi
honorarii ad significandum animum gra-
tum (§. 475. 482.), motivorum véro in
contractibus nulla habeatur ratio (§. 78.);
*si honorarium detur, contractus beneficus
naturam non mutat*, veluti commodatum
manet commodatum (§. 515.), *quantitas
honorarii a dante pro lubitu determinatur*
(§. 475.); *ac ideo excedere potest valorem
ejus, quod præstatur, promissum tamen &
acceptatum perfecte debetur* (§. 380. 381.).
Enimvero *si, quod gratis præstandum erat,
alter præstare non vult, nisi sub conditione
honorarii certi præstandi, cum jam con-
veniatur de eo, quod vicissim præstandum
est, ac id pro eo, quod alter præstitit,
detur, honorarium in mercedem mutatur*
(§. 500.).

§. 526.

Quoniam commodans se saltem obli- *De impen-
gat ad usum concedendum, non vero ad*
*sis in usum
faci-*

rei & ipsam
rem facien-
dis.

faciendos sumtus, ut uti possis (§. 515.); si usus rei sine certis impensis fieri nequit, veluti si commodo equum, vel famulum per aliquot dies, eas facere teneris. Ast quia quilibet jus suum remittere potest (§. 342.); si eas facere velit commodans, ad commodatum donatio accedit (§. 475.); consequenter actus compositus est (§. 465.). Similiter cum commodatarius saltem obligetur præcavere, ne culpa sua res reddatur deterior, vel pereat (§. 519.); si extra usum rei faciendæ sunt impensæ necessariæ extraordinariæ, veluti ad rei conservationem, eas restituere tenetur commodans, præsertim si pretium usus excedunt, veluti si ædium commodatarum tectum reficiendum, ne pluvia det damnum.

§. 527.

De rebus
fungibili-
bus.

Res fungibilis dicitur, quæ vice fungitur rei alterius ejusdem generis. Substitui igitur una pro altera potest, consequenter tales sunt, quarum pretium numero, ponderi ac mensuræ proportionale est, & eadem ejusdem generis, quantitatis & qualitatis esse debent. Hinc porro liquet, res fungibiles in genere restitui posse absque damno ejus, cui restituuntur (§. 515. 269.), cumque pecu-

pecunia fungatur vice omnium rerum & operarum. (§. 494.), *eam esse omnium maxime rem fungibilem.*

§. 528.

Contractus beneficus, quo rei, quæ *Mutuum* usu consumitur, usus alteri gratis conce- quid sit & quid in eo restituendum. ditur, *Mutuum* dicitur; qui mutuo dat, *Mutuans*, vel etiam *Creditor*; qui accipit, *Mutuatarius*, vel *Debitor* appellatur. Quoniam vero rem consumere nequis, nisi sit tua, seu dominium in ea habeas (§. 195.); *mutuans in mutuatarium dominium transferre tenetur.* Ast quia non rem donat (§. 475.), sed saltem usum concedit (*vi def.*), consequenter rem sibi restitui vult, quæ consumpta in specie restitui nequit (§. 515.); *res mutuata in genere restituenda, consequenter quæ mutuo dantur, res fungibiles esse debent (§. 527.); & quod restituitur, ejusdem generis, quantitatis & qualitatis esse debet, cujus fuerat mutuatum.*

§. 529.

Cum in mutuo dominium transferatur; *nemo rem mutuo dare potest nisi dominus (§. 257.), consequenter si res aliena mutuo detur, contractus in se nullus est,* Quinam mutuo dare possit, & de re aliena mutuo dari. *(Wolffii Instit. J. N. & G.)* S atque dari.

atque ideo, si res nondum fuerit consumpta, dominus eam vindicare potest (§. 262.), si vero consumpta fuerit, mutuarius aestimationem eidem præstare tenetur (§. 271.), neque enim eidem ex contractu tenetur, ut in genere restitui possit (§. 528.). Quodsi dominus mutuum ratihabet, cum jam consensu ipsius factum intelligatur (§. 29.), subsistit.

§. 530.

De re aliena commo-
data &
mutuata
restituenda.

Enimvero quoniam commodatarius se obligavit commodanti ad rem in specie restituendum (§. 515.), & mutuarius mutuanti ad rem in genere restituendum (§. 528.); commodans commodanti & mutuarius mutuanti rem restituere tenetur, nisi dominus contradicat (§. 261.), dominio probato (§. 262.). Et, si dominus velit, jus hoc mutuans ipsi cedere potest (§. 342.).

§. 531.

De tempore restitu-
tionis.]

Quia res mutuata in genere restituenda (§. 528.); in mutuo conveniri debet, quod tempore restitutio fieri debeat, cumque pacta sint servanda (§. 438.), antequam tempus istud effluerit, mutuans rem mutuata in genere repetere nequit, & quia dominium ejus in mutuarium translatum (§. 528.),

(§. 528.), *eam nondum consumptam in specie repetere nequit, etiamsi propriis usibus necessaria fuerit* (§. 195.).

§. 532.

Cum res mutuata ideo in genere restituenda, quia consumpta in specie restitui nequit (§. 528.); *si mutuatarius rem mutuata non habuerit opus, eam in specie restituere potest.* Et quoniam tempus restitutionis determinatur eo fine, ne mutuatarius rem restitutus sit in mora; idem *rem ante terminum elapsum restituere potest, nisi expresse aliter fuerit conventum* (§. 438.).

De re mutuata in specie vel ante terminum restituta.

§. 533.

Cum pecunia referatur ad res, quæ usu consumuntur; *eadem quoque mutuo dari potest* (§. 528.), *ast mutuum non est, nisi detur gratis* (§. cit.).

An pecunia mutuari possit.

§. 534.

Bonitas intrinseca pecuniæ, sive monetæ est, quæ æstimatur ex materia & pondere; extrinseca vero valor eidem arbitrio humano impositus. Idiomate Germanico materia dicitur *Korn*, item *Behalt*; pondus *Schrot*, item *Gewichte*; valor

De moneta bonitate.

impositivus die Würdigung, item Valuation der Münz: Sorten, vel der Werth. Et hinc *Moneta proba* dicitur, cujus bonitas extrinseca determinatur per intrinsecam, seu si valor impositivus respondet intrinseco, quem a materia & pondere habet; *reproba* vero, cujus bonitas intrinseca parum respondet intrinsecæ.

§. 535.

Quot modis mutuo datur pecunia.

Summa pecuniæ mutuo datur, quando pecunia annumeratur, supposita bonitate intrinseca & extrinseca, veluti si 100 thaleri dantur mutuo in moneta aurea ex auro puro constante, & eidem tribuitur valor, quem tempore obligationis obtinet. *Genus mutuo datur*, si annumerantur corpora, non attento valore extrinseco, quem singula tunc habent, e. gr. centum ducati. *Æstimatio* denique *nummorum mutuo datur*, si certa pecuniæ summa in genere, seu in moneta usuali corrente & proba sub æstimato valore creditur, e. gr. 100 thaleri, non attento moneræ genere.

§. 536.

Quid pro diversitate

Cum in mutuo tantundem restituendum sit in genere, quantum datum (§. 528.).

(§ 528.), ac standum præterea conven- illorum re-
tis (§. 438); si *summa pecuniæ mutuo* stipulandum.
atur, expresso monetæ genere, eadem sum-
ma restituenda est in eodem genere juxta bo-
nitatem extrinsecam Et intrinsecam, quam
tempore contractus habebat; si non expres-
so monetæ genere, summa restituenda in
alio monetæ genere ejusdem bonitatis in-
trinsecæ, quæ erat datæ, secundum bonita-
tem extrinsecam, quam tempore contractus
habebat. Quod si genus mutuo detur, tot
restituenda sunt corpora, quot data, ejus-
dem bonitatis intrinsecæ; si denique æsti-
matio nummorum, eadem pecuniæ summa
in quocunque monetæ genere probo. ac
usuali restituenda. Nimirum cum in
mutuo mutuans carere nolit nisi usu rei
suae, quam dat alteri (§. 528.); facta re-
stitutione perinde esse debet, ac si mutua-
tum non fuisset. Et hinc definiendum,
quid in restitutione fieri debeat, si sum-
ma mutuo data valor monetæ intrinse-
cus, vel extrinsecus interea mutetur, ut
scilicet a mutuante eadem conservetur
pecuniæ summa sive in eodem genere,
sive in alio ejusdem bonitatis intrinsecæ.
Sed non consultum videtur, talia in præ-
senti fusius persequi.

§. 537.

De rei mutuatae interitu ante usum.

Quia dominium rei mutuae in mutuarium transit (§. 528.); si res mutuata interit, vel quomodocunque deteriorata fuerit antequam ea uti potuerit mutuarius, ejus est damnum (§. 243.), consequenter, hoc non obstante, in genere illa restituenda (§. 528.).

§. 538.

An aliud pro alio reddi & species aestimatae dari possint.

Cum in mutuo id, quod datur, in genere sit restituendum (§. 528.), non vero pro eo aliud; si ita conveniatur, ut reddatur aliud, vel res dentur aestimatae, mutuum non est. Contractus istiusmodi diverso reguntur jure.

§. 539. realis

De deposita.

Contractus beneficis, quo res aliqua gratis custodienda traditur & suscipitur, *Depositum* vocatur. Qui rem custodiendam committit, *Deponens*; qui suscipit, *Depositarius* appellatur. Cum dominium in hoc contractu non transferatur in depositarium; *deponens manet rei depositae dominus*, & quia *depositarius* saltem in se suscepit custodiam rei, *eadem uti nequit*, consequenter *utens furtum usus committit* (§. 263.). Enimvero si *deponens concedat usum*

usum rei depositæ, cum deposito miscetur commodatum (§. 515.), vel, si pecunia fuerit, mutuum (§. 528.).

§. 540.

Similiter quia depositarius rem gratis Si pro custodia quid datur. custodiendam suscipit (§. 539.); *si pro custodia merces datur, de qua convenitur, contractus depositum non est.* Ast honorarium sive promissum sive ultro datum naturam depositi non mutat (§. 525.).

§. 541.

Cum depositarius obligetur ad rem De obligatione depositarii. depositam custodiendam (§. 539.), *damnum vero omne a deponente avertente naturaliter obligetur (§. 269.), nullus vero ipsi competat rei depositæ usus (§. 539.); depositarius obligatur ad rem depositam omni diligentia custodiendam (§. 21.), & deponenti eam repetenti in specie restituendam, ultra tempus tamen conventum custodire non tenetur (§. 438.). Quod si ipsius culpa, vel dolo res pereat, vel deterioretur, damnum resarcire (§. 270.); cum vero deponentis causa res sit penes depositarium, nec ullam ex contractu hic percipiat utilitatem (§. 539.), casum præstare non tenetur.* Facile autem patet, si

depositarius non promittit majorem diligentiam in re deposita custodienda, quam in suis adhibet, eum ultra eam non teneri jure externo (§. 377. 378.). Et quoniam custodia tua confisus rem apud te deposui; si tu me inscio rem depositam deponis apud alium, tu mihi teneris ob culpam & dolum ejus, apud quem deposuisti, hic vero tibi; cum hic tibi, quemadmodum tu mihi, ex contractu obligetur. Potes autem mihi, si quidem velim, jus tuum cedere (§. 338.). Et quoniam in mora es, si rem depositam repetenti statim restituere nolis (§. 417.); non modo casum prestare teneris, quo eadem res apud me non fuisset interitura, vel deteriorata, cum damnum culpa tua contingat (§. 290.), sed etiam ad id, quod interest rem statim restitutam non fuisse, teneris (§. 419.).

§. 542.

De obligatione deponentis.

Cum depositarius in se gratis suscipiat custodiam rei alterius (§. 539.), & curæ habere debeat, ne culpa sua pereat, vel deterioretur (§. 541.); si impensus in rei depositæ conservationem facit, deponens eus restituere tenetur (§. 271.). Cum in potestate tua non sit prestare alteri, quod non nisi

nisi cum neglectu officii erga teipsum fieri potest (§. 59.); nec ultra id obligatio extendatur (§. 60.); *in communi periculo, quod nulla depositarii culpa præcedit, depositarius res depositas suis præferre non tenetur, si utraque servari nequit: quodsi tamen præferre maluerit, quia multo pretiosiores, deponens restituere tenetur æstimationem earum, quas servare alias potuisset (§. 271.).* Similiter si occasione depositi dolo, vel culpa deponentis depositario obveniat aliquod damnum, veluti si deposuit equum calcitrosum, neque temonuit, *damnum datum resarcire tenetur (§. 270.).*

§. 543.

Si res aliena deponitur, & tu hosti, qui nam sit dominus, ea domino restitenda De re aliena deposita.
(§. 261.). Supponitur nimirum, incio domino eam esse apud te depositam, nec depositum rati haberi: alias nimirum perinde, ac si ipse deposuisset per alium, aut si mavis, alter ejus consensu contractum tecum inivisset.

§. 544.

Cum in re communi indivisa pluribus dominium competat (§. 196.), consequenter *si res communis deponatur, omnes con-* De re communi deposita.

junctim personam deponentis repræsentent; *ea non restituenda uni, sed omnibus conjunctim*, consequenter *qui uni restituit, ceteris adhuc pro rata tenetur*. Quoniam vero *qui totam accepit, singulis quoque pro rata tenetur*, vi communio- nis (§. 196.), ut nimirum ipsis restituendum, quod suum est (§. 261.); *ceteri & restituentem sibi obligatum habent*: cum tamen nonnisi ab uno, quod sibi debetur, consequi possint; *si ab uno consequuntur ratam suam, alter simul liberatur*. Quamobrem *si res deposita fuerit dividua, nec partes divisæ obnoxie sint electioni*, consequenter *si res fungibiles fuerint depositæ, utpote quæ actu divisæ intelliguntur* (§. 527.); *unicuique rata sua restitui sigillatim potest*, consequenter, *si partes ceteræ intereant, qui ratam suam accepit, ceteris ad nihil tenetur*. Quoniam vero *si species plures communes deponantur, veluti poculum argenteum, annuli aurei cum gemmis inclusis, vestes & lintheamina, in singulis, tanquam in re indivisa, ratam suam habeant singuli* (§. 196.); *eadem uni restitui nequeunt*.

§. 545.

Quoniam per se patet, rem depositam nonnisi semel restitui posse, & facta restitutione ex contractu nihil amplius deberi (§. 539.), *si res eadem apud plures deposita, unus solus ceteris insciis eandem restituere potest, immo repenti restituere debet.* Enimvero cum restituere nollens statim in mora sit (§. 417.); deponenti solus tenetur ad omne id, quod interest, rem statim restitutam non fuisse (§. 419.).

De re eadem apud plures deposita.

§. 546.

Et cum, qui dolo, vel culpa sua damnum dedit, idem resarcire teneatur (§. 270.); *si res eadem apud plures deposita fuerit, singuli dolum, vel culpam suam, communem vero pro rata præstant, nisi aliter fuerit conventum, veluti ut singuli teneantur in solidum (§. 438. 422.).*

De culpa præstanda, si res apud plures deposita.

§. 547.

Quia depositarius vi contractus non tenetur, nisi ad custodiam rei depositæ (§. 539.), & deponenti eam repenti in specie restituendam (§. 541.); *deponens mandare debet, per quem res deposita remittenda, ejusque sumtu remittenda. Quodsi vero ipso inconsulto remittis per quem volueris,*

De periculo in re deposita remittenda, item de remittenda re commodata.

lueris, cum res non antè restituta intelligatur, quam ubi eam acceperit, vel deponens, vel is, cui eandem restitui voluit; *periculum tuum est*. Atque idem intelligitur de re, quæ commodata fuerat, remittenda, quamvis *commodatarius*, cum ipse duntaxat causa res commodata fuerit, *eam remittere, & quidem suo sumtu, si opus sit, obligatur*.

§. 548.

De seque-
stro.

Depositum rei litigiosæ *Sequestrum* dicitur; & tum depositarius *Sequester* audit. Dicitur autem *Res litigiosa*, de cuius dominio inter duos, vel plures controvertitur; & *de dominio controvertitur*, quando duo, vel plures affirmant, rem esse suam. Atque ideo patet, *sequestrum custodiam rei litigiosæ in se suscipere gratis, & sequestrationem fieri debere apud tertium omnium litigantium consensu*. In Jure civili *sequestrum* hoc *voluntarium* vocatur, in oppositione ad *necessarium*, quod fit a iudice: quæ distinctio in Jure naturali, quod in statu naturali viget, & in quo iudicem communem non habent litigantes, non attenditur.

§. 549.

§. 549.

Cum litigantes omnes conjunctim deponens sint (§. 548.); *sequestratam restituere tenetur litigantibus communi consensu eam repetentibus* (§. 541.), lite autem terminata victori, ea tamen lege, de qua a litigantibus conventum fuit, veluti si victor ceteris quid præstare tenerur, antequam possessionem nanciscatur, non ante, quam id præstitum fuerit.

De rei sequestratæ restitutione.

§. 550.

Quoniam nec depositarius locupletari potest ex re deponentis, nec deponens, etsi custodia gratis suscipiatur, cum damno depositarii (§. 271.); si res fructuosa deponitur, consequenter etiam si sequestratur (§. 548.), fructus quoque rei restituendi deponenti, aut in casu sequestri victori (§. 549.); depositarius vero detrahit impensas & mercedem operarum atque curæ, sine quibus fructus percipi non potuissent. Cumque consultum sit evitandæ litis causa, ut de mercede conveniatur, quando res deponitur; conventio de operarum & curæ mercede est pactum sequestro adjectum (§. 438.).

De restitutione rei fructuosa depositæ, vel sequestratæ.

§. 551.

§. 551.

De man-
daco.

Mandatum dicitur contractus benefi-
cus, quo alteri quid nostro nomine facien-
dum committitur, & commissum ab eo
gratis suscipitur. Qui committit, *Man-*
dans; qui commissum gratis suscipit,
Mandatarius appellatur, vel etiam *Procu-*
rator. *Committere* autem idem est, ac alte-
rum sibi perfecte obligare ad aliquid suo
nomine faciendum. Aliud igitur est *com-*
mendare, quando scilicet alteri significa-
mus, gratum nobis fore, ubi facere volue-
rit, quod eum facere volumus; aliud *ro-*
gare, quando nimirum sufficienter indi-
camus, nos enixe velle, ut faciat alter, nec
facere abnuat. Cum commendans & ro-
gans non contrahant; *nec commendando,*
nec rogando alterum nobis perfecte obliga-
mus, nec nos obligamur ipsi. Ex adverso
autem *mandatarius se obligat mandanti ad*
id, quod faciendum ipsi committitur, omni
diligentia faciendum, cumque non suo,
sed mandantis nomine agat, consequen-
ter non ex sua, sed mandantis voluntate
metiendum sit jus ipsius, *nil facere debet,*
nisi quod mandatum fuerit: Et vicissim
mandans se obligat mandatario ad ratiba-
bendum, quod intra fines mandati facit.

§. 552.

§. 552.

Mandatum speciale est, quo aliquod negotium in specie gerendum committitur, veluti ut emas ædes, vel equos; *generale* autem, quo universa quædam negotia alteri gerenda in genere committuntur. Utrumque vel *Mandatum cum libera* est, quo tantummodo in genere determinatur, quid a mandatario fieri debeat, ceteris arbitrio ejus relictis; vel *sine libera*, scilicet agendi potestate, quo, quid a mandatario fieri debeat, præcise definitur, ita ut nihil arbitrio ejus relinquatur. Dividitur etiam *Mandatum* in *manifestum*, quod ad notitiam ejus, cum quo agitur, pervenit; & *arcanum*, quod non pervenit. *Mandatararius* igitur *agere debet ex mandato arcano, non tamen idem manifestare alteri, cum quo agit* (§. 551.), *nec mandatum arcanum attenditur, nisi in obligatione, qua mandans & mandatararius sibi invicem obligantur.* Similiter patet, si *mandatum fuerit sine libera, mandatarium nil agere debere, nisi quod expresse definitum; in casu opposito eum facere debere, quod sibi bonum, vel melius videtur & æquitati minime repugnat, seu, ut vulgo dicitur, mandatum adimplere ex bono & æquo.*

De differentia mandati.

§. 553.

§. 553.

*Quoniam
obligationes
contrahantur
a mandatario.*

Quoniam *mandatarius* tuo nomine agit (§. 551.); quod *intra fines mandati* agit, tu fecisse putandus es: cumque de voluntate tua alteri constare non possit, nisi ex mandato manifesto (§. 552.); quod *mandatarius facit intra fines mandati manifesti*, id a te factum recte sumit is, cum quo agitur (§. 318.), consequenter promittendo te huic, & acceptando hunc tibi obligat (§. 380. 381.). Pater itaque, *mandatarium esse ministrum obligationis contrahendæ* (§. 426.), & si cum altero valide agere debeat, *mandato manifesto*, opus esse, consequenter si solo *mandato arcano instructus cum altero agis*, cum is ignoret te alieno nomine cum ipso agere (§. 552.), proprio nomine eidem obligaris, tu vero jus tuum mandanti cedere potes, etiam invito altero (§. 338. 342.), immo, cum ex mandato arcano mandanti obligeris (§. 551.), teneris & quia mandans ex eodem mandatario vicissim obligatur, quod *intra fines mandati arcani, quo solo instructus eras, egisti, ratihabere tenetur* (§. 551.). Ex dictis porro conficitur, si *mandato arcano aliter mandatum, quam manifesto, nec mandatum arcanum manifestare licet, ex arcano agendum*

dum vel spe ratihabitionis, vel quasi proprio nomine.

§. 554.

Cum *mandatarius* mandanti se obliget *De manda-*
ad mandatum adimplendum (§. 551.); *to non ad-*
si mandatum non exequitur, tenetur man- *impleto, aut*
danti ad id, quod interest, mandatum exe- *non tempe-*
cutioni datum non fuisse (§. 415.), nec exe- *stive.*
cutionem mandati in favorem tertii inter-
mittere potest. Quoniam tamen nil fa-
cere debet, nisi quod mandatum (§. 551.);
si intra fines mandati cum altero nil agere
potest, suo nomine & sui causa cum eo age-
re potest. Cum vero in mora sit, si man-
datum non tempestive adimpleat (§. 417.);
mandanti tenetur ad id, quod interest, man-
datum tempestive adimpletum non fuisse
(§. 551. 419.).

§. 555.

Quia *mandatarius* mandatum adimple- *De eo,*
re debet (§. 551.); ea etiam ipsi *quod man-*
intelliguntur, sine quibus mandatum adim- *dato tacite*
pleri nequit, veluti iter, si sine itinere ad- *ineff.*
impleri nequit. Cumque mandans id
etiam voluisse intelligatur, quod cum eo,
quod expresse mandatum, connexum est
& cohæret, veluti quod merces emtæ
(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) T etiam

etiam sint ad se perferendæ; id, quod cum mandato connexum est, etiam mandatum intelligitur, veluti delatio mercium emtarum.

§. 556.

De eo, quod occasione mandati venit ad mandatarium, vel ei donatur.

Cum mandatarius negotium mandantis gerat & ejus, non suo nomine ac commodo agat (§. 551.); quicquid occasione mandati ad eum pervenit, etiamsi quoad hoc præter mandatum egit, veluti si ex fundo, quem intra fines mandati emit, consecutus etiam est fructus, vel equis emtis additus vitulus, mandanti restituere tenetur. Enimvero si mandato adimpleto mandatario quid donetur, cum donatio actus sit, qui ad negotium gestum non pertinet, utpote sine eo subsistens eo modo, quo gestum est; id mandanti non restituendum.

§. 557.

De indemnitate mandatarii.

Ex adverso quia mandatarius negotium mandantis hujus nomine atque commodo gerit, idque gratis (§. 551.), consequenter in eo personam mandantis præsentat; mandans mandatario restituere tenetur impensas, sine quibus negotium geri non potuit, & resarcire damnum, quod occa-

occasione mandati incurrit; cum alias ab eodem immunis fuisset. Quoniam tamen mandans mandatario non obligatur nisi ex mandato, quod per se patet; si casu quodam in expeditione mandati mandatarius damnum quoddam incurrit, in quod etiam incurrere poterat, quamvis mandatum non suscepisset, id mandans resarcire non tenetur. Similiter cum mandatarius non amplius tuo nomine agat, si fines mandati excedit, vel agit, quod mandatum non est (§. 553.), consequenter ratio indemnitatis cesset; si quod damnum incurrit occasione excessus mandati, aut ejus, quod mandatum non est, id resarcire non tenetur, nec impensas in id factas restituere. Quoniam tamen mandatarius adimplevit mandatum quoad ea, quæ intra fines mandati egit, & ad hæc ratihabenda obligatus es (§. 551.); quoad ea, quæ intra fines mandati acta sunt, obligatus manes. Enimvero cum locupletior fieri non possis cum damno mandatarii (§. 271.); si mandatarius fines mandati excessit, veluti cum emit equos pretio 170. thalerorum, tu autem non nisi 150. mandaveras, & cum damno ipsius non nisi intra fines mandati quod actum est, ratihabere velis, utpote

T a

ultra

ultra non obligatus (§. 551.), ille autem malit proprio nomine actum, nisi, quod actum est, totum ratihabere velis; mandatum pro non adimpleto habetur, consequenter ille tibi tenetur ad id, quod inter est, mandatum adimpletum non fuisse, quatenus intra fines adimpleri poterat (§. 554.). Et quoniam mandatarius obligari non potuit ultra id, quod possibile (§. 37.); si sine culpa sua negotium finire non potuit, aut contrarium eventum expertus fuit, mandans nihilominus eum indemnem præstare tenetur. Ex adverso autem, si is dolo, vel culpa sua damnum dedit, id resarcire tenetur (§. 270.).

§. 558.

De eodem negotio pluribus conjunctim mandato.

Si pluribus conjunctim mandetur idem negotium, cum omnes conjunctim repræsentent unam personam, consequenter quod unus ceteris non contradicentibus facit, omnes fecisse censeantur; quod negligentia unius fit, quam præcavere ceteri poterant, ac ideo debebant (§. 551.), id etiam imputatur ceteris: cum vero cesset ratio imputationis, si quidpiam agendum, quod uni a ceteris committendum, hi vero in committendo omnem adhibuerunt dili-

diligentiam, consequenter obligationi ex parte sui satisfecerunt (§. cit.); culpam in exequendo non participant ceteri. Nimirum singuli præstant dolum, vel culpam suam, cujus ceteri non sunt participes, communem vero conjunctim, atque ideo pro rata, nisi expressè fuerit conventum, ut singuli teneantur in solidum (§. 438.). Enimvero si idem negotium pluribus per partes mandetur, cum revera tot sint mandata diversa, quot mandatarii, nec singuli obligentur ultra id, quod ipsis mandatum (§. 551.); unusquisque culpam suam præstare tenetur.

§. 559.

Rationem negotii gesti reddere dicitur, qui distincte exponit, quomodo singula ad negotium gerendum requisita executus fuerit. Unde patet, eum, qui alienum negotium gessit, alteri, cujus est negotium, rationem reddere teneri negotii gesti. Quamobrem cum mandatarius negotium mandantis gerat (§. 551.); mandanti quoque rationem reddere tenetur negotii gesti.

De ratione negotii gesti reddenda.

§. 560.

Utilitatis nomine in contractibus non venit, nisi quæ vel in pecunia consistit, vel

Utile in contractibus quid dicatur.

vel pecunia æstimari potest. Quamobrem in contractibus non aliud spectatur lucram, aut damnum, vel interessè, nisi quod pecuniarium est, vel pecunia æstimabile. Nimirum quando agitur de eo, quod alteri restituendum vel resarciendum, id quod restitui, vel resarciri debet, nisi res in specie, vel in genere restituitur, pecunia æstimandum. Atque hinc ulterius intelligitur, *cujusnam causa negotium geratur*, ejus nimirum, cujus est utilitas.

§. 561.

De eo, quod
mandatur
mandatarii
causa &
consilio.

Quoniam sola utilitas mandatarii spectatur, si ejus tantum gratia mandetur, consequenter mandantis nihil interest, utrum alter faciat, nec ne, quod se facturum, vel non facturum dixit; *si mandatarii tantum gratia mandetur, mandatum non est, sed consilium*. Dicitur nimirum *Consilium* declaratio voluntatis nostræ de eo, quod ab altero fieri debere existimamus, ipsius tamen arbitrio relicto, num facere velit. Quamobrem *ex consilio nullæ nascuntur obligationes dantis & accipientis*, consequenter *nec ulla producitur obligatio, si mandatarii saltem causa mandetur*. Enimvero *si quis consilio dolo*
vel

vel fraudulento alterum inducit, ut faciat, quod male successurum, cum jam dolo alteri damnum det (§. 269.); ad resarciendum damnum eidem tenetur (§. 270.).

§. 562.

Enimvero cum alienum negotium Si aliena causa mandatur. species tanquam tuum, quando aliena causa mandas, consequenter cum mandatario contrahis (§. 551.); *mandans mandanti tenetur, & mandatarius vicissim eidem obligatur, si aliena causa fuerit mandatum.* Ac ideo periculum mandantis est, si mandatarii & aliena causa mandetur, velut ut tu pecuniam credas Titio: *perinde ac si mandantis & mandatarii causa mandetur, veluti ut tu pecuniam credas Titio, quam in rem meam versurus est (§. 551.).*

§. 563.

Quia factum turpe dicitur, quod lege prohibitur; si factum turpe mandatur, mandatum nullum est (§. 42.), consequenter nullae inde oriuntur obligationes. De mandato facti turpis.

§. 564.

Mandatum adimpleri dicitur per æquipollens, si impletur per aliud æque utile, aut utilius, quam erat id, quod fuerat mandatum; lens & in De mandato adimplendo per æquipollens & in

forma spe-
cifica.

datum; *in forma autem specifica*, si impleatur præcise per id, quod fuerat mandatum. *Si quid sub conditione generaliori mandatum, quæ aliter quoque obtineri potest*, veluti si manderetur, ut emas ædes Titii pretio 4000. thalerorum, propterea quod loco commodo sitæ sunt, ubi merces venales exponuntur, cum mandans non intendat aliud, nisi ut habeas ædes mercaturæ exercendæ commodas, quæ non excedunt pretium 4000. thalerorum; *mandatum adimplere licet per æquipollens*, ut in exemplo dato emere licet ædes alias commodiores pretio minori. Quoniam tamen utilitas, quæ intenditur a mandante, ex ipsius mente, non ex tua æstimanda, præsertim cum præter finem principalem etiam intendi possint alii secundarii; *nisi certo constet, finem, quem intendit mandator, æque obtineri, si per aliud æquipollens, sive in forma specifica adimpleatur, in forma specifica adimplendum (§. 551.)*.

§. 565.

De revoca-
tione man-
dati.

Mandatum revocare dicitur mandans, si mandatario declarat, se nolle, ut mandatum adimpleat. Cum mandatarii nulla sit ex mandato utilitas (§. 551. 560.), consequen-

sequenter ejusdem non interfit, sive mandatum adimpleatur, sive minus; *mandans mandatum pro lubitu revocare potest, antequam fuerit adimpletum.* Quoniam tamen mandatum subsistit, quamdiu non revocatur; *si mandatum jam adimpleri cepit, aut impense ejus adimplendi causa factæ, mandans indemnem mandatarium præstare tenetur (§. 557.).*

§. 566.

Cum mandans sit minister obligationis contrahendæ (§. 553.); *mandatum morte mandantis extinguitur (§. 430.).* Enimvero *si mandans expresse velit, mandatum adimpleri, etiamsi se mori contingat, antequam adimpleatur, cum ad hoc se obligaverit mandatarius (§. 551.); mortuo etiam mandante illud adimplendum.* Eodem modo patet, *si mandetur in casum mortis, vel quod post mortem mandatoris faciendum, mandatum post mortem ejus adimplendum.* Et quoniam *mandatarius ignorans mandantem mortuum esse, si mandatum adimplet, non agit, nisi ad quod agendum se obligaverat (§. cit.), veluti si emit merces mandatas, & quod sub conditione indemnitas in se suscepisse intelli-*

An mandatum post mortem mandantis adimpleri possit.

gitur (§. 557.); *indemnis præstandus est.* Idem eodem modo intelligitur de eo, qui, ignorans mandantem mortuum esse, cum mandatario contrahit, mandato manifesto confisus (§. 553.). Ast cum mandatarius, qui novit mandantem mortuum esse, si contrahit cum eo, qui ignorat & mandato manifesto confidit, culpa sua det damnum ei, cujus intererat, contractum non fuisse (§. 269.); huic tenetur ad id, quod interest (§. 415.).

§. 567.

De morte
mandatarii.

Cum mandans non intelligatur negotium commisisse huic personæ, quam quod de ipsius diligentia ac fide se satis certum existimavit; *mandatum personale est* (§. 400.), consequenter cum obligatio inde orta (§. 551.) non egrediatur personam mandatarii (§. 402.), ejus morte *mandatum solvitur.* Et ob eandem rationem, *quod tibi mandatum, alii mandare nequis, sine consensu mandantis, nisi tuo periculo.*

§. 568.

De renun-
ciatione
mandati.

Mandatum renunciare dicitur mandataris, quando mandanti significat, se mandatum, quod susceperat, adimplere nolle. *Tempestiva vocatur renunciatio*, quando
man-

mandatoris non interest, si mandatarius mandatum exequi nolit; *ast intempestiva*, si per renunciationem damnum aliquod sentiret mandans. Cum mandatarius mandanti obligetur ad mandatum adimplendum (§. 551.); *sine justa causa*, hoc est, *nisi impedimentum inevitabile ac insuperabile objiciatur*, *mandatum renunciare non licet*, consequenter *si renunctio intempestive facta*, *mandatarius tenetur ad damnum datum resarciendum & ad id, quod interest, mandatum adimpletum non fuisse* (§. 554.). Quoniam vero ex tempestiva renuntiatione damnum nullum sentit mandans; *mandatarius quoque ob tempestivam renuntiationem ad nihil tenetur*: id quod etiam intelligitur in eo casu, quo *impedimentum inevitabile ac insuperabile supervenit*; cum obligatio non extendatur ultra id, quod in potestate est (§. 60.).

§. 569.

Fidejussio est contractus beneficus, quo quis ei, cui alius obligatus est, vel obligandus, se gratis obligat, quod ipse prestare velit, nisi alter praestet, quod debet. Qui pro altero obligato, vel obligando se gratis obligat, *Fidejussor* vocatur; is vero,

De fidejussione & obligatione fidejussoris.

vero, pro quo fidejubetur, *debitor principalis*; unde & hujus *obligatio principalis* appellatur; fidejussoris autem *accessoria*. Patet autem, *obligationem principalem non tolli, nec variari obligatione accessoria*, item *fidejussorem & debitorem principalem ad idem obligari debitum, nisi quod obligatio fidejussoris conditionata sit*. Patet etiam, *fidejussionem accedere posse ad quamlibet obligationem, ac fieri in securitatem debiti*, consequenter *non ante validam esse, nisi ubi obligatio principalis fuerit contracta, & si principalis nulla sit, accessoriam nullam esse*. Hinc ulterius sequitur, *ut, si principalis debitor non fuerit solvendo, fidejussor solvere teneatur; cum tamen non ante constet, eum solvendo non esse, quam ubi fuerit excusatus, hoc est, in facultates ejus inquisitum; debitor principalis ante sit excutiendus, quam fidejussor ad solvendum adigi possit, nisi aliter conventum fuerit (§. 342.)*.

§. 570.

Quo usque
extendatur
obligatio fi-
dejussoris.

Cum fidejussoris & debitoris eadem sit obligatio (§. 569.); *si debitor principalis solvit, fidejussor liberatur, & si fidejussor solvit, debitor principalis liberatur*. Quoniam

niam tamen nemo locupletior fieri debet cum damno alterius (§. 271.); *si fidejussor solvit, principalis debitor eidem manet obligatus*, cumque jus suum creditor eidem cedere possit (§. 342.), *facta cessione fidejussor suum repetit tanquam debitum contractum* (§. 338.), *non vero urget, ut damnum datum sibi reparetur.* Enimvero cum nemo alterum sibi obligare possit contra voluntatem suam (§. 78.); *si quis pro invito fidejubet ac solvit, debitor principalis ad nihil ipsi tenetur.* Cum vero consentire præsumatur (§. 459.), immo tacite consentiat, qui tacet, quando loqui poterat & debebat (§. 27.); *si quis pro præsentem & patientem fidejubet, hujus consensu fidejussio facta censetur.* Et quia creditor a fidejussore plus juris acquirere non potuit, quam is in ipsum transferre voluit (§. 317.); *si fidejussor se tantummodo obligavit pro debito principali, vel parte ejus, nec ultra debitum principale, vel hanc partem creditori tenetur.*

§. 571.

Cum fidejussor promittat solutionem debiti alieni (§. 569.); *a voluntate fidejussoris pendet, utrum pure, an sub conditione,* De fidejussione pura, sub conditione & in aut diem facta.

aut in diem promittere velit (§. 385. 393.). Quoniam fidejussio in se sub conditione facta intelligitur, scilicet si debitor principalis non solvat (§. 569.); pure fieri intelligitur, si se constituit correum debendi (§. cit. & §. 424.). Quodsi ergo fidejussor pure se obligat, non excusso debitore principali ad solvendum debitum adigi potest: quodsi tamen creditor ab eo totum consequi non possit, regressus eidem patet ad debitorem principalem, ut, quod deficit, consequatur (§. 424.). At si fidejussor sub conditione, vel in certum diem fidejussit, non nisi conditione existente, vel die veniente, debitore principali excusso (§. 569.), ad solvendum adigi potest (§. 395. 396.).

§. 572.

De termino solutionis, inscio vel invito fidejussore prorogato.

Quoniam interest fidejussoris, ne terminus solutionis differatur, cum fieri possit, ut, qui nunc solvendo est debitor, esse desinat; qui fidejubet pro debito nunc solvendo, non intelligitur fidejussisse pro debito termino prorogato solvendo. Quamobrem terminus solutionis inscio, multoque minus invito fidejussore prorogari non potest, & si hoc faciat creditor, fidejussor liberatur (§. 317.).

§. 573.

§. 573.

Quia ex fidejussione non plus juris
acquiri potest, quam fidejussores in cre-
ditorem transferre volunt (§. 569. 327.),
& contra ipsos pro vero habetur, quod
suffICIENTER indicant (§. 318.); *si singuli
in solidum se obligarunt, in solidum tenen-
tur; si pro certa parte, non nisi pro certa
parte.* Enimvero *si nihil expresse dictum,*
cum plures fidejussores petantur in ma-
jorem securitatem crediti (§. 569.); *id
actum intelligitur pro toto debito, conse-
quenter singuli pro æqua parte: si tamen
ceteri solvendo non sint, unus totum solve-
re teneatur.*

*De pluri-
bus fidejuf-
soribus.*

§. 574.

Qui pro fidejussore fidejubet, *fide-
jussor succedaneus,* subinde etiam *subalter-
nus,* vel *vicarius* appellatur. Quam-
obrem cum is se obliget creditori ad sol-
vendum debitum, si fidejussor non
solverit; *ad solvendum adigi nequit,
nisi fidejussore excusso, nec, utpote obli-
gatus pro eo, quod solvit fidejussor,
obligatio inter ipsum & fidejussorem di-
viditur.* Et quoniam fidejussor succe-
daneus se obligat pro obligatione fide-
jussoris, quemadmodum fidejussor pro obli-

*De fidejuf-
sore succe-
daneo.*

obligatione debitoris; quæ valent de fidejussore principali respectu debitoris, eadem valent de fidejussore succedaneo respectu principalis (§. 569.): immo cum fidejussor succedaneus succedat in locum principalis, idem quoque jus ipsi competit respectu debitoris principalis, quod fidejussori principali respectu ejusdem (§. cit.).

§. 575.

De fidejussore indemnitate.

Fidejussor succedaneus in specie *Fidejussor indemnitate* vocatur, si creditori se obligat ad omne id, quod nec a debitore principali, nec a fidejussoribus principalibus consequi potest. *Fidejussor* itaque *indemnitate* prorsus indemnem præstat creditorem. Enimvero si quis obligat fidejussori pro obligatione ipsi propria, scilicet promittendo, quod a se recuperare debeat, quod solvere coactus fuit; siquidem a debitore principali recuperare non possit, eum *Fidejussorem indemnitate* fidejussoris appellare lubet. *Fidejussor* itaque *indemnitate* fidejussoris creditori nullo modo obligatus, nec obligari potest, ac inscio creditore & debitore principali se obligare potest. Patet etiam, banc fidejussionem saltem fieri in securitatem fidejussoris, consequen-

quenter, si is nihil solvit, in nihil tenetur: immo si solvit, non tenetur, nisi debitore principali excusso.

§. 576.

Si quis se obligat pro facto vel non facto alterius, cum se obliget pro obligatione, quæ ex non facto vel facto alterius enascitur, adeoque tendit ad aliquid restituendum, vel reparandum; pro facto negativo fidejubens tenetur in omne id, quod interest, principaliter obligatum fecisse, quod non facere debebat, vel si pro positivo fidejubet, in id, quod interest, principaliter obligatum non fecisse. Exemplum esto, si pro fide famuli, quem commendas, fidejubes, vel si pro mandatario.

De fidejussione pro facto alieno.

§. 577.

Quia fidejussor se obligat pro obligatione aliena (§. 569.); in plus obligari nequit, quam debitor principalis, consequenter si plus promiserit, tenetur in eam partem, quam debet principalis. Ast quia etiam pro parte saltém fidejubere potest (§. 573.); in minus obligari potest. Quamobrem cum plus sit statim dare, quam post tempus dare; fidejussor compelli nequit ad solutionem ante terminum, etsi notorium sit, debitorem principalem non esse solvendo.

An fidejussor in plus vel minus obligari possit.

(Wolffii Instit. J. N. & G.) U §. 578.

§. 578.

De fidejussione jurata & in scripturam relata.

Cum *juramentum* actum non obligatorium in obligatorium vertere nequeat (§. 446.); *fidejussionem invalidam validam efficere nequit.* Et quia obligatio nascitur ex promissione (§. 380.); *fidejussio fieri potest per epistolam & per alium (§. 403.), nempe ministrum (§. 429.).* Et quamvis *fidejussio valeat sine scriptura & antequam in scripturam redigatur, nisi expresse aliter fuerit conventum (§. 445.):* cum tamen obligatio non extendatur ultra id, quod dictum est (§. 318.); *eam in scripturam redigi consultum est: & si fidejussor terminos artis in eadem usurpatos non intelligat, iidem ipsi sufficienter explicandi (§. 386.).*

§. 579.

De expromissione.

Expromissor dicitur, qui alterius obligationem in se transfert, seu pro altero obligato aut obligando ita se obligat, ut ipse suo nomine tanquam debitor principalis præstet, ad quod præstandum alter erat obligatus. *Expromissor itaque induit personam debitoris principalis, nec hic creditori amplius manet obligatus, consequenter si is solvendo non fuerit, creditori*

non

non datur regressus ad debitorem principalem, etsi hic solvendo sit. Cumque expromissio sit negotium, quod inter creditorem & expromissorem ualce geritur; expromissor a debitore principali repetere nequit, quod pro eo solvit, nisi aliter fuerit pacto speciali, cum debitore principali inito, consentum (§. 438.): jure tamen interno, si expromissor ei, cujus causa promittitur, nihil debet, quod solvit, restituendum (§. 271.). Idem etiam intelligitur de debitore principali, si expromissor solvendo non fuerit. Sane expromissio fieri potest animo donandi, & quia jam expromissori aliunde satisfactum: id quod in expromissione non attenditur (§. 318.). Quodsi quis ideo expromittit, quia debitori principali ad quid praestandum obligatus, expromissione in tantum liberatur, in quantum eadem alteri se obligat; utique enim hoc animo expromissio facta intelligitur (§. 318.). Ceterum non minus fidejussio, quam expromissio indefinite facta in omne id, quod dabitur, valet; cum voluntatis tuæ sit, quomodo fidejungere & expromittere velis (§. 353.).

CAPUT XII.

DE

ACTIBUS PERMUTATORIIS,
SEU CONTRACTIBUS ONEROSIS.

§. 580.

De contractibus onerosis in genere.

Actus permutatorii dicuntur etiam *Contractus onerosi*. Quamobrem cum in contractibus onerosis res & facta invicem permutentur (§. 467.), nemo autem alteri gratis dare, vel facere teneatur, si vicissim dare, vel facere potest (§. 473.); *in contractibus onerosis observanda æqualitas*, scilicet ut, quantum præstat unus, tantundem vicissim ipsi præstandum ab altero sit, consequenter *contractu oneroso adimpleto, neuter contractentium plus, vel minus habet, quam ante eundem habebat*, ac propterea *ex contractu neuter fit locupletior* (§. 271.). Quamobrem *si contractentes scientes atque volentes ab æqualitate recedant, contractus mixtus est ex benefico sive gratuito & oneroso*.

§. 581.

Si inæqualitas insit contractui.

Quia in contractu oneroso æqualitas observanda (§. 580.); *inæqualitas in contractu oneroso illicita* (§. 51.). Quamobrem cum

cum eadem pars altera defraudetur (§. 286.); *qui plus accepit, tantundem alteri restituere debet, quantum plus habet (§. cit.), ac propterea ob inaequalitatem contractus non rescinditur.* Dicitur nimirum *Contractus rescindi*, quando pro nullo declaratur, qui ipso jure nullus non est, seu subsistit.

§. 582.

Contractus onerosus, quo res datur pro re, sive corporalis, sive incorporalis, *Permutatio* est. Quoniam non nisi dominus rem dare potest (§. 258.); *si unus contrahentium det rem alienam, permutatio nulla est.* Et cum datio sit translatio domini (§. cit.), id vero transeat in acceptantem nuda voluntate domini sufficienter declarata (§. 317); *permutatio naturaliter perficitur mutuo consensu (§. 27.), quamprimum scilicet in rem pro re tradendam consentitur, permutatio perfecta est, consequenter contrahentes sibi invicem obligantur ad res tradendas (§. 320.), quamvis mutuo consensu traditio differri possit in certum tempus (§. 314.).*

Permutatio quid & quomodo perficiatur.

§. 583.

Quomodo pecunia & usus permutetur, item res sua cum sua.

Cum in permutatione res omnes dari possint (§. 582.), pecunia vero, tanquam corpus considerata, non tanquam pretium rei, æquiparetur rei; pecunia quoque numerata tanquam corpus considerata permutari potest. Et quia usus rei datur, si datur jus re utendi; permutatio est, si do usum rei meæ pro usu rei tuæ (§. cit.). Immo cum operæ similiter æquiparentur rebus (§. 225.); operæ etiam cum operis permutari possunt. Et quoniam res tibi data tua est, si vero tu eandem mihi iterum das, mea fit (§. 258.); res etiam sua cum sua permutari potest, si detur, ut pro eadem detur eadem certo die.

§. 584.

De æqualitate in permutatione observanda.

Cum permutatio contractus onerosus sit (§. 582.), in contractu autem oneroso observanda æqualitas (§. 580.); in permutatione æqualitas observanda, consequenter ut de eadem constare possit, res æstimatæ dandæ sunt, consequenter rei minoris pretii adjiciendum aliud, quod excessum alterius adæquat. Enimvero si quis sciens ac volens plus dat, quam recipit, contractus mixtus est ex permutatione & donatione (§. 582. 475.).

§. 585.

§. 585.

Quoniam in permutatione transit dominium, etiamsi res non statim tradantur (§. 582.); neuter permutantium rem nondum alteri traditam alienare potest (§. 257.): qui vero rem sibi traditam accepit, eam alienare potest, etiamsi ipse rem datam nondum tradiderit (§. 314.).

De alienatione rei permutata.

§. 586.

Jus Romanum in permutatione plurimum recedit a Jure naturæ, ob rationes singulares, quas vide in Jure naturæ nostro Tom. 4. not. §. 879. 880. Quod inque civile est, non confundendum cum eo, quod est Juris naturalis. Tale e. gr. est, quod contractus non ante, validus, nisi ab una parte res tradatur, & per consequens non solo consensu perficiatur.

Scholion de eo, quod civile in hoc contractu.

§. 587.

Contractus onerosus, quo res datur ab uno, & alter pro ea dat pretium eminens, hoc est, eam pecuniæ summam, per quam pretium rei determinatur, dicitur *Emtio venditio*. Qui dat rem, *Venditor*; qui vero pretium, *Emtor* appellatur. Sed res quæ venditur, *Merx* vocatur. Mercium itaque nomine non veniunt res, quæ ve-

Emtio, venditio quid sit.

nales non sunt, & communiter hoc nomen restringitur ad res mobiles.

§. 588.

*Quanam
vendi pos-
sint.*

Cum in emtione venditione pro re detur pecunia, qua æstimatur (§. 587.), pretium vero rerum omnium pecunia definiatur, et hæc pro qualibet re dari possit (§. 494.); *emi ac vendi possunt res omnes corporales, mobiles ac immobiles, & incorporales, pecunia qua corpus, possessio etiam rei propriæ, quam quis amiserat, jus in re, vel ad rem quamcunque, immo etiam res extitura: non tamen res, quæ in rerum natura non existunt.* Quoniam vero res dari nequit nisi a domino (§. 258.); nemo quoque rem vendere potest nisi dominus: *non-dominus rem alienam vendere nequit.*

§. 589.

*De domi-
nio & jure
futuro.*

Dominium futurum dicitur, quod nobis competit in re extitura, quamprimum existit, veluti in frugibus æstatis futuræ, vel in re accipiendâ, veluti in pecunia, quam salarii loco accepturi sumus. Unde simul patet, quodnam in genere dicatur *Jus futurum*. Quamobrem *dominium futurum* continet jus excludendi dominio in re extitura, vel accipiendâ, quando illa existit,

fit, vel accipitur, ceteros omnes (§. 195.), cumque ideo iam contineat aliquod jus præsens, dominium quoque futurum in alium transferri potest. Quoniam tamen actu dominus esse nequis, antequam res existit, vel accipitur; translatione domini futuri potentia efficeris dominus, sed ita, ut statim actu sis dominus, quam primum res existit, vel accipitur. Et eodem modo intelligitur, te voluntate transferentis statim potentia jus acquirere proprium; actu autem, quando ea adsunt, a quibus juris actualitas pendet.

§. 590.

Cum dominium futurum nullum sit, *De emtio-*
 nisi res existant (§. 589.); res extituræ ^{ne rerum}
 non emuntur, nisi sub tacita hac conditione, ^{extitura-}
si existant, consequenter si non existere con-
tingat, nulla est (§. 396.). Quoniam in
 emtione observanda æqualitas (§. 580.),
 consequenter neuter contrahentium ha-
 bet animum aleam subeundi; *si res exti-*
turæ emuntur, vel emenda est certa quanti-
tas, vel pretium ad certam quantitatem con-
stituendum. Quamobrem si in casu priori
 minor quantitas existat, ultra eam ad tra-
 dendum non tenetur venditor, quia emtio
 conditionata, (per demonstr.) si autem ma-

U 5

por

ior nascatur, non nisi ea emta intelligitur, de qua conventum est (§. 318.): aut in casu posteriori, omnes emtæ intelliguntur, & pretium computandum ex eo, quod ad quantitatem constitutum (§. cit.). Enimvero si res extituræ emantur, quantitate non expressa & pretio nullo constituto, cum quantitatis nulla facta mentio; omnes emtæ videntur, quæ extituræ sunt, & quia pretium nondum constitutum fuisse patet, propterea quod non omni tempore idem, tacite consensisse intelliguntur contrabentes in pretium, quod erit illo tempore, quo existunt, commune.

§. 591.

De emtione ad mensuram.

Ad mensuram emi dicitur, si quantitas determinetur, quæ emta esse debet, & pretium ex quantitate quadam certa definiatur, vel res certa tota emitur ea lege, ut ejus quantitas certa mensura determinetur, ex qua pretium ejus definitur. Unde patet, si facta mensura minor deprehendatur quantitas, venditorem pretii partem remittere debere, nisi defectum supplere possit; si vero major, eum superfluum retinere, nisi emtor pretium, si ille velit, augere malit. Enimvero si nulla quantitas exprima-

primatier, totius rei pretium ab emitore solvendum, quod facta mensura quantitati deprebensæ convenit (§. 318. 438.).

§. 592.

Per aversionem emi dicitur, si res certa emitur ita, ut ejus pretium ad nullam quantitatem restringatur, unde computandum. Quamobrem pretium, de quo conventum, solvendum, etsi alia deprehendatur ejus quantitas, facta mensura, quam putabatur (§. 318. 438.).

De emione per aversionem.

§. 593.

Quia non dominus rem alienam vendere nequit (§. 588.), consequenter rei alienæ venditio nulla est; res aliena emta domino sine pretio restituenda (§. 261.); venditor autem emitore pretium restituere tenetur (§. 271.), consequenter, rem venditori restituere non licet, ut ab eodem pretium recuperes.

De re aliena vendita.

§. 594.

Cum res tibi vendita tua sit, etsi nondum tradita (§. 587. 320.); si ea alteri denuo vendatur, venditio nulla est (§. 588.). Enimvero cum nuda venditionis promissione in te non transferatur dominium rei vendendæ, sed saltem jus exigendi, ut eam

De re bis vendita.

eam mihi, non alii vendas (§. 379. 587.); si rem, quam mihi vendere promissisti, alii vendas, venditio valida est (§. 257.); mihi tamen teneris ad id, quod interest, rem mihi venditam non fuisse (§. 415.).

§. 595.

De re in genere emta.

Quoniam ex ipsa dominiū notione patet, id non existere nisi in certa specie, rei autem in genere nullum esse (§. 195.); si res in genere vendatur, veluti si tibi vendendo decem modios frumenti in genere, non tanquam partem acervi tibi demonstrati, dominium in efferentem non ante transit, quam si in specie datur.

§. 596.

Quando emtio venditio perfecta.

Ex emtione venditione datur res pro pecunia (§. 587.). Quamobrem cum pecunia in dominio esse nequeat, nisi quatenus in corporibus consistit, nec certa sit, nisi corporibus demonstratis, consequenter dominium in pecuniam transferri nequeat, nisi datis, vel demonstratis corporibus; naturaliter emtio venditio perfecta est, quamprimum de pretio conventum & emtor ad solvendum pretium paratus (§. 317.), ac emtione perfecta statim nascitur obligatio venditoris ad rem tradendam,

emto-

emptoris vero ad pretium statim solvendum.

Nimirum solutio pecuniæ est actus, quo dominium & possessio pecuniæ debitæ una transfertur; consequenter traditionem & dationem una continet (§. 258. 320.), & pecunia solvitur, si ei, cui debetur, numeretur.

§. 597.

Fidem de pretio habere dicitur venditor emptori, vel *fidem emptoris sequi*, si verbis emptoris de pretio solvendo confidens, nec de eo solvendo sibi quocunque alio modo caveri, vel satisfieri jubens, mercem tradit. *Fidem de pretio itaque habere, vel fidem alterius sequi, est quasi accipere.* Quamobrem cum venditor fidem de pretio habens emptori idem accepisse & pecuniam emptori mutuo dedisse videatur (§. 528. 323.); *emptio venditio perfecta, quamprimum de pretio conventum & fides de eo habetur.* Nimirum venditor cum nolit rem dare nisi pro pretio; *dominium rei non ante transit in emptorem, nisi quando venditor vel actu accipit pretium, vel de eo accipiendo certus est.* Patet autem (§. 314.), a venditoris voluntate pendere, *utrum velit pretium sibi statim solvi, an fidem de pretio habere emptori, aut de eodem sibi*

Si fides de pretio habeatur.

sibi alio modo cautum iri, veluti fidejussione (§. 569.), aut expromissione (§. 579.).

§. 598.

*De re suo
pretio con-
vento em-
tori tradita.*

Quoniam emtio venditio non perficitur, nisi res certa pro pretio certo detur (§. 587.); si venditor mercem dat & tradit, quamvis de pretio nondum fuerit conventum, emtori fidem de pretio habet, (§. 597.), & hic tacite consentit in pretium commune illius temporis, quo mercem accepit.

§. 599.

*De pecunia
& re pro
re data.*

Similiter quia in emtione venditione datur pecunia, siue pretium pro re (§. 587.), in permutatione autem res pro re (§. 582.); si quis dat rem pro re & pecuniam tanquam additamentum, contractus permutatio est: si vero pecuniam pro re & rem tanquam supplementum pretii, emtio venditio.

§. 600.

*Quando
pretium
augere, vel
imminuere
liceat.*

*Cum usus pecuniæ sit aliquid æstimabile; quatenus lucrosus; plus solvit, qui statim solvit, vel solutionem anticipat, quam qui solutionem differt. Quamobrem ob dilationem solutionis pretium rei augeri potest, ob solutionem anticipatam minui: non tamen licet augere ob dilationem, si quis
omni*

omni tempore paratus est ad pretium solvendum, quando pecunia indiget venditor.

§. 601.

Similiter quia opportunitas rem suam vendendi, aut aliam ab alio emendi, aliquid æstimabile est, præsertim si interfit venditoris, ut sua vendat, emtoris ut emere possit; datur enim in priori casu præmium ei, qui fecit, ut vendere, in posteriori, ut emere potuerimus, emtore nimirum in illo, venditore in hoc quæsito; *si interest venditoris, ut rem statim vendat, aut ejus causa emitur, viliori pretio emere licitum, & si interest emtoris, ut res vendatur, aut ejus causa venditur, majore pretio eam vendi iniquum non est.*

De emtione venditoris causa & contra.

§. 602.

Cum nemo locupletior fieri debeat cum damno alterius (§. 271.); *si venditor in pretio indicando erravit & vero majus ab emtore accepit, quod plus accepit, reddere tenetur: ex adverso si pretium vero minus solutum, quod vero deest, supplere debet emtor, aut, si nolit vero pretio emere, mercem restituere ac, quod solvit, pretium recipere.* Quoniam jus naturæ non distinguit inter plus & minus, sed nullam prorsus

De pretio majore, vel minore per errorem soluto.

fus fert læsionem; *naturaliter contractus rescindi potest ob quamlibet læsionem.* Ceterum ob eandem rationem *idem valet, si per ignorantiam solvatur pretium majus, quod verum putabat emtor.*

§. 603.

De pretii determinatione in arbitrium tertii, emtoris, venditoris collata.

Quoniam perinde est, sive emtor & venditor inter se de pretio conveniant, sive ejus determinationem in arbitrium tertii vel certi, vel incerti conferant; *determinatio pretii in arbitrium tertii collata naturaliter valet, nisi a communi seu vero nimis recedat (§. 271.):* cumque determinatio ideo in arbitrium tertii conferatur, ne metuenda sit læsio ex contractu; *is, in cujus arbitrium confertur, peritus rei æstimator esse debet.* Enimvero cum in contractibus pro vero habendum, quod sufficienter indicatum, (§. 318.), nec lege naturæ permissum, ut faciant contrahentes, quod officiis repugnat (§. 42. 57.); *ex circumstantiis æstimandum, quinam fuerit animus contrahentium, seu qua de causa determinatio pretii in arbitrium emtoris, vel venditoris collatum, & jure interno reguntur istiusmodi emtiones per officia.*

§. 604.

§. 604.

Cum pactum errantis nullum sit, si error ei dedit causam (§. 405. 438.); si res alia pro alia vendatur, ac ematur, sive sit alia quoad corpus, seu in individuo, sive quoad materiam, ut vel tota, vel ex parte ex alia materia constet, quam putabatur, emtio venditio nulla est. Pater etiam exinde, quod in hoc actu committatur fraus vel consilii, vel eventus, utraque non ferenda (§. 286.). Idem eodem modo intelligitur, si emtor vel expresse indicet, vel aliunde id sufficienter appareat, quod ob qualitatem quandam rem emat, alias eam non emturus, & circa qualitatem erretur, veluti si vinum recens vendatur pro veteri.

§. 605.

In emtione venditione translatio fit dominii rei a venditore in emtorem (§. 587.). Quamobrem cum a domini voluntate dependeat, quomodo dominium rei suae in alterum transferre velit (§. 314.), & a voluntate accipientis, utrum id eodem modo habere velit, an nolit (§. 316.); pro lubitu emtoris & ven-

De pactis emtioni venditioni adjectis. Et de eadem in diem, & ad certum tempus facta.

(Wolffii Instit. J. N. & G.) X dito

ditoris emtioni venditioni adjici possunt pacta, quæ jus ex illa quæsitum immutant, & novas quasdam obligationes producant, utique servanda (§. 438.). Hinc sequitur, ut, si in diem res vendatur & ematur, emtio venditio statim perfecta, sed ad eam consummandam non obligentur contrahentes, antequam dies venerit: & ex adverso, si res vendatur ea lege, ut sit emta per certum tempus, emtio venditio statim consummanda, tempore autem præterlapsò finiatur.

§. 606.

De emtio-
ne sub con-
ditione re-
solutiva.

Cum (vi §. præc.) etiam emtio venditio contrahi possit sub conditione resolutiva & pœna pœnitentiæ; si ita conveniatur, ut, nisi pretium intra certum tempus solvatur, res sit inemta, emtio venditio statim perfecta, sed pretio intra tempus conventum non soluto, resolvitur (§. 397.), & si ita conveniatur, ut intra certum tempus emtori a contractu recedere liceat, recedens vero certi quid præstet venditori, venditor interea rem alii vendere nequit, in emtorem collatum est jus pœnitendi, emtor vero penam pœnitentiæ præstare tenetur.

§. 607.

§. 607.

Similiter cum etiam sub conditione *De emtione*
 suspensiva emtio venditio contrahi possit *sub conditio.*
 (§. 605.); si sub certa conditione emtio *ne suspensi-*
 contrahitur, antequam conditio existat, *va & pin-*
 emtio perfecta non est, nec ad eam consum- *guioris em-*
 mandam tenentur contrahentes, & illa de- *toris.*
 ficiente nulla est (§. 396.): pendente tamen
 conditione pœnitere non licet, cum spes
 perfectum iri emtionem neutri parti au-
 ferri possit (§. cit.). Specialis conditio
 est, si emtor pinguior haberi possit.
 Quodsi ergo ita conveniatur, ut res sit
 inempta, si emtor pinguior haberi possit in-
 tra certum tempus, emtio statim perfecta,
 pinguiori tamen emtori eam vendere potest
 venditor: alit si ita conveniatur, ut res sit
 empta, nisi intra certum tempus emtor pin-
 guior haberi possit, emtio tum demum per-
 ficitur, si pinguior sese non obtulerit, in-
 terea tamen temporis pœnitere non licet.
 Nimirum in casu priori conditio re-
 solutiva est, in posteriori suspensiva
 (§. 315.).

§. 608.

Pactum, quo ita convenitur, ut res *De additi-*
 sit inempta, si intra certum tempus em- *one in diem.*

tor pinguior offeratur, vel ut sit empta, nisi offeratur; dicitur *Addictio in diem*; & in casu quidem priori *pura*, in posteriori *conditionata*. Vocatur autem *Emtor pinguior*, qui meliorem offert conditionem, quam primus; & *Conditionis melioris* nomine venit, quicquid ad utilitatem venditoris pertinet, veluti si pretio quid addatur, si solutio offeratur in moneta majoris bonitatis intrinsecæ, si statim solvatur. Quoniam *pacta naturaliter per se obligant* (§. 438.); *naturaliter quoque contractui cuicumque adjici possunt ex intervallo*, consequenter etiam *addictio in diem ex intervallo adjici potest*. Cum vero in hoc pacto id agatur, ut emptio vel rescindatur, vel non perficiatur, conditione meliore ab alio oblata, minime autem, ut venditor, si eum preniteat, contractum pro lubitu rescindere, vel non perficere possit (§. 607.); *venditor ipse conditionem meliorem offerre non potest*. Id vero adhuc notandum est, *addictionem in diem fieri posse vel in gratiam venditoris, vel in gratiam emptoris*. Et in casu primo facile intelligitur, *venditor liberum esse, utrum conditionem meliorem acceptare, an primam sequi malit; in altero*

tero autem conditione meliore oblata, em-
torem ab obligatione statim liberari, &
venditorem vel conditionem acceptare, vel
rem recipere teneri. Patet etiam porro,
venditorem emtori primo indicare non te-
neri, quod et qualis conditio offeratur
antequam offerenti rem vendat, nisi ex-
presse hoc fuerit conventum, ut res emta
manere debeat, si ille eandem conditionem
adimplere velit. Quoniam vero emtori
perinde est, siue alius emtor rem acci-
piat, siue venditor eam retineat sibi,
conditione meliore oblata, nec sibi reti-
nens quicquam committat, quod est
contra jus primi emtoris (§. 83.); si me-
lior conditio offertur, venditor rem sibi
retinere potest, nisi expresse, ut ante, fue-
rit conventum.

§. 609.

Lex commissoria in genere vocatur *De lege*
pactum, quo ita convenitur, ut, nisi *commissoria.*
præstetur, quod ex alio contractu debe-
tur, debitor amittat, quod ex eo habere
decebat. Et tunc id, quod amittitur, di-
citur *committi*. Et in specie in præsentis
contractu *Lex commissoria* dicitur pactum,
quo ita convenitur, ut, nisi emtor intra

certum tempus pretium solvat, res sit inempta. *Pactum* itaque, cui *lex commissoria addita*, statim resolvitur, *conditione resolutive*, quæ eidem inest (§. 315.), existente. Et propterea si *emptio sub lege commissoria contracta*, & pretium intra tempus præstitutum non fuerit solutum, *dominium rei venditæ confestim ipso jure redit ad venditorem*. Cum venditor cum damno emptoris locupletior fieri nequeat (§. 271.); si emptor partem pretii solvit, *emptione commissa*, ea ipsi restituenda. Et quoniam *emptio in gratiam venditoris tantummodo resolvitur*; si *lex commissoria in ipsius gratiam addita*, in ipsius utique *arbitrio positum est*, utrum ea uti velit, nec ne. Quoniam effectus legis commissoriae pendet a *conditione resolutive*, quæ eidem inest; si *conditio quæcunque resolutive emptioni & in genere contractui*, sive pacto cuicunque adpiscitur, *clausula adjecta hæc legi commissoriae æquivalet*. Atque ea de causa *adjectio istiusmodi conditionis*, qua, quod ex pacto haberi debebat, committitur & ipsum pactum resolvitur, *clausula commissoria appellatur*.

§. 610.

Pactum, cui adjicitur conditio quæ- De pacto
 cunque resolutiva, vulgo *resolutivum* resolutivo
 dicitur; cujus ideo species sunt lex com- ex nunc &
 missoria & addictio in diem sub condi- ex tunc.
 tione resolutiva. Vocatur autem *reso-*
lutivum ex nunc, quando contractus re-
 tro resolvitur, quasi ab initio statim
 fuisset nullus; & *ex tunc*, quando con-
 tractus resolvitur eo, qua conditio, ex-
 istit, tempore, ut ab eo demum ha-
 beatur pro nullo. Quoniam naturaliter
 a voluntate *paciscentium* dependet, quo-
 modo convenire velint (§. 385. 438.);
 in ipsorum quoque *arbitrio positum est*,
utrum conditione resolutiva existente pa-
ctum resolvi debeat ex nunc, an ex tunc.

§. 611.

Quodsi ita conveniatur, ut, si rem De Jure
 emtam iterum vendere volueris, eam retractus.
 mihi, vel tertio cuidam certo vendere
 debeas, vel ut alii vendere non liceat,
 si ego, vel tertius ille idem pretium sol-
 vere velimus, quod solveret alius; pa-
 ctum emtioni venditioni adjectum dici-
 tur *Pactum de retrahendo*; & jus ex hoc

pacto acquisitum. *Jus retractus* appella-
 tur, in jure civili cum additio *Jus retra-*
ctus conventionale, quia ex pacto descen-
 dit; in oppositione ad legale, quod cer-
 tis personis lege tribuitur ac mere civile
 est. *Jus hoc retractus est jus prælationis,*
eodemque imminuitur jus alienandi (§.
 257.), *sed sine damno domini* (§. 269.).
 Quoniam *Jus protimiseos* vocari solet,
 quo quis præferri debet in eodem actu
 alii, vel aliis; *jus retractus est jus proti-*
miseos, sed non contra. Quia vero *jus*
retractus ex pacto ad emtionem vendi-
 tionem restringitur; *locum non habet, si*
res eidem obnoxia alio titulo quam emtio-
nis venditionis alienatur, veluti si done-
 tur, vel permutetur (§. 318.). Cum
 naturaliter quilibet jus suum alteri cedere
 possit (§. 342.); nisi personale fuerit (§.
 400.); *jus quoque retractus cedi potest,*
nisi vel expresse fuerit dictum, ne alii ce-
datur, vel aliunde appareat; id ad perso-
nam retrahentis esse restrictum (§. 318.).

§. 612.

Pactum de
retroven-
dendo & de
redimendo.

Si ita conveniatur, ut quando tibi
 visum fuerit, vel certo tempore, vel in-
 tra certum tempus rem venditam tibi re-
 dimere

dimere liceat; pactum, quod emtioni venditioni adjicitur, dicitur *Pactum de retrovendendo, vel retrovenditionis*. Quamobrem emtor quidem obligatur ad rem retrovendendam, venditor autem minime ad eam redimendam. Ab hoc pacto cum omnino differat, si ita conveniatur, ut res vendita vel certo tempore, vel intra certum tempus redimi debeat; lubet id *Pactum de redimendo* appellare. Et ex pacto de redimendo venditor obligatur ad rem redimendam, non vero emtor ad eam iterum vendendam. Cetera intelliguntur de utroque pacto, sicuti de ceteris omnibus adjectis, ex eo, quod dictum, vel alio modo sufficienter indicatum est (§. 318.).

§. 613.

Quamprimum ex contractu emtionis Cujusnam venditionis pactis quibuscunque adjectis dominium in emtorem transit, cum is jam sit dominus, & venditor esse desierit (§. 195.); omne quoque commodum, quod ex re percipi potest (§. 198.), & omne deteriorationis, amissionis & interitus periculum ad emtorem pertinet (§. 243.). Atque inde facile in casu quolibet definitur,

X 5

tur,

tur, cujusnam sit commodum & periculum naturaliter. Quoniam vero naturaliter conveniri potest, prouti visum fuerit contrahentibus (§. 393. 438.); *ita etiam conveniri potest, ut sub certa conditione, vel certo tempore rei venditæ dominium maneat penes venditorem, commodum tamen & periculum sit penes emptorem, vel contra; immo ut dominium cum periculo transeat in emptorem, commodum tamen sub certa conditione, vel certo tempore pertineat ad venditorem.*

§. 614.

De emptione rei gustu aut inspectione probanda.

Si res, quæ gustu demum probetur, aut inspiciatur, vendatur, veluti si tibi venditur vinum in cella mea, gustu probandum; ea non nisi sub hac conditione intelligitur empta, si tibi probetur, consequenter periculum & commodum non ante ad emptorem pertinet, quam si degustata, vel inspecta probatur (§. 613.).

§. 615.

De commo- do & periculo rerum alternative venditarum.

Cum emptori dominium in re alternative vendita ante opinionem nullum competat (§. 195.); si duæ res alternative vendantur, ita ut optio detur, quamnam eligere

eligere velit, antequam optio facta est, commodum atque periculum utriusque ad solum venditorem spectat (§. 613.).

§. 616.

Quia emptio non perficitur, nisi pretium statim solvatur (§. 596.), aut venditor in dilationem consentit (§. 597.); si de pretio fuerit conventum, et venditor in dilationem consentire non vult, emptio nulla est, consequenter si redux pretium statim solvere velis, eam tibi pro eodem dare non tenetur. Cumque in mora sis, si convento tempore pretium non solvas (§. 417.); venditori prestare debes, quantum valet usus pecuniæ a die moræ (§. 419.).

De venditore in dilationem pretii non consentiente & interesse moræ.

§. 617.

Res evinci dicitur, si quis eam ob jus, quod in ea habet, nec exercere potest, nisi eam in potestate sua habeat, a possessore aufert, veluti si res a non-domino emta a domino vindicatur (§. 262.). Evictionem vero prestare dicitur, qui satisfacit alteri pro damno ob rem evictam eidem obveniente. Quoniam possessor quilibet præsumitur dominus, nisi prostant rationes probabiles in contrarium (§. 455.).

De evictione.

(§. 455.); consequenter emtor cum venditore tanquam cum domino contrahit, nisi noverit rem esse alienam; *emtionē inest tacita hæc conditio, ut evictio præstetur*, consequenter *naturaliter opus non est eam demum expresse promitti: præstationi tamen evictionis renunciari potest* (§. 342.). Quoniam qui sciens a non domino emit, se nonnisi possessionem emere novit (§. 588.), consequenter in periculum evictionis consentit (§. 593.); *ad præstandam evictionem rei alienæ venditor scienti non obligatur*. Et quia non minus quis jus, quod in re vendita habet, evincere potest; *venditor quoque evictionem juris cujusdam, quod tertius in re habet, præstare obligatur*. Enimvero donator, cum gratis donans (§. 475.) non intelligatur in donatarium transferre voluisse nisi jus, quod in re habet, *donatario ad præstandam evictionem non obligatur*. Mere civile est, quod præstatio evictionis exigatur in donatione remuneratoria, cum ad eam non competat jus perfectum donataria (§. 482.).

§. 618.

De vitio
re emta.

Vitium rei dicitur accidens, quod eidem inhaeret & rem usui suo minus aptam

aptam reddit. Cum res emantur propter eum, quem habere debent usum, consequenter nemo res vitiosas emere velle præsumatur; *vitia rei, quæ in oculos non incurrunt, vel aliunde nota sunt, emtori indicare tenetur venditor, consequenter multo minus ea studiose occultare debet, ne in oculos incurrere possint.* Et quia vitium rei æstimabile quid est, quatenus scilicet rem per se ad aliquem usum aptam ineptam reddit; *vitia pretium rei immi- nuunt; immo si quod vitium rem prorsus inutilem reddit, eam nullius pretii faciunt.* Immo cum non minus fraus eventus, quam consilii sit vitanda (§. 286.); *si res prorsus inutilis fuerit ob vitium latens, pretium emtori restituendum; si vero ad huc usum habere potest, aut alio modo damnum reparari, damnum saltem datum resarciendum (§. cit.).* Haud difficulter patet, *jura, quæ tertius in re emta habet, vitiis annumeranda esse.*

§. 619.

Arrba dicitur pecunia, vel res, quæ ab uno contrahentium datur alteri con- De arrba datione. tractus probandi & confirmandi causa. Ideoque *arrbam sibi dari petit, cujus minime*

xime interest, ne a contractu recedatur; ultro etiam offert is, qui sibi metuit, ne contractus ab altero non adimpleatur, vel nondum perfectus non perficiatur. Patet itaque, arrhæ dationem esse contractum, vel pactum peculiare, & ad quemvis alium contractum, non modo ad emtionem venditionem accedere posse; eadem tamen in contractu, cui accedit, nihil immutari. Enimvero cum de arrha valeat, quod conventum fuit (§. 318.); si arrha detur tanquam pars ejus, quod ex contractu debetur, in id imputatur, si vero detur in securitatem contractus adimplendi, eo adimpleto, restituenda. Ob eandem rationem si arrha datur ea lege, ut in id imputetur, quod ex contractu debetur, si dans impleverit eundem, eam vero retineat accipiens, si non impleverit; pacto non adimpleto, arrham accipiens lucratur: quoniam tamen accipiens in id quidem consentit, ut datori liberum sit, utrum arrham amittere, an contractum adimplere malit, non autem id actum est, ut accipienti integrum sit a pacto discedere, si arrham restituat; accipienti liberum non est, utrum arrham restituere, an contractum adimplere malit. Enimvero si ita convenitur,

ut,

ut, nisi contractum alteruter contrahentium adimplere velit, arrbæ dator cum dispendio arrbæ a contractu recedat, ab eodem vero si accipiens recedat, duplum restituat, cum in arbitrio paciscentium positum sit, ut hanc legem contractui dent (§. 385. 438.), & sub pœna contrahere liceat (§. 410.); naturaliter contractus revocabiliter, sed sub pœna initus intelligitur. Similiter si ita conveniatur, ut, si arrbæ dator a contractu recedere velit, eam perdat, accipiens vero duplum in eodem casu restituat, salvo tamen jure ejus, qui contractum adimplere velit, cum sub pœna pœnitentiæ ita contrahatur; contractus cum dispendio arrbæ, vel dupli restitutione subsistit. Patet autem in hoc casu cum arrhis fortius contrahi, quam sine arrhis; cum major introducatur obligatio contractum adimplendi (§. 35.). Si de arrba nihil speciale fuerit conventum, cum ea detur tanquam indicium contractus iniri & constantiæ voluntatis; cum dispendio arrbæ a contractu recedere non licet, consequenter contractu adimpleto, aut, si eum adimpleri non amplius integrum est, præstito interesse (§. 415.), arrba restituenda, aut, si in pecunia consistat, in id, quod

quod debetur, imputandum. Quoniam denique, si alter est pacto jam aliquid præstitit, dum ab eo discedit, ego ipsi nihil restituere teneor (§. 443.); si emtor parte pretii jam soluta, vel arrba data, re tamen nondum tradita, a contractu recedat, venditor ab eodem recedens partem pretii jam solutam, vel arrbam datam restituere non tenetur.

§. 620.

*Locatio
conductio
quid &
quoruplex.*

Locatio conductio vocatur contractus onerosus, quo certus rei usus conceditur, aut certa opera præstatur pro certa mercede. Pretium, quod solvitur pro usu rei, præsertim immobilis, vocatur *Pensio*. Qui pro usu rei mercedem solvit, *Conductor rei*; & is, cui operæ pro mercede præstantur, *Conductor operarum* appellatur; qui vero pro mercede concedit usum rei, *Locator rei*; & qui pro operis suis eandem accipit, *Locator operarum*. In specie conductor ædium, *Inquilinus*; agri, *Colonus*; operis faciendi, *Redemptor* appellatur: qui postremus idem est cum locatore operarum, veluti si faber lignarius contrahit cum te de ædibus certo pretio excitandis.

§. 621.

§. 621.

Cum ad perfectionem contractus locationis conductionis nil amplius requiratur, quam ut locator promittat concessionem usus, vel operas praestandas pro mercede solvenda, & conductor solutionem mercedis pro usu rei, vel operis praestandis (§. 620. 380.); *quamprimum locator & conductor convenerunt de mercede pro usu rei, vel operis praestandis, locatio conductio perfecta est: perfecto autem contractu locator obligatur ad usum rei conventum, consequenter rem isti usui, ad quem eam conduxit, aptam, vel operas promissas praestandum, & conductor ad mercedem solvendam, etiamsi re, vel operis locatoris uti non potuerit, modo is interea rem, vel operas alii non locaverit; cum tunc ipse a contractu discesserit (§. 442.), nec ullum damnum datum sit locatori a conductore, quod foret resarciendum (§. 269. 270.).*

Quando contractus perfectus, & nascentes inde obligationes.

§. 622.

Quoniam locator rei in conductorem transfert jus re utendi, quomodo conventum fuit (§. 620.); ipse ea interea uti nequit, dum non utitur conductor, & si *De re locata alteri a locatore locata, & quomodo re locata utendum.*

(Wolffii Instit. J. N. & G.) Y interdum.

interea alii locet, merces, quæ datur, huic debetur, cum usus jam sit ipsius; immo ob eandem rationem sine consensu ejus alteri locare nequit: ex adverso conductor re aliter uti non potest, quam conventum fuit, alias furtum usus committit (§. 264.). Immo si aliter utatur, seu re abutatur, locator contractum rescindere potest (§. 442. 581.).

§. 623.

De præstatione operarum.

Similiter conductor non alias operas a locatore exigere potest, quam conventas, nec alio, quam tempore convento (§. 317.), & locator perinde operas tempore convento præstare debet (§. 438.), alias tenetur ad id, quod interest, eas convento tempore præstare non fuisse (§. 415.), cumque a pacto discedat locator; conductori licet, si ita visum fuerit, alterius operas conducere (§. 442.).

§. 624.

De sublocatione.

Si conductor rem, vel operas sibi locatas alii locet, locatio ab ipso facta Sublocatio dicitur. Cum jus utendi re, vel operis in conductorem translatum fit (§. 620.); sublocatio rei conductæ ad eundem usum, ad quem fuerat conductæ, & opera-

operarum ad idem licita, nisi conventum fuerit, ne sublocetur; quoniam tum jus utendi sine potestate sublocandi translatum, nec aliter conductori competit (§. 317.).

§. 625.

Cum nemini gratis dare, vel facere teneamur, si quis vicissim dare, vel facere potest, & in locatione non detur nisi usus rei pro mercede, non vero res ipsa, id quod est rem vendere (§. 587.); *res omnes, quæ usu non consumuntur, tam corporales, mobiles ac immobiles, quam incorporales locari & conducì possunt, itidemque operæ omnes non illicitæ; quia ad illicitas non committendas indispensabiliter obligamur (§. 49. 42.).*

Quænam locari possunt.

§. 626.

Quoniam pretium rerum pecunia æstimatur, ideoque perinde est, siue des pecuniam, siue rem, quæ tanta pecunia æstimatur, in locatione conductione autem datur pecunia pro usu rei, vel operis (§. 620.); *naturaliter locatio conductio est, si pro usu rei, vel operis datur res certa, de qua convenitur, consequenter erit*

An merces in re consistere possit.

Y a etiam

etiam locatio conductio, si partim pecunia, partim res detur.

§. 627.

De mercede tacite conventa.

Cum pro usu rei, vel operis præstanda sit merces conventa (§. 620.); *si de mercede nihil fuerit expresse dictum, tacite consensisse censentur contrahentes in eam mercedem, quæ communiter pro tali usu, vel istiusmodi operis dari solet, aut in eam, quam dederat, qui ante conduxerat. Idem intelligitur, si convenitur, ut detur merces æqua, vel quæ dabitur ab aliis; tum enim danda merces, quæ ab aliis dari solet.*

§. 628.

De pactis adjectis.

Quoniam etiam locationi conductio- ni pacta adjici possunt, prouti commodum visum fuerit contrahentibus, perinde ac in emtione venditione (§. 605.); *de quo in pactis adjectis fuerit conventum, eo standum (§. 438.). Istiusmodi pactum est, quo prohibetur sublocatio (§. 624.), quo usus rei certa lege restringitur, quo convenitur de mercede anticipanda, quo adjicitur clausula commissoria, ut contractus sit nullus, nisi merces certo die solvatur, & statim liceat rem alii locare, ut*
loca-

locatio rescindatur, seu statim cesset, ubi res vendita, vel propriis usibus necessaria fuerit; cum enim jus ex contractu quæsitum invito auferri nequeat (§. 100.), naturaliter non finitur locatio ad certum tempus facta, ubi ante idem vendita, vel propriis usibus necessaria fuerit. Sed de his pactis singulis, qua fieri possunt, non opus est, ut sigillatim dicamus.

§. 629.

Cum *locator non obligetur conductori,* Quando venditio rei locata, aut præstatio operarum per alium non illicita. nisi ad præstandum rei usum conventum (§. 620.); *si eidem rem similem & æque commodam præstet absque ullo ipsius sumtu, rem ut vendat, vel propriis usibus necessariam locatori adimat, injustum non est.* Idem intelligitur, *si, qui operas ipse præstare non potest, substituatur alium æque idoneum, qui præstet.*

§. 630.

Si locator eadem opera pluribus utilis esse possit, cum bis promittere liceat, De eadem opera pluribus locata. quod bis præstari potest (§. 421.), & parum intersit, sive uno actu, sive duobus diversis præstetur; *quin operas tibi locatas alii locare & ab utroque conductore*

mercedem integram accipere liceat, dubitandum non est. Exempli loco esto tabelarius ad literas deferendum conductus. Quoniam vero, *si eadem opera pluribus conjunctim locetur*, omnes conjunctim non repræsentant nisi unum locatorem, consequenter mercedem conjunctim non nisi semel solvere tenentur; *conductores singuli mercedem pro rata solvunt, prouti conventum fuit inter ipsos.* Quod si operæ, quæ non nisi uni præstari possunt, duobus locentur, conductori primo præstandæ (§. 421.).

§. 631.

De relocatione & renunciazione locationis.

Si res, vel operæ ad certum tempus locentur, finito tempore conductoris jus cessat & contractus finitur (§. 317. 318.), consequenter cum locatio & conductio renunciari dicatur, si vel locator conductori, vel conductor locatori significat, se ultra certum terminum ex contractu amplius teneri nolle; naturaliter renunciazione opus non est; nisi expresse fuerit conventa (§. 628.). Quamobrem cum *res, vel opera relocari dicatur, si conductori finito tempore iterum locetur; relocatio novus contractus est, ab anteriore prorsus diversus, consequenter pacta quæcunque eidem*

dem adjici possunt, seu legem quandam eadem dare licet, a priori diversam. Quoniam vero tacite etiam conveniri potest (§. 439.); si locatore non contradicente conductore re ultra tempus conventum utatur, vel renunciatio conventa non fuerit facta, relocatio in modum anteriorem tacite facta intelligitur (§. 441.).

§. 632.

Quodsi duratio contractus in alterutro, vel utriusque arbitrium conferatur, cum mortuus velle desinat; morte ejus, in cujus arbitrium collata est, consequenter in casu posteriore morte alterutro, locatio conductio finitur. Cumque nemo plus juris in alterum transferre possit locando, quam habet (§. 258.); jure locatoris in re locata extincto, locatio finitur.

De locatione morte, vel jure in re extincto finita.

§. 633.

Quoniam conductori usus rei locatur (§. 620.); locator consentire tenetur in eam deteriorationem, sine qua usus obtineri nequit. Enimvero si dolo, vel culpa conductoris reddatur deterior, vel prorsus destruatur, damnum conductor resarcire tenetur (§. 270.).

De damno in re, vel usu rei dato.

maneat penes locatorem, usus autem sit conductoris (§. 620.); si *damnum casu datur in re, quem nulla conductoris culpa præcessit, id locatoris est; si in usu, conductoris, nisi de remissione mercedis quædam fuerint conventa (§. 342. 628.).* Enimvero si casus auferat omnem rei usum, cum merces pro usu detur, ea remittenda.

§. 634.

De damno, quod incurrit locator operarum, & damno in opere conducto dato.

Similiter cum conductori imputari nequeat, si locator operarum culpa sua *damnum incurrit, dum operas præstat (§. 3.), a quo sibi cavere debebat (§. 269.); conductor id resarcire non tenetur.* Et quia casus prævideri nequeunt; qui operas pro mercede locat, subire tenetur periculum, quod inde imminere poterat, consequenter *nec conductor resarcire tenetur damnum, quod casu incurrit locator.* Ita si locator operarum fregerit vel perdidit instrumentum operas promissas præstando, *damnum ipsius est; vel etiam si id contingat in materia locatoris operæ propria, ex qua tibi opus facere debebat: enimvero si tua sit materia, in qua casus contingit, damnum tuum est (§. 243.).* Culpa utique sua damnum dedisse intelligitur,

gitur, qui opus ex tua materia fecit vitiosum (§. 21. 269.); ac ideo si vitium corrigi possit, sine mercede id corrigere, sin minus, pretium materiae restituere & opus vitiosum retinere debet (§. 270.). Quia Artifex dicitur, qui artem aliquam callet, vel exercet; imperitia artificis, seu ejus, qui se artificem profitetur, utique culpa est (§. 21.). Denique cum opus, quod alteri locasti, tuum sit; si sine conductoris operis culpa casus in caëpto, vel jam perfecto contingat, damnum tuum est (§. 243.): alit si vitio operis contingat damnum, cum tunc culpa conductoris detur (per demonstr.); utique conductor id resarcire tenetur (§. 270.).

§. 635.

Si ita conveniatur cum artifice, ut faciat opus ex materia sua, pretio in opus perfectum & approbatum constituto, cum non conveniatur de mercede pro operis praestanda, sed de pretio pro opere perfecto solvendo; contractus locatio conductio non est (§. 620), sed emtio venditio rei extiturae, sub hac conditione inita, si vitio careat (§. 587. 590.). Et quoniam in emtione venditione res tanquam supple-

De emtione operis nostra voluntate ab alio conficiendi.

mentum pretii dari potest (§. 599.); *erit ad huc emptio venditio, si data materia, vel res alia in pretium imputanda.*

• §. 636.

De impensis in rem locatam factis.

Quoniam locator rem usui conducto aptam præstare tenetur (§. 621.); *si conductor fecit impensas necessarias, sine quibus scilicet res non poterat habere usum, quem conduxerat, locator eas restituere tenetur: non vero licet facere impensas utiles sine consensu locatoris, upote qui nonnisi usum conductum præstare tenetur (§. 317.), cumque conductor non sit dominus (§. 620.); ne suo quidem sumtu sine consensu locatoris in re conducta quicquam immutare licet conductori (§. 256.).*

§. 637.

De vitiis rei locatæ.

Cum quilibet damnum ab alio avertere debeat (§. 269.); *locator quoque vitia rei locatæ, quibus damnum dari potest in usu rei, indicare tenetur, veluti si equus sit calcitrans, vel certo anni tempore ab inundatione periculum immineat in certis ædium partibus. Quodsi ergo sciens rem vitiosam locet, conductori tenetur in id, quod interest (§. 415.), si ignorans invincibili-*

cibilter, etsi ab imputatione liber sit (§. 34.), cum tamen usum non præstet, quem res minime vitiosa habere poterat; *pensionem remittere tenetur pro circumstantiis datis* (§. 621.).

§. 638.

Si alicui pecudum usus pro viliori *De socida.* mercede annua, aut certa fructuum parte conceditur ea lege, ut, si quæ illarum pereant, accipiens vel alias in earum locum substituatur, vel æstimationem præstet, contractus dicitur *Socida*. Patet itaque, *socidam esse locationem conductionem cum pacto adjecto, quo periculum omne rei locatæ in se suscepit conductor* (§. 620. 628.). Patet porro, *in socida pecudes locatori nunquam mori, & æstimas esse tradendas*. Et quoniam *Pecudes ferreæ* dicuntur, quæ danti nunquam moriuntur, vel pereunt; *socida est locatio pecudum ferrearum*. Quia vero æqualitas observanda in contractibus onerosis (§. 580.); *merces in socida determinanda ex pretio fructuum, quos ex pecudibus percipit conductor, & periculo, quod in se suscipit*. Cumque usus causa pecudes locentur; *locator pecudes sanas in socidam tra-*

*tradere obligatur, & si morbo ante soci-
dam contracto moriantur pecudes, pericu-
lum est locatoris (§. 415.).*

§. 639.

*Societas ne-
goziatoria
quid sit.*

Si duo, vel plures inter se conveni-
ant, quod res & operas ad negotiatio-
nem quandam conferre velint eo fine, ut
lucrum ac damnum commune sit, con-
tractus dicitur *Societas*, nimirum *negoti-
atoria*. Qui societatem ineunt, *Socii*
vocantur. *Societas* autem *contrahitur*,
sive uterque sociorum res & operas, sive
unus res, alter operas, sive unus res &
operas, alter vel res, veb operas confert.
Sub rebus etiam comprehenditur pecuniam,
per se patet. *Cum eo, qui nec operas, nec*
res confert, societas non contrahitur; sed
si ad partem lucri saltem admittitur, do-
natio (§. 475.), si etiam damni particeps
esse debet, peculiaris quidam contractus est
(§. 438.).

§. 640.

*De societa-
te ratione
damni con-
tracta.*

Quoniam quilibet jus suum remittere
potest (§. 342.), & unicuique permit-
tendum, in quantum se obligare velit
(§. 78. 97.); *societas ita contrahi potest, ut*
quis sit particeps lucri, non vero damni:
ast

est cum damnum ab altero avertere debeamus (§. 269.), nec eum damno ejus locupletiores fieri (§. 271.); *ita contrahitur, ut socius sit particeps damni, non vero lucri, consequenter cum societas leonina dicatur, in qua unus solus lucrum, alter solus damnum habet; ea illicita est, per se nulla.*

§. 641.

Si bona universa tam presentia, quam futura in communionem deducuntur, *Societas dicitur omnium bonorum, vel fortunarum; si vero ea omnia, quæ opera & negotiatione acquiruntur, Societas bonorum simpliciter vocatur. Utraque communi nomine Societas universalis, subinde etiam generalis appellatur; & in oppositione particularis audit, in qua communicantur ea, quæ ex certis rebus, vel certa negotiatione proveniunt.*

Societas bonorum & omnium bonorum.

§. 642.

Bona societatis dicuntur, quæ in communionem deducuntur, dum societas contrahitur. Quamobrem in bonis societatis quilibet socius pro parte dominium habet (§. 639.), consequenter quamprimum societas omnium bonorum inicitur, socius

De bonis societatis.

Socius unusquisque in alterum transfert dominium in bona sua præsentia & futura pro rata (§. 641. 589.).

§. 643.

Sortis nomine quæ pecunia veniat.

Pecunia, quæ in societate ad certum usum confertur; & in genere pecunia, qua fruimur, dicitur *Sors*.

§. 644.

De diverso modo operas cum pecunia collata conferendi.

Si quis operas solas, alter vero pecuniam confert, & operæ conferuntur cum usu pecuniæ, cum usus pecuniæ & usus operarum invicem communicentur; collator operarum non fit particeps sortis, & sors perit ac salva est ei, qui pecuniam contulit: aut si eadem operæ conferantur cum ipso dominio pecuniæ, quoniam ipsa pecunia & operæ eadem æstimandæ invicem communicantur; qui operam impendit, fit particeps sortis pro eo, quod valet pretium operæ, sorti adjiciendum.

§. 645.

De divisione lucri & damni.

Cum in societate negotiatoria socius nullus alteri gratis quid dare & facere præsumatur, nec dare vel facere debeat naturaliter (§. 473. 639.); in eadem observanda est æqualitas (§. 580.), consequen-

quenter commune lucrum & damnum in ratione collatorum dividendum, ita scilicet ut qui duplum contulit, duplum percipiat lucrum, sed duplum quoque ferat damnum, ac ideo *si collata sint æqualia, partes quoque lucri & damni sint æquales.* Quilibet æquissimam judicat æqualitatem partium, si collata fuerint æqualia. Sed cum qui duplum confert, duos repræsentet socios, & ita porro; inde omnino sequitur, ut eadem sit æquitas divisionis lucri & damni communis in ratione collatorum. Quoniam vero socii de partibus inter se convenire possunt, prouti ipsis commodum visum fuerit (§. 385. 438.); *si partes lucri & damni fuerint expressæ, eadem servandæ sunt (§. 438.).* Enimvero *si operæ cum usu pecuniæ conferantur, cum qui operas confert, non fiat particeps sortis (§. 644.); ratio, in qua commune lucrum dividendum, definienda ex eo, quod valet usus pecuniæ & periculum amittendæ sortis, & ex eo, quod valet operæ & periculum eas perdendi; quod, si vero periculum non attendatur, ex eo, quod valet usus pecuniæ, & ex eo, quod valet operæ.*

§. 646.

*De lucro
computan-
do.*

Cum lucrum sit res, consequenter pecunia, quæ bonis nostris superaccedit (§. 414.), impensæ autem in societate lucri faciendi causa fiant (§. 279. 639.); *lucrum non intelligitur, nisi deductis impensis, consequenter etiam deducta pecunia, quæ collata fuerat, & deductis damnis, quæ lucrum imminuunt (§. 269. 279.).*

§. 647.

*De societa-
te finita &
prorogata.*

Cum societas certi cujusdam negotii causa contrahatur (§. 639.); *finito negotio, propter quod societas contracta, societas finitur, & si ad certum tempus contracta, elapso tempore finitur (§. 438.).* Quoniam vero *societas prorogari* dicitur, quando ultra tempus conventum continuatur; consequenter societatem prorogare idem est, ac eandem renovare (§. 441.); *quæ de renovatione pactorum dicta sunt, de prorogatione societatis valent (§. cit.).* Ast quia nemo alteri damnum dare debet (§. 269.); *a societate discedere non licet cum damno societatis: si tamen ad nullum certum tempus contracta, sine damno societatis ab ea discedere licet; quia tunc nihil fit contra jus sociorum (§. 83.).*

§. 648.

§. 648.

Societati renunciare dicitur, qui de- *De renun-*
ciatione &
dissolutione
societatis.
clarat, se in eadem diutius manere nolle. *Renuncians* itaque a societate *discedit* (§. 442.). Quamobrem si socius unus non præstet, ad quod præstandum vi societatis tenetur, alteri licet rennunciare societati, consequenter si plures fuerint, certi societatem continuare, & socium negligentem, vel rixosum, qui solo suo arbitrio omnia fieri vult, excludere possunt. Idem nimirum est, ac si societati renunciarent, ac postea novam inter se contraherent. Mutuo autem *dissensu*, sicuti pactum omne (§. 444.), ita etiam societatem *dis-*
solvi posse, satis liquet.

§. 649.

Quicquid pro usu rei, quæ usu con- *De usuris.*
sumitur, seu fungibilis, inprimis pecuniae datur, sive sit pecunia, sive res alia, *Usura* dicitur. Cum usus rei, quæ usu consumitur, non minus aliquid æstimabile sit, quam rei, quæ usu non consumitur, prouti evidenter apparet, si ponamus, pecuniam in emtionem fundi fructiferi, aut negotium quoddam lucrosum impendi, nemo autem alteri gratis
(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) Z dare

dare teneatur, qui vicissim dare potest (§. 473.); *usurae in se illicitae non sunt, naturaliter autem quantitas definienda ex usu pecuniae, cujus causa creditur debitori.* Nimirum *usurae* spectari possunt tanquam pars lucri, cujus particeps fit socius pecuniam solam conferens, habita ratione periculi, quod solus in se suscipit debitor. Atque hinc patet, *naturaliter usuras nunc esse posse majores, nunc minores.* Hinc *usurae mordentes*, dicuntur, si exiguntur ab eo, qui usu pecuniae vix tantundem lucrari potest, quantum ad vitae necessitatem sufficit, vel si excedunt lucrum, quod usu pecuniae facere potest debitor; & eas *naturaliter illicitas esse*, patet (§. 513.). Usurarum vero illicitarum exactio *usuraria pravitas* vocatur.

§. 650.

De contractu fœnebr.

Quoniam mutuum non est, si usus pecuniae non datur gratis, sed pro pecunia (§. 533.); ac ideo quoque pecunia sub usuris debita *Pecunia usuraria* dicitur; contractum, quo pecunia sub usuris creditur, in Jure naturae part. 4. §. 1423. *Contractum fœnebrem* appellamus; sicuti in Jure Romano *Pecunia fœnebris* dicitur, pro

pro cuius usu usuræ solvuntur. Poterat etiam dici *contractus usurarius*.

§. 651.

Anatocismus vocatur pactum, quo *De Anatocismo.* convenitur, ut usuræ convertantur in sortem & debeantur etiam usuræ usurarum. Cum usuræ solutæ, quamprimum solvuntur, sint fors accipientis, pecuniam vero credere liceat ei, cui jam antea sub usuris credidisti; *usuras acceptas sub usuris rursus credere eas debenti ob justam usurarum causam naturaliter licet.* Quamobrem apparet, *anatocismum in se illicitum non esse.*

§. 652.

Chirographum sunt literæ, in quibus quis fatetur, se rem quandam fungibilem ab altero accepisse, & eam in genere restituere promittit. Contractus, qui mediante chirographo perficitur, dicitur *Contractus chirographarius*. Unde porro patet, quinam sit creditor, quinam debitor *chirographarius*, & quodnam *debitum chirographarium*. Liquet etiam, *contractum chirographarium esse mutuum scriptura perfectum* (§. 528.), aut *contractum senebrem scriptura perfectum* (§. 650.).

L 2

§. 653.

§. 653.

De contractu chirographario tenenda.

Cum in chirographo promittatur restitutio ejus in genere, quod acceptum (§. 652.); qui spe rei fungibilis, veluti pecuniæ, accipiendæ chirographum tradit, eam autem non accipit, ad nihil quoque restituendum obligatur. Ne vero casus emergant, in quibus dubium videtur, num ea accepta sit; quamprimum chirographum traditur, res fungibilis tradenda, vel pecunia numeranda, nec antequam hoc fiat, debitor chirographarius chirographum tradere, nec creditor chirographarius accipere debet. Idem intelligitur, si non integra quantitas in chirographo expressa traditur. Eadem de causa quamprimum solvitur, chirographum reddendum. Ceterum naturaliter in chirographo non exprimenda causa debendi (§. 407.). Quamobrem cum naturaliter perinde sit, ac si causa debendi non fuisset adscripta, etiam si adscribatur; chirographum valet, etiam si falsa causa debendi exprimat, modo verum sit, tantum deberi.

§. 654.

De apochis. Apocha, vulgo Quittancia, dicuntur literæ, in quibus creditor fatetur, debitorem

toſem ſolviſſe, ſeu ſe ab eodem accepſiſſe, quod debebat. Quoniam itaque apochæ productione probatur ſolutio facta; nec danda, nec accipienda, niſi ſolutione facta, conſequenter ſpe ſolutionis data aut repetenda, aut debitor ad ſolutionem compellendus. Idem intelligitur, ſi apocha accepta debitum non integre ſolvitur. Cum apocha probari poſſit ſolutio; ſi chirographum caſu amiſſum, vel reperiri non poteſt, in apocha id expri-
mendum.

§. 655.

Permutatio pecuniæ cum pecunia, *De cambio* quacunq; tandem lege fiat, vulgo *Cam-* *manuali.*
bium dicitur; in ſpecie autem permutatio ſpecierum monetæ, *Cambium manuale*, veluti ſi moneta grandior cum pecunia minuta permutetur. Græcis *Collybus* appellatur. Hinc *Collybiſta*, item *Nummularius* & *Trapezita* dicitur, qui pecuniam in hoc paratam habet, ut eam cum aliis permutet ſpeciebus. Et quod collybiſta ſpecierum monetæ permutandarum cauſa deducit, *Lagium* vulgo vocatur. Dicitur etiam *Collybus*, ſed non ſine æquocatione; cum ipſe etiam contractus hoc nomine veniat. *Si pretium rerum,*

vel operarum definitur valore extrinseco monetae, & ut pecunia commodius erogari possit, certa monetae species cum alia permutatur, cum perinde sit, quænam monetae species detur; in cambio manuali non spectandus nisi monetarum valor extrinsecus (§. 580.). Enimvero si tua intersit, ut monetam habeas, cujus major bonitas intrinseca, quam ejus, quam nunc habes, nec minus mea intersit, ne speciem meliorem cum viliori permutem, cum interesse aliquid æstimabile sit; in cambio manuali attendendus est valor intrinsecus, consequenter lagium non illicitum. Et quoniam collybista usu pecuniæ suæ, quem alias facere poterat, in gratiam permutationis pecuniæ cum pecunia carere & operam huic negotio impendere tenetur, utrumque autem æstimabile quid est; collybistæ tantum deducere licet, quantum valet usus pecuniæ, quo carere, & opera, quam huic negotio impendere debet, cumque etiam ipse lagium dare teneatur, si speciem viliores cum meliori permutat (per demonstrata), quantum etiam valet differentia bonitatis intrinsecæ specierum permutandarum (§. 473.). Pro diversitate circumstantiarum in definienda quantitate

titate lagii alia quoque accidentia æstima-
bilia attendenda sunt.

§. 656.

Contractus, quo pecunia alicui ita *De cambio*
datur, ut is pro certa mercede eandem *trassato.*
alio in loco five danti, five alii cuidam
solvi certo die curet, proprie *Cambium*
dicitur, subinde *Cambium trassatum*. Ad
cambium itaque concurrunt quatuor per-
sonæ principales, nimirum persona,
quæ pecuniam alio loco solvendam dat;
persona, quæ eandem accipit & alio loco
solvendi curam in se suscipit; persona,
quæ pecuniam alio loco solvit, & persona,
cui alio loco solvitur. Prima dicitur
Campfarius, five *Remittens*, secunda
Campfor, five *Trassans*, tertia *Acceptans*,
five *Trassatus*, & quarta *Præsensans*. Pa-
tet autem, unum subinde duplicem re-
præsentrare posse personam, veluti ut
trassans idem sit cum trassato, vel cam-
pfarius cum præsentante. Literæ, quæ
a trassante inscribuntur trassato, pecuniæ
præsenti solvendæ causa, & pro pe-
cunia numerata dantur campfario, seu re-
mittendi, dicuntur *Literæ cambiales*; ast
literæ, quibus de cambio certior reddi-

tur trassatus, & quomodo eidem rursus satisfieri debeat propter pecuniam pro literis cambialibus, a præsentante exhibitis, solutam, vocantur *Literæ advisoriæ*. Pretium cambii, de quo remittens trassanti satisfecit, *Valuta*; summa vero pecuniæ in literis cambialibus expressæ, quatenus a præsentante exigenda, respectu Remittentis *Remissa*, quatenus a trassato solvenda, respectu Trassantis *Trasta* vocatur. Utilitas hujus contractus inde elucet, quod *beneficio cambii pecunia in locis maxime dissitis solvi & a peregrinantibus ubivis locorum in ea monetæ specie, quæ ibidem usitata est, accipi possit*. Quid juris naturalis sit in cambio, quod sicuti omnes actus humanos, ita etiam cambium regit, quoad obligationes contrahendas, jura inde quæsita, definiendum est ex iis, quæ de promissione, de damno refarciendo & præstando interesse, & de se non locupletando cum damno alterius demonstrata sunt. Ita statim patet, *trassantem obligari remittenti, ut curet pecuniam conventam loco & tempore convento præsentanti solvi, remittentem vero ad præstandum valutam (§. 380.)*: *trassatum autem præsentanti ad solutionem non obligari,*

gari, antequam literas cambiales acceptavit, cum acceptando eidem promittat, se pro literis solvere velle (§. 380.); trassantem vero obligari ad valutam cambii restituendam & præstandum interesse, nisi trassatus solverit (§. 271. 415.). Sed nolimus plura addere, quæ in opere majore part. 5. c. 1. legantur.

§. 657.

Ad imitationem cambii trassati, a *De cambio mercatoribus ad facilitanda commercia*^{fisco.} introducti, alii commenti sunt *cambium ficcum*, quo quis ab alio accipit literas cambiales, pro quibus ipsi, vel alii causam ab eo habenti, eodem loco, sed certo tempore, certa pecuniæ summa, de qua conventum, solvendum; *quod naturaliter non differre a contractu chirographario* manifestum est (§. 652.). Quamobrem Juris mere positivi est omnis differentia, quæ inter contractum chirographarium & cambium ficcum intercedit.

§. 658.

Contractus æstimatorius dicitur, quo res æstimata certo pretio vendenda traditur alteri, ut eam vel reddat, vel pretium *De contractu æstimatorio.*

Z 5

tium

tium determinatum solvat. Quamobrem si accipiens rem pluris vendere possit, excessum supra pretium determinatum lucratur, & si pretium ipse solvere velit, eam tradendi reddere non tenetur. Ex aduerso autem cum sine consensu tradentis minoris vendere nequeat (§. 317. 199.); si minoris vendat, defectum supplere debet (§. 269. 438.). Ex ipsa autem definitione liquet, contractum æstimatorium iniri posse circa res omnes, quæ vendi possunt.

§. 659.

De pretio
venditionis
& taxationis
gratia
adjecto.

Pretium rei taxationis gratia adjici dicitur, quando adjicitur eo fine, ut constet nunc & in posterum de ejus valore: *venditionis gratia* vero, ut constet, quanti res emta esse debeat. *Taxationis itaque causa adjiciendum*, quoties res in eadem bonitate restituenda, ut in commutato, mutuo, deposito; *venditionis autem gratia in contractu æstimatorio*. Etenim si rei vendendæ *pretium taxationis gratia adjicitur*, contractus vel mandatum est (§. 551.), vel locatio conductio operarum (§. 620.); & si certo pretio æstimata vendenda traditur alteri ea lege, ut, si majus accipiat, excessus sit communis, societas

con-

contrahitur quoad excessum (§. 639.). Cum contrahentes legem contractui dare possint, quam voluerint (§. 314.); in contractu aestimatorio vel dominium transferri potest in accipientem, vel tradens idem sibi retinet.

§. 660.

Constitutum dicitur contractus, quo *De consti-*
quis promittit se soluturum, vel factu-^{tus.}
rum, quod vel ipse, vel alius jam antea
solvere, vel facere debebat, salva manen-
te priori obligatione. Is, qui constituit,
Constituens; is autem, cui constituitur,
Constituarius appellatur. Quamobrem
debitum proprium constituendo firmatur,
veluti si heres legatario promittit solutio-
nem legati: *si vero debitum fuerit alie-*
num, constituens solutionem in se suscipit,
nisi debitor principalis solverit, veluti si
promittit solutionem ultimo Septembris,
nisi Sempronius interea solvat, qui jam
quarta Julii solvere debebat. *Constitutum*
debiti alieni naturaliter non differre a fide-
jussione, ex collatione definitionum patet
(§. 569.): unde vero veniat in Jure Ro-
mano differentia, dictum alibi. Facile
quoque patet, *si quis majorem quantita-*
tem

tem promittit, quam quæ debetur, nisi debitor principalis solverit, debitum non constitui, sed contractum mixtum esse ex constituto & pacto de donando, vel pactum de donando conditionatum.

§. 661.

De adjecto.

Adjectus dicitur is, cui nihil debetur, voluntate tamen creditoris solvendum debitum, aut saltem solvere licet. Quodsi ergo adjecto solvitur, debitor ab obligatione sua liberatur: ast cum eidem debitor obligatus non sit, adjectus debitorem ad solvendum adigere nequit, sed solutionem sponte oblatam saltem accipere potest. Immo solvere quoque potest debitor ipsi creditori: quodsi tamen se obligavit ad solvendum adjecto, cum obligationi suæ defuerit, eidem tenetur ad id, quod interest, adjecto solutum non fuisse (§. 415.). Nimirum solutionis causa alius adjici potest, vel in gratiam debitoris, vel creditoris. Ceterum cum tertium adjiciendo non mutetur obligatio debitoris; in constituto tertius adjici potest, qui in priori obligatione non erat adjectus (§. 660.); & alius adjici potest, quam qui fuerat in obligatione priori adjectus, consequenter tunc solvi in priori obligatione adjecto nequit.

§. 662.

§. 662.

Contractum institorium appellamus, De contra-
ctu instito-
rio. quo quis negotiationi quæstuariæ aliquem administrandi gratia universaliter præponit. Dicitur autem *negotiatio quæstuaris*, quæ lucri faciendi causa exercetur. Et *Institor* vocatur, qui præponitur; *Præponens* autem, qui alterum præponit. Cum Romani servos & filios, quos in potestate habebant, negotiationi præponere solerent; nulla contractus institorii, sed saltem institoris & actionis institoriæ in Jure Romano fit mentio. Hoc tamen non obstante, eadem ex præpositione descendunt obligationes & jura, quæ inde oriuntur, quando quis ex pacto fuit præpositus. Patet autem, *institorem obligatum esse ad negotiationem administrandam, præponentem in eum conferre jus ad omnes actus ad negotiationem exercendam necessarios, nisi specialiter fuerit conventum, ut quædam sine consensu suo fieri non possint*, consequenter institorem terminos conventionis excedere non debere. *Institorio nomine agere* dicitur institor, quicquid negotiationis, cui præpositus est, causa fit, seu id, sine quo administrari negotiatio nequit. *Quicquid igitur insti-*

*institorio nomine facit, id nomine præponentis facit, consequenter quoties institori cum tertio negotium est, per se patet, eum institorio nomine egisse, si actus negotiationi proprius; alias necesse est, ut expresse dicat, se institorio nomine agere, nisi aliunde alteri hoc jam notum fuerit. Hinc porro sequitur, ut institor institorio nomine contrahens non se, sed præponentem aliis, nec alios sibi, sed præponenti obliget: quodsi vero præponens institorem specialiter obligavit, ne quid faciat, aut ne faciat sine consensu suo, necesse est ut hoc notum faciat iis, quibus contrahendo ab institore obligandus. Enimvero quoniam institor præponentem obligare nequit, nisi institorio nomine agat; si proprio nomine contrahit, etiam negotiationis causa, se aliis, non præponentem obligat. Cum tamen nemo re alterius locupletior fieri debeat (§. 271.); in tantum præponens tenetur ex contractu negotiationis causa inuito, quantum locupletior factus. Et quia negotiatio præponentis est, quam ipsius nomine administrat institor; *lucrum & damnum ex negotiatione sine culpa institoris, quæ omnino ab ipso præstanda (§. 270.), ad præponentem pertinet (§. 271. 243.).* Denique*

nique cum institor negotiationem, cui præpositus, omni diligentia administrare obligetur (§. 21.); *proprio nomine negotiationem exercere nequit, quæ ullo modo vergit in præjudicium domini; secus, si hoc non fiat.* Cumque finito officio institoris jus extinguatur; *finito officio nihil institorio nomine valide agit sine consensu domini vel expresso, vel tacito, veluti si administrationem adhuc eidem permittit, consequenter, cum damnum, si quod detur, dolo detur (§. 17.), si ex actu, vel contractu institoris emergat damnum, id domino resarcire obligatur (§. 270.): ei autem, cum quo dolose contrahit, tenetur ad id, quod interest (§. 415.).* Unde per se sequitur, *si dominus institorem nondum finito officio dimittat, id sine mora intimandum esse iis, cum quibus negotium habet.*

§. 663.

Si plures fuerint institores, cum nullus eorum plus juris habeat, quam dominus negotiationis, sive præponens in eum conferre voluit (§. 317.); ex lege præpositionis dijudicandum, quænam sit singulorum obligatio, & quantum juris quoad administrationem negotiationis unicuique

*De pluri-
bus instito-
ribus eidem
negotiationi præposi-
tis.*

cuique competat. Quoniam tamen unusquisque eorum damnum omne a domino avertere obligatur (§. 269.); si unus eorum videt alterum facere, quod in damnum domini vergit, id tempestive indicandum. Quod si plures ita præponantur negotiationi, ut eam communi consilio administrarent, cum omnes simul unam repræsentent personam; ex facto unius tenentur omnes pro rata, nisi unus dolose clam ceteris quid fecerit, cum ignorantia invincibilis imputari nequeat (§. 34.); sicuti & manifestum est, ex facto ceterorum eum non teneri, qui contradixit.

§. 664.

Quatenus contractus institorius cum mandato & locatione conductione conveniat.

Contractus institorius hoc commune habet cum mandato, quod negotium aliquod alteri gerendum committatur; cum locatione conductione, quod pro operis præstitis merces solvatur, prouti ex definitionum collatione statim patescit (§. 551. 620. 662.). Atque hinc intelligitur, quatenus de mandato & locatione conductione demonstrata ad contractum institorium applicari possint.

§. 665

§. 665.

Contractum exercitorium appellare lubet, quo quis navi exercendæ præponitur, veluti eidem locandæ; vectoribus conducendis, armamentis emendis, & ita porro. Is, qui præponit, *Exercitor* vocatur, sive ipse sit dominus navis, sive eam per aversionem conduxerit: qui vero navi exercendæ præponitur, *Magister navis* vocatur. Quoniam itaque *magister* in navi exercenda exercitorem repræsentat; *quod ipse facit, id exercitor fecisse putandus, Et hic in ipsum contulisse intelligitur jus ad omnes actus ad navim exercendam necessarios.* Cum vero exercitoris sit, qua lege magistrum præponere velit navi (§. 317.); *si magister certa lege præpositus, jus ipsius ex lege præpositionis æstimandum.* Dicitur autem *exercitorio nomine agere magister*, quicquid navis exercendæ causa facit, cui præpositus est. Ceterum quia magister spectari potest tanquam insitor respectu navis exercendæ; ad eum quoque facile applicantur, quæ de insitore demonstrata sunt, ut ideo opus non sit sigillatim de his dicere.

De contractu exercitorio.

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) Aa §. 666.

§. 666.

De nautis.

Nautæ dicuntur, qui agendæ navis causa in navi sunt. Quoniam ipsis jus nullum navis causa contrahendi competit; *ex nautarum contractu nec magister, nec exercitor obligari potest.*

§. 667.

De contractibus do ut des, do ut facias, & facio ut facias.

Contractus onerosi omnes ad tria genera revocantur, nimirum ad contractum do ut des, do ut facias, facio ut des (§. 468.). Sub iis itaque contractus omnes, de quibus hætenus egimus, tanquam species continentur, quarum quotidianus usus est. Enimvero si qui præterea contractus occurrunt, de iis ex natura contractuum do ut des, do ut facias, facio ut des, statuendum. Quid igitur Jure naturali de iis statuendum sit, a nobis explicandum: cum enim Jus Romanum ab eo abeat, diximus alibi, ubi monuimus, differentiam inter contractus nominatos & innominatos esse mere Juris Romani. not. §. 879. part. 4. & not. §. 145. part. 5. Jur. nat. Cum hominibus competat jus ad certas præstationes sibi alterum obligandi (§. 97.), aliter autem se obligare non possint nisi promittendo (§. 380.); *quamprimum voluntatem*

tatem dandi & faciendi sibi invicem declararunt, contractus perfectus est (§. 379. 97.), consequenter mutuo consensu perficiuntur contractus do ut des, do ut facias, facio ut des (§. 27.). Quamobrem si statim ea præstentur, de quibus conventum fuit, contractus consummatur, quamprimum perfectus fuit. Et quoniam contractu perfecto necessitatis est, quod antea erat voluntatis (§. 97.); contrabendo, sive paciscendo ex imperfecte debito, sive officio, & ex naturaliter licito fit perfecte debitum (§. 49. 80.), vel ubi quis se obligat ad non præstandum, quod præstare erat licitum, illicitum (§. 49.). Ast cum nemo se ab obligatione naturali liberare possit (§. 42.); ex naturaliter illicito fieri nequit licitum. Cumque ab uniuscujusque voluntate dependeat, quomodo jus quoddam suum in alterum transferre velit (§. 314.); arbitrii paciscentium est, quomodo de præstationibus mutuis convenire velint, & standum est eo, de quo conventum fuit (§. 438.). Quoniam vero fraus omnis tam consilii, quam eventus illicita (§. 286.); in contractibus quoque do ut des, do ut facias, facio ut facias, neuter contrahentium defraudandus.

CAPUT XIII.

DE

CONTRACTIBUS, QUI ALEAM
CONTINENT.

§. 668.

De contractibus aleam continentibus in genere.

Contractus aleam continentes dicuntur, quibus super incerto eventu convenitur, ut eodem utrinque stetur, veluti si convenitur de pretio pro jactu retis solvendo, ut pisces capti sint ementis. *In his igitur contractibus, quod dari, vel fieri debet, sive ex utraque, sive ex una contrahentium parte suspenditur ab eventu.* Cum abusus domini naturaliter quidem illicitus sit, unicuique tamen permittendus, quamdiu nil fit contra jus tuum (§. 202.), consequenter in contractibus non attendendus; *contractus equidem aleam continentes inire non debet, qui in dando dominio, in faciendo libertate naturali abutitur; si tamen inire, jure externo subsistunt.* Et cum in contractibus onerosis observanda æqualitas (§. 581.), *in contractibus autem aleam continentibus fieri nequit, ut, quantum unus præstat, tantum vicissim recipiat ab altero, nisi forsitan casu rarissimo, minime prævidendo;*
utrius-

utriusque saltem contrabentium eadem esse debet conditio, nempe eadem spes lucri & idem metus damni, consequenter contrabentes ab omni fraude alienissimum habere debent animum (§. 286.). Ceterum contractus aleæ etiam benefici esse possunt (§. 466.).

§. 669.

Sors dicitur res quæcunque, a cujus *De sorte.* fortuita determinatione suspenditur acquisitio rei alterius corporalis, vel incorporalis; seu est signum ejus, quod nobis esse debet acquisitum, fortuito determinatum. Unde patet, *sorte dividenda non esse ea, quæ certo consilio fieri possunt, sed quæ eo expediri nequeunt.* Est vero *sors* vel *electrix*, qua definitur, quid ex duobus electum esse debeat; vel *attributrix*, quæ rem certam alicui attribuit; vel *divisoria*, qua definitur, quamnam rei divisæ partem quis habere debeat. Additur hisce *sors divinatoria*, qua quis, quid futurum sit, determinare vult. *Divinatio* enim est futurorum prædictio. Cum eventus rerum in hoc universo per causarum seriem determinatos esse constet, consequenter etiam *sors*, quomodo

cadere debeat, per eandem determinata sit; *præscientia eventus futuri sorti committi nequit*, consequenter *sors divinatoria superstitioni debetur*, ac ideo *legi naturæ repugnat* (§. 182.).

§. 670.

De contractu sortis electricis.

Contractus sortis electricis est, quo convenitur inter duos, vel plures, quamnam ex rebus pluribus quis habere debeat, vel utrum aliquid, an nihil habere debet. *Sors igitur personam eligentis repræsentat*, cumque ex contractu oriatur obligatio (§. 514.), *eadem standum*, consequenter *quod sors indicat, id statim acquiritur*, si nihil indicat, quoque *acquiritur*.

§. 671.

De contractu sortis divisorie.

Contractus sortis divisorie est, quo facta rei communis divisione partium distributio sorti committitur, ut scilicet per eam determinetur, quamnam partem unusquisque habere debeat. *Sors igitur divisoria unicuique tribuit dominium in certa rei divisæ parte, Et quamprimum sortis iudicium manifestatur, dominium in ea, quam ostendit, parte singulari acquisitum*. Facile autem intelligitur, si in rebus indivis

vifis duo, vel plures habeant dominium pro parte inaequali, tot fieri debere partes aequales, quot unitates continet summa terminorum rationis, & unicuique per sortem assignandas esse tot partes, quot terminus rationis ipsum respiciens habet unitates, veluti si termini rationis sint ut 2 ad 3, divisio fieri debet in partes quinque, & uni sorte attribuendæ partes duæ, alteri tres.

§. 672.

Contractus sortis attributricis est, quo ita convenitur, ut res aliqua, ad quam duo, vel plures æquale jus habent, sit ejus, quem fors ostenderit. Cum pacta sint servanda (§. 438.); *standum in contractu sortis attributricis simpliciter intra terminos conventionis.* Etenim contractantes ut contractui cuicumque (§. 314.), ita etiam huic legem dare posse, quam voluerint, satis patet.

De contractu sortis attributricis.

§. 673.

Lotaria est contractus, quo res certæ pecunia collatitia emuntur, vel etiam certa pecuniæ summa confertur ea lege, ut per sortem definiatur, utrum quis aliquid & quid habere, an vero symbolæ

De lotaria.

suæ dispendium facere debeat. Cum lotaria contractus aleæ sit; *licita est, in quantum contractus liciti, qui aleam continent.* Ast quia lex naturæ dat jus ad ea, sine quibus officio erga Deum, vel erga alios satisfacere non possumus (§. 46.); *lotaria in casu altero jure interno licita, si contrahitur eo fine, ut satisfaciamus officio cuidam erga Deum, vel erga alios, quando scilicet pecunia collatitia lotaria instruitur, tuncque pars lucri debetur finis consequendi causa impendenda, in quam consentiunt contrahentes; quia mutuo consensu contractus perficiuntur (§. 668.).* Enimvero *si lotaria contrahitur eo fine, ut res emta sorte uni attribuat, non majus pro re pretium exigendum, quam quod ab aliis emtoribus dari solet, habita tamen ratione impensarum, si quæ eo fine fieri debent a venditore; quoniam nulla ratio est, cur majoris vendi debeat.*

§. 674.

*De olla
fortunæ.*

A lotaria parum differt *Olla fortunæ*, quando in urnam immittitur certus numerus schedularum partim inscriptarum, partim inanium, & pro certo pretio emitur jus schedulam unam extrahendi

ea

ea lege, ut, qui eam extrahit, accipiat rem, quam inscriptio indicat. Atque *hic contractus cum quolibet in singulari statim perfectus est, quamprimum pretium pro jure unam extrahendi fuerit solutum.* Et quoniam omnes schedularum emtores res omnes sorti, expositas emunt; *omnium schedularum pretium determinandum est per pretium omnium rerum sorti expositarum, opportunitatem omnes simul vendendi, impensas in venditionem faciendas, atque periculum, si pretiosissima primo loco una exeant, relictis schedulis plerisque inanibus, ut nemo amplius contrahere velit.* Quoniam vero nemo locupletior fieri debet re aliena (§. 271.); *jure interno olla fortunæ & lotaria illicita est, quæ fit solo lucri faciendi animo.*

§. 675.

Contractibus aleam continentibus *af-* finis est is, quo præmium exponitur ea lege, ut certo quodam modo inter se certent de eodem aliqui, & id sit ejus, qui vicerit. *Qui præmium exponit, cum singulis contrahit sub hac conditione, si certamen iniverint & vicerint, consequenter qui præmium exponit, obligat ad*

De præmio certantibus proposito.

dandum præmium victori; qui autem cum eo contraxit, non obligatur ad certamen subeundum, sed jus idem subeundi consequitur (§. 318.). Cumque duo victores unam repræsentent personam, quia *præmium nonnisi semel promissum; idem commune est, si simul vicerint.* Dicitur autem *vincere*, qui conditionem, sub qua præmium promissum, adimplet.

— §. 676.

De sponsionibus.

Sponsio est contractus aleam continens, quo super eventu incerto ita convenitur, ut ei, qui existentiam affirmat, ab altero, qui negat, certum quid detur, vel etiam ut detur ei, penes quem erit veritas. Unde liquet, sponsionem non valere, si alteruter certo scit, quid evenerit; immo nec scientiam suam dolose dissimulare, aut reticere licet (§. 286.). Quoniam quilibet de suo statuere potest pro lubitu (§. 195.), & unicuique permittendus etiam est sui abusus, quam diu nil facit contra jus alterius (§. 202.); *jure externo sponsiones subsistunt: quia tamen nemo locupletior fieri debet re alterius (§. 271.), cum sponsiones non fiant nisi lucri faciendi, consequenter re, vel pecunia*

cunia alterius se locupletandi animo; *jure interno illiciti sunt.*

§. 677.

Serium dicitur id, ad quod dicen- De jocis & ludis.
 dum, vel faciendum ratio quædam nos
 urget. Verba non seria & facta iis æqui-
 pollentia, quibus nimirum idem, quod
 verbis significatur, *Joci*; facta vero ce-
 tera non seria, *Ludi* dicuntur. *Joci*
 igitur & *ludi animi tantummodo, aut*
temporis fallendi gratia fiunt. Cum ni-
 hil temere sit loquendum & faciendum
 (§. 360.); *joci & ludi temerarii illiciti*
sunt, ad erudiendum vero vel emendandum
alios compositi liciti (§. 134.). Et quia
 neminem offendere debemus (§. 154.);
joci quoque, quibus offenduntur alii, il-
liciti. Quoniam voluptas transitoria, si
 innocua, licita est (§. 120.); *si jocis ni-*
bil insit, quod officio cuidam repugnet,
solius voluptatis percipiendæ gratia jocari
licet, immo etiam solius voluptatis perci-
piendæ causa ludere licet. Denique cum
 lex naturæ nos etiam obliget ad actio-
 nes indecoras omittendas (§. 55.); *a jo-*
cis quoque & ludis indecoris abstin-
endum.

§. 678.

§. 678.

De contra-
ctu lusorio.

Contractus lusorius vocatur, quo inter collusores ita convenitur, ut certum quoddam lucrum, communi consensu determinatum, sit ejus, ex cujus parte extiterit certa quædam conditio, vel etiam damnum quoddam, in lucrum imputandum, sit ejus, ex cujus parte alia quædam conditio existit. *Lucrum primum* dicitur, quod ejus est, penes quem finito lusu certa quædam conditio existit; *secundarium* vero quod ei cedit, ex cujus parte conditio quædam durante lusu existit. *Damnum vero ordinarium* est, quod patitur is, qui perdit, quod ad lucrum primum contulit; *ast extraordinarium*, quod inter ludendum incurrit lusor, certa quadam conditione existente. Pater facile, de contractu lusorio eadem valere, quæ de sponsione demonstrata sunt. Ceterum si in contractu lusorio æqualitas observanda, periculum amittendi & spes lucrandi ex utraque parte contrahentium eadem esse debet (§. 668.). Et quando ludæ illiciti sunt, contractus quoque lusorii illiciti sunt: quamvis supponatur, nihil vitii hæerere in lucro, aut, si mavis, in præmio, de quo certatur.

§. 679.

§. 679.

Assicuratio, seu *contractus avertendi periculi* dicitur, quo quis periculum mercium per mare transvehendarum, aut in genere indemnitas circa casus fortuitos præstationem pro certa mercede, seu lucro in se recepit. Qui periculum in contractu assicurationis in se suscipit, *Assicurator* dicitur. *Assicurator* itaque se obligat ad præstandam indemnitas, si casus contingat; dominus vero pure ad certum quid dandum pro periculo in se suscepto: seu, quod perinde est, *assurador* promittit periculi averfionem dominus pro periculi averfione mercedem. Unde sequitur, ut *assurador* dominum indemnem præstare teneatur; dominus vero ipsi solvere mercedem, sive casus contingat, sive non. Cum merces detur pro averfione periculi; *contractus nullus est*, si *assurador* noverit, rem jam extra omnem periculi aleam esse constitutam; aut dominus noverit, *damnum in re assicuranda jam contigisse*. In utroque casu committitur fraus non toleranda (§. 286.). Et quoniam æqualitas observanda inter averfionem periculi & mercedem, quæ pro ea datur (§. 580.);

mer-

De assen-
ratione.

merces determinanda est ex magnitudine damni, quod datur, & ex probabilitate existentiae ipsius casus, consequenter res taxanda, antequam assuretur. Quoniam res omnes assureari possunt, quæ casu quodam fortuito interire, aut deteriorari possunt, vel quarum jacturam dominus casu quodam facere potest; contractus aversionis periculi, etsi inter mercatores in mercibus per mare transvehendis receptus sit, multo tamen latius patet, & ad alios quoque contractus, veluti ad depositum accedere potest. Quod si ita conveniatur, ut assuretor lucrum capiat, si res salva pervenerit in locum destinatum, seu casu non existente, si vero perierit, mercium assureatarum æstimatio præstetur, ne melior sit conditio assureati casu existente, quam non existente; merces in æstimatione rerum assureandarum a vero earum pretio detrahenda.

§. 680.

De contractibus trajectitiis.

Pecunia nautica, vel trajectitia dicitur, quæ per mare transvehenda periculo creditoris; quasi nautica, vel quasi trajectitia vero, quæ per alia loca periculosa peri-

periculo creditoris transferenda. Usuræ, quæ pro pecunia trajectitia solvuntur, *fœnus nauticum*; quæ vero pro quasi trajectitia solvuntur, *quasi nauticum* appellantur. Hinc *contractus fœnebris nauticus* est, quo de fœnore nautico; *quasi nauticus*, quo de quasi nautico convenitur. Communi nomine *contractus trajectitii* appellantur. *Fœnus* itaque *nauticum* & *quasi nauticum* excedere debet *usuras*, quæ dantur pro solo usu pecuniæ, quantum valet periculum in pecunia transferenda subeundum, consequenter pro magnitudine periculi augetur & minuitur *fœnus nauticum* & *quasi nauticum*, in infinitum. Cum pecunia debitori non ante data intelligatur, quam si salva in locum destinatum pervenerit; si casus in pecunia contingat, nihil debetur (§. 243.); si vero salva fuerit, fors debetur cum fœnore (§. 438.). Ast quia periculum cessat, quando pecunia trajectitia salva pervenerit in locum datum; *fœnus* quoque *nauticum*, quod pro periculo datur, cessat, & *usuræ ordinariæ* ab eo tempore succedunt. Cum vero perinde sit, si pecunia ipsa per loca periculosa transvehatur, si pecunia in merces impendatur & eadem per loca periculosa

culosa transvehantur; si pecunia credita in merces comparandas impenditur, quæ periculo creditoris per mare, vel alia loca periculosa transvehendæ, fœnus nauticum, vel quasi nauticum debetur.

§. 681.

De bodemeria.

Bodemeria dicitur contractus, quo pecunia numerata creditur in ipsam navim ea lege, ut fors pereat creditori, si navis interierit, vel in locum destinatum non venerit, creditor autem lucrum conventum capiat, si salva in portum venerit. Patet autem, *nautam*, cum ad navem ducendam obligatus sit, si in itinere pecunia indigeat, ut sine ea navem ducere non possit, *bodemeriam* contrahere posse. Cum vero contractus hic non permittatur nautæ nisi in extrema necessitate; si proprias habet merces, quas vendere potest, in navi, *bodemeriam* contrahere non licet. Sane si nemo sit, qui *bodemeriam* contrahere velit, nec nauta proprias habeat merces, quas vendere possit, merces alias, urgente quippe necessitate, vendere potest.

§. 682.

De redditibus annuis & vitalibus.

Reditus annui dicuntur jus ab altero annuatim exigendi certam pensionem, con-

constitutum vel super re alterius, vel super obligatione personali. Reditus annui determinati ad vitam emtoris, vel venditoris, vel tertii cujusdam, vocantur *Reditus vitalitii*. Cum etiam res incorporales emi possint (§. 588.); *reditus quoque annui & vitalitii emi ac vendi possunt*, consequenter *si reditus vitalitii emuntur, mortua persona, ad cujus vitam determinantur, fors venditori data repeti nequit; sicuti nec venditori quicquam restituitur, si pensio ad finem usque vitæ percepta superet sortem pro reditibus vitalitiis datam.* Dicitur autem *contractus vitalitius*, quo pro sorte alteri data reditus vitalitios stipulamur; seu quo reditus vitalitii emuntur ac venduntur. *Reditus autem vitalitii determinandi sunt ex eo, quantum valet usus pecuniæ, quo carere debes, & ex probabilitate termini vitæ, quem attinges.* Cumque perinde sit, sive pecunia detur, sive res, quæ pecunia æstimantur; *reditus vitalitii etiam in fructibus & rebus aliis consistere possunt; in casu fructuum determinandi vel ad mensuram, vel ad ratam fructuum singulis annis percipiendorum; cum, quod solvendum, certum esse debeat.* Hinc *Reditus* (*Wolffii Instit. J. N. & G.*) Bb vita-

386 P. II. C. XIII. De contractibus,
vitalitius dividitur in fructuarium & pe-
cuniarium.

§. 683.

De contra-
ctu metalli-
co.

Si in metallifodina, tanquam toto pluribus communi, concipiuntur partes æquales quotcunque, quælibet istiusmodi pars indivisa dicitur *Pars metallica*, vel etiam, a voce Germanica *Rux, Kuckus*. Quamobrem qui *kuckum* habet, pro ea parte dominium habet in fodina, consequenter in metallis in ea contentis, sed communi sumtu eruendis ac præparandis. Quamobrem cum pecunia a *kuckuum* dominis in metalla eruenda & præparanda impendenda, *Symbola metallica*; excessus vero pretii metallorum super impensas, *Reditus kuckuum* dicantur; quamdiu pretium metallorum ab impensis deficit, aut nihil metalli eruitur, *symbolæ conferendæ*; si vero illud has excedit, *reditus distribuendi in ratione kuckuum*, consequenter *symbolæ conferuntur spe redituum*. Cum *kuckus* sint partes fodinæ, rei immobilis; ipsi quoque *rebus immobilibus accensendi*: ast quia metalla ad substantiam metallifodinæ pertinent; *reditus kuckuum fructus non sunt* (§. 198.). *Contractus metallicus est,*

est, quo ita convenitur, ut dominium pro parte in metallifodina in nos transferatur & nos vicissim obligati simus ad metalla, quæ in fodinis latent, aut latere putantur, nostro sumtu eruenda ac præparanda. Quamobrem *kuckum suum pro arbitrio suo alienare potest dominus* (§. 257.), cum vero nemo aliter rem in alium transferre queat, quam quomodo eandem ipse habet; *qui eum emit, seu alio quocunque titulo accipit, tacite in contractum metallicum consentit.* Et quoniam dominus rem suam derelinquere potest (§. 203.); *dominus kuckum infæcundum derelinquere potest, symbolæ conferendæ pertæsus.* Si societatem metallicam contraxerit, aliunde venit, quod derelinquere nequeat, nisi vel sociorum consensu, vel alio in locum suum substituto, qui symbolam confert.

§. 684.

Emtio spei dicitur contractus, quo *De emtio.*
ita convenitur, ut, quod certo actu, in *ne spei.*
quo eventus dubius est, fuerit acqui-
situm, tuum sit, & tu pro eo, quod in-
certum est, pretium certum solvas; vel
brevius: est emtio rei acquirendæ incer-

tæ. Quodsi ergo eo actu, super quo contractum, nihil acquiratur, emtor nihil accipit, pretium tamen solvere tenetur: nec ex aduerso ultra pretium conventum quid solvere obligatur, etiamsi, quod acquiritur, idem plurimum excedat. Patet autem, cum spes ematur, pretium determinandum esse ex probabilitate spei, acquisitum iri. Enimvero quia non emitur nisi spes istiusmodi quid acquirendi, quod actu, super quo conventum, acquiri solet; si casu extraordinario eo actu, super quo contractum, acquiritur aliquid, quod istiusmodi actu alias acquiri non solet, emtio spei non valet, consequenter nec pretium conventum pro eo solvitur.

§. 685.

De missilibus.

Missilia dicuntur res, quæ jactantur in vulgus eo animo, ut fiant occupantis. Factu igitur *missilium* dominium transfertur in personam incertam, eam nimirum, quæ occupaverit. Facile patet, si quis *missilia* emit, quæ aliquis occupaturus est, antequam jactentur, contractum esse emtionem spei (§. 684.).

CAPUT

CAPUT XIV.

DE

QUASI CONTRACTIBUS.

§. 686.

Quasi contractus dicitur conventio facta, in qua consensus unius expressus est, consensus alterius tantummodo præsumitur. Quoniam vero contractus celebrantur utilitatis causa; *consensus in contrahendo præsumi nequit, nisi manifesta appareat ejus, cujus consensus præsumitur, utilitas.*

Quid sit quasi contractus.

§. 687.

Quoniam in quasi contractu utraque pars consensisse supponitur in id, quod pars altera in alterius utilitatem facit (§. 686.); *ex quasi contractu alter nobis obligatur ad id, ad quod obligatus fuisset, si revera contraxisset, & nos eidem vicissim obligamur, tanquam ex contractu vero.*

De obligatione ex quasi contractu veniente.

§. 688.

Quia præsumptioni locus non est, ubi de veritate constare potest, quod ultro admittendum; *si consensus alterius expressus haberi potest, quasi contractus non valet,*

Quando quasi contrahi licet.

B b 3

con-

consequenter quasi contractus tantummodo valet, si, quod faciendum est alterius nomine, non fert moram, ut consensus ejus expressus requiri possit, vel si alter, cujus utilitatis causa faciendum, propter ætatem, vel inopiam mentis consentire nequit.

§. 689.

An quasi contractus sint juris naturalis.

Quoniam naturaliter obligamur utilitatis alterius gratia facere, quod in potestate nostra est (§. 133. 134.), & ad idem alteri nos perfecte obligare possumus contrahendo (§. 667.), alterius autem consensus, qui ad perficiendum contractum requiritur (§. 438.), præsumi potest (§. 686.); quasi contractus utique juris etiam naturalis est, ac ideo quoque naturaliter consensus præsumtus tunc idem operatur, quod expressus.

§. 690.

De negotiorum gestione.

Negotiorum gestio est quasi contractus, quo negotium alienum sine mandato domini gerendum sua sponte suscipitur, animo eum sibi obligandi. *Negotiorum* itaque gestio est quasi mandatum, negotiorum gestor quasi mandatarius, Et dominus negotii quasi mandans (§. 552.);

ac

ac ideo *in mandatum abit, si dominus gestionem ratihabet sive expresse, sive tacite, consequenter negotiorum gestor domino ad id obligatur, ad quod mandatarius mandanti, & dominus vicissim eidem ad id, ad quod mandans mandatario (§. 687.).* Ast quoniam quasi contractus validitas tota pendet a manifesta domini utilitate (§. 686.); *negotiorum gestor negotium omni diligentia, quæ adhiberi potest, gerere debet (§. 21.), consequenter domino tenetur ob ea, quæ gerere debuit, non autem quæ gessit; neque enim facere debet, nisi quod dominum ob manifestam utilitatem facturum præsumit (§. 686.).* Unde sequitur, *ut non debeat facere impensas utiles, quas domino fore onerosas præsumere poterat; in casu autem dubio ab iis prorsus, a voluptuariis semper abstinere (§. 279. 280.).* Cum negotiorum gestio supponat consensum præsumtum; *si quis contra prohibitionem domini negotium ejus quamvis utiliter gessit, dominus perfecte ipsi ad nihil obligatur, consequenter si is prohibet, ne quis gestionem continuet, ab ea statim abstinendum.* Et quoniam in alieno negotio gerendo respicienda partim necessitas, partim utilitas domini, dominum au-

rem repræsentat negotii gestor; *necessitas negotii alieni gerendi adesse intelligitur, si eo non gesto damnum inevitabile emergat, quod ab alio avertendum naturaliter obligamur (§. 269.); utilitas vero domini non ex opinione gerentis, sed ex rei, temporis ac personæ domini qualitate æstimanda.*

§. 691.

De quasi emtione, quasi mutuo & quasi locatione conductiæ.

Dantur etiam *Quasi emtio*, quando scilicet quis ex consensu domini præsumpto rem sibi vult esse emtam, veluti si quis rem fungibilem apud te deposuit, quæ, cum propter absentiam deponentis restitui non possit, diutius servando peritura, tu eam animo solvendi pretium consumis: *Quasi mutuum*, quando nimirum quis ex consensu præsumpto domini rem fungibilem consumit, animo eam in genere restituendi, veluti in casu præcedenti rem fungibilem depositam: *Quasi locatio conductio*, quando scilicet ex consensu domini præsumpto uteris re ejusdem, animo solvendi mercedem, quam conductor alius præstiturus erat, aut eadem operas præstas pro eadem mercede, quam pro iis alii locatori præstare debebat quasi conductor, veluti si domum do-
mini

mini locare alicui teneris, ipse animo solvendi pensionem, quam daret conductor alius, domum inhabites.

§. 692.

Communio incidens dicitur, in quam quidam casu incidunt, hoc est, sine ulla prævia conventionem, quod eadem communis esse debeat, veluti si domus, vel prædium mihi ac tibi donetur. *Qui in communionem incidunt*, cum dominium pro parte in re indivisa acquirant (§. 196.), ac ideo in id consentire præsumantur, ut lucrum & damnum commune sit, antequam vel in rei divisionem, vel communem administrationem expresse consentiant, *quasi societatem contrahunt* (§. 639.). Unde obligationes personales, quæ ex contractu societatis oriuntur, etiam in casu communionis incidentis non spectantur tanquam æquitati consentaneæ, sed tanquam perfectæ.

De communione incidente.

§. 693.

Indebitum dicitur id, ad quod præstandum alteri non sumus obligati. *Ac propterea Indebiti solutio* est præstatio indebiti, tanquam debiti; & *Acceptio indebiti*

De solutione indebiti.

*debiti est acceptio ejus, quod nobis non debetur, tanquam debiti. Cum nemo locupletari debeat re aliena (§. 271.); si quis per errorem alteri indebitum solvit, hic idem ipsi restituere, aut, si restitui non possit, æstimationem præstare tenetur, cumque nemo animum alterum defraudandi habere debeat (§. 286.); indebitum accipiens in id consentire præsumitur. Unde sequitur, ut *Indebiti solutio* sit quasi contractus, quo accipiens obligatur ad indebite acceptum restituendum, aut, si id restitui non possit, ad præstandam æstimationem (§. 686.). Cum *indebitè solvens* indebitum det tanquam debitum; *dominium rei in alterum transfert* (§. 258.), consequenter *qui eam accepit, alienare* (§. 257.), ac ideo *qui dedit, eam vindicare nequit* (§. 262.). *Qui novit alterum sibi solvere indebitum, cum re aliena locupletari non debeat* (§. 271.); *id accipere non debet, ne sine animo defraudandi accipere potest* (§. 286.), *Et si sciens indebitum accipit, æquiparatur possessori, malæ fidei* (§. 201.).*

§. 694.

*De datione
ob causam.*

Ob causam dari dicitur, quod datur cum in finem, ut aliquid detur, vel fiat
ab

ab accipiente; consequenter accipiens, quod ob causam datur, se dare ac facere id, propter quod datur, obligat (§. 317.). Dicitur autem *causa non sequi*, quando ab altero non præstatur, quod ab ipso præstandum erat, seu ad quod præstandum se obligaverat vel expresse, vel tacite (§. 27.). Quoniam ob causam dans gratis dare non vult, nec qui accipit, tanquam gratis accipit; *ob causam datum causa non secuta restituendum, Et si causa non sequitur, sequi tamen adhuc potest, dans accipientem adigere potest vel ad implendum promissum, vel ad restituendum, quod accepit.* Quoniam obligatio nascitur vel ex consensu expresso, vel tacito; *datio ob causam non est quasi contractus* (§. 686.). Ast *prænumeratio mercedis locatori facta, vel in genere prænumeratio pecuniæ pro eo, quod dabitur, vel faciendum in posterum, dandæ, datio ob causam est.*

§. 695.

Sine causa acceptum dicitur, quod jure accipi non poterat, veluti si quid indebite per errorem solvitur: ast *quasi sine causa acceptum*, quod jure quidem accipi, sed non retineri poterat, veluti si

De eo, quod sine causa, vel quasi acceptum, chiro-

chirographum datur spe numerandæ pecuniæ, sed quæ postea non numeratur. Facile patet, *sine causa, vel quasi sine causa acceptum esse restituendum* (§. 271.), cumque ideo, *si quis inscius quid sine causa accipit*, in hoc consentire præsumitur, ut sine causa acceptum sit restituendum; is *ex quasi contractu jure quoque externo obligatur ad restituendum*: ast quoniam quasi sine causa accipiens id jure accipere, sed non retinere poterat; *obligatio restituendi jure externo nascitur ex eo, quod tacite actui alii inest.*

§. 696.

De contractibus compositis & colono partiaro.

Cum contractus compositi, sive mixti ex definitionibus simplicium, qui in iisdem concurrunt, facile dignoscantur; non opus esse videtur, ut de iis multa in specie dicantur. Id saltem notamus, *contractum, quem colonus partiarus cum domino init, mixtum esse ex locatione conductione & societate* (§. 620. 639.). Quoniam enim *Colonus partiarus* dicitur, qui agrum conducit pro rata fructuum perceptorum; *coloni partiarum ac domini damnum & lucrum commune est.*

CAPUT

CAPUT XV.

DE

JURE IN RE ALIENA CONSTITUTO,
SEU PIGNORE ET SERVITUTIBUS.

§. 697.

Jus pignoris est jus creditori in re sua *De pignore*
constitutum, ut, nisi debito tempo- *& hypothe-*
re solvatur debitum, ex eadem ipsi satis- *ca.*
fiat. Res dicitur *oppignorari*, in qua istius-
modi jus constituitur; ipsa vero res op-
pignorata *Pignus* vocatur. Atque ideo
patet, *jus pignoris constitui in securita-*
tem crediti, consequenter *si res oppigno-*
rata fuerit mobilis, eam esse tradendam.
Quodsi pignus fuerit res immobilis, *Hypo-*
theca speciali nomine appellatur. Ex
ipsa autem definitione sequitur, *ut credi-*
tor rem oppignoratam vendere possit, nisi
debito tempore solvatur, & de pretio tan-
tundem retinere, quantum ad hoc sufficit,
ut ipsi satisfiat, residuum autem debitori re-
stituendum (§. 271.). Et quoniam nemo
defraudandus (§. 286.); *in distractione pi-*
gnoris fraus omnis vitanda, consequenter
a peritis & impartialibus taxanda res op-
pignorata, antequam vendatur, & res plus
licitanti danda. Pars autem pretii pigno-
ris,

ris, quæ id, quod creditori debetur, excedit, *Hyperocha* appellatur; quæ itaque *debitoris est*. Ex adverso autem, cum debitor debitum integrum solvere teneatur; *si pignoris distracti pretium non adæquet debitum, defectum implere tenetur.*

§. 698.

De dominio
rei oppignora-
ta.

Quoniam jus pignoris, vel hypothecæ constituens in re sua in creditorem tantummodo transfert jus conditionatum vendendi (§. 697.); *dominium in re oppignorata retinet*, consequenter *eam alienare potest* (§. 257.), sed cum jus creditori, quod in ea habet, invito adimi nequeat (§. 100.); *alienatione non extinguitur jus pignoris, vel hypothecæ.* Et ex eo, quod dominium in re oppignorata retinet debitor, porro sequitur, *ut a creditore alienatio fiat non proprio, sed debitoris nomine, etsi ipso invito fiat.*

§. 699.

De luitio-
ne pignoris.

Pignus, vel hypoteca lui dicitur, si debitum solvitur, in cujus securitatem jus pignoris, vel hypothecæ constitutum. Quamobrem cum *luitione facta pignus sine causa sit penes creditorem; restitu-*

stituendum, cumque jus hypothecæ cefset, debitore solvente; eodem solvente hypotheca libera efficitur. Cum pignus luere debeat debitor (§. 697.); creditor rem oppignoratam vendere nequit, antequam id denunciaverit debitori, consequenter quamdiu non denunciatur, jus luendi semper salvum manet.

§. 700.

Cum rem oppignorans in creditorem transferat jus alienandi conditionatum (§. 697.), jus autem alienandi nemini nisi domino competat (§. 257.); nemo quoque oppignorare potest, nisi rem suam: dominus tamen rem suam oppignorare potest pro debito alieno (§. 195.). At cum jus suum quilibet in alium transferre possit (§. cit.); rem sibi oppignoratam alteri oppignorare potest creditor, inscio eo, qui eam ipsi oppignoraverat, non tamen pro debito majore, quam pro quo ipsi erat obligata. Quodsi tamen aliter conveniatur, inscio te oppignorari res tua alii nequit (§. 438.).

De oppignoratione rei alienæ.

§. 701.

Quoniam jus, quod in re oppignorata habes, tibi a debitore auferri nequit (§. 100.);

De eadem re bis oppignorata.

(§. 100.); *res tibi oppignorata alii denuo oppignorari nequit, nisi salvo jure tuo, consequenter si utrique creditori inde satisfieri nequit, præfertur primus secundo.*

§. 702.

De usu pi-
gnoris &
damno in
eo dato.

Quia pignus tantummodo constitui-
tur in securitatem debiti (§. 697.); cre-
ditori pignore uti non licet (§. 317.), nisi
ejus usus a constituyente ipsi concedatur,
pacto scilicet adjecto (§. 105.). Quod si
dolo, vel culpa creditoris pignus interiit,
vel deterioratur; *damnum constituyente re-
sarcendum* (§. 270.): quoniam tamen
constituentis causa penes creditorem est;
*si casus in eo contingit, de eo non tenetur
creditor.* Ast cum ratio cesset, si cre-
ditor fuerit in mora restituendi; *casum,
qui in eo non contigisset, si restitutum
fuisset, præstare tenetur* (§. 419.). Quo-
niam vero pignus constituitur in securi-
tatem debiti, non datur vero res op-
pignorata pro debito (§. 697.); *si pignus
casu perit, aut ita deterioratur, ut inde
satisfieri non possit creditori, hic nibilo-
minus debitorem sibi obligatum habet.*

§. 703.

§. 703.

Cum culpa creditoris pignus perire, *De impen-*
aut deteriorari minime debeat (§. 702.); *sis in pi-*
impensas necessarias in id facere tenetur *gnus fa-*
creditor (§. 279.), a constituyente resti- *ctis.*
tuendas (§. 271.).

§. 704.

Contractus pignoris dicitur, quo de- *De contra-*
bitor pignus, vel hypothecam constituit *ctus pigno-*
in re sua, vel alius loco ipsius. Atque *ris & hy-*
tum pignus dicitur *conventionale*, item *potbeca.*
hypotheca conventionalis. Est autem *Hypo-*
tbeca vel *specialis*, quæ constituitur in re
certa in specie, veluti in domo, prædio,
aut bibliotheca sua, vel certa rerum uni-
versitate; vel *generalis*, quæ constituitur
in omnibus bonis tam præsentibus, quam
futuris; consequenter *generalis etiam*
jura & nomina comprehendit (§. 207.)

§. 705.

Quoniam debitor ad præstandum id, *De oppi-*
quod debet, obligatur (§. 336.), conse- *gnorations*
quenter si ei, cui obligatus est, satisfacere *naturali.*
nequit, nisi quædam ex bonis suis
vendat, ideo ea vendere obligatur, cre-
ditori autem competit jus exigendi debi-
(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) Cc tum

tum (§. cit.), ac propterea quoque jus eum compellendi ad res quasdam, vel, si necesse sit, omnia bona sua vendendum, ut sibi satisfiat; *naturaliter cuilibet constitutum est jus in bonis debitoris, ut, nisi debito tempore solvatur debitum, ex iisdem ipsi satisfiat*, consequenter *naturaliter bona debitoris obligata pro quolibet debito*. Ad hanc obligationem naturalem cum accedit contracta ex contractu pignoris, quo res quaedam in specie, vel omnia quoque bona oppignorantur (§. 514.), fortior autem obligatio vincat debiliorem; *oppignoratio conventionalis in casu collisionis vincit naturalem*.

§. 706.

De retentione pignoris in aliud debitum.

Cum bona debitoris jam naturaliter obligata sint pro ipsius debitis (§. 705.); *si debitor pignus luit, pro alio debito retineri potest*. Et quoniam pignus constituitur in securitatem debiti (§. 697.), & per consequens pretium rei oppignoratae debitum in infinitum excedere potest; *si pars debiti quocunque modo tollitur, pro reliqua pignus, quantumcunque fuerit, retineri potest, nec aliud minoris pretii accipere tenetur creditor*.

§. 707.

§. 707.

Pignus, vel *hypotheca solvi* dicitur, quando res oppignorata liberatur ab obligatione sua. *Pignore igitur soluto, creditori nullum amplius jus in eadem est.* Cum a voluntate creditoris dependeat, num debitori absque pignore vel hypotheca credere velit; si jus pignoris, vel hypothecæ remittit, *pignus, vel hypotheca solvitur: non tamen ideo debitum remittere intelligitur creditor.* Per se autem patet, *pignus, vel hypothecam solvi, si res oppignorata, cui quippe inhæret jus creditori in ea constitutum (§. 697.), interit.*

De pignore & hypothecæ solutione.

§. 708.

Si jus in re aliena constituitur, quo ejus dominus ad alterius utilitatem aliquid pati, vel non facere tenerur, id *Servitus* vocatur; tumque *res*, in qua jus istud constitutum, *servire* dicitur alteri, cujus est utilitas. Quod si res *serviat* certæ cuidam personæ, *Servitus personalis*; si vero rei alterius, seu possessori ejusdem cuicumque, *realis* appellatur. Estque vel *affirmativa*, qua dominus rei *servientis* pati tenetur, ut alter *faciat*;

Servitus quid & quoruplex.

vel *negativa*, qua alter pati non tenetur, ut ipse quid faciat.

§. 709.

*De prædiis
& servitu-
se prædiali.*

Notandum vero *Prædium* dici rem immobilem quamcunque, quæ ob certum fructum, quem nobis præstat, aut usum pecuniæ æstimabilem, qui instar fructus est, possidetur. Cumque *usus* alius sit *rusticus*, qui ad rem agrariam, seu ad œconomiam ruralem quocunque modo spectat; *urbanus* vero, qui ad habitationem, commercia, opificia pertinet; *prædium* quoque vel *rusticum* est, quod usum rusticum habet; vel *urbanum*, quod usum habet urbanum. Quamobrem cum prædia rustica & urbana saltem distinguantur usu, quem habent, non vero loco, in quo sita sunt; *non minus prædia rustica in urbe, quam urbana rure dantur.* Hinc vero *Servitutes* reales etiam prædiales vocantur; & *servitus prædiorum urbanorum* dicitur, si usus ab alieno prædio præstatur in utilitatem prædii urbani; *servitus autem prædiorum rusticorum* est, si idem præstatur in utilitatem prædii rustici. Unde *eadem servitus & prædii urbani, & rustici esse potest,*
pro-

prouti scilicet vel urbano, vel rustico debetur. In servitute prædiali *Prædium serviens* dicitur, quod servit alteri; *Prædium vero dominans* id, cui servit alterum. *Fundus*, qui servitutem debet, *servus*; qui servituti nulli obnoxius, *liber* vocatur; *optimus* autem appellari solet, qui ab omni servitute & obligatione hypothecæ immunis est.

§. 710.

Cum servitus sit jus in re alteri constitutum (§. 708.); *nemo nisi dominus al-* ^{Quinam} *teri in re sua servitutem constituere potest* ^{Servitutem} *& acquire-* ^{imponere} *(§. 260.), & a voluntate constituentis unice* ^{& acquire-} *pendet, num & qua lege eandem constituere velit* ^{re possint,} *(§. 314.), consequenter contra hanc legem nihil facere licet* (§. 438.). Et quoniam qui dominium revocabile habet, rem restituere tenetur, qualem accepit (§. 314.), consequenter liberam, si libera fuerit; is prædio suo servitutem imponere nequit, nisi quæ dominio resoluta expirat. Quia vero nemo sine acceptatione sua jus quoddam acquirere potest (§. 316.); *nemo quoque prædio alieno servitutem acquirere potest.* Denique quia quilibet jus suum remittere potest (§. 342.);

dominus quoque prædii dominantis servitutem remittere potest. Prædia spectantur instar personarum, quarum una alteri ad quid obligatur, & domini prædiorum, qui nunc sunt, prædia repræsentant, a quibus obligationes & jura prædiis inhærentia in ipsos derivantur.

§. 711.

*Quot sint
servitutum
species.*

Quoniam servitus constituitur eo fine, ut is, cui constituitur, ex re aliena utilitatem quandam capiat (§. 708.); *tot sunt servitutum species, quot modis certa quædam persona, vel possessor alicujus prædii, ex re aliena, seu prædio alieno usum quendam habere, vel fructum percipere potest.*

§. 712.

*De specie-
bus servi-
tutum præ-
dialium.*

Servitutes prædiales usitatiores peculiare nomen in Jure civili adeptæ sunt. Ita *Servitus operis ferendi* vocatur, qua vicini paries, vel columna onus ædificii nostri sustinere tenetur; *quam* ideo, *qui servitutem debet, rescere tenetur.* Cum vero ad refectionem parietis, vel columnæ non pertineat fultura domus; *dominus prædii dominantis suo sumtu domum incumbentem fulcire tenetur.* Dicitur *Servitus*

vitus tigni immittendi, qua trabem, vel quid aliud, quod conignationi ædium inservit, in parietem vicinam immittere licet, ut in eo requiescat; unde *eadem*, *quæ ante*, *oritur obligatio domini prædii servientis*. Porro *Servitus projiciendi* dicitur, qua aliquod ædificatum alienæ aræ, aut eidem superstructo imminet, in vicinis tamen ædibus nusquam requiescit. *Servitus altius non tollendi* est, qua dominus prædii dominantis prohibere potest, ne dominus servientis ædes suas altius tollat: ex adverso *Servitus altius tollendi* appellari potest, qua quis in gratiam vicini habere nequit ædes magis depressas, quam nunc habet. *Servitus luminum* vocatur, qua quis fenestras luciferas etiam in suo, aut communi pariete excipere cogitur; *Servitus autem prospiciendi*, seu *prospectus*, qua vicinus pati tenetur, ut fenestras prospectivas habeamus in ædibus nostris. Dicuntur *Fenestræ luciferae*, per quas lumen immittitur in ædes nostras; *prospectivæ* autem, per quas prospectus datur in loca alia, veluti in ædes, vel hortum alterius. *Servitus, ne officiatur luminibus*, vocatur, qua quis in prædio suo facere non potest,

quo ædium nostrarum quævis lumina
 obscurentur & imminuantur; *Servitus*
 autem, *ne prospectui officiat*, qua quis
 in prædio suo nil facere potest, quo liber
 prospectus in loca quævis vicina grata
 atque amœna ullo modo impeditur. *Ser-*
vitus stillicidii avertendi, vel *recipiendi*
 est, qua quis pati cogitur, ut vicinus
 aquam ex tecto suo destillantem, vel per
 canales defluentem in tectum, aream, vel
 cloacam suam derivet; *Servitus* autem
stillicidii non avertendi, qua quis stillici-
 dium suum alio, quam in ædes, vel hor-
 tum tuum dirigere nequit. *Servitus cloa-*
cæ immittendæ est, qua quis pati cogi-
 tur, ut colluviem sordidam in sua area
 collectam vicinus in ipsius aream com-
 mittat; at *Servitus cloacæ habendæ*, qua
 vicinus pati cogitur, ut juxta parietem
 ipsius cloacam habeamus. Unde simul
 intelligitur, quid sit *Servitus sterquilini*
habendi. *Iter* est servitus, qua pati co-
 gimur, ut homo per prædium nostrum
 eat ad suum, ipsius prædii causa; *ire* au-
 tem in Jure dicitur etiam, qui alienis pe-
 dibus incedit, veluti si eques eat, aut
 lectica portatur. *Actus* est servitus, qua
 quis pati cogitur, ut alterius prædii do-
 minus

minus jumentum, vel vehiculum agat per prædium ipsius ad suum; isque vel *plenus*, si etiam jumenta vehiculo juncta agere licet; *minus plenus*, si saltem pecora & armenta, non vero jumenta vehiculo juncta. *Via* servitus est, qua quis pati debet, ut per prædium ipsius non modo eas & agas, verum etiam ad prædium tuum vehas, ducas; feras atque trahas, quæcunque ad prædii tui utilitatem faciunt. *Aquæ haustus* est servitus, qua quis pati cogitur, ut alius ex puteo suo, aliove loco ipsius ad fundi sui necessitatem hauriat aquam; *Aquæ ductus* autem, qua pati cogitur, ut quis per fundum suum ducat aquam ad utilitatem fundi ipsius quocunque modo; & *Servitus aquæ educendæ*, qua pati cogimur, ut quis aquam superfluum, vel inutilem ex fundo suo educat per nostrum. *Pecoris ad aquam appulsus* est servitus, qua pati cogimur, ut pecora alieni prædii aquandi causa appellantur ad fontem, vel etiam aquam nostram; *Fus* vero *pascendi* servitus, qua pati cogimur, ut quis pecora prædii sui pascat in prædio nostro. *Fus calcis coquendæ* servitus est, qua pati cogimur, ut quis calcem coquat

in fundo nostro, ad commoditatem prædii sui. Quid vero fit *Jus arenæ fodiendæ, lapides cædendi, colligendi ramos aridos, legendi glandes, venandi*, ex ipsius nominibus intelligitur. *Est Jus pedamenta sumendi* servitus est, qua pati cogimur, ut quis ex sylva nostra sumat adminicula arborum, vel vitium, ac periticas lupulum, vel fabas excipientes; *Jus vero lignandi* servitus, qua pati cogimur, ut ligna ad certum usum cædat in sylva nostra, ad utilitatem prædii sui. De his omnibus intelligitur, *ea concessa esse prædio dominantis, sine quibus jus suum exercere nequit*; cum alias servitus foret inutilis: *Et jus prædii dominantis lege constitutioni adjecta omni possibili modo ampliari Et restringi posse* (§. 710.).

§. 713.

De usufructu.

Quæ de servitutibus realibus modo dicta sunt, valent etiam de personalibus. Eminent inter has *Ususfructus*, quæ est servitus personalis, qua dominus pati cogitur, ut alius re sua utatur fruatur, salva substantia. Qui usumfructum habet, *Usufructuarius*, subinde etiam *Fruentarius* dicitur. *Proprietas itaque manet apud*

apud dominum, consequenter quicquid vi proprietatis dominus facere potest, id usufructuario non licet. Quamobrem rem, quæ usumfructum debet, non alienare (§. 257.), non immutare (§. 256.), non oppignorare (§. 700.), neque eidem servitutem imponere potest (§. 710.): ast de usufructu, cum fit jus ipsi proprium, pro labitu disponere licet (§. 195. 206.). Patet etiam, quod re aliter uti nequeas, quam sicuti est; & non minus manifestum est, usufructum constitui posse in omnibus rebus, mobilibus ac immobilibus, etiam incorporalibus, quibus uti frui datur, ut ipsæ integræ supersint, eaque lege, quæ placuerit constituenti (§. 314.).

§. 714.

Quia metalla & mineralia non brevi quodam temporis spatio renascuntur; non tam fructus fundi censentur, quam ad substantiam potius ejus pertinent, ac ideo ad usufructum non pertinent (§. 713.). Idem intelligitur, ob rationem eandem, de arboribus annosis, quarum, si quos edunt, fructus in usufructu sunt (§. cit.). Enimvero quia sylva cædua, quæ succisa ex stirpibus & radicibus bre-

De rebus dubiis, an sint in usufructu comprehensæ.

vi quodam annorum numero renascitur, & cujus usus in sola succisione consistit; eadem in usufructu est, ad eum scilicet modum, quo fecerat usumfructum concedens, seu quem consuetudo probat, ligna succidere potest usufructuarius. Quamobrem etiam, si moris sit, ut in sylva non cædua stipites certo quotannis numero excidantur, eodem numero excidere potest, consequenter arbores vi ventorum dejectæ domini sunt, non usufructuarii, qui eas, si dominus velit, in compensationem cædendarum accipere tenetur; cum dominus sic disponat de substantia sylvæ, ne scilicet deterioretur, salvo jure usufructuarii.

§. 715.

Quenam
usufructu
finito ad-
huc sint
fructuarii.

Cum finito usufructu res, quæ in eodem fuit, restituenda sit a fructuario (§. 713.); si usufructus in grege constituitur, in locum pecudum demortuarum, vel alienatarum alia capita substituere debet fructuarius. Cumque finito usufructu cesset jus percipiendi fructus fructuarii; fructus tum pendentes domini, seu proprietarii sunt. Ast quoniam fructus industriales non minus fructus industriæ sunt, quam fundi (§. 226.); finito usufructu pro
rata

vata communes sunt, quantum scilicet valet usus fundi & cultura atque cura fructuarii. Similiter quoniam reditus propter usum, qui continuo percipitur, solvendi temporibus proportionales sunt; usufructu ante terminum solutionis finito pro rata temporis inter proprietarium & usufructuarium dividendi. Enimvero reditus, qui præstantur ratione juris in re, veluti decimæ, cum assimilentur ante terminum solutionis fructibus pendentibus, proprietarii sunt.

§. 716.

Cum fructus usufructuarii sint, res vero, quæ est in usufructu, proprietarii (§. 713.); si damnum in fructibus contingit, ad usufructuarium pertinet; si in re, ad proprietarium.

Ad quemnam casus pertinet.

§. 717.

Ob eandem rationem usufructuarius solvere tenetur omnia onera sive ordinaria, sive extraordinaria, ratione fructuum & reddituum præstanda, & facere impensas; sine quibus esse & fructus percipi nequeunt: quod si vero onera extraordinaria exsuperant fructus, cum ratione rei imposta intelli-

De oneribus & impensis.

telligantur, non solorum fructuum; quod ultra eos impenditur, a proprietario præstandum. Nimirum quod solus facere deberet proprietarius, si pleno jure esset dominus, id ab usufructuario & domino una faciendum.

§. 718.

Quando usufructus finitur.

Cum usufructus jus personale sit (§. 713.); morte usufructuarii extinguitur (§. 400.). Extinguitur etiam, si eum fructuarius remittat, cumque rei non amplius existentis nullus sit usus atque fructus, interitu quoque rei, denique & tempore præstituto elapso, si temporarius fuerit (§. 317.). Hinc sequitur, ut, si domo vetustate collapsa, vel incendio conflagrata, nova extruatur, fructuarius in ea usufructum non habeat.

§. 719.

De quasi usufructu.

Quasi usufructus dicitur servitus personalis, qua quis pati cogitur, ut alius re sua, quæ usu consumitur, utatur fruatur, ita ut finito quasi usufructu vel rem in genere, vel ejus æstimationem restituat. Quoniam dominium rei in quasi usufructuarium transferendum (§. 195, 198.);

198.); *si casus in re quasi fructuaria contingit, ad quasi fructuarium is pertinet.*

§. 720.

Cum in securitatem debiti fidejussio *De cautio-
ne præstan-
da.* (§. 569.) & oppignoratio ad quemlibet actum obligatorium accedere possit (§. 697.); *si metuendum sit, ne quasi usufructu finito rem quasi usufructuariam restituere possit, vel ne fructuarius ea præstare queat; ad quæ finito usufructu proprietario tenetur, uterque proprietario vel quasi per fidejussores, aut hypotheca cavere tenetur.* Enimvero *si cavere non possit, quia neutri invito jus suum auferri potest (§. 100.); res usufructuaria vel quasi pro certa pecunia fructuario vel quasi præstanda, vel proprietario, si ipse velit, vel tertio committi debet.*

§. 721.

Usus est servitus personalis, qua *De usu.* *quis pati cogitur, ut alius re sua, sive ea fructifera fuerit, sive minus, utatur salva substantia.* Dicitur nimirum *Re uti*, in significato Juris Romani, qui ex ea percipit ea commoda & emolumenta, quibus ipse cum suis indiget ad vitæ necessitatem

sitatem & commoditatem. Is, cui usus constituitur, *Usuarius* appellatur. Enimvero cum usus iste certus esse debeat, jus autem usufructuario competens æstimandum sit ex constituentis voluntate (§. 314.); *naturaliter constituens usum determinare debet, qualis esse debeat.* Dicitur autem *usus plenus*, quo ex re aliena capere licet, quicquid ad quotidianam vitæ necessitatem ac commoditatem requiritur; aut *minus plenus*, quo certa quædam pars emolumentorum ex re percipiendorum usufructuario conceditur ad sublevandam vitæ necessitatem; *usus itaque plenus æstimatur ex indigentia usufructuarii.* Quamobrem cum usus plenus per se indeterminatus sit, usus autem minus plenus determinatus; *minus plenus in alium transferri potest, sed non plenus.* Cumque usufructuario saltem competat jus sumendi ex fructibus, quantum indigentia suæ sufficit, dominus vero habeat jus fruendi; *usuarius agrum colere non tenetur, sed dominus.* Quodsi tamen usus sine impensis obtineri nequit, veluti si boum usus ad arandum concessus, cum talis concessus intelligatur, qualis esse potest; *impense ad usufructuarium pertinent, veluti pabulum bobus*

bobus præbendum. Ceterum ex definitionum collatione patet, *non repugnare, ut in una eademque re uni usus, alteri usufructus constituatur.*

§. 722.

Quasi usus dicitur, qui constituitur in re consumptibili, quæ cum in specie restitui non possit, finito quasi usu in genere restituenda; veluti si tibi usus pecuniæ concedatur, quam vel ipse in rem tuam vertere, vel sub usuris aliis credere potes. *De quasi usu.*

§. 723.

Denique *Habitatio* est servitus personalis, qua dominus pati cogitur, ut alius in ædibus suis sive integris, sive in aliqua earum parte habitet. Cui servitus hæc constituitur, *Habitator* dicitur. Cum habitatio distinguatur ab usufructu ædium; *habitor ædes, aut partem sibi concessam solus inhabitare debet, non vero banc, vel illam partem alii pro certa pensione locare potest.* Et quoniam jus habitandi proprietario ademptum & in habitorem translatum; *si habitator ædibus integris uti non possit, non tamen dominus par-* *De habitamine.*
(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) D d tibus

tibus vacuis ipse uti, aut frui potest. Ceterum cum jus habitatoris metiendum sit ex voluntate constituentis (§. 314.); naturaliter habitatio ita concedi potest, ut habitator jus suum alii pro certa pensione locare & hanc percipere possit.

CAPUT XVI.

DE

DOMINIO UTILI, AC INFIRMIS FEUDO.

§. 724.

De dominio utili in genere.

Dominium utile dicitur, in quo jus utendi fruendi prorsus liberum, proprietas vero aliquo modo restricta est ad alium. Qui dominium utile habet, *Dominus utilis* appellatur. *Dominium vero directum* dicitur pars proprietatis, quæ per ejus restrictionem domino utili adempta ad alium pertinet. Et qui dominium directum habet, *Dominus directus* vocatur. Quoniam proprietas jus alienandi & fundum immutandi continet (§. 198. 256. 257.); *naturaliter proprietas restringi potest aut quoad jus alienandi, aut quoad jus rem immutandi, aut quoad utrumque, consequenter si jus alienandi restrin-*

restringitur, aut dominus utilis per se prorsus nequit, aut nonnisi certa lege rem alienare potest. Per se autem patet, dominum utilem solum omnem ex re capere utilitatem. Ceterum quoniam dominium originarium plenum est (§. 195. 198.); dominium utile, vel directum originarie acquiri nequit nisi pactione ab eo, qui plenum habet (§. 314. 438.), & concedens legem adjicere potest, quam voluerit (§. 314.). In concessione domini utilis duo inprimis spectanda sunt, nimirum lex, seu conditio, sub qua id conceditur, & lex, sub qua proprietas restringitur.

§. 725.

Emphyteusis est dominium utile in re *Emphyteu-*
 immobili sub conditione certæ pensionis *sis quid sis.*
 annuæ in recognitionem domini directi
 præstandæ concessum, cum proprietate
 certa lege restricta. *Res*, in qua emphy-
 teusis constituta, dicitur *emphyteutica*,
 vel *bonum emphyteuticarium*; qui emphy-
 teusin in re habet, *Emphyteuta*; is vero,
 a quo emphyteusin habet, *Dominus em-*
phyteuseos. Pensio, quæ in recognitio-
 nem domini directi solvitur, *Canon* ap-
 pellatur, vel etiam *Canon emphyteuticus*;

& contractus emphyteuticus, quo emphyteusis constituitur & acquiritur.

§. 726.

De canone
emphyteu-
tico.

Quoniam canon datur in recognitionem domini directi (§. 725.), consequenter ejus solutio tantummodo probare debet, emphyteutam dominium directum in re emphyteutica agnoscere; *quantitas canonis utilitati ex re emphyteutica percipiendæ proportionanda non est*, consequenter deficiente ratione determinationis intrinseca, *mutuo consensu emphyteutæ ac domini in contractu emphyteutico determinandus*; quo cum sit standum (§. 438.), *ob meliorationem, seu redditum incrementum, aut ipsius exiguitatem augeri minime debet, idemque consistere potest tam in pecunia, quam rebus quibuscunque*, prouti scilicet conventum fuit. Cum emphyteusis contractu nitatur (§. 725.); *emphyteuta obligatur ad canonem quotannis solvendum (§. 514.), & domino competit jus eum exigendi (§. 80.)*, consequenter *ob solutionem neglectam, vel detractam emphyteusis non amittitur, nisi ex prese ita fuerit conventum (§. 667.)*. Similiter quia canon non datur pro utilitate, quæ

quæ ex re percipitur; solvendus is est, etiam si eo anno parum aut nihil ex re emphyteuticaria perceperit utilitatis, nisi de remittendo aut minuendo certo casu canone expresse fuerit conventum (§. cit.). Quoniam jus exigendi canonem domino competit vi domini directi, cujus recognoscendi causa datur (§. 725.), consequenter jus in re est (§. 334.); dominus emphyteuseos canonem ab emphyteuta non solum a quocunque possessore exigere potest.

§. 727.

Cum a sola voluntate domini emphyteusin constituentis dependeat, qua lege dominium utile in eum transferre velit (§. 314.); in contractu emphyteutico sum primo acquirente inito, quo omnis emphyteusis nititur (§. 725.), definiendum, quomodo proprietas restricta esse debeat, tum quoad alienationem, tum quoad immutationem rei emphyteuticarie (§. 256. 257.), et singula, quæ per naturam emphyteuseos determinata non sunt, adeoque non uno modo determinari possunt, determinanda. Unde consequitur, ut jus omne tam domini, quam emphyteutæ metiendum sit ex contractu cum primo acquirente inito.

De contractu emphyteutico.

Dd 3

Quo-

Quoniam re emphyteutica alienata novus emphyteuta dominum emphyteuseos pro domino recognoscere tenetur; *contractus emphyteuticus cum novo emphyteuta renovandus*. Et si idem valeat, si *dominium directum alienetur*: quoniam tamen emphyteuta se expresse obligare potest, quod non modo dominum præsentem, verum etiam alium quemcunque successorem legitimum pro domino superiori recognoscere velit, *si ad hoc se obligavit emphyteuta, ut quemlibet legitimum successorem domini præsentis pro domino superiori recognoscere velit, renovatione contractus opus non est*.

§. 728.

De laudemio.

Laudemium est honorarium, quod pro renovatione contractus emphyteutici domino directo solvendum. *Consistit igitur in pecunia (§. 525.); & in contractu emphyteutico determinanda ejus quantitas, Et definiendum, utrum tantummodo solvendum sit emphyteuta mutato, an vero etiam mutato domino*. Patet autem, ut ante de canone (§. 726.), *jus exigendi laudemium esse jus in re*; utpote descendens ex dominio directo, jure utique in re (§. 334.), ne id sit prorsus inutile.

§. 729.

§. 729.

Quoniam jus emphyteuticum ex contractu emphyteutico definiendum (§. 727.); *si emphyteusis pro certis personis conceditur, bis omnibus extinctis & ipsa extinguitur; si ad certum vero tempus concessa, tempore elapso, vel etiam si emphyteuta in gratiam domini, vel dominus in gratiam emphyteutæ remittit emphyteusin (§. 337. 342.).* Per se autem patet, re emphyteuticaria pereunte emphyteusin extinguui. Enimvero *si dominus emphyteuseos moritur sine successore, cum dominium directum pertineat ad bona ejus (§. 207.); naturaliter fit nullius, consequenter occupabile (§. 210.), ac propterea emphyteusis non extinguitur.*

Quando emphyteusis finiatur.

§. 730.

Quando emphyteusis constituitur, dominium utile a directo separatur vel ad certum tempus, vel quamdiu fuerint successores legitimi, prouti in contractu emphyteutico definitum (§. 727.). Quamobrem non alia mens esse intelligitur constituentis, quam ut tempore elapso, vel successore legitimo deficiente, dominium utile cum directo iterum esse de-

Quid fit emphyteusis finita.

beat conjunctum, consequenter *emphyteusi finita, dominium utile redit ad dominum emphyteuseos, ac ideo is fit pleno jure dominus.*

§. 731.

De emphyteuticatione & subemphyteuticatione.

Emphyteuticatio vocatur constitutio emphyteuseos in re adhuc libera ab emphyteusi; ast *Subemphyteuticatio* appellatur constitutio emphyteuseos in re, in qua emphyteusin habet constituens. Tumque emphyteusis in emphyteusi constituta, dicitur *Subemphyteusis*. Cum de dominio utili, tanquam re incorporali sibi propria, emphyteuta pro lubitu disponere possit (§. 195.), sed salvo jure domini emphyteuseos (§. 86.) & contractu emphyteutico (§. 727.); *subemphyteuticatio*, salvo jure domini emphyteuseos & contractu emphyteutico facta, licita, sed ea in emphyteuticatione nihil immutatur, & emphyteusi quomodocunque finita *subemphyteusis* perimitur, consequenter *subemphyteusi extincta emphyteusi adhuc existente, emphyteuta jure emphyteuticario integro fruitur.* Cum *subemphyteutæ* jus ab emphyteuta adimi nequeat (§. 100.), salvum tamen manere debeat jus domini (per

(per demonstrat.); quando emphyteuta emphyteusis in alium transfert, vel transmittit, jus suum, quod ex contractu subemphyteutico ipsi quæsitum, transfert, vel transmittit, respectu domini autem ipsa emphyteusis translata, vel transmitti intelligitur.

§. 732.

Contractus libellarius dicitur, quo dominus alteri rem suam certo pretio interveniente ea lege dat, ut quotannis certum canonem solvat, ac stato tempore, possessore licet non mutato, contractum certo pretio, vel arbitrario numerato renovet. *Jus* ex eo contractu acquisitum *libellarium* vocatur. In contractu igitur libellario pretium, quod pro re solvitur, imminui debet pro ratione canonis ac pretii in renovatione contractus stato tempore solvendi. Quoniam solutio canonis & pretii pro renovando contractu inhæret ipsi rei libellariæ; dominus juris libellarii jus in re libellaria habet (§. 334.), consequenter si canon & pretium non fuerit solutum, a quolibet successore solvi debet. Enimvero quia solutio ista saltem onus est emtioni rei adjectum (§. 409.); qui

De jure libellario.

rem ex contractu libellario habet, pleno jure dominus est, consequenter eandem pro lubitu alienare & immutare potest sine consensu domini juris libellarii (§. 256. 257.).

§. 733.

De jure censuico.

Jus censiticum est jus annui redditus ex re aliena immobili recipiendi: ipse autem redditus Censum vocatur; qui reservativus appellatur, si dominus rem vendens censum in eadem sibi reservat; & constitutus, quando quis eum sibi emit, aut donatum accipit. Patet autem, jus censiticum esse jus in re (§. 334.). Res, ex qua census præstandus, Bonum censiticum; qui censum solvit, censualis; & qui accipit census dominus vocatur; contractus autem, quo de censu convenitur, censualis. Censum cum saltem onus sit (§. 409.); censualis pleno jure dominus est. Censum consistere potest in pecunia, vel in re quacunque alia corporali mobili, prouti nimirum de eo convenitur. Quodsi census liberaliter constituitur, vel in re donata reservatur, quantitas voluntate constituentis definitur (§. 314.); si vero ematur, intra limites usurarum licitarum contineri, vel utilitati ex re percipiendæ proportionari debet

debet in ratione pretii, quod solvitur, ad pretium verum rei; si denique in re vendita reservatur, ejus pretium a pretio rei detrahendum. Cum dominus census jus censiticum remittere possit (§. 342.); si remittat, sive gratis, sive pro certo pretio, quia tunc extinguitur (§. 337.), bonum censiticum fit liberum.

§. 734.

Jus superficiei, seu superficiarium, dicitur jus habendi suo sumtu superficiem, veluti ædificium, in solo alterius. Qui jus superficiei habet, *Superficiarius*; qui dominium fundi, *Dominus fundi* audit. Pensio annua, quam superficiarius domino fundi pro hujus usu solvit, *solarium* vocatur: *contractus* autem *superficiarius*, quo de jure superficario, quod constituitur, inter se conveniunt superficiarius & dominus fundi; & ex hoc metiendum est jus superficarii & domini fundi (§. 314. 438.). Cum donator donationi & venditor venditioni rei suæ adjicere possit legem, quam voluerit (§. 314.); ædes quoque jam extractæ donari ac vendi possunt ea lege, ut dominium in solo retineat donator & venditor, atque ita in ædibus

De jure
superficia-
rio.

bus jam extractis constituitur jus superficiarium. Enimvero si ædes superficiariæ sumtu superficiarii extruantur, siue jam extractæ & quocumque titulo iusto acceptæ habeantur in solo alterius; superficiarius superficiæ, dominus soli autem soli pleno jure dominus est. Et quia jus superficiæ non perit, etiamsi ædes collabantur, vel conflagent; *si casu quodam intereant, novas extruere licet.* Cumque domino soli nullum jus competat in superficie (§. 195.); *solutio solarium non est jus in re (§. 334.), nec dominus soli pro eo superficiem sibi obligatam habet, nisi in contractu superficiario hypoteca in eodem ipse expresse fuerit constituta (§. 697.).* Similiter quia nemini jus suum auferri potest (§. 100.); *ædes superficiariæ alienantur cum jure superficiario, & fundus salvo jure superficiarii & cum jure adversus superficiarium.* Quoniam jus superficiarii merendum est ex contractu; *dominium quoque saltem utile concedi potest in ædibus superficiariis ad certum tempus, vel pro certis personis, tumque jus superficiarium æmulatur emphyteuticarium (§. 725.).* Atque hic casus est Juris Romani. Ex ipsa definitione patet, *jus superficiarium naturaliter*

valiter extendi ad alias superficies, quam aedes, veluti ad habendum hortum, vineam, sylvam, piscinam, immo arborem in solo alieno; cum concessio istiusmodi in notione dominiū contineatur (§. 195.), unde realitas definitionis pendet.

§. 735.

Fidelitas appellari solet promptitudo *Fidelitas* præstandi quævis officia humanitatis, ea *quid sit.* præsertim, quibus damna quævis avertuntur, ac commoda promoventur, & si qua specialiter conventa fuerint.

§. 736.

Feudum dicitur dominium utile in re *De feudo.* sua alteri a domino concessum, sub conditione fidelitatis mutuae. Quamobrem cum dominium plenum contineat & utile, & directum; *in constitutione feudi dominium plenum in utile ac directum inter duas personas dividitur. Res infeudari* dicitur, in qua feudum constituitur; & ipsa *Res feudalis* vocatur, in qua feudum constitutum est; & in ejus oppositione, *Alodium* significat universa, quæ infeudata non sunt. Qui dominium directum in re feudali habet, *Dominus feudi*; qui utile,

utile, *Vasallus* appellatur. *Contractus feudalis* est, quo de feudo, quod constituitur, inter se conveniunt dominus feudi & vasallus, seu quo feudum constituitur & acquiritur. *Ex contractu itaque feudali metiendum est jus domini feudi & vasalli* (§. 314. 438.).

§. 737.

De substantialibus, naturalibus & accidentalibus feudis.

Substantialia feudi dicuntur determinationes essentielles, per quas feudum concipitur in genere; consequenter ea a nullo feudo abesse possunt, ac propterea respectu vasalli sunt dominium utile in re feudali & fidelitas domino directo præstanda; respectu domini feudi dominium directum & fidelitas vasallo præstanda (§. 736.). *Naturalia feudi* dicuntur determinationes essentielles, quæ constituunt differentiam specificam feudi communiter auctoritate legis, vel moribus recepti, veluti ut promissio fidelitatis sit jurata: *Accidentalibus* vero determinationes essentielles, quæ constituunt differentias específicas specierum feudorum a specie juris auctoritate, vel moribus communiter recepta diversorum, veluti obligatio vasalli ad officia insolita. Unde patet, distinctionem inter

inter naturalia & accidentalia feudi nul-
lum habere usum in Jure naturæ. Natu-
raliter enim valent ea, de quibus in con-
tractu feudali conventum (§. 736.). Ni-
mirum quia naturalia & accidentalia per
substantialia non determinantur, conse-
quenter ex hisce demonstrari nequeunt;
*quando feudum constituitur, a domini rei
infeudandæ voluntate dependet, quænam
substantialibus superaddi velit (§. 314.), in
contractu feudali ideo definienda.*

§. 738.

Feudum datum vocatur, quando do- De feudo
minus alteri constituit feudum in re sua; dato &
feudum vero oblatum, quando danti oblato.
constituitur in re data.

§. 739.

Quia modus constituendi feudum a De modis
voluntate domini rei infeudandæ depen- feudum
det (§. 737.); ideo *constitui potest vel ad* constituendi
certum tempus, vel in perpetuum, sive di,
simpliciter, sive determinative, nominatis
personis, ad quas transmitti queat, & de
certis præstationibus vasalli, veluti servi-
tiis militaribus, ac domini conveniri potest.
Quodsi vero ita conveniatur, ut canon cer-
tus

tus præstetur, cum *emphyteusi* miscetur (§. 725.). Quæ vasallus domino ex contractu feudali præstare tenetur, *servitia feudalia* appellantur, qualia inprimis sunt *militaria*. Hinc *Feudum francum* est, si vasallus ad nulla servitia præstanda domino obligatur; *ligium*, si servitia *militaria* præstare tenetur adversus omnes; *non ligium*, si quidam excipiuntur. Et Juri naturæ convenienter *Feudum masculinum* vocatur, quod pro solis masculis constitutum, ita ut ex lege contractus in *fœminam* nunquam deferri possit; *fœmineum*, quod pro solis *fœminis* constitutum; *mixtum*, quod pro utrisque simul. Similiter *Feudum oppignoratitium* appellatur, quando dominus, cui pecunia creditur, loco pignoris feudum in re sua constituit.

§. 740.

De rebus,
quæ infeu-
dari pos-
sunt, ubi de
feudo conve-
na, soldata,
pecuniæ, &
quasi feu-
do.

Quoniam in re, quæ usu non consumitur, dominium directum ab utili separabile (§. 724.); *res qualibet, quæ usu non consumitur, infeudari potest, etiam incorporalis* (§. 736.), consequenter *etiam jus percipiendi proventus metallicos, immo etiam jus utendi certa vini, vel frumenti portu-*

portione ex cella, horreo aut penuario domini ad dies vitæ præstanda. Dicitur autem Feudum de cavena, quod ita constituitur, ut alicui ex cella domini certa vini, vel ex horreo aut penuario ejus certa frumenti quantitas ad dies vitæ præstetur. Immo facile patet, naturaliter feudum de cavena extendi posse ad res alias consumptibiles, veluti ut præstetur certa portio piscium ex piscina domini, vel lignorum ex sylva, vel ferarum in sylva capiendarum. Differt autem a feudo de cavena feudum soldatæ, quo ex gratia alicui certa pecunia, vinum, vel annona, aut res quæcunque alia consumptibilis præstatur; quod in eodem res conventa vasallo præstanda, sive rerum istiusmodi copia domino sit, sive iisdem careat, ut eas aliunde comparare necesse habeat; cum in feudo de cavena præstatio restringatur ad ea, quæ dominus habet; & in illo eadem restringatur ad personam constituentis; in hoc vero etiam transeat ad successores. Ita quoque Feudum habitationis dicitur, quando jus habitandi in domini ædibus alicui ad dies vitæ conceditur. Tenendum vero in genere est, res consumptibiles & pecuniam fieri quasi in-

(Wolffii Instit. J. N. & G.) Ee con-

consumptibiles, quatenus per fidejussores, aut hypothecam cavetur, ut semper restitui possit, si restitutione opus sit, tum enim perinde est, ac si ea uteremur frueremur salva substantia, consequenter easdem fieri hoc modo ad infeudandum aptas, quatenus scilicet in quasi adhuc extantibus dominium directum subsistere potest. Dicitur autem quasi feudum, quod constituitur in re per se ad infeudandum minus apta, sed quæ ad infeudandum apta efficitur arte. Unde Feudum pecuniæ, quod constituitur in pecunia, est quasi feudum. Ceterum pecunia, in qua feudum constitutum, feudalis est (§. 736.); in qua nullum constitutum, allodialis (§. cit.), consequenter pecunia, qua feudum venditum est, feudalis non est, sed allodialis. Et eodem modo patet, cum res, quæ pro feudo datur, æquipolleat pecuniæ, quæ pro eodem datur, si res feudalis cum allodiali permutatur, allodialeminime fieri feudalem.

§. 741.

De subinfeudatione.

Cum, qui dominium utile habet, præter jus utendi & fruendi integrum, etiam partem proprietatis habeat (§. 724.), quam

quam aliis adhuc modis restringi posse per se patet; qui *dominium utile habet in re, eam alteri in feudum dare potest* (§. 736.), *salvo tamen jure domini directi* (§. 100.), *consequenter salvo jure domini directi in bonis emphyteuticis & rebus feudaliibus feudum constitui potest.* Feudum in re feudali constitutum alteri, dicitur *Subfeudum*, & res feudalis *subinfeudari*, quando feudum in eadem constituitur: vasallus vero, cui res feudalis in feudum datur, *Subvasallus*, vulgo *Subinfeudatus*; vasallus denique subinfeudans, *dominus subfeudi*; & contractus, quo de subfeudo convenitur, *Contractus subvasalli*; ex quo itaque *jus subvasalli & domini subfeudi metiendum* (§. 736.). Cumque subinfeudatio tota pendeat a subinfeudantis voluntate (§. 314.); *in contractu subfeudali substantialibus superaddere licet determinationes, quæ in feudali non continentur, salvo tamen jure domini feudi superaddi possunt*, consequenter *quæ contractui feudali non adversantur* (§. 736.). Et quia subinfeudatio intactum relinquit *jus domini feudi*; *eius consensus ad subinfeudationem non requiritur.* Ceterum per se porro patet, *si quis rerum universitatem sibi in-*

feudatam habet, eum pro lubitu rem unam atque alteram uni, vel pluribus subinfeudare posse. Denique hoc etiam satis liquet, subinfeudatione non totum dominium utile in subvasallum transferrari, sed partem quandam proprietatis remanere apud vasallum, & jus subvasalli non augeri, imminui tamen posse, immo subinfeudationem fieri posse tam gratis, quam pro certo pretio.

§. 742.

Cuiusnam sit periculum fructuum.

Cum vasalli & subvasalli sint fructus omnes (§. 736. 741.); periculum omne fructuum ad vasallum & subvasallum spectat.

§. 743.

De successore feudali & immutatione rei feudalis.

Successor feudalis dicitur is, ad quem vi legis constitutionis mortuo vasallo feudum devolvitur. Successore igitur deficiente, res, quæ fuerat feudalis, pleno jure domini est, consequenter etiam subfeudum extinguitur (§. 741.). Quamobrem cum vasallus nihil facere possit, quod est contra jus domini vel successorum (§. 86.); rem feudalem deteriorare nequit, nec servitutem eidem ideo imponere (§. 708.), consequenter dominus feudi & successor pati
non

non debet, ut deterioretur. Ex adverso autem, quia nec dominus feudi contra jus vasalli quid facere potest (§. 86.); nec is de substantia rei feudalis ita disponere potest, ut jus utendi fruendi vel diminuat, vel quoad exercitium quomodocunque impediatur, nec ideo rei feudali servitutem imponere (§. 708.). Cum vero nihil committatur contra jus domini, vel successoris, si vasallus, quamdiu feudum tenet, alteri in re feudali concedat jus, quale foret servitus (§. 83.); hoc facere potest, consequenter si vasallus rei feudali servitutem imponit ipso facto, ea subsistit, tanquam jus servitutis æmulum, quamdiu feudum tenet. Et quoniam jus omne utendi fruendi vasalli proprium est (§. 736.); rem feudalem vasallus meliorare (§. 279.), ac propterea quoque eidem servitutem acquirere potest (§. 708.). Ex eadem ratione cum vasallus ex re feudali omnem percipiat utilitatem, tanquam ex re sibi propria (§. cit.); omnia quoque onera ferre debet.

§. 744.

Feudum aperiri dicitur domino, si De apertu-
 successor feudalis deficit; ut ideo apertu-^{ra feudi.}

ra feudi fit vacuitas juris succedendi in feudo. Et idem *apertura proximum* dicitur, si spes sit fore, ut aperiat; consequenter ut brevi nullus exret successor feudalis. Atque propterea *feudum apertura proximum*, cum alienatio foret contra jus domini (§. 83.), *in extraneum alienari nequit.*

§. 745.

De successore in dominio directo deficiente.

In constitutione feudi dominium directum reservatur domino feudi (§. 736.), & tanquam res incorporalis accensetur bonis ejus ceteris (§. 207.). Quamobrem *nisi in contractu feudali expresse conveniatur de dominio directo, successore in eodem deficiente, idem non acquirit vasallus (§. 318.), consequenter nec jus vasalli in simili casu subvasallus (§. 741.).*

§. 746.

An feudum committi possit.

Quoniam ex contractu feudali vasallus domino directo saltem ea præstare obligatur, de quibus conventum (§. 438.), consequenter *dominus eum ad præstandum compellere (§. 80.), aut si præstatio non amplius integra sit, ad præstandum interesse adigere possit (§. 415.), nisi expresse fuerit*

fuert conventum, quo in casu committi debeat, cum tunc, quod conventum, valeat (§. 736.); naturaliter ob facta, vel non facta contractui feudali repugnantia feudum non committitur. Quoniam contractibus pcena adjici potest (§. 410.); de factis quoque, vel non-factis, ob quæ feudum committi debeat, conveniri potest (§. cit.).

§. 747.

Obligatio feudalis dicitur, quæ ex contractu feudali oritur; & in mutua domini & vasalli obligatione Nexus feudalis consistit. Obligatio igitur feudalis & nexus feudalis ex contractu feudali æstimari debet. Factum omne tam positivum, quam negativum, obligationi feudali contrarium, Felonia dicitur; quæ ideo tot modis committi potest, quot sunt obligationes feudales, non modo a vasallo, verum etiam a domino, non tamèn omnis ejusdem est gradus. Quoniam naturaliter facta, vel non facta contractui feudali contrario feudum non committitur (§. 746.); juris naturalis non est, ut feudum committatur propter feloniam: ut amitti possit, ex pacto venit. Enimvero in hoc casu

De obligatione feudali & feloniam.

*felonia commissa remitti potest (§. 342.),
tūmque feudum non amittitur (§. 337.).
Cum nemini imputari possit factum alie-
num (§. 3.); si vasallus ob feloniam feu-
dum amittit, eodem mortuo, dominus id
restituere tenetur ei, ad quem post mortem
ipsius devolvitur, consequenter per felo-
niam feudum commissum non finitur.*

§. 748.

*De feudi
refutacione
& revoca-
tione.*

*Feudum refutare dicitur vasallus, si
significat domino, se id diutius habere
nolle, sive simpliciter, sive in favorem
tertii. Unde in casu priori domino; in
posteriori tertio refutari in specie dicitur.
Quando itaque domino refutatur feudum,
jus suum remittit vasallus (§. 337.); quan-
do autem tertio, eidem jus suum cedit
(§. 338.). Cum quilibet jus suum remit-
tere possit, si nihil committitur, quod
est contra jus alterius[†] (§. 342.); feudum
quoque domino vel invito refutari potest,
quando refutatio non sit contra jus ipsius:
si autem in præjudicium ejus vergat, vel-
uti ne vasallus servitia militaria, quibus
dominus nunc indiget, præstare tenea-
tur, vel eo animo, ut hostilia in eum
securius moliri possit, refutari nequit.*
Ast

Ast quoniam *nec refutatio fieri potest contra jus successoris (§. 86.); si feudum domino, aut cognato remotiori refutatur, mortuo refutante, successor feudum revocare potest.* Etenim *feudum revocari dicitur, si quis jure compellitur ad rem feudalem restituendam, feudo in ipsum translato.* Per eandem vero rationem patet, *feudum contra jus domini, vel eorum, ad quos id aliquando devolvi potest, alienatum, consequenter etiam extraneo refutatum, quippe quod alienatio est, a domino, vel successore revocari posse.* Ex ipsa autem definitionum collatione patet, *revocationem feudi esse feudi vindicationem (§. 262.).* Cum alienatio feudi non uno modo determinari possit; *arbitrii paciscentium est, quomodo de ea convenire voluerint, & standum est eo, quo conventum fuit (§. 667.), nisi jus alienandi per alia, quae expresse conventa sunt, tacite definiatur.*

CAPUT XVII.

QUOMODO OBLIGATIO EX
CONTRACTU TOLLATUR.

§. 749.

*Quid sit
obligatio-
nem tollere
& liberatio.*

Obligatio tolli dicitur, quando, qui alteri obligatus erat ad dandum, vel faciendum, eidem obligatus esse desinit. Et sublatio obligationis *Liberatio* vocatur.

§. 750.

*De libera-
tione per
pacti disso-
lutionem.*

Cum pacto dissoluto contrahentes liberentur ab obligatione, qua sibi invicem ex eodem tenebantur, eaque mutuo dissensu dissolvi possint (§. 444.); *quamprius pactum, sive contractus mutuo dissensu dissolvitur*, vel etiam *contractus beneficus solo dissensu ejus, qui ex eo utilitatem solus percipit*, quia alterius non interest pactum adimpleri, *obligatio tollitur* (§. 749.), consequenter *jus acquisitum*, utpote inde pendens (§. 46.), *extinguitur*.

§. 751.

*De libera-
tione per
solutionem.*

Solutio dicitur actualis perfecte debiti præstatio. *Per solutionem igitur obligatio*
ex

ex contractu tollitur (§. 749.). Quoniam vero solutione præstatur, ad quod præstandum sumus obligati; *solvendum est præcise id, quod debetur, nec res alia pro alia solvi potest, nisi creditore, qui jus suum remittere potest (§. 342.), consentiente (§. 337.).* Solvendum quoque *præcise eo die & loco, quo debetur, nisi, ob rationem eandem, moram indulgere velit creditor (§. 417.), & res tota, quæ debetur, solvi debet, consequenter cum solutio particularis dicatur, si, quod debetur, non totum solvitur, sed aliqua tantummodo pars, solutio vero partis alterius differatur in aliud tempus, solutionem particularem non acceptare tenetur creditor.* Facile autem intelligitur, *si res debita ipsa solvi non possit, æstimationem ejus esse præstandam (§. 271.) & accipiendam (§. 37.).* Et cum dies, quo solvendum, debitoris gratia adjiciatur, ne ante eundem ad solvendum compelli possit, creditoris autem gratia, ne ante diem solvatur, idque tacite conventum intelligatur, si ex præstatione appareat, interesse creditoris, ne ante diem solvatur; *quod in certum diem debetur, ante eundem invito etiam creditori solvi potest,*
si

si dies debitoris causa adjectus: non potest, si adjectus sit creditoris causa, vel ex ipsa praestatione appareat interesse creditoris, ne ante diem solvatur. Enimvero si debitor praestet, quod interest creditoris, ne ante diem solvatur, cum tunc solutione anticipata nil committatur, quod est contra jus creditoris (§. 83.); creditor solutionem ante diem acceptare tenetur. Et quoniam solutio ab arbitrio debitoris dependet; si tempus solutionis arbitrio debitoris relinquitur, debitor semper solvere, sed creditor ante ipsius mortem debitum exigere nequit.

§. 752.

De interpellatione.

Interpellatio est actus, quo ex conventionione significatur, quod quis alteri ex contractu ultra istud tempus obligatus esse nolit. Vocari etiam solet a nonnullis Resignatio. In specie debitorem interpellare idem significat, ac solutionem debiti ab eo petere. Si quid igitur certo die debetur, naturaliter interpellatione opus non est; si vero ita fuerit conventum, ut praecedat solutionem interpellatio, utrique permissa: cum standum sit eo, quod conventum est (§. 438.); debitor ante solvere nec debet, nec potest, nec ex adverso creditor

ditor ante ad solvendum debitorem compellere potest, nec debitum accipere tenetur, quam interpellatio convento modo facta fuerit. Enimvero si ita conveniatur, ut creditori liceat debitum exigere, quocunque tempore voluerit, cum debitor se non obligaverit ad non solvendum, antequam interpellatus fuerit, in hoc tamen tacite consensisse videatur, ne creditor solutionem cum incommodo suo accipere teneatur, debitor non interpellatus solvere potest, & creditor solutionem accipere tenetur, nisi justam habeat causam, cur accipere nolit, utique probandam.

§. 753.

Oblatio debiti verbalis dicitur, si debitor creditori verbis tantummodo declarat, se esse ad solvendum paratum; *realis* autem, si res debita, quam solvere vult debitor, fuerit ipsa præsens; & quidem *realis nuda*, si ad oblationem nullus alius actus accedat; quæ *naturaliter verbali equipollet*: aut *solemnis*, si res debita actu oblata, sed a creditore non accepta, obsignatur & deponitur. Cum oblatio realis solennis *in re immobili, aut quæ obsignari, vel commode deponi nequit,*
locum

De oblatione debiti.

locum minime habeat; *oblatio verbalis solenni equipollet* (§. 37.). Et quoniam perinde est, ac si debitum fuisset solutum, si solutio solenniter offeratur (§. 751.); *solenni solutione obligatio debitoris tollitur* (§. cit.), consequenter etiam *oblatione verbali rei immobilis, aut quæ obfignari, vel commode deponi nequit, ac propterea dominium transfertur in creditorem, & ideo omne periculum ipsius est* (§. 243.). Quia creditor solutionem accipere obligatur; si eam accipere nolit, *rem debitam in ædibus inviti relinquere, & rem immobilem vacuam præstare, omnemque ejus curam abjicere periculo creditoris potest naturaliter debitor.* Cumque debitor in mora non sit, *si solutionem oblatam acceptare recuset creditor* (§. 417.); *a mora liberatur, ex adverso autem creditor in mora esse incipit.*

§. 754.

De accepti-
latione.

Acceptum ferre dicitur creditor, si sufficienter declarat, se debitum acceptum habere, perinde ac si revera solutum fuisset. Qui igitur acceptum fert, debitum & jus suum remittit (§. 337.), consequenter *per acceptilationem debitor liberatur,*

tur, & jus creditoris extinguitur (§. cit. & §. 749.), atque debitor solvisse putatur. Cum a creditoris voluntate dependeat, ut de jure suo pro arbitrio statuatur; pars etiam debiti acceptilari potest, & acceptilatio fieri potest vel gratis, vel re quadam alia, aut factio quasi in debitum imputato.

§. 755.

Pactum de non petendo dicitur, quo inter debitorem ac creditorem ita convenitur, ne debitum sit solvendum. Cum per pactum de non petendo debitum remittatur (§. 337.); debitor liberatur (§. cit. & §. 749.). Unde & Pactum liberatorium appellatur. Pactum de non petendo iniri quoque posse de parte debiti, & fieri vel gratis, vel re quadam alia, aut factio quasi in debitum imputato, patet, ut ante de acceptilatione (§. 754.).

De pacto de non petendo.

§. 756.

Compensatio dicitur sublatio debiti unius per debitum alterius partis; seu actus, quo debitor debitum solviturus in solutum imputat creditori, quod ipse debet. Facta igitur compensatione utraque pars ab obligatione debitum solvendi libera-

De compensatione.

beratur, & compensatio est solutio reciproca, brevi manu facta (§. 323.). Cum res alia pro alia solvi nequeat, & præcise solvendum sit (§. 751.); qui sibi mutuo sunt creditores & debitores, eandem rem ut debeant, & ut terminus solutionis præterlapsus sit, quando compensatio fieri debet, necesse est. Patet autem, compensationem fieri ipso jure, consequenter ad compensandum non requiri peculiare quoddam factum, ac propterea non opus esse, ut creditori, qui idem est debitor tuus, denuncies te compensare velle, sed solutionem a te petentem per compensationem repellere potes. Cum compensationi renunciare liceat (§. 342.); si eidem renunciatum fuit, compensare non licet (§. 340.). Quoniam in compensatione utriusque debitum certum esse debet, cum ad solvendum compelli nequeat, nisi is, quem debere certo constat; debitum vero liquidum vocatur, si certo constat, quod ad id præstandum aliquis sit obligatus; illiquidum vero, si idem certo nondum constat; liquidum cum illiquido compensari nequit. Et quia præcise solvendum (§. 751.); debiti liquidi solutio compensationis gratia differri nequit. Quoniam vero quilibet

damnum

damnum quodvis a patrimonio suo avertere debet (§. 269.); *si verendum sit, ne interea temporis is, cui solvitur, fiat non solvendo, aut res debita solenniter offerenda* (§. 753.), *aut qui accipit, cavere debet solutum iri* (§. 697. 569.). In compensatione quod tu mihi solvere debes succedit in locum ejus, quod ego tibi solvere debeo. Quoniam itaque res alia pro alia solvi nequit (§. 751.); compensari nequeunt nisi res fungibiles, in genere debite (§. 527.). Nimirum res fungibiles tales esse desinunt, quando in specie debentur (§. 515. 527.). Hæc vero ratio est, cur compensatio non habeat locum adversus depositum (§. 541.) & commodatum (§. 515.).

§. 757.

In solutum dari dicitur res, quæ loco ejus rei solvitur, quæ debebatur. *In solutum igitur dari potest res quæcunque, ast cum præcise sit solvendum* (§. 751.); *nonnisi volenti, aut quando præcisa solutio impossibilis* (§. 60.): cumque operæ æquiparentur rebus in dominio existentibus (§. 225.); *etiam operæ in solutum dari possunt.* Et quia jus tuum mihi cedere (*Wolffii Instit. J. N. & G.*) F f potes

De datione in solutum.

potes (§. 342.); *in solutum quoque dare mihi potes, quod alius tibi debet, jus tuum mihi cedendo.* Quamobrem cum debitor invitus ad dationem in solutum compelli possit a creditore, si impossibile sit, ut rem debitam solvat (§. 80.); si quod alius debet, in solutum dat jus suum cedendo, *cessio necessaria* vocatur; qualis etiam revera est. *Datione in solutum debitorem liberari, abunde liquet (§. 749.).*

§. 758.

De novatione.

Novatio dicitur mutatio obligationis prioris in aliam, scilicet quoad debiti causam, vel modum debendi, eodem creditore ac debitore manente, veluti si inter nos convenit, ut ducentos thaleros, quos ex emto debes, ex mutuo debeas. Novatio itaque obligationem veterem perimit, & novam in ejus locum substituit, consequenter debitor a priore debito liberatur (§. 749.), & unice ex posteriore obligatione tenetur. Quamobrem cum omne jus creditoris, quod ex priori obligatione habebat, extinguatur (§. 46.); creditor fidejussores non amplius sibi obligator habet & jus prioritatis præ aliis debi-

debitoris sui creditoribus amittit, nec fidejussio, utpote semel extincta, reviviscit, etiamsi a novatione discedant partes & ad veterem obligationem redeant, reditu revera non existente nisi nova novatione. Cum mora pertineat ad veterem obligationem (§. 417.); per novationem mora purgatur (§. 418.). Ex eadem ratione novatio impedit commissionem pœnæ, priorî obligationi adjunctæ. Quia invito jus semel quæsitum auferri nequit (§. 100.); novatio fieri nequit, nisi mutuo creditoris & debitoris consensu, qui cum de jure suo, pro uti ipsis visum fuerit, disponere possint (§. 314.); novando in obligatione veteri mutare possunt, quæ placuerit, atque ideo debitum conditionatum vel in diem converti potest in purum, vel contra. Huc vero referri non debet, si debitum sub conditione vel in diem pure novetur, cum saltem obligatio mutetur, non vero modus debendi; in casu priorî novatio non fit nisi conditione existente eadem, in posteriori statim quidem perfecta est, sed debitum novum exigi nequit, antequam dies venerit. Quia novatio perimit obligationem priorè, qua solvendo adjuncto liberari poterat (§. 661. 751.);

Et a

Etus

Etus non intelligitur, qui priori adjectus fuerat; ast quia novatio cuilibet mutationi locum facit; in novatione adjici potest, qui in obligatione priori non erat adjectus. In cessione eadem manet obligatio (§. 338.); ea igitur non fit novatio. Ex eadem ratione non fit novatio, si terminus solutionis prorogetur, si ex intervallo tertius adjiciatur, cui solvi possit (§. 661.), vel accedat fidejussor (§. 569.), vel pœna obligationi adjiciatur, quæ ab initio adjecta non fuerat (§. 410.); neque fit in constituto (§. 660.). Sed cum chirographo probetur debitum (§. 652.); si chirographum vetus redditur & ejus loco aliud accipitur, novatio fit. Quoniam vero ex definitione novationis patet, quando sit novatum; naturaliter opus non est, ut quis expresse dicat, se non habere animum novandi, in casu tamen dubio, quando, quod actum est, fieri potest & novandi animo, & sine eo, veluti si tu mihi debes centum ex emto, & ego consentio ex intervallo, ut eos mihi solvas cum usuris post biennium, nisi novatum esse debeat, expresse dicendum, quod agitur, fieri absque animo novandi (§. 318.).

§. 759.

Delegatio est pactum, quo debitor vice sua alium debitorem expromittentem creditori substituit. Qui substituit, vocatur *Delegans*; qui substituitur, *Delegatus*; creditor vero, cui fit delegatio, *Delegatarius*. Cum nemo alteri obligari possit ultra voluntatem suam (§. 317.), nec jus acquiri sine acceptatione (§. 316.); *delegatio perficitur delegantis, delegati & delegatarii consensu*, scilicet delegatus promittit deleganti, quod expromittere velit, delegatus delegatario, quod ipsi solvere velit, & delegatarius expromissionem acceptat. Unde statim patet, *per delegationem delegantem liberari, & delegatum solum delegatario manere obligatum*, consequenter *si delegatus non fuerit solvendo, ad delegantem non patere regressum*. Nulla vero in eo difficultas est, *naturaliter opus non esse, ut delegatio fiat inter partes omnes presentes uno actu, & fieri posse absque animo, vel cum animo novandi*, consequenter, cum debitorem meum alteri delegans vel ita convenire possim, ut solvat creditori meo tanquam a me debitum, vel tanquam ex eadem causa, qua

De delegations.

mihī debebat, vel denique ut nova contrahatur cum delegatario obligatio, *quando debitorem meum alteri delecto, novatio fit vel cum delegato, vel cum delegatario, vel cum utroque.* Cum jus quæsitum nemini auferri possit (§. 100.); *delegatio semel perfecta revocari nequit a delegante (§. 314.), consequenter nec prohiberi ab eodem potest, ne delegatario solvatur, ac ideo nec solutio a delegato sibi sponte oblata accipi.* Si facultates delegati delegatario non fuerint perspectæ, nil obstat, quominus delegans delegatario promittat, se soluturum, si in termino solutionis non sit solvendo. Quoniam itaque tunc *delegatio facta sub hac conditione, si in termino solutionis delegatus fuerit solvendo; ea non ante valida, quam si in termino solutionis solvendo fuerit (§. 396.).*

§. 769.

De assignatione.

Assignatio est actus, quo debitor soluturus substituit alium, quem rogat, ut vice sua solvat, vel solvere jubet. Qui alium substituit, Assignator; qui substituitur, Assignatus vocatur. Quodsi ergo creditor nomen assignatum in solutum accipit, debitor liberatur; si non accipit, non libera-

liberatur; nisi solutione ab assignato accepta (§. 757. 749.). Cum per assignationem nihil mutetur in obligatione, nisi insolutum accipiatur; assignando quoque nihil novatur, nisi nomen assignatum insolutum accipiatur. In omni autem casu si assignatus solvit, & debitor principalis, & fidejussores liberantur (§. 749. 570.).

§. 761.

Confusio debiti & crediti dicitur, De confusione debiti & crediti. quando contingit, ut, qui erat debitor, idem fiat creditor, veluti si creditor sit heres debitoris. Confusione igitur debiti & crediti debitor liberatur (§. 749.).

CAPUT XVIII.

DE

MODO FINIENDI LITES IN
STATU NATURALI.

§. 762.

Jus controversum dicitur, si duo, vel plures eandem rem tanquam suam vel sibi debitam prætendunt, vel jus, quod unus habere prætendit ad præstationem alterius, alter negat. Et qui hoc faciunt, litigare dicuntur: ipsorum vero

F f 4 de

de jure controversia, quæ in reciproca contradictione de jure eodem sibi competente consistit, *Lis* vocatur, veluti si tu affirmes, tibi competere dominium in hoc prædio, neges competere mihi, ego autem affirmo id mihi competere, tibi competere nego, vel si tu affirmas me tibi debere centum aureos, ego nego. *Res* vero, de qua litigatur, *litigiosa* dicitur,

§. 763.

De amica-
bili compo-
sitione.

Necessio a lite gratuita, quando scilicet jus controversum uni ceditur, alter vero nihil vicissim accipit, *amicabilis Compositio* vocatur. *Lis* igitur *amicabilis compositione* finitur, & qui nihil accipit, se obligat, quod nihil rei litigiosæ causa ab altero, qui totam accipit, petere velit, consequenter is jus suum, quod habere putat, remittit (§. 337.), ut ideo *amicabilis compositio naturaliter licita* (§. 342.). Quamobrem cum *prætenso* ipsius extinguatur (§. 337.); ea renovari nequit, *facta amicabile compositione*. Enimvero cum hoc negotium inter me & te saltem geratur, a nobis vero tertio jus, si quod habet, auferri nequeat (§. 100.); *facta ami-*

unicabili compositione non tollitur jus tertii.

§. 764.

Quodsi litigantes inter se conveniunt, *De trans-*
ne a lite gratuito discedatur, sed aliquo *actione.*
dato, vel retento, vel promisso, con-
ventio hæc *Transactio* dicitur. *Trans-*
actione igitur *lis finitur*, & *transigentes se*
sibi invicem obligant, quod *rei litigiosæ*
causa neutra pars ab altera petere velit,
quam quod conventum fuit, consequenter
facta transactione prætentio renovari nequit
(§. 438.). Enimvero *in transactione con-*
venitur, quoniam *rem litigiosam totam ha-*
bere debeat, & *quid vicissim præstandum*
alteri, vel *quomodo inter partes litigantes*
sit dividenda, & *num ad certas præstatio-*
nes alter alteri præterea obligatus esse de-
beat. Paret autem, ut ante (§. 763.),
transactione non tolli jus tertii. Cumque
transactio pactum sit (§. 438.); *ob easdem*
causas a transactione discedere licet, *ob quas*
discedere licet a pacto (§. 442.). Est autem
Transactio vel *generalis*, quæ extenditur
ad omnes prætensiones speciales, quæ
sub ista generali comprehendi possunt,
sive tum, cum fieret transactio, fuerit

cogitatum, sive minus, veluti si transfigitur de omni quacunq̄ue præensione, quæ ratione prædii controversi obvenire poterat ex causa data: vel *specialis*, quæ ad res certas, sive qua speciem, sive qua quantitatem tantummodo restringitur; veluti quando transfigitur de dominio prædii, vel de certa quantitate fructuum ex prædio, aut certa quantitate frumenti. ¶ Quamobrem in transactione generali renunciatur omni præensione ad rem controversam, qualiscunq̄ue tandem fuerit; ast in speciali non renunciatur præensione ad eandem rem, si qua postbac appareat, sed ea salva manet (§. 340.).

§. 765.

De differentia inter litem decidionem & compositionem.

Lis dicitur componi, si veritate in dubio relicta consensu litigantium terminatur, scilicet ut vel unus a præensione sua desistat, vel ut utriusque præensione pro parte satisfiat. Sed *Lis decidi* dicitur, si ad facta sufficienter probata principiis juris applicatis ostendatur, a cujus parte stet veritas, seu cuinam competat jus, quod in controversiam adducebatur. In transactione igitur & amicabili rom-

compositione rei controversæ non fit decisio, sed lis saltem componitur (§. 763. 764).

§. 766.

Cum debitum liquidum certum sit (§. 756.); & ad idem solvendum debitor obligatus (§. 751. 756.), nec quisquam locupletari debeat re aliena (§. 271.); *super debito liquido transigi nequit (§. 764.) nec de eo locum habet amicabile compositio (§. 763.).* Quoniam tamen quilibet jus suum remittere, eidemque renunciare potest, quamdiu nil committitur contra jus tertii (§. 342.); *debitum quoque liquidum vel totum, vel ejus partem, si creditor velit, remittere, vel juri suo liquido sive in totum, sive ex parte renunciare potest.* Hæc tamen remissio & renunciatio non est amicabile compositio, vel transactio, cum in hisce conventionibus remittatur jus incertum, vel eidem renunciatur. Quamobrem patet, *amicabili compositioni, nisi vocabulorum significati vim inferre velis, nonnisi locum esse in debitis illiquidis.*

*Quando-
nam locus
sit amicabili
compositioni &
transactio-
ni.*

§. 767.

Vi libertatis naturalis a libera litigantium voluntate unice pendet, utrum litem *Quid sit juris, si debitum amicabile*

fuerit illiquidum.

amicabiliter componere, vel de re litigiosa transigere velint, nec ne (§. 78.): cum tamen nemo locupletior fieri debeat re, vel ex re alterius (§. 271.); opera danda est, ut illiquidum ad liquidum perducatur. Quoniam tamen necesse est, ut lis habeat exitum; sorte definiendum, cujusnam res litigiosa esse debeat. Quodsi vero impossibile fuerit illiquidum ad liquidum perducere, ne sorti committere compositionem litis consultum videatur; parti, cujus interest, ut lis componatur, cum tum aliter componi non possit nisi per transactionem (§. 764. 765.), utique competit jus partem alteram ad transactionem vi adigendi; quia nec jus probabiliter alicui competens eidem auferri potest (§. 100.).

§. 768.

De Mediatione.

Mediator dicitur persona, quæ ad rem controversam inter alios componendam operam suam confert, jure eam componendi destituta. Actus autem, quo compositio a tertio vel perficitur, vel tentatur, Mediatio vocatur. Mediator itaque causam utriusque partis agit, in eo autem, quod ipsi visum fuerit, litigantes acquiescere non tenentur. Cum jure litem
com-

componendi destituatur; *ipsius saltem est offerre conditiones, sub quibus rem controversam componi posse sibi videtur, explorare litigantium de ea sententiam, & suadere ut conditiones oblatae vel a se, vel a parte alterutra acceptentur.* Et quoniam causam partis utriusque agit; *non uni parti magis favere debet, quam alteri, consequenter cum Studiosus partium, seu partialis dicatur, qui hoc facit; impartialis, qui non facit; impartialis esse debet, ac propterea ex communi utilitate & secundum rationes praetensionum utriusque partis de conditionibus statuere.* Unde patet, *mediatoris quoque esse, de conditionibus, quae utrinque offeruntur, iudicium suum interponere, & iniquas conditiones a parte alterutra oblatae rejicere.*

§. 769.

Tractatus dicuntur deliberationes de pacto aliquo ineundo. *Deliberationes* autem sunt actus intellectus, quibus expenditur, num quid potius fieri, an non fieri debeat, & num, hoc potius modo an alio fieri debeat. Quamobrem *deliberationes instituuntur vel de fine, vel de mediis, vel de utrisque, consequenter si tractatus*

De tractatibus.

Etatus

Etatus instituuntur componendæ controversiæ causa, cum in finem, controversiæ nimirum compositionem, jam consentiant litigantes, de mediis potissimum, hoc est, de modo componendi litem deliberatur. Cum nemo alteri se obligare possit nisi promittendo (§. 380.), nec obligare nisi acceptanti (§. 381.); quamdiu in modum componendi litem non consentiunt litigantes, consequenter quamdiu intra limites tractatum subsistitur, nulla nascitur obligatio, nec jus ullum acquiritur (§. cit.). Quamobrem si ad tractatus non accedat conventio, nihil actum est (§. 437.). Quoniam conventio nondum accedit, si, quod offertur, acceptatur ad deliberandum, vel a mandatario ad ratibabendum; ex hac quoque acceptatione nulla adhuc nascitur obligatio, consequenter offerentem penitere licet, nisi perfectio negotii sub iis, quæ offeruntur, conditionibus expresse in casu priori in accipientis, in posteriori in domini negotii arbitrium fuerit collata; cum jus conditionatum accipienti, vel domino negotii quæsitum auferri non possit (§. 396. 553.). Ceterum cum unicuique jus suum tribuere, nullius vero jus violare, & æquos nos omnibus, iniquos nemi-

nemini præbere debeamus (§. 86.); in tractatibus qualibet pars rationes, tam proprias, quam partis alterius, ob quas rem suam esse, vel sibi deberi prætendit, trutinare jure interno debet, & juxta eas conveniendum. Atque hinc patet, easdem esse mediatoris partes (§. 768.).

§. 770.

Compromissum dicitur pactum, quo convenitur, ut stetur eo, quod certa quædam persona, vel plures dixerint. Et *Arbiter* vocatur persona, quæ per compromissum eligitur, ut rem controversam decidat; jus rem controversam decidendi in arbitrum collatum, *Arbitrium*; sententia autem, qua controversiam decidit arbiter, *Laudum* appellatur. *Partes* igitur *litigantes in laudo acquiescere tenentur*, ideoque *arbiter finem controversiæ imponit*. Differt ab arbitro *Arbitrator*, qui eligitur, ut rem controversam componat, non tamen jure decidendi in eum translato; consequenter *in sententia arbitratoris acquiescere non tenentur partes, vel ubi ea displicuerit parti uni, aut utriusque, nihil actum, sed utriusque præsentio salva est*. Quoniam itaque arbitrator se habet

De compromisso in arbitrum & arbitratore.

habet per modum mediatoris (§. 768.); *idem arbitratoris, quod mediatoris officium est.* Arbitrator quasi medius inter mediatorem & arbitrum. Non deliberat cum partibus, quemadmodum mediator, nec sententiam definitivam fert, sicuti arbiter, sed partibus deliberandum relinquit, quid de sententia sua statdere velint. Cum promissio acceptata revocari nequeat (§. 427.); *compromissum parte altera invita revocari nequit (§. 438.) mutuo tamen dissensu, sicuti pactum aliud quodvis (§. 444.), dissolvi potest, consequenter arbitrium mutuo consensu revocare possunt partes, adeoque rem quoque controversam amicabiliter componere, vel de ea transigere, etiamsi arbiter arbitrium jam receperit, immo si ejus arbitrio uti displicuerit, alium sibi arbitrum eligere.*

§. 771.

De arbitrio suscipiendo & renunciando.

Vi libertatis naturalis *nemo ad arbitrium suscipiendum cogi potest (§. 78.)* Enimvero cum arbitrium recipiens promittat ipso facto, quod controversiam decidere velit (§. 379.), consequenter partibus sese ad hoc faciendum obliget (§. 380.); *arbitrium receptum partibus invitis*

vāis renunciari nequit (§. 100.). Renunciare nimirum arbitrium dicitur arbiter, si partibus significat, se controversiam decidere nolle.

§. 772.

Quoniam arbiter controversiam, seu *De officio* litem decidere debet (§. 770.); *dijudicare* arbitri *est* debet, *cujusnam sit res controversa, vel* *qualis esse* *debeat.* *cuinam parti quid debeat, cuinam non debeat, consequenter pronunciare, utrum ei, qui jus aliquod adversus alterum, habere prætendit, revera competat, nec ne. Et in hoc pronunciato laudum consistit* (§. 770.). Hinc sua veluti sponte sequitur, ut arbiter sit impartialis (§. 768.), cumque respectus personarum sit determinatio voluntatis, vel noluntatis per motiva a persona desumpta, in cujus gratiam aliquid fit, seposita veritate; nullo prorsus habito respectu personarum pronunciet. Cumque vir bonus dicatur, qui justitiam & honestatem amat, quicquid eidem adversum odit; qualis quilibet esse debet (§. 86. 49.); consequenter vir bonus intelligere debeat, quid justum & honestum sit, quid injustum & inhonestum, adeoque & æquum atque iniquum (§. 83.), veritatis idcirco (*Wolffii Instit. J. N. & G.*) Gg amans;

amans; arbiter quoque vir bonus esse debet, ac per consequens intelligere, quid justum & injustum, æquum & iniquum sit, ac veritatis amans esse, & propterea ab alterutra parte se muneribus corrumpi minime pati tenetur.

§. 773.

Quomodo is munere suo fungatur.

Quando partes de jure litigant, *Actor* vocatur, qui jus præten- dit, quod pars adversa ipsi competere negat: *Reus* autem vocatur, a quo tributio juris petitur. Quamobrem cum arbiter litem decidere debeat (§. 770.); *pronunciare debet, utrum aëtori competat jus, quod præten- dit, consequenter reus ad hoc tribuen- dum ipsi sit obligatus, nec ne (§. 765.).* Quamobrem *in facti notitiam inquirere & ut quoad omnes circumstantias contra ne- gantem præbetur curare, ac tandem ad fa- ctum leges, hoc est, in statu naturali jus naturæ applicare debet.* Unde patet, *ar- bitrum legum, & in statu naturali juris naturæ peritum esse debere.*

§. 774.

De eo, quod aëtori

Cum arbiter ad factum leges applica- re debeat (§. 773.); actor factum narrare &

Et quod a reo negatur probare, reus autem et reo in-
ad narrationem facti respondere debet, cumbus.
utrum id pro vero habeat, nec ne, aut
num saltem circumstantias quasdam neget,
Et quænam contra ea, quæ admittit, ex-
cipiat, ab eo sufficienter probanda contra
actorem negantem (§. cit.).

§. 775.

Quoniam *Instrumentum* scriptura est, De proba-
tione per
instrumen-
ta.
in quam ea, de quibus paciscentes inter
se convenerunt, redacta sunt, vel factum
quoddam, ob quod alteri jus quoddam
competit, aut non competit, relatum
est; *per instrumenta, que pars adversa,*
contra quam producuntur, tanquam vera
admittit, Et adversus quæ nihil excipere
valet, probantur facta. Quamobrem
cum hunc habeant usum instrumenta, *si*
de negotio bilaterali, quando scilicet utra-
que pars se obligat ad certas præstationes,
instrumentum conficitur, ab utraque parte
subscribendum, Et utrique parti exemplar ab
utroque subscriptum tradendum: si vero
de unilaterali, quando saltem una pars
alteri ad quasdam præstationes se obligat,
nonnisi ab ea parte subscribendum, quæ se
*alteri obligat, Et tradendum ei, cui obli-
gatur.*

gatur. Ne vero lis oriatur de instrumento, quæ vitari poterat; quando duo instrumenti exemplaria conficiuntur, in eo exprimendum est, duo fuisse confecta, ab utraque parte subscripta, ac unicuique partem unum traditum fuisse. Ex definitione instrumenti patet, epistolam, qua absenti quid significatur, esse instrumentum, veluti in qua debitor fatetur debitum centum aureorum, *chirographum* item (§. 652.) & *apocham* (§. 654.), nec non *protocollum*; cum hoc nomine significetur brevis annotatio rei gestæ, memoriæ causa facta; si in statu naturali a parte adversa subscribatur, vel etiam personis aliis presentibus fide dignis; cum ab his recognitum pro vero habendum sit. Ceterum hinc etiam patet, *protocolla* quoque fieri, ut ex iis conficiantur instrumenta. Istiusmodi autem *protocollum*, ex quo instrumentum conficiendum, *Punctatio*, a nonnullis *Imbreviatura* dicitur. In casu dubio, si instrumentum dissentiat a *protocollo*, *presumptio est pro protocollo*; cum enim facti sit, ut paciscentes aliquid in instrumento mutuo consensu immutaverint, de quo ante convenerunt, id a parte affirmante probandum. Lis igitur hæc
ur

ut evitetur; instrumentum ab alio confectum, antequam subscribatur, relegendum & cum protocollo conferendum (§. 52.): id quod facere etiam tenentur testes, qui adhibentur, ut veritatem rei sic gestæ attestentur, non vero si tantummodo adhibentur, ut attestentur, instrumentum hoc partium consensu esse confectum; cum in hoc casu opus non sit, ut norint, quænam in instrumento contineantur. *Instrumentum originale* vocatur, quod mutuo partium consensu confectum; *Copia* vero, sive *Exemplum*, quod ex originali descriptum, *Copia* igitur per se nil probat, nisi quatenus constat, eam cum originali instrumento consentire, consequenter cum *Copia vidimata* dicatur, cujus cum originali conformitatem attestantur personæ fide dignæ, si vidimata fuerit.

§. 776.

Charta blanca dicitur charta vacua, quam a se subscriptam & sigillo suo munitam quis tradit alteri, ut eam certi negotii causa scriptione sua repleat. Cum utriusque chartam blancam dans fidem accipientis sequatur, quod non scripturus sit, nisi quæ scribi voluit, & accipiens

De charta blanca.

ab omni fraude animum alienum habere debeat (§. 286.); *charta blanca obligat subscribentem & sigillantem ad id præstandum, quod in scriptione promittitur, & accipiens danti tacite se obligat ad nihil in ea scribendum, nisi quod is in ea scribi vult, vel intentioni ejusdem convenit; quodsi vero quidpiam scripsit, ad quod te obligare noluerit, vel quod a veritate rei gestæ abhorret, ad id præstandum, vel eo standum minime obligaris.* Ast cum per se pateat, nude asserenti credi non posse; *contra voluntatem tuam vel rei veritatem quædam scripta esse, probandum.* Litis ergo evitandæ causa in subscriptione *chartæ blancæ, si fieri potest, determinate exprimendum, in quem finem detur.*

§. 777.

De bacillis fissis.

Bacilla fissa dicuntur, quæ incisus crenis demonstrant, quantum pars una dederit, altera acceperit, vel etiam una alteri præstiterit, quæ ad certum præstationum numerum fuerat obligata. Quoniam utraque pars in hoc consensit, ut *per bacilla fissa probari facta possint; per ea data & accepta, vel ab alterutra parte præstita probantur, consequenter debitum*

in casu priori & solutum in posteriori probatur.

§. 778.

Testis dicitur persona, quæ ad fidem faciendam de re gesta, seu facto aliquo adhibetur. Quamobrem facta per testes probantur. Quoniam itaque pro vero habendum, quod testis narrat; in eo requiritur & facti notitia, & animus moraliter verum loquendi (§. 347.), ne scilicet vel ipse fallatur, vel fallat (§. 356.): consequenter, ut de notitia facti minor sit dubitatio, necesse est, ut præsens fuerit; quando id fiebat, de quo quæritur. *Testis oculatus* dicitur, qui narrat, quæ præsens sensu percepit: *auritus* vero, qui ab alio audita narrat. Ex *Testis verus* vocatur, qui moraliter verum loquitur; *falsus* vero, qui moraliter verum non loquitur. Quodsi non desint rationes, ob quas verum moraliter non dicturus, vel non dicere præsumitur, *Testis suspectus* audit; qui ideo ad testimonium offerendum non admittendus: ast in quem nulla cadit suspicio, quod moraliter verum non dicat, *Testis integer*. Quoniam testis ad probanda facta adhibetur; ad dicendum ve-

De probatione per testes.

verum naturaliter obligatur (§. 134.), consequenter *falsum testimonium mendacium est* (§. 351.), & ut testimonio tanto securius fides haberi possit, *testis promittere debet, se moraliter verum dicturum* (§. 380.), utque tanto minus suspicari possimus, testem moraliter verum non dixisse, cum juramentum arceat omnes tacitas exceptiones ac condiciones, neque admittat reservationes mentales (§. 369.), *jurare, quod verum fit dicturus, aut testimonium suum juramento confirmare.* Enimvero cum logice falsum esse possit, quod moraliter verum est (§. 347.), ad probationem vero facti requiratur veritas logica, quod per se patet; *testis unus, etiamsi juratus ac minime suspectus, sufficienter non probat*, ac ideo *probatio per testem unum minus plena est*; cum *Probatio semiplena* dicatur, qua factum minime sufficienter probatur; sicuti ex adverso *Probatio plena*, qua factum sufficienter probatur. Quoniam veritas logica non nisi unica est (§. 347.); *quod duo, vel plures testes jurati, qui jurando a se dimoverunt suspicionem, quod moraliter verum non dicant, simul affirmant, id pro logice vero habendum, ac ideo pro sufficienter*

ter seu plene probato, consequenter negans hoc contra se pro vero admittere tenetur, & propterea pro convicto habendus. Nimirum cum probatio aliter exitum habere nequeat, etsi absolute impossibile non sit, ut logice falsum sit, quod per testes hoc modo probatur; ea tamen admittenda. Eam enim certitudinem, quæ demonstrationibus mathematicis debetur, hic frustra requisiveris.

§. 779.

Cum voluntas determinetur per motiva, representationem scilicet boni, vel mali, consequenter testimonium falsum dicatur vel spe boni obtinendi, vel mali fugiendi causa, vel in favorem ejus, pro quo, aut in odium ejus, contra quem juratur; *si testis suspectus est, necesse est, ut vel spe boni, vel metu mali, vel in favorem, aut odium falsum testimonium dicitur videatur, etiam juratum.* Atque hinc obstetricantibus circumstantiis singularibus, per quas ea probantur, suspicio oritur. Inde autem sequitur, *ut testis suspectus non sit admittendus, cumque ob rationes dictas testis in propria causa suspectus sit, ex qua nempe com-*

*Quinam se-
stari pos-
sint.*

modum quoddam sperat, vel incommodum meruit; is *ad testimonium afferendum admitti nequit*, consequenter *nec socius in causa communi testis esse potest*. Et quia in teste requiritur notitia facti (§ 778.); *nemo testari potest de rebus, quæ in intellectum ipsius non cadunt, aut ad quæ animum non attendit*. Nulla vero ratio naturalis est, cur *fæminæ* testari nequeant; consequenter *admittendæ*. Quamvis autem ex rationibus generalibus a qualitate certarum personarum desumtis, veluti quando quæritur, an debitor testis esse possit in causa creditoris, & contra, socius in causa socii non communi, consanguineus in causa consanguinei, levis aliqua moveri possit suspicio, cur testes minus idonei habeantur, ac ideo, si alii haberi queant, iisdem postponendi sint: ex iisdem tamen solis, nisi accedant rationes particulares manifestæ, vix ac ne vix quidem adeo suspecti reddi possunt, ut ad dimovendam suspicionem ne quidem juramentum sufficiat. Ne vero pars ulla de integritate testis querelas movere possit; *qui per testes pro se aliquid probare vult, ipse eos producere debet; si vero contra quem per testes quid pro-*

bandum, is ante audiendus, an fidem eorum suspectam reddere velit, aut possit, quam admittantur.

§. 780.

Cum facta per testes probanda non aliter, quam sensu cognoscantur (§. 778.); De qua re & quomodo testimonium perhibendum. res, de qua testimonium perhibendum, in sensu incurrere debet, ac per consequens testis narrare non debet, nisi quæ sensu percepit; si vero dicat, quæ sensu percipere non potuit, testimonium nullum est. Et ne falsæ interpretationi testimonium sit obnoxium; narrare debet, quæ sensu percepit, verbis propriis, neque vagis, sed fixis (§. 346.).

§. 781.

Si res controversa aliter probari nequit, De probatione per juramentum. veluti deficientibus idoneis instrumentis (§. 775.), vel testibus (§. 778.), aut saltem non sufficienter, cum aliter lis exitum habere nequeat, quem tamen habere debet; per juramentum in casu priori probanda, in posteriori defectus probationis supplendus. Et ob rationem eandem, si adversus aliquem militent præsumptiones, aliter non elidendæ, per juramentum elidendæ

dendæ sunt; cum is probare debeat, factum esse, quod contra ipsum præsumitur.

§. 782.

De specie-
bus jura-
menti.

Juramentum assertorium est, quod præstatur de veritate dictorum, quibus aliquid affirmatur, vel negatur; *suppletorium*, quo defectus probationis suppletur; ut ideo *juramentum suppletorium ex probatione semiplena efficiat plenam* (§. 778.): *purgatorium*, quo quis præsumptiones adversus se militantes elidit; cum *purgare* se dicatur, quia suspicione, in quam adductus est, se liberat: *juramentum litis decisorium*, quod eo fine præstatur, ut lis sit decisa; consequenter *juramento litis decisorio finis liti imponitur*. Dividitur autem hoc in *voluntarium*, quando partes inter se conveniunt, quod per juramentum decidi debeat res controversa; & *necessarium*, quando deficientibus aliis probationibus factum, a quo pendet decisio rei controversæ, aliter probari nequit, quam per juramentum, aut saltem supplendus probationis defectus. Denique *juramentum promissorium* est, quo jurato quid promittitur, seu quod promissionem continet.

§. 783.

§. 783.

Juramentum alteri deferre dicitur, De delatio-
qui sufficienter significat velle sese, ut ju-
ret. Quamobrem *si aliæ probationes de-*
ficiunt, aut quod probandum erat, non
plene probatum fuit, arbiter juramentum
deferre potest (§. 781.), consequenter ju-
ramentum ab arbitro delatum partibus ne-
cessarium est, ac in specie suppletorium.
Ex eadem ratione *juramentum quoque*
coram arbitro deferri parti a parte potest,
cum tamen ipsius sit omnis cognitio (§.
770.), eodem approbante: immo ob ean-
dem rationem *actor reo super eo, quod hic*
negat, & reus auctori super exceptionibus a
se propositis; cum nemo testis esse possit
in propria causa (§. 779.), consequenter
nec juramento probare, quod negatur a
parte altera. Quoniam tamen ad jura-
mentum non deveniendum, si probatio
alia in promptu sit (§. 781.); si pars parti
coram arbitro juramentum defert, & ea,
quod juramento probandum, aliter probare
velit, ad probationem admittenda: qua
tamen deficiente juramentum ad huc præ-
standum (§. cit.).

§. 784.

§. 784.

De relatio-
ne & recu-
satione ju-
ramenti.

Juramentum referre dicitur, qui, cum juramentum sibi delatum acceptare nolit, sufficienter declarat, malle sese, ut pars altera, quæ dicit, juramento confirmet: *ast juramentum recusare*, qui sufficienter significat, se jurare nolle, seu juramentum sibi delatum vel relatum acceptare nolle. Enimvero quoniam jurare nolens nondum vult alterum jurare; *qui juramentum recusat, ideo id deferenti nondum referre intelligitur.* Quoniam partes stare tenentur eo, quod arbitro visum fuerit (§. 770.); *juramentum ab arbitro delatum recusari ac parti adversæ referri nequit.* Enimvero *si pars parti juramentum desert*, cum tunc liberum sit ei, cui juramentum delatum, an ipsa jurare velit, an vero alteram jurare malit (§. 78.); nulla existente obligatione contracta, qua libertas naturalis restringitur; *juramentum referri potest*, cumque deferens voluerit juramento decidi, quod convertitur, nec temere Deum testem invocari velle debet (§. 360. 361.); *relatum recusari nequit.* Et quoniam acceptans juramentum tacite promittit, ac ideo se obli-

obligat ad jurandum (§. 380.); *juramentum delatum, si acceptatum fuerit, recusari nequit. Ceterum juramentum supplementorium & purgatorium per se tale est, ut recusari, aut referri nequeat (§. 782.).*

§. 785.

Quoniam qui jurare obligatur, jura- De eo, qui
re autem non vult, sufficienter significat, jurare non
se salva conscientia jurare non posse; vult, cum
id contra non jurantem pro vero habetur, cu- debeas.
jus causa jurare debebat. Quamobrem si
juramentum acceptatum vel ab arbitro
delatum recusatur, contra recusantem pro
vero habetur id, cujus causa jurandum
erat.

§. 786.

Juramentum remitti dicitur, si facta De jura-
acceptatione pars altera declaret, sese menti re-
nolle ut actu præstetur, sed id pro præ- missione.
stito habere. Quamobrem, qui jura-
mentum remittit, contra eam pro vero ha-
betur id, cujus causa jurandum erat
(§. 318.). Cum ejus, contra quem ju-
ratur, unice interlit, utrum actu jure-
tur, nec ne (§. 781. 415.); ab ipsius
quoque unice voluntate dependet, utrum
jurari velit, nec ne (§. 78.), ac propter-

ea *juramentum ab arbitro delatum, quam a se sive delatum, sive relatum, ubi viderit alterum ad jurandum paratum, remittere potest.*

§. 787.

De duello.

*Pugna dicitur actus, quo duo vi sese invicem impetunt. Quando unus vi impetit res alterius, id saltem causa pugnae est, quatenus defensor rei suae vim ad resistendum adhibet. Pugna, de qua duo inter se conveniunt, quod per victoriam res controversa decisa, vel pugna lis dirimta esse debeat, Duellum dicitur. Quoniam homo obligatur corpus suum & integritatem omnium membrorum ejus conservare (§. 112.), ac omne periculum vitae atque mutilationis membrorum a se avertere (§. 43.), atque eadem obligatio eundem tenet quoad alios (§. 141.); *omne duellum naturaliter illicitum, consequenter nemini competit jus alterum ad duellum vi adigendi, & nemo alterum ad duellum provocare, nec provocatus id suscipere debet. Enimvero si quis eo animo vi adoretur alterum, cum unicuique natura competat jus se defendendi (§. 90.); ubi hic se defendit, duellum non est.**

§. 788.

§. 788.

In pugna vincere dicitur, qui alterum ab eadem desistere cogit; ast vinci, qui desistere cogitur. Unde sequitur, eum victum esse, qui occiditur, qui vulneratur, ut diutius pugnare vel non possit, vel nolit, qui in fugam conjicitur, tum etiam qui sufficienter indicat, se diutius pugnare nolle, veluti arma abjiciendo, vel expressis verbis idem declarando.

Quinam in pugna vincat.

§. 789.

Cum ex eo, quod alterum in pugna viceris, intelligi minime possit, victorem habere causam justam (§. 788.); duellum non est modus aptus decidendi causam controversam (§. 765.). Similiter quia famam aliter defendere non datur, nisi ostendendo falsa esse, quæ alter famæ nostræ adversa dixit (§. 126.); duellum quoque non est modus aptus tuendi famam (§. 787.). Et quia naturaliter illicitum (§. cit.); nec convenire licet, ut per victoriam in duello, quasi per sortem (§. 669.), causa controversa sit decisa, aut per duellum, sive vincas, sive vincaris, macula famæ, quæ adpersa fuerat, iterum sit absterisa.

An per duellum litem decidere ac famam tueri liceat.

(Wolffii Instit. J. N. & G.) Hh §. 790.

§. 790.

An in causa dubia jus belli comperat.

Quoniam jus vi adversus alterum persequi non possumus, antequam certo constat, nobis id competere (§. 88. 89.), *in causa dubia nemini jus belli per se competit, consequenter bello lacessere alterum, ut vi armorum extorqueas, quod prætendis, minime licet.* Quamobrem cum in causa dubia lis finienda sit vel per amicabilem compositionem (§. 763.), vel transactionem (§. 764.), adhibitis, si ita visum fuerit, mediatoribus (§. 768.), vel per arbitros (§. 770.), vel denique per sortem (§. 670.); *in causa dubia, vel amicabilis compositionis, aut transactionis causa, adhibitis mediatoribus, sive absque iis, colloquia instituenda sunt, vel in arbitrum compromittendum, vel diremtio litis sortis committenda.* Quoniam tamen nemini jus suum auferri potest invito (§. 100.), etsi adhuc dubium sit, cum periculum superfit, ne jus eidem adimatur, quamdiu dubium fuerit, cuinam litigantium parti revera comperat; *si quis in causa dubia colloquium amicabilis compositionis, aut transactionis causa acceptare noluerit, nec in arbitrum compromittere, multo*

multo minus in sortem consentire velit, offerenti competit jus eundem vi ad transactionem adigendi, consequenter jus belli transactionis causa gerendi (§. 98.). Eodem modo patet, si quis in colloquio, vel etiam per mediatores æquas condiciones oblatas acceptare nolit, adversus eundem alteri competere jus belli, ut is vi ad transactionem adigatur. Cumque homines non urgente obligatione periculum vitæ, aut integritatis membrorum amittendæ, vel statum suum imperfectiorem reddendi subire non debeant (§. 131.), nec bello locum faciat natura, sed malitia hominum, obligationi suæ satisfacere nolentium (§. 99.); *in causa dubia pars utraque obligatur quærere æquas condiciones, quibus bellum vitetur.*

§. 791.

Cum possessor de possessione vi de- An propter possessionem jus belli competat.
 jici nequeat, antequam pars altera jus suum probavit (§. 288.); *in causa dubia nemini competit jus alterum cogendi, ut de possessione decedat, consequenter si res controversa ab altero possideatur, occupatio bellica possessionis illicita (§. 98.), ac propterea condiciones, quibus bellum vitetur,*

H h 2

tur,

tur, magis quærerere obligatur, qui petit, quam qui possidet.

§. 792.

*De oppi-
gnoratione
necessaria.*

Quoniam naturaliter cuilibet constitutum est jus in bonis debitoris, ut, nisi debito tempore solvat, ex iisdem ipsi satisfiat (§. 705.); *si, qui rem tuam detinet, eam restituere non vult, aut non solvere, quod debet, naturaliter rem aliam ipsi auferre licet, non ante reddendam, donec tuam, vel tibi debitum acceperis.* Cum in eo pignoris capio consistat; pignoris capio naturaliter licita est, & de ea porro tenenda, quæ de pignore demonstrata sunt (§. 697. & seqq.). Patet autem, pignoris capionem esse oppignorationem necessariam.

§. 793.

*De exple-
tione juris.*

Cum nemini jus suum invito auferre liceat (§. 100.), nemo quoque hoc pati teneatur (§. 89.); *si quis rem tuam, quam detinet, tibi restituere, aut debitum solvere noluerit, loco rei tuæ, vel tibi debitæ auferre eidem licet aliam ipsius, quæ tantundem valet; cum tamen locupletior fieri nequeas ex re aliena (§. 271.), quan-
tum*

tum ea pluris est, detentori, vel debitori restituere debes. Per se autem patet, *si is statim restituere velit, quod tuum est, aut debitum solvere, quoniam tum cessat ratio, cur ex re alia ipsius tuum conseqaris, res ablata restituenda.* Ablatio rei alienæ loco suæ, vel sibi debitæ, si eam a detentore, vel debitore consequi non possumus, *expletio juris* appellatur. *Expletio itaque juris naturaliter licita.* Patet autem, *expletionem juris non ante perfici, quam ubi constiterit, detentorem rem tuam restituere, aut debitorem debitum solvere nolle, ut suam recipiat, consequenter spatium aliquod deliberandi. in casu dubio indulgendum.* Quoniam vero necesse est, ut de re expletionis juris causa ablata disponere pro lubitu possis, modo nil committatur, quod juri detentoris, vel debitoris adversum (§. 86.), siquidem ex ea tibi satisfieri debet; *expletione juris facta, dominium in re ejus causa ablata acquiritur* (§. 195.). Immo alias expletio juris prorsus inutilis foret.

§. 794.

*Interpre-
ratio quid
sit.*

Interpretari idem est ac certo modo col-
ligere, quid quis per verba sua, aut
signa alia indicare voluerit. Unde *Inter-
pretatio* est investigatio mentis per verba
aliaque signa indicatæ.

§. 795.

*Cur opus
sit inter-
pretatione.*

*Si singula verba fixum ac determina-
tum haberent significatum, ut scilicet sem-
per in eodem significatu acciperentur,
neque nunc plus, nunc minus per ea in-
dicaretur, & loquentes semper mentem
suam iisdem sufficienter exprimerent; nul-
la opus foret interpretatione: contrarium
vero cum obtineat, interpretatione opus est.*

§. 796.

*An promit-
tens verba
sua, vel
promissa-
rius eadem
interpreta-
ri possit.*

Quoniam jus ex promissione acqui-
situm (§. 379.) promissario auferri nequit
(§. 100.), sed contra promissorem pro-
vero habendum, quod sufficienter indi-
cavit (§. 318.); *in promissis, consequen-
ter etiam in pactis, nemo verborum suorum
esse*

esse potest interpretis: cumque acceptatione non plus juris acquiri possit, quam transferens in eum transferre voluit (§. 317.); nec promissario permittendum, ut verba promittentis interpretetur eo sensu, quo eadem intellecta velit.

§. 797.

Recta interpretatio dicitur, quæ fit per regulas interpretandi demonstratas; quas ideo & promittens & promissarius admittere tenetur. Quamobrem adversus promittentem valet, quod recta interpretatio jusserit, consequenter ad id cogendi promissorem jus promissario competit (§. 378.).

De recta interpretatione.

§. 798.

Quoniam paciscentes ita loqui obligantur, ut a se invicem intelligantur (§. 437. 438.); ideo uti debent verbis in eo sensu, quem fert usus loquendi, hoc est, proprio, & terminos accipere in significato recepto, consequenter scientes ac volentes a verborum significato proprio & significato terminorum recepto recedere non debent, ac propterea nec recessisse præsumuntur, quamdiu non adsunt rationes in contrarium. Unde

Quamdiu significatui proprio inhaerendum,

H h 4

porro

porro sequitur, *in promissis & pactis interpretandis, a communi usu loquendi non esse recedendum, nisi adsint rationes urgentes in contrarium.* Ast quia usum loquendi successu temporis variari constat; *pacta & promissa interpretanda sunt secundum usum loquendi ejus temporis, quo facta fuerunt.*

§. 799.

De signifi-
catu etymo-
logico.

Etymologia est expositio originis vocabulorum. Etymologus itaque inquirat in rationem, cur vocabula primitiva primitus ad has, vel illas res denotandas fuerint adhibita, & a quibusnam derivativa deducantur, ex quibusnam composita componantur, ac quinam sit vi derivationis ac compositionis significatus. Qui ab etymologia petitur significatus, etymologicus, item grammaticus dicitur: quem cum non attendi constet in usu loquendi; in pactis & promissis interpretandis significatus etymologicus non attendendus. Vocabula nimirum significatum habent ab arbitrio hominum; ideoque tantummodo quaeritur, quid iisdem significare velint.

§. 800.

§. 800.

Quia paciscentes ita loqui obligantur, ut a se invicem intelligantur (§. 437. 438.); *in pactis & promissis interpretandis non admittendæ sunt reservationes mentales* (§. 355.). Hisce sane admissis promissa quælibet eludi possunt.

De reservationibus mentalibus.

§. 801.

Cum ex intentione promissarii constet, quid sibi promitti voluerit; *si manifestum fuerit, quinam verborum sensus conveniat intentioni promissarii, non licet eum perducere ad alium, intentioni ipsius e diametro contrarium.* Ita paciscentes, ne urbe dedita sanguis effundatur, vivi defodi nequeunt.

De cavillationibus vitandis.

§. 802.

Quia *termini technici* eum habent significatum, quem inter artis peritos obtinent; iidem *accipiendi sunt in significato apud artis peritos recepto, nisi adsint rationes urgentes in contrarium* (§. 798.). Quodsi *vocabula aliquid significant secundum gradus*, etsi definitiones fiant, pro ut res sunt in gradu perfectissimo, cum tamen iisdem non semper utamur in tam

De terminis technicis.

Hh 5

rigo-

rigoroso significato, *definitioni eorum non semper stricte inbærendum, sed orationi, cujus pars est vocabulum explicandum, conveniens definitio formanda, veluti si dicatur, standum esse iudicio philosophi, aut medici.*

§. 803.

De homonymia & amphibolia.

Si obscuritas oritur ex homonymia & amphibolia, cum tunc vocabulum, vel complexio verborum plurium plures habet significatus, qui vero locutus est, ad eum animum advertisse intelligatur, qui ipsi succurrere potuit; significatus conveniens materię, de qua agitur, ceteris præferendus. Vulgo dicitur: verba intelligenda esse secundum substratam materiam. Ita si triginta dierum inducię fuerint pactę, dies quoque noctem comprehendit.

§. 804.

De vitando absurdo.

Quia nemo absurdum velle præsumitur; ea interpretatio rejicienda, ex qua absurdum sequitur. Ita prohibitio, ne in platea quis sanguinem eliciat, non trahi potest ad chirurgum in platea venam secantem, consequenter interpretatio ita facienda, ut absurdum vitetur. Cumque ab-

absurdum sit, pacifcentem, vel promittentem nihil agere voluisse; *ea interpretatio non admittenda, qua stante sequitur, nihil actum esse.* E. gr. Si maritus uxori certam bonorum partem in pactis dotalibus permittit; quod ipsi legat in testamento, eo comprehendi nequit.

§. 805.

Cum quis idem velle tamdiu præsumatur, quamdiu manifestum non est, quod mutaverit voluntatem; *si, quæ obscure dicuntur, in antecedentibus, vel consequentibus, vel alio loco & occasione sine obscuritate dicta sunt; obscure dicta ita interpretanda sunt, ut cum verborum perspicuorum significatu conveniant.* Cumque brachyologiam amantes verba sua vel ad antecedentia, vel ad consequentia referant; *ita facienda interpretatio, ut inferiora & superiora textus inter se concordent, nisi manifesto appareat, per inferiora superiora fuisse mutata.*

De interpretatione ex antecedentibus & consequentibus.

§. 806.

Constat voluntatem determinari per motiva, quæ sunt ratio sufficiens volitionis. *Quodsi ergo constet, quenam ratio unice*

De interpretatione ex motivis voluntatis.

unice moverit voluntatem alterius, feu cur hoc voluerit; verba ita interpretanda sunt, ut eidem conveniant, consequenter si rationes plures conjunctim motivum constituent, iisdem conjunctim: si divisim, ut conveniant singulis divisim. Exemplum esto de ægroto, qui mansit in navi, cum vi legis navis & res deberent esse ejus, qui remanserit,

§. 807.

De verbis
cum relatione
ad aliquid
quod sum-
tis.

Facile per se patet, si verbum quoddam, vel verborum complexio sumatur cum relatione ad aliquid; significatum, quem habet, quando simpliciter sumitur, ita immutandum esse, ut relationi isti conveniat. Ita majore anni parte possedisse intelligitur, qui duobus mensibus possedit, si adversarius diebus paucioribus, aut nullis possedit.

§. 808.

De latiori
interpretatione.

Si qua in pactis ad communem utilitatem spectant & utrique parti æqualiter consulant, cum nil obstat, quo minus verba sumantur in eo significato, quem habere possunt, nec ulla ratio urgeat, cur ullo modo restringantur; sumenda utique sunt secur-

secundum totam proprietatem usus popularis, aut, si plures sint, eum, qui latissime patet, nisi vel absurdum quid, vel pacti inutilitas inde sequatur (§. 803.). Dicitur autem *significatus latior*, quando eadem verba plura significant, quæ etiam pauciora significare possunt, ac interdum solent, veluti si, qui de masculis loquitur, etiam scæminas complectitur, aut quando idem est nomen generis, quod speciei, vel pro substrata materia verborum aliqua complexio ad plura extenditur.

§. 809.

Si qua partem alteram saltem onerant, aut plus onerant alteram, cum nemo præsumatur se nimis onerare velle, in casu dubio verba sumenda in significato strictiori, immo etiam admittitur aliquantulum figuratus, ut onus nimium vitetur. Ita auxilia promissa ab una parte potentiori, intelliguntur promissa impendiis ejus, cui promittuntur. Similiter cum pœna promissioni adjecta onus sit (§. 409. 410.); *verba, quæ pœnam continent, in strictiori quoque significato accipienda, scilicet ut admittatur justa excusatio, quæ liberet a pœna, nec quævis culpa ad pœnam imputetur.*

Di-

Dicuntur nimirum *verba sumi in significato strictiori*, si pauciora significant, cum etiam plura significare possint.

§. 810.

Regulae generales interpretandi.

Cum in interpretatione id agatur, ut ostendatur, quid per verba, qui locutus est, significare voluerit (§. 794.), consequenter de quonam cogitaverit, cum loqueretur; *interpretatio facienda de eo, de quo verisimiliter fuit cogitatum, non vero contra idem.* Exemplum est argentum legatum uxori pauperi a marito divite, si pausum sit in arca, plus in tabulis. Quoniam vero non semper animo nostro observantur omnes circumstantiæ, quæ circa negotium occurrere possunt, ut, qui loquitur, in exprimendis animi sui sensis earundem rationem habere possit; *interpretatio ita facienda, quemadmodum eam faceret, qui locutus est, si præsens esset, vel si eidem cognita fuissent, quæ nunc palam sunt.* Ita prætor in confirmando tutore sequitur utilitatem pupillorum, non verba testamenti.

§. 811.

De interpretatione extensiva.

Interpretatio extensiva dicitur, qua ob identitatem rationis volitionis, vel noli-

nolitionis mens ejus, qui locutus est; extenditur ad casus, sub verbis, quibus promissio, vel pactum continetur, secundum totam eorundem proprietatem minime comprehensos. Cum posita ratione sufficiente volitionis, vel nolitionis, ponatur etiam ipsa volitio, vel nolitio; dubitandum non est, si de casu emergente cogitasset, qui locutus est, eum verba sua ad eundem quoque extensurum fuisse, consequenter *interpretatio extensiva admittenda* (§. 810.).

§. 812.

Fraudem legi, vel pacto facere dicitur, qui quidpiam facit, quod verbis quidem legis, vel pacti non repugnat, menti tamen legislatoris, vel paciscentis adversatur. Et tale quid fieri in fraudem legis, vel pacti etiam dicitur. Cum extra verborum significatum ostendendum sit, quænam in fraudem legis, vel pacti fiant, consequenter id patere debeat per rationem, cur lex data, vel pactio facta; interpretatio extensiva reprimit fraudem legi, vel pacto faciendam.

De fraude legi, vel pacto facta.

§. 813.

§. 813.

De inter-
pretatione
restrictiva.

Interpretatio restrictiva est, qua casus aliquis sub verbis legis, vel pacti eadem comprehensus, ob defectum tamen rationis sufficientis, cur legislator, vel paciscens hoc fieri voluit, vel noluit excipitur. Eodem vero, quo ante (§. 811.), modo patet, interpretationem restrictivam esse admittendam. Quoniam interpretatio facienda de eo, de quo verisimiliter cogitatum (§. 810.); si materiae, de qua agitur, parum convenit, ut verba tam late sumantur, quemadmodum patere videntur, per interpretationem restrictivam eidem convenienter restringenda sunt; deficiente utique ratione sufficienti volitionis & nolitionis. Et quia nemo absurda velle praesumitur, consequenter in casu emergente, quo quis absurdum velle debebat, cessat volitionis ratio sufficiens; si inde sequatur absurdum aliquod, quod eam mentem illi, qui locutus est, tribuere velis, quam verba generaliter posita indicant, haec ita restringenda sunt, ut absurdum evitetur. Enimvero si res, quae ratio sub se comprehendit, spectentur non secundum existentiam, sed quatenus existere possunt; ubi certum non est, eas existere non posse, restri-

restrictio facienda non est; manifestum enim est, restrictionem fore menti ejus, qui locutus est, adversam.

§. 814.

Cum ex ratione sufficiente promissionis intelligatur, cur promissor quid promiserit; *si status rerum præsens in ratione sufficiente promissionis non continetur, promissa in se non habent tacitam conditionem, si res maneant, quo sunt loco: ast habent in casu opposito.* *De tacita conditione, si res maneant, quo sunt loco.*

§. 815.

Quoniam obligatio naturalis immutabilis (§. 38.); *si casus emergit, quo verba sequi legi naturæ repugnaret, casus hic excipiendus.* *De casibus tacite exceptis.* Et cum naturaliter non obligemur aliorum commoda promovere, nisi quatenus citra neglectum officii erga se ipsum fieri potest (§. 133. 134.); *si casus emergit, in quo verba sequi nimis grave foret ei, quem quis ad aliquid præstandum obligare sibi voluit, - vel qui se alteri obligare voluit, casus iste excipiendus.*

§. 816.

Cum in pactis promissarius promittentem sibi obliget ad hoc faciendum *De casibus excipiendis.*
(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) II (§. 438.)

(§. 438. 380.); *pacta, quatenus promissa continent, assimilantur legibus (§. 39.). Quamobrem quæ de legum collisione valent, supra explicata (§. 64.), ea etiam valent de collisione pactorum.* Ceterum cum casus emergentes referri debeant inter ea, de quibus cogitatum non est, cum promitteretur, vel conveniretur; *si rationes particulares adsunt, per quas apparet, quid excepturus fuisset, qui locutus est, siquidem de casu collisionis cogitasset, id excipiendum, etiamsi alio ducant regulæ de pactorum collisione.*

§. 817.

*Cujusnam
verba in in-
terpretan-
dis pactis
magis at-
tendenda.*

Denique quia promissarius promissorem sibi obligare nequit ultra voluntatem suam (§. 317. 379.), contra hunc vero pro vero habetur, quod sufficienter indicat (§. 318.), & *conditionem offerre dicitur, qui declarat, quid sibi promitti velit; accipere vero, qui illi promittit; in pactis interpretandis magis attendenda sunt verba conditionem accipientis, quam offerentis, nisi verba illius ad verba hujus referantur.*

CAPUT

CAPUT XX.

DE

MORTUIS ET NONDUM

NATIS.

§. 818.

Quando homo moritur, omni potentia agendi privatur, nec rebus ullis amplius indiget. Quamobrem nullius amplius obligationis & juris capax (§. 37. 46.). *Quamprimum itaque moritur, omne jus suum amittit, & omnis ejus obligatio cessat, consequenter quoque dominium, quod habuit in rebus, ac jus omne aliud inde pendens, omne quoque jus ad rem amittit.*

*Effectus
mortis quoad
jura &
obligationes.*

§. 819.

Enimvero quia homo dominium rerum suarum & jus quodcumque aliud in re, vel ad rem in alterum transferre potest, quacumque lege voluerit (§. 314.), nisi personale fuerit (§. 400.); *dominium quoque rerum suarum & jus quodcumque aliud, nisi personale fuerit, in eventum mortis in alium transferre potest, consequenter id morte sua in eum transmittit,*

*Quomodo
bona defuncti in
alios transferuntur.*

Ii a

in

in quem in eventum mortis id transtulit, ac ideo jus ab eo amissum non extinguitur, & qui fuerant illius debitores, ipso mortuo nunc sunt hujus.

§. 820.

*De jure
creditoris
ad bona
defuncti.*

Similiter quia bona debitoris naturaliter oppignorata sunt pro debitis creditori (§. 705.), & jus creditoris iisdem inhæret (§. 697.), quod eidem auferri nequit (§. 100.); debitore mortuo, jus creditoris, ut ex iis eidem satisfiat, subsistit, ac cum rebus transit in eum, in quem dominium rerum defuncti transmittitur; si vero defunctus res nullas relinquit, debitum interit.

§. 821.

*De jure
transmissi-
bili & non.*

Jus transmissibile appellamus, quod amissum ab eo, qui habuit, in alium abit: non transmissibile, quod amissum ab eo, qui habuit, in alium non abit. Jus igitur transmissibile morte sua in alium transmittit defunctus, veluti usumfructum ipsi & liberis ejus constitutum in liberos.

§. 822.

§. 822.

Quoniam fama etiam post mortem ^{De officiis} superest, & bene a recte factorum me- ^{erga mor-} ^{tuos.}
 moria conservatur; officia quoque quoad ^{tuos.}
famam, existimationem, honorem ac lau-
dem aliis debita (§. 142.), etiam post mor-
tem eorum subsistunt. Similiter quia mors
 benefactoris non delet memoriam bene-
 ficiorum; iis etiam mortuis gratias age-
 re debemus, beneficia nobis tributa nar-
 rando & prædicando (§. 474.): cumque
 aliis quoque benefacere possimus in iis,
 quos amant, quippe quorum felicitatem
 perinde expetunt ac propriam; mortuis
 benefacere debemus in iis, quos ama-
 runt, quantum in potestate nostra est
 (§. 133.), veluti in liberis ipsorum,
 vel agnatis.

§. 823.

Quoniam natura homines omnes ^{De honore}
 æquales sunt (§. 70.), omnes etiam ^{humaniza-}
 amare debemus tanquam nosmetipsos ^{tis.}
 (§. 136.), & quod perfectione naturali
 superent res creatas omnes, per se patet;
 eos quoque spectare debemus tanquam

æque homines amore nostro dignos & omnium creaturarum præstantissimos, consequenter etiam id externis actibus testari: in quibus cum Honor humanitatis consistat, qui homini defertur, quatenus homo est; honorem humanitatis unicuique exhibere debemus, consequenter etiam in modo, quo mortuos ex conspectu nostro removemus.

§. 824.

*De Jure
sepulturae.*

Quamobrem cum mortuos e conspectu nostro removeri necesse sit, modus autem hoc faciendi omnium commodissimus sit, si humentur, seu cadavera eorum humo tegantur, quod facile patet; *mortuos sepelire (§. 48.), & in exequiis, quæ sunt actus solennis, quo corpus mortui effertur ad sepulchrum, non modo ea fieri debent, quæ humanitati conveniunt (§. 823.), verum etiam quæ officiis erga mortuos consentanea sunt (§. 822.). Patet itaque, Jus sepulturae humanitati deberi, seu homini ideo competere, quia homo est.*

§. 825.

Cum' sectione cadaverum humano- De sectione
cadaverum
humano-
rum.
rum distincta notio totius corporis hu-
mani & singularum ejus partium acqui-
ratur, quæ non modo ad sanitatis &
morborum cognitionem acquirendam
necessaria (§. 113.), verum etiam Deum
ex structura corporis humani agnosca-
mus, quod nemo in dubium vocare
potest; *sectio cadaverum humanorum lici-
ta est naturaliter* (§. cit. & §. 163.). Quia
inde minime infertur, nos eos, quo-
rum cadavera secamus, non habere
pro æque hominibus & creaturarum
omnium præstantissimis, aut qui amo-
re digni sint; *sectio cadaverum humano-
rum honori humanitatis non repugnat* (§.
823.). Quatenus tamen officia mor-
tuis debita non respectu omnium eadem
sunt (§. 822.); *fieri potest, ut illa cum
iisdem consistere nequeat.* Et facile pa-
tet, *sam in cadaveribus omnibus admi-
nistrari non posse.*

§. 826.

Luctus dicuntur actus externi, qui De luctu
morum
causa.
*tristitiam indignant; suntque vel natu-
rales,*

rales, qui per essentiam & naturam corporis humani tristitiam comitantur; vel *voluntarii*, quibus tristitiæ significatum imponimus. Cum jactura amicorum, benefactorum & bene de nobis atque aliis meritorum ad mala fortunæ pertineat, homini autem naturale sit, ut mala præsentia tristitiam gignant; *amicos mortuos, benefactores, atque eos, qui bene de nobis atque aliis meriti sunt, ne lugeamus, lex naturæ prohibere nequit (§. 60.)*. Quoniam tamen officia lege naturæ præscripta inviolabilia sunt (§. 42.); *luctus mortuorum ita moderandus, ne quid committatur officio in adversis (§. 130.)* & *fiduciæ in Deo atque acquiescentiæ in providentia divina contrarium (§. 173.)*. Cumque nobis jus sit ad ea, sine quibus officiis erga mortuos satisfacere non possumus (§. 46.); *luctus quoque voluntarius officiis erga mortuos conformis naturaliter licitus, veluti si veste lugeamus mortuos.*

§. 827.

*Annandum
anti habe-
ant jus.*

Qui nondum natus est, aut in utero materno adhuc existit, aut ne a matre

re quidem conceptus est. Quamobrem, cum, qui nondum existit, agere nequeat, & qui in utero materno adhuc latet, inter homines agere non possit, consequenter nondum natus subjectum juris esse nequeat (§. 46.); *nondum natus jus nullum habere potest*, consequenter *nec ullum acquirere*, & propterea *nec fœtus in utero jus acquirere potest*. Quamobrem si quis dicat, se jus quoddam transferre in nondum natum, veluti in fœtum in utero latentem, id intelligitur velle, ut, quando nascitur, seu per nativitatem idem acquirat.

§. 828.

Cum jura transmissibilia per nativitate[m] acquirantur (§. 827. 821.); si jus aliquod tibi ac a te descendenti-
De jure in
nondum na-
tos trans-
missibili,
(per nativitatem scilicet) collatum una tibi & a te descendenti competere potest, quamprimum hic nascitur, idem acquirat: quodsi vero in te transfertur jus, certa lege in nondum natos transmittendum successive morte possidentis, quamprimum illi nascuntur, acquirunt jus succedendi in jus in te translatum, -

li 5

lege

lege definita existente, quod conditionatum esse per se patet.

§. 829.

*De spe, jus per natiuitatem ac-
quisitum iri.*

Quamprimum quis in utero materno conceptus est, spes est eum natum iri, consequenter jus, quod per natiuitatem acquiritur, ab eo acquisitum iri. Quamobrem cum ea æquipol-
leat spei, quam habet promissarius ex conditionata promissione, atque hæc ei-
dem auferri non possit (§. 396.); *fætui in utero spes acquirendi per natiuitatem jus quoddam auferri nequit.*

§. 830.

*De renun-
ciatione pro
nondum natis.*

Quoniam qui nondum natus, nec in utero materno adhuc conceptus est, nec jus, nec spem jus acquisitum iri habere potest (§. 827.), ast fœtus in utero non quidem jus habet, spem ta-
men jus excitaturam, si nascatur, au-
ferri ipsi nesciam (§. 829.); *juri per te in nondum natos transmittendo renunciare potes pro te & nondum natis, nec adhuc conceptis, citra eorum injuriam (§. 87.),*
ast

ast non pro fetu in utero. Cum renunciatio a voluntate renunciantis unice dependeat, & qua lege renunciare velit (§. 342.); *naturaliter non repugnat, ut, si quis renunciaret juri per se in nondum natos transmittendo, sibi reservet jus idem in nondum natos transmittendi, cumque repudiatio non contineat renunciationem pro nondum natis (§. 339. 340.); repudiatio juris in nondum natos transmissibilis nondum natis minime nocet.*

§. 831.

Jus, quod certa lege successive ab uno in alios transmittitur, dicitur providentia majorum quaesitum: transmittens nimirum non sua voluntate transmittit, sed necessario; *non idem habet a transmittente, qui acquirit, verum a primo acquirente.*

De jure providentia majorum quaesito.

§. 832.

Posterii in genere dicuntur, qui mortuis iis, qui jam vivunt, demum nascuntur; ac in specie posterii tui, qui te mor-

De officio erga posteros.

mortuo per nativitatem a te descendunt; sicuti ex adverso *Majores*, qui ante parentes nostros vixerunt. Cum posterii sint homines in locum nostrum, nobis mortuis, succedentes, homines autem conjunctis viribus se statumque suum perficere obligentur (§. 44.); *quicquid in utilitatem posterorum facere possumus, ad id faciendum sumus obligati, veluti si operam demus, ut scientiæ ac artes virtutesque morales ad eos propagentur, Et ne desint arbores fructiferae, nec sylvestres lignandi causa.*

PARS III.
DE IMPERIO

ET
OBLIGATIONIBUS ATQUE
JURIBUS INDE
NASCENTIBUS.

SECTIO I.
DE
IMPERIO PRIVATO.

CAPUT I.
DE
IMPERIO ET SOCIETATE
IN GENERE.

§. 833.

Imperium dicitur jus determinandi *Imperium*
actiones liberas alterius pro lubitu *quale jus;*
suo; & qui imperium habet, *impe-*
rare dicitur. *Imperium* itaque involvit
jus obligandi alterum ad actiones suas sic
& non aliter determinandum; cum alias
esset inutile. Jus in actiones alterius
Potestas etiam vocatur.

§. 834.

§. 834.

An imperium in alios natura competere possit.

Cum natura actiones hominis independentes sint a voluntate alterius cujuscunque, nec is in agendo dependeat nisi à se ipso (§. 77.); *natura quoque nemini imperium in alios homines competit*: cumque cuilibet permittendum sit, ut in determinandis actionibus suis suum sequatur judicium; nec ulli hominum rationem reddere teneatur, cur hoc faciat, vel non faciat (§. 78.); *nemo sibi in alium invitum imperium arrogare potest.*

§. 835.

De eo, qui alicui subiectus.

Is, in quem alter imperium habet, *subiectus* eidem dicitur. *Natura igitur nemo alteri subiectus est (§. 834.), nec invitus quis alteri subijci potest (§. cit.).* Ast quoniam imperans subiectum obligare potest ad actiones suas sic & non aliter determinandas (§. 833.); *subiectus obligatur actiones suas ad voluntatem imperantis componere*, consequenter cum *parere* vel *obedire* dicatur, qui actionem suam ad voluntatem alterius componit; *inobediens* vero fit, qui hoc facere recusat; *subiectus imperanti parere, vel obedire obligatur, nec inobediens esse debet.* Facile autem

tem

rem patet, *subjectum quoad eas actiones, in quas imperanti jus est, liberum non esse* (§. 77.); consequenter *qui se alteri sponte subicit, libertati naturali quoad eas actiones renunciare, in quas imperanti jus concedit* (§. 340.).

§. 836.

Societas in genere est pactum, vel quasi pactum de fine quodam conjunctis viribus consequendo. Ipsa quoque multitudo hominum finis cujusdam consequendi causa consociatorum Societas dici solet. Societates igitur differunt fine, qui intenditur, seu cujus gratia ineuntur. Qui societatem contrahunt, Socii, vel Membra societatis vocantur. Quilibet itaque socius facere obligatur, quòd ad finem consequendum facere potest, & quod ut faciat specialiter conventum (§. 438.), consequenter *sociis competit jus cogendi consocium, ut satisfaciat obligationi. Quamobrem universis competit jus in singulos: obligationes vero ac jura singulorum metienda sunt ex fine, in quem consensere omnes, atque ex iis, de quibus in pacto specialiter conventum* (§. 438.), & *universis competit jus determinandi ea, quæ ad finem*

De societate ac inde oriente jure & obligatione.

finem societatis consequendum necessaria, seu ad media, quibus, finem ut consequantur, studere velint.

§. 837.

*De salute
societatis
& bono
communi
sociorum.*

Non impeditus progressus ad finem societatis consequendum, *Salus societatis* dicitur; ipse autem finis, quatenus obtinetur, utpote singulis utilis, *commune bonum*. Quamobrem *quilibet socius commune bonum promovere pro virili & modo convento debet, nec quicquam committere, quod sit salutis societatis adversum, consequenter quantum datur curare, ut ceteri quoque socii faciant, quæ ad finem civitatis consequendum conducunt, ac removere impedimenta, quæ obstant, quo minus eundem consequi detur, ideoque socios ope ac consilio juvare.*

§. 838.

*De imperii
ortu in so-
cietate.*

Jus universis competens in singulos, cum in determinandis ipsorum actionibus consistat (§. 836.), imperium est (§. 833.). Quamobrem cum ex pacto, vel quasi illud oriatur (§. 836.); in societate imperium ex pacto oritur, vel quasi, atque universis competit, consequenter singuli obedire tenentur universis (§. 835.).

§. 839.

§. 839.

Cum ex pacto obligationes ac jura singulorum metienda sint (§. 836.); *se societas simpliciter contrahitur, omnium eadem est obligatio & jus idem, consequenter socii omnes æquales sunt (§. 70.), tumque societas dicitur æqualis; ac ideo in societate æquali nulla est prærogativa (§. 71.);* *ast si expresse conveniatur, ut unus sociorum ad quid præstandum obligatus sit, ad quod ceteri non teneantur, vel uni cuidam jus competat, quod ceteri non habent, socii inæquales sunt (§. 70.), atque tunc societas inæqualis appellatur; ac ideo in societate inæquali uni præ ceteris prærogativa quædam competere potest.*

De societate æquali & inæquali.

§. 840.

Quoniam in societate æquali, in qua socii omnes æquales sunt, nulla datur ratio intrinseca, ab ipsa nimirum sociorum natura derivata, præcedentiæ (§. 75.), ordo tamen necessario quidam observandus est; *qui societatem æqualem contrahunt, de præcedentia pro lubitu convenire possunt. Quodsi vero postea quidam accedunt, cum nemini jus suum auferri queat (§. 100.), eum servare debent ordi-*

De præcedentia sociorum.

(Wolffii Instit. J. N. & G.) Kk nem,

nem, quo in societatem veniunt, nisi extra ordinem locum alium accedenti cedere ceteri velint; quippe quod arbitrii ipsorum est (§. 342.). Enimvero cum in societate inæquali focii alii plus juris habeant aliis, vel plus ad bonum commune promovendum conferre obligentur (§. 839.); qui plus juris habet, vel etiam ad commune bonum plus conferre debet ceteris, ei præcedentia naturaliter competit, nimirum si supponitur rem decidendam esse per rationem naturalem, in conventionibus regnante arbitrio convenientium. Hinc vero ulterius sequitur, ut, qui in locum ejus, cui præcedentia per rationem intrinsicam competit, succedit, eidem quoque præcedentia competat. Non vero in societate attendi præcedentiam, quam quis habet extra eam, facile inde patet; quia in societate non attenduntur, nisi jura & obligationes, quæ socium tanquam personam moralem faciunt (§. 96.).

§. 841.

*De confer-
su singulo-
rum ad de-
cernendum
requisito.*

Cum focii adjunctis viribus ad finem societatis consequendum contendere debeant, & ad hoc singuli sese universis obligaverint (§. 836.); *quicquid finis con-
sequerz-*

sequendi gratia fieri debet, communi sociorum consensu determinandum. Quamobrem quando societas contrahitur, omnium consensu statuendum est de iis, quæ constanter ac semper eodem modo fieri debent, & casu emergente, qui ad societatem spectat, quid in eo sit faciendum.

§. 842.

Declaratio voluntatis suæ de eo, quod plurium consensu determinandum, dicitur *Suffragium*, usitatius *Votum*; idque *affirmativum*, quo declaratur voluntas de eo, quod fieri debet; *negativum*, quo declaratur noluntas de eo, de quo consultatur. Dicuntur autem *Vota consentientia* eorum, qui ejusdem sunt sententiæ; *diversa* illorum, quorum sententiæ in diversum abeunt. *Vota unanima* sunt, quando vota omnium sunt consentientia; *majora* sunt vota consentientia majoris partis; *minora* partis minoris. Sed *paria* sunt vota, quando consentientium & dissentientium idem numerus.

§. 843.

Concludere dicuntur consultantes, quando votis inter se collatis determinatur, *Quomodo per vota concludentur, dum.*

tur, quid fieri, aut non fieri debeat; & quod fieri, aut non fieri debere per vota determinatum, *Conclusum* vocatur. Cum *vota meliora* dicantur eorum, quorum iudicium de eo, quod fieri debet, verius est: facile autem intelligatur, unumquemque votum suum habere pro meliori, negotium tamen exitum habere debeat; *vota meliora concludere nequeunt*, consequenter *majora concludant necesse est*. Qui itaque societatem contrahunt, inter se convenire debent, ut, quod majori parti visum fuerit, id habendum sit pro sociorum omnium voluntate, sicque per partem majorem obligetur minor. Quoniam itaque vota numerantur, si concludendum, non vero ponderantur, inquirendo scilicet, quænam sint meliora; *vota paria non concludunt* (§. 842.). Quamobrem res manent in eo statu, in quo sunt, consequenter quoties nihil concludendo negotium exitum habere nequit, veniendum est vel ad sortem (§. 669.), vel necesse est, ut uni competat votum decisivum, quo parti uni accedente efficiuntur majora; aut si negotium fert moram, consultatio repetenda. Dicitur autem decisio negotii controversæ per paritatem votorum *Calculus Minervæ*.

Enim-

Enimvero si vota majora haberi nequeunt, ob diversarum scilicet sententiarum pluralitatem, cum tamen curandum sit, ut negotium exitum habeat; plus valere debent illa vota, quibus pauciora adversantur, quam quibus plura, ideoque sequendum erit id, quod paucioribus displicet; cum sequi non liceat id, quod plurimis placet, veluti si tres reum damnent in viginti florenos, quatuor in decem, duo absolvant, prævalere debet secunda, quæ quinque sibi vota adversa experitur, primæ sex, tertiæ septem contrariis.

§. 844.

Qui absens est, nec ad consultationem De votis absentium. vocatus votum suum alteri præsentis committit, aut præsens suffragium ferre non vult, aut alio modo ferre impeditur, cum in casu primo tacite, in secundo expresse juri votandi renunciaret (§. 340.), idque facere liceat (§. 342.), in tertio autem jus non habeat; eius in votis numerandis nulla habenda ratio est. Vulgo dicitur: *vota absentium*, aut cum Grotio, *jus absentium accrescere præsentibus*. Habetur vero præsens, qui votare non vult, vel non potest, pro absente.

tis ferendis multa conveniri, ex pacto fervanda (§. 348.).

§. 845.

*De voto-
rum in-
quali valo-
re.*

Quoniam duplicem socium repræsentat, qui ad finem societatis consequendum plus confert aliis sociis, & ita porro; *si quis ad finem societatis consequendum plus confert aliis sociis, valor voti æstimandus est in ratione collati sui ad collatum minimum.* Atque hinc porro intelligitur, *si rem, in qua fundamentum habet societas, non æqualiter omnes participant, vota æstimanda esse in ratione ejus, quod unusquisque participat, veluti si in fundo alius partem dimidiam, alius sextam, alius tertiam habeat, quo in casu vota erunt ut 3. 1. & 2.*

§. 846.

*De legibus
societatis.*

Conventiones sociorum de iis, quæ finis consequendi causa semper eodem modo fieri debent, leges sunt (§. 39.). *Quælibet itaque societas suas habere debet leges, & eidem competit jus ferendi leges (§. 841.).* Quoniam itaque leges præscribunt media, quibus finis societatis obtinetur; *sine legum custodia salus societatis subsi-*

subsistere nequit, nec transgressio earundem ferenda (§. 837.), consequenter societati quoque competit jus sancienti pœna legum observantiam (§. 35.), & per consequens transgressores legum puniendi. Hinc porro conficitur, qui in societatem recipitur, eum vel expresse promittere debere, vel tacite promittere intelligi legum observantiam. Cum vero leges vim suam habeant a consensu sociorum; societati integrum est, leges, quando visum fuerit, tollere & immutare, atque novas etiam condere.

§. 847.

Cum *concordes* dicantur, qui idem *De concordia sociorum.* volunt, aut nolunt; *discordes* vero, quorum voluntas & noluntas in diversa abit; consequenter *socii concordēs sint, si legibus societatis se subjiciunt (§. 846.), eorumque vota vel unanimia fuerint, vel si majoribus se non opponunt (§. 842.), iidem concordēs esse debent (§. 846. 843.).* Hinc autem porro patet, *concordia sociorum salutem societatis conservari (§. 837.).*

§. 848.

Adjutorii nomine veniunt actus, qui- De mutuo adjutorio.
bus vel ad factum alterius concurrimus

vel bonum alterius promovemus. Ideo *mutuum adjutorium* est, quod duo, vel plures sibi invicem præstant. *Socii igitur ad mutuum adjutorium obligantur* (§. 837).

§. 849.

De societate
re illicita.

Si finis societatis illicitus est, societas quoque illicita est (§. 49.). *Ex societate autem illicita nulla nasci potest obligatio, nec jus acquiri ullum.*

§. 850.

Quomodo
spectanda
sint socie-
tates.

Quoniam in societate socii conjunctis viribus agunt (§. 836.); *quælibet societas spectanda est instar unius personæ.* Quamobrem cum homines naturaliter liberi sint (§. 77.), & dum societatem contrahunt, sese sibi invicem tantummodo obligant, non aliis (§. 836.); *quælibet societas naturaliter libera est.* Ac propterea *societates plures diversæ spectanda sunt tanquam personæ singulares liberae.*

§. 851.

De perfe-
ctione socie-
tatis.

Cum omnium sociorum actiones tendant ad finem societatis (§. 836.); *perfectio societatis consistit in aptitudine finem ejus consequendi* (§. 9.), *æstimanda ideo ex*
suffi-

sufficiencia virium, quas socii conjungunt. Atque hinc sequitur, ut ad societatem quamlibet tot requirantur personæ atque tales, quot & quales ad finem societatis consequendum sufficiunt.

§. 852.

Cum finis societatis, quatenus obtinetur, bonum societatis commune sit (§. 837.); si quid fit, quod fini consequendo adversatur, damnum societati datur (§. 269.). Quamobrem cum nemo sociorum damnum societati dare debeat (§. 837.); a societate recedere non licet cum damno sociorum, immo si ita fuerit conventum, nunquam recedere licet sine sociorum consensu (§. 438.). Et quoniam alio æque idoneo in locum suum substituto damnum societati non datur; a societate discedere licet; si quis socium alium æque idoneum in locum sui substituit.

Quando a societate discedere liceat,

§. 853.

Quoniam socius a pacto, quo societas nititur (§. 836.), discedit, si præstare nolit, ad quod præstandum vi societatis tenetur (§. 442.); ex societate ea de causa excludi potest. Et si socius unus solo arbitratu

De socio excludendo.

tratu suo omnia fieri velit, cum tunc auferre velit ceteris jus suum (§. 841.), quod pati ceteri minime tenentur (§. 100.); eundem excludere licet, vel etiam ei, qui hoc pati non vult, a societate discedere (§. 442.).

CAPUT II.

DE

MATRIMONIO, SEU SOCIETATE
CONJUGALI.

§. 854.

De obligatione generis humani conservandi & coitu licito.

Cum membra genitalia utriusque sexus genus humanum faciant aptum ad speciem suam conservandam, & præterea homines, perinde ac animalia cetera, natura ferantur ad jungendum usum membrorum genitalium, qui ad procreandam sobolem requiritur; *homines universim spectati obligantur ad speciem suam conservandam, & singuli ad coitum non appetendum, nisi sobolis procreandæ causa (§. 43.), consequenter coitus omnis, qui solius voluptatis percipiendæ gratia appetitur, omnisque membrorum genitalium usus eodem fine factus illicitus. Hinc fornicatio, seu scortatio, qui est concubitus*
cum

cum *meretrice*, hoc est, fœmina se pluribus prostituente; *stuprum*, qui est concubitus cum fœmina soluta pluribus sese non prostituente; *sodomia*, concubitus hominis cum bestia; *pæderastia*, concubitus maris cum mare; *mastrupatio*, qua homo propriis manibus venerem secum exercet; *lege naturæ prohibentur, ac ideo actus naturaliter illiciti sunt* (§. 49.).

§. 855.

Infantes in lucem editi nondum apti sunt ad sibimetipsis prospiciendum de iis, quibus ad conservationem sui indigent, & ad actiones suas juxta naturæ legem determinandum, seu ad vitam hominis ex sese vivendum. Quamobrem cum homines speciem suam conservare debeant (§. 854.); *qui prolem generant, eandem quoque aptam efficere debent ad vitam hominis ex sese vivendam*, consequenter cum studio, quo id efficitur, *educatio* sit, *qui prolem generant, eandem quoque educare debent*. Unde sequitur, *ut, qui prolem per concubitum illicitum genuit, veluti stuprator, eandem educare obligetur*. Cumque ad educationem & matris & patris cura atque industria requiratur, *uterque*

De educatione proli & modo propagandi genus humanum.

que etiam ad educationem prolis conferre debet, quantum potest. Quoniam itaque concubitus promiscuus est, si fœmina quemvis concumbere secum volentem admittit, sicque incertus est: genus humanum per concubitum promiscuum propagari minime debet, consequenter sobolis procreandæ ac educandæ gratia inter marem & fœminam societas ineunda (§. 836.).

§. 856.

Matrimonium quid sit & quanam contrahere possint.

Societas inter marem ac fœminam, sobolis procreandæ ac educandæ causa inita, dicitur *Societas conjugalis*, seu *Matrimonium*. Quamobrem ad prolem generandam inepti sive per ætatem, sive ob vitium quoddam corporis, matrimonium contrahere nequeunt; & si qua alia de causa inter marem & fœminam contrahitur societas, veluti mutui adjutorii in re œconomica & aliis vitæ humanæ casibus gratia, ea matrimonium non est.

§. 857.

An matrimonium consistere debeat in monogamia.

Quoniam matrimonium non contrahendum, nisi sobolis procreandæ & educandæ causa (§. 855. 856.), experientia autem domestica constat, genus humanum

num abunde propagari per *monogamiam*, hoc est, si matrimonium inter marem unum & feminam unam contrahatur, eademque educationi prolis maxime convenit (§. 855.), & imaginem quoque juris naturæ conspicimus in brutis, quando mas & femina ad prolis educationem concurrere tenentur; *quin legi naturæ consentaneum sit, ut matrimonium contrahatur inter feminam unam & marem unum, dubitandum non est*, consequenter *polygamia*, matrimonium personæ unius cum pluribus contractum, *legi naturæ parum convenit, & si solius voluptatis percipiendæ causa contrahitur, manifesto illicita* (§. 854.).

§. 858.

Qui matrimonium contraxerunt, *De obligatione & jure conjugum mutuo.* communi nomine *Conjuges* appellantur; & mas in specie *Maritus*, femina *Uxor*. *Quando igitur matrimonium contrahitur, mas feminae & femina mari se obligat, quod corporis sui usum generationis causa velint sibi invicem & quidem solis concedere, atque ambo ad educationem prolis conferre, quod possunt* (§. 856. 855.); consequenter *femina in marem, mas in feminam*

minam transfert jus in corpus suum quoad hunc usum. Cumque ideo jus alterius conjugis violetur, si unus conjugum cum persona alia coitum celebret (§. 83.); injuriam eidem facit (§. 87.), atque a pacto, quo matrimonium contractum (§. 836. 856.), discedit (§. 442.).

§. 859.

Adulterium num sit illicitum.

Concubitus personæ conjugatæ cum alia sive soluta, sive conjugata, altero conjugate infcio, vel invito, *Adulterium* dicitur. *Adulterium* itaque *illicitum est.* *Adulter* tamen *prolem ex adulterio genitam educare tenetur* (§. 855.).

§. 860.

De pellicatu.

Pellices dicuntur sceminæ, quas maritus præter uxorem concubitus causa habet. Cum per *pellicatum* intendatur primario voluptatis venereæ perceptio; eundem *naturaliter illicitum esse* patet (§. 854.), *nec concubitus cum pellice ab adulterio differt* (§. 859.).

§. 861.

De differentia liberorum.

Liberi ex matrimonio nati *legitimi* dicuntur; extra matrimonium prognati, veluti

veluti ex stupro, adulterio, spurii; ex meretricibus vero geniti vulgo quæsit.

§. 862.

Pudicitia dicitur animus ab omni concubitu illicito alienus; *Impudicitia* animus in concubitum illicitum pronus. *Virginitas* vero appellatur immunitas ab usu membrorum genitalium in coitu cum mare; quæ ideo in primo coitu amittitur. Patet igitur, si virgo vi comprimatur, virginitatem eidem vi eripi; si vidua, vel conjux, pudicitiam ejus violari, consequenter virgini competere jus virginitatem, viduæ ac conjugi pudicitiam defendendi (§. 46. 90.), idque infinitum (§. 94.), consequenter stupratorem violentum occidere licet, si periculum aliter evitari non possit.

De pudicitia & virginitate ac jure eam defendendi.

§. 863.

Cum matrimonium pacto contrahatur (§. 856. 836.); mutuo maris ac feminae consensu naturaliter perficitur (§. 438.), consequenter ad declarationem consensus mutuam copula carnalis, quæ est conjunctio corporum maris & feminae, qualis ad generationem requiritur, statim accedere potest.

Quomodo matrimonium perficitur.

§. 864

§. 864.

De sponsa-
libus.

Pactum de matrimonio ineundo dicuntur *Sponsalia*; & personæ, quæ ita contraxerunt, *Sponsus* & *Sponsa*. Quamobrem ex *sponsalibus* oritur obligatio ad *matrimonium ineundum*, prouti conventum fuerit (§. 393.), mutuo tamen *dissensu sponsalia dissolvi possunt* (§. 444.), & si *bina fuerint celebrata*, priora præferuntur (§. 421.); quodsi vero persona, in cuius præjudicium posteriora fuerunt celebrata, *jus suum remittit*, quod facere utique potest (§. 342.), posteriora sunt *valida* (§. 337.). Patet vero, si personæ non conjugatæ in copulam carnalem consentiunt, *naturaliter easdem matrimonium actu contraxisse* (§. 863.). Cum sponsalia contrahendo matrimonium promittatur; *tot modis fieri possunt, quod promitti potest, & de iisdem valent, quæ de promissionibus ostensa fuerunt.*

§. 865.

De arrbis
& muneri-
bus sponsa-
litiis.

Arrbæ sponsalitiæ dicuntur, quas sponsus sponsæ, & sponsa sponso dat; *Munera autem sponsalitia* sunt dona, quæ persona desponsata una alteri dat, ad declarandum amorem. *Dantur itaque arrbæ*

arrbæ sponsaliorum probandorum & confirmandorum causa (§. 619.), & si in iis dominium transfertur, ea simul rationem muneris sponsalitiæ habent (§. 475.). Cum munera sponsalitiæ dentur spe matrimonium consummatum iri; sub tacita hac conditione data intelliguntur, ut restituantur, si matrimonium consummari non contingat, nisi expressè aliud dicatur (§. 318.), consequenter si sponsalia dissolvuntur, arrbæ & munera sponsalitiæ sunt restituenda.

§. 866.

Res domesticæ dicuntur, quibus utimur ad vitæ necessitatem, utilitatem ac jucunditatem; & earum administratio *Oeconomia* vocatur. Quoniam conjuges sine coitu prolem generare nequeunt, & prolem communi curâ educare (§. 855.), consequenter & conjunctim de rebus ad vitam necessariis eidem prospicere, atque impensas in educationem facere tenentur (§. cit.); ideo *cohabitare & œconomiam communem habere debent*, & *uterque conjux ad res domesticas acquirendas, comparandas & conservandas conservare debet, quantum potest.* Ac propterea *usus rerum ab utroque conjuge acquisite* acquiruntur.

De cohabitatione & œconomia conjugali.

(Wolffii Instit. J. N. & G.) LI com.

communis est, quantum ad œconomiam communem sufficit, res tamen ipsæ, quæ usu consumuntur, uniuscujusque propriæ manent. Ceterum hinc apparet, etiam uxorem, quantum datur, acquirere debere ad communem œconomiam & liberorum educationem necessaria.

§. 867.

*De rebus
conjugum.*

Cum unusquisque alteri jus pro lubitu constituere possit in rebus suis (§. 260.); uxor quoque marito jus pro lubitu constituere potest in bonis suis, veluti usumfructum (§. 713.), & contra. Immo de bonis suis, quæ habent, dum matrimonium contrahunt, vel quæ durante matrimonio acquiruntur, pro lubitu convenire possunt (§. 195.), veluti ut sint communia.

§. 868.

*De oneribus
matrimonii.*

Onera matrimonii dicuntur omnes impensæ matrimonii causâ faciendæ, consequenter communis œconomix & educationis liberorum causâ (§. 866.): ad quas impensas cum uterque conjux conferre debeat ratam suam, prouti circumstantiæ permittunt (§. cit.); conjuges conjunctim onera matrimonii ferre tenentur pro modo facultatum suarum.

§. 869.

§. 869.

Cum *Conjuges* cohabitent, & non modo corporum suorum in generanda prole, verum etiam rerum suarum usum inter se communicent (§. 858. 866.), & sic arctius inter se uniantur, quam cum persona ulla alia conjuncti sunt; *se se invicem* quoque *sibi obligasse intelliguntur ad quævis officia humanitatis præstanda, in quibus* itaque, accedente ad obligationem naturalem contracta, *conjux unus alterum præferre debet in casu collisionis: nec sine injuria eadem non præstantur* (§. 87.); cum respectu conjugis sint perfecte debita (§. 667.). Arque in præstatione horum officiorum, & eorum, quæ matrimonii causa alias fieri debent, simul sumtorum, *mutuum adjutorium conjugum consistit* (§. 848.).

De præstatione officiorum humanitatis & mutuo adjutorio.

§. 870.

Quoniam ex pacto, quo matrimonium contrahitur, eadem nascuntur jura & obligationes conjugum (§. 856. & *sqq.*); *matrimonium societas æqualis est* (§. 839.), & quæ in ea fieri debent, communi consensu determinanda, consequenter *imperium conjugale*, quod ex societate conjugali

De imperio seu potestate maritali.

nascitur (§. 838.), *mutuum conjugum in se invicem est*: quatenus tamen uxor jus suum remittere potest (§. 342.), *maritus idem pacto acquirere potest vel expresso, vel tacito*, quatenus tacite in mores consentitur, tuncque *uxor subjecta marito* (§. 835.).

§. 871.

*De divor-
tio & se-
cundis nu-
ptiis.*

Cum conjuges liberos educare teneantur (§. 855.); *matrimonium dissolvi nequit, liberis nondum educatis* (§. 444. 856.), consequenter *nec marito pro lubitu uxorem dimittere, nec uxori licet pro lubitu a marito discedere* (§. 444.). Enimvero cum nulla obstet ratio, quo minus dissolvatur, *si nulli adhuc geniti sunt liberi, aut qui nati fuerant, mortui* (§. 856.); in eo casu *naturaliter matrimonium dissolvi potest*. Cum adulterium committens a pacto discedat (§. 859.); *propter adulterium matrimonium dissolvi potest, salva tamen obligatione educandi liberos legitimos*; quippe a qua nemo se facto suo liberare potest (§. 100.). Cum conjux alterum malitiose deserens, vel *debitum conjugale*, quod in actuali copula carnali consistit, præstare recusans a pacto discedat

dat (§. 856. 444.); *propter malitiosam desertionem & debiti conjugalis denegationem matrimonium dissolvi potest.* In *statu naturali*, vi libertatis naturalis, *uniquique permittendum, ut matrimonium pro lubitu dissolvat* (§. 78.). Quoniam matrimonio dissoluto mutua conjugum obligatio cessat (§. 444.); *utraque pars cum persona alia matrimonium contrahere potest.* Et quia per se patet, *morte conjugis unius dissolvi matrimonium;* ideo quoque *viduus vel vidua ad secundas nuptias, quæ dicuntur, transire potest, consequenter polygamia successiva, quæ vocari solet, licita.* Dicitur autem dissolutio matrimonii *Divortium;* sicuti dissolutio sponsaliorum *Repudium.* Quoniam vero conjux superstes ab obligatione educandi liberos ex priori matrimonio susceptos liberari nequit (§. 38.); *si ad secundas nuptias transitur, novus conjux liberorum ex priori matrimonio natorum curam gerere, & nisi propria bona habeant, sumtus educationis de suo sustentare tenetur;* cum nonnisi sub hac conditione matrimonium contrahi possit.

§. 872.

*De parri
agnoscendo.*

Matrem certam esse, quod proles ex se nata sit, per se patet. Pater prolem agnoscere dicitur, si eam ex se genitam vel expressis verbis, vel ipso facto declarat; Et agnoscere tenetur, quamdiu probare nequit, eam ex adulterio natam esse, Similiter stuprator, qui concubitus fatetur eo tempore factum, quo stuprata concepisse præsumitur, cum præsumtionem elidere teneatur, partum agnoscere tenetur, donec probaverit eam isto tempore cum alio, vel pluribus adhuc rem habuisse: si vero concubitus neget, femina eundem probare debet, juramenti scilicet delatione, testibus quippe deficientibus (§. 783.).

§. 873.

*De imputa-
tione facto-
rum a pa-
rentibus &
liberis.*

Quoniam factum alienum, ad quod nullo modo concurrat, nemini imputari potest (§. 3.); factum unius conjugis imputari nequit alteri, ad quod non concurrat, nec factum liberorum, parentibus, nec parentum liberis, consequenter nec conjux propter factum conjugis, nec parentes propter factum liberorum, nec liberi propter factum parentum puniri possunt, consequenter nec liberis imputari potest, quod ex concubitu.

bitu illegitimo nati, nec naturaliter a parentibus macula quædam in ipsos derivatur.

§. 874

Cum donationes a libera voluntate donantis dependeant (§. 475.); eadem inter conjuges naturaliter illicitæ non sunt. De conjugum donationibus.

CAPUT III.

DE

COGNATIONIBUS ET AFFINITATIBUS.

§. 875.

Cognati dicuntur personæ, quæ vel continuo a se invicem, vel ab una persona, non vero a se invicem per generationem descendunt. Persona autem, a qua aliæ per generationem descendunt, *Stipes communis* appellatur, qui adeo in *masculinum & fæmineum* dividitur. A *stipite* masculino descendentes in specie *Agnati* vocantur. De cognatis & eorum stipite.

§. 876.

Series personarum per continuas generationes a se invicem descendentium dicitur *Linea recta*, quamdiu in se spectatur; De lineis cognationum.

Ll 4 tur;

tur; eaque vel *ascendens*, vel *descendens*, prouti vel ascenditur ad eas personas, a quibus per generationem descendis, vel descenditur ad eas, quæ a te descendunt. Duæ autem lineæ rectæ in communi stipite concurrentes, quando ad se invicem referuntur, dicuntur *linea obliqua*; quasi sint duæ partes ejusdem lineæ.

§. 877.

De familia.

Personæ omnes, quæ ab eodem stipite descendunt in pluribus lineis rectis, simul sumtæ faciunt *Familiam stipitis*; veluti *familiam patris*, quæ a patre meo; *familiam avi*, quæ ab avo meo & ita porro descendunt.

§. 878.

De cognatione directa & collateralis.

Cognati directi dicuntur personæ in eadem lineæ recta constitutæ; *cognati autem a latere*, sive *collaterales* personæ, quæ sunt in lineis ad se invicem obliquis, seu, ut vulgo dicitur, in *linea obliqua*.

§. 879.

De gradibus cognationis in lineæ recta.

Diversitas cognationis inter stipitem & personam quamcunque in lineæ recta oritur ex numero generationum, per quas a stipi-

stipite descendit (§. 875.). Quamobrem cum ea gradus dicatur; generatio facit gradum, ac persona descendens stipiti in eo gradu cognata est, quem indicat numerus generationum, per quas a stipite descendit: ita filius patri cognatus in primo gradu, avo in secundo, proavo in tertio. Atque hinc intelligitur, quinam cognati sint propiores, quinam remotiores, quinam proximi.

§. 880.

Gradus superioris ordinis sunt, qui obtinent in cognatione personæ alicujus cum aliquo ascendente; ast inferioris ordinis, qui obtinent in cognatione cum aliquo descendente. Dicuntur autem cognati ordinis superioris in linea recta communi nomine Parentes; cognati ordinis inferioris Liberi.

De gradibus superioris & inferioris ordinis.

§. 881.

Cum generatio gradum faciat (§. 879); iidem numero gradus in lineis obliquis simul sumti gradum familiæ faciunt. Ita liberi omnes primi gradus constituuntur in primo gradu familiæ, patris nimirum sui; horum autem liberi in secundo gradu

De gradibus familiæ.

du familiæ, quæ est familia avi, cujus illi sunt liberi secundi gradus. *Continet autem familia avi familiam patris mei, & familia proavi familiam avi & patris, ac ita porro.*

§. 882.

De gradibus in linea inæquali.

Linea obliqua dicitur æqualis, quando duæ lineæ rectæ in eodem stipite terminatæ æquales sunt: est inæqualis, si hæ fuerint inæquales. Cum cognati collaterales ideo cognati sint, quia ab eodem stipite descendunt (§. 878.); collaterales in linea æquali inter se cognati sunt in eo gradu, in quo cognati sunt stipiti. Enimvero si in linea inæquali remotior duobus, tribus, quatuor gradibus distet a communi stipite, propior uno; erit ille huic cognatus in gradu secundo, tertio, quarto familiæ patris sui: quodsi propior a communi stipite distet duobus gradibus, remotior tribus, quatuor &c. erit hic cognatus in gradu tertio, quarto &c. familiæ avi sui, & ita porro (§. 877. 881.). Unde sequitur, ut cognatus mihi in gradu quocunque familiæ patris mei uno gradu mihi propior sit, quam cognatus in eodem gradu familiæ avi mei, & duobus gradibus propior, quam

quam cognatus in eodem gradu familie avi mei, & ita porro. Atque hæc est famosa illa graduum computatio canonica, naturæ maxime conformis, quæ recte attenditur in iis causis, in quibus ratio habenda propinquitatis sanguinis, veluti in matrimonialibus & criminalibus.

§. 883.

Cum omnis cognatio prodeat a generatione (§. 875.); *naturalis cognatio eadem est, sive quis ex matrimonio fuerit natus, sive concubitu quocunque illicito.* De cognatione ex illicito concubitu natorum.

Quamobrem hæc etiam attendenda venit, ubi propinquitatis sanguinis ratio habetur.

§. 884.

Quoniam conjuges arctissime ununtur, ut singulari quodam modo spectentur tanquam una persona (§. 858.); cognati unius conjugis eundem quasi respectum habent ad conjugem alterum, quem ad illum habent. Hic respectus cognatorum conjugis unius ad conjugem alterum cum *Affinitas* dicatur; *cognati conjugis unius sunt affines conjugis alterius, & in quo gradu persona quædam cognata est*

est conjugum uni, in eo affinis est alteri. Per se autem patet, affinitas contrahi per matrimonia, sive nuptias, nonnumquam vero per sponsalia (§. 864.).

§. 885.

De quasi affinitate.

Cum, qui copula carnali junguntur, sibi invicem concedant usum corporis sui instar conjugum (§. 858.), qui copula carnali matrimonium consummant; quasi conjuges sunt, consequenter personæ, quæ alteri carnali copula jungitur, cognati sunt hujus quasi affines. Inde sequitur, ut stupratori virginis quasi affinis sit soror ejusdem, & virgo stuprata affinis fratri stupratoris. Copula carnalis quasi nuptiæ sunt, qua ideo quasi affinitas contrahitur (§. 884.).

CAPUT IV.

DE

SOCIETATE PATERNA ET
POTESTATE PATRIA.

§. 886.

An parentes habeant jus emancipandi aut ex-

Cum parentes obligentur, liberos, quos procreaverunt, conservare, ut adolescant, & eos aptos efficere, ut sibi met-
ipsis

ipsis prospicere possint de iis, quibus ad ponendi li-
conservationem sui indigent (§. 855.); beros.
parentibus non competit jus enecandi infan-
tes, nec jus infantes exponendi (§. 51.).

§. 887.

Similiter cum parentes liberos aptos De jure
efficere debeant, ut actiones suas juxta parentum
legem naturæ determinare valeant (§. in actiones
855.); *quamdiu liberi per se officiis satis-* liberorum.
facere nequeunt, parentes actiones ipsorum
determinare debent, consequenter iisdem
competit jus in actiones liberorum.

§. 888.

Jus parentum in liberos imperium De patris
quoddam est (§. 833. 887.); cumque ex potestate.
obligatione educandi liberos oritur
(§. 855.), tam matri, quam patri commu-
ne (§. cit.). Dicitur vulgo Potestas patria,
& per errorem longe ultra limites suos
extenditur.

§. 889.

Liberi igitur parentibus subjecti sunt, De obedi-
& iis obedire obligantur (§. 835.); cum- entia libe-
que imperium, parentibus competens rorum, &
(§. 888.), involvat jus obligandi (§. 833.), jure eos
paren- obligandi
ac puniendi.

parentes jus liberos ad obedientiam obligandi ac per consequens jus puniendi inobedientes habent (§. 35.); quæ pœnæ a parentibus inflictæ liberis castigationes paternæ appellantur: cum eædem emendatrices esse debeant (§. 93.), & intra officiorum liberis debitorum terminos coercendæ sint. Legi autem naturæ adversa præcipientibus liberi obedire non tenentur (§. 38.).

§. 890.

De liberis ad virtutem perducendis & a vitio avocandis.

Cum *parentes liberos* aptos efficere debeant ad actiones suas juxta legem naturæ determinandum (§. 855.); eos officiis erga *sipsum, erga alios atque erga Deum adsuefacere* (§. 57.), & per consequens, cum habitus actiones suas ad legem naturæ componendi *Virtus* sit, habitus contrarii vero *Vitia* sint, eos ad *culturam virtutis adducere, a vitiis vero avocare debent*. Quamobrem, cum maxima vis sit exemplorum, præsertim in tenellis puerorum animis, *liberis exempla bona præbere, mala prodeve minime debent*.

§. 891.

De vitæ genere, cui

Similiter, quia *parentes liberos aptos* efficere debent ad *sibimetipsis prospiciendum*

dum de iis, quibus ad conservationem *liberi desti-*
fui indigent (§. 855.); eos *destinare debent nandi.*
certo vitæ generi, ad quod apti sunt, &
omnem dare operam, ut ea rite addiscant,
quæ id vitæ genus exigit.

§. 892.

Ex eadem ratione operam quoque da- *De fortu-*
re debent pro virili, ut liberi consequantur *na libero-*
bona fortunæ, & eos aptos efficiant ad ea- *rum pro-*
dem consequenda, consequenter curæ babe- *movenda.*
re, ut fiant fortunati.

§. 893.

Cum parentes speciali obligatione li- *De amore*
berorum suorum ac status eorundem per- *liberorum*
fectionem promovendi teneantur (§. *suorum.*
855.), & hominibus perinde ac brutis
natura insitus sit amor prolis suæ, qui
σὸγῆν appellari solet; *liberos suos non mo-*
do amare debent parentes, sicuti ceteros ho-
mines (§. 136.), verum etiam eos in amore,
ac per consequens officiis omnibus, qui aliis
debentur, ceteris præferre (§. 44.).

§. 894.

Quoniam liberi non modo parenti- *De officio*
bus debent vitam suam, sed propter *liberorum*
educa- *erga paren-*
tes.

educationem etiam eos agnoscere debent maximos benefactores suos; (*per demonstrata in antecedentibus §. 470. 471.*); ideo *gratum erga parentes animum habere debent, & quacunq; data occasione ipsis, quantum possunt, vicissim benefacere, eosdem amare, magnificere ac singulari bonore prosequi, qui Reverentia filialis dici solet (§. 474).*

§. 895.

An matrimonium inter parentes & liberos licitum.

Reverentia filialis cum consistere nequeat cum illa familiaritate, quæ inter conjuges intercedit; *matrimonium quoque inter liberos & parentes naturaliter illicitum.* Nimirum ob immutabilitatem obligationis naturalis (§. 38.), *lege naturæ matrimonia permixta non sunt, quæ tollunt aut labefactant officia, quæ pars una alteri debet.*

§. 896.

De providentia parentum circa educationem liberorum in casum mortis.

Quoniam sumtus in educationem faciendi a parentibus debentur (§. 855.); *iisdem curæ esse debet, ut, si ipsos mori contingat, antequam liberi fuerint educati, ipsis relinquunt bona, de quibus sumtus educationis sustentari possunt, & curam educationis atque administrationis bonorum, quæ*

quæ ipsis relinquunt, aut quæ aliunde iisdem obveniunt, personis aliis demandare, quas eam diligenter curaturos confidunt.

§. 897.

Cum generis humani propagandi causa generentur homines (§. 854), parentes superioris gradus generarunt liberos, ut ex iis porro procreentur alii. Quamobrem cum prolis educatio a generatione inseparabilis sit (§. 855.); si parentes moriantur, antequam liberi fuerint educati, parentes superioris gradus eos educare obligantur, aut his prædefunctis, cum beneficia etiam reddantur parentibus in liberis ipsorum, cognati curam educationis in se suscipere debent (§. 894. 875.).

§. 898.

Tutores dicuntur personæ, quibus educatio pupillorum curæ est; & pupilli vocantur liberi nondum educati, quorum parentes defuncti, aut qui uno saltem, præsertim patre, orbi. Atque jus educandi liberos parente orbos Tutela dicitur. Dicuntur autem Tutores testamentarii, qui voluntate ultima parentum (Wolffii Instit. J. N. & G.) M m con-

constituuntur; *legitimi*, qui jure cognationis tales sunt; & *dativi*, qui in statu civili a magistratu dantur. Quodsi liberi ea sint ætate, ut bonorum administrandorum causa saltem, aut potissimum aliena ope indigeant, cum persona, cui competit jus bona alterius administrandi, quæ vel propter ætatem, aut corporis quoddam, vel animi vitium rebus suis ipsamet præesse nequit, *Curator* dicatur; in Jure Romano curatores a tutoribus distinguuntur: *nostris* tamen *moribus tutela tamdiu durat, donec educatio prorsus absoluta*; id quod Juri naturæ convenientius.

§. 899.

De officio
tutorum.

Quoniam *Vicarius* dicitur, qui vicibus alterius fungitur; *tutores sunt vicarii parentum defunctorum in educatione pupillorum, ac per consequens idem ipsis curæ esse debet in educandis liberis, quod parentibus, nisi quod proprios sumtus in eandem facere non teneantur*; cum nulla adsit ratio, cur quis liberos alienos suo sumtu educare debeat. Nimirum *si pupilli propria habeant bona, non opus est, ut alieno sumtu educantur*; cum alteri præstanda non

non sint, quæ ipsemet in potestate sua habet (§. 133.): *si iisdem careant, quoniam mendici sunt (§. 487.), de elemosynis prospiciendum ipsis est (§. 488. 491.).* Distingendum vero est, quod tutoribus faciendum, ab eo, quod parentibus superioris gradus incumbit (§. 897.).

§. 900.

Cum non repugnet, ut tutori uni tantummodo cura educationis, alteri ad-
De tuto- rum divi- sione.
ministratio bonorum committatur, ne unus nimium oneretur, immo ut melius consulatur pupillo, alii saltem inspectio tutelæ demandetur; alii sunt *Tutores educatores*, alii *administratores*, alii *inspectores*. *Educatores & administratores communi nomine Tutores inferiores; inspector autem Tutor superior, seu honorarius dicitur. Et, si plures fuerint tutores, a parentum, vel constituentium voluntate dependet, utrum tutelam inter eas dividere, an iis conjunctim indivisam committere velint (§. 314.).*

§. 901.

Quia tutores pupillos ad virtutem per-
De inibi- litate tuto- rum.
ducere, a vitiis avocare debent (§. 890. 899.);

Mm a

899.);

899.); ad tutelam inhabiles sunt, qui vitiiis dediti, aut propter ætatem, vel animi quoddam vitium aut corporis ipsimet tutore vel curatore indigent: cumque nemo obligari possit ad id, quod in potestate sua non est (§. 60.), aut nonnisi cum neglectu officii erga seipsum præstare potest (§. 133.); a tutela excusantur, qui ob infirmitatem corporis, vel ob ætatem nimis provectam aut multitudinem negotiorum tutelam ea diligentia, quæ requiritur, administrare nequeunt.

§. 902.

De inventario conficiendo. Inventarium dicitur consignatio bonorum pupilli vel curandi administrandorum. Ut igitur constet, quænam administranda fuerint; tutor inventarium conficere debet.

§. 903.

De alienatione bonorum pupilli. Cumque tutor bona pupilli administrare debeat omni diligentia, ne damnum pupillo detur (§. 21. 269.), ut de eadem constet; rationem administrationis singulis annis reddere tenetur. Et quia is, cuius bona administrat, dominus est; bona pupilli immobilia alienare, nequit (§. 257.):

(§. 257): quoniam tamen in administrando personam pupilli repræsentat, ac ideo ea facere tenetur, quæ ipse necessitate urgente facere cogeretur; *si ea adsit necessitas, quæ ipsum pupillum ad alienandum cogit, eadem alienare potest, consequenter si æs alienum solvendum, nec ex rebus aliis solvi possit, si sumtus in educationem ex rebus aliis fieri nequeant, si prædii reficiendi causa contrabendum sit æs alienum & usuræ prædium inutile reddant.* Ut vero tutor omnem suspicionem a se amoveat; *si res pupillares distrabendæ, a peritis taxandæ, & tutori curæ esse debet, ut inveniat euntorem justum pretium offerentem.* Enimvero cum patrimonium pupilli conservare, & quantum in potestate est, amplificare debeat (§. 208.); *bona mobilia supervacua, ac ea imprimis, quæ servando servari non possunt, vendere, ac pecuniam inde redactam vel fœnori dare, vel in emtionem prædiorum collocare debet, nisi pater res quasdam alienari expresse prohibuerit, nec ulla eas alienandi necessitas adsit (per demonstrata).*

§. 904.

*Si tutor dolo vel culpa damnum in De damno
administratione dederit, id resarcire tene-* a tutore
tur daso.

M m 3

(§. 270.), cumque hoc respectu fit debitor pupilli (§. 336.); *naturaliter pupillo bona tutoris obligata sunt pro iis, quæ finita tutela ipsi restituenda (§. 705.).*

§. 905.

*De pupillo,
vel aliis ei-
dem obli-
gandis.*

Cum tutori, vel curatori competat administratio bonorum (§. 898.); *pupillus sine consensu tutoris, & qui curatorem habet, sine consensu curatoris se alteri ad aliquid præstandum obligare nequit. Quoniam vero administratio ideo committitur tutori, vel curatori, ne pupillus, aut curandus defraudetur (§. cit.); si is alterum sibi obligavit ad aliquid præstandum, vel cum eo in commodum suum contraxit, actus validus est.*

§. 906.

*De salario
& honora-
rio tutoris.*

Quoniam nemo alteri gratis facere tenetur, si is vicissim dare possit (§. 473.) per se autem patet, tutelam haud exiguum esse onus, præsertim si ampla fuerit bonorum administratio; *naturaliter illucitum non est, ut tutori, vel curatori pro administratione, si ampla sint bona pupilli, salarium aliquod constituatur. Cumque beneficia, qualis est administratio tutelæ,*
fi

si ea gratis fiat, sint rependenda (§. 474.); *æquum omnino est, ut finita tutela pro eadem fideliter ac utiliter gesta honorarium quoddam solvatur (§. 525.).*

§. 907.

Et quia pupillus, vel curandus lo- De inde-
cupletior fieri nequit ex re tutoris, vel mitate tu-
curatoris (§. 271.); *pupillus & curan- toris &
cus obligantur tutori & curatori restituere curatoris.
*impensas administrationis causa factas, & damnum occasione ejus datum rescire, adeoque si pupilli, vel curandi causa res proprias oppignoravit tutor, vel curator, aut fidejussit, finita tutela, vel cura, eum liberare tenetur pupillus, vel curandus.**

§. 908.

Tutor in administrationem tutelæ De quasi
consentit expresse, dum eandem in se pacto tuto-
suscipit, & cum eam exigat manifesta ris.
pupilli utilitas, ejus consensus recte præsumitur (§. 686.). *Tutela igitur acquiratur quasi pacto (§. cit.): unde perfecta etiam nascitur obligatio & jura perfecta acquiruntur (§. 687.).*

§. 909.

De societate paterna.

Non ab simili modo ostenditur, *inter parentes & liberos educationis causa intercedere quasi pactum, & per consequens inter eosdem societatem quandam, ipsa natura duce, contrahi: quæ societas paterna appellari solet. Ac ideo obligationes & jura ad educationem liberorum spectantia non solum officii sunt lege naturali præscripti, verum etiam ex quasi pacto, perinde ac ex pacto vero oriuntur (§. 687.). Educatio liberorum duplici modo spectatur, tum quatenus ad utrumque conjugem spectat, tum quatenus a parentibus in utilitatem liberorum fieri debet. Priori respectu ad societatem conjugalem, posteriori ad paternam pertinet.*

§. 910.

An patria potestas parentum eadem.

Quoniam parentes actiones liberorum determinare debent, quia ipsi in iis rite determinandis sibi non sufficiunt (§. 887.), successive autem eas ipsi per se determinare discunt; *potestas patria crescente ætate successive intra arctiores limites redigitur (§. 888.); id quod etiam de tutela valet (§. 899.).* Enimvero cum edu-
catio

catio non ante absoluta intelligatur, quam ubi liberi per se ea acquirere possunt, quæ ad vitæ necessitatem & commoditatem necessaria sunt (§. 855.); *quamdiu in domo paterna vivunt*, quia sibimetipsis nondum prospicere possunt de victu & amictu, aliisque necessariis vitæ subsidiis, *voluntati parentum subjiciuntur quoad ea, quæ ad domum spectant.*

§. 911.

Patria potestas cum parentibus nullà *De durati-* competat, nisi quæ ex obligatione edu- *one patriæ* candi liberos nascitur (§. 888.); *potestatis* *& officio-* *rum.* *finita edu-* *catione patriæ potestas tollitur, & liberi* *fiunt sui juris: consequenter etiam tutela* *finitur.* Enimvero cum tam officia parentum erga liberos, quam liberorum erga parentes lege naturæ præscribantur, (*per demonstrata,*) consequenter obligatio ad ea prorsus immutabilis sit (§. 38.); *officia liberorum erga parentes durant per omne vitæ tempus, nec minus parentum erga liberos officia ab educatione sejuncta perpetua sunt.* Unde sequitur, *ut liberi,* quamvis desinat obedientia, quam patria urget potestas (§. 889.), *toto tamen educationis tempore studere debeant, ut placeant parentibus.*

Mm 5

§. 912.

§. 912.

De consensu parentum ad matrimonium liberorum.

Quoniam liberi toto vitæ tempore studere debent in omnibus suis actionibus, ut placeant parentibus (§. 911.); *si- ne eorum quoque consensu matrimonium contrahere non debent*, cumque matrimonia non contrahant, nisi ubi iudicium eorum jam satis maturum est, *suo potius iudicio stare licet, quam parentum sine justa causa contradicentium* (§. cit. & §. 78.), consequenter *matrimonium dissensu parentum irritum effici nequit*, ac ideo *consensus eorum honestatis est* (§. 49.), *non necessitatis* (§. 80.).

§. 913.

De dote uxoris.

Cum filia nubentes in eum perducatur statum, quo parentes non amplius opus habent iisdem prospicere de iis, quæ ad ipsarum conservationem requiruntur (§. 866.), onera autem matrimonii conjuges conjunctim ferre teneantur, pro modo facultatum suarum (§. 868.), & *Dotis nomine veniant res, quas uxor affert ad maritum onerum matrimonii sustinendorum causa; si parentes filiam elocant, quæ propria bona nulla habet, pro modo facultatum suarum eam dotare debent;*

*bent; non tamen tenentur, si maritus in-
dotatam ducere velit, aut, quod per se
patet, si non possint (§. 60.). Et quis
parentum est iudicium de facultatibus
suis (§. 78.); dotis determinatio tota ab
ipforum arbitrio dependet. Quoniam ve-
ro dos datur ad sustinenda onera matri-
monii; ususfructus saltem in ea impenden-
dus, & substantia salva esse debet uxori,
consequenter si pecunia, vel res aestimata
in dotem detur, cum usus pecuniæ nullus
sit, nisi erogari possit, dominium dotis in
maritum transferendum, & idcirco bona
mariti naturaliter oppignorata sunt pro do-
te (§. 705.). Pacta, quibus de dote con-
venitur, tum & aliis ad utilitatem conju-
gum spectantibus, vocantur *dotalia*.
Cum in hisce regnet paciscentium volun-
tas (§. 667.); de quibus in pactis *dotali-*
*bus conventum, iis standum.**

§. 914.

In Jure Romano *Donatio propter* *De donatio-*
nuptias appellatur donatio mulieri a viro *ne propter*
in securitatem dotis facta; quæ ideo non *nuptias.*
minor esse debet dote: naturaliter vero ea-
dem opus non est (§. 913.).

§. 915.

§. 915.

De morgengaba.

Morgengaba dicitur donum, quod sponsus dare solet sponsæ altero nuptiarum die in præmium virginitatis, seu pudicitiae ereptæ. Cum ex pacto matrimoniali sponsa obligetur sponso ad concedendum corporis sui usum (§. 858.); *sponsus quoque naturaliter pro concessione primi coitus nihil solvere tenetur*, consequenter *morgengaba*, quæ moribus veterum Germanorum introducta, *Juris naturalis non est*. Vi tamen ejusdem *uxor in morgengaba accepta dominium acquirit* (§. 317.).

CAPUT V.

DE

JURE HEREDITARIO, SEU

TESTAMENTIS ET SUCCESSIONE

AB INTESTATO.

§. 916.

De herede
& jure hereditario.

In bona defuncti succedere dicitur, qui post mortem defuncti jus in bonis, quæ habuerat, acquirit. Qui in ea succedit, *Heres* dicitur; & jus succedendi in bona defuncti, *Jus hereditarium*. Rerum a defuncto relictarum universitas, *Heres*.

Hereditas; & dominium, quod in ea acquiritur, *Dominium universale* appellatur. Denique *hereditatem suscipere* dicitur, qui verbis, vel facto sufficienter declarat, quod heres esse velit. Quodsi voluntas verbis, vel signo, sine ullo tamen facto declaretur, in specie *Hereditatis aditio*; si vero facto, *Gestio pro herede* vocatur.

§. 917.

Hinc statim patet, cum heres eadem *De acquisitione juris hereditarii & hereditatis.* persona moralis sit cum defuncto quoad bona ab hoc relicta (§. 916.); *in eodem* omne jus defuncti & omnes obligationes quoad ipsius bona continuari. Et quia susceptio hereditatis est acceptatio juris hereditarii (§. cit. & §. 316.); *aditione hereditatis, vel gestione pro herede jus hereditarium & cum eo dominium universale* (§. 916.), *occupatione autem possessionis hereditas acquiritur* (§. 200.).

§. 918.

Patet hinc porro, *ad hereditatem* *Quenam ad hereditatem pertineant.* *pertinere res omnes corporales tam mobiles, quam immobiles, sive fuerint in potestate defuncti, sive alterius, nomina etiam & jura omnia, qualiacunque fuerint, solis persona-*

sonalibus exceptis (§. 400): res vero alienas, quippe quæ non fuerunt defuncti (§. 207.), & restituendæ sunt domino (§. 261.), ad hereditatem non pertinere, & æs alienum ab ea deducendum esse (§. 207.).

§. 919.

An ultra vires hereditatis heredes debitoribus tenentur.

Cum per se pateat, neminem pro alio solvere teneri, nec ipse defunctus, si esset in vivis, plus solvere posset, quam in bonis ejusdem est; *naturaliter heres ultra vires hereditatis non tenetur, si æs alienum massam superet, nec alio animo eandem suscipere intelligitur, quam ut ultra vires ejus non teneatur.* Quamobrem ut de viribus hereditatis constare possit, si hereditas æri alieno obnoxia fuerit; *inventarium conficiendum (§. 902.): a quo in statu naturali jurata specificatio non differt; cum, quæ per testes probari nequeant, per juramentum probanda (§. 781.).*

§. 920.

De hereditatis repudiatione.

Hereditatem repudiare dicitur, qui jus hereditarium sibi delatum acceptare non vult. A voluntate igitur uniuscujusque

que dependet, utrum hereditatem sibi delatam suscipere, an repudiare velit (§. 316.).

§. 921.

Cum parentes fortunam liberorum, *De successione liberorum.* quantum possunt, promovere debeant (§. 892.); si moriantur, bona sua liberis relinquere debent. Quoniam vero curæ habere obligantur, ut, si eos mori contingat, bona liberis nondum educatis relinquunt, ex quibus sumtus educationis sustententur (§. 896.); si quidam liberorum fuerint educati, alii non fuerint, & quæ ab ipsis relinquuntur bona vix educationi horum sufficiant, ea naturaliter ad nondum educatos pertinent; aut si fructus huic sufficiant, ususfructus, donec fuerint educati. Ex eadem ratione idem intelligitur de parentibus superioris ac liberis inferioris gradus (§. 897.). Quamobrem cum sui heredes dicantur, qui per generationem a defuncto descendunt; liberi primi & ulterioris gradus sunt heredes sui. Cumque fortunæ non minus liberorum ulterioris, quam primi gradus consulere debeamus (per demonstrata); si defuncto fuerint liberi & primi & ulterioris gradus, naturaliter quoque hi subeunt in locum

cum parentum suorum. Quamobrem quia jus subeundi in locum parentum suorum, cum liberis primi gradus ad hereditatem concurrentibus liberis ulterioris gradus competens, *Jus representationis* vocatur; hoc jus naturale est, seu *juri naturæ* convenit.

§. 922.

De successione parentum.

Quoniam liberi parentibus beneficia rependere obligantur, quantum possunt (§. 894.); *si quis improles moritur, naturaliter bona sua relinquere debet parentibus suis primi gradus, aut his deficientibus, gradus ulterioris.* Nimirum beneficia parentibus nostris primi gradus exhibita a parentibus suis, qui nobis sunt parentes ulterioris gradus (§. 879.), per illos etiam in nos derivantur.

§. 923.

De hereditatis delatione in linea recta.

Atque hinc patet, *in linea recta natura hereditatem deferri descendantibus, observato jure representationis: his autem deficientibus, parentibus secundum gradus (§. 921. 922.).*

§. 924.

§. 924.

Cum *jus succedendi liberorum atque parentum* non modo natura sit constitutum, sed etiam ex quasi pacto oriatur (§. 921. 922.); non modo per modum officii (§. 57.), verum etiam tanquam *jus ex pacto quæsitum subsistit* (§. 900. 687.), *ipsis auferri nescium* (§. 100.). Accedit, quod societas paterna, quæ ab initio consensu liberorum præsumto nitebatur (§. 909.), ubi ad maturiorem ætatem perveniunt, tacita eorundem ratihabitione confirmetur, quasi pacto in expressum transeunte. Tacitus iste consensus extenditur etiam ad familiam parentum superiorum (§. 876. 881.); saltem Jure naturæ extendi debet.

Quale sit jus succedendi liberorum & parentum.

§. 925.

Liberi abdicari dicuntur, si parentes sufficienter declarent, quod eos pro liberis agnoscere nolint. *Quodsi liberi scientes ac volentes ea committunt, quæ e diametro ipsorum erga parentes officio, reverentiæ imprimis filiali repugnant, vel a vita scelestæ sese revocari minime patiuntur, cum a pacto vel quasi, quo nititur societas paterna* (§. 909. 924.), discedant (§. 442.); *(Wolffii Instit. J. N. & G.) N n natu-*

De abdicatione liberorum.

naturaliter eos abdicare licet (§. cit.). Per se autem patet, abdicatos amittere jura liberorum.

§. 926.

De quantitate juris hereditarii liberorum & parentum.

Cum liberis ac parentibus jus succedendi competat, quia liberi ac parentes sunt (§. 921. 922.); *naturaliter liberi omnes ejusdem gradus æquale jus habent ad hereditatem parentum, & vicissim parentes ejusdem gradus ad hereditatem liberorum, consequenter singuli hereditatem æqualiter inter se dividere debent, & qui jure representationis succedunt (§. 921.), eam partem accipere debent, quam parens ipsorum accepisset, si adhuc in vivis fuisset.*

§. 927.

De Testamento.

Expressa declaratio voluntatis defuncti de translatione domini rerum post mortem suam relictarum, & de eo, quod præterea post mortem suam fieri vult, ea lege facta, ut nonnisi post mortem suam acceptatio fieri possit, *Testamentum* dicitur. Quamobrem cum dominium ea lege in alterum transferri possit, ut nonnisi post mortem suam acceptari possit (§. 314.); *testamentum Juris natu-*

naturalis est, nec de voluntate Testatoris ante mortem ejus ut heredi constet necesse est, & ante mortem testamentum revocari ac pro lubitu mutari potest (§. cit.). Quamobrem patet, testamentum morte demum testatoris validum effici, seu irrevocabile.

§. 928.

Liberi exheredari dicuntur, quibus a parentibus expressa voluntate auferitur hereditas. Quoniam iidem abdicari possunt, abdicati autem amittunt jus succedendi (§. 925.); *liberi quoque exheredari possunt*. Cum tamen jus ipsis in se auferri nescium (§. 924.), pro lubitu a parentibus auferri nequeat; *sine justa causa exheredari nequeunt*: quæ quales esse debeant, ex anterioribus colligitur (§. 925.). Quæ de exheredatione liberorum dicta sunt, ob eandem rationem etiam applicanda ad exheredationem parentum.

De exheredatione liberorum & parentum.

§. 929.

Quoniam obligatio naturalis, fortunam aliorum promovendi, quantum in potestate sua est, etiam parentes atque liberos tenet (§. 134-38.); *si parentes absque neglectu liberorum suorum, & liberi*

De legatis.

N n a absque

absque neglectu parentum fortunam aliorum promovere possunt, in gratiam quoque extraneorum & mendicorum ac egenorum de bonis post mortem suam relictis disponere possunt, veluti si parentes habeant patrimonium amplum, vel liberis jam adsint, quæ vitæ necessitati, commoditati ac jucunditati sufficiunt, vel contra. Quamobrem cum donatio rei cuiusdam, vel etiam certæ pecuniæ summæ, ultima voluntate facta, *Legatum* dicatur; inde patet, *quatenus legata Juri naturæ convenient.* Dicitur autem *Legatarius* persona, cui legatum relinquitur. Et quia *legata* spectanda sunt tanquam onus hereditati adjectum (§. 409.), cum hereditas nonnisi sub hoc onere acquiri possit (§. 317.); *ab herede legatariis præstanda.* Per se autem patet, *legata in præjudicium liberorum relicta naturaliter non subsistere.*

§. 930.

An cognati collateralibus in restamento præteriri possint.

Cum *cognatis collateralibus* ad promovendum ipsorum fortunam non aliter obligemur speciali quadam ratione, quam quatenus parentibus in ipsis beneficium rependimus (§. 894. 878.), ac ideo non quia ipsis per se beneficium debetur; *bo-*

na

bona quoque post mortem ipsis relinquere perfecte non obligamur, consequenter in testamento præteriri iidem possunt, herede extraneo instituto, vel ex collateralibus eum, qui placuerit, vel etiam conjuge superstite.

§. 931.

Ab intestato succedere dicitur, qui in bona defuncti succedit testamento nullo facto, vel a defuncto in testamento non institutus heres. Quamobrem cum post-
bumus, qui post mortem demum patris nascitur, sit quoque heres patris sui, immo etiam parentum superioris gradus (§. 921.); si in testamento prætereatur, una cum ceteris liberis ad hereditatem admittendus, & testamentum naturaliter quoad cetera subsistit, etiam quoad legata, nisi ideo relicta intelligantur, quia heredum numerum minorem putavit defunctus. Ob eandem rationem idem intelligitur, si unus ex liberis fuerit præteritus, non exheredatus (§. 928.).

De successione ab intestato & præteritione liberorum in testamento.

§. 932.

Cum naturaliter ad testamentum faciendum non aliud requiratur, quam ut

De modo testandi.

N n 3

testa-

testator voluntatem suam expresse declararet (§. 927.); *testamentum naturaliter validum est, si quocunque modo constet banc esse defuncti voluntatem, consequenter si eam coram testibus declaret, vel in scripturam redigat, aut ab alio in scripturam redactam subscribat.* Per se autem patet, si *testamentum scriptum a testibus subscribatur, opus non esse, ut ejus tenor ipsis sit notus (§. cit.).* Dicitur autem *Testamentum nuncupativum*, quando testator voluntatem suam declarat coram testibus, siue præsens sit heres, siue absens; *Testamentum scriptum*, quando testator voluntatem suam in scripturam redactam relinquit.

§. 933.

De modo succedendi ab intestato.
10.

Quoniam non uno casu contingere potest, ut quis voluntatem suam ultimam non declaret; ex eo minime sequitur, quod voluerit, ut bona sua post mortem sint res nullius, consequenter occupanti cedant (§. 209. 210.). Si quis ergo *intestatus decedit, præsumentum est, cujusnam esse voluerit bona post mortem relicta.* Quamobrem qui ab intestato succedit, nisi hereditas ipsi debita sit (§. 924.)

or

ex præsumta defuncti voluntate succedit.

Quoniam itaque id præsumendum, quod officii maxime congruit, collateralibus autem qua talibus speciali ratione obligamur ad promovendum eorum fortunam, quatenus in ipsis beneficium redditur parentibus communibus primi, vel ulterioris gradus (§. 930.); *deficientibus hereditibus in linea recta, ab intestato succedunt, qui sunt in familia patris, vel matris secundum gradus familiæ, & his deficientibus similiter, qui sunt in familia avi, vel avia, ac ita porro, ut non fiat transitus de familia in familiam, nimirum de arctiori in diffusiores, nisi ubi in illa nulla extet persona, ubi vis nulla habita differentia sexus.*

§. 934.

Cum dominium amittatur, quam- *De herede*
primum quis moritur (§. 818.), conse- *deficiente.*
quenter *si deficiat heres, & res ab eodem*
relictæ fiant nullius; hereditatem occupare
potest naturaliter, qui voluerit (§. 210.),
aut is, a quo jus occupandi occupatum est
(§. 214.).

§. 935.

In heredem transfertur dominium *Quot mo-*
rerum a defuncto relictarum (§. 916.), *dis heres*
& institui &

*legatum re-
linqui pos-
sit.*

& legatario dantur, quæ ipsi legantur (§. 929.). *Quot modis igitur aliquid dari potest, seu dominium transferri, tot etiam modis heres institui & legatum relinqui potest. Quamobrem quæ ex diverso modo dandi fiunt, ea etiam valent de herede hoc vel isto modo instituto, & de legato hoc vel isto modo relicto.*

§. 936.

*De testa-
mento sine
heredis in-
stitutione
facto.*

Ceterum si testator velit, eum heredem sibi esse, qui ab intestato succedit, legatum tamen uni vel alteri relinquere, vel alia quædam fieri post mortem suam; *naturaliter in testamento, nulla facta heredis institutione, legata relinqui possunt, immo de aliis disponi potest, quæ post mortem suam testator fieri vult (§. 927.), tumque heres est, qui ab intestato succedit, & ultimam voluntatem testatoris adimplere tenetur (§. 317.).*

§. 937.

*De iis, quæ
ad testa-
menta ad-
jiciuntur.*

Et quia in testamento mutare pro lubitu potest, quicquid visum fuerit, testator, quamdiu vixerit (§. 927.); *naturaliter testamento adjici possunt non minus, per quæ nonnulla in eodem mutantur, quam quæ nihil mutationis afferunt.*

§. 938.

§. 938.

Prælegatum dicitur legatum heredi De præle-
uni, vel alteri relictum. Quoniam a gatis.
voluntate testatoris dependet, cuiusdam le-
gatum relinquere velit (§. 929. 475.),
consequenter nil obstat, quo minus etiam
heredi relinquatur; *prælegata Juri na-*
tura non contrariantur.

§. 939.

Si heres unus hereditatem, legatarius De here-
legatum repudiet, cum perinde fit, ac ditate, vel
si heres non fuisset institutus, vel lega- legatis re-
tum nullum relictum (§. 920. 339.); por- pudiatis.
tio illius, vel res legata hujus hereditati
accrescit: cumque heres factio suo jus le-
gatario adimere non possit (§. 100.), &
naturaliter in testamento etiam de legatis
tantummodo disponi queat (§. 936.); si
heres institutus hereditatem adire nolit,
vel non possit, legata tamen subsistunt.

§. 940.

Cum heredis institutio & legati reli- De substi-
ctio a voluntate testatoris dependeant tutione be-
(§. 930. 938.); *testator quoque heredi in-* redis, vel
stituto alium substituere potest, ut illo defi- legatarii.

Nn 5 ciente

ciente quacunq̄ue de causa hic succedat, vel deficiente legatario substitutus legatum accipiat.

§. 941.

*De fidei-
commissis.*

Hereditatis delatio ea lege facta, ut vel tota, vel certa ejus pars, prouti testator jusserit, restituatur alteri, *Fideicommissum* dicitur; in casu primo *universale*, in secundo *particulare*. Ac in specie *Fideicommissum familiae* dicitur, quod familiae relictum; vel si testator prohibet, ne res extra familiam alienentur. *Fideicommissa esse naturaliter valida*, patet per liberam testandi voluntatem (§. 930.).

§. 942.

*De pactis
successoris.*

Cum dominus vi domini de rebus suis pro lubitu disponere possit (§. 195.); *naturaliter valida sunt pacta de hereditate inita*, consequenter *etiam pacta successoria conjugum*.

§. 943.

*De succes-
sione natu-
rali conju-
gum.*

Per se patet, *mortuo conjuge uno* matrimonium dissolvi, consequenter usum rerum, quas quisque habet, quantum ad communem oconomiam sufficit (§. 866.), cessare, cumque res ipsae unius-
cujus-

cujusque propriæ sint; *conjugem superstitem recipere quod suum est, nullum vero jus habere ad bona defuncti.* Quoniam tamen conjux unus in casu collisionis alterum præferre debet in præstandis officiis humanitatis (§. 869.); *si conjux superstes non habeat propria bona, vel ea non sufficiant ad vitæ necessitatem, commoditatem aut jucunditatem, qui moritur, post mortem suam eam pro modo facultatum suarum bonorum partem ipsi relinquere debet, quæ vel vitæ necessitati soli, vel etiam commoditati, immo jucunditati sufficiunt, aut saltem usumfructum in ista parte bonorum, vel bonis etiam omnibus, sive ad dies vitæ, sive donec in statu viduitatis permanferit, prouti circumstantiæ particulares suadent, consequenter deficiente herede in linea recta (§. 921. 922.), conjugem heredem instituere potest, aut si non deficiat, vel alia de causa heredem instituere hunc nolit, legato (§. 929.), aut fideicommissò (§. 941.), aut usufructu constituto eidem prospicere debet.*

§. 944.

Quoniam parentes non modo liberos conjunctim educare (§. 856.), communi-

De indissolubilitate matrimonii.

munique sumtu (§. 866.), verum etiam pro virili fortunam eorum promovere (§. 892.), ac ipsis post mortem bona sua relinquere debent (§. 921.), immo etiam tacite se invicem sibi obligant ad quævis humanitatis officia præstanda (§. 869.), & conjux unus alteri post mortem suam de iis prospicere debet, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur, quantum datur (§. 943.); *Jure naturali matrimonium perpetuum esse debet.*

§. 945.

De liberis ex illicito concubitu natis.

Liberis imputari nequit, quod ex concubitu illegitimo nati (§. 873.). Quoniam itaque naturaliter inter liberos legitimos & ex concubitu illicito natos nulla datur differentia; *naturaliter ex illicito concubitu nati æquale jus habent ad hereditatem parentum suorum cum liberis ex justis nuptiis natis.*

§. 946.

De matrimonio collateralium.

Cum inter fratres atque sorores nulla concipi possint officia, nisi quorum ratio continetur in eo, quod per nativitatem ab iisdem parentibus descendant; nulla

nulla quoque fingi possunt officia, quæ cum officiis conjugum consistere nequeant, prouti id obtinet inter parentes & liberos (§. 895.). Quamobrem *matrimonia inter fratres & sorores contracta naturaliter illicita non sunt*, ac ideo multo minus inter collaterales remotiores. Alia vero quæstio est: num istiusmodi matrimonia ob rationes civiles in statu civili prohiberi debeant?

CAPUT VI.

DE

SERVITUTE ET SOCIETATE

HERILI.

§. 947.

S*ervitus* est subjeçtio, qua quis operas *Servitus* perpetuas pro alimentis perpetuis *quid sit,* præstare obligatur. Qui operas præstare obligatus, *Servus*; si fœmina fuerit, *Ancilla*; qui alimenta, *Dominus* dicitur; & jus domini in servum, *Potestas dominica*. Est autem *Servitus perfecta*, si operæ, quæ perpetuo debentur, determinatæ non sunt; consequenter a domino pro lubitu determinandæ; *imperfecta* vero,

vero, si operæ saltem certæ debentur, aut non perpetuo, vel non continuo.

§. 948.

De Servi-
tute volun-
taria.

Cum qui per operas ad victum & amictum necessaria acquirere tenetur, eas alteri locare possit pro mercede (§. 620.), & de operis a se præstandis pro lubitu statuere (§. 225. 195.); si quis non habet nisi operas, quarum præstatione sibi comparare valet ea, quæ ad vitæ necessitatem faciunt, eidem jus est sese alteri in servitutem dandi (§. 947.). Quoniam itaque ex pacto tunc oritur *servitus*, quæ *voluntaria* dicitur; in *servitute voluntaria* ex pacto metienda sunt jura atque obligationes. Et vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut se alteri in servitutem det pro lubitu suo (§. 78.), consequenter etiam se vendere (§. 587.), aut quocunque modo alienare licet.

§. 949.

An parenti-
bus liceat
liberos ven-
dere vel
marito
uxorem.

Quoniam parentes liberos educare obligantur (§. 855.); si aliter liberis suis de iis prospicere non possunt, quæ ad educationem requiruntur, eos in servitutem vendere licet (§. 46.). At cum nec liberi æs alle-

num

num parentum solvere teneantur, nec uxor mariti (§. 873.); *ob æs alienum parentibus liberos, marito uxorem vendere non licet.*

§. 950.

Enimvero cum naturaliter bona debitoris obligata sint pro quolibet debito, ut ex iisdem satisfiat creditori (§. 705.), operæ autem æquiparentur rebus in dominio existentibus (§. 225.); *creditor debitorem, qui solvendo non est, in servitutem redigere potest, donec sibi operis præstitis ex asse fuerit satisfactum, consequenter eundem etiam alii pro eo solventi in servitutem addicere, aut pro pretio convento (§. 338. 342.).* Dicitur autem *servitus coacta*, quam quis præter voluntatem suam subire cogitur.

De Servitute debitoris.

§. 951.

Cum servus *domino* operas præstare teneatur (§. 947.); eidem non competit *jus nisi in operas a servo præstandas, & in actiones ceteras, quatenus respectum quendam ad illas habent, consequenter etiam jus eum ad operas præstandas obligandi, & præstare nolentem, vel in præstandis negligentem*

De jure domini in servum.

gentem puniendi, ac ideo minis & verberibus ad præstandum operas debitas compellendi (§. 35. 93.).

§. 952.

De officiis
humanita-
tis seruo
debitis.

Cum servus non desinat esse homo; dominus quoque servum amare & cetera officia humanitatis præstare debet, quæ homo homini debet (§. 38. 133.), consequenter non permittit, ut is sit vitio deditus, sed curare, ut virtuti studeat (§. 139.), ipsique competit ius præcipiendi seruo, quæ legi naturæ conveniunt, prohibendi, quæ repugnant (§. 951.).

§. 953.

De operis
a seruo exi-
gendis.

Quoniam operæ præstantur pro alimentis (§. 947.); dominus seruo alimenta salubria iusta quantitate, & vestes aptas ad corpus contra injurias aeris tuendum dare debet (§. 114. 115.), nec operas exigere, ultra quod sanitas permittit (§. 124. 37.).

§. 954.

Cuinam
servus ac-
quirat, &
de peculio
servi.

Operæ servi, quæ ante erant in dominio servi (§. 225.), nunc sunt in dominio domini (§. 951.). Quicquid igitur per operas servi acquiritur, domino acqui-

acquiritur (§. 226.). Enimvero si servus aliunde quid acquirit, vel per operas suas horis subsecivis, in quibus voluntate domini a labore vacat, id servi manet. Dicuntur autem *Peculium servi* res & pecunia, quas servus quomodocunque extra ministerium domini acquirit: quod *dominus in rem suam vertere nequit* (§. 195.). Non tamen *permittere tenetur*, ut servus eodem abutatur (§. 952.), & de ea satisfaciendum domino, si servus dolo, vel culpa sua *damnum dederit* (§. 270.), alias non nisi puniendus (§. 93.).

§. 955.

Cum potestas dominica sit jus determinandi actiones servorum, prouti sibi visum fuerit, & prouti legi naturæ convenit (§. 951. 952.); ea *imperium est* (§. 833.). Unde & *imperium berile* appellari nonnunquam solet. Domino igitur *jus nullum in corpus & vitam servi competit*; consequenter *naturaliter jus vitæ ac necis in servum non habet*. Ac propterea, cum in servum *sævire* dicatur, si dura verba jugiter ferat in servum, in præstandis operis licet assiduum, aut ob non præstitas operas nimias, aut solo odio sine ulla
(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) O o ejus

Quale jus sit potestas dominica.

eius culpa nimis duriter tractetur, in per-
vum servitute non libet.

§. 956.

De obliga-
tione servi.

Quoniam servi domino subiecti sunt
(§. 955. 835.); eidem obedire debent (§.
835.); & per consequens facere, que ju-
bet, non facere, que prohibet (§. tit.). Et
operis debent omni diligentia prestare ob-
ligantur (§. 947. 21.).

De aliena-
tione servi.

Quia quilibet jus suum alienare potest
pro libitu (§. 237.); dominus quoque
servum, hoc est jus, quod in eius ope-
ras & ceteras actiones habet, alienare
potest, cui & quomodo voluerit, veluti
vendere.

§. 958.

De manu-
missione.

Cumque etiam jus suum remittere
possit (§. 342.); quo facto servus fit li-
ber (§. 337.); servus autem manumitti
dicatur, si dominus libertatem suam ei-
dem restituit; dominus servum manumit-
tere potest, non tamen invitum, si pacto
servitus contracta (§. 438.).

§. 959.

§. 959.

Quoniam partus ancillae sumptibus domini educandus, & is praeterea operis carere debet, quas mater propter partum praestare impedita fuit, *ex ancilla natus naturaliter tamdiu servus conditionis est, donec sumptus educationis & si quid praeterea interest restituantur. Pactum, quod ancilla cum servo in liberorum procreandorum causa, matrimonium est, ut in Romanis Contubernium servile vocetur. Quoniam tamen dominus partum suo sumptu educare debet; ad contubernium consensus domini requiritur.*

De natis
ex ancilla
& de con-
tubernio.

§. 960.

Qui alicui certas operas ad certum tempus pro alimentis & certa mercede locat, *Famulus*; & eorum conductor *Herus* dicitur. *Ex pacto igitur metienda sunt jura & obligationes heri utque famuli. Quatenus vero eodem utriusque partis commodum promovetur, cujus causa famulus operas locat, Herus eas conducit, Societas quaedam inter famulum & herum initur (§. 836.), quae berilis vocatur. Convenit cum ea servitus voluntaria (§. 948.), & famuli imperfectam servitutum subeunt (§. 947.).*

De societate
berili.

002

§. 961.

§. 961.

De obliga-
tione fa-
muli.

Cum famulus heri perfecte oblige-
tur ad certas operas præstandas (§. 960.
438.); heri competit jus famulum obli-
gandi ad faciendum, quod intra conven-
tum modum imperare potest; si præstare
nolit, vel negligens fuerit, eum ante diem
dimittere potest (§. 442.). Quoniam in-
que famulus negotia domini negligere
non debet; eo tempore, quo heri negotia
obeunda sunt, sua curare nequit, nisi do-
mino consentiente (§. 337.); utpote qui
jus suum remittere potest (§. 342.). Cum
vero domino nullum damnum detur, si
famulus tempus in utilitatem suam collocet,
quo a negotiis liber est; id prohiberi nequit.

§. 962.

De heri
vel famulo
non obtru-
dendo.

Cum nemo alterum tertio obligare
possit contra voluntatem suam (§. 78.);
intra tempus contractus nec herus famulo
herum, nec famulus heri famulum alium
loco sui obtrudere potest. Quodsi vero
dominus velit, ut operas quasdam, alias
sibi debitas, quibus interea carere vult,
præstet alteri, cum in eo nihil fiat, quod
est contra jus famuli (§. 83.); herus famu-
lum alteri ad aliquot dies commodare pot-
est (§. 515.).

CAPUT

CAPUT VII.

D E D O M O.

§. 963.

Societas composita dicitur, quæ ex aliis *De societate composita & simplicibus.*
 simplicibus, aut minus compositis
 constat; *simplex* autem, cujus membra
 sunt individua physica. *Membra* igitur
composita sunt integræ societates, tanquam
 individua moralia (§. 96.).

§. 964.

Domus dicitur societas composita ex *Domus quid sit.*
 conjugali, paterna & herili, vel saltem
 ex binis. Illa *perfecta* est, hæc *imperfe-*
cta. Dicitur autem *Paterfamilias*, qui
 in societate conjugali maritus, in paterna
 pater, in herili herus appellatur; *Mater-*
familias vero, quæ in conjugali uxor,
 in paterna mater, in herili hera vocatur.
 Liberi autem & famuli, quatenus sunt
 membra minus digna domus, *Domesti-*
ci dicuntur; etsi vocabulum subinde ad
 solos famulos & famulas restringatur.
 Quoniam societates simplices, ex quibus
 domus componitur, in eadem subsistunt;
singulorum quoque membrorum domus ju-
ra & obligationes ex fine societatum simpli-
cium

ciam metienda; quia tamen societates simplices in unam coalescunt; unusquisque sibi cavere debet, ne alteri quomodocunque impedimento sit, quo minus aliqua ex parte officio suo desit.

§. 965.

De fine domus & obligatione ac jure inde nascense.

Cum societas finis cujusdam conjunctis viribus obediendi causa contrahatur (§. 836); domus quoque finem quandam habere debet, societatis simplicibus subsistentibus; non alium, quam ut conjunctis viribus eorum, qui membra societatum simplicium sunt, finis societatum simplicium rectius promoveatur, consequenter quando quis sit membrum societatis simplicis, quae composita cujusdam, veluti domus, membrum est, eo ipso tacite se obligat, quod salutem simplicium, quantum datur, promovere velit, ac propterea tacite quoque acquirit jura obligationi isti respondentia (§. 846).

§. 966.

De imperio in domo.

Quoniam in societate conjugali conjugum (§. 870.), in paterna parentum (§. 888.), in herili heri ac heræ commune est imperium (§. 955.); naturaliter in domo imperium patri & matri familias com-

commune est, convenire tamen possunt, ut patrifamilias soli competat partim per se, partim per matrifamilias exercendum,

Et de modo exercendi (§. 667.)

§. 967.

Hinc consequitur, cum domus tanquam societas (§. 964.) suas habere debe-

at leges (§. 846.); leges in domo mutuo

patris & matris familias consensu determi-

mandandæ esse, nisi de imperio & ejus

administratione specialiter quid fuerit con-

ventum. Vacantur autem leges istæ dome-

sticæ, quæ præscribere debent me-

dia, in quibus finis domus obtinetur (§.

846.), ex fine domus derivanda.

§. 968.

Quoniam itaque finis domus obtine-

ri nequit absque legum domesticarum

observantia (§. 967.); pater & mater fa-

miliæ diligenter attendere debent ad actio-

nes domesticorum, consequenter cum vi-

gilantia consistat in diligentia animum

attendendi ad omnia, quæ fiunt & quæ

nosse interest, ne scilicet facile quid no-

titia nostræ subducatur; pater & mater

familias vigilantes esse debent.

Oo 4

§. 969.

De legibus domesticis.

De vigilantia patris & matris familias.

§. 969.

*De auctori-
tate patris
& matris
familias.*

Et quia pater ac mater familias conjunctim imperium domesticum exercent, vel saltem paterfamilias id ex parte per matremfamilias exercet (§. 967.); & patri & matri familias curæ esse debet, ut in altera parte hæreat autoritas, & neutra pars propriam autoritatem imminuere debet.

§. 970.

*De cura
utriusque
in domo.*

Naturæ autem domus apprime convenit, ut pater atque mater familias provide prospiciant, ne liberorum mores per famulos & famulas, nec vicissim famuli ac famulæ per illos corrumpantur, & propterea permittere minime debent, ut liberi implicentur familiaritatibus famulorum & famularum, nec in hos sibi jus quoddam arrogent.

§. 971.

*De officiis
humanita-
tis.*

Quia denique officia humanitatis a quovis debentur cuivis, quantum in potestate est (§. 133.); qui in eadem domo sunt, quævis officia humanitatis data quacunque occasione sibi invicem præstare debent.

SECTION

SECTIO II.

DE

IMPERIO PUBLICO, SEU
JURE CIVITATIS.

CAPUT I.

DE

ORIGINE CIVITATIS ET
IMPERII PUBLICI.

§. 972.

Domus singulas sibi non sufficere in iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem faciunt, nec ut jure suo quiete frui, & quod ab aliis tribuendum, satis tuto consequi, seque ac sua adversus vim aliorum defendere possint, haud difficulter assequimur. Necesse igitur est, ut plures domus conjunctim ad ea contendant, quæ domus singulæ per se consequi nequeunt, adeoque societates contrahendæ (§. 836.). Societas eo fine contracta *Civitas* appellatur. Unde patet, *pacto hominum civitates fuisse constituendas* (§. 836.), & *finem civitatis consistere in vitæ sufficientia, abundantia eorum, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem requiruntur, ac mediorum felicitatis;*

*Cur civitates intro-
ducenda &
de fine eā-
rundem.*

O O 5

tran-

tranquillitate civitatis, vacuitate a metu injuriarum, seu a violatione juris sui (§. 971); & securitate, seu vacuitate metus a vi praesertim externa; *Salutem* autem civitatis in fractione vitæ sufficientiæ, tranquillitatis & securitatis (§. 972), quæ quatenus obstruatur, bonum publicum est (§. 973).

§. 973

Respublica quid sit.

Civitatis ordinatio *Respublica* dicitur, quamvis civitas & Resp. a nonnullis pro synonymis habentur, sed perperam; cum aliud sit pactum, quo cives constituitur, alia conventio, qua consentitur in media finem civitatis consequendi. Ex illo nimirum civitas formam suam specificam nondum accipitur, quam ex hac demum acquirit.

§. 974

Quid sit gens, civis, peregrinus, incola.

Multitudo hominum in civitatem confociatorum *Populus*, sive *Gens*, dicitur. *Multitudo* itaque hominum alio sine, quam qui civitatis est (§. 972), confociatorum gens non est. Membra civitatis, seu singuli, qui societatem civilem ineunt, dicuntur *Cives*; qui vero membrum ci-

vita-

vitatis nostræ non est, *Peregrinus* appellatur. Et peregrinus, cui habitare & rem suam gerere permittitur in aliena regione, *Incola* audit.

§. 975.

Cum ex pacto, quo civitas constituta (§. 972.), oritur obligatio (§. 438.); singuli obligantur universis ad commune bonum pro virili promovendum, & universi singulis, quod sufficientiæ vitæ ipsorum, tranquillitati & securitati prospicere velint (§. 972.), consequenter a neutra parte fieri debet, quod huic obligationi contrariatur, ideoque universis competit jus cogendi singulos, ut obligationi suæ satisfaciant.

De obligatione singulorum & universorum.

§. 976.

Quoniam itaque in civitate nihil faciendum, quod salutem ejusdem adversetur (§. 972. 975.); *salus publica* in eadem *suprema lex est*, consequenter si *salus publica* exigit, ut certo modo de rebus civium disponatur, immo de ipsis civibus quibusdam, jus ita disponendi universis seu populo competit.

De lege suprema civitatis.

§. 977.

Cum singuli, qui in civitatem coeunt, liberi sint (§. 77.), & dum in eandem

De libertate Civitatum, seu gentium.

dem coëunt, nonnisi sibi invicem se obligent (§. 972.); *natura civitates diversa inter se spectantur tanquam personæ liberae in statu naturali viventes* (§. 850.): id quod etiam inde patet, quod civitas societas sit (§. 972. 850.).

§. 978.

De jure determinandi ea, quæ finis consequendi causa fieri debent.

Quoniam *quælibet civitas natura*, seu qualis est vi originis suæ, libera est (§. 977.), ac ideo in actionibus suis independens ab omni alia gente ac homine quocunque (§. 77.); *jus quoque habet determinandi pro lubitu modum, quo salus publica promoveri debet, seu media, quibus finis civitatis obtinetur*, consequenter non modo constituendi ea omnia, quæ eo fine necessaria sunt, & determinandi ea, quæ constanter eodem modo fieri debent, adeoque leges ferendi (§. 39.); *verum etiam decernendi, quid in casu quolibet emergente fieri debeat*. Patet autem, ea omnia determinanda esse communi omnium consensu (§. 841.). Ast cum fieri non possit, ut semper consentiant omnes; *majori quod visum fuerit parti, id pro voluntate omnium habendum, sicque minor pars obliganda per majorem.*

§. 979.

§. 979.

Ius universis competens in singulos, Imperii ci-
tum in determinandis eorum actionibus *vilis origo.*
consistat (§. 978.); *imperium est* (§. 833.),
quod *civile*, vel etiam *potestas civilis* ap-
pellari solet, atque *oritur ex pacto, quo*
civitas constituta (§. 972.), & *originarie*
penes populum est (§. 974.), *tanquam res*
incorporalis propria (§. 206.).

§. 980.

Imperium civile cum metiendum sit De limiti-
ex fine civitatis (§. 976. 972.); idem *non* bus impe-
extenditur ultra eas civium actiones, quæ rii civilis,
ad bonum publicum consequendum perti-
nent, consequenter cum nonnisi quoad
easdem libertas naturalis singulorum re-
stringatur (§. 975. 77.), *quoad ceteras*
actiones ea illibata manet.

§. 981.

Quoniam imperium civile quoad *De summi-*
exercitium liberum est ab omni alia gen- *tate impe-*
te & homine quocunque (§. 977. 77.); *rii civilis.*
nullus quoque actus ad imperii exercitium
spectans ab ullo homine irritus fieri potest.
Quamobrem cum *imperium summum* di-
catur, *cujus actus a nullo homine irriti*
fieri

fieri possunt; *imperium civile in se*, quale scilicet originarie populo compeur (§. 979.), *summum est*.

Quomodo
de imperio
disponere
possit popu-
lus & de
jure Recto-
ris civita-
tis.

§. 982.
Cum *imperium civile originarie* sit penes populum, seu in dominio ejusdem (§. 979.); *si civitas ordinanda, populus, sive universi inter se convenire debent, utrum imperium sibi retinere, an in personam unam, vel in plures conjunctim, utrum totum, an divisum, & num certa lege, an absque ulla lege transferre velint, num revocabiliter, an irrevocabiliter, num ad certum tempus, an ad dies vite, num tanquam transmissibile in certos alios, an tanquam non transmissibile, num saltem quoad exercitium, an quoad ipsam substantiam. Quamobrem cum Rector civitatis is dicatur, cui imperium in civitate delatum est, ut id exerceat; Rectoris civitatis jus metiendum ex voluntate, quæ populo fuit, cum imperium transferret.*

§. 983.

De diviso-
ne imperii.

Quoniam *imperium civile consistit in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur* (§. 980.);

(§. 980.); pro horum diversitate varia
 complectitur jura, quae *Partes imperii*
potentiales vocantur a Grotio. Atque ideo
Imperium plenum dicitur, quod nulla sui
 parte dominatur, *nisi plenum*, quod
 una, vel altera parte dominatur. Est
 autem *Imperium limitatum*, cuius exer-
 citium certis legibus adstrictum, vel con-
 sensu alterius indiget; *absolutum* vero,
 quod limitatum non est. *Imperium* ita-
 que *nisi plenum absolutum esse potest*,
 idemque *summum* (§. 981.); *plenum* vero
limitatum, immo pro aliqua parte limita-
 tum, pro reliqua *absolutum*. Ad certum
 tempus si confertur *Imperium*, vocatur
temporarium, quod absolutum & sum-
 mum esse potest: si sub conditione, quam
 diu placuerit, *precarium*, quod *quovis*
momento revocabile, consequenter sum-
 mum esse nequit (§. 981.), *et si absolutum*
esse possit.

§. 984

Leges, ad quas exercitium imperii *De legibus*
adstringitur, fundamentales dicuntur. *fundamen-*
Quamobrem lex quoque fundamentalis *talibus.*
est, ut Rector civitatis in certis negotiis re-
quirat consensum vel populi universi, vel
certo-

vertorum quorundam, & qua disponitur de
 modo transmittendi, vel deferendi impe-
 rium. Patet præterea, Rectorem civitatis
 obligari ad legum fundamentalium obser-
 vantiam, nec eas pro lubito suo mutare
 posse (§. 982.). Cum vero leges funda-
 mentales fiant consensu populi (§. 978.);
 eodem quoque tolli & mutari possunt,
 modo jus Rectori civitatis, aut ejus succes-
 soribus inde quæsitum non diminuatur (§.
 86. 100.). Enimvero quia leges funda-
 mentales a populo fiunt pro lubito impe-
 rium in Rectorem civitatis transferente
 (§. 982.); si Rector civitatis, qui absolu-
 tum imperium habet, ipse certas leges con-
 stituit, juxta quas imperium exercere ve-
 lit, vel etiam concilium, sine cujus appro-
 batione quid facere nolit, eadem leges fun-
 damentales non sunt, ac per consequens
 Rector civitatis non semper necessario eas-
 dem observare tenetur, immo si ita visum
 fuerit, eas prorsus tollere potest. Quam-
 obrem nec ea de causa imperium esse definit
 absolutum (§. 983.) atque summum (§.
 981.). Idem valet, si populus saltem ex-
 primit voluntatem suam de nonnullis, quæ
 Rector civitatis facere, aut non facere de-
 beat, non vero expresse declarat, se ejus
 judi.

judicio stare nolle, nec concilium constituit, sine cujus consensu nihil eorum decernere valet; cum nullum sibi jus in actus Rectoris reservet populus.

§. 985.

Cum bonitas & malitia actus, quippe de qua non omnium idem est iudicium, non sit apta ad distinguendum jus Rectoris civitatis & populi; imperium transferri nequit ea lege, ut populus contra recte imperanti resistere debeat, mala autem imperanti resistere eumque coercere possit; consequenter mutua populi & Rectoris civitatis subjectio perpetua esse nequit (§. 835.).

Quomodo imperium deferri nequit.

§. 986.

Si Imperium in Rectorem civitatis saltem transfertur quoad exercitium, usufructuarium vocatur; si simul quoad substantiam, patrimoniale. Quamobrem imperium patrimoniale habetur pleno jure, usufructuarium minus pleno (§. 198.). Patet autem, imperium usufructuarium plenum, absolutum & summum esse posse: imperium autem patrimoniale minus plenum & limitatum (§. 983. 981.). Medus (Wolffii Instit. J. N. & G.) Pp babu-

De modo habendi imperium.

habendi imperium, cum non fit pars imperii; sed ab eo distinguatur tanquam res diversa; in ipso imperio nihil mutat, nec is ad exercitium imperii spectat (§. 66.)

§. 987.

De infeudatione imperii.

Quia res etiam incorporales infeudari possunt (§. 740.); *imperium quoque infeudari potest (§. 121. 979.)*. Cum infeudatio ad modum habendi imperium pertineat; *imperium infeudatum absolutum plenum & summum esse potest (§. 986.)*, *babetur tamen minus plene (§. 736. 986.)*.

§. 988.

De imperio per modum fideicommissi delato.

Quoniam delatio imperii tota dependet a voluntate populi transferentis (§. 982.); *imperium quoque transferri potest per modum fideicommissi, hoc est, ea lege, ut post certum tempus, vel moriens, id restituat certo cuidam alteri (§. 941.)*. Et ut ante (§. 987.), patet, *hoc modo delatum, absolutum, plenum ac summum esse posse.*

§. 989.

De capitulatione.

Paeta, in quibus de modo administrandi imperii inter Rectorem civitatis &

& populum convenitur, vel eos, qui populi jus habent, *Capitulatio* dicitur. *Est igitur capitulatio lex fundamentalis* (§. 984), consequenter eadem opus est, si imperium limitatum esse debet (§. 983.), nullæ autem sunt leges fundamentales perpetuæ. Pacta cum servanda sint (§. 438.); absque consensu ejus, cum quo capitulatio facta, nihil in eadem mutari potest.

CAPUT II.

DE

DIVERSIS RERUM PUBLICARUM

FORMIS.

§. 990.

Si imperium est penes totum populum, *Democrasia* forma Reip. dicitur *Democrasia*, sub-^{ia} inde etiam *status popularis*. Quoniam *Libertas civilis populi* est independentiæ, quoad actus ad bonum publicum promovendum requisitos, voluntate alterius; in *democrasia* populus libertate civili fruatur, nec tantummodo liber est respectu aliarum gentium (§. 977.), verum etiam respectu sui ipsius.

Pp 2

§. 991.

§. 991.

Monar-
chia,

Monarchia dicitur, si imperium, quale originarie in populo est, consequenter plenum, absolutum & summum, est penes unum. Quamobrem *in monarchia monarcha tantundem potest, quantum populus universus in democratia*. Cum tamen modus habendi imperium in ipso imperio nihil mutet (§. 968.); *nihil inter est, num imperium sit in patrimonio, an in usufructu*. Et quia in monarchia jus populi in monarcham translatur; *monarcha populum representat*.

§. 992.

Aristocra-
tia,

Aristocratia dicitur, si imperium, quale originarie in populo est, penes certas quasdam personas est, qui *Optimates* appellantur. *Optimates* itaque *in aristocratia tantundem possunt, quantum populus potest in democratia, & imperium plenum, absolutum & summum habent*. De modo habendi imperium idem tenendum, quod de monarcha diximus (§. 991.). Et quia *optimates* jus populi habent; *conjunctim populum representant*. Quamobrem cum *Dignitas civilis* sit præcellentia supra personas alias in Rep.

ex

ex juribus personæ competentibus æstimanda, optimates autem conjunctim jus habeant, quod monarcha solus habet; major est dignitas monarchæ, quam optimatum singularum.

§. 993.

Respublica mixta est, quæ in aliis ad monarchiam, in aliis ad aristocratiam, in aliis ad democratiam accedit, aut saltem ex binis Reip. formis aliquid participat. Oritur Reip. forma mixta ex imperii divisione in partes potentiales (§. 983), & ejus limitatione (§. 980.). Utrumque cum variis modis fieri possit; mixtæ Reip. formæ pluribus modis differre possunt, & earum forma per leges fundamentales definienda (§. 984.).

Respubl. mixta.

§. 994.

Regnum dicitur ea Reip. forma, in qua imperium sive plenum, absolutum ac summum, sive quomodocunque limitatum aut deminutum, penes unum est, salva tamen summitate civitati manente. Persona, penes quam in regno imperium est, Rex dicitur. Regnum igitur est vel monarchia, vel mixta quedam Reip.

Regnum.

forma (§. 991. 993.). Rex tamen quilibet in negotiis cum aliis gentibus populum representat, nisi per leges fundamentales aliis gentibus votas quoad nonnulla aliter fuerit cautum.

§. 995.

Imperium polyarchicum, seu condominium.

Imperium polyarchicum a nonnullis Condominatus dicitur, si duo vel tres habent imperium indivisum in uno regno commune, veluti si duo vel tres fratres simul imperent. Duo autem isti, vel plures Condomini, vel Correges dicuntur, in quibus quasi singulis regia potestas & dignitas tota residet.

§. 996.

Superior quoniam & subditi quoniam sint.

Superior in civitate dicitur is, cui competit jus in actiones singulorum; hi autem vocantur Subditi. Quamobrem in democratia populus universus superior est (§. 990.), in regno & monarchia Rex sive monarcha (§. 991. 994.), in aristocratia sunt optimates conjunctim (§. 992.); at singuli in democratia, monarchia & aristocratia, & in hac etiam singuli optimates, subditi sunt. Enimvero in condominium condomini sunt singuli superiores, nec unus eorum subditus alteri (§. 995.).

§. 997.

§. 997.

Regnum herile dicitur, in quo Regi De regno
idem jus competit in subditos & res sub-^{berili.}
ditorum, quod domino in servum; seu
in quo Regi præter potestatem civilem
etiam dominica competit; consequenter
in regno herili Rex de operis subditorum
sibi præstandis & de rebus subditorum pro
lubitu disponit, & actiones publicas ad su-
am præcipue utilitatem dirigit, nonnisi se-
cundario utilitatem subditorum intendens;
id quod cum pacto, quo civitates consti-
tutæ, repugnet (§. 972.), *imperium heri-*
le inde ortum suum non trahit, nec a fine
civitatis derivatur. Quoniam tamen po-
pulus imperium alii deferre potest, pro-
uti visum fuerit (§. 982.); *si imperium he-*
rile in Regem deferre velit, hoc ipse permit-
tendum (§. 977. 78.). Et quoniam *in re-*
gno herili subditi omnes subeunt servitutem
personalem, servitus autem personalis in
se illicita non est (§. 948.); *regnum quo-*
que herile in se illicitum non est, nec si po-
pulus in idem consentit, injustum (§. 83.).
Quia vero etiam dominus servum amare
& cetera humanitatis officia præstare de-
bet, quæ homo homini debet (§. 952.);

in regno quoque herili Rex, seu imperans subditos amare debet & officia humanitatis prestare, consequenter in exercendo imperio herili nil committere, quod officii istis repugnat. Per se patet, possibilem etiam esse aristocratiā herilem, de qua eadem tenenda, quæ de regno herili.

§. 998.

*De ma-
jestate & ju-
re majesta-
tione.*

Majestas est dignitas ejus, penes quem summum imperium est indivisum. Non obstat, quod ejus exercitum in nonnullis ad leges quasdam fundamentales adstringatur; cum actus hisce conformes a nullo homine irriti fieri possint. Atque hinc Jura majestatica appellantur, quæ ad imperium summum ejusque exercitum pertinent. Patet autem, in democratia majestatem convenire populo universo (§. 990.), in aristocratia collegio optimatum (§. 992.), in monarchia & regno Regi (§. 991. 994.).

§. 999.

De senatu.

Senatus dicitur cœtus certarum personarum, cui regimen publicum quoad ea, quæ quotidianæ administrationis sunt, vel quæ moram non ferunt, & executio illo-

illorum, quæ a superiore decreta sunt, committitur, & qui ad consilium de rebus publicis superiori subministrandum adsciscitur. *In democratia itaque senatus necessarium constituendus, cum populus non quoadmodum convenire possit (§. 990.), & tanto plus auctoritatis & potestatis in eum conferendum, quanto rarius populus, aut difficilius convenire potest.*

§. 1000.

Conventus negotiorum publicorum agendorum causa celebrati dicuntur *Comitia*. *Quamobrem in democratia populus universus negotia publica, senatui non permittitur (§. 999.), per se non nisi in comitiis agere potest (§. 990.), cumque de iis, quæ ad exercitium imperii spectant, prælubitu statueret (§. 978.); a voluntate ejus unice dependet, utrum comitia statuto tempore semper sint habenda, an vero saltem in casu emergente, quo de re quadam ex præsentis tempore statuendum. Patet (§. 999.), jus convocandi comitia competere senatui debere, cumque eidem status præsens rerum optime perspectus sit; eidem quoque conferendum esse jus ea in comitiis proponendi; aut saltem suggerendi,*

rendi, de quibus deliberandum, utut etiam, cum in democratia natura omnium aequale jus sit (§. 70. 972.), quilibet suggerere possit, quod ipsi ad promovendum bonum publicum conducere videtur, ut de eo deliberetur. Et quoniam concordia sociorum salus societatis conservatur (§. 847.), ut evitentur discordiæ; leges de comitiis celebrandis condendæ (§. 978.), veluti quinam jus comitiorum habere debeat, ut scilicet in iis votum habeant, quomodo populus in certos ordines, & hic in certus quosdam minores sint distribuendi, qui certas eligant personas ipsorum nomine ad comitia mittendas, seu deputatos, quinam in comitiis Directoris muneris fungi debeat, & ita porro. Denique cum in Rep. mixta retineri possint, quæ in statu populari necessaria sunt (§. 993.); in ea quoque locus esse potest comitiis.

§. 1001.

De aristocratia formanda.

Quoniam vi libertatis, populo competentis (§. 977.), formam Reip. eligere is potest, quam voluerit (§. 78.); a voluntate populi in aristocratia unice dependet determinare, quantus esse debeat optimum

tum numerus, num ex omnibus populi ordinibus, an saltem ex eminentiore ejus parte optimates constituendi, num eorum regimen annuum, vel temporarium, an perpetuum esse debeat; utrum successores eligendi, an certa successoris lex statuenda; num jus optimatum ad certas familias, an ad possessionem prædiorum vel aliam personarum conditionem restringendum. Hinc Aristocratia alia annua vel temporaria, alia perpetua, alia electiva, alia successiva est, alia denique laxa, quando ingens admodum fuerit optimatum numerus, etsi is minorem populi partem faciat; alia strictior, quando numerus optimatum non major est, quam qui quotidie convenire, aut citra moram convocari possit.

§. 1002.

Cum monarcha imperium plenum, De jure absolutum & summum habeat (§. 991.); monarcha & regno asymmetrico. de omnibus negotiis publicis pro lubitu statuere potest (§. 983.), & ejus judicio standum (§. 981.). Et quia non a tempore dependet jus monarchæ, sed imperium plenum, absolutum ac summum ad tempus quoque haberi potest; Rector civitatis temporarius monarcha esse potest. Et quoque

quoniam *Regnum asymmetricum* dicitur, si Imperium saltem ad tempus in aliquem transferatur; idem monarchia esse potest, non tamen necessaria est. Ceterum monarchia non habet imperium herile: quippe quod ab eo, quale originarie in populo est, & in monarchiam translatum (§. 991), dissentit (§. 997).

§. 1003.

De Regno
Laconico.

Regnum Laconicum dicitur, in quo exercitium imperii quidem uni commissum, sed qui id exercere tenetur juxta populi, vel procerum voluntatem. In regno igitur *Laconico* Rex magis suadendi, quam jubendi potestate pollet, Et inter monarchiam Et regnum *Laconicum*, cum imperium Regi competens variis modis limitatum, aut deminutum esse possit (§. 981. 983), plures regni species interjectae sunt. Patet etiam, in regno *Laconico* Regem assimilari senatui (§. 999).

§. 1004.

De regno
legitimo.

Regnum legitimum dicitur, in quo Rex imperium exercere tenetur juxta leges fundamentales vel perpetuas, vel in delatione imperii ipsi in specie praescriptas,

ptas, seu capitulationem. Regna igitur legitima sunt *Resp. mixtae* (§. 993.), & species inter monarchiam & regnum *Lacoticum* interjecta. Patet etiam, in regnis legitimis *jus Regis omne metiendum esse ex legibus fundamentalibus* (§. 984.).

§. 1005.

Regnum electivum dicitur, quando De regno electivo & interregno populus eligit successorem, Rege deficiente, aut *jus eligendi* in alios transtulit. Rege mortuo imperium ad populum redire, per se patet, consequenter a voluntate ipsius dependet, num Regem novum eligere velit, an aliam *Reip. formam* introducere. Cumque *Interregnum* dicatur status *Reip.* in quo sedes vacat; populus in interregno imperium vel per se, vel per aliam aut certos alios administrare potest, consequenter *Vicarios regni* constituere, quorum *jus ex lege fundamentalis metiendum* (§. 984.); & ideo in ipso momento incipit, quo *Regis jus* finitur.

§. 1006.

Cum *jus transferendi imperium originarie* penes populum sit (§. 982.); De Regis electione. *jus eligendi Regem vel populus universus sibi reser-*

reservare, vel idem simpliciter in alios certos transferre, vel denique certas electionis leges condere potest (§. 984.), veluti determinando personæ eligibilitatem, tempus & modum electionis. Dicitur autem *Electio legitima*, quæ juxta leges de electione Regis conditas facta; *illegitima*, quæ legi cuidam contrariatur. Quamobrem cum electorum jus ex legibus fundamentalibus metiendum; *populus non tenetur, Regem illegitime electum agnoscere.*

§. 1007.

De jure &
obligatione
Regis ele-
cti.

Cum salus publica suprema lex sit (§. 976.); *Rex electus promittere tenetur, quod imperium salutis publicæ convenienter, &* cum populus velit, id secundum leges fundamentales administrari (§. 984.); *si certæ leges eidem præscribuntur, secundum easdem administrare velit.* Quoniam pactum intercedit inter Regem electum & populum, quo ille se obligat ad imperii exercitium, hic jus exercendi in ipsum transfert (§. 438.); *nec Rex imperium sine consensu populi abdicare, nec ipse a populo abdicari potest (§. 100.).* Quoniam vero pactum, cui lex commissoria addita, statim resolvitur, conditione resolutiva.

tiva, quæ eidem inest, existente (§. 609.); si Regi desertur imperium sub lege commissoria, ut regno cadat, quando hoc fecerit, vel non fecerit, regnum amittit, si fecerit, vel non fecerit.

§. 1008.

Regnum successorium dicitur, quando in locum Regis deficientis certa lege succedit alius. *Lex successionis*, qua designantur personæ regni capaces, & modus succedendi definitur, in delatione imperii primo Regi facta consensu populi, aut eorum, qui jus populi habent, condenda (§. 984). Quodsi quædam hæc spectantia in eadem fuerint prætermissa, cum ea tanquam per se nota populus supposuerit; more gentium vicinarum, quem tacite approbasse intelligitur, succeditur. Et quia regna successoria introducuntur eo fine, ut successor sit certus, evitandarum nimirum turbarum causa, quæ in electione facile oriuntur: in casu dubio populus de successionem id voluisse præsumitur, quod successionem certam facit.

De regno successorio.

§. 1009.

Cum in regno patrimoniali Rex præsens disponere possit de ipsa substantia im-

De successionem in regno patrimoniali.

imperii (§. 986.); *successorem sibi eligere potest, quem voluerit, personam sibi cognatam, vel nullo sanguinis vinculo junctam, etiam extraneam, seu peregrinam, immo quoque filium exheredare, ne succedere possit.* Et cum *Regnum patrimoniale* vel sit *perfecte tale*, si omnis proprietas imperii fuerit penes Regem; vel *imperfecte tale*, si saltem jus transferendi imperium pro lubitu fuerit penes Regem; *in perfecte tali imperium dividere potest in partes non modo potentiales (§. 983.), verum etiam subjectivas.*

§. 1010.

De divisione imperii in partes subjectivas.

Nimirum *partes subjectivae imperii* dicuntur imperium in personas, quæ incolunt certam territorii partem. *Territorium* vero vocatur locus, in quo alicui imperium civile competit: unde *civitatis territorium* est regio, quam populus inhabitat, & in qua originarie imperium habet. Cum ad finem civitatis pertineat defensio sui adversus vim externam (§. 972.); *imperium in se in partes subjectivas divisibile non est, consequenter populus non intelligitur imperium transtulisse in alium, nisi ea lege, ne in partes subjectivas dividatur.*

§. 1011.

§ 1011.

Modus succedendi, hereditarius est, si eodem modo in regno succeditur, quo in hereditate ab intestato succedi solet, nimirum qui eo tempore, quando imperium primo Regi defertur, apud populum deferentem in usu est (§. 810.). Cum non nisi unus in regno succedere possit (§. 994.); si Regi defuncto plures extiterint heredes, deficiente ratione intrinseca electionis, natu major præfertur natu minori; utpote qui prior jus succedendi acquisivit per natiuitatem (§. 828.). Et nisi expressa populi voluntate femina admittantur, aut non admittantur, nisi deficientibus masculis; in casu priori feminae prætereuntur, in posteriori ultimo Regi filia, vel agnata proxima succedit (§. 1008.). Patet etiam, si in successione in bonis obtineat jus representationis, idem quoque obtinere in successione in regna.

De modo succedendi hereditario.

§ 1012.

Actus Regis regii sunt, qui pertinent ad exercitium imperii; privati vero, qui ad idem non pertinent. Rex igitur quoad actus privatos tanquam persona privata spectandus, consequenter quoad eos (Wolffii Instit. J. N. & G.) Qq non

De actibus & bonis Regis regis ac privatis.

non fruitur nisi jure privatorum. Similiter *Bona Regis regia*, seu *publica* sunt, quorum usus ad imperii administrationem & splendorem regium perpetuum destinatus. *Bona vero Regis privata*, seu *propria* sunt, quæ ad usus ipsius privatos destinantur, aut quocunque modo ab ipso acquiruntur. *Bona igitur Regis privata cum regis in unam massam confundi nequeunt*, consequenter *regia ad hereditatem ipsius minime pertinent* (§. 916.). Quamobrem etsi modo hereditario succedatur in regno (§. 1011.); qui in regno succedit, non ideo succedit in bonis Regis privatis, & hereditate repudiata in regno succedere potest, nec debita antecessoris privata solvere tenetur.

§. 1013.

De successione lineali.

Successio linealis est, in qua regnum continuo ab uno in alterum devolvitur in linea recta; nec ad aliam propiorem fit transitus, nisi illa extincta. In successione itaque lineali mortui habentur pro vivis, & regnum per eos devolvitur ad eum, qui in vivis est, in eadem linea semper a persona gignente ad genitam; quando vero fit transitus ad aliam lineam, ab ultima in regna-

regnatrice ad primam in eadem proxima.
Dicitur autem *successio linealis agnatica*; si feminae a successione in æternum excluduntur; *cognatica* vero, si cum masculis promiscue admittuntur, vel masculis deficientibus succedit femina Regi ultimo proxima. Patet autem, ut ante (§. 1011.), *natu majorem præferri natu minori.* Ceterum cum regna successori ideo fuerint introducta, ut successor certus sit (§. 1008.); si deficiente agnatica substituitur successio linealis cognatica, regnum devolvitur ad filiam ultimi Regis & ejus liberos masculos, vel ad cognatam proximam & ejus liberos masculos.

§. 1014.

Cum modus succedendi a libera populi imperium deferentis voluntate dependeat (§. 982.); tot modi succedendi in regno possibiles sunt, quot concipi possunt, & is obtinebit, quem tempore instituti regni populus elegerit. Sed de his in specie plura dici nil attinet.

De aliis succedendi modis.

§. 1015.

Quoniam in regno successorio ideo quis succedit, quia populus voluit, ut

Unde jus successionis habeatur

Qq 2 hac

in regno
successorio.

hac lege succedatur; successor jus suum non habet ab eo, cui succedit, sed a voluntate populi, seu primo acquirente. Atque jus succedendi providentia majorum quaesitum est (§. 831.); & de ejus renunciatione ac repudiatione valent, quae de jure per te in alios transmittendo alibi ostendimus (§. 830.).

§. 1016.

De jure
decidendi
controversiam de successione.

Quia jus succedendi in regno acquiritur independenter a Regis praesentis voluntate (§. 1015.), nec populus, imperio in primum Regem certa successio- nis lege delato, quicquam in ea pro luitu immutare potest, invitis iis, quibus aliquod jus inde quaesitum (§. 100.); *controversiam de jure succedendi suo ordine nec Rex praesens, nec populus decidere potest.* Quoniam tamen initio imperium deferre potest populus ea lege, qua placuerit (§. 982.); & primo regi jus decidendi *controversiam de jure succedendi deferre, & idem sibi reservare potest.*

CAPUT III.

DE

REPUBLICA CONSTITUENDA.

§. 1017.

Constitutio Reip. est determinatio mo- *Constitutio*
 di, quo finis civitatis obtinendus. *Reip. quid*
 Quamobrem ut jura sub imperio civili *fit.*
 contenta agnoscantur, & officium tam
 imperantium, quam parentium pateat,
 ac jura singulorum intelligantur; de con-
 stitutione Reip. hic agendum (§. 978.).

§. 1018.

Cum in civitate conjunctis viribus *De numero*
 finis civitatis obtinendus (§. 972.); *civium,*
tus esse debet civium numerus, qui bono
communi civitatis promovendo & defensio-
ni adversus insultus hostiles sufficit, & ut
sint tales, quales ad hunc vel istum finem
particularem apti, consequenter ne sit
major cum universim, tum in specie in
quolibet vitæ genere, quam ut ne desit suf-
ficiens copia eorum, quæ ad vitæ necessita-
tem, commoditatem ac jucunditatem re-
quiruntur, nec minor.

Q 9 3

§. 1019.

§. 1019.

De discessu
a civitate.

Hinc consequitur, ut a civitate discedere liceat iis, quorum opera ad promovendum bonum publicum & defendendam civitatem Resp. carere potest: de quo cum sit superioris iudicium (§. 996.); sine consensu superioris sive expresso, sive tacito, a civitate discedere non licet. Quamobrem cum Reip. interfit, ne discedant divites aut locupletes, vel qui in aliquo vitæ genere præclaram Reip. operam præstare valent, aut quorum opera ad defendendam Remp. opus est; superior id permittere non tenetur. Per eandem rationem gregatim discedere non licet, nisi ea sit rerum penuria, ut extremæ vitæ necessitati discedentium prospicere non detur (§. 442.). Qui a civitate discedit, cum civis esse desinat; fit peregrinus (§. 974.), nec civitati in eum amplius jus est (§. 975.).

§. 1020.

De recepti-
one pere-
grinorum,

Sequitur hinc porro, ut a voluntate superioris dependeat, num & qua lege peregrinum recipere velit, num eum civibus æquiparare, an non omnia civium jura in eum conferre, an saltem permittere, ut in
regis-

*regione sua habitet & rem suam agat, an-
tanquam incolam recipere. Appellantur
autem Indigenæ, qui ex parentibus civi-
bus in ea regione, in qua habitant, nati
sunt; Advenæ vero, qui aliunde eo ve-
niunt, ubi habitant, vel ex advenis nati
sunt. Et Jus civitatis, vel etiam Indi-
genatus dicitur jus, quo cives fruuntur.
Sunt vero etiam Advenæ temporarii, qui
aliunde veniunt non eo animo, ut per-
petuo apud nos habitent, sed saltem ali-
quo temporis intervallo commorentur:
qui cum nec civibus, nec incolis annume-
randi sint (§. 974.); qui ex ipsis apud nos
nascuntur, nec cives nostri sunt, nec incolæ.
Nimirum jus indigenatus & incolaratus
transmissibile est (§. 821.), cum alias civi-
tas conservari non posset.*

§. 1021.

Sufficientia vitæ exigit, ut res indu- *De iis que*
striales & artificiales, quantum datur, *sufficientia*
multiplicentur, ne permittatur, ut otio *vita exigit.*
diffluent, quibus vires ad laborandum sup-
petunt, ne cuiquam desit, qui laborare
vult, labor, ut quilibet studio ac labore
suo tantum acquirere possit, quantum ad

Q 9 4

res,

res, si non utiles & voluptuarias, saltem necessarias comparandum sufficit (§. 972.), consequenter huic fini convenienter pretia rerum ac laborum determinanda, & curæ maxime habendum, ne subditi in paupertatem, vel egestatem incidant, vel ad mendicitatem redigantur. Ac propterea non ferendum, ut annona flagelletur, & quantum datur, subditi sublevandi, ne annonæ caritas ipsis sit damnosa. Cumque maximus isque indispensabilis sit lignorum usus; curandum ne desit sufficiens lignorum copia, & iis rarefcentibus ad eorum parsimoniam subditi obligandi. Et quoniam luxus consistit in sumtuosiori cibi, potus, vestitus & aliarum rerum cura (§. 509.), & eo bona dilapidari constat; nimius, quo scilicet ad paupertatem, aut mendicitatem rediguntur cives, non tolerandus. Ob rationem eandem usuraria pravitas non permittenda (§. 649), nec tolerandi sunt ludi, quibus bona dilapidantur, ac ideo nec lusores, qui lusum tanquam artem exercent, immo nec lotariæ ac ollæ fortunæ, nisi boni publici causa, quod aliter promoveri nequit (§. 46.) concedendæ (§. 673. 674.).

*ligenter curant & bonam fidem fideliter ad-
ministrant (§. 898. & seq. §. 972.), con-
sequenter tutores testamentarii & legitimi
prævia cognitione confirmandi, antequam
administrationi se submittant; ne scilicet
inhabiles admittantur: & ut tutela rite
administretur; certis personis publico no-
mine omnis cura tutelarum committenda.*

§. 1024.

*De cura
superioris
circa felici-
tatem
subditorum
& religio-
nem.*

Cum felicitas in statu voluptatis ac
lætitiæ durabilis consistat (§. 118.), vo-
luptas autem in sensu perfectionis, & illa
legis naturalis observantia acquiratur &
conseruetur (§. 43. 44.); felicitas exigit,
ut in *Rep.* qui ad legem naturæ servandam
proxi sunt juventur, nec ab aliis impedian-
tur, ceteri autem vi adigantur, ut mini-
mum actus externos ad legem naturæ com-
ponant. Quamobrem curæ habere debet
superior, ut subditi officiis tam erga se ipsos,
quam erga alios atque Deum satisfacere stu-
deant (§. 57.), consequenter ut de iis at-
que illis, quæ in suo vitæ genere ipsis scitu
necessaria atque utilia sunt, absque oneroso
sumtu instituantur publice. Patet itaque,
in *Rep.* constituendas esse Scholas, in qui-
bus publica auctoritate instituuntur pueri,
atque

arque adolescentes & juvenes in iis, quæ
ipsis addiscenda sunt; & in iis *Præcepto-*
res ac Professores instituendos, qui probe
callent ea, quæ docere debent, domo docen-
di instructi sunt, omnem diligentiam in in-
stitutione adhibent, ac moribus sese discen-
tibus commendant; *Academias*, vel *Socie-*
tates scientiarum, in quibus a personis
habilibus scientiæ ac artes perficiuntur,
& novis inventis locupletantur; & *Aca-*
demias artium, in quibus artifices in arte,
quam profiteri debent, veluti architecti,
pictores, musici excellentes educantur.
Ut vero subditi de Deo & voluntate ejus,
de virtute ac vitiis, cultuque divino in-
stituatur, ad virtutem incitentur & a vi-
tiis avocentur; *cura quoque cultus divi-*
ni externi superiori incumbit (§. 179.), ut
scilicet *extruantur templa*, in quibus con-
ventus cultus divini gratia celebrantur;
determinentur dies festi, qui cultui divino
destinantur; & instituatur *Doctores publi-*
ci, qui cultui divino præsumt & ea do-
cent, quæ in conventibus sacris docen-
da. Facile igitur patet, *tolerandum non*
esse, ut *cultus divinus*, seu *religio*, quæ
docet certum Dei colendi modum, in
contentum adducatur & *opiniones reli-*
gioni

gioni ac bonis moribus adverse disseminentur.

§. 1025.

De rebus
sacris.

Res sacræ dicuntur, quæ cultui divino publico dicata sunt. Hinc *loca sacræ sunt templa & res sacræ, imagines, quæ attributa & beneficia Dei, itemque exempla singularia pietatis in memoriam revocant, in templis collocatæ*; cum earum usus pertineat ad cultum divinum. *Res autem profanæ* vocantur, quæ sacræ non sunt. Et *usus profanus* est, qui cultui divino non inservit. *Res autem sacræ profanari* dicitur, si ad alium, quam ad sacrum usum adhibetur. Ex ipsis definitionibus patet, *res sacræ alium usum non habere præter sacrum; & si quis eas ad alium usum transfert, eas profanari*. Cumque *Consecratio* sit actus, quo res quædam cultui divino publico dicatur; *consecratione res sacræ ab omni usu profano separari, & ad usum sacrum unice dedicari*.

§. 1026.

De Ecclesia
& rebus ecclesiasticis.

Ecclesia dicitur cœtus hominum eodem modo Deum colentium; consequenter eidem religioni addictorum. Vocatur
autem

autem *particularis*, quæ in loco quodam particulari est, veluti in una urbe, vel certa ejus parte, aut in uno pago: *Universa* autem, quæ per quæcunque terrarum loca dispersa. Hinc *Res ecclesiasticæ*, vel *Ecclesiæ* dicuntur, quæ ad usum quendam Ecclesiæ pertinent, non tamen directe & simpliciter ad cultum divinum dedicantur. Universim sumptæ vocantur *Bona ecclesiæ*, quæ tam in rebus corporalibus, quam incorporalibus consistere possunt (§. 121.). Cum tam res sacra, quam ecclesiasticæ destinentur ad usum Ecclesiæ cujusdam particularis (§. 1025. & præf.); utræque *ecclesiæ particularis sunt*: quoniam tamen ecclesiam non faciunt, qui nunc vivunt, verum etiam qui his mortuis in eorum locum successive succedunt, salva manente eadem communione religionis; *qui nunc sunt ejus membra, de iis disponere nequeunt in præjudicium ecclesiæ pro tempore futuro.*

§. 1027.

Repræsentationes factorum personarum sive verarum, sive fictarum, si fuerint exitus læti, *Comædias*; si tristes, *Tragædias* appellamus: sit ita, quod veteres

De comædiis & tragædiis.

seres comedias & tragediis distinxerint personarum conditione & fortunarum negotiorumque qualitate. Quoniam *comediae* & *tragediae* eum, quem exempla propriae experientiae, praebent usum, & propter manifestum nexum inter facta & exitum efficacia majore, consequenter ad praxin officiorum hominis & civis plurimum adjumenti afferunt; *ad finem hunc, quem habere debent, aptae in Rep. tolerandae; minime autem, si vitiorum libidinem animo instillent.*

§. 1028.

De cura superioris circa justitiam.

Vacuitas a metu injuriarum, quae ad finem civitatis pertinet (§. 972.), exigit, *ut quilibet tutus praestetur ab injuria aliorum, consequenter non ferendum, ut quis laedatur ab alio (§. 88.), vel defraudetur (§. 286.), sed curandum, ut unicuique jus suum tribuatur (§. 86.), nimirum ut consequatur, quod ipsi ab alio debetur (§. 80.), damna data resarciantur (§. 270.), & ob injurias factas rei puniantur (§. 93.).* Cum violenta juris sui persecutio bellum sit (§. 98.); *belli privati exercitium in Rep. superiori competit.* Quoniam fieri nequit, ut superior id per se exercent, &

Judi-

Judices dicuntur personæ, quæ unicuique in Rep. jus suum tribui curant, ac unumquemque aduersus injurias aliorum defendunt; *in Rep. constituendi sunt iudices*. Patet itaque, *in Rep. iudicia succedere in locum belli privati*.

§. 1029.

Quoniam iudices curare debent, ut *De jure* jus suum unicuique tribuatur (§. 1028.); *judicium* causas in iudicium deductas cognoscere, a cujusnam parte stet veritas pronunciare, & victo injungere debent, ut præstet victenti, quod debet, sique sponte præstare nolit, eundem vi adigere. Cum itaque iudices sint veluti arbitri a superiore constituti (§. 770.); quæ de ipsis ostendimus quoad modum finiendi lites (§. 772. & *sqq.*), ea de iudicibus quoque tenenda. Quia tamen in ipsos translatum est exercitium belli privati, natura singulis competentis (§. 98.); *expletio juris* (§. 793.), quæ *Executio*, scilicet sententiæ, dicitur, & *exactio* penarum ob injurias privatas, seu in singulos commissas, ad iudices pertinent. Enimvero cum jus belli privati singulis non sit ademptum, sed per iudices saltem

exer-

exercendum; si copia judicis haberi nequit, bellum privatum adhuc licitum est, ideoque se adversus aggressorem (§. 90.) & res suas adversus prædonem, possessionem adversus invasorem, defendere licet (§. 263. 265.).

§. 1030.

De puniendi delictis publicis.

Cum universitas in civitate spectetur tanquam persona moralis (§. 972.) injuria in Reip. committitur, si quid sit, quod est contra jus universorum, veluti omnium securitatem (§. 89.). Quamobrem universis, consequenter superiori (§. 996.), etiam competit jus puniendi eum, qui jus universis competens, veluti securitatem publicam, quomodocunque violat. Factum dolosum, quo alteri damnum datur, vel inferitur injuria, *Maleficium* dicitur: *Quasi Maleficium* vero factum culposum. Maleficium, quo damnum datur vel injuria inferitur privato, *Delictum*; quo Reip. damnum datur vel injuria inferitur, *Crimen* appellatur. Dicuntur quoque illa *delicta privata*; hæc *publica*. Quamobrem judicibus etiam conferendum jus puniendi delicta publica, sive crimina.

§. 1031.

§. 1031.

Cum pœna irrogetur ob delictum, *De inquisi-*
 vel crimen perpetratum (§. 1030.); *tione.*
 mo puniri potest, nisi delicto, aut crimine
 sufficienter probato, aut si sponte id confi-
 teatur: cumque circumstantiæ adhuc la-
 tentes ad pœnæ mitigationem facere pos-
 sint; antequam reus convictus & confessus
 condemnetur, ipsi permittendum est, ut,
 quæ sui excusandi causa se in medium offer-
 re posse existimat, proferat, consequen-
 ter indefensus puniendus non est, nisi ipse
 confiteatur, se in defensionem sui nihil af-
 ferre posse. Quoniam interest Reip. ne
 delicta & præsertim crimina maneat im-
 punita (§. 93.); si crimen sufficienter pro-
 bari nequit, opera danda, ut, qui de eodem
 suspectus est, in negando tamen perseverat,
 ad confessionem adigatur, consequenter
 jus est ad ea media, sine quibus confessio ex-
 torqueri nequit (§. 46.). Atque in his
 consistit Inquisitio, quæ dicitur; ac is, in
 cujus delictum publicum inquiritur, In-
 quisitus vocatur.

§. 1032.

Tortura dicitur actus, quo corpus *De tortu-*
 criminis suspecti dolore ac cruciatu affici-
 ra.
 (Wolffii Instit. J. N. & G.) R r tur,

tur, ut ad confessionem criminis adigatur. *Territio* vero sunt minæ de torquendo, quæ intenduntur inquisito in loco torturæ destinato, præsentem carnificem & apparatus ad torquendum requisito. Equidem cum haud pauci mori malint, etiam si sint innocentes, quam cruciatus torturæ perpeti; *tortura non satis apta est ad veritatem eruendam*, nec desunt exempla innocentium propter sævitiam tormentorum confessorum, ac ideo condemnatorum: quoniam tamen Reip. maxime interest, ne crimen maneat impunitum, quod e diametro securitati publicæ adversatur (§. 93.); *si inquisitus criminis istiusmodi gravioris valde fuerit suspectus*, ut scilicet ad certitudinem vix quicquam adhuc deesse videatur, quam propria inquisiti confessio, corpore autem sano & robusto, & malitia ejus manifesta, torqueri potest. Juramentum purgatorium criminis suspecto a iudice delatum *Tortura spiritualis* appellari solet; quæ quod *non satis apta sit ad veritatem eruendam*, si crimen pœnam capitalem, vel corporis afflictivam, vel aliam infamem meretur, facile patet; cum non omnes Deum vindicem timeant, alii se veniam facile impetraturos

ros putent, ut ideo pejerare (§. 371.), quam crimen confiteri malint.

§. 1033.

Quia crimina impunita manere non debent (§. 1032.); si constet crimen esse commissum, opera danda, ut reus detegatur; si notus fuerit, ne aufugiat, in carcerem conjiciendus; si lateat, aut aufugerit, nihil intentatum relinquendum, ut apprehendatur. Et exinde ulterius sequitur, ut sit tamdiu in carcere detinendus, donec iudicis sententia vel absolutus, vel condemnatus fuerit: cumque nonnisi custodia causa in carcere detineri debeat; executio pœnæ, nulla præsertim necessitate urgente, non differenda. Atque hinc simul intelligitur, incarcerationem fieri non debere, si pœnam in absentem exequi datur; posse vero etiam testem de fuga suspectum incarcerari (§. 778.). Inculpatus dicitur, qui de delicto, vel crimine aliquo postulatur. Quodsi ergo inculpatus, imo etiam reus, cui non deneganda defensio (§. 1031.), metu carceris aufugit, & absens promittit iudici, quod citatus iudicio semper se sistere & causam suam agere velit, præstita securitate de non incarce-

De incarceratione
& salvo conductu.

R r a

rando,

rando, qui *salvus conductus* dici solet; *judex* eam ipsi tribuere debet, *præstita*, ne *judicium* eludere ausit, *cautione de se judicio sistendo*. Enimvero, si *sententia a judice lata ad pœnam capitalem, vel corporis afflictivam condemnatur, aut torture subjiciendus*, cum tunc de fuga suspectus sit; *salvus conductus expirat*: & , si durante *inquisitione crimen committat*, ob quod *incarcerari potest*; non obstante *salvo conductu*, quippe qui ad id non spectat, *incarcerandus*.

§. 1034.

De cura superioris circa sanitatem subditorum.

In Rep. homo conjunctis omnium viribus consequi id debet, ad quod consequendum per se naturaliter obligatur (§. 972.). Quicquid igitur superior ad hoc conferre potest, ut *sanitas subditorum conservetur & amissa restituatur, ad id faciendum obligatur*. Atque hinc nascitur *cura de salubritate ciborum ac potuum, de apparatu medicamentorum, & ne desint medici atque chirurgi periti, ac Professores Medicinæ idonei instituantur, item ne subditi labore nimio sanitati officere cogantur, & qui officiis publicis præficiuntur, iis salaria sufficientia præbeantur*. Huc etiam

etiam pertinet cura de viarum publicarum commoditate & securitate.

§. 1035.

Ob eandem rationem patet (§. 116.), *De cura superiori curæ esse debere, ut materia ædificiis extruendis conveniens æquo pretio comparari possit, ut adsint architecti & fabri lignarii ac murarii, aliique opifices pariti, & ne officio suo in extruendis ædificiis desint.* Huc etiam pertinet cura circa incendia, ut tempestive restinguantur & quantum datur præcaveantur. Et quoniam ædificia publica venusta splendorem conciliant civitati; ut templa, curiæ, gymnasia, collegia academica & alia quæcunque ædificia publica, non modo firma & utilia, verum etiam venusta sint, superiori curæ esse debet. *De cura circa ædificia.*

§. 1036.

Quoniam pecunia comparantur & res, & operæ, quibus indigemus (§. 494): *De cura superiori curæ habendum, ne moneta sufficiens ad res & operas comparandas desit: & quia defraudatio non permittenda (§. 1028.); ut monetae bonitas intrinseca conveniat extrinsecæ, seu moneta sit* *De cura circa monetam.*

proba; ac propterea *in moneta adulteratores*, qui vel monetam falsam cudunt, veluti vilioris metalli quantitate permiscendo, quam lege publica cautum, vel etiam radendo eandem diminuunt, *severe animadvertendum, nec ferendum, ut moneta proba ad exteros exportetur, & ejus loco minus proba irvebatur a trapezitis, aliisque lucri sordidi cupidis.*

§. 1037.

De oneribus Reip.

Onera Reip. dicuntur omnes sumtus Reipubl. administrandæ causa faciendi. Quamobrem cum sine oneribus Resp. administrari & defendi nequeat; *onera quoque Reip. ferre debent unversi* (§. 972.), *non imponenda ultra, quam Reip. administratio & defensio exigit, & cum nemo civium ad paupertatem sit redigendus, singuli contribuere debent pro modo facultatum suarum.* Sunt vero *onera ordinaria*, quæ perpetuus usus exigit; *extraordinaria* vero, quæ casus quidam emergentes exigunt.

§. 1038.

De ærario publica.

Ærarium publicum dicitur locus, in quo pecunia publica reposita est. Patet itaque

itaque, *Remp. opus habere ærario (§. 1036.), paratam esse debere pecuniam, quantum Reip. administratio & defensio exigit. Immo præter ærarium totius civitatis, cætus quoque particulares sua debent habere æraria, in quæ reponuntur pecuniæ in usum publicum a singulis collatæ.*

§. 1039.

Differt ab ærario publico *Fiscus*, qui *De Fisc.* est receptaculum pecuniæ privatæ Regis, seu imperantis. *Quæ igitur Regis propria sunt, seu ad ejus usus privatos destinata, in fisco sunt. Unde Confiscatio bonorum est actus, quo in pœnam omnia bona, quæ quis habet, eidem adimantur, & fisco attribuuntur. Hinc simul intelligitur, quid sit Confiscatio rei particularis.*

§. 1040.

Cum Rex sine sumtu se familiamque *De domo* suam sustentare nequeat, nec splendorem *iii.* dignitatis regię, imperium vero exerceat subditorum causa; *in regno subditi Regi sumtus suppeditare tenentur ad sustentandum se familiamque suam, & obtinendum dignitatis regię splendorem sufficientes, consequenter fisco assignandi sunt cer-*

ti redditus, pro diversitate circumstantiarum augendi (§. 1039.). Prædia, quorum redditus Rectori civitatis ad sustentandum se familiamque suam requiruntur, dicuntur Domania; & hi redditus sunt bona ipsius propria (§. 1012.). De redditibus igitur ex domaniis pro arbitrio suo disponere potest (§. 195.); at ipsa domania, utpote nonnisi usufructuarius, alienare & oppignorare nequit (§. 713.); & alienata a successore revocari, nec quantocunque tempore præscribi possunt (§. 451. 452.). Quoniam in regno patrimoniali perfecte tali omnia imperii causa constituta sunt in dominio Regis (§. 986.); domania quoque alienare & oppignorare potest (§. 257. 697.). Et si Rex habet jus ex nova causa tributa indicendi sine ulla restrictione, domania oppignorare potest; cum potuisset loco pecuniæ mutuo sumptæ tributa indicere.

§. 1041.

*De titulis
& præcedentia.*

Cum unicuique honor meritis sit exhibendus (§. 142.); superior quoque determinare debet actus externos, quibus honor ob merita in Remp. exhiberi debet de eadem bene merentibus a ceteris: ad quod modi apti sunt tituli, qui sunt vocabula præ-

præcellentiam cujusdam supra alios significantia, & *præcedentia* (§. 75.). Quoniam itaque tituli & præcedentia esse debent signa meritorum in Remp. & per eos cives ad præclara in Remp. merita obligantur (§. 35.); *tituli cum præcedentia non debent esse venales*. Ceterum ob eandem rationem (§. 142.) *ferendum non est, ut quis ignominia afficiat alios, præsertim eos, qui dignitatibus civilibus eminent, seu ornati sunt.*

CAPUT IV.

DE

JURIBUS MAJESTATICIS:

§. 1042.

Cum jura majestatica sint, quæ ad imperium summum & ejus exercitium pertinent (§. 998.); *ad ea referenda sunt jura omnia, sine quibus imperium publicum; quantum fieri potest, promoveatur (§. 980.), consequenter qui imperium civile exercet, ei competit jus omnia constituendi, quæ ad bonum publicum consequendum ipsi facere videntur.*

Quoniam ad jura majestatica referenda.

R r 5

§. 1043.

§. 1043.

Potestas legislatoria.

Quoniam quælibet societas, consequenter etiam civitas suas habere debet leges, & eidem competit jus ferendi leges, (§. 846.); ad jura majestaticâ pertinet potestas legislativa, jus condendi leges (§. 1042.). Quamobrem cum leges concipi nequeant sine obligatione (§. 39.); si tales non fuerint, ut iis satisfieri nequeat per executionem, seu vi compellendo ad præstandum, quod præcipitur (§. 1029.), iisdem tales ac tantæ addendæ sunt pænæ, quæ ad cohibendam transgressionem, quantum datur, sufficiunt. Hinc intelligitur, leges non esse, si superior saltem significet, quid a subditis fieri, aut non fieri debeat, non vero addit, quod secus facientes puniri aut vi adigi debeant ad faciendum; cum hac voluntatis declaratione saltem admonentur subditi officii sui. Facile autem parer, leges fundamentales non subesse potestati legislativæ, Rectori civitatis competenti (§. 984.).

§. 1044.

Jus interpretandi leges.

Cum lege voluntatem suam declarat superior, quid a subditis fieri, vel non fieri

fièri velit (§. 1043. 39.); *jus interpretandi leges in Rep. superiori competit* (§. 794). Quamobrem in casu dubio *interpretatio ab eo requirenda, quæ authentica dici solet. Leges vero fundamentales superior interpretari nequit* (§. 984).

§ 1045.

Lex abrogari dicitur, quando declaratur, quod subditos non amplius obligare debeat. Cum obligatio, quæ a lege humana venit, dependeat a voluntate legislatoris (§. 39.); superior, qui legem tulit (§. 1043.), eam quoque abrogare potest, si ipsi visum fuerit, consequenter jus abrogandi leges ad jura majestatica pertinet (§. 1042.). Et quia leges mutare idem est ac veteres tollere, & alias in eorum locum substituere; *in jure leges ferendi & abrogandi etiam jus leges immutandi continetur. Enimvero quoniam obligatio naturalis, quæ a lege naturæ venit (§. 39.), immutabilis est (§. 38.); leges naturales abrogari nequeunt.*

De jure abrogandi & immutandi leges.

§ 1046.

Dispensatio vocatur permissio actus lego prohibiti in casu singulari facta. Dispensandi. *De jure dispensandi.*
Quam.

Quamobrem cum dispensare idem sit ac legem tollere in casu quodam singulari, seu aliquem ab obligatione, quæ inde venit, liberare; *superior circa leges dispensare potest* (§. 1045.), ac propterea *Jus dispensandi ad jura majestatica pertinet* (§. 1042.), ob immutabilitatem vero obligationis naturalis (§. 38.) *ad legem naturæ extendi nequit.* Quamobrem *si quaedam permittere tenetur superior, quæ legi naturæ adversantur, ea tantum impune fieri permittit.*

§. 1047.

De jure
dandi pri-
vilegium.

Privilegium est concessio juris cujusdam, sive affirmativi, sive negativi, personæ uni, vel pluribus, aut certo cuidam personarum ordini facta, quo ceteri carent. Dicitur in specie *Privilegium familiae*, quod datur personæ cuidam & omnibus ab ea per nativitatem descendentibus. Qui privilegium habet, *Privilegiarius*, vulgo *privilegiatus* appellatur. Cum concessione privilegiorum ceteri obligentur pati, ut privilegiatus jure suo fruatur, nec quicquam committere, quod eidem adversatur; *privilegia revera leges sunt* (§. 39.), consequenter cum potestas legislativa superiori com-
perat

petat (§. 1043.), eidemque fit jus dispensandi circa legem (§. 1046.), quod in privilegiis obtinet; *jus concedendi privilegia, ad jura majestatica pertinet.* Cum voluntate superioris dentur privilegia, ideoque ab eadem pendeat, cuius privilegia dare & qua lege velit; *superior privilegia concedere potest vel ad tempus, vel ad dies vitæ, sub onere quocunque, sub certa conditione, præsertim potestativa, aut precario, immo etiam sub pœna, veluti ut abusu, vel certo quodam facto committatur.* Quoniam tamen salus publica in civitate suprema lex est (§. 976.); *privilegia dari non debent, nisi boni publici causa, consequenter si vergant in detrimentum Reip. aut multorum civium, superior ea tollere potest.*

§. 1048.

Cum a metu pœnarum vim habeat *De jure obligatio (§. 35. 93.); pœnæ legibus additæ executioni dandæ sunt.* Quamobrem *puniendi & jure gladii.* cum punienda etiam sint delicta tam privata, quam publica (§. 1029.); *ad jura majestatica pertinet jus puniendi & pœnas determinandi.* Quia pœnæ vel sunt mala fortunæ, vel corporis (§. 93.); *in privatione sui & in faciendo dolore in corpore*
com-

consistunt, consequenter in penam adiungi possunt res quæcunque corporales, pecunia, jura quælibet, ideoque etiam privilegia (§. 1047.), sive in perpetuum, sive ad certum tempus, delinquens infamia notari, corpus variis modis affligi, immo cum exercitium juris puniendi revera sit defensio adversus eos, qui lædendi animum habent (§. 90. 93.), in penam ipsa vita eripi potest (§. 94.). Penæ igitur capitales in se illicitæ non sunt, & si crimina aliter averti nequeunt, licitæ. Jus penam capitalem sumendi de maleficis Jus gladii dicitur, immo etiam Jus vitæ & necis: quod tamen latius extenditur, quatenus scilicet jus exponendi vitam subditorum periculo mortis, veluti in bello, continet.

§. 1049.

*An talio in
irrogandis
penis at-
tendenda.*

Talio cum sit pars vindictæ, qua tantum quis patitur mali, quantum fecit, & tanquam illicita in se in exercitio juris puniendi non attendenda (§. 156.); in puniendis quoque delictis tam privatis, quam publicis talio non observanda, sed pena loco malum nunc gravius, nunc minus inferendum, quam quantum fecit, qui deliquit,

quit, prouti suis pœnæ exigit (§. 94.).
 Qua etiam de causa malum in se tale non
 est, ut puniri debeat, nec Rector civitatis
 necem malefici intendit, sed aversionem læ-
 sionis cum a singulis, tum a Rep. seu uni-
 versis.

§. 1050.

Quoniam jus puniendi natura homi-
 nibus non competit, nisi ob læsionem
 æctu factam (§. 93.); actus interni, quan-
 do in externos non erumpunt, puniri non
 possunt. Hinc ob errores nemo puniri pot-
 est: disseminatio tamen erroris, præsertim
 si fiat contra prohibitionem, pœnis coercere
 potest. Quamobrem cum atheismus
 & deismus sint errores; puniri non pos-
 sunt: disseminatio tamen atheismi & deismi,
 aliorumque errorum religioni adversorum
 puniri potest. Quoniam pœnæ loco est,
 si quis e civitate discedere jubeatur (§.
 1048.); ad pœnam graviolem procedere
 non licet, nisi si discedere nolit, nec ab er-
 rore divulgando desistat. Pœna nimis læ-
 vis existimari nequit e civitate exclusio,
 præsertim ubi difficile fuerit fortunarum
 suarum sedem alibi constituere.

Quoniam
 puniri ne-
 queunt.

§. 1051.

§. 1051.

An pœne nomine sepultura deneganda.

Cum jus sepulturæ humanitati debitum (§. 824.) in pœnam adimi possit (§. 1048.), ac præterea pœnis maxime conveniat, ut eorum memoria conservetur, quatenus exemplares sunt (§. 93.); *cadavera supplicium ultimum perpessorum insepulta in conspectu publico relinqui possunt.* Immo ob eandem rationem *pœne nomine denegatur sepultura in loco honesto contemptoribus religionis, & propter autociviam ex causa non imputabili minime commissam, veluti non in furore, delirio, vel ex melancholia.*

§. 1052.

An scelera puniri possint.

Quoniam *scelera, seu vitia, sæda superior* permittere non tenetur in Rep. præsertim ubi verendum, ne invalescant (§. 1024.), aut si salutis publicæ quodammodo adversentur (§. 976.); cum eadem prohibere possit, *punire etiam potest, veluti scortationem, adulterium, concubitus, qui sunt contra naturam, blasphemiam, luxum nimium.*

§. 1053.

Quomodo parentes in

liberi in iisdem nullum adhuc jus proprium

prium habeant, quippe quod demum *liberis pu-*
 post mortem eorum consequuntur (§. *niantur.*
 917. 921.); iidem *ob factum parentum*
non puniuntur (§. 1048.). Quatenus ta-
 men ipsis adimitur hereditas, quam spe-
 rare poterant, *occasione ejusdem malum*
quoddam sentiunt. Quatenus vero paren-
 tes curæ habere debent, ut liberi sint
 fortunati (§. 892.), atque eo ducit natura
 insitus amor, qui in ipsis brutis conspici-
 tur; ipsi affliguntur, quod videant libe-
 ros privari bonis, quæ post mortem
 suam habituri erant. Ac ideo *parentes*
in liberis confiscatione bonorum puniuntur
 (§. 93.). *Idem intelligitur eodem modo,*
si ob crimen parentum liberis adimitur, si
quid habent, aut expectare possunt, in
quod jus proprium non ipsis, sed populo aut
Regi est, seu quod non in ipsorum, sed in
populi aut Regis dominio est, qualia sunt
 nobilitas, jus certarum dignitatum civi-
 lium hereditarium, aptitudo civilis ad
 certa officia publica, jus possidendi præ-
 dia equestria, & alia privilegia familiæ da-
 ta; quippe quæ sunt talia, quæ continuo
 juri superioris subjecta sunt, ut de iis
 disponere possit, prouti salus Reip. exi-
 git (§. 976.).

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) Ss §. 1054.

§. 1054.

*De jure
aggratiandi.*

Cum salus Reip. suprema lex sit (§. 976.), pœnarum autem qualitas & quantitas voluntate superioris determinata sit (§. 1048.); *si e re Reip. esse superiori videatur, ut pœna remittatur, vel saltem mitigetur, eandem remittere vel mitigare potest.* Sunt autem rationes ad hoc sufficientes præclara parentum vel majorum in Remp. aut superiorem merita, ob quæ pœnæ remissio vel mitigatio æquipollet beneficio, quod ipsis redditur in liberis vel posteris, aut eorum cognatis. Tales etiam sunt præclara delinquentium in Remp. & Rectorem civitatis merita, vel magna spes meritorum in posterum. Jus verò pœnas remittendi vel mitigandi, *Jus aggratiandi* appellatur. Quod si pœnæ lege fuerint determinatæ; aggratiatio dispensationi æquipollet (§. 1046.), & Jus aggratiandi sub jure dispensandi continetur.

§. 1055.

*De jure
abolendi.*

Accusatio, vel inquisitio aboleri dicitur, si de crimine, cujus aliquis postulatur, non inquirendum; consequenter is absque omni cognitione, aut saltem inquisi-

quisitione nondum absoluta e numero reorum eximitur. Est igitur abolitio remissio pœnæ in casu dubio. Quamobrem cum jus abolendi sub jure aggratiandi contineatur (§. 1054.); superiori jus abolendi competit (§. cit.).

§. 1056.

Differt ab abolitione *Amnestia*, quæ De amne. est oblivio injuriarum & criminum pa-^{stia.} tratorum in perpetuum decreta. Unde & *Lex oblivionis* vocatur. *Amnestia* igitur præstata, ante actarum rerum nemo accusari, neve puniri potest. Cum salus Reip. suprema lex sit (§. 976.); si e re civitatis fuerit, veluti si præteritarum injuriarum oblivione certius cavetur, ne novis iisque gravioribus pandantur fores, vel si eadem tutius finiantur, si pœna remittatur, quam si nocentes puniantur, *amnestia naturaliter licita*, & eam, cum sit pœnæ remissio, superior præstare valet (§. 1054.). Facile autem intelligitur, si in rebellionem *amnestia a superiore præstat*, cum id fiat transactione, ut pax restituatur, ac ideo vim suam a pacto accipiat (§. 764.); id non fieri vi imperii.

§. 1057.

De Jure
onera im-
ponendi &
ejus gene-
ribus

Jus onera imponendi, superiori com-
petens (§. 1037.), *ad jura majestatica per-*
tinet (§. 1042.). Dicuntur autem *Tribu-*
ta pecuniâ, quæ pro rebus immobilibus,
pro moventibus, pro bonis possessis,
aut negotio quæstioso, vel etiam pro
capite suo, onerum Reip. ferendorum
causâ, solvitur: *Vectigal* vero pecunia,
quæ eadem de causâ pro mercibus & re-
bus consumtibilibus, pro vectura, & si
qua sunt his gemina, solvitur. Ad ea
etiam pertinent *Munera publica*, quando
subditi sine dignitate publicæ utilitatis
causâ gratis, vel etiam cum damno patri-
monii & sumtibus suis quid facere obli-
gantur. Istiusmodi munus publicum est
personali hospiti excipere milites, est
etiam tutelæ administratio. Patet autem,
tributa & munera publica rerum immobi-
lium pretium imminuere, vectigalia autem
rerum pretium augere. Hinc vero sequi-
tur, ut *nova tributa & munera publica,*
atque vectigalia caute sint imponenda.

§. 1058.

De Jure
collectandi.

Collecta dicitur pecunia, quæ a civi-
bus usûs cujusdam particularis gratia col-
ligi-

igitur, veluti exstructionis templi, vel ædium incendio devastatarum, aut pauperum alendorum causa. Cum collectæ indirecte respiciant Remp. quatenus universi consulere tenentur singulis, vel cætibus particularibus (§. 975.), & si fiat in usum exterorum, pecunia ex civitate exportatur, consequenter onera sint, quæ respectum ad Remp. habent, *concessio juris collectandi ad superiorem pertinet* (§. 1057.), ideoque *jus collectandi sine ejus permisso exerceri nequit.* Et quamvis collectæ confundendæ non sint cum elemosynis, quas privatus quidam colligit miseriæ sublevandæ causa, in quam quis fatali incendio, vel alia calamitate redactus est; *ipse tamen superior etiam de his disponere potest, cum jus disponendi de elemosynis eidem competat* (§. 1022.), *eædemque referendæ sint ad onera, quæ indirecte Remp. respiciunt.*

§. 1059.

Superioris cum sit curare, ne desit *De jure* monetæ probæ sufficiens copia, & ne adul- *monetam* teretur (§. 1036.); *jus monetæ cudendæ ad* *cudendi.* *jura majestatica pertinet* (§. 1042.), & *superiori quoque competit jus valorem ex-*

trinsecum monetae tam propriae, quam peregrinae determinandi, prouti e re civitatis visum fuerit. Quodsi ob temporum calamitates monetae ex materia vili, vel exigui, aut fere nullius pretii causa immodicus valor extrinsecus tribuendus, ne pluri civium ad incitas redigantur, cessantibus illis superior curare debet, ut cum moneta proba permutetur.

§. 1069.

De jure conferendi officia publica.

Officium publicum dicimus administrationem certorum negotiorum vi imperii civilis gerendorum & executioni dandorum. Officia igitur publico funguntur non modo illi, quibus exercitium cujusdam juris ad imperium civile pertinentis committit superior, verum etiam hi, quorum ministerio vel ipse, vel illi utuntur in executione negotiorum. In specie autem Magistratus dicitur, cui partes quaedam imperii exercendae committuntur a superiore, quales sunt magistratus oppidani, gubernatores provinciarum, immo & judices (§. 1028.). Cum superior imperium solus per se exercere nequeat, sed exercere teneatur partim per alios,

con-

consequenter magistratus & judices ipsius nomine faciant, quicquid faciunt, & in genere, qui officio cuidam publico præficiuntur, non exsequantur nisi a superiore sibi demandata; superiori quoque competit jus magistratus atque judices instituendi, & in genere officia publica conferendi. Ceterum ab ipsius arbitrio pendet, quatenus quoad functiones minores jus conferendi magistratibus, judicibus & qui aliis officiis funguntur, concedere velit, & qua lege. Facile autem patet, hos suo jure non uti nisi dependenter a voluntate superioris.

§. 1061.

Et quia tituli & præcedentia per se sunt præmia bene meritorum de Rep. vel persona superioris (§. 1041.), per quos subditi ad præclare merendum obligantur (§. 35.); jus conferendi titulos & præcedentiam ad jura majestatica pertinet (§. 1042.). Cumque hi etiam adhæreant officiis publicis, quatenus, qui iisdem funguntur, bene de Rep. merentur; ideo officia publica, quæ dignitatem adjunctam habent, a Romanis Honores appellabantur.

De jure conferendi titulos & præcedentias s. dignitates civiles.

§. 1062.

Quomodo
jus istud
exercen-
dum.

Cum imperium publicum exerceri debeat salutis publicæ convenienter (§. 976.); officium publicum nemini conferendum, nisi qui habilis est, hoc est, cui non modo sunt vires sufficientes, ut eodem recte fungatur, sed & constans atque perpetua voluntas eodem recte fungendi, consequenter officia publica non vendi debent, nec conferri plus licitanti; neque etiam ferendum est, ut ab iis, qui officium aliquod ambiunt, munera accipiant, qui vel officia conferunt, vel superiori personas habiles commendare, aut præsentare debent. Quamobrem cum Crimen ambitus vocetur, quo quis data pecunia, vel alio illicito modo corruptis suffragiis officium quoddam publicum, vel dignitates civiles parat; crimen ambitus non tolerandum, consequenter pænis coercendum. Immo si ex indigni electione damnum Reip. fecerit is, cui officii publici collatio mandata est, id resarcire tenetur (§. 270.).

§. 1063.

De remo-
tione, sus-
pensione &

Removeri ab officio dicitur, qui eodem invitus privatur; suspendi, qui eodem fungi ad tempus certum, vel indefi-

finitum prohibetur; *dimitti*, cujus pre-^{dimissione}
cibus annuit superior, ne eodem diutius ^{ab officio.}
fungi obligetur. Quoniam *officii collatio*
paeto perficitur inter collatorem & eum, cui
confertur, quo is certorum negotiorum
administrationem, vel executionem ei-
dem committit (§. 1060.) & salarium
promittit, hic vero spondet, se negotia
ista diligenter administraturum, vel exe-
cuturum (§. 438.); *nemo officium abdicare*
potest sine consensu superioris, aut ejus,
qui ab eodem jus habet (§. 341.), nec remo-
veri, nec suspendi potest sine justa causa,
veluti si negligenter, aut fraudulenter eo-
dem fungatur (§. 442.), aut in pœnam
(§. 1048.). Patet itaque, *jus removendi,*
suspendendi & dimittendi ab officio compe-
tere per se superiori.

§. 1064.

Jus circa sacra aut *Jus sacrorum* di-^{De jure}
citur jus disponendi de iis, quæ ad cul-^{circa sacra}
tum divinum & Ecclesiam spectant. Cum
cura cultus divini externi superiori in-
cumbat, veluti ut exstruantur templa,
determinentur festa, instituantur docto-
res publici (§. 1024.), consequenter et-
iam ut rectus fiat rerum sacrarum usus

§§ 5 (§. 1025.),

(§. 1025.), & de rebus ecclesiasticis rite disponatur (§. 1026.); *jus aliquod circa sacra superiori competit.* Quoniam vero imperium, quod continet omnia jura ad id spectantia, consequenter etiam jus circa sacra, in partes potentiales dividibile (§. 983.), & idem quoque divisum transferri possit (§. 982.); *jus quoque sacrarum a seculari separari, idque vel populus sibi reservare, vel alii cuidam separatim deferre potest.* Quoniam quæ ad cultum divinum internum spectant & quæ in externo eidem inseparabiliter cohærent, vel dogmata theoretica de Deo & voluntate ejus, vel practica de agendis sunt (§. 178.), imperari vero non possit, ut pro vero habeas, de quo per rationes convictus, vel persuasus non fueris; *jus circa sacra, quatenus originarie in populo est, extendi nequit ad ea, quæ ad cultum divinum internum spectant & indivulso nexu cum eodem in externo cohærent, nisi quatenus turbarum evitandarum gratia controversia aliqua in Ecclesia orta provisionaliter decidenda, ut scilicet constet, quid publice doceri debeat, vel certi quid constituendum, veluti ut unicuique liberum sit, sententiam suam proponere ac rationibus defen-*

defendere, citra contumeliam vel infestationem partis alterius, aut ut de eo, quod controversum est, in cultu divino publico taceatur. Ast de iis, quæ in cultu externo, salvo interno, non uno modo fieri possunt, pro lubitu disponi posse ab eo, qui jus sacrorum habet, prouti e re civitatis vel ecclesie ipsi visum fuerit, nihil difficultatis habet (§. 976.). Enimvero cum imperium civile metiendum sit ex fine civitatis (§. 980.); jus circa sacra quoad eos actus, qui respectum quendam ad Rempubl. habent, vel quorum executio brachio civili indiget, & quatenus ecclesia tutelam civilem exigit, ab imperio civili dependens semper est. Quoniam Rector civitatis ad legum fundamentalium observantiam obligatur (§. 984.); si qua de jure circa sacra lege fundamentalis disponuntur, veluti ne tolerentur religiones ab ea, quam populus profitetur, diversæ, vel ne Rector civitatis alii religioni addictus sit, ea tenent Rectorem civitatis. Si lex nulla fundamentalis obstat, cum tunc pro lubitu statuere possit de eo, quod sibi visum fuerit; religionem quamcunque in civitate tolerare potest, modo ea non sit statui civili adversa, & eam præ-

præscribere legem, sub qua eandem tolerare velit.

§. 1065.

De dominio & potestate eminente.

Jus disponendi de rebus propriis civium salutis publicæ causa, in casu necessitatis, dicitur *Dominium eminens*; jus vero eadem de causa in casu necessitatis disponendi de ipsis personis civium *Potestas eminens*. Utrumque conjunctim *Jus eminens*, in res scilicet & personam civium, vocatur. *Superiori* itaque *dominium & potestas eminens*, seu *jus eminens competit* (§. 976.), & *jus utrumque jus quoddam necessitatis est, nec locum habet, nisi quando ejus usus est medium unicuique salutis publicæ in casu emergente promovendæ*: cumque res sacræ & ecclesiasticæ sint ecclesiæ particularis, cujus membra sunt cives (§. 1026.); *vi domini eminentis etiam de rebus sacris & ecclesiasticis disponere potest superior, non tamen sine consensu ejus, qui jus circa sacra habet, si id a regimine seculari fuerit sejunctum* (§. 1064.). Cum *dominium & imperium* sint duo jura a se invicem prorsus distincta, quorum unum ab altero prorsus independens est (§. 195. 833.); *si Rex fuerit*

rit fundorum privatorum dominus, id ad imperium non pertinet, nec quicquam in ipso imperio, aut modo habendi imperium mutat.

§. 1066.

Cum superior Remp. defendere te-
neatur adversus vim externam, conse-
quenter etiam jura populi sui & singulo-
rum quoque subditorum vi persequi ad-
versus gentes alias (§. 972.); jus etiam
belli in alias habet (§. 98.), idque ad jura
majestatica pertinet (§. 1042.). Atque
hoc bellum, quod jure civitatis geritur
cum gentibus aliis, publicum dici solet.

De Jure
belli.

§. 1067.

Denique quia superior populi salutem
quovis modo promovere debet (§. 972.
996.); si ope atque auxilio aliarum
gentium salutem civium suorum promo-
vere possit, pacta de eo cum gentibus
aliis inire potest. Sed de jure belli &
pacta ineundi cum gentibus aliis agen-
dum in Jure Gentium.

De Jure
paciscendi
cum genti-
bus aliis.

CAPUT

CAPUT V.

DE

THEORIA NATURALI LEGUM
CIVILIUM.

§. 1068.

De legibus
civilibus.

Leges civiles dicuntur, quæ a superiori re feruntur subditis in civitate. Cum civitates diversæ inter se spectentur tanquam personæ liberæ in statu naturali viventes (§. 977.); *leges civiles non obligant nisi membra ejus civitatis, in qua feruntur*, consequenter si leges peregrinæ recipiantur, eæ vim obligandi nanciscuntur a superioris voluntate, qui vult eas esse leges suæ civitatis. Quoniam verò salus publica suprema lex est (§. 976.); *leges peregrinæ non ante recipiendæ, quam demonstratum fuerit per ea, quæ præscribunt, bonum commune hujus civitatis promoveri posse*, ideoque si mutato rerum statu, vel agnito errore deprehendatur, eæ non esse media commune bonum promovendi, abrogandæ sunt: id quod in genere de legibus quibusvis tenendum.

§. 1069.

§. 1069.

Cum obligatio naturalis sit immutabilis (§. 38.), nec ullus homo ab ea liberari possit (§. 42.); *leges civiles contrariæ esse non debent naturalibus præceptivis & prohibitivis*, consequenter *lex civilis ex naturaliter debito facere nequit illicitum, nec ex naturaliter illicito debitum, vel licitum (§. 49.)*. Quamobrem *si lege civili tacite permittitur, quod legi præceptivæ, vel prohibitivæ contrarium; id saltem toleratur, vel concessa impunitate agendi, vel denegato auxilio judicis, majoris mali, vel damni vitandæ causa, vel quod alia quacunque de causa id fieri necesse sit (§. 976.)*. Nimirum *permittendo legi præceptivæ, vel prohibitivæ naturali contrarium lege civili libertas naturalis non restringitur ultra id, quod exigit finis civitatis (§. 78. 980.)*. Enimvero cum permittendo utique velit superior, ne alius agere volentem vi impediatur, quo minus agat; *si lege civili quid permittitur, lex permissiva obligat ceteros, ne agentem vi impediatur, quo minus faciat, quod permittitur, ac inde nascitur agenti jus non patiendi, ut vi impediatur (§. 46.)*.

De habitu legum civilium ad naturales præceptivas & prohibitivas.

§. 1070.

§. 1070.

*De legibus
civilibus a
naturalibus
materiali-
ter non dif-
ferentibus.*

Quodsi obligatio naturalis non satis efficax fuerit ad legum naturalium observantiam, quas tamen in Rep. observari necesse est; *leges naturales additis pœnis*, quarum metu introducitur obligatio positiva naturali fortior (§. 35. 93.), *efficiuntur civiles*, quatenus scilicet pœnas continent lege naturali minime determinatas (§. 39.). Immo cum metus executionis a iudice faciendæ (§. 1029.), & prævisio actus ab eodem irriti efficiendi aut rescindendi vim obligandi habeat (§. 35.); *leges quoque naturales formam civilium induunt, quatenus iisdem præstatur auxilium in foro,*

§. 1071.

*De habitu
legum civi-
lium ad na-
turales per-
missivas &
officia hu-
manitatis.*

Quoniam in civitate libertas singulorum restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum consequendum pertinent (§. 980.); *superior ex naturali-ter licito lege civili debitum, vel illicitum, & ex imperfecte debito, seu officio humanitatis perfecte debitum facere potest, prouti fini civitatis convenit (§. 49. 80.).* Quod vi libertatis naturalis, singuli per pacta facere

facere possunt (§. 667.); idem superior, cujus juri subjecta est libertas naturalis singulorum, facere potest, quatenus finis civitatis id exigit (§. 980. Hinc sequitur, *ut, si quid pluribus modis fieri potest, superior præcipere possit, ut hoc vel isto modo fieri debeat, consequenter actus civiliter validus non sit, nisi lege præscripto modo fiat.* Huc etiam pertinet, *si superior determinat modum, quo obligationi naturali satisfieri potest, aut ab eo præcavetur, ne eidem adversa committantur, aut ut contractui insit, quod per pacta eidem adjici potest, vel lex detur, quam contra-bentes dare poterant.*

§. 1072.

Cum superior curet, ut jus suum *De legibus* unicuique tribuatur per judicem (§. 1028. *civilibus* 1029.); facile patet *cavendum esse, ne li- ter a natu- tes multiplicentur in nimium, & ex liti- valibus dif- bus nascantur lites, nec in foro protraban- ferentibus, tur, atque curandum, ut exitum habere possint.* Quamobrem *ob minimam quam- curque læsionem litibus in foro locus conce- di nequit; cum & in statu naturali ob læ- siones non magni momenti a bello absti- nere jubeat prudentia, vel charitas, &* (*Wolffii Instit. J. N. & G.*) *Tt* sæpe

sæpe pœna danda sit culpæ, ut posthac
cautius mercari discas; & si determinatio-
nes legi naturæ adjectæ fuerint probatu dif-
ficiles, vel prorsus impossibiles, in earum
locum substituendæ aliæ probatu faciles,
quæ probabiliter, seu ut plurimum iisdem
equipollent. Hinc sequitur, ut lege civi-
li determinentur læsiones, ob quas auxilium
dandum, vel denegandum in foro, & cul-
pa pro diversitate negotiorum præstanda.

§. 1073.

Unde desu-
menda sit
ratio legum
civilium ex
naturalifa-
ciendarum.

Quoniam leges civiles præscribere
debent media, quibus commune bonum
civitatis obtinetur (§. 1068.); ratio eo-
rum, quæ legi naturali vel addenda, vel
subtrahenda, ut ex ea efficiatur civilis,
vel a statu civitatis in genere, vel hujus,
in qua lex fertur, in specie desumenda.
Et per se patet, si legum civilium una
concordia esse debeat, admittenda etiam
esse juri naturali non in totum consona, quæ
ex aliis legibus civilibus necessario conse-
quuntur. Quamobrem cum voluntas
legislatoris contradictoria concipi non
debeat; quæ ex lege civili necessario con-
sequuntur, ea etiam pro lege tenenda.

§. 1074.

§. 1074.

Quoniam ex hæcenus dictis apparet, *De erroribus circa jus naturæ vitandis,*
 leges civiles efficiendas esse ex naturali-
 bus; *cavendum est, ne legislator errores*
quosdam communes pro jure naturæ sumat,
 consequenter *si per inscitiam temporum*
errores quidam irrepserunt in leges civiles,
aut quædam ex aliis hac labe infectis per
consequentiam fuerint erutæ, eadem abro-
gandæ, vel veritati convenienter emendan-
dæ sunt.

CAPUT VI.

DE

OFFICIO SUPERIORIS ET
 SUBDITORUM.

§. 1075.

Fxercitium imperii civilis dicitur *Regi-*
men. Quamobrem cum boni pu- *De bono & malo regimine.*
 blici promovendi causa constitutæ sint ci-
 vitates (§. 972.), & imperium civile con-
 sistat in determinandis actionibus civium
 atque iis, quæ ad bonum publicum con-
 sequendum faciunt (§. 978. 980.), *Rector*
civitatis bene regit Remp. si ea facit, quæ

T 2 ad

ad bonum publicum promovendum requiruntur, male autem regit, si ea facit, quæ bono publico adversantur, & ad bene regendum obligatur.

§. 1076.

De qualitatibus R. c. & consulariis ad bonum regimen requisitis.

Quamobrem Rector civitatis instruetus esse debet scientia eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur, & habere voluntatem constantem ac perpetuam nonnisi ea faciendi, quæ ad bonum regimen spectant. Enimvero cum fieri non possit, ut omnia negotia publica, ac ea imprimis, quæ ad decernendum in præsentis supponenda veniunt, ipsi sint intime perspecta; ideo uti debet relatione ac consilio virorum prudentum, quorum alii in hoc, alii in alio negotiorum genere excellunt. Dicuntur hi Consularii, & dividuntur in diversas species pro diversitate negotiorum, ad quæ consilium ipsorum adhibetur. Consularii igitur non modo negotia habere debent perspecta, verum etiam fideliter referre omnia, quæ in casu præsentis attendenda sunt, nil quicquam celare & ab omni adulatione procul abesse.

§. 1077.

§. 1077.

Cum maxima vis fit obligandi subditos exemplum Rectoris civitatis; *Receptor civitatis omni virtute ac pietate excellere debet* (§. 1024.). Utque voluntas constans ac perpetua bene regendi sit (§. 1075.); *populum suum amare.* De virtute R. c.

§. 1078.

Quoniam vero bene Remp. regere obligatur (§. 1075.); *summitatem imperii non debet confundere cum potestate arbitraria*, consequenter *jura majestatica probe perspecta ipsi esse debent & rectus eorundem usus* (§. 1042.), *una cum legibus fundamentalibus, si quæ sunt, ad quorum observantiam obligatur*, (§. 984.), consequenter *ad omnia animum attendere, quæ de Rep. rite constituenda demonstrata sunt* (§. 1017.). De abusu potestatis vitando.

§. 1079.

Quoniam imperium summum non admittit, ut actus ad ejus exercitium spectantes ab ullo homine irriti reddantur (§. 981.); *imperium summum in se irresistibile,* De obedientia subditorum.

stibile, consequenter populus in iis, in quibus imperii summitatem habet Rector civitatis, resistere non debet. Cumque imperium transferri nequeat ea lege, ut populus universus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti resistere eumque coercere possit; populus Rectori civitatis in iis, in quibus summitatem imperii habet, obligatur ad obedientiam cum patientia, seu non modo bene, sed etiam male regenti Remp. obedire tenetur; id quod durum videri nequit, cum praestet sub malo regimine, quam in statu naturali vivere (§. 972.). Ast quia ab obligatione naturali nemo liberari potest (§. 42.); si superior imperet legi naturae praeceptivae vel prohibitivae repugnantia, obediendum non est, & patienter ferendum, si propterea puniatur, aut potius male tractetur. Et quoniam superiori nullum jus est imperandi legibus fundamentalibus adversa (§. 984); nec obediendum, si legibus fundamentalibus adversa imperentur, immo imperanti resistere eumque coercere licet, si in jus populo vel optimatibus reservatum involet (§. 88. 90.).

§. 1080.

Supplicare dicitur, qui cum reverentia precatur, ut quid fiat, vel non fiat. Quamobrem cum motivis opus sit, ut quis facere velit, nolit; *supplicanti licet rationes, ob quas aliquid fieri, vel non fieri debeat, demisse exponere.* Quamobrem cum fieri possit, ut superior imperet, quod nimis durum, vel iniquum videtur, quia non satis novit, cur nimis durum, vel iniquum videatur; *si imperet quod nimis durum, vel iniquum videtur, subditis supplicare licet, & Magistratibus inprimis jus supplicandi subditorum nomine competit (§. 1060.), minime autem jus resistendi injuriis imperantis; cum non utantur jure, nisi a superiore ipsis concesso & dependenter a voluntate ejus exercendo (§. cit.). Quodsi supplicatio, etsi justa, non attendatur, subditis hoc patienter ferendum (§. 1079.).*

De supplicatione.

§. 1081.

Si Rex imperium abdicavit, vel derelinquit, aut regnum ex felonia in eum, cujus est feudum, aut ex clausula in ipsa delatione imperii posita, ut, si Rex hoc faciat,

De regno abdicato, derelicto vel commisso.

Tt 4

ciat,

ciat, subditi omni obedientiæ vinculo solvantur; committit, cum Rex persona moralis sit, qui propter imperium, quod habet, Rex est (§. 994.), consequenter imperio amisso Rex esse desinat; in personam privatam recidit, ideoque in eundem licet, quod in privatam.

§. 1082.

De crimine læsæ majestatis, & in specie perduellionis.

Cum nemo quicquam facere debeat, quod est contra jus alterius (§. 86.), nullus quoque civis quicquam facere debet, quod est contra jura majestatica, consequenter nec machinari quicquam adversus personam ejus, qui jura majestatica in civitate, ideoque imperium summum habet (§. 998.), quo scilicet jus aliquod majestaticum, vel totum summum imperium, eidem vel aufertur, vel diminuitur, vel usus ejus quomodocunque impeditur (§. 83.). Quamobrem nihil moliri debet, quod ad Reip. everisionem & labefactionem, ac Reip. civitatis interitum tendit. Quoniam Crimen læsæ majestatis dicitur factum, quo quid adversus jura majestatica, & per consequens adversus personam ejus, qui imperium summum habet, committitur; crimen hoc naturaliter illicitum,

citum, seu contra jus naturæ est. Et quia superiori competit jus puniendi eum, qui jus universis competens violat, qualia sunt jura majestatica sub imperio contenta (§. 979. 998.) & in Rectorem civitatis translata (§. 982.); superiori quoque competit jus puniendi eum, qui crimen læsæ majestatis committit. Quoniam vero, cum jura majestatica omnia non sint ejusdem gradus, vi eorum, quæ de hisce juri-ribus demonstrata sunt (§. 1042. & seqq.), neque etiam facta adversus eadem commissa æquale nocumentum afferant Reip. non omne crimen læsæ majestatis eodem modo puniri potest. Vocatur autem in specie Crimen perduellionis, quo quis Rectorem civitatis vita vel imperio privare, vel Remp. evertere aut labefactare conatur: quod, cum inter crimina læsæ majestatis utique maximum sit, gravissimis pænis coercendum. Patet vero, crimen læsæ majestatis & perduellionis committi posse in quacunque Reip. forma. Cumque liberi & cognati puniri nequeant ob facta parentum, vel cognatorum (§. 873.); perduellium liberi & cognati puniri non possunt. Quoniam denique obligatio ad non committendum crimen

læsæ majestatis venit ex pacto, quo civitas constituta (§. 972.), & ex pacto, quo imperium in Rectorem civitatis translatum (§. 982.); *crimen læsæ majestatis & perduellionis committi nequit nisi a subditis, & qui committit, perfidus est* (§. 390.).

§. 1083.

De jura
in invaso-
rem.

Invasor imperii dicitur, qui, cum nul- lum jus ad imperium capessendum ha- beat, vi, vel dolo id occupat. Quam- obrem cum invasor imperii raptori æqui- paretur (§. 263.), consequenter in eun- dem tantundem liceat, quantum vi inju- stæ depellendæ sufficit (§. 268.); si inva- sor imperii in actu invadendi constitutus, ei vi resistere, & si possessionem sola vi re- tineat, neque pactio ulla secuta sit, quæ servanda (§. 438.), eum vi dejicere, im- mo in utroque casu occidere, si opus sit, licet. Et quoniam superior, cui hoc jus competit, id vel per se, vel per alium, exercere potest; si promiscue unicuique privato permittat, ut invasorem in casu utroque interficiat, quilibet eum interfice- re potest.

§. 1084.

§. 1084.

Quodsi Rector civitatis in talem conjunctus sit statum, ut subditos defendere non possit, nec civium tantæ sint vires, ut invasori citra præsens exitium valeant resistere, cum cives imperium in Rectorem civitatis eo fine contulerint, ut ipsos adversus vim externam defendat (§. 972.); sui conservandi causa cum invasore pacisci licet. Et quoniam pacta servanda sunt (§. 438.); *pactione facta eidem obediendum, nec quicquam animo hostili adversus eum moliri licet.*

Quando cum invasore imperii pacisci liceat.

§. 1085.

Rector civitatis subditis, & subditi Rectori civitatis obligantur ad quævis officia, quæ homo homini debet. Etenim obligatio naturalis immutabilis est (§. 38.), nec ullus homo ab ea liberari potest (§. 52.). Quamobrem cum Rector civitatis non desinat esse homo, quia Rector civitatis est, nec subditi esse desinant homines, quia subditi sunt; obligatio inter Rectorem civitatis & subditos quoad officia humanitatis quævis subsistit, consequenter *mutuus vigere debet amor Rectoris civi-*

De officiis humanitatis a R. c. subditis, & ab his R. c. debitis.

civitatis & populi (§. 136.). Immo eadem obligatio inest pacto, quo civitas constituta (§. 972.), & pacto, quo imperium in Rectorem civitatis translatum (§. 982.).

§. 1086.

De iis, qui civitati se associant.

Cum qui civitati se associat, si non expresse, saltem tacite rati habeat pactum, quo civitas constituta & imperium in Rectorem civitatis translatum; *ad legum civitatis observantiam obligatur* (§. 978. 1068.). Accedit, quod civitati non alia lege se quendam associari patitur superior, quam ut ad legum observantiam obligatus sit.

§. 1087.

De civium concordia.

Quoniam cives socii sunt (§. 972. 974.), socii autem concordēs esse debent (§. 847.); *cives concordēs esse debent, consequenter minime discordēs.* Quamobrem superiori curæ esse debet, ut *concordia civium conservetur, nec discordiæ locus fiat.*

PARS IV.

DE

JURE GENTIUM.

CAPUT I.

DE

JURE GENTIUM IN

GENERE.

§. 1088.

Quoniam *Gentes* diversæ inter se spectantur tanquam personæ liberæ in statu naturali viventes (§. 977.), ab obligatione autem naturali, propterea quod in civitatem coivere, se liberare non potuerunt (§. 42.); *ad eadem officia tum erga se ipsas, tum erga gentes alias obligantur, qua singuli singulis tenentur; & ex ea eadem nascuntur jura, quæ singulis in statu naturali competunt (§. 46.); ipsis auferrî nescia (§. 74.), consequenter inter se utuntur Jure naturali.* Jus naturæ ad Gentes applicatum, vocatur *Jus gentium necessarium, vel naturale.* Vocari etiam solet cum Grotio a nonnullis *Jus gentium internum.* Atque hoc *Jus* prorsus immutabile est (§. 46.), nec ab

*De jure
Gentium
necessario.*

obli-

obligatione, quæ inde venit, gens ulla se liberare potest (§. 42.).

§. 1089.

*De jure
naturæ gen-
tibus com-
petente.*

Vi Juris Gentium necessarii gentium omnium eadem est obligatio, eadem sunt jura (§. 69.), ac ideo omnes natura æquales, (§. 70.), nulli prærogativa aliqua (§. 71.), nec præcedentia competit (§. 75.). Nulli jus est in actiones alterius (§. 76.): singularum est libertas (§. 77.), cujus usus non impediendus a gente alia (§. 78.). Nulla gens alteram lædere, seu jus perfectum ipsius violare debet (§. 88.), seu injuriam facere (§. 87.), & adversus injuriam intentatam jus defendendi (§. 90.), adversus factam jus puniendi competit unicuique (§. 93.). Et præterea singulis quoque gentibus competit jus alias ad certas præstationes sibi obligandi, & per consequens jus perfectum acquirendi (§. 97.), auferrî nescium (§. 100.), ac denique jus belli (§. 98.).

§. 1090.

*De jure
gentium
voluntario.*

Cum gentes conjunctis viribus se statumque suum perficere obligentur (§. 44. 1088.), ipsa natura societatem quandam inter

inter gentes instituit, in quam ob obligationis naturalis indispensabilem necessitatem (§. 38.) consentire tenentur, ut quasi pacto contracta videatur (§. 836.). Atque hæc societas communis salutis causa inter gentes instituta, *Civitas maxima* vocatur; cujus membra, seu veluti cives, sunt singulæ gentes. Arque hinc nascitur jus quoddam universis competens in singulas, quod *imperium universale*, sive *Gentium* appellari potest; nimirum *determinandi actiones singularum salutis communis obtinendæ causa, & cogendi singulas, ut obligationi suæ satisficiant.* Cumque omnis societas suas habere debeat leges, quibus determinantur ea, quæ salutis communis causa semper eodem modo fieri debent (§. 846.); *civitas quoque maxima leges habere debet.* Quemadmodum vero lex naturæ præstat consensum in civitatem maximam; ita eadem quoque eundem supplet in condendis legibus. Sicuti enim in qualibet civitate leges civiles ex naturalibus condendæ, & ipsa lex naturæ præscribit modum, quo id fieri debet (§. 1068. & seq.); ita quoque *ex legibus naturalibus fieri debent leges civiles in civitate maxima.*

maxima eodem modo, quo in civitate qualibet particulari, juxta theoriam lege naturali præscriptam. Atque hoc jus, quod ex notione civitatis maximæ derivatur, cum *Grotio* dicimus *Jus Gentium voluntarium*: idque revera admittitur ab illis, qui *Jus Gentium* voluntarium impugnant, sed *Jus* aliquod externum interno, quod *Jus gentium* naturale est (§. 1088.), contradistinctum defendunt; ut ideo non tam de re, quam de nomine lis sit, etsi nec *Grotius*, nec ejus antagonista. satis distinxerint, quæ revera sunt *Juris gentium* voluntarii.

§. 1091.

*De Jure
gentium
pactitio.*

Gentes etiam pactis jura acquirere & obligationes contrahere possunt (§. 1089.). Atque hoc jus, quod ex pactis oritur inter gentes diversas initis cum obligationibus respondentibus, vel adhærentibus, *Jus gentium pactitium* appellatur; consequenter cum pacta saltem obligent partes contrahentes (§. 438.), *Jus gentium pactitium nonnisi jus particulare est.*

§. 1092.

§. 1092.

Denique *Jus gentium consuetudinarium* appellatur, quod longo usu inter quasdam gentes introductum & instar juris observatum; quod *particulare saltem esse* apparet: cumque nullo expresso consensu nitatur; *non diutius obligat, nisi donec gens contrariam voluntatem expresse declaravit.*

De Jure gentium consuetudinario.

CAPUT II.

DE

OFFICIIS GENTIUM ERGA SE-
IPSAS, ET INDE NASCENTIBUS
JURIBUS.

§. 1093.

Conservatio gentis consistit in duratione confociationis in civitatem. Quamobrem cum singulis obligentur universi prospicere sufficientiæ vitæ ipsorum, tranquillitati & securitati (§. 975.), qui finis, nisi salva confociatione, obtineri nequit; *quælibet gens se conservare obligatur.*

De conservacione gentis.

§. 1094.

Perfectio gentis consistit in aptitudine finem civitatis consequendi; ac ideo (*Wolffii Instit. J.N.&G.*) *Uu status*

De perfectione gentis & sta-

rus ejusdem.

status gentis perfectus est, si in eo nihil desideratur, quo ipsa ad eum consequendum indiget. Quamobrem cum in civitatem coeuntes sese sibi invicem obligaverint ad hunc finem conjunctis viribus prosequendum (§. 972.); gens quaelibet obligatur ad se statumque suum perficiendum.

§. 1095.

De obligatione ac jure inde fluente.

Quoniam gens se conservare (§. 1093.) & perficere obligatur (§. 194.); omne quoque periculum interitus a se avertere, & vitare debet ea, quantum in potestate est (§. 60.), quæ perfectionem ipsius atque status ejusdem quomodocunque impediunt, aut ipsam vel statum ejusdem imperfectiorem reddunt. Consequenter cuilibet genti competit jus ad ea, quibus periculum interitus avertere, & sine quibus se statumque suum perficere, aut imperfectionem sui statusque sui præcavere nequit; consequenter, si alterius gentis ope, aut auxilio eo sine indiget, de eo cum eadem pactiones inire debet (§. 1091.).

§. 1096.

De gloria.

Gloria est consentiens laus bonorum & peritorum, seu bene judicantium (§. 127.);

con-

gentis suæ referre debeant, & Rector ipse civitatis actus regios (§. 1096.), consequenter sibi cavere, ne faciant, quæ genti suæ dedecus inferant. Atque hinc porro patet, gentes quoque doctas & cultas esse debere. Dicuntur nimirum gentes doctæ, quæ virtutes intellectuales colunt, consequenter doctrina excolunt animum; & cultæ vocantur, quæ moribus ad normam rationis & suavitatem compositis utuntur. Opponuntur illis *barbaræ* atque *incultæ*.

§. 1098.

De Jure
res sibi æ-
quo pretio
ab aliagen-
te compa-
randi.

Quoniam homines sibi invicem obligantur ad dandum, prouti unusquisque re alterius, qua hic carere potest, indiget (§. 329.), nemo autem alteri gratis dare tenetur, qui vicissim dare potest (§. 473.); *genti cuilibet competit jus ad res, quibus indiget, ab aliis gentibus, quæ iisdem opus non habent, æquo pretio sibi comparandas, non vero jus res suas apud aliam gentem vendendi sine consensu ipsius; consequenter, si qua gens nolit res certas peregrinas in regionem suam transportari, genti, a qua veniunt, injuriam non facit (§. 87.).*

§. 1099.

§. 1099.

Commercium dicitur jus emendi vendendique invicem res quascunque mobiles ac moventes. Dicuntur autem *Commercium interna*, quæ exercent, qui eisdem imperio civili subsunt, seu cives inter se; *externa* vero, quæ exercentur cum gentibus aliis, aut cum peregrinis. Cum *commercium interna* hunc habeant usum, ut unusquisque habere possit ea, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem requiruntur, & ut eadem pecunia continuo ab uno in alium transferatur & in plurimorum commodum convertatur, *externa* vero, ut quæ genti uni desunt, ab alia comparari possint; tum *singuli in civitate sibi invicem* (§. 975.), tum *gentes inter se commercia exercere obligantur* (§. 1098.). Quamobrem cum pactioe jus perfectum acquiratur (§. 1089.); *gentes pacta commerciorum inire debent.*

§. 1100.

Jus meræ facultatis dicitur, quo quis uti potest & non uti, prouti visum fuerit, liber ab omni coactione externa. Quamobrem cum *actus meræ voluntatis* dicantur,

Uu 3 tur,

tur, qui unice a voluntate nostra dependent; tales sunt actus omnes ad juris meræ facultatis exercitium spectantes, veluti emere merces, ubi volueris. Quoniam itaque ex actibus meræ voluntatis colligi nequit, quod quis renunciet juri suo sic & non aliter agendi, in gratiam alterius; jura meræ facultatis præscribi nequeunt (§. 452.), nisi ex quo tempore intercesserit prohibitio, vel coactio, eique paritum est, cum sufficiente consensus significatione.

§. 1101.

De præ-
scriptione
commercio-
rum.

Cum jus commerciorum perfectum non acquiratur nisi pactione (§. 1099); consequenter per se sit jus meræ facultatis (§. 1100.); id præscribi nequit, nisi ex quo tempore intercesserit prohibitio, aut coactio, eique paritum est, cum sufficiente consensus significatione.

§. 1102.

De jure
potentiam
augendi.

Ad perfectionem gentis requiritur, ut sit potens, hoc est, ut vi aliarum gentium, qua vel ipsa, vel res ejus impetuntur, resistere possit (§. 1094. 972.). Quamobrem gens quælibet studere debet, ut sit potens, consequenter ipsi jus est ad

ca,

ea, quibus potentiam suam citra injuriam alterius gentis (§. 87.) augere potest (§. 46.). Quamobrem si qua gens minus potens fuerit ad se tuendum adversus injurias aliarum gentium, cum per pactio- nes acquirantur jura perfecta (§. 1089.), genti cuidam potentiori se certa lege, de qua conventum, subdicere potest; & jura utriusque partis metienda sunt ex pacto sub- jectionis (§. 317.). Quodsi ergo gens, quæ tutelam debet, sibi plus juris arrogat in minus potentem, quam ex pacto habet, cum tunc huic injuriam faciat (§. 87.); vi resistere & alienum auxilium implorare licet (§. 90.).

§. 1103.

Domicilium dicitur habitatio aliquo in loco constituta perpetuo ibidem ma- nendi animo. *De domi- cilio.*

Qui itaque negotii cujus- dam causa alicubi quantocunque tempore commoratur, domicilium ibidem non ha- bet. Quoniam vero vi libertatis naturalis unicuique permessa est voluntatis mutatio (§. 78.); domicilium mutari potest. Vo- catur autem domicilium naturale, quod quis nativitate consequitur ibidem, ubi pater domicilium habet; adscititium ve-

ro, quod quis propria voluntate sibi constituit. Quamobrem *domicilium naturale tamdiu quis retinere censetur, quamdiu propria voluntate sibi nullum constituit, aut illud non deelinquit.*

§. 1104.

De vagabundis.

Vagabundus vocatur, qui nullibi domicilium habet. *Vagabundi* igitur nunc hic, nunc alibi commorantur, nullibi tamen animum perpetuo manendi habent. Etsi autem plerumque vagabundi sint, qui scelestum vitæ genus sequuntur, aut certe parum honestum; non tamen repugnat, ut etiam sint vagabundi, qui honestum sequuntur.

§. 1105.

De patria
& ejus amore.

Patria dicitur locus, nimirum terra vel urbs, in qua parentes, dum quis nascitur, domicilium habent; respectu habito ad gentem, vel certam quandam de gente universitatem, cujus terra, vel urbs ista est. Differt a patria *locus nativitatis*, in quo quis natus est, cum etiam extra patriam quis nasci possit. Cum *locus nativitatis* spectetur sine respectu ad gen-

gentem; nato quoque *nullum tribuit jus*. Pater vero, *ex parentibus vagabundis natos patriam nullam habere* (§. 1104.). Quoniam subditi speciali obligatione amandi universos tenentur (§. 1085.), consequenter *quilibet gentem suam amare debet* (§. 974.); *patriam quoque suam amare debet*.

§. 1106.

Exul dicitur, qui ex urbe, vel ter-
ra, ubi domicilium habet, ejicitur vel *De exulibus.*
discedere cogitur absque infamiae nota.
Exilium etiam *pœna esse potest* (§. 1048.).
Exilium invitum vocatur, si quis sententia
judicis vel jussu superioris discedere
cogitur; *voluntarium* vero, quando quis
pœnæ aut calamitatis subterfugiendæ
causa sua sponte ex loco, ubi domicilium
habet, discedit. Quoniam habitatio
concedenda sedibus expulsis & receptum
quærentibus, nisi rationes singulares ob-
stent (§. 312.); *exulibus perpetua habitatio*
a gente concedenda in terris suis, nisi ob-
stent rationes singulares: de quibus cum
judicium sit penes gentem (§. 1089. 78.);
si receptus denegetur, id ferendum.

§. 1107.

De jure
emigrandi.

Permissio exilii voluntarii dicitur *Jus emigrandi*. Facile autem patet, *jus emigrandi nasci vel ex pacto aut lege fundamentali, vel a voluntate superioris dependere*. Spectat huc etiam pactum, quo civitates constitutæ, & cui non derogatur nisi per pacta alia particularia, ad quæ etiam referendæ ipsæ leges fundamentales.

CAPUT III.

BE

OFFICIIS GENTIUM ERGA SE INVICEM, AC INDE NASCENTIBUS JURIBUS.

§. 1108.

Officium
generale
gentis erga
alias.

Cum jus naturæ ad Gentes sit applicandum (§. 1088.); *gens quælibet alteri cuicumque debet, quod sibi, quatenus altera id non habet in potestate sua, ipsa autem citra neglectum officii erga seipsam hoc alteri præstare potest (§. 133.); consequenter quæ ad conservationem ipsius, vel ejusdem ac status ipsius perfectionem conferre potest, conferre debet (§. 1093. 1094.)*. Jus tamen ad ea genti alteri imper-

imperfectum est, jus autem petendi perfectum, nec ea impediri potest, quo minus petatur, citra injuriam (§. 82. 87.).

§. 1109.

Ob eandem rationem gens quaelibet alteram amare ac diligere debet tanquam se ipsam (§. 136.), etiam inimicam (§. 137.), atque studere, ut gentes etiam alie gloriam mereantur (§. 1097.), & unamquamque tanti existimare, quanti meretur, tantumque laudis tribuere, quantum meretur (§. 142.), ac ideo quoque pro virili conferre, ut fiat docta & culta. Huc etiam pertinet obligatio, cum gentibus aliis commercia exercendi (§. 1099.).

De amore,
gloria &
commerciis,

§. 1110.

Cum jus perfectum commerciorum non nisi pactione acquiratur, & ex ea æstimandum sit (§. 438.); commercia restringi possunt ad solam emtionem, vel res certas emendas, aut vendendas, & ad certum tempus, & pactis commerciorum adjici possunt conditiones quæcunque & clausulæ commissoria: quodsi vero gentes sibi invicem saltem permittant, sive tacite, sive expresse commercia, ea vero pacto

Quomodo
de commer-
ciis conveni-
ri possit.

pacto nullo firmanitur, pro lubitu revocari possunt.

§. IIII.

De commerciis non impediendis & pactis negativis.

Quoniam naturaliter unicuique genti competit jus ad commercia cum quacunque gente exercendi (§. 1099.); nulla gens prohibere potest, ne qua alia cum gente quadam commercia exercent, pacisci tamen cum ea potest, ne hoc fiat (§. 337.). Et cum pacta sint servanda (§. 438.); ex pacto negativo de commerciis parti alteri nascitur jus non patiendi, ut pars altera cum gente quadam commercia exercent, vel ea ultra restrictionem conventam extendat.

§. IIII2.

De lucro abrupto & monopoliiis gentium.

Quoniam genti unicuique liberum est, cum alia quacunque commerciorum causa pacta inire (§. 1099.); si commercia exercendo, quæ ante non exercuerat, lucrum alterius gentis abruptit, jure suo utens, huic injuriam non facit, nec per consequens facit, si cum altera gente contrahit, ut sibi soli res certas vendat, quæ non aliunde nisi ab ea haberi possunt, & easdem deinde aliis, quæ iisdem indigent, vendit. Naturaliter equidem tum res istæ venden-
da

erga se invicem ac inde nascentib. jur. 685

de sunt pretio æquo; ne fraudi locus admittatur (§. 286.): cum tamen domino permittendus sit juris sui abusus (§. 202.); nulla committitur injuria, si pretio parum æquo vendatur (§. 87.).

§. 1113.

Cum per commercia commune bonum gentium promoveatur (§. 1099.), ad quod promovendum gentes sibi invicem obligantur (1108.); *gens quælibet pro virili conferre debet, quæ ad mutua commercia promovenda faciunt, consequenter nullò modo ea impedire, sed quæ iisdem obesse possunt, remove. Quamobrem curæ habere debet, ut res, quæ in commercium veniunt, commode ac secure importari & exportari, suoque loco facile commutari possint, & ut tutus sit navibus atque plaustris accessus atque discessus, nec mora teneat importantes, vel exportantes, ne nimis ab iisdem impendendi sint sumtus, ut lites inter mercatores ortæ sine mora dirimantur, ut nihil committatur, quod juri ex pactis quæsito contrariatur, & quæ sunt alia hujus generis plura.*

*De studio
commerciorum
promovendi.*

§. 1114.

§. 1114.

De velti-
gali merci-
bus impo-
nendo.

Quoniam vero nemo alteri gratis præstare quid tenetur, qui vicissim dare potest (§. 473.); mercibus transeuntibus vel importatis, aut exportatis veltigal imponi potest in ratione onerum commerciorum causa sustinendorum, tum etiam lucri ex earum venditione percepti; non tamen imponenda sunt onera, quæ nullum respectum ad illas habent (§. 1057.).

§. 1115.

De empo-
riis.

Emporia dicuntur loca commerciiis continuis inter gentes destinata. In ea igitur merces venales quovis tempore importare, & emtas ex iis exportare licet. Cum per ea commercia facilitate; emporia erigenda & quæ commoditati commerciorum in iisdem conveniunt, constituenda sunt (§. 1113.). Huc etiam pertinet, ut privilegia ad commercia promovenda utilia concedantur, veluti de perpetua habitatione, de rerum immobilium possessione, de libero religionis exercitio, de jure patrii inter se usu, de immunitate a solvendo veltigali, vel solutione ordinario minoris, & ita porro. Atque hinc

erga se invicem ac inde nascentib. jur. 687

hinc patet, ad quænam gens una alteram per pacta obligare possit.

§. 1116.

Ad commercia maritima promovenda faciunt *Portus*, qui sunt loca conclusa De portibus. ad litora maris, in quibus navibus importantur merces & inde exportantur. Ut securitas præstetur mercantibus, adversus vim hostilem; *muniendi sunt*. Huc etiam pertinet, quod securitatem præstent navibus adversus vim tempestatum.

§. 1117.

Jus stapulæ dicitur privilegium, prætereuntes cum mercibus in flumine publico sistendi, necessitate vendendi injuncta, aut, si vendere nolint, tributum solvendi: quod cum libertati commerciorum maxime obstet; *non concedendum, nisi singulares prorsus rationes, a bono publico promovendo desumptæ, id urgeant* (§. 1113.). De jure stapulæ.

§. 1118.

Consules dicuntur personæ, quibus in emporiis maritimis, seu portibus De consilibus. mandatum est, ut privilegia & jura nationis,

tionis, seu gentis suæ custodiant & lites mercatorum definiant. *Manent consules subditi constituentis*; cum fungantur officio ab eodem in ipsos collato; *in territorio autem recipientis considerantur tanquam peregrini, negotiorum suorum causa in eodem commorantes.* Et facile patet, *jus perfectum consules constituendi & obligationem eos recipiendi ex pactis venire (§. 1089.), atque in iisdem conveniri posse, quæ e re partis utriusque visa fuerint.*

§. 1119.

De nomine ac titulis
R. 6.

Quoniam naturaliter genti nulli *prærogativa & præcedentia* competit (§. 1089.); *utraque aliter acquiri nequit nisi per pacta.* Et vi libertatis gentium *cuiilibet genti liberum est, quo nomine Rectorem civitatis suæ appellare velit, & quosnam bonorum titulos eidem tribuere, ab aliis vero gentibus id impetrandum.* Enimvero *si gens jus perfectum pacto acquisivit, ut Rector civitatis suæ hoc nomine compelletur, & hi tituli ipsi tribuantur; posthac absque injuria denegari nequeunt (§. 87.).*

§. 1120.

§. 1120.

Cum gentes omnes natura æquales De jure æqualitatis non violando. sint (§. 1089.), & Rectores civitatum gentem suam repræsentent (§. 994.); *quilibet Rector civitatis Rectorem alterius civitatis spectare debet tanquam sibi æqualem: quod jus auferri nescium cum fit (§. 74.), si quis verbis, vel factis contrarium declarat, injuria committitur (§. 87.). Hinc omnes actus, qui vergunt in contemptum vel contumeliam Rectoris civitatis, injuria sunt.*

§. 1121.

Gens nulla alteram lædere debet De læsionibus gentium. (§. 1089.), consequenter nec jus ejus violare (§. cit.). Quamobrem cum ex hac obligatione partis unius nascatur alteri jus eidem respondens (§. 89.); *genti cuilibet competit jus non patiendi, ut lædatur ab alia, ac per consequens jus non patiendi, ut alia quædam gens regimini suo sese immisceat; id quod etiam libertati gentium repugnat (§. 1089. 87.). Hinc sequitur, ut, si Rector civitatis subditos suos nimium oneret, aut eos nimis duriter tractet, Rector alterius civitatis vi resistere nequeat. Cum tamen quælibet gens perfectionem (Wolffii Instit. J. N. & G.) X x alte-*

alterius promovere debeat, quantum potest (§. 1108.); *pro iis intercedere licet.*

§. 1122.

*De religio-
ne apud
alias gentes
vi non pro-
paganda.*

Cum jus circa sacra aliquod etiam superiori competat (§. 1064.), & eidem curæ esse debeat, ut subditi colant Deum (§. 1024.); *gens nulla alteram vi adigere potest ad religionem suam amplectendam (§. 1120.), consequenter nec jus habet religionis causa gentem aliam sibi subjiciendi, immo nec missionarios, hoc est, personas, quæ propagandæ alius religionis causa adveniunt, admittere tenetur, ideoque si abire jussi discedere nolint, eos punire potest.*

§. 1123.

*An diversi-
tas religio-
nis obstet
officiis gen-
tium erga
se invicem.*

Et quoniam officia gentis erga gentem non supponunt identitatem religionis, sed in humana natura fundantur (§. 39.); *ob diversitatem religionis gens alteri officia humanitatis, quæ gens genti debet, denegare non potest. Quamobrem in officiis humanitatis præstandis nulla habenda est ratio diversitatis religionis. Multo minus itaque diversitas religionis liberat ab obligatione perfecta contracta (§. 80.).*

§. 1124.

§. 1124.

Denique cum gentes sint veluti cives *De concor-*
civitaris maximæ (§. 1090.); *inter se con-* *dia gen-*
cordes esse debent (§. 1087.), consequen- *tium.*
ter discordias & ea, quæ discordiis causam
dant, sollicitè vitare.

CAPUT IV.

DE

DOMINIO GENTIS.

§. 1125.

Si gens regionem vacuum occupat, cum *De origine*
occupatione rei nullius acquiratur *dominii*
dominium (§. 210.); *omnis terra & quæ* *gentis &*
in ea sunt, in dominio ipsius sunt, loca *territorii.*
etiam deserta & sterilia, aut inculta, at-
que jura, quæ terræ quasi adhærent. (§.
214.): cumque jam de singulis pro lubi-
tu disponere possit (§. 195.); *quæ in sin-*
gulos non dividuntur, aut in communio-
nem mixtam cætuum quorundam particu-
larium non deducuntur (§. 197.), *ea uni-*
versorum manent. Quoniam vero genti
cuique competit imperium civile (§. 979.),
sive id per se, sive per aliam exerceat
(§. 982.), consequenter dubitandum non
est, quin etiam in ea regione, quam oc-
cupat,

cupat, seu in terris, quæ suæ sunt, imperium habere velit; *imperium in regione occupata simul occupat*, sicque *tota regio fit territorium ipsius*. Dicitur namque *Territorium* locus, in quo quis imperium habet. Atque hinc patet, *imperium*, quod quidem jus populi est, *quasi inbærere districtui terræ, quem inhabitat*, consequenter *peregrinum, quamdiu in regione ista*, tanquam in territorio alieno, *com-moratur, imperio illius gentis subiectum esse*. Et propterea Rector civitatis *Domini- nus territorii* appellatur, item *Domini- nus regionis*.

§. 1126.

De fami-
liis segrega-
tis.

*Si familiae segreges in regione quadam
cobabitent & fundos privatos possideant,
cum ab initio iidem fuerint occupati (§.
210.), in iis dominium habent: sed loca
cetera, utpote quæ ab ipsis occupata non
sunt, in communiione primæva relicta (§.
cit.). Enimvero si familiae segreges sedem
fixam non habeant, sed per incultas solitu-
dines errent, cum in id tacite consensisse
intelligantur, ut fundi in ea regio-
ne, in qua sedes pro lubitu mu-
tant, usui singulorum inservientes sint*
com-

communes, ideoque regionem quoad istos fundos conjunctim occupasse intelligantur (§. cit.); *fundi, qui ipsorum usui inservire possunt, in communiōe mixta sunt (§. 197.), ceteris, utpote non occupatis, in communiōe primæva manentibus (§. 210.).* Enimvero cum familiæ istæ natura liberæ sint (§. 77.), & libertas invitis auferri nequeat (§. 74.); *imperium quoque in familias segreges, sive sedem fixam habeant, sive non, occupabile non est, sed eidem subjici nequeunt nisi sua voluntate.*

§. 1127.

Quoniam cum dominio imperium *De accessio-*
simul a gente occupatur (§. 1125.); *si* ne territo-
gens insulam, aut terram inhabitatam, rriorum ori-
vel partem quandam maris terræ continen- ginaria.
ti adjacentem occupat; quæ occupantur,
territorii istius gentis accessorium sunt,
quantocunque intervallo ab eodem distent
(§. 1125.).

§. 1128.

Quæ facta occupatione in communiō- *De divisio-*
ne primæva relicta sunt, Jctis Romanis ne rerum.
dicuntur *Res communes*; quæ in commu-
nionem mixtam gentis totius deducta
Xx 3 sunt

sunt & in ea manserunt, *Res publicæ*; quæ in communionem mixtam certorum cætuum particularium venerunt, *Res universitatis*; quæ denique dominio singulorum subiecta fuerunt, *Res singulorum* appellantur. Cum dominus dominium rei suæ ea, qua ipsi visum fuerit, lege in alium transferre possit (§. 314.); *quilibet ex re sua rem universitatis sive directe, sive indirecte talem facere potest, vel simpliciter, vel certa lege.* Atque hic est modus acquirendi res universitatis derivativus.

§. 1129,

*De patria
& ejus
amore.*

Cum res universitatis non modo sint eorum, qui nunc vivunt, sed pertineant quoque ad eos, qui in locum mortuorum successive succedunt (§. 1128.); *res universitatis ab universitate alienari, aut oppignorari pro lubitu nequeunt, nisi indispensabilis adsit necessitas, quæ legem non habet, aut manifesta universitatis utilitas id suadeat; cum tunc nihil fiat in præjudicium posterorum.* Quoniam tamen Rectori civitatis competit cura eorum, quæ ad utilitatem publicam spectant (§. 1075.), atque dominium emi-
nens

nens in ipsis quoque rebus universitatis (§. 1065.); alienatio & oppignoratio fieri nequit sine ejus consensu. Et quia dominium excludit ceteros omnes (§. 195.); rebus universitatis nemo uti potest, qui extra eandem est, nisi consensu ipsius.

§. 1130.

Quia res publicæ in communionem *De rebus mixtam gentis totius deductæ sunt (§. publicis. 1128.); in dominio totius populi sunt, omnibus vero indifferenter usus earum competit, non aliter tamen quis ea uti potest, quam ne usui publico aut omnium communi noceatur (§. 197.). Et quia dominus jus, quod in re habet, in alium transferre potest (§. 314.); in Rectorem quoque civitatis dominium rerum publicarum transferri potest, cui non modo imperium in locis publicis competit, verum qui etiam dominium eminens in rebus publicis habet, usu vel omni, vel saltem aliquo manente apud populum, de quo, prouti communis utilitas exigit, disponendi jus est superiori (§. 976.).*

§. 1131.

Vi juris innoxie utilitatis ex commu- *De jure nione primæva residui (§. 311.), peregrini- transitus nis & commo-*

*randi in
territorio
alieno.*

nis & mercibus eorundem concedendus est transitus per terras & flumina dominio subiecta, concedendum quoque peregrinis, ut ob justas causas ibidem commorentur (§. 312.). Enimvero cum vi libertatis gentibus competentis (§. 1089.), genti unicuique, seu ei, qui jus ejus habet, permittendum sit, ut judicet, num transitus sit sibi innoxius, & num ex eo, quod peregrinus commoretur in suo territorio, nocumentum metuendum sit Reip. eoque standum sit (§. 78.); non sine expresso, vel tacito consensu domini territorii transit, vel in eo commorari licet. Ex eadem ratione patet, a voluntate domini territorii pendere, sub qua conditione idem permittere velit. Quoniam itaque aliter id permittere non intelligitur, nisi expressa voluntate aliud significetur, quam ut legibus loci subsint peregrinorum actiones (§. 1125.); peregrini, quamdiu in territorio alieno versantur, aut commorantur, ad ea facienda & non facienda obligantur, quæ civibus isto tempore sub iisdem circumstantiis facienda, vel non facienda essent, nisi quatenus leges particulares de peregrinis aliud insinuant. Immo si salutis Reip. parum convenire videatur, ut pateant terræ peregrini.

regrinis; sub pœna probiberi potest, ne quis peregrinus territorium ingredi audeat (§. 976.).

§. 1132.

Cum peregrini, quando in territorio alieno versantur, subsint legibus loci (§. 1125.); si in territorio alieno delinquant, juxta leges loci puniendi, & si inter ipsos & cives, vel duos etiam peregrinos oriatur controversiæ de jure, eadem per judices loci juxta leges loci definiendæ. Hinc etiam sequitur, ut peregrinus puniatur ob injurias civi, vel peregrino alii illatas, & ad contractum adimplendum cogatur.

§. 1133.

Quoniam factum alienum nemini imputari potest (§. 26.); si gentis unius civis civem alterius gentis lædit, seu injuriam facit, id genti imputari nequit. Quoniam vero imputari potest, si ad id quomodocunque concurrat, veluti rati habendo, aut approbando (§. cit.); si injuriam factam sive expresse, sive tacite rati habeat, imputari potest. Non hic attenditur, an in territorio gentis facta fuerit injuria, an extra idem in loco quocunque.

Xx 5

§. 1134.

§. 1134.

*De non fe-
rendo, ut
subdiri alie-
ni ledan-
tur.*

Sed quia gens nulla gentem nullam (§. 1089.) & homo nullus hominem nul- lum lædere debet (§. 88.); *Rektor civita- tis ferre non debet, ut quis subditorum ci- vi alterius gentis damnum det, aut inju- riam faciat.*

§. 1135.

*De jure
genti alteri
jus consti-
tuendi in
territorio
suo.*

Cum gens quælibet & dominium & imperium habeat in regione, quam inhabitat (§. 1125.), ac ideo regio sit sua (§. 195.); *gens quælibet alteri, vel subdi- tis ejus jus quoddam in territorio suo con- stituere potest, veluti concedere jus pi- scandi in flumine, vel jus fortalitium ha- bendi in solo suo, aut præsidium in cer- to munimento, vel emendi ac possidendi prædia (§. 260.).*

§. 1136.

*De jure
non compe-
tente in ter-
ritorium
in territo-
rio gentis
alterius.*

Ob eandem rationem cum nemini jus suum auferri (§. 100.), aut contra idem quid fieri possit (§. 86.); *genti nulli competit jus, alteram ex regione, quam incolit, expellendi, ut sedem ibidem figat, nec jus, imperii fines propagandi, hoc est, idem extendendi in loca gentis vicinæ ultra limi-*

limites territorii sui; nec gentem sibi sub-
jiciendi, quia inhabitat regionem antea no-
bis incognitam, aut loca quaedam in iis oc-
cupandi & jus quoddam sibi in iisdem arro-
gandi; immo in genere gens nulla, nec
privatus ullus peregrinus, jus quoddam sibi
arrogare potest in territorio alieno.

§. 1137.

Cum peregrinus in territorio alieno *An in ter-*
versans, vel commorans, non mutet domi- *ritorio alie-*
ciliam (§. 1103.); civis manet gentis suæ, *no versantes*
consequenter si injuriam facit concivi suo, *maneant ci-*
vel damnum dat, redux ad suos ibidem pu- *ves gentis*
niri & ad damnum resarciendum adigi *sua.*
potest, & si testamentum condit, id secun-
dum leges in loco domicilii præscriptas fa-
cere tenetur: quatenus tamen gens una
jurisdictionem alterius agnoscere obliga-
tur (§. 1120.); testamentum valet ut judi-
ciale, si in loco judicii ubi factum fuerit,
depositum.

§. 1138.

Quia peregrinus in territorio alieno *De jure*
versans, vel commorans civis manet *albinagii.*
gentis suæ (§. 1137.); si in eodem mori-
tur, heres ipsi existit, qui secundum leges
patriæ

patriæ succedit. Cumque Rector civitatis non nisi in eas actiones peregrini jus habet, quæ respectum quendam ad finem civitatis habent, ne nocumentum afferatur civitati (§. 1131.); *bona quoque, quæ secum habet, sunt ejus, qui ipsi in patria heres existit, consequenter non cedunt fisco, nec testamenti factio eidem adimi potest.* Quamobrem cum *Jus albinagii* dicatur, quo exteri jure successionis in bonis defuncti civis, vel peregrini privantur; & per consequens nec in testamento institui possunt heredes, nec legata iisdem relinqui; *id non modo juri gentium parum convenit quoad peregrinum in territorio alieno mortuum, verum etiam, cum superiori in bona civium non competat nisi dominium eminens (§. 1065.), quoad cives, seu subditos.*

§. 1139.

De usucapione & præscriptione.

Cum *usucapio* & *præscriptio* sit juris naturalis (§. 463.); ea etiam *valet inter gentes* (§. 1088.). Quoniam tamen inter gentes plures sunt causæ, cur silentium, etiamsi quæ norit rem suam injuste detineri ab alia; *ob silentium diuturnum devictio inter gentes*, quæ ad usucapionem &

& præscriptionem inde secutam requiritur (§. 451. 452.); *non tam facile præsumitur, quam inter privatos.* Et quoniam non qui possidet, sed qui rem petit, dominium probare debet (§. 262.), id quod fieri nequit, si *possessio fuerit immemorialis*, cujus scilicet initii memoria non extat; *præscriptio immemorialis inter gentes admittenda.* Enimvero quia gentes de iis, quæ ad communem utilitatem spectant, inter se pacisci possunt (§. 1091.); *si gentes vicinæ de præscriptione inter se conveniunt, eo modo valebit præscriptio, quo conventum fuit.* Atque ut fiat, maxime convenit fini civitatis maximæ.

CAPUT V.

DE

FOEDERIBUS ET SPONSIONIBUS.

§. 1140.

Potestates summæ dicuntur personæ, *Potestates* quæ imperium summum in civitate *quanam* habent; *minores* autem, quæ partem *dicuntur.* quandam imperii dependenter a summa & ejus nomine exercent, veluti magistratus & belli duces.

§. 1141.

§. 1141.

De fœderum & pactio-
num
differentia.

Fœdus dicitur pactum a summis potestatibus boni publici causa in perpetuum vel longius saltem tempus inter se initum. Pacta vero, quæ præstationes transitorias seu non iterandas continent, *Pactio- num* nomen retinent. Cum vero perinde sit, sive quis aliquid faciat per se, sive per alium; *fœdus facere possunt, qui mandatum a summa potestate habent* (§. 551.). Ex notione fœderum patet, si summæ potestates veluti Reges, inter se paciscuntur de rebus ad privatam ipsarum utilitatem spectantibus, vel potestas summa cum privato quodam, pactum hoc *fœdus non esse.*

§. 1142.

De fœderibus tenenda.

Quoniam fœdera pacta sunt (§. 1141.), *de fœderibus eadem tenenda, quæ de pactis demonstrata sunt atque promissis* (§. 438.). Cum ex fœderibus acquiratur jus perfectum (§. 380.); *violatio fœderis injuria est* (§. 87.), consequenter *fœdera inire non licet fœderibus cum alia gente jam contractis contraria* (§. 86.). Atque ideo *fœdera priora, hoc est ante contracta, præferuntur posterioribus.*

§. 1143.

§. 1143.

Cum gens nulla alteram lædere debeat (§. 1089.); *fœdera de non lædendo*, quæ *fœdera amicitie* vulgo dicuntur, *inire neceſſe non eſt*. Enimvero *ſi gentis cujuſdam ea ſit opinio, quaſi gentes exteras pro lubitu lædere liceat, fœdera de non lædendo recte panguntur* (§. cit.).

De fœderibus amicitie.

§. 1144.

Fœdera æqualia dicuntur, in quibus paciſcentes ſibi invicem eadem, aut æquivalentia promittunt: *inæqualia* autem, in quibus eadem, aut æquivalentia non promittunt. Sunt vero *inæqualia ex parte digniori*, ſi, qui plus præſtare valet, præſtationes gratuitas, vel majores promittit; *inæqualia ex parte minus digna*, ſi, qui impotentior eſt, aut præſtatione aliqua nimium oneratur, præſtationes vel gratuitas, vel majores, vel tales, quæ eum valde gravant, promittit. Et hæc vel fiunt *cum imminutione imperii*, ſi pars quædam imperii potentialis quoad exercitium vel ſubſtantiam transfertur in partem digniorem, aut ſaltem jus in omnes actus ad exercitium juris iſtius ſpectantes; vel *ſine imminutione imperii*,

De æqualitate & inæqualitate fœderum.

ſi

si pars minus digna saltem sese obligat ad certum quid faciendum, vel non faciendum, quod alias vi summi imperii, vel libertatis naturalis, aut juris qua genti sibi comperentis non facere, vel facere licebat. *Fæderum æqualium & inæqualium æquitas ex officiis gentium erga se invicem dijudicanda* (§. 1108.). Enimvero cum a voluntate jus transferentis unice dependeat, num & quomodo idem transferre velit (§. 314.), & quod quis verbis sufficienter significat, id contra ipsum pro vero habetur (§. 318.); *fædera valida sunt, si in modo paciscendi nihil vitii hæret, non attenda eorum æquitate, vel iniquitate.* Quoniam tamen lex naturæ urget etiam in gentibus officia (§. 1108.); *gentes in pangendis fæderibus æquitatem servare naturaliter obligantur.*

§. 1145.

De gente tributaria.

Gens tributaria dicitur, quæ quotannis certum tributum solvere tenetur alteri. Cum gentes naturaliter liberæ sint (§. 1089.); *gens tributaria fieri nequit nisi pacto* (§. 677.). Quoniam in gentem tributariam parti alteri non aliud competit jus nisi tributum exigendi, tanquam debi-

debi-

debitore ſuo (§. 336.); *gens tributaria facta ſummitatem imperii propterea non amittit* (§. 981.).

§. 1146.

Cum fœdus personale ad perſonas *De fœdere reali & personali.* pacifcentes reſtringatur (§. 400.), non autem reale (§. 401.); *fœdus personale non eſt, ſi nomina pacifcentium ſaltem fuerint adjecta, ut demonſtretur, a quibusnam fœdus factum fuerit.* Hinc etiam intelligitur, *fœdus reale eſſe, quod fit in perpetuum, aut ad certum tempus, aut cum eo, cum quo agitur, & ejus ſucceſſoribus, vel etiam ob utilitatem civitatis manentem, aut ſi adjicitur, ut factum ſit in bonum regni.* Similiter *fœdus reale eſt, quod fit cum populo libero: &, quoniam mutata Reip. forma populus idem manet, quippe quem confociatio facit (§. 974.), non modus exercendi imperium, mutata Reip. forma ſubſiſtit, niſi* (quod per ſe patet) *cauſa fuerit ſtatui populari propria.*

§. 1147.

Quoniam Rex jus populi habet *De obligatione ex fœdere & pactis Re-* (§. 982.), conſequenter jure populi fœdera pangit (§. 1141.); *fœdus, quod cum* (*Wolffii Inſtit. J. N. & G.*) Y y ipſa

*pum na-
scense.*

ipsa gente initum intelligitur, etiam populum obligat & Regis successores, & in bos quoque jus ex fœdere quæsitum transit, nisi personale fuerit (§. 1146.). Inde etiam sequitur, ut, si Rege mortuo populus fiat liber, aut si Rege expulso, vel deposito fiat liber, vel Regem alium eligat, fœdus subsistat, nisi id personæ ejus defendendæ causa fuerit initum; cum tunc sit personale (§. 400.). Eadem etiam intelliguntur de pactionibus aliis Regum, seu Rectorum civitatis. Quamobrem si Rector civitatis Reip. causa etiam a privatis suscipit æs alienum, successores quoque & populus ad id luendum & usuras conventas solvendum obligantur.

§. 1148.

*De fœdere
cum gente
alius religi-
onis inito.*

Quia fœdera panguntur de iis, quæ ad conservationem & perfectionem gentis faciunt (§. 1141.), eandem vero naturaliter sibi obligantur promovere quæ gentes (§. 1095.); fœdera inire licet cum gente alii cuicumque, immo nulli religioni addicta, immo etiam contra gentem ejusdem cum nobis religionis.

§. 1149.

§. 1149.

Quando a fœdere diſcedere liceat, *De guarantia.* patet ex ſuperioribus (§. 442.). In ſecuritate autem fœderis a tertio fit *Guaranda*, ſive, ut alii loqui amant, *Guarantia*, quæ eſt promiſſio fœderato utrique, vel alterutri facta, conventa ſervatum iri; conſequenter *Guarandus*, qui promiſit, *auxilium ferre obligatur contra eum, qui conventa ſervare non vult, ſi alter eodem indiget, ideoque non tenetur, niſi id imploretur.* Unde patet, quale pactum tacitum contineat guarantia. Dicitur autem *Guarantia generalis*, ſi præſtatur de iis omnibus, de quibus in fœdere fuit conventum; *ſpecialis* vero, quæ ſaltem de nonnullis, aut uno, vel altero convento. Et *Pactum guarandigiatum* dicitur, ad quod guarantia vel generalis, vel ſpecialis accedit. Cumque *guarantia* ſaltem reſpiciat utilitatem ejus, cui præſtatur; *præſtari poteſt, inſcio ac inconfulto eo, contra quem præſtatur, & ſi plures fœdus ineunt, ſingulis univerſi guarantiam præſtare poſſunt.* Haud difficulter vero patet, *a guarantia differre fœdus, quo quis auxilium promittit contra eum, qui jus*
Yy 2 quod-

quoddam suum eidem auferre conatur, & fidejussionem pro gente alia, qua promittitur, a se praestitum iri id, quod gens altera debet, nisi ipsa praestiterit (§. 569.). Denique cum nemo alteri jus suum auferre possit (§. 100.); guarantia non intelligitur praestita, nisi salvo jure tertii.

§. 1150.

De oppignoratione inter gentes & pacto anticbrestico.

In fœdere quoque, vel alia pactione, cum oppignoratio fiat in securitatem debiti (§. 697.), pignore caveri potest, conventa servatum iri. Cum vero oppignorari nequeant nisi res suæ, pro alieno tamen etiam debito (§. 700.); non modo oppignorari possunt, quæ sunt in dominio gentis, veluti urbes, certæ territorii partes, integræ provinciæ, jura genti competentia, res pretiosæ, quæ sunt civitatis; sed Rectoris quoque civitatis res propriæ, sive privatæ pro debitis gentis. Enimvero si integra provincia, aut certa territorii pars in securitatem crediti, vel quacunque de causa debiti traditur; pactum anticbresticum ad oppignorationem accedit. Est enim Anticbrestis jus re oppignorata utendi fruendi loco pecuniæ creditæ, in compensationem scilicet usurarum.

Quoniam

Quoniam vero pactis conventis ſtandum (§. 438.); *jus ex pacto anticbrestico quaſitum æſtimandum eſt ex iis, quæ conventa fuerunt.* Quamobrem ex eo patet, utrum imperium ſimul fuerit oppignoratam, nec ne. Per ſe autem liquet, *oppignorationem & anticbrefin ſuiri, præſtito eo, cujus cauſa oppignoratio facta, quamvis res oppignorata pro alio quoque debito retineri poſſit (§. 706.), niſi aliter fuerit expreſſe conventum (§. 337. 342.).*

§. 1151.

Obſides dicuntur perſonæ, quæ tra-
duntur in ſecuritatem debiti, ſcilicet con-
ventum ſervatum, vel debitum præſti-
tum iri. *Obſides* igitur revera oppigno-
rantur (§. 697.); *tamdiu retinendi, donec præſtitum fuerit, quod debetur.* Quam-
obrem accipienti competit *jus obſides custo-*
diendi, quantum ſufficit, ne auſugere poſ-
ſint, nullum autem jus ad præſtandas ope-
ras eorundem cogendi, cum hoc eſſet idem
ac pignore uti (§. 702.). Quoniam vero
nemini competit jus in vitam alterius
(§. 411.); *vita obſidum oppignorari nequit,*
conſequenter nonniſi libertas (§. 77.), non
tamen propterea ſunt ſervi (§. 947.), ſed

Y y 3

ſunt

fiunt servi non præstito eo, cujus causa dati (§. 697.), aut saltem captivi detinendi, interfici vero nequeunt. Et ideo obsides tales esse desinunt, si dans fidem fallit. Cumque obsides revera sint pignora; in unam causam dati in aliam retineri possunt, nisi expresse aliter fuerit conventum (§. 1150.). Et quia impensæ necessariæ in pignus factæ a constituyente restituendæ (§. 703.), ac debita solvenda sunt (§. 751.); qui obsides dedit, restituere tenetur impensas in alimenta eorum factas, & obses debita, quæ contraxit, solvere debet, antequam dimittatur.

§. 1152.

De obligatione, qua dans obsidis tenetur.

Cum qui obsidem dat, obligetur ad id præstandum, cujus causa obses datur, & ad obsidem liberandum (§. 1151.); ei, qui datur, se obligat ad eundem liberandum, consequenter cum servus fiat, vel saltem ut captivus detineatur, si fides fallitur (§. cit.), ad eum redimendum. Et quia obsidem ire onus est, quod boni publici causa fertur, consequenter ad quod civis quivis obligatur, non saltem is qui obses datur (§. 1037.); civitas aut ejus Rector incommodum obsidi, quod patitur,

tur, aut cognatis ejus repensare tenetur. Quodſi vero obſes datus fuerit vel expro- miſſor, vel fidejuſſor, vel ſponſor (de quo mox diceretur); per ſe patet, non præſti- to eo, cujus nomine datur, eum ex proprio factò teneri.

§. 1153.

Sanctum in Jure Gentium dicitur, De ſancti- quod ab omni violatione immune eſſe tate fœde- rum. jubet publica, vel communis gentium ſa- lus. Quamobrem cum fœdera pangan- tur boni publici cauſa (§. 1141.), & non modo ſicuti pacta cetera ſint ſervanda (§. 438.), verum etiam gentium maxime interſit ut ſerventur; *fœdera ſancta ſunt & gentibus ſancta habenda*: cumque in pangendis fœderibus non attendenda ſit religionis diverſitas; *ſanctitas fidei nullum reſpectum habet ad religionem gentis, cum qua fœdus initur.*

§. 1154.

Quando de negotio aliquo conveni- De fide ta- cita. tur, in cetera omnia, quæ requiruntur, ut id conſtare poſſit, tacite conſentitur. Quamobrem *ſine quo id, in quod conſen- ſum eſt, conſtare non poteſt, id tacite con- ventum, vel promiſſum intelligitur.* Ita

Yy 4 , omni

omni contractui benefico inest indemnitas ejus, qui alteri gratis quid præstat, ut qui salva obligatione, qua nemo locupletior fieri potest cum damno alterius (§. 271.), constare nequit. Dicitur autem *Fides tacita*, quæ consensu tacito nititur: & quæ ideo *non minus sancta esse debet, quam expressa*, quæ nimirum expresso consensu nititur.

§. 1155.

*De jure
potestatum
minorum.*

Potestates minores cum jus omne a summa habeant (§. 1140.); *nomine summæ nil promittere possunt, nisi vel expresso mandato, vel intra fines præpositionis suæ, nec aliter eos, quibus præpositi sunt, vel etiam potestatem summam aliis obligare possunt.*

§. 1156.

*De sponsio-
nibus.*

Sponsio est pactum de republica sine mandato potestatis summæ, nec intra fines præpositionis factum. Facile autem intelligitur, sponsorem promittere, se effecturum, ut potestas summa id, quod promittitur, ratum habeat, consequenter ad hoc se obligare (§. 380.). Quoniam nemo alterum tertio obligare potest absque voluntate sua (§. 385.); sponsio summam potesta-

potestatem non obligat, nisi eandem rati-
 habeat, vel expresse, vel tacite, faciendo;
 nimirum, postquam ea ipsi innotuit, quod
 ad aliam causam probabiliter referri ne-
 quit; multo minus itaque, si dissentium
 suum expresse declarat. Quoniam vero
 sponsor factum proprium promittit, non
 tantum alienum; ratihabitione non secuta,
 sponsor tenetur ei, cui spondit, ad id,
 quod interest (§. 415.), consequenter pro
 eo ipsi obligata sunt omnia sponsoris bona,
 (§. 705.), ipsa etiam libertas (§. 950.), ut
 scilicet si ex bonis satisfieri non possit,
 ipse dedatur in servitutem. Quod si vero
 sponsor certi quid promiserit ei, cui spon-
 dit, prestare, si potestas summa sponſio-
 nem ratihabere recusaverit, ultra id eidem
 non tenetur (§. 317.).

CAPUT VI.

DE

MODO COMPONENDI CONTRO-
 VERSIAS GENTIUM.

§. 1157.

Controversiæ Gentium & Rectorum ci- De contro-
 vitatis sunt contentiones eorundem versis &
 de juribus sibi competentibus, aut inju- gravami-
 nis genti-
 bus genti-
 um.

ria facta. *Gravamina* vero sunt querelæ de jure manifesto, sibi ab altera gente, vel Rectore civitatis denegato, vel de injuria quacunq̄ue sibi facta, aut facienda. Unde facile patet, quænam gravamina sint justa, quænam injusta. Patet etiam *gravamina tolli, si genti alteri jus suum tribuatur, de injuria facta. satisfiat, a facienda desistatur, aut, quando fides suspecta est, sufficienter caveatur*: cumque unicuique jus suum sit tribuendum (§. 86.); nec gens ulla alteram lædere, seu injuriam facere (§. 88.) debeat (§. 1089.); *gravamina tollere gens quælibet obligatur, si adversus ipsam quædam alteri sint*. Quoniam tamen jus suum quilibet remittere potest (§. 342.); *Gens quoque si velit, gravamina sua remittere potest*. Et quia gentes inter se utuntur jure naturali (§. 1088.); *controversiæ gentium eodem modo componendæ, quo lites privatorum in statu naturali finiuntur, consequenter vel amicabiliter, vel per transactionem, vel per mediationem, vel per arbitrium, ac propterea conventus celebrare & in colloquium venire tenentur, aut decisio sorti committenda* (§. 790.).

§. 1158.

Enimvero si quis in nullum istorum modorum consentire velit, vel facile praevideatur, eo modo controversiam terminatum non iri; offerenti competit jus belli in acceptare nolentem, quo hic ad transactionem adigatur (§. 790.).

De bello transactionis causa licito.

§. 1159.

Bellum per se non esse modam aptum decidendi controversias, eodem modo patet; quo idem de duello ostendimus (§. 789.). Oppido igitur falluntur, qui sibi persuadent, Regum seu gentium controversias vi armorum esse decidendas, & ultimam victoriam æquivalere sententiæ a iudice latæ.

An controversia vi armorum decidi possint.

§. 1160.

Cum jus talionis naturale nullum sit (§. 156.), gentes autem inter se utantur jure naturali (§. 1088.); talio quoque inter gentes illicita. Enimvero cum gentibus competat jus puniendi adversus injuriam factam (§. 1089.); si gens alteri a se læsa de injuria irreparabili satisfacere nolit, aut satisfactum iri spes nulla videatur, læsa jure puniendi uti potest, adimendo scilicet

De jure talionis & jure puniendi.

licet res vel corporales vel incorporales, veluti jura ad certos actus in territorio læsæ (§. 1048.).

§. 1161.

*De retor-
sione juris.*

*Retorsio juris dicitur constitutio, qua in subditos alterius gentis decernitur jus, quo ipsa utitur in subditos nostros; seu est usus juris in subditos alterius gentis, qua ipsa utitur in nostros. Cum unicuique genti liberum sit statuere, quantum juris alteri concedere velit in territorio suo, prouti e re civitatis esse videtur (§. 976. 978.); cuilibet genti liberum est jus retor-
quere.*

§. 1162.

*De bonis
civium pro
debito civi-
tatis obli-
gatis.*

*Quoniam gentes inter se spectantur tanquam personæ singulares (§. 977.); bona omnia singulorum simul sumta respec-
tu gentium exterarum habenda pro bonis gentium, ac propterea obligata sunt promiscue pro debitis civitatis (§. 705.), consequenter etiam bona privata Regis (§. 1012.).*

§. 1163.

*De jure
repressalia-
rum.*

Cum gentibus idem competat jus, quod singulis in statu naturali (§. 1088.), bona

bona autem omnia singulorum simul sumta respectu gentium exterarum habenda pro bonis gentium (§. 1162.); si qua gens rem suam, vel civium suorum ab alia gente, quæ eandem detinet, vel alio quocunque modo debet, consequi non potest; seu gens hæc illi, vel civibus illius jus reddere denegat, expletio juris inter gentes licita, & rem civium quorumcunque eo sine capere licet (§. 793.). Hæc ablatio bonorum civium alterius gentis vel Rectoris civitatis expletionis juris causa, dicuntur *Repressaliæ*. Quamobrem patet, *repressalias inter gentes esse licitas, & jus repressaliarum non competere nisi gentibus, aut iis, qui jus gentis habent, Rectoribus scilicet civitatis, consequenter privatum jure repressaliarum uti non posse, nisi permissu Rectoris civitatis.*

§. 1164.

Cum in bonis civium contenta sit *De andro-*
etiam eorum libertas naturalis (§. 207.); *lepsia.*
libertas quoque civium singulorum, seu personæ ipsorum, quibus hoc jus inhæret, obligatæ sunt pro debitis civitatis (§. 1163.); consequenter si gens alteri, vel subditi ejus jus denegat, pignorationis causa etiam *subditi*

subditi alterius capi possunt: cumque capiantur eo fine, ut gens ista permoveatur ad jus reddendum; capi possunt personæ meritis vel dignitate in civitate eminentes, sexus cujuscunque, earumque liberi. Hæc civium captura pignorationis loco facta cum *Androlepsia* seu *Viricatio* dicatur; *androlepsia inter gentes licita.* Quoniam vero nonnisi civium libertas oppignoratur pro debitis civitatis; si gens permoveri nequit ad jus reddendum, eodem modo, quo de obsidibus (§. 1151.), patet, captos aut servos fieri, aut tanquam captivos in carcere detineri posse, non autem interfici, aut pœna corporis afflictiva affici.

§. 1165.

De eo, quod licet in resistens repræssaliis & androlepsia.

Quoniam repræssaliæ (§. 1163.) & androlepsia licitæ sunt (§. 1164.); si quis executioni repræssaliarum & androlepsie resistit, in eum eadem licent, quæ defensori licita sunt (§. 90.). Vis igitur in eo casu æstimanda non ex eo, quod debetur, sed quod ad vim injustam, qua resistitur, depellendum sufficit.

§. 1166.

§. 1166.

Cum naturaliter quilibet damnum datum resarcire teneatur (§. 270.); qui causam dedit repressaliis, damna iis resarcire debet, quibus eam ob causam aliquid dedit, atque ut damnum datum resarciatur, superior curare debet. Nemo scilicet civium pro altero solvere tenetur.

De damno per repressalias dato concivibus resarciendo.

§. 1167.

Cum Rector civitatis jure populi agat (§. 982.), consequenter populus per eum facere intelligatur, quicquid qua talis facit; populus factum Rectoris civitatis qua talis pro suo agnoscere tenetur, adeoque etiam id, quo injuria infertur exteris. Eadem nimirum ratio est obligationis, quæ ex maleficio, quam quæ ex fœderibus nascitur. Quamobrem si facto suo, sive privatus jussu ipsius, repressaliis causam dedit, damnum iis, quibus eam ob causam aliquid dedit, resarciendum est de publico (§. 1166.).

Quando id de publico fieri debeat.

§. 1168.

Quoniam repressaliæ in expletione juris consistunt (§. 1163.); per repressalias dominium rerum captarum acquiritur iis,

De repressaliarum & androlepsiae effectu.

iis, quorum causa factæ, nisi quod restituendum, quod abundat (§. 793.). Et cum repressaliæ (§. 1163.) & androlepsia licitæ sint (§. 1164.); parti adversæ justam belli causam non dant (§. 98.). Ex adverso autem cum per ista media jus tuum consequi debeas, quod a parte adversa tibi denegatur (§. 1163. 1164.); *si per repressalias & androlepsiam jus tuum consequi non potes, scilicet ut injuria facta reparetur, aut ob irreparabilem tibi satisfiat, quæ illas licitas faciunt, justa belli causa sunt (§. 98.).*

CAPUT VII.

DE

JURE BELLIGENTIUM.

§. 1169.

*De belli
divisione.*

Bellum publicum dicitur, quod geritur inter gentes, seu auctoribus iis, qui summum imperium habent; *privatum* vero, quod geritur inter privatos propria auctoritate. *Mixtum* denique est, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum, veluti si Rector civitatis bellum gerit cum subditis rebellibus. Vocatur autem *Bellum offensivum*, quod infertur

fertur ei, qui de bello inferendo non cogitabat: *defensivum* vero, quo quis se defendit adversus eum, qui ipsi bellum infert. Offensivi quædam species est *punitivum*, quo pœna sumitur ab altero; & *vindicativum*, quo jus nostrum & id, quod nobis debetur, consequi studemus.

§. 1170.

Cum justa belli causa non sit nisi injuria facta, vel facienda (§. 98.); *bellum offensivum tam punitivum, quam vindicativum licitum est, si jus tuum fuerit certum, at de injuria irreparabili manifesta alter satisfacere nolit, nec id aliter consequi possis; & si id inferatur alterum ad transactionem compellendi gratia in causa dubia (§. 1158.); bellum vero defensivum licitum est, quo adversus eum, qui bellum injustum infert, te defendis (§. 1089.).*

Quando bellum offensivum, punitivum & defensivum licitum.

§. 1171.

Sola igitur utilitas justa causa belli non est (§. 1170.). Quamobrem cum rationes suasorie dicantur, quæ desumuntur ab utilitate, seu quibus evincitur e re nostra esse, ut bellum suscipiatur: in oppositione ad justificas, quæ desumuntur a (Wolffii Instit. J.N. & G.) *Zz jure*

De bellis utilitatis s. h. causa gestis.

jure ad bellum in casu dato nobis competente; & inter eas mediæ sint *quasi justificæ*; quæ, si rite expendantur, justificæ non sunt, sed saltem videntur; *injustum est bellum, quod ob rationes suasorias solas & quasi justificas suscipitur.* Quia naturæ humanæ repugnat nocere alteri commodi sui causa (§. 44.), consequenter ea immanitas, qua bellum per se delectat, cum tot hominum innocentium cædibus & laniationibus rerumque vastationibus conjunctum, humanam naturam repellit; *bellum humanum modum excedit, si quis nec rationibus justificis, nec suasoriis motus in bella fertur, atque ideo ferivum dicitur.* Sunt autem rationes suasorie æquæ, quæ a fine civitatis desumuntur (§. 976.).

§. 1172.

*De metu ex vicina potentia & conservati-
oie equi-
Lbrii.*

Quoniam genti cuilibet jus est augendi potentiam suam (§. 1102.); nec qui damnum dare potest, ideo dare vult; *potentia crescens vicinæ gentis & metus ex vicina potentia justa belli causa non est* (§. 1170. 1171.). Quamobrem cum *Æquilibrium inter gentes* dicatur gentium plurium secundum potentiam ad se invicem

cem relatarum status, quo potentiae uni-
 us præpotentis, vel quarundam conjun-
 ctæ potentia conjuncta aliarum æqualis
 est: *sola conservatio æquilibrii inter gentes
 justa belli causa non est, ea tamen rationi-
 bus suavis accensenda, si de bello justo sus-
 cipiendo consultatur (§. 1171.).* Quod si
 ergo gens potentia confisa manifesta confi-
 lia agit de gentibus sibi subjiciendis, aut
 injustis armis securitatem publicam genti-
 um turbare non veretur, cum quælibet
 gens se conservare debeat (§. 1093.), &
 gentibus universis competat jus cogendi
 turbatorem quietis publicæ, ne turbet
 (§. 1090.); *communi securitati consulere
 potentiamque crescentem labefactare licet.*
 Tum nimirum bellum hoc respectu de-
 fensivum justum est (§. 1169.).

§. 1173.

Quoniam malum in se tale non est, *De sceleri-
 ut puniri debeat (§. 1049.), nec ob er- bus, athei-
 rorem quis puniri possit (§. 1050.); bel- smo & ido-
 lum punitivum in gentem licitum non est, lolatria
 quod jus naturæ immaniter violet, aut in gentis,
 Deum delinquat, vel quia atheismum, aut
 deismum profitetur, vel idololatræ est.*

De milite
& jure
conscriben-
di militem.

Milites dicuntur personæ, per quas autor belli vim inferi parti alteri, cum qua bellum gerit: *Arma* vero res omnes, quibus ad vim alteri inferendam, aut eam a se avertendam utimur. Cum *potestatibus summis* competat jus belli (§. 1066.); iisdem quoque *competit jus militem conscribendi*, atque hoc jus ad jura majestatica pertinet (§. cit.), exercendum, prouti visum fuerit superiori, si nulla extet lex fundamentalis (§. 984.), ita tamen, ne bonum publicum aliquid inde capiat detrimenti (§. 976.). Quoniam singuli obligantur ad defensionem civitatis conferre, quod possunt (§. 972. 975.); in casu extremæ necessitatis operas militares præstant tenentur subditi omnes, ad ministerium bellicorum apti (§. 60.), & vi potestatis eminentis, ad id compelli possunt invitati (§. 1065.): ast quia præter operas militares ad commune bonum promovendum aliæ adhuc præstandæ sunt (§. 972.), & sumtus bellicos subministrare tenentur subditi (§. 1037.); extra casum necessitatis milites conscribendi invitati non sunt, qui alias Reip. utiles ac necessarias operas præstare & ad

ad sumtus bellicos contribuere possunt. Peregrini, qui sponte sua nomen militiae dant, dicuntur *Milites conductitii*; atque horum *obligatio ex pacto venit* (§. 438.), quod *Capitulatio* dicitur; & *in iis conven-ta sunt servanda* (§. cit.). Cum vero jus conscribendi militem sit jus majestaticum, quod ab externa gente violari nequit (§. 1136.); *in territorio alieno sine consensu domini territorii militem conscribere non licet*: cumque hic non locum habeat potestas eminentis (§. 1065.); *nec concessa libertate conducendi militem invitos conscribere licet.*

§. 1175.

Plagium dicitur surreptio hominis, *De plagio.* qui alterius cujusdam potestati subiectus est. Quoniam hominem potestati ejus, cui subiectus est, subducit & sibi jus quoddam in eum asserit plagiarium; *plagium cum furto convenit* (§. 263.), atque ideo *furtum hominum recte habetur.* Quamobrem patet, *qui subditos alienos dolose surreptos ad ministerium bellorum cogunt, plagium committere, & potestatem eminentem ejus, cujus sunt subditi, violare, consequenter huic injuriam facere*

Zz 3 (§. 87.).

(§. 87.), ideoque *justam bello causam dare, nisi de injuria facta satisfiat* (§. 1170.).

§. 1176.

De stipen-
diis mili-
tum. & ho-
spitiis mili-
taribus.

Stipendium dicitur æs, quod pro mini-
sterio bellorum solvitur. Cum qui mili-
tiæ operam dant, alio modo nil acqui-
rere possint; *stipendia militibus præcisè*
solvenda. Ob eandem rationem *ipsis*
non modo debentur vestimenta, verum
etiam cum habitatione indigeant, si bel-
li causa in campis non commorantur,
hospitia personalia. Cum hospitia ista
pertineant ad munera publica (§. 1057.);
consequenter ad onera Reip. (§. 1037.);
singuli ædium possessores personali hospi-
tio milites excipere obligantur pro modo
facultatum (§. cit.): ne tamen subditi
nimium onerentur; *superior curæ habere*
debet, ne hospitia ista evadant nimis
molesta, nec sint præter necessitatem sum-
tuosa, nec immunitas ab iisdem conce-
denda nisi personis, quibus ea in partem
salarium, vel in præmium meritorum in
Remp. imputari potest; utpote privilegi-
um nonnisi boni publici causa conceden-
dum (§. 1047.).

§. 1177.

§. 1177.

Cum obligationem naturalem, qua *Milites* cives, quam peregrini tenentur (§. 1174.), parum capiant milites homines plebeji, vel illiterati; *jurato promittere tenentur, quod ministerium bellorum a se susceptum deserere nolint* (§. 380. 446.), & tanquam *perjuri* & *perfidii* gravius puniri possunt. Patet autem, qui *desertores clam abducit, aut celat, plagium committere* (§. 1175.), consequenter qui quomodocunque ad desertionem concurrit, *plagii partimpem fieri* (§. 26.).

De deser-
tione mili-
tium.

§. 1178.

Præfecti militum dicuntur, quibus a *potestate summa* certum imperium in *militibus* tributum & certæ functiones bellicæ demandatæ sunt. *Duces* autem excellenter dicuntur illi, quibus imperium in integrum exercitum tributum, seu summa belli commissa est. *Sunt igitur præfecti militum potestates minores, quorum alii aliis subjecti & a potestate summa longius remoti, alii vero eidem propiores pro diversitate juris, quo pollent: duces autem excellenter dicti summis potestatibus proximi.* Cum *Jus militare* dicantur leges,

De præfe-
ctis mili-
tium.

in quibus disponitur de iis, quæ a militibus eorumque præfectis fieri, aut non fieri debent, aut quæ iisdem permittuntur; in eo quoque agitur de jure præfectorum militum, summorum etiam ducum eorumque officiiis.

§. 1179.

De auxiliis
& subsidiis.

Auxilia, vel etiam *copiæ auxiliares*, immo absolute *Auxiliares* dicuntur copiæ tam pedestres, quam equestres, quas genti bellum gerenti mittit gens alia, cujus bellum non est. *Pecunia subsidaria* dicuntur, quæ genti bellum gerenti solvuntur a gente alia, cujus bellum non est, ut illa sumrum in rem militarem facere possit. Dicuntur etiam hodie simpliciter *subsidia*. Naturaliter *gentes obligantur auxilia & subsidia mittere genti bellum justum gerenti & quocunque modo juvare eam in bello, quantum datur* (§. 1108.); ut vero jus perfectum ad ea acquiratur (§. 1089.), fœdera pangenda sunt (§. 1141.), utpotè sancta inter gentes habenda (§. 1153.). Patet vero, tum jus partis unius & obligationem alterius æstimari debere ex iis, quæ in fœdere conventiona fuerunt (§. 317.).

§. 1180.

§. 1180.

Fœdera belli offensiva dicuntur, si auxilia & subsidia saltem promittuntur in bello offensivo; *defensiva*, si saltem in defensivo; *offensiva & defensiva* simul, si in utroque. *Casus autem fœderis* vocatur concursus circumstantiarum, sub quibus fœdus initum, siue expresse fuerint dictæ, siue tacite suppositæ. *His igitur simul existentibus, casus fœderis existit, & facile patet, non nisi eo existente præstanda esse, quæ in fœdere promissa sunt* (§. 318.). Quamobrem si bellum geratur *manifesto injustum, vel qui conventa præstare debet, ipse iisdem indigeat, casus fœderis non existit; cum uterque casus in omni fœdere tacite exceptus intelligatur.*

De specie-
bus fœde-
rum belli
& casu fœ-
deris.

§. 1181.

In bello medii dicuntur, qui neutri belligerantium parti adhærent, consequenter bello sese non immiscent. Dicuntur etiam vulgo *neutrales*; & ipsorum terræ vocantur *Terræ neutræ*. Quamvis vero vi libertatis naturalis (§. 1089.) *genti unicuique permittendum, ut sit in bello media* (§. 78.); ut tamen jus perfectum acquiratur ad neutralitatem, *fœdera*

De iis,
qui in bello
medii sunt.

cum belligerantium vel uno, vel utroque, prout casus tulerit, pangenda (§. 1141. 1153.), quæ Fœdera neutralitatis appellantur, & præter id, sine quo fœdus istud concipi nequit, scilicet ut in eo promittatur, quod, qui medius in bello esse vult, nolit partem adversam in bello juvare, ipsius autem, cum quo fœdus pangitur, nullo modo impedire motus, in iis etiam conveniri potest de aliis, quæ pars utraque e re sua esse judicaverit. Quoniam vero fœdus neutralitatis non extendendum ultra limites suos & ea, de quibus specialiter conventum; qui neutrarum partium sunt, utrique belligerantium parti debent, quæ jure gentium debentur extra bellum, veluti utriusque partis belligerantium militibus & subditis aditum in territorium suum & transitum per terras suas tutum concedendo, & ut justî negotii causa in eo commorentur & res, quibus indigent, æquo pretio sibi comparent permittendo (§. 1131.), nisi expresse aliter conventum, scilicet ut utrique belligerantium parti non sit concedendum, quod alias erat permittum (§. 667.).

§. 1182.

Quoniam transitus ob justas causas *De trans-*
per terras alterius est jus ex communio-
ne primæva residuum (§. 312.); *tu cum co-*
piis milita-
ribus.
gens una
copiis militaribus gentis alterius transitum
sibi innoxium & transeuntibus tutum per-
mittere debet. Cum tamen judicium de
eo, an sit innoxius, sit permittentis (§.
1089. 78.); *transitus petendus,* & quia*
innoxius non est, *si metuendum, ne is*
concedenti bellum inferat, vel sedem belli
in terra pacata figat, aut alio modo noceat,
si contra quem conceditur, denegari potest.
Et eadem de causa, *pro iis, quibus transitu-*
rus indiget, cum per se pateat, quod ea
transeunti denegari non possint, justum
is pretium solvere tenetur, quamvis transi-
tus ipse, utpote naturaliter debitus, gratis
sit concedendus. Cum vero damna data
sint resarcienda (§. 270.); *si transeuntes*
incolis damna dederint, is, cui transitus
concessus, ea resarcire tenetur, & Rector
civitatis curare debet, ut resarciantur iis,
quibus data. Ac ideo transitum conce-
dens, *si metuit, eum non fore innoxium,*
aut præstationem æstimationis damni, si
quod detur, ægre obtentum iri, eum con-
cedere

*cedere non tenetur, nisi sufficienter a trans-
eunte caveatur.*

§. 1183.

*De belli
denuncia-
tione.*

*Denunciatio belli est actus, quo parti
adversæ significatur ab altera, quod jus
suum vi armorum persequi velit. Dici-
tur etiam a nonnullis *Clarigatio*, quam-
vis ea apud Romanos ab illa erat distincta,
ita ut parte adversa satisfactionem negan-
te demum sequeretur denunciatio, quæ
ideo clarigationi saltem eventualiter in-
erat. Est autem *denunciatio* vel *conditio-
nata*, qua declaratur, bellum illatum iri,
nisi res reddatur, aut de injuria facta sa-
tis fiat; vel *pura*, qua absque conditione
significatur, bellum illatum iri. Natura-
liter opus non est, ut *conditionatam* sequa-
tur *pura*; cum per se pateat, altero jus
denegante nobis aliud medium id conse-
quendi non superesse, quam bellum.
Satis etiam liquet, in bello offensivo opus
esse *denunciatione*, non vero in defensivo
(§. 1169.). Enimvero si is, cui bellum
denunciandum, legatos non admittat, nec
sit occasio mittendi epistolam, in bello quo-
que offensivo *denunciatio* omittenda (§. 60.).
At *talis*, utpote in se illicita (§. 156.),*

non est justa causa omittendæ denunciatio-
nis. Denique quia bellum denuncians
parti adversæ non indulgere tenetur mo-
ram sibi damnosam (§. 269.); nisi bello
denunciato statim offerantur æquæ pacis
conditiones, operationes bellicas sine mora
inchoare licet.

§. 1184.

Cum bellum publicum geratur inter ^{De hosti-}
gentes (§. 1169.); si Rector civitatis uni- ^{bus & re-}
us bellum indicit Rectori civitatis alterius, ^{bus hostili-}
publicum bellum indictum intelligitur toti ^{bus,}
genti a tota gente. Quamobrem cum
Hostes dicantur illi, quibus inter se bel-
lum est, & eorum Res hostiles; partis
utriusque belligerantium subditi, conse-
quentèr etiam fœminæ, pueri, infantes,
sunt numero hostium, eorumque res hosti-
les, quocumque in loco fuerint. Cum ta-
men hostes non sint peregrini in territo-
rio hostili commorantes, utpote non sub-
diti hostis (§. 1137.); res peregrinorum in
territorio hostili deprehensæ hostiles non
sunt, sed cum probandum sit, eas esse
peregrinorum, hostiles præsumuntur, do-
nec contrarium fuerit probatum. Et quia
res etiam incorporales hostium hostiles
sunt,

sunt, consequenter etiam jus ad ea, quae hosti debentur ab eo, qui hostis non est; eadem in numero rerum hostilium sunt.

§. 1185.

De iis, qui hosti se associant.

Qui hosti meo se associat, veluti auxilia aut subsidia mittendo, aut eum quocumque modo in bello adjuvando, cum ad bellum ipsius concurrat, & ideo ejus particeps fiat (§. 26.); hostis meus est, & res ejus hostiles sunt, consequenter quando bellum denunciatur, idem simul denunciatum intelligitur omnibus iis, qui hosti meo se associaturi sunt. Quamobrem si eidem bellum inferre velis, denunciatione opus non est.

§. 1186.

De publicatione belli.

Publicatio belli est significatio ejus ab eo facta, qui bellum suscepit, potestatibus summis aliis atque subditis suis; consequenter publicatione opus est tam in bello defensivo, quam offensivo. Cum publicatio non uno modo fieri possit, a voluntate publicantis unice dependet, quemnam eligere velit. Publicari potest aliarum gentium Rectoribus vel per ministros, quos publicans habet in aulis exteris, vel per

per literas ad eos missas, subditis autem vel per præcones, vel per rescripta, immo utrisque per scripturam typis expressam.

§. 1187.

Scriptura typis expressa, qua bellum *De mani-*
 offensivum publicatur, dicitur *Manifesto & an-*
stum; qua bellum defensivum, *Antimani-*
festum. Quamobrem cum nemo videri *sto.*
 nolit sine justa causa bellum gerere; in
manifesto exponendæ sunt rationes justifi-
cæ, in antimanifesto eadem refutandæ (§.
 1171.). Et quoniam superior subditis
 imperare potest, *quæ durante bello ab*
ipsis fieri, aut non fieri debeant (§. 1043.);
ea tam manifesto, quam antimanifesto si-
mul inferenda. Quia expositio rationum
 justificarum saltem requirit recensionem
 factorum, & juris naturæ atque gentium
 applicationem, refutatio earundem de-
 monstrationem falsitatis factorum, aut
 minus recte factæ juris applicationis; *a*
verbis & dictionibus, quæ odium & vin-
dictæ cupidinem spirant, abstinendum.

§. 1188.

Cum gens gentem etiam inimicam *De amore*
 amare & diligere debeat tanquam seipsam *hostium.*
 (§. 1109.),

(§. 1109.), & ab hac obligatione liberari non possit (§. 42.); *hostis quoque hostem amare ac diligere debet tanquam se ipsum.* Differt nimirum inimicus ab hoste (§. 137. 1184.).

CAPUT VIII.

DE

JURE GENTIUM IN BELLO.

§. 1189.

De absentia juris in bello injusto.

Qui bellum injustum gerit, ei nulla iusta belli causa est (§. 1170.). *Quicquid igitur in bello facit, id illicitum: consequenter si hostes occidit, latroni; si res hostiles eripit, invasori & prædoni æquiparatur.* Et quoniam qui bellum injustum gerenti se associat, nullum jus in bello habere potest, utpote agens nomine ejus, cui se associat; *quicquid agit, pariter ad rapinas, invasiones & latrocinia referendum, aut ad actus, quibus ea promoveantur.*

§. 1190.

De jure in bello iusto.

Bellum justum geritur juris sui consequendi causa (§. 1170.). *Quamobrem qui bellum justum gerit, illi in bello licitum est,*

est, sine quo jus suum consequi nequit. Quod vero ad hunc finem consequendum non facit, illicitum est. Vi autem liber-

tatis naturalis judicium de eo, quod ad hunc finem consequendum necessarium, belligeranti relinquendum (§. 1089. 78.)

Quoniam ad impensas belli, quas maximas esse constat, pars adversa vi injusta causam facit (§. 1189.), consequenter damna dat

refarcienda (§. 269. 270.); bellum justum gerenti debentur impensæ in bellum factæ.

Cumque vi injusta continuo dentur damna & injuriæ novæ committantur (§.

269. 87.); ob damna belligerator injustus tenetur justo ad restitutionem rerum ablatarum, si adsunt, aut ad præstantium æstimationem earum, quæ non extant, & ob

injurias in pœnam (§. 1189.). Denique cum bellum, utpote post se trahens magnum malorum cumulum, gentibus sit

valde funestum, geratur propter pacem, & qui bellum justum gerit, non aliud in-

rendat, quam ut partem adversam adigat ad offerendas æquas pacis conditio-

nes, prouti ex hæctenus dictis hæud ob-

scure colligitur; qui bellum justum gerit, ei etiam jus est ad ea, quæ hostem ad fi-

niendum bellum permovere possunt.

(Wolffii Instit. J.N.& G.) Aaa §. 1191.

§. 1191.

De actibus
& operatio-
nibus belli-
cis & hosti-
litatibus.

Quicquid hostis quomodocunque bel-
li causa agit, *Actus bellicus* est: *act Oper-*
ratio bellica vocatur actus bellicus, quo
hosti vel rebus ejus vis actu inferitur, vel
ad vim inferendam aut arcendam via
sternitur. Operationes autem bellicæ,
quibus hosti vel rebus ejus vis actu infer-
tur, *Hostilitates* appellantur.

§. 1192.

De jure in
personas.

Cum, qui bellum injustum gerit, inju-
riam intentet ei, cujus justum est bellum
(§. 1189.), consequenter huic competat
jus se defendendi (§. 1089.); *jus in perso-*
nas in bello justo nascitur ex defensione sui
& rerum suarum, consequenter *æstimand-*
um ex eo, quod necessarium est ad vim
hostis depellendam (§. 90.). Quamobrem
subditos ejus, qui bellum injustum gerit,
quamdiu ab omni vi abstinem, nec animum
vim inferendi produnt, interficere, aut alio
modo in corpus eorum, sævire non licet, ne-
que in bello captos, vel sine conditione dedi-
tos licet interficere, nisi singulare præcesse-
rit delictum, quo ad pœnam capitalem te-
nentur: multo minus itaque interficere li-
cet vitam salvam pacifcentes sive in prælio,
sive

sive in obsidione; nec repudianda hæc conditio. Idem tenendum de iis, qui in prælio arma deponunt. Et quia interfectio medium licitum non est, si ea facere videatur ad reparationem juris nostri, prouti ex dictis apparet; captivos, deditos, aut dedere se cupientes occidere, aut eorum corpora male tractare non licet, si terrore opus sit. Immo ex modo, quo jus in personam hostium nascitur, etiam pater, hostes interfici non posse, quod fortiter resistitum sit, multo minus autem ea de causa interficere licet eos, qui ipsi non resistunt. Quodsi pertinaci resistentia damna fuerint data & injuria facta irreparabilis; jus est ad alia, quibus nobis satisfiat, veluti in obligatione, ut vel sine conditione, vel durioribus conditionibus se dedere cogantur, ut certam pecuniæ summam solvant, ut urbes atque domus diripiendæ relinquuntur.

§. 1193.

Cum in bello id agatur, ut pars *De dimi-*
adversa ab eodem desistere cogatur (§. *nuendis vi-*
1190.); *quicquid facit ad imminuendas* *ribus bel-*
vires bellum injustum gerentis, id ei, qui *lum inju-*
justam bellandi causam habet, licitum, *stum geren-*
consequenter hostes quoscunque capere *tis.*
Aaa 2 licet,

licet, tum quatenus quocunque modo reparationi juris sui resistunt, aut finem belli impediunt, tum per modum androlepsiae (§. 1164), ac propterea capere licet non modo milites eorumque praefectos, verum etiam faeminas illustres atque virgines, viros dignitate conspicuos & administrationi Reipubl. vacantes, & personas quascunque alias (§. cit.).

§. 1194.

An captivi
sunt servi.

Cum hostes capiantur, tum ne reparationi juris nostri resistent, tum ut pars adversa permoveatur ad bellum finendum & jus nobis reddendum (§. 1192. 1193.), ad hoc vero sufficit, ut detineantur, donec a suis liberentur; captivi naturaliter non sunt servi (§. 947.): intra poenae tamen meritum ob delictum in servitutem redigi possunt, adempta scilicet libertate (§. 1048.). Quodsi inter gentes belligerantes pactioes fuerint factae de captivis redimendis, cum standum sit conventis (§. 438.), soluto pretio reddendi.

§. 1195.

De vastatione rerum.

Vastatio rerum hostilium dicitur actus, quo eas perdendo hosti damnum datur, nullum

nullum vero inde nobis obvenit lucrum. Ea igitur licita non est, nisi quatenus sine ea jus nostrum consequi non possumus, vel vires hostis inde diminuantur, nostræ au-geantur, aut si fiat in justam pœnam (§. 1170. 1193.). Hinc agros hostiles corrumpere, fruges ac segetes in iisdem calcare, ædificia diruere, hortos & vineas extirpare licet, si castrorum metatio, obsidio urbium ac prælia id exigunt: urbes autem, oppida, pagos excidere, aut vastare, postquam in potestatem nostram venerunt, non licet, nisi ob delictum, quod talem pœnam meretur. Eodem modo intelligitur, demolitionem munimentorum licitam esse, postquam expugnata fuerunt, ubi ea derelinquere visum fuerit, ast sepulchrorum & monumentorum sepulchralium, rerumque sacrarum vastationem illicitam esse. Cum nobis nullum competat jus in gentem alteram propter religionis diversitatem, si vel maxime sit idololatræ (§. 1173.); nec res sacras vastare licet, quod superstitioni, aut idololatriæ inservire putantur.

§. 1196.

Quoniam in territorio alieno nemo sibi jus quoddam arrogare potest

De non permissis in territorio

Aaa 3

(§. 1121.), *pacato.*

(§. 1121.); *in territorio pacato hostes & res hostiles capere non licet, nec per istud captivos & res captas ducere.* Pugnat idem cum fœdere neutralitatis, si quod initum (§. 1181.).

§. 1197.

De iis, qui ante bellum in territorio hostile venerunt.

Quia peregrinis in territorio nostro commorantibus permissus est aditus tutus, & ideo abitus quoque tutus concedendus (§. 1131.); *quando bellum denunciatum, in publicatione peregrini, qui sunt cives hostium, intra tempus definitum discedere jubendi sunt, quo elapso pro hostibus habendi, consequenter tanquam captivi detineri possunt (§. 1192.), sed quia nemo obligari potest ultra id, quod in potestate est (§. 60); si quis vi majore impeditus, veluti morbo, quo decumbit, intra præscriptum tempus discedere non possit, mora ipsi indulgenda.*

§. 1198.

De rebus mobilibus in territorio hostili.

Res hostiles mobiles in territorio suo cum capere liceat intra debiti ac pœnæ modum (§. 1190.); confiscare licet, ac prohibere debitoribus hostium, civibus suis, ne creditoribus durante bello debitum solvant,

immo

immo imperare, ut die solutionis veniente sibi solvant.

§. 1199.

Cum peregrinus, qui bona immobili- De immo-
bilibus.
lia possidet in territorio alieno, qua possessor eorundem sit subditus domini territorii (§. 1125.); *bona immobilia a peregrino in territorio hostili possessa respectu domini territorii res hostiles non sunt, sed respectu ejus, cujus est civis, seu in cujus territorio domicilium suum habet.*

§. 1200.

Quoniam bellum justum gerenti ex- De contri-
butionibus
militaribus.
pensæ etiam debentur (§. 1190.); collatio autem pecuniarum aliarumque rerum fungibilium ad sustentandum exercitum a subditis hostilibus facta *contributiones militares dicuntur; bellum justum gerenti competit jus contributiones militares imperandi & exigendi, pro modo tamen facultatum eorum, qui eas præstare tenentur (§. 60.).*

§. 1201.

Direptiones sunt ablationes violentæ rerum mobilium ex hostilibus ædibus vel locis aliis, in quibus asservantur, De direp-
tionibus.

absconduntur, a militibus factæ. *Direptiones* igitur, si contributiones justæ non præstentur, cum fiant expletionis juris causa (§. 793.), licitæ sunt, itemque fiunt intra pænæ meritum (§. 1190.). At tamen in direptionibus urbium & domorum res, quæ direptionibus patent, vastandæ non sunt, nisi in justam pœnam (§. 1195.).

§. 1202.

De præda. Præda dicuntur res mobiles hostiles in bello captæ a militibus; consequenter depredationes hostium in bello justo, quocunque occasione oblata, licitæ sunt (§. 1200.), & quæ in direptionibus auferuntur, in præda sunt (§. 1201.). Quoniam vero in bello omnia fiunt jure summæ potestatis (§. 1169.); ejus quoque præda est, nec militibus, qui res hostiles manu capiunt, neque etiam eorum præfectis, immo nec copiis auxiliaribus jus ullum ad prædam competit. Quia tamen summa potestas de suo pro lubitu disponere potest (§. 195.); quidnam juris militibus, aut eorum præfectis in prædam concedere velit, in ejus arbitrio positum est, & de præda cum mittente auxilia convenire potest.

§. 1203.

§. 1203.

Cum simulatio, falsiloquium & dissimulatio communi nomine *Dolus* dicantur; si dolo idem consequi datur, quod si aperta licebat, quin is in bello licitus sit, utpote minus nocumentum afferens vi aperia, dubitandum non est, sed quia promissa sunt servanda (§. 388.), & contra promittentem pro vero habendum, quod promittit (§. 318.), non nisi extra sermonem promittentem. Quia *Stratagemata* sunt actus bellici improvisi, tam in vi, quam in dolo consistentes; eadem quoque licita sunt.

An dolus in bellicis, & de stratagematis.

§. 1204.

Occupatio bellica est actus, quo vi armorum res hostiles, inprimis immobiles, veluti urbes ac terræ, rediguntur in suam potestatem. Cum in bello justo res omnes hosti eripere liceat ob causas justas (§. 1190. 1193.); *occupatione bellica* acquiritur dominium rerum hosti ereptarum: res autem mobiles non ante occupatæ intelliguntur, quam de iisdem pro lubitu disponi possit (§. 1200.), & quoniam imperium civile terris quasi inhæret (§. 1125.), & tanquam res incorporalis dominio quo-

De occupatione bellica.

que subijci potest (§. 206.), *urbibus ac terris occupatis imperium quoque occupatum est, consequenter, qui in iisdem habitant, sunt subditi occupantis (§. 996.), hostes esse desinunt (§. 1184.), atque ideo nihil eorum licet in eos, quæ licita erant in hostem, sed ea saltem licita sunt, quæ jure imperii in subditos. Ceterum cum imperium contineat dominium gentis (§. 1130.), & dominium eminentis atque potestatem eminentem (§. 1065.); occupatis urbibus ac terris acquiritur dominium gentis, seu quicquid in dominio gentis in istis est, una cum dominio eminenti & potestate eminenti.*

§. 1205.

Quale imperium in victos acquiritur.

Cum imperium originarie sit res populi propria (§. 979.), in se spectatum tale est, quale est in populo. Quamobrem si occupatione bellica imperium acquiritur, tale in victos acquiritur, quale est in populo, nisi pactioe aliter fuerit conventum, qua standum (§. 438.). Æquivaler nimirum legi fundamentali, qua imperium in Rectorem civitatis transfertur (§. 989.). Quamobrem, si sine pactioe imperium acquirit victor, formam Reip. pro lubitu mutare

tare potest, & de modo habendi imperium itidem pro lubitu disponere. Quoniam vero in regno herili subditi omnes subeunt servitutem personalem (§. 997.); imperio herili non subjiciuntur subditi, nisi intra pœnæ justæ modum (§. 1194.).

§. 1206.

Qui vi hostis se non opponit, cum adversus eum nulla defensione opus sit (§. 90.), in eum quoque vis nulla hosti competit (§. 1192.). Quamobrem stupra violenta militibus non permittenda, præsertim cum & in se illicita sint (§. 862.), nec fontes veneno insicere licet, ex quibus etiam aquas haurire contingit eos, qui vi hostium se non opponunt.

Quando hosti non competit vis in personam.

§. 1207.

Cum vero in hostem, quamdiu reparationi juris nostri resistit, tantundem liceat, quantum ad vim injustam depellendam sufficit (§. 99. 1192.); eum veneno interimere licet, consequenter etiam in bello uti globis vel sagittis venenatis, immo aquas ita corrumpere sine veneno, ut bibi nequeant (§. 1193.); cogere nimirum licet hostem, ut a vi injusta absteineat.

De hoste veneno interficiendo.

§. 1208.

§. 1208.

De exploratoribus.

Exploratores dicuntur, qui clam veniunt ad hostem, ut inquirant, quonam in statu sint res hostis, & quidnam in nos moliantur: quod cum intersit nosse ad actus bellicos determinandos ad persequendum jus nostrum facientes; *exploratores mittere licet*. Ast cum noceant ei, ad quem mittuntur; *is cujus arma justa sunt, habet jus eosdem puniendi*.

§. 1209.

De percussoribus.

Percussor vocatur, qui mercede conductus ex insidiis & dolo hostem interficit. Quamobrem cum dolus in bello licitus sit (§. 1203.); *immissio percussore interficere hostem, naturaliter non illicitum* (§. 1192.). *Deprehensos autem in pœnam interficere potest belligerator justus* (§. 1189. 1048.).

§. 1210.

De hostilitatibus a privato susceptis.

Cum jus belli sit summæ potestatis (§. 1066. 1169.); *subditis belligerantis hostilitates sine mandato, aut concessione summæ potestatis, sætem tacita, ut rati habitio recte præsumatur, quia quod fit in bello magnum momentum habet, permissa*

nisse non sunt, imo nec militibus sine jussu aut concessione praefectorum, qua intra limites functionis suae imperare possunt.

§. 1211.

Induciae dicuntur suspensio actuum bellicorum ab utraque belligerantium parte intra tempus conventum. Fiunt itaque pacto (§. 438.), consequenter quae de iis conventa, iis standum (§. cit.). Per inducias bellum non finitur, etiamsi ad longius tempus fuerint contractae, & iis finitis hostilitatibus statim locus est, non vero nova belli denunciatione opus (§. 1183.). Ut de iis constet his, quorum nosse id interest; quamprimum de induciis conventum, eadem publicandae sunt. Cum obligatio contrahentium veniat ex pacto; induciarum contractu perfecto contrahentes statim obligant: sed quod subditos obligare nequeant, nisi a momento publicationis, per se patet, nisi expresse fuerit conventum, a quo die incipere debeant. Dicuntur autem Induciae universales, quibus omnes actus bellici suspenduntur; particulares vero, quibus saltem certae. Cum omne jus in bello sit summae potestatis (§. 1066. 1169.); induciae universales pan-
gi

De induciis.

gi nequeunt nisi a summis potestatibus: aspang possunt a minoribus intra fines functionis suæ (§. 1155.). Cum factum privati, nisi fiat jussu summæ potestatis, aut ab eadem rati habeatur, ei imputari nequeat (§. 26.); *inducias non rumpit, privatus tamen puniri debet & res raptæ restituendæ sunt*; cum alias rati haberetur. Quia induciæ securitatem præstant tam personis, quam rebus; *induciarum tempore ire & redire ultro citroque licet, non vero loca incustodita occupare. Ast cum loca derelicta hostis amplius habere nolit (§. 203.); ea occupare licet. Denique quia tempore induciarum omnia manere debent in eo statu, in quo sunt, consequenter nihil fieri in præjudicium hostis, quod fieri non poterat induciis non pactis; durantibus induciis nec vallum tormentis hostis labefactatum reficere, nec auxilia aliaque necessaria urbi laboranti mittere, intra suos autem fines cum exercitu interius recedere, mœnia reficere & militem conscribere licet.*

§. 1212.

De com-
meatu.

Commeatus dicitur jus secure hinc inde eundi, concessum vel personis, vel rebus:

rebus: cujus concessio privilegium est (§. 1047.) Quoniam privilegium personæ datum ultra eam non extenditur (§. 400.); *commeatu personæ dato uti nequit alia persona, nec patri datus filium & uxorem comprehendit, ideoque cui venire permiffum, is alium mittere nequit.* Quia vero perinde est, per quem res deferantur; *si commeatus rebus datus, eadem per alium, quam cujus sunt, in locum destinatum transferri possunt.* Quia commeatus totus pendet a voluntate concedentis, idque finis, cujus causa datus, indicat; *cui abire vel transferre datum, non & redire, & cui negotii cujusdam causa concessa securitas, ac concessa intelligitur, donec negotium fuerit finitum.* Similiter, *si itineris causa conceditur commeatus, in ea etiam comprehenditur reditus, & sub eo etiam comprehenduntur res, quæ solitæ sunt ad iter assumi, & famulus unus alterque, sine quo ire indecorum foret.* Sed ne de eo lis oriatur, consultius est, ea in literis, quibus commeatus datur, diserte exprimi.

§. 1213.

Cum quilibet jus suum pro lubitu in *De possio* alium transferre possit (§. 314.); *pretium redemptio-*
 quo-*nis.*

quoque redemptionis captivi in alium transcribi potest. Et quia pacta servanda (§. 438.); conventio de pretio rescindi nequit, quia captus intelligitur locupletior, quam credebatur. Cumque non occupetur, quod captus etiam penes se habet, aut ipsi non adimitur, ideoque ejusdem manet (§. 1204.); id in pretium redemptionis imputari potest. Quoniam vero datur pro liberatione captivi; si captus moriatur, pretio nondum soluto, antequam facultas abeundi data, vel in itinere, si ad hostes conducendus fuit, pretium non debetur: aut debetur, si in libertate moriatur, aut si in securitatem debiti tantummodo detineatur, pignoris instar (§. 697.). Denique cum captivum pro certo pretio dimittens tantummodo prestare teneatur securitatem reditus ad suos; si, postquam ad suos rediit, denuo capiatur ab alio, pretio redemptionis nondum soluto, id bis debetur.

§. 1214.

De postliminio, quatenus juris naturae.

Restitutio rerum & personarum ab hoste captarum & in potestatem gentis suae venientium in statum pristinum *Postliminium* vocatur. Cum summa potestas subdi-

subditos suos eorumque jura contra vim externam hostium defendere teneatur (§. 972.), nec injustus belligerator occupatione bellica naturaliter jus ullum in rebus captis & in personas captas acquirere possit (§. 1189.); *si res & personæ vi injusta ab hoste captæ ad suos redeunt, in statum pristinum utique restituantur.* Atque hinc apparet, quatenus postliminium sit juris naturæ; quatenus vero sit juris gentium, mox dicitur. Enimvero *qui se, vel sua hosti dederunt, cum eo ipso promiserint, se ejus esse velle, vel sua ejus esse debere, ideoque jus eidem acquisitum auferri nequeat (§. 100.), postliminio carent, itemque res, quæ fuerant ipsorum. At si personæ dimittantur, & res debitæ ab eodem deserantur, cum eo ipso significet hostis, se eas habere nolle, jure ipsius non amplius obstante; postliminium habent.*

§. 1215.

Cum negotia inter gentes exitum habere debeant, uterque autem belligerantium prætendat causam justam sibi esse belli, & vi libertatis naturalis gentibus competentis (§. 1089.) a gentibus aliis permittendum, ut suo quælibet stet ju-
De jure gentium voluntario in bello.

(Wolffii Instit. J. N. & G.) Bbb dicio

dicio (§. 78.), immo in causa plerumque dubia id facile definiri non possit, ipsum autem bellum non sit aptum ad hanc controversiam decidendam (§. 1159.), multoque difficilius definiri queat, an belligerator, licet justus, jure suo in bello non abutatur (§. 1190. & seqq.), ac propterea id relinquendum sit conscientiae ipsius (§. 78.); ideo necesse est, ut bellum ab utraque parte quoad effectus habeatur pro justo, ut uterque scilicet eodem jure utatur, & ideo quoque uniuscujusque conscientiae relinquatur, quid ad consecutionem juris sui necessarium videatur. Atque in hoc consistit Jus gentium voluntarium in bello (§. 1090.).

§. 1216.

De postliminio jure gentium.

Quoniam gentium, quæ nullius in bello partes sequuntur, nullum jus est decidendi de causa belli, vel num hæc vel ista in bello jure fiant aut non fiant (§. 1215.); gentes, quæ bello sese non immiscunt, facta utriusque pro justis, seu jure factis admittere tenentur, ac ideo quoque apud gentes pacatas jure gentium voluntario postliminium non est (§. 1214.). Eodem autem jure idem intelligitur commune utriusque belligerantium parti.

CAPUT

CAPUT IX.

DE

PACE ET PACTIONE PACIS.

§. 1217.

P*ax* dicitur status, in quo nobis cum *De pace*
 nemine bellum est; consequenter, *colenda.*
 quia cum nemine per vim certandum
 (§. 98.), *in pace jure nostro quiete fruimur.*
 Cum gens nulla alteri injuriam facere de-
 beat (§. 1089.), & curæ habere, ut con-
 troverfias sine vi armorum componat
 (§. 1157.), consequenter nullam causam
 bello dare (§. 1158.); *gentes pacem inter*
se colere naturaliter obligantur. Et quia
 homines in civitatem coivere, ut jure
 suo quiete fruantur, & tuto ab alio id
 consequantur (§. 972.); *Rector quoque*
civitatis & subditis suis, & quatenus ipsa
 natura gentes in civitatem maximam re-
 degit (§. 1090.), *gentibus aliis hoc natu-*
raliter debet, ut pacem omni modo conser-
vare studeat, consequenter non modo ipse
bellum vitare debet, quantum potest, ve-
rum etiam dare operam, ut dissuadeat aliis,
ne temere bellum suscipiant. Ex ipsa au-
 tem definitione pacis liquet, *induciarum*

Bbb 2

tem-

tempore pacem non esse (§. 1211.), pace autem facta bellum finire.

§. 1218.

De turbatore quietis publicæ.

Turbator quietis publicæ dicitur, qui bellis temerariis atque injustis laceffit gentes alias. Gentibus igitur quibusvis competit jus, turbatores quietis publicæ cogendi, ne turbent (§. 1090.). Quamobrem, si qua gens a turbatore quietis publicæ sibi metuit, tempestive fœdera belli pangere debet cum aliis (§. 1180.).

§. 1219.

Quamdiu bellum continuare liceat.

Cum bellum justum geratur juris sui consequendi causa (§. 1170.); tamdiu id continuare licet, donec jus tuum fueris consecutus, consequenter donec in causa dubia alter vel transactionem offerat, vel oblatam acceptet (§. cit.), contra turbatorem vero quietis publicæ tamdiu, donec securitati futuræ sufficienter fuerit prospexitum (§. 1218.). Quodsi vero belligerator unus ad offerendum, vel acceptandum æquas pacis conditiones permoveri nequit; per se patet, bellum esse continuandum, donec is totaliter fuerit victus, ne scilicet resistere diutius possit.

§. 1220.

§. 1220.

Cum bellum sit summæ potestatum (§. 1169.); *pacem pangere nequeunt nisi summæ potestates. Cum vero Rex infans, vel impubes, aut imminuta mentis, veluti furiosus, vel mente captus administrationem imperii non habeat; ideo pacem pangere nequit, consequenter pacem facere eorum est, quibus imperii administratio competit. Quoniam invasor imperii, si ei fidem dederunt subditi, imperium summum habet, ac gentes exteræ stare tenentur iudicio gentis alterius (§. 1089.); cum invasore imperii, si ei fidem dederunt subditi, pacem facere licet. Cum de regno patrimoniali Rex disponere possit pro libitu (§. 986.); si regnum fuerit patrimoniale, Rex captivus pacem facere potest. At cum per captivitatem Regi adimatur liberum imperii exercitium, sitque verendum, ne in præjudicium gentis suæ promittere cogatur, quæ liber promissurus non erat; si regnum patrimoniale non fuerit, Rex captivus pacem facere potest per eos, quibus administrationem imperii commisit, aut, ubi de ea nihil dispositum, qui proxi-*

Quinam pacem facere possint.

nam succedendi spem habet. Et quia de re sua privata pro lubitu suo disponere potest (§. 195.); pacem quoque facere potest promittendo rem suam privatam simpliciter, seu pure, publicam vero sub conditione ratificationis.

§. 1221.

*Quomodo
pax pangi
possit.*

Quoniam rigori justitiæ convenit, ut cuilibet jus suum tribuatur; si in pargenda pace is observari deberet, de justitia belli gesti sententia foret ferenda, & bellum justum gerenti præstandum foret debitum, cujus causa bellum gestum, restituendæ impensæ in bellum factæ; ob injurias in ipso bello factas ipsi satisfaciendum (§. 1190.), quæ vero a belligeratore justo ultra modum debiti occupata, alteri restituenda, & de injuria abusu juris facta foret satisfaciendum (§. 271.). Facile apparet, si hoc modo pax fieri deberet, negotium nullum exitum habiturum. Quamobrem *pax aliter fieri nequit, nisi per transactionem (§. 764.)* ideoque *in pactioe pacis nec causa belli deciditur, nec deciduntur controversiæ, que de factis in bello moveri poterant, neutra parte alteram injustitiæ damnante, & rationes*

tiones potissimum suasoriae attenduntur. Quoniam amnestia est injuriarum & offensionum antea factarum in sempiternum sancita oblivio (§. 1056.); ea quidem naturaliter per se inest omni pacis pactioni; ut tamen perfecte debeat, de eo primo omnium loco conveniendum (§. 667.).

§. 1222.

Cum in transactione standum sit eo, quod convenitur (§. 764.); in pactione pacis conveniendum, vel ut omnia restituantur in eum locum, quo fuerant ante bellum, vel ut maneat eo, quo sunt loco, vel ut quaedam in bello capta restituantur, alia retineantur, & ut quaedam alia praeterea praestentur. Unde sequitur, ut, de quibus nihil dictum, ea maneat, quo sunt loco. Enimvero quia negotium exitum non haberet, ubi etiam res mobiles restituendae forent; si conventum fuerit, ut capta restituantur, sub iis mobiles non comprehenduntur, nisi de quibusdam expresse fuerit dictum.

Quomodo in pactione pacis conveniri possit

§. 1223.

Quia amnestia saltem pertinet ad ea, quae in bello facta sunt (§. 1221.); quae

Ad quae amnestia extendi re. ante quae.

ante bellum debita fuerunt, nec non injuria ante idem factæ, sed ob quas bellum non fuit gestum, aut etiam debita durante bello aliunde contracta, vel injuriæ extra bellum factæ, & quæ tempore belli privatis ex contractibus vel maleficio deberi ceperunt, per pacem remissa non intelliguntur.

§. 1224.

De fructibus restituendis.

Cum pactione pacis facta statim incipiat jus ejus, cui aliquid restituendum, nisi restitutio ad certum diem restricta (§. 438. 317.); si res vi pacis restituenda, restituendi quoque sunt fructus a die concessionis (§. 228.).

§. 1225.

Nonnulla circa rei restitutionem notanda.

Quia res talis restituenda, qualis in bello capta (§. 1222.); si res vi pacis restituenda, jura quoque rei coherentia restituenda, ideoque ante restitutionem munimenta, quæ erant, cum occuparentur, demoliri non licet. Et, si vi pacis quædam restituenda in eum statum, quo fuerant ante bellum, status ultimus intelligitur, qui erat, cum inciperet bellum; cum de eo cogirasse intelligantur paciscentes (§. 810.): nisi is ad certum annum referatur

tur (§. 438.). Quodsi in pactione pacis relatio fit ad alias præcedentes, cum id brevitatis tantummodo causa fiat; ea valent, quæ in his de re conventa expressius dicta sunt.

§. 1226.

In regno patrimoniali Rex disponere de imperio potest pro lubitu (§. 986.), consequenter Rex tam totum, quam partem ejus sine populi consensu alienare potest. *De alienatione imperii per pacem & rem privatarum.* At quia in usufructuario proprietatem imperii penes populum manet (§. cit.); ad alienationem requiritur populi consensus, & quia universi obligantur parti ad ea, quæ ad salutem ejus promovendam faciunt (§. 975.); consensus ejus partis, in quam fit alienatio, aut saltem ejus ratihabitio, quæ factis declaratur, dum populus novo acquirenti sine ulla contradictione homagium præstat. Enimvero si jus pangendi pacem sine ulla restrictione in Regem translatum, populi consensum non demum requirere tenetur; nulla scilicet lege fundamentali exstante, ad cujus observantiam obligetur (§. 984.). De rebus autem privatis & personis vi domini eminentis & potestatis

tis eminentis, prout casus tulerit, conuenire potest (§. 1065.).

§. 1227.

De effectu
pacis.

Cum transactione facta prætenſio renovari nequeat & a lite diſcedatur (§. 764.); pace facta, bellum finitur, nec propter eam cauſam, ob quam bellum geſtum eſt, denuo bellum ſuſcipi poteſt.

§. 1228.

De ſociis
in bello.

Quoniam cum ſociis eorum, qui pacem pangunt, idem fuit bellum, quod inter hosce, de bello autem finiendo tranſigitur (§. 1221.); in pactioe pacis comprehenduntur etiam ſocii, conſequenter amneſtia ad ipſos quoque pertinet (§. 1223.). Enimvero ſi cum ipſis peculiare fuerit bellum, cum ipſis quoque pax expreſſe pangenda.

§. 1229.

De obliga-
tione ex pa-
ctioe pacis
ueniente.

Pactio pacis, utpote utilitatis publicæ manentis cauſa facta, fœdus reale eſt (§. 1146.), ac propterea populum quoque & ſucceſſores obligat. Enimvero pactiſcentes ſtatim obligat, quamprimum perfecta; eum ex pacto veniat obligatio

(§. 438.):

(§. 438.): *subditos vero & milites, quamprimum iisdem fuerit publicata; cum de ea ante publicationem ipsis certo constare non possit.*

§. 1230.

Pax rumpi dicitur, si pactio pacis *De ruptu-
ra pacis.*
 non seruetur, hoc est, si quis quid facit, quod vi ejusdem facere non poterat, nec debebat, aut non facit, quod vi ejusdem facere debebat ac poterat. Eodem sensu in genere *fœdus* quodlibet *rumpi* dicitur. *Rumpit igitur pacem, qui ob eandem causam, ob quam bellum gestum fuerat, vel ob ea, quæ in eodem facta fuerunt, vim bellicam infert* (§. 1227.), *etiam sociis in ea comprehensis* (§. 1228.): *non vero, si ob novam quandam causam utpote ad quam pax non pertinet* (§. 1221.), *consequenter nec rumpitur, etiamsi posthac alii te associes; qui bellum ei, cum quo pacem fecisti, infert; ob rationem eandem. Ex ipsa quoque definitione patet, pacem non rumpi, si per te non stet, ut in pace promissum adimpleas, veluti si ipse bello implicitus auxilia vel subsidia promissa mittere nequeas, aut res, quæ dari debebat, interierit.* *Articuli*

ticuli pacis dicuntur singulae conventionis partes, quibus distinguuntur ea, de quibus *figillatim* quidpiam fuit conventum. Sunt autem vel *connexi*, in quibus convenitur de rebus ad eandem causam pertinentibus; vel *diversi*, in quibus convenitur de rebus ad diversam causam spectantibus. Unde facile intelligitur, *si pax rumpitur in articulis diversis, eam in ceteris durare*: ex adverso autem, *si rumpitur ab uno in articulis connexis, nec alterum pacem servare amplius obligari* (§. 442.). At quoniam factum alienum nemini imputari potest, ad quod is non concurrat (§. 26.); *si subditi tui sine consensu tuo, vel subsequata ratificatione faciant, quod est contra pacem, pax non rumpitur*: ex adverso autem *rumpitur, si subditi tui contra articulos pacis leduntur a parte altera.*

§. 1231.

De publicatione pacis. *Publicatio pacis* est factum, quo tam militibus, quam subditis significatur, pacem esse factam; consequenter bellum finitum (§. 1227.). Quamobrem *militibus sine mora publicanda* (§. 1174.): necessitas vero, quae obtinet ex parte militum,

tum, cum non fit eadem ex parte civi-
um; *subditis publicari potest, quando
commodum visum fuerit.*

§. 1232.

Rebelles dicuntur subditi, qui arma *De rebel-*
injusta sumunt adversus Rectorem civi- *lione.*
tatis, nimirum ut eundem vel imperio
exuant, vel ad certas conditiones acce-
ptandas cogant. Atque is status *Rebel-*
lio vocatur.

§. 1233.

Differt a rebellionem *Bellum civile*, *De bello*
quo justa arma adversus Rectorem civi- *civili.*
tatis sumunt subditi. *Licitum* igitur est
in omni casu, in quo Rectori civitatis resi-
stere licet (§. 1079.).

§. 1234.

Differt a rebellionem & bello civili *Tu-* *De tumultu.*
multus, in quo turba confluens vim in-
fert magistratibus, aut aliis potestatibus
minoribus, vel earum rebus, tum etiam
privatis eorumque rebus, aut saltem in-
ferre minatur. Cum per tumultum se-
curitas publica lædatur; *delictum publi-*
cum sive *crimen* est (§. 1030.). *Quam-*
obrem

obrem tumultum excitantes, vel foventes, eidemque sese immiscentes, cum sint criminis rei; pro diversitate circumstantiarum puniri possunt (§. 1030. 1048.).

§. 1235.

De promissis rebellibus & tumultuantibus servando.

Quoniam potestas summa rebellibus & tumultuantibus rebellionis aut tumultus sedandi causa promittens, cum salvo jure suo in rebelles & tumultuantes promittere non possit, jus suum remittere intelligitur (§. 337.); si qua promittit, ea servanda sunt (§. 388.). Eodem modo patet, hosti, prædonibus & latronibus promissa servanda esse. Quamobrem, si amnestia promissa sit, nullus eorum, quæ in rebellionibus & tumultu facta sunt, accusari, neve mulctari potest (§. 1056.).

CAPUT X.

DE

JURE LEGATIONUM.

§. 1236.

Legati quanam sint.

Legati dicuntur personæ, quæ a gente una, seu ejus Rectore, ad gentem aliam, seu Rectorem ejus publici negotii causa mittuntur. Quamobrem legati natura-

turaliter sunt mandarii gentis suæ, seu Rectoris civitatis (§. 251.), & jus mittendi legatos summis potestatibus competit (§. 1140.); etiam inæquali fœdere junctis (§. 1144.).

§. 1237.

Agentes appellari solent personæ, quæ negotia privata Rectoris civitatis, vel etiam subditorum ipsius ejusdem nomine apud gentem aliam curant. Cum a voluntate constituentis dependeat, quænam negotia iis committere velit; nil obstat, quo minus etiam negotia quædam publica minoris præsertim momenti Agentibus committantur. *Agentes quinam sint.*

§. 1238.

Genti unicuique competit jus perfectum petendi ab altera gente officia humanitatis, nec impediri potest citra injuriam, quo minus petantur (§. 1108.); competit etiam jus pactiones ineundi cum alia gente, si ope & auxilio ejusdem indiget (§. 1095.), conjunctis viribus se statumque suum perficiendi (§. 1090.), ac ideo fœdera faciendi (§. 1141.). Obligantur quoque tollere gravamina, *De jure mittendi & obligatione admittendi legatos.* &

& controversiæ componendæ (§. 1157.), nec ad bellum, ad controversias decidendum per se minus aptum (§. 1159.), procedendum, aliaque media violenta (§. 1163. & *seqq.*), quamdiu nondum constat sine violentia injuriam factam reparari non posse (§. 1158.). Pangenda quoque sunt fœdera belli (§. 1180.), & in bello emergunt casus, in quibus pactiones ineundæ, vel pars una alteri voluntatem suam significare tenetur. Immo ut a bello decedatur, pactiones pacis faciendæ (§. 1227.). *Legationes igitur necessariae sunt, & gentibus competit jus perfectum mittendi legatos ad gentes alias: quod cum citra injuriam denegari non possit (§. 100.); legati admittendi sunt ab eo, ad quem mittuntur, consequenter si non admittuntur, mittenti injuria fit (§. 87.), nisi id fiat in causa manifesta collisionis officii erga seipsum & erga gentes alias, veluti si legatus mittatur ad perturbandum civitatis statum, vel is fuerit criminis perduellionis reus.*

§. 1239.

*De legatis
assiduis.*

Legati assidui dicuntur, qui per plures annos in aulis exteris resident. Quoniam nego-

negotia gentium, ob quæ legationes necessariae sunt (§. 1238.), nec quotidiana, nec continua sunt, legati præterea assidui quasi exploratorum numero sunt (§. 1208.); *jus habendi legatos assiduos in aulis exteris nec jus gentium necessarium* (§. 1088.), *nec voluntarium est* (§. 1090.), consequenter *legationes assiduæ*, nonnisi moribus quarundam gentium introductæ, *ad jus gentium consuetudinarium pertinent* (§. 1092.), ideoque *si non admittantur, mittere volenti injuria non fit* (§. 87.).

§. 1240.

Cum Rector civitatis quilibet Rectorem civitatis alterius spectare debeat tanquam sibi æqualem (§. 1120.), legati autem mittantur, ut negotium tractent vel cum Rege ipso, vel cum primariis eius ministris, quibus hæc cura demandata est, nomine mittentis (§. 1236.); *legati mittendi sunt, qui dignitate eminent in Rep. mittentis* (§. 54. 55.). Atque ita Jus naturale gentium consulit dignitati ejus, ad quem mittuntur.

Quales legati mittendi.

§. 1241.

Ob eandem rationem *legati honorifice excipiendi & tractandi*, cumque hæc *Quomodo excipiendi.*
(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) Ccc obli-

obligatio a lege naturæ veniat (§. 1240.) consequenter nemo ab ea se liberare possit (§. 42.), *etiamsi veniant ab hoste*. Quoniam itaque *legatis ab hoste missis, vel etiam ab eo, qui hostis non est, contumeliæ non imponendæ, nec iidem contemtui habendi* (§. 146. 51.), *ne quidem prætenso, utpote quod nullum est* (§. 156.), *jure talionis; contemtus ideo legatorum & multo magis contumeliæ ipsis impositæ injuria sunt* (§. 87.), *nec impune ferri debent* (§. 93.). Atque ita Jus naturale gentium consulit dignitati mittentis.

§. 1242.

De caractere representativo.

Character representativus legati dicitur signum representationis mittentis apud eum, ad quem mittitur. Cum naturaliter legati sint mandatarii Rectoris civitatis, a quo mittuntur (§. 1236.); *jure naturæ character representativus consistit in facultate, nomine ac jure potestatis summæ, a qua scilicet mittitur, negotium aliquod publicum apud aliam potestatem summam gerendi, consequenter jure naturæ legatus non est quasi eadem persona moralis cum mittente, ita ut perinde sit ac si mittens ipse esset præsens & is, ad quem mitti-*

mittitur, eundem spectare debeat tanquam personam sibi æqualem. Et quoniam *characteris repræsentativi*, qui consistit in facultate personam mittentis, ferendi, nulla est necessitas sive ex negotio gerendo, sive ex dignitate mittentis, quæ sine eo salva esse potest (§. 1241.); nec *character repræsentativus ultra naturalem extensus juris gentium voluntarii est* (§. 1090.), & per consequens *si moribus introductus, juris gentium consuetudinarii* (§. 1092.), *si pactis, pactitii est* (§. 1091.). Quamobrem quæ ex *characteris isto deducuntur de legatis per necessariam consequentiam, ea nec juris naturæ, nec juris gentium voluntarii sunt, & multo minus ea, quæ gratis ad eum ampliandum adjiciuntur. Ac propterea gens nulla eum agnoscere tenetur, nisi ex pacto.*

§. 1243.

Cum legati non repræsentent mittentem, nisi quoad actus ad negotium, cuius causa missi, spectantes (§. 1242.); quoad actus suos privatos spectari aliter nequeunt, quam tanquam peregrini, in territorio alieno versantes, consequenter jure peregrinorum naturaliter censentur.

De jure legati quoad actus privatos.

Ac ideo quoad actus privatos cum comitatu & vasis seu rebus jure gentium naturali subsunt jurisdictioni loci tam civili, quam criminali (§. 1132.), nec ulla adest ratio, cur jure gentium voluntario in his quicquam immutari debeat (§. 1090.). *Exterritorialitas* itaque, qua legati cum suo comitatu & vasis finguntur extra territorium sitæ, *juris gentium naturalis & voluntarii non est*, consequenter nec, quæ inde inferitur, *sanctitas, seu inviolabilitas legati*, quæ consistere debet in independentia legati ab imperio ejus, in cujus territorio commoratur, multo minus itaque, *ut habeat jurisdictionem in suum comitatum, & ædibus, quas inhabitat, adhæreat jus asyli*. Quamobrem istiusmodi jura aliter acquiri nequeunt quam pacto sive expresso, sive tacito (§. 1089.), salva tamen exceptione in casu collisionis cum officio ejus, ad quem missus est legatus, erga gentem suam (§. 64.).

§. 1244.

De inviolabilitate legati.

Quoniam peregrini æquiparantur civibus temporariis, quamdiu in territorio alieno commorantur (§. 1125.), nec

Re

Reſtor civitatis ferre debet, ut quis ſubditorum iis damnum det, aut injuriam faciat (§. 1134.); *legati, quatenus ſpectantur tanquam privati & tanquam peregrini in territorio alieno commorantes, tuti ſunt ab injuriis communi peregrinorum* (§. 1028.) & *communi gentium jure*. Quoniam vero ut conſulatur dignitati mittentis, *legati qua tales honorifice excipiendi & tractandi* (§. 1241.), ideoque injuria in ipſos illata gravior eſt in alium peregrinum illata, quatenus ea derivatur in mittentem; *ab injuriis quoque tuti ſunt jure ſpeciali legatorum*. Ac in eo *ſanctitas legati naturalis conſiſtit* (§. 1153.).

§. 1245.

Literæ credentiales dicuntur, quas mittens dat legato ad eum, ad quem mittitur, & in quibus eum legatum ſuum declarat. Quoniam eum eo tractanda ſunt negotia certa (§. 1236.), conſequenter ei, ad quem mittitur, conſtare debet de voluntate mittentis; *legatus literis credencialibus inſtructus eſſe debet*.

De literis credencialibus.

Ccc 3

§. 1246.

§. 1246.

*Jus pacti-
tium &
consuetudi-
narium.*

*Si quæ gentes de certis juribus legatio-
num & de modo honorifice tractandi lega-
tos inter se convenerint, vel quædam mori-
bus introduxerint, cum ea nonnisi juris
pactitii (§. 1091.), vel consuetudinarii
sint (§. 1092.); nonnisi paciscentes obli-
gant, vel eos, quorum longo usu introdu-
cti sunt hi mores, quamdiu voluerint
(§. 444. 1092.).*

F I N I S.

INDEX.

Numerus §. designat.

A.
Abdicatio juris, 341. 342.
 liberorum, 925. officii, 1063. regni, 1007. 1081.
Abolizio accusationis, vel inquisitionis, 1055.
Abrogatio legum, 846. 1045. 1068. 1074.
Absurda in interpretatione vitanda, 804. 813.
Abusus dominii, 202. juris, 66. rei locatae, 622.
Academia scientiarum, artium, 1024.
Acceptans in cambio, 656.
Acceptare, accipere, 316. conditionem, 817. ad deliberandum, ad ratihabendum, 769.
Acceptatio, 316. 317. 319. honorarii, 525. promissionis, 381. 384. 386. 425. 428. 431. & seqq.
Acceptilatio, 754.
Acceptio indebiti, 693. sine causa, quasi sine causa 695.
Accessio, naturalis, artificialis, mixta, 242. territoriorum originaria, 1127.
Accessorium, 242.
Accidentalibus feudi, 737.

Acquiescentia in providentia divina, 173.
Acquisitio bonorum, 134. dominii rerum nullius, 209. & sqq. rerum in dominio existentium, 317. ex derelictione praesumpta, 448. 450. dominii universalis, 917. imperii & dominii gentis per occupationem bellicam, 1204. 1205. juris hereditarii & hereditatis, 917. juris successionis in regno, 1015. pecuniae 507. 508. 511. rei alienae per possessionem, 448. rei derelictae, 219. per servum, 954. possessionis, 291. 394. 455. praecedentiae inter reges, 1119. inter socios, 840. servitutis, 710. 743. per sortem, 670. 671. 672. titularum inter reges, 1119. tutelae, 908.
Actio appetibilis per se, averfabilis per se, 15. bona in se, 13. coacta, 4. culpa, 18. deliberata, 6. dolosa, 18. externa, 1. indeliberata, 6. per se indifferens, 13. interna, 1. 1050.
 Ccc 4 invi

I N D E X.

- invita, 5. humanarum de-
 terminatio quot modis fie-
 ri possit, 7. determinatio
 per attributa divina, 160.
 directio ad perfectionem
 mundi, 162. liberæ I. II.
 quatenus rebus in domi-
 nio existentibus æquipa-
 rantur, 225. 226. mala,
 12. in se, 13. naturalis,
 necessaria, 1. positiva, pri-
 vativa, 2. sincera, 349.
 voluntaria, 5.
- Actor*, 774.
Actus (pro servitute) 712.
 plenus, minus plenus ibid.
 bellici, 1191. benefici, me-
 re tales, obligatorii, 466.
 668. compositi, 465. com-
 municatorii, 467. & seqq.
 diremtorii, 467. 468. 473.
 meræ voluntatis, 1100.
 permutatorii, 467. regis
 regii, 1012. 1097. 1167.
 privati, 1012. simplices,
 465.
- Addictio* in diem, 608. pu-
 ra, conditionata, 608.
 debitoris in servitutum,
 950.
- Adjectus*, 661. 758.
Aditio hereditatis, 916.
Adplumbatura, 236.
Advena, temporarii, 1020.
Adulteratores moneta, 1036.
Adulterium, 859. 860. 871.
Ædificatio, 237.
- Ædificiorum* in civitate cura,
 1035.
Ænigma, 354.
Æqualitas in contractibus
 onerosis observanda, 580.
 668. 678. in permu-
 tatione, 584.
Æqualitas naturalis gentium,
 1089. hominum, 70. in-
 ter Rectores civitatis, 1120.
Æquilibrium inter gentes,
 1172.
Æquitas, 86. fœderum, 1144.
Æquum, 83.
Ærarium publicum, univer-
 sitatis, 1083.
Æs alienum inter bons, 207.
 hereditaria, 918. 919.
 reipublicæ causa contra-
 ctum, 1147.
Æstimatio nummorum mutuo
 data, 535. 536.
Affectus, compescere, regere,
 sedare, 110.
Affinitas, 884.
Agentes, 1237.
Aggressor, 268.
Agnati, 875.
Agnitio Dei, 163. prolis, 872.
Agri assignati, limitati, arci-
 finii, 252.
Alienatio bonorum pupilli,
 903. b. servi, 957. doma-
 niorum, 1040. feudi, a-
 perturæ proximi, 744.
 kukuum, 683. imperii
 per pacem, 1224. jurium,
 257. jur. superficiæ, 734
 rel.

I N D E X.

- rei.* 257. rerum communium, 330. per contractum libellarium acquiratarum, 732. oppignoratatum, 697. 698. permutatarum, 585. privatarum per pacem, 1226. promissarum, 413. rer. universitatis, 1129. sui ipsius in servitutem, 948.
- Allegoria,* 354.
- Allodium,* 736.
- Alluvio,* 251. & seqq.
- Alveus derelictus,* 246. ex agro factus, 248.
- Ambiguitas in loquendo,* 353.
- Amicabilis compositio,* 763. & seqq. 790.
- Amicitiae studium,* 138.
- Amicus,* 137. 826.
- Amissio juris per mortem,* 818. possessionis, 291. 296.
- Amnestia,* 1056. in pace contenta & conventa, 1221. 1223. 1228. rebellibus & tumultuantibus promissa, 1235.
- Amor aliorum,* 136. complacentiae, 169. 170. Dei ibid. gentium exterarum, 1109. hostium, 1188. liberorum, 893. parentum, 894. patriae, 1105. populi, 1077. proprius, 132. rectoris civitatis & populi mutuus, 1085.
- Amphibolia,* 803.
- Anatocismus,* 651.
- Ancilla,* 947.
- Androlepsia,* 1164. 1165. 1168.
- Animus deliberatus, indeliberatus,* 386. gratus, 474. novandi, 758. 759.
- Annona difficultas,* 307. 1021.
- Anticbressis,* 1150.
- Antimanifestum,* 1187.
- Apertura feudi,* 744.
- Apocha,* 654. 775.
- Apprehensio,* 320. 322. brevi manu, 323. longa manu, 324.
- Aptitudo,* 80.
- Aquae ductus, haustus,* 712. pecoris ad aquam appulsus, 712.
- Arbiter,* 770. 772. 773.
- Arbitrator,* 770.
- Arbitrium,* 770. 771.
- Arcana,* committere, prodere, 358.
- Aristocratia,* 992. annua s. temporaria, 1001. herilis, 997. electiva, laxa, perpetua, strictior successiva, 1001.
- Arma,* 1174. in praelio deponentes, 1192.
- Arrha,* 619. sponsalitia, 865. arrhae datio, 619. 865.
- Articuli pacis, connexi, div. rti,* 1230.
- Artifex,* 634.
- Affecuratio,* 679.
- Affecurator,* 679.

I N D E X.

- Affertio nuda*, de dando & faci-
 ciendo, 383. 385. 389.
Afseveratio, 361. 367.
Assignatio, 760.
Assignator, 760.
Assignatus, 760.
Affociantes se civitati, 1086.
 hostibus, 1185. 1189.
Attentionem conservare, 108.
Auskommen, das nöthige,
 reichliche, 486.
Avochiria, 112. 1051.
Autoritas patris & matris fami-
 lias, 969.
Avulso, 245.
Auxilium in acquirendis bo-
 nis, 134. 892. in bel-
 lo, 152. 1179.
- B.
- B***acilla fissa*, 777.
Bellum, 98. 99. 102. an sit
 aptum ad controversias
 gentium decidendum,
 1159. quamdiu continu-
 andum, 1219. ejus finis,
 1217. 1227. bellum gere-
 re, 102. vitandum, 790.
 791. 1217. civile, 1233.
 defensivum, 1169. 1170.
 ferinum, 1171. injustum,
 1189. 1190. justum, 1190.
 1192. & seqq. 1215. ob
 metum ex vicini potentia,
 1172. mixtum, 1169. of-
 fensivum, 1169. 1170.
 privatum, 1169. ejus exer-
 citium in republica, 1028.
 1029. publicum 1066.
 1169. punitivum, 1169.
 1170. propter scelera gen-
 tis, 1173. transactionis
 causa gestum, 790. 1158.
 vindicativum, 1169. 1170.
 utilitatis causa gestum,
 1171.
Benefactor, 470. 826.
Beneficiarius, 470. 474.
Beneficium, 470. & seqq.
 reddere, 474. 822. 894.
Benemeriti, 482. 826.
Blasphemia, 166.
Bodemeria, 681.
Bona, 207. animi, 104. cen-
 sitica, 733. conjugum,
 865. 867. 943. corporis,
 104. defuncti, 819. 820.
 933. ecclesie 1026. em-
 phyteuticaris, 724. fortu-
 nae, 104. liberis prospici-
 endo, 892. 896. gen-
 tis, 1162. naufragorum,
 222. pupillorum, 903.
 regis regia, privata s. pro-
 pria, 1012. 1162. socie-
 tatis, 642.
Bona fides ad præscriptionem
 requisita, 461.
Bonitas divina, 170. intrin-
 seca actionum, 14. 15.
 monetæ, vid. *Moneta*.
Bonum, 12. bonum commu-
 ne civitatis, 972. socie-
 tatis, 837.

C. Cal

I N D E X.

C.

- Calculus Minerva,** 843.
Calumnia, 142.
Calumniator, 150.
Cambium, manuale, 655.
 ficcum, 657. tractatum 656;
Campsarius, 656.
Campsor, 656.
Canon emphyteuticus, 725.
 726. a vasallo præstandus,
 739.
Capitulatio cum Rectore civi-
 tatis, 989. cum militibus,
 1174.
Captivi, 1192. 1194. quinam
 ducendi, 1164. 1193.
Castigationes paternæ, 889.
Casus contingens in commo-
 dato, 520. 521. in depo-
 sito, 541. in mutuo, 537.
 in locatione conductione,
 633. & seqq. in pignore,
 702. in quasi usufructu,
 719. in usufructu, 716.
Casus excipiendi, 816. tacite
 excepti, 815. casus fœ-
 deris, 1180.
Cavillationes, 801.
Cause belli justæ, 98. 447.
 1168. 1170. 1172. & lqq.
 causam dare promisso, 405
 c. debendi in chirographo,
 653. in donatione, 475. in
 promissione expressa, 407.
 caus. libera actionis, 3. re-
 nunciationis mandati justa,
 568. causa non secuta, 694.
- Cautio de restituenda re qua-**
 si usufructuaria, 720. de
 restituenda re consumptibi-
 li, 740. de se iudicio si-
 stendi, 1033.
Cedens, 338.
Celebratio nominis divini, 174.
Censualis, 733.
Census, constitutus, reserva-
 tivus, 733.
Ceremoniæ in cultu divino,
 180.
Certatio per vim, 98.
Cessio juris, 338. 342. neces-
 sarius, 757. in deposito,
 541. in fideiussione, 570.
 ex mandato arcano, 553.
 in mutuo rei alienæ, 530.
 in novatione, 758. ex
 promissione tertio facta,
 433. juris retractus, 611.
Cessionarius, 338.
Character repræsentativus le-
 gati, 1242.
Charra blanca, 776.
Chirographum, 652. 653.
 654. 758. 775.
Civiliter æquum, iustum, 83.
Civis, 974. civium nume-
 rus, 1018.
Civitas, 972. 973. maxima,
 1090.
Clavigatio belli, 1183.
Clausula commissoria, 609.
 vid. L. commissoria.
Concte agere, pati, 4.
Cognati, 875. 897. 930.
Cognatio, directa, collatera-
 lis,

I N D E X.

- lis*, 878. ex concubitu illicito natorum, . 883.
Cognitio aliorum, sui ipsius, 105.
Cobabitatio conjugum, 866.
Coitus licitus, illicitus, 854.
Collecta, 1058.
Collisio damnorum, 283. legum, 63. 64. 65. officiorum ibid. erga conjuges, 869. erga liberos, 893. vid. *Officia*. pactorum, 816. pignorum, 705.
Collybista, 655.
Collybus, 655.
Colonus, 620. partarius, 696.
Comitia, 1000.
Commeatus, 1212.
Commendare, 551.
Commercium interna, externa, 1099. 1101. 1113. gentium exterarum, 1109. 1110. in terris neutris, 1181.
Commissum, 609. feudum 746. 747. regnum, 1081.
Committere, 551.
Commixtio, 235.
Commodum rei emtae, 613. 614. 615.
Commodans, 515.
Commodatarius, 515. 517. 519. 520. 521. 547.
Commodatum, 515. & seqq. 523. famuli, 962. rei alienae, 530.
Commorari in terris alienis, 312. 1131.
Communicatio operarum, 327. rerum & factorum, 469.
Communio, 186. bonorum inter conjuges, 867. incidens, 692. mixta, 197. negativa, 191. positiva 196. 254. 345. primæva, 186. 191. 194. 301. & seqq. 334.
Comœdia, 1027.
Compensatio, 756.
Compositio causæ dubiæ, 790. litis, 765.
Compromissum, 770-790.
Concludere, 843.
Conclusum, 843.
Concordia, 847. civium 1086. gentium, 1124. sociorum, 847.
Concubitus promiscuus, 855.
Concursus ad actionem alterius, 26.
Conditio casualis, 315. conditiones copulative adjectæ, 399. disjunctive adjectæ, 399. honesta, 315. melior, 608. mixta 315. negativa, 315. resolutiva, 315. 609. potestativa, 315. 400. quæ per se pacto inest, 439. suspensiva, 315. tacita in aditione hereditatis, 918. in guarantia, 1149. si res maneat, quo sunt, loco, 814. turpis, 312.
Condominatus, 995. 996.
Condonatio offensæ, 157.
Con-

I N D E X.

- Conductor* operarum, rerum, 620. 621.
- Confirmatio* tutorum, 1023.
- Confiscatio* bonorum, 1039. 1053. rei particularis, 1039. rerum hostilium, 1198.
- Confusio* rerum proprietarum & alienarum, 235. debiti & crediti, 761.
- Conjuges*, 858. novorum cura circa liberos prioris matrimonii, 871. c. obligatio & jus, 858. pacta successoria, 942. successio, 943.
- Consecratio*, rerum, 1025.
- Consensus*, 9. expressus, 27. præsumtus, 27. 30. 459. 686. 689. tacitus, 27. curatoris, 905. domini in contubernium servile, 959. parentum in matrimonium liberorum, 912. præf. in fidejussionem, 570. sociorum communis, 841. tutoris, 905.
- Conservatio* æquilibrii inter gentes, 1172. corporis 112. generis humani, 854. gentis, 1093. salutis societatis 847.
- Consilarii* rectoris civitatis, 1076.
- Consilium*, 561.
- Consociatio*, 197.
- Constituarius*, 660.
- Constituens*, 660.
- Constitutio* civitatis, 972. feudi, 736. habitationis, 723. juris censitici, 733. emphyteuseos, 727. pignoris, 679. superficiarii, 734. reipublicæ, 1017. servitutis, 710. subfeudi, 741. usufructus, 713. usus, 721.
- Constitutum*, 660. 661. 758.
- Consules* in emporiis maritimis, 1118.
- Consultatio*, 6.
- Contemptus*, 146. legatorum, 1241. rectoris civitatis, 1120.
- Contestatio*, 375.
- Continuatio* belli, 1219. societatis negotiatoriæ, 648.
- Contractus*, 514. 667. æstimatorius, 658. 659. aleam continens, 668. avertendi periculi, 679. chirographarius, 652. censualis, 733. compositus, sive mixtus, 696. do ut des, do ut facias, facio ut facias, 607. emphyteuticus, 725. 727. exercitatorius, 665. feudalis, 736. 739. fœnebris, 650. fœnebris, nauticus, quasi nauticus, 680. institorius, 662. & seqq. libellarius, 732. lutorius, 678. metallicus, 683. onerosus, 580. pignoris & hypothecæ, 704. sortis electricis, 670. divisio-
tæ

I N D E X.

- titia*, 671. *attributricis*, 672. *subvasalli*, 743. *superficiarius*, 734. *trajectitii*, 680. *vitalitius*, 682. *usurarius*, 650.
- Contributiones militares*, 1200.
- Controversia de dominio*, 548. *in ecclesia*, 1064. *eas inter gentes componendi modus*, 1157. 1159.
- Contubernium*, 959.
- Contumelia*, 146.
- Conventio*, 437. *tacita in omni negotio*, 1154.
- Convencus sacri*, 179.
- Convocatio comitiorum*, 1000.
- Copia*, 775. *vidimata*, 775.
- Copiae auxiliares*, 1179.
- Copula carnalis*, 863.
- Corporis alieni cura*, 141.
- Correges*, 995.
- Correi credendi, debendi, promittendi, stipulandi*, 424.
- Corruptio*, 437. *rei commodatae*, 519.
- Creditor*, 528. *jus ejus ad bona defuncti*, 820. *chirographarius*, 652. *pignoratitii plures*, 701.
- Crimen*, 1030. *ambitus*, 1062. *laesae majestatis*, 1082. *perduellionis*, 1082.
- Culpa*, 17. 19. 21. *per leges civiles determinanda*, 1072. *in commodato*, 520. 521. *in concursu ad factum alienum*, 26. *conductoris*, 633. 634. *deponentis*, 542.
- depositorii*, 541. *plurium depositariorum*, 546. *locatoris operarum*, 634. *mandatariorum*, 558. *media*, 22. *in pignore*, 702. *servi*, 954. *tutoris*, 904.
- Cultus divinus*, *externus*, 178. 1024. *idololatricus*, 182. *internus*, 178. 1064. *superstitiosus*, 182.
- Cupiditas vindictae*, 155.
- Curator*, 898. 905. 907.
- Custodia legis*, 58. 846.

D.

- D**ammum dare, 269. *in bello injusto*, 1190. *casuale*, 269. *coloni partiarrii*, 696. *ex consilio dolofo*, 561. *in contractibus*, 560. *culposum*, 269. *ex deposito*, 541. 542. *dolosum s. voluntarium*, 269. *in ludo extraordinarium*, 678. *contingens in re, vel usu rei locatae*, 633. *ex mandato*, 557. 568. *per electionem officialis publici*, 1062. *in operarum praestazione*, 634. *in ludo ordinarium*, 678. *praepo- nentis*, 662. *in pignore*, 702. *in promissione*, 405. *d. refarcire*, 270. *per repressalias*, 1166. *a servo datum*, 954. *in societate negotiatoria*, 640. *societati datum*, 852. *per transi-*

I N D E X

- transitum cum copiis militari-
 bus*, 1182. a tutore, 904. vitio rei emtæ, 618.
Dare, 258. dandi obligatio, 329.
Datio, 258. 331. 468. arrhæ sponsi. & munerum sponsaliorum, 865. ob causam, 694. conditionata in diem, 332. gratuita, 470. in solutum, 757.
Dati repetitio, 331.
Debitor, 336. 528. chirographarius, 652. principalis, 569. 760. in servitutem redigendus, 950.
Debitum, 49. 72. 336. chirographarium, 652. civitatis, 1162. 1164. conjugale, 871. defuncti, 820. exigibile, 503. hostium, 1198. illiquidum, 756. 767. imperfecte tale, 336. inexigibile, 503. liquidum, 756. 766. perfecte tale per leges civiles, 1069. 1071. per pactum, 667. privatum regis defuncti, 1012. reipublicæ causa contractum, 1147.
Decernendi modus in societate, 841.
Decisio litis, 763. decisio provisionalis controversiæ in ecclesia, 1064.
Decorum, 54. 115. 116.
Dedecus, 54.
Deditio hostium, 1192.
Deductio æris alieni. 207. 918. impensarum, 284.
Defectus rectitudinis actionis, 17.
Defensio, 90. 158. 789. possessionis 289. 1029. rerum, 1031. rerum suarum, 266. 1029.
Defraudatio, 286.
Delatio hereditatis, vid. *Hereditas imperii*, 982. 985. 988. 979. 1007. juramenti, 783. juris, 339.
Delegans, 759.
Delegatarius, 759.
Delegatus, 759.
Delegatio, 759.
Deliberationes, 769. comitiales, 1000.
Delictum, publicum, privatum, 1030. in Republ. puniendum, 1030.
Demeritum, 153.
Democratia, 996. 999.
Denegatio debiti conjugalis, 871. officiorum, 59. transitus cum copiis militaribus, 1182.
Denunciatio belli, conditionata, pura, 1183. 1185. 1211.
Deponens, 539. 542. 547.
Depositarius, 539. 541. 542.
Depositum. 539. & seqq. rei alienæ, 543.
Derelictio, 458. 460. kuckuum, 683. rei, 203. 208. 450. regni, 1081.
De-

I N D E X.

- Defectio conjugum malitiosa*, 871. militum, 1177.
Destinatio rei ad certum usum, 226.
Deterioratio rei alienæ, 277. 278. commodatæ, 519. feudalis, 743. locatæ, 633.
Dies festi, 1024. dies emptioni venditioni, 605. promissioni adjectus, 393. 395. solutionis, 751. 752.
Dignitates civiles, 992. 1061.
Dilectio aliorum, 136. sui, 132.
Diligentia, 21. depositarii, 541. mandatarii, 551. negotiorum gestoris, 690. servi, 956.
Dimissio ab officio, 1063.
Discessus a civitate, 1019. a pacto, 442. 443. 019. a societate, 852. 853. a soc. negotiatoria, 647. a transactione, 764.
Discordia, 847.
Dispensatio, 1046.
Dissensus, 10. 28. 444. expressus, præsumtus, tacitus, 28.
Dissimulatio, 349. 350. 359.
Dissolutio compromissi, 770. mandati, 567. matrimonii, vid. *Divortium*. patet, 444. 609. 750. societatis negotiatoriæ, 648. sponsaliorum, vid. *Repudium*.
Distractio pignoris, 697.
- Direptiones in bello* 1201.
Divinatio, 669.
Divisio communium, 343. 344. hereditatis, 926. imperii, 983. 1009. 1010. divisio lucri & damni in societate, 645. 646. reddituum ex kukubus, 683.
Dives, 486. 508. 1019.
Divitiæ, 486. 504.
Divortium, 871.
Doctores publici in ecclesia, 1024.
Dolus, 17. 19. 21. bonus, malus 24. in bello, 1203. in commodato, 520. 521. in concursu ad factum alterius, 26. conductoris, 633. creditoris pignoratitii, 702. in deposito, 541. 542. 546. mandatiorum, 558. ex proposito, ex re, 25. servi, 954. tutoris, 904.
Domania, 1040.
Domestici, 964.
Domicilium, naturale, adicitium, 1103.
Dominium, 195. 198. 202. 334. ex communium divisione, 343. directum, 724. emens, 1065. 1130. futurum, 589. gentis, 1125. plenum, minus plenum, 198. regis in fundos privatos, 1065. rerum incorporalium, 206. rerum

I N D E X.

- rerum oppignoratarum, 698. publicarum, 1130. universale, 916. utile, 724. in ædibus superficialiis, 734. dotis, 913. morgengabæ, 915. dominiorum certitudo, 457. translatio, vid. *Translatio dominii*.
- Dominus*, 195. 198. 947. census, 733. directus, 724. emphyteuseos, 725. feudi, 736. fundi, 734. subfeudi, 741. utilis, 724.
- Domus*, perfecta, imperfecta, 964. & seqq.
- Donans*, 475. 617.
- Donatarius*, 475. 476.
- Donatio*, 475. & seqq. 639. conjugum, 874. mortis causa, 479. 481. 482. reciproca, 483. remuneratoria, 482. 617. propter nuptias, 914. inter vivos, 480. 481.
- Donum*, 475.
- Dos*, 913.
- Duellum*, 787. 789.
- Dux*, (belli) 1178.
- E.
- E***brietas*, 114.
- Ecclesia*, particularis, universalis, 1026.
- Educatio liberorum*, 855. 890. 909. post mortem parentum, 897.
- Egestas*, 487. 504. 513. 1021. 1022. (*Wolffii Instit. J. N. & G.*),
- Electio Regis*, legitima, illegitima, 1006.
- Eleemosyna*, 488. & seqq. 1022. 1058.
- Emphyteusis*, 723. & seqq.
- Emphyteuta*, 725.
- Emphyteuticatio*, 731.
- Emporia*, 1115.
- Emtio venditio*, 587. & seqq. emtio per averfionem, 592. sub conditione emtoris pinguioris, 607. sub resolutiva, 606. 607. 609. suspensiva condit. 607. in diem & ad tempus, 605. emtoris causa, 601. generis, 595. sub lege commissoria, 609. ad mensuram, 591. missilium occupandorum, 685. operis ab alio perficiendi, 635. sub pœna pœnitentiæ, 606. rerum extitutarum, 590. rei gustu probandæ vel inspiciendæ, 614. spei, 684.
- Emtor*, 587. 628. pinguior, 608.
- Epistola*, 775. promissio per epistolam, vid. *Promissio*.
- Ergastula*, 1022.
- Erogatio pecuniæ*, 508.
- Error*, 33. non puniendus, 1050. externus, 113. in emtione commissus, 604. circa jus naturæ in legibus civilibus vitandi, 1074. in religione, 1050. in solutione pretii rei emtæ, 602.
- Ddd
- Erym.*

I N D E X.

- masculinum, mixtum, 739.
 oblatum, 738. oppignora-
 ratum, 739. pecuniae, fol-
 datae, 740.
Fideicommissum, familiae, par-
 ticulare, universale, 941. in
 imperio delato, 988.
Fidejussio, 569. & seqq. 660.
 758. sub conditione, in
 diem, 571. per epistolam,
 578. pro facto alieno, 576.
 pro gente, 1149. indefi-
 nite facta, 579. pro invi-
 to, 570. jurata per mi-
 nistrum, 578. pro prae-
 sente & patiente, 570. in
 scripturam redacta, 578.
 pura, 571.
Fidejussor, 569. & seqq. 758.
 760. indemnitate, inde-
 mnitate fidejussoris, 575.
 succedaneus s. subalternus
 s. vicarius, 574.
Fidelitas feudalis, 735.
Fides, 389. bona ad prae-
 scriptionem necessaria, 464.
 expressa, 1154. de pretio
 habita, 597. rebellibus,
 hosti, praedoni, latroni
 servanda, 1235. fidem ad-
 stringere, dare, 389. fal-
 lere, 389. 442. juratam,
 446. emtoris sequi, 597.
Fiducia in Deo, 173.
Finis societatis, 836. civita-
 tis, 972. domus, 965.
 nullo fine fieri, 360.
Fiscus, 1039.
- Fœdera*, 1141. 1142. 1144.
 1147. aequalia, inaequa-
 lia ex parte digniori, mi-
 nus digna, cum vel sine
 imminutione imperii,
 1144. amicitiae, 1143.
 belli offensiva, defensiva,
 1180. neutralitatis, 1181.
 priora, 1142. personalia,
 realia, 1146. rumpere, vid.
Ruptura.
Fœminarum captivitas, 1164.
 1193. testimonium, 779.
 successio in regna, 1011.
 1013.
Fœnus nauticum, quasi nauti-
 cum, 680.
Fœtura, fœtus, 233. 827.
Fornicatio, 854.
Fortuna, 130. liberorum, 892.
Fraus, consilii, eventus, 286.
 604. 667. fraus legi, vel
 pacto facta, 812.
Fructunarius, 713.
Fructus consumpti, extantes,
 industriales, naturales,
 pendentes, percipiendi, 224.
 percepti, 224. 234. ex
 feudo, 742. operarum,
 226. per pacem restituendi,
 1224. rerum, 228.
 229. 232. usufructu fi-
 nito, 715.
Fundus liber, optimus, ser-
 vus, 709. vi fluminis im-
 minutus, 244.
Fur, 263. 267. 268. 269.
 D d d 2 *Fur*.

I N D E X.

Furtum, manifestum, non
manifestum, 263. 264.
possessiois, 263. 264.
usus, 263. 264. 522. 539.

G.

Gebalt (de moneta,) 534.

Generis humani conservatio,
854. generis pecuniae mu-
tuum, 535.

Gens, 974. barbara, culta,
docta, inculta, iusta, 1096.
1097. potens, 1102. tri-
butaria, 1145.

Gestio pro herede, 916.

Gewicht (de moneta) 534.

Gloria, 127. 1096. gloriae
divinae illustratio, 161.
obscuratio, 165. gentis,
1096. 1097. 1169.

Gradus cognationis in linea
recta, 879. superioris &
inferioris ordinis, 880.
in linea obliqua, 882.
familiae, 881.

Gratiarum actio, 174. 474.
Deo debita, 174. mor-
tuis, 822.

Gratiitudo, 474. 476. libe-
rorum, 894.

Gratuitum, 470.

Gravamina, 1157.

Guaranda, guarantia, genera-
lis, specialis, 1149.

Guarandus, 1149.

H.

Habilis ad officium publi-
cum, 1062.

Habitatio, 723. advenis, 312.
exulibus concedenda,
1106.

Habitator, 723.

Habitus, 106.

Herbae emissariae, 240.

Hereditas, 916. 918. ejus
aditio, 916. 920. delatio
in linea recta, 923. in li-
nea obliqua, 933. si desi-
ciat heres, 934. repudia-
tio, vid. *Repudiario*. sus-
ceptio, 916.

Heres, 916. 919. defuncti in
alieno territorio, 1138. ab
intestato, 931. 933. 936.
suus, 921.

Heterogenea, 493.

Herus, hera, 960. 962.

Homicidium, culposum, do-
losum, 141. 156.

Homonymia, 803.

Honestum, honestus, 49.

Honor, 125. 128. civilis,
1041. 1061. Dei, 172.
humanitatis, 823. legato-
rum, 1241. mortuorum,
822.

Honorarium, 525. depositi-
rii, 540. tutori dandum,
906.

Horæ subsecivæ servi, 954.

Hospitia militum personalia,
1057. 1176.
Huster

I N D E X.

- Hoftes*, 1184. tempore publicationis belli in territorio versantes, 1197. in territorio pacato, 1196.
Hoftilitates, 1191. privatae, 1210. 1211.
Humare mortuos, 824.
Hymni, 176.
Hyperocha, 697.
Hypocrifis, 167.
Hypotheca, 697. conventionalis, 704. 705. generalis, fpecialis, 704. folutio, 707.
- I.
- J***actatio rei fuae*, 204. 208.
Facturam fui facere, 269.
Idololatria, 181. gentis num causa belli, 1173.
Id, quod intereft, 415. 416. vid. *Interesse*.
Ignominia, 154. 1041.
Ignorantia, 32. fimplex, compofita, 33. circa folutum pretium rei emtae, 602.
Ignofcere, 157.
Illicitum, 49. 72. per leges civiles, 1069. 1071. per pactum, 667.
Iluftratio gloriae divinae, 161.
Imbreviatura, 775.
Imiffio in poffeffionem, 322.
Inmutatio rei, 256. feudalis, 743. rei ex libellario contractu, 732. locatae, 636.
- Imparzialis*, 768.
Inpediementum inevitabile, infuperabile, 418.
Impenfa, 279. in bellum iuftum, 1190. in rem commodatam, 526. impenfas deducere, 284. in rem depositam, 542. 550. in rem locatam, 636. in negotium mandatam, 557. mixtae, neceffariae, 279. negotiorum gefloris, 690. in pignus, 703. in rem fequeftratam, fructuofam, 550. impenfas tollere, 282. tutelae caufa, 907. voluntariae, earumque praedominium, 279. ad ufuarium pertinentes, 721. ab ufufructuario factae, 717. utiles, 279.
Imperare, 833.
Imperium, 833. 834. 838. abfolutum, 983. 984. civile, 979. 980. in domo, 966. in familias fegreget, 1126. gentium, f: univerfale, 1090. herile, 955. 1205. limitatum, 983. maritalae, 870. patrimoniale, 986. plenum, minus plenum, precarium, 983. in focietate, 838. fummum, 981. 984. temporarium, 983. in territorio, 1125. vicariorum regni, 1005. in victos, 1205. ulufructuarium, 986.
- Ddd 3 Im-

I N D E X.

<i>Imperfectio</i> , 10. appetitus & facultatis averfandi, 109.	<i>Infelicitas</i> , 118.
<i>Impietas</i> , 167.	<i>Infeudatio rerum</i> , 736. 740.
<i>Impletio modi</i> , 404.	imperii, 987.
<i>Impotentia utendi</i> , 20.	<i>Inhabilitas tutorum</i> , 901.
<i>Improvidentia</i> , 21.	<i>Ingenium</i> , 354.
<i>Imprudencia</i> , 21.	<i>Ingratitudo, ingratus</i> , 474.
<i>Impudicitia</i> , 862.	<i>Inimicus</i> , 137.
<i>Imputatio</i> , 3. 4. 5. 6. 17. 20. 26. 34. 60. 557. injuriae a cive gentis unius, alterius civi factae, 1133. factorum a parentibus & liberis, 873. morae, 418.	<i>Iniquitas</i> , 86.
<i>Inaedificatio</i> , 237.	<i>Iniquum</i> , 83.
<i>Inaequalitas</i> in contractibus onerosis, 580. 581. hominum, 70. in permutacione, 584.	<i>Injuria</i> , 87. 88. 97. civis in civem alienum, 1133. gentis per contemptum rectoris civitatis, 1120. privata, 1029. specialiter dicta, realis, verbalis, 143. 144.
<i>Incarceratio delinquentis</i> , testis, 1033.	<i>Injustitia</i> , 85. 86.
<i>Incendia</i> , 1035.	<i>Injustum</i> , 83.
<i>Incogitantia</i> , 21.	<i>Inobediens</i> , 835.
<i>Incola</i> , 974.	<i>Inquilinus</i> , 620.
<i>Inconsiderantia</i> , 21.	<i>Inquisitio, Inquisitus</i> , 1031.
<i>Inculparus</i> , 1032.	<i>Instititor</i> , 662. 663. institutio nomine agere, 662.
<i>Incuria</i> , 21.	<i>Institutio heredis</i> , 935.
<i>Indebitum</i> , 693.	<i>Instrumentum</i> , originale, 775.
<i>Indecorum</i> , 54.	<i>Insula</i> ab agro facta, 247. in mari vel flumine nata, 250.
<i>Indemnitas</i> in contractibus beneficis, 1154. curatoris, 907. in mandato, 557. 565. 566. tutoris, 907.	<i>Intellectus</i> , 108.
<i>Indigena, Indigenatus</i> , 1020.	<i>Intentio</i> , 23. directa, indirecta, mediata, immediata, 23.
<i>Induciae</i> , 1211. 1217. particulares, universales, 1211.	<i>Interesse</i> , 415. 416. adjecto praestandum, 661. in contractibus, 560. in emptione venditione, 594. in fidejussione pro facto alterius, 576. in operarum,
<i>Infamia</i> , 148. 1048.	

I N D E X.

- rum, 623. rei vitiosae locatione, 637. in mandato, 557. 566. 568. morae, 419. 616. propter rei promissae interitum, 420. propter promissionem non impletam, 416.
- Interitus debiti*, 820. rei, 243. mutuatae, 537. oppignoratae, 707. promissae, 420. speciei, 243.
- Interpellatio*, 752. Dei, 175. debitoris, 752.
- Interpretatio*, 794. & seqq. ex antecedentibus & consequentibus, 805. authentica, 1044. extensiva, 811. 812. juramenti, 370. latior, 808. legum civilium, 1073. ex motivis voluntatis, 806. pacis, 1222. & seqq. pacti, 796. & sqq. recta, 797. regulae generales, 810. restrictiva, 813. strictior, 809. ex verbis cum relatione ad alia sumtis, 807.
- Interregnum*, 1005.
- Introductio dominiorum*, 194. 304. 310.
- Invasio*, 263. 265.
- Invasor*, 263. 265. & seqq. invalore imperii, 1083. 1084. 1220.
- Inventarium*, 902. 919.
- Inventionis praemium*, 285.
- Invocatio Numinis*, 175.
- Inviolabilitas legati*, 1243. 1244.
- Inundati agri*, vid. *Jus inundationis*.
- Focus*, 677.
- Ire, iter*, 712. sub eo quando redditus comprehendatur, 1212.
- Judices*, 1028. 1029. 1030. 1060. 1132.
- Judicium* de se & statu suo, 129. judicia sinistra de aliis, 147.
- Juramentum*, 361. & seqq. 446. ejus delatio, 783. recusatio, relatio, 784. 785. remissio, 786. in animam alterius, 373. assertorium, litis decisorium, 782. fidejussoris, 578. necessarium, promissorium, purgatorium, 782. scriptum, 372. suppletorium, 782. temerarium, 367. testium, 778. voluntarium, 782.
- Jurandi formulae*, 364.
- Jus*, 46. absentis, 844. abolendi, 1055. abrogandi leges civiles, 1045. accrescendi heredum & legatariorum, 939. acquirendi jus perfectum ab alio, 97. 1089. acquisitum, 100. in actiones alterius, 76. ad aedium exstructionem, 116. aequalitatis, 1120. aggratiandi, 1054. alienandi, 257. 724. feudum, D d d 4

dum, 748. alluvionis, 251.
 & seqq. antichresticum, 1150.
 in arborem vicini, 241.
 arenæ fodiendæ, 712.
 avulsionis, 245.

Jus belli, 98, in bello
 injusto, 1189. in justo,
 1190. 1192. in causa du-
 bia, 790. & seqq. 1158. in
 civitate, 1066. gentium
 naturale, 1089. volunta-
 rium, 1215. pactitium,
 447. propter possessio-
 nem, 790.

— — calcis coquendæ, 712.
 censiticum, 733. ad ci-
 bum, 114. civitatis,
 1020. civium universo-
 rum in singulos, 975. &
 seqq. collectandi, 1058.
 comitorum, 1000. com-
 morandi in alieno territo-
 rio, 312. 1131. 1181.
 comparandi sibi res æquo
 pretio, 307. 1098. 1181.
 commune ad actus, 189.
 commorandi, habitandi,
 transeundi, 190. ex com-
 munionem primæva reli-
 duum, 300. & seqq. conna-
 tum, 74. 95. conferendi
 jus ad actum vi domini
 licitum, 250. dignitates
 civiles, 1061. 1062. offi-
 cia publica, 1060. consti-
 tuendi alteri genti jus in
 territorio suo, 1135. con-

fules constituendi, 1118,
 contra jus fieri, 83. con-
 tributiones militares exi-
 gendi, 1200. controver-
 siam in ecclesia provisio-
 naliter decidendi, 1064.
 item de successione in re-
 gno, 1016. controver-
 sum, 762. convocandi co-
 mitia, 1000.

Jus dandi rem, 258. defen-
 dendi alios, 151. se, 90.
 gentibus competens, 1089.
 res suas, 268. in republi-
 ca, 1029. pudicitiam &
 virginitatem, 862. destru-
 di res, 184. dimittendi
 ab officio publico, 1060.
 dispensandi circa leges,
 1046. domini in servum,
 951. & seqq. donandi,
 477.

— — eligendi regem, 1006.
 emigrandi, 1107. emi-
 nens, 1065.

— — futurum, 589.

— — gentium, consuetu-
 dinarium, 1092. inter-
 num, s. necessarium, s.
 naturale, 1088. 1089.
 pactitium, 1091. consue-
 tudinarium & pactitium
 quoad legatos, 1246. vo-
 luntarium, 1090. gladii,
 1048. glandis legendæ,
 712.

— — hereditarium, 916.
 917. heri, 960. 961.
 in

- in hostium personas, 1192.
 & seqq. 1206.
- Jus* immutandi. leges ci-
 viles, 1045. fundamenta-
 les, 984. societatis, 846.
 rem, 256. imperfectum,
 80. incolatus, indigena-
 tus, 1020. infantes expo-
 nendi, occidendi, 886.
 infinitum, 94. innoxia
 utilitatis, 311. interceden-
 di pro subditis alienis,
 1121. interpretandi leges
 civiles, 1044. inundatio-
 nis, 249. juvandi alios in
 exercitio juris puniendi,
 151.
- — lapides cædendi, 712,
 leges ferendi, vid. *Pote-
 stas legislativa*. legatos
 mittendi, 1236. 1238,
 1239. legati quoad actus
 privatos, 1243. libella-
 rium, 732. liberorum ex
 concubitu illicito natorum,
 945. lignandi, 712.
- — majestaticum, 998.
 1042. & seqq. ad medica-
 menta, 114. meræ facul-
 tatis, 1100. militare, 1178.
 militem conscribendi,
 1174. monarchæ, 1002.
 monetam cudendi, 1059.
- — naturæ, 39. 56. ho-
 minum & brutorum com-
 mune, 56. natura datum,
 81. necessitatis, 308. & sqq.
- non patiendi, ut impedita-
 mur, 50. 1069. ut gens
 se regimini immisceat,
 1121. nondum natorum,
 827.
- Jus* obligandi sibi alte-
 rum perfecte, 97. genti
 competens, 1089. obli-
 gandi liberos, 889. ser-
 vum, 951. in obsides,
 1151. 1152. officia hu-
 manitatis petendi, 82.
 1108. onera imponendi,
 1057. 1114.
- — pacem pangendi,
 1220. paciscendi cum gen-
 tibus, 1067. parentum in
 liberos, 887. pascendi,
 pedamenta sumendi, 712.
 perdendi rem, 255. 269.
 in peregrinos in territo-
 rio, 1132. circa perfectio-
 nem animæ, 107. 111.
 perfectum, 80. persona-
 le, 400. pignoris, 697.
 possessionis, 287. & seqq.
 299. 334. possidendi, 200.
 potentiam augendi, 1102.
 potestatum minorum,
 1155. ad potum, 114.
 prælationis inter plures
 creditores, 701. 758. pri-
 vilegia dandi, 1047. pro-
 hibendi commercis, 1111.
 proprium, 101. 102. 194.
 195. hominum proprium,
 quorundam aut unius, 56.
- Ddd 5 pro-

proponendi in comitiis, 1000. protimiseos, 611. puniendi, 93. in republica, 1048. delicta, 1029. 1030. exploratores, 1208. furem, 267. gentium, 1089. 1160. liberos, 889. percussores, 1209. servum, 951. societati competens, 846.

Jus quæsitum, 340. ex fœdere, 1147. ex providentia majorum, 831. 1115.
 — — ramos aridos colligendi, 712. rectoris civitatis, 982. regis electi, 1007. regis in regnis legitimis, 1005. reluendi, 699. ad rem, perfectum, imperfectum, 335. in re, 334. in re sua constitutum, 260. in rem quæ usu consumitur, 187. rem in futurum usum aservandi, 185. removendi ab officio, 1063. representationis, 921. 923. 926. in successione in regnum, 1011. repressaliarum, 1163. resistendi impedire conanti, 50. superiori, 1079. 1080. genti, 1102. 1121. retractus, conventionale, legale, 611.

— — sacrorum, s. circa sacra, 1064. secundum jus

fieri, 83. securitatis, 89. sepulturæ, 824. specificandi, 256. stipulæ, 1117. succedendi liberorum & parentum, 924. 926. cognatorum collateralium 930. 933. in regno, 1011. 1013. & seqq. superficiæ, s. superficiarium, 734. supplicandi, 1080. suspendendi ab officio, 1063.

Jus talionis, 156. 1160. in territorio & in territorium, 1136. transitus per territorium alienum, 312. 1131. cum copiis, 1181. 1182. ad transactionem adigendi, 767. 790. 1158. transmissibile, non transmissibile, 819. 821. 828. tutoris, 908.

Jus venandi, 712. vendendi rem apud aliam gentem, 1098. 1112. ad vestimenta, 115. vicariorum regni, 1005. rem suam vindicandi, 262. 264. vires hostium diminuendi, 1193. vitæ & necis, 1048. universale, 68. 69. utendi, fruendi, 198.

Justitia, universalis, particularis, 85. 86. in Republ. administranda, 1028.

Justum,

83.
K. Korn,

I N D E X.

K.

K*orn*, (de moneta) 534.
Kuckus, 683.

L.

L*abor*, 124.
Lacus, 253.
Læſio, 88. 89. 97. 143. 1072.
 præcavenda, 91. 92. gen-
 tium, 1121. ſubditorum
 alienorum, 1134.
Lagium, 655.
Laudemium, 728.
Laudum, 770. 772.
Laus, 125. 128. divina, 172.
 mortuorum, 822.
Legata, 929. 931. 935. 939.
 943.
Legatarius, 929.
Legati, 1236. 1240. affi-
 dui, 1239.
Lex divina, humana, natu-
 ralis, poſitiva, 39. civiles,
 1041. 1068. & ſeqq. civ.
 permiſſivæ, 1069. civiles
 in civitate maxima, 1090.
 lex commiſſoria in gene-
 re, & in ſpecie in emtio-
 ne, 609. in delatione im-
 perii, 1007. 1081. in lo-
 catione conductione, 628.
 in pactis commerciorum,
 1110. leges domeſticæ,
 967. fundamentales rei-
 publicæ, 984. 1043. 1044.
 1064. 1079. 1107. lex

naturæ, 40. ſqq. 67. 1070.
 1045. 1046. decori, 55.
 perfectiva, permiſſiva, præ-
 ceptiva, prohibitiva, 47. &
 ſeqq. legi nat. adverſa in
 republ. 1046. 1069. lex
 oblivionis, 1056. ſocieta-
 tis, 846. ſucceſſionis in
 regno, 1008. ſuprema ci-
 vilitatis, 976.

Libellus famoſus, 149.

Liberatio hypothecæ, 699.
 a jure naturali, 42. a jure
 gentium neceſſario, 1088.
 obſidum, 1152. ab obli-
 gatione 452. 661. 749. &
 ſeqq. tutoris vel curatoris,
 907.

Liberi legitimi, ſpurii, vul-
 go quaſiti, 861. libero-
 rum ſucceſſio, 921.

Libertas naturalis hominis,
 77. 78. 835. gentium ſ.
 civitatum 977. 980. 1089.
 civilis populi, 990. ſocie-
 tatum, 850.

Licentia, 84.

Licium, 49. 72. per legem
 civil. 1069. per pacta, 667.

Linea cognationis, recta ascen-
 dens & descendens, obli-
 qua, 876. æqualis, in-
 æqualis, 882.

Lis, 762. & ſeqq. 1072. litis
 compoſitio, decifio, 765.
 789. a lite gratuito dece-
 dere, 763.

Littera

I N D E X.

- Littera* advisoria, 656. cambiales, 656. credentiales legati, 1245.
Litigare, 762.
Locatio conductio, rerum, operarum, 620. & seqq. 664. 723.
Locator operarum, rerum. 620. & seqq.
Locus natiuitatis, 1105.
Locupletatio ex re aliena, 271.
Locupletio fieri, re alterius, ex re alterius, 271.
Logice verum loqui, 347.
Lotaria, 673. 674. 1021.
Lucrum, 414. 560. 646. abruptum, 1112. cessans, 414. certum, incertum, 414. primum, secundarium in ludo, 678.
Luctus mortuorum causa, 826. naturalis, voluntarius, 826.
Ludus, 677. 1021.
Luitio pignoris, hypothecæ, 699.
Lusores, 1021.
Luxus, 509. nimis, 1021.
- M.
- M***acula* ex illegitimo concubitu natorum, 873.
Magister artis, 665.
Magistratus, 1060.
Majestas, 998.
Majores, 832.
Maleficium, 1030.
- Malitia intrinseca actionum*, 14. 15.
Malum, 12.
Mandans, 551.
Mandatarius, 551. & seqq. quod occasione mandati eidem obvenit. 556.
Mandatum, 551. & seqq. 664. ejus adimpletio ex bono & æquo, 552. in forma specifica, per æquipollens, 564. mandatum arcanum, generale, cum libera, sine libera, manifestum, 552. 553. speciale, 552. tacitum, 555. turpis facti 563.
Manifestum, 1187.
Manumissio, 958.
Maritus, 858.
Manustupratio, 854.
Materfamilias, 964. 969.
Materia durabilis pecunia, 501.
Matrimonium, 856. & seqq. inter collaterales, 946. inter parentes & liberos, 895. matrimonii indissolubilitas, 944.
Medicatio, 768.
Mediaror, 768. 769.
Medicamenta, 114. eorum cura in civitate, 1034.
Medii in bello, 1181.
Melioratio feudi, 743. rei, 279.
Membra societatis, 836.
Mendacium, mentiri, 351. 352. Men-

I N D E X.

- Mendicinas*, 487. 488. 489.
 504. 513. 1021. 1022.
 temporaria, 487.
Merces, 500. 524. æqua,
 627. in aſſecuratione, 679.
 in commodato, 524. in
 depoſite & ſequeſtro, 540.
 550. in locatione, 626.
 627. 630. in ſocida, 638.
- Meretrix*, 854.
Meritum, 80. meritum pœ-
 næ, 153.
Merx, 587. 681. vid. *Com-
 mercia*.
- Metalla*, 714.
Metus ex vicina potentia, 1172.
Milites, milites conductitii,
 1174.
- Mineralia*, 714.
Minifter, acceptandi, 426.
 432. obligationis contra-
 hendæ, 426. 433. pro-
 mittendi, 429. 430.
- Mifer*, 492.
Mifericordia, 492.
Miſſilia, 685.
Miſſionarii, 1122.
Moderamen deſenſionis, 158.
- Modus acquirendi dominium*,
 295. derivativus, 313.
 rerum univerſitatis, 1128.
 originarius, 210. 448.
 jus perfectum, 97. poi-
 ſeſſionem, 294. 320. do-
 minium utile, 724.
 — — conferendi in ſocie-
 tate negotiatoris, 644.
- componendi gravamina &
 controverſias gentium,
 1157. 1159. computandi
 gradus cognationis, 882.
 conſtituendi feudum, 739.
- Modus decernendi in ſocietate*,
 841. 842. diſponendi
 de imperii translatione,
 982.
 — — finiendi lites in ſtatu
 naturali, 762.
 — — habendi imperium,
 986.
 — — inſtituendi heredem,
 935.
 — — obligandi ſe alteri
 perfecte, 380. 381. obli-
 gandi ſibi alterum, 97.
 — — pangendi pacem,
 1221. 1222. pagendi fœ-
 dera commerciorum,
 1110. privilegia dandi,
 1047. publicationis belli,
 1186. propagandi genus
 humanum, 855.
 — — relinquendi legata,
 935.
 — — ſucceedendi ad inte-
 ſtato, 933. hereditarius
 in regna, 1011.
 — — teſtamentum faciendi,
 932. 935. 936.
 — — tradendi rem, 322.
 — — transferendi domi-
 nium, jus quoddam,
 314.
 Mo-

I N D E X.

Monarchia, 991. 1002.
Moneta, 502. moneta proba,
 reproba, 534. monetæ bo-
 nitas intrinseca, extrinse-
 ca, 534. cura circa eam
 in Republ. 1036. 1059.
Monogamia, 857.
Monopolia gentium, 1112.
Mora, in mora esse, 417. &
 seqq. 541. 753.
Moraliter falsum loqui, 348.
 invincibile, vincibile, 17.
 necessarium, possibile, im-
 possibile, 37. m. verum
 loqui, 347.
Morbus, 113.
Morgengaba, 915.
Mortis causa capio, 484.
 donatio, 479. mortis ef-
 fectus quoad jura & obli-
 gationes, 818.
Motivum, 35.
Munera publica, 1057.
 sponsalitis, 865.
Mutatio capitulationis recto-
ris civit. 989. debiti,
 758. domicilii, 1103.
 legum civilium, 1045.
 fundamentalium, 984.
 rei conductæ, 636. testa-
 menti, 927.
Mutuanus, 528.
Mutuatarius, 528.
Mutuum, 528. & seqq. rei
 alienæ, 529.
Mutuum adjutorium, 848.
 869.

N.

N*ati ex ancilla*, 959.
Naturalia feudi, 737.
Nauta, 666.
Negligentia, 21.
Negotiatio questuaria, 662.
Negotium bilaterale, unilate-
rale, 775. negotium gere-
 re alicujus causa, 560.
Negotiorum gestio, 690.
Neutralitas, 1181.
Nexus feudalis, 747.
Nondum nati, 827. & seqq.
Nosocomia, 1022.
Novatio, 758. 759.
Nummularius, 655.
Nuptiæ secundæ, 871.

O.

O*bedientia*, 168. 835. Deo
 præstanda, 168. libe-
 rorum, 889. servorum,
 956. subditorum, 1079.
 1084.
Oblatio conditionis, 753. de-
 biti, realis, realis nuda, so-
 lennis, verbalis, 753.
Obligatio activa, 35. accesso-
 ria, 569. communis, 101.
 connata, 74. contracta,
 100. derivativa, 62. for-
 tior, 65. hominum mu-
 tua, 44. imperfecta, 80.
 naturalis, 36. 38. passiva,
 37. perfecta, 80. persona-
 lis, 402. primitiva, 62.
 prin-

I N D E X.

- principalis, 569. propria, 101. realis, 402. universalis, 68. 69. voluntaria, 377. 378. obligationem tollere, 135. 749.
- Obligatio*: admittendi legatos, 1238. excipiendi & tractandi legatos, 1241. excipiendi milites hospitio personali, 1176. feudalis, 747. ex fœdere, 1147. heredis pro debitis defuncti, 820. regis, 1002. 1147. jurantis, 368. ex lege permissiva, 1069. minoris partis sociorum per majorem, 843. in civitate, 978. ex quasi contractu, 687. recipiendi consules, 1118. singulorum & universorum in civitate, 975. 836.
- Obscuratio gloria divina*, 165. 166.
- Obsides*, 1151. 1152.
- Obtentus*, 349.
- Obtestatio*, 374.
- Obtrektor*, 150.
- Occupatio*, 210. 212. & sqq. hereditatis, 934. territorii, 1127. 1136. bellica, 1204. 1211.
- Odium*, 155.
- Oeconomia*, conjugum, 866.
- Offensa*, *offensio*, 154. 157.
- Officia*, 57. 103. erga alios, 57. 59. 73. erga Deum, 57. 160. 177. erga mortuos, 822. erga posteros, 832. erga seipsum, 57. 103. erga se & alios eadem, 133. humanitatis, 61. 73. 79. humanitati debita, 869. in domo exercenda, 971. famuli, 961. gentium 1088. 1123. generale gentium erga se invicem, 1108. conjugum mutua, 869. liberorum erga parentes, 894. 911. parentum erga liberos, 890. & seqq. 911. mutua inter rectorem civitatis & subditos, 1024. 1085. servis debita, 952.
- Officium publicum*, 1060.
- Olla fortuna*, 674. 1021.
- Onera matrimonii*, 868. onus promissioni adjectum, 409. 435. Reipubl. ordinaria, extraordinaria, 1037. 1057. 1114. rei feudalis, 743. in usufructu obvia, 717.
- Opera eadem pluribus locata*, 630. operæ serviles, 953. usufructuarii, 717. operarum communicatio, 327.
- Operationes bellicæ*, 1183. 1191.
- Oppignoratio*, 697. 698. 700. 701. bonorum gentis pro debitis civitatis, 1162. bonorum mariti pro dote uxoris.

I N D E X.

- uxoris, 913. bonorum
 sponsoris, 1156. tutoris
 pupillo facta, 904. demo-
 niorum, 1040. inter gen-
 tes, 1150. naturalis, 705.
 necessaria, 792. rei alie-
 næ, 700. rerum universi-
 tatis, 1129.
- Optimates*, 992.
Opulentus, 486.
Oratio, 175.
Organa corporis humani senso-
 ria externa, interna, mo-
 toria, vitalia, 112. 141.
Ornamentum, 117.
Orphanotrophia, 1022.
Orius civitatis, 972. impe-
 rii, 838.
- P.
- P***actiones*, 438. gentium,
 1141. de redimendis
 captivis, 1194.
Pactum, 438. 816. 817. pa-
 cta donationi, 734. 478.
 emtioni venditioni, 605.
 734. locationi conduatio-
 ni adjecta, 628. relocatio-
 ni adjecta, 631. ex inter-
 vallo adjecta, 608. quate-
 nus legi assimilatur, 836.
 expressum, tacitum, 439.
 temporarium, æternum,
 440. juratum, 446. an-
 tichresticum inter gen-
 tes, 1150. commercio-
 rum, 1110. 1111. pacta
 dotalia, 913. garantigia-
 tum, 1149. cum invalore
 regni, 1084. 1320. libe-
 ratorium, 755. de non
 petendo, 755. de redi-
 mendo, 612. resolutivum
 ex nunc & ex tunc, 610.
 de retrahendo, 611. de
 retrovendendo, s. retro-
 venditionis, 612. in scri-
 pturam redactum, 445.
 successorium, 942.
- Paderastia*, 854.
Parere, 835.
Parentes, 880. parentes in
 liberis punire, 1053. pa-
 rentum jus in liberos, 887.
Pars metallica, 683.
Partes imperii potentiales,
 983. subjectivæ, 1010.
Partium studiosus, partialis,
 768.
Paterfamilias, 964. 969.
Patria, 1105.
Patrimonium, amplum, te-
 nue, 207. 208. quomodo
 æstimandum, 503. dila-
 pidate, 208.
Paupertas, 487. 504. 513.
Pax, 99. 1217. 1227. 1228.
 1229. pacis factio, 1220.
 & seqq.
Peccatum, commissionis,
 omissionis, 58.
Pecudes ferreæ, 638.
Peculium servi, 954.
Pecunia,

I N D E X.

- Pecunia*, 494. 501. 507. & seqq. 527. 740. allodialis, feudalis, 740. scænebris, 650. pecuniaz mutuum, 533. 535. 536. nautica, quasi nautica, trajectitia, quasi trajectitia, 680. numerata, 503. subsidiaria, 1179. usuraria, 650.
- Pejeratio*, 371. 376.
- Pellex*, *Pellicanus*, 860.
- Pensio*, 620.
- Perceptio fructuum* inchoata, consummata, 224.
- Percussores in bello*, 1209.
- Perduellio*, 1082.
- Peregrini*, 974. in civitatem recipiendi, 1020. in alieno territorio commorantes, 1125. 1131. 1132. 1137. delinquentes, 1132. tempore publicationis belli in eo versantes, 1197.
- Perfectio* in genere, 9. accidentalis, essentialis, 11. alterius, 140. animæ, 106. hominis, 112. intellectus, 108. voluntatis & voluntatis, 109. corporis, 112. gentis, 1094. 1095. status gentis, 1094. societatis, 851.
- Perfidia*, 390.
- Periculum debiti oblati*, 753. fructuum in feudo, 742. in re commodata, item deposita remittenda, 547. (*Wolffii Instit. J. N. & G.*)
- rei emtæ, 613. 614. 615. in mandato, 562. 567. in socida, 838. vitæ, 131.
- Perjurium*, 371.
- Permutatio*, 582. & seqq. rei alienæ, 585.
- Persona certa*, 325. mora, 96. 850.
- Personale*, 400.
- Pictura*, 239.
- Pietas*, 167. rectoris civitatis, 1077.
- Pignus*, 897. conventionale, 704. 705. pignoris capio, 792. pignoris solutio, 707.
- Plagium*, 1175. 1177.
- Plantatio*, 238.
- Plumbatura*, 236.
- Pœna*, 93. ejus condonatio, 157. emendatrix, exemplaris, 93. legibus civilibus addita, 1043. 1048. 1049. promissioni adjecta, 410. 758. 809. in genere, 1048. capitalis, 1048. parentum, liberorum, conjugum ob facta mutua, 873. 1053.
- Pœnitentia* in emtione venditione, 606. 607. promissis, 427. in tractatibus, 769.
- Pollicitatio*, *pollicitator*, 382. 385. 389. 390.
- Polygamia*, 857. successiva, 871.
- Ponderatio votorum*, 843.
- Populus*,

I N D E X

- Populus*, 974
Porcus, 1116.
Possessio, 200. 320. 448. 291.
 791. absentis, 292. amissa,
 205. clandestina, fur-
 tiva, violenta, 290. im-
 memorialis, 1139. iusta,
 iniusta, 456. rerum mo-
 bilium & incorporearum,
 293. titulata, 295. pos-
 sessionis defensio, 289.

Possessor, 200. bonæ & ma-
 læ fidei, 201. 230. 272. &
 seqq. rei alienæ, 229.
Posterius, 832.
Postumus, 931.
Postliminium, 1214. 1216.
Potestas, 833. civilis, 979.
 1078. dominica, 947.
 951. 955. eminenti, 1065.
 legislativa in societate,
 846. in Rep. 1043. ma-
 ritima, 870. patris, 888.
 910. 911. summa, mi-
 nor, 1140. in potestate
 nostra esse, 60. 200.
Præcedentia, 75. civilis, 1041.
 1061. gentium, 1089.
 1119. sociorum, 840.
Præcipitancia in agendo, 21.
Præda, 1202.
Prædium, urbanum, ruti-
 cum, dominans, serviens,
 709.
Prædo, 263. 267. 268. 269.
 1189. 1235.
Præfæcti militum, 1178.
- Prælegata*, 998.
Præmium certantibus propo-
 situm, 675. inventionis,
 285.
Prænumeratio mercedis, pe-
 cuniæ, 694.
Præponens, 662.
Prærogativa, 71. gentium
 1089. 1119. socii, 839.
Præscriptio, 451. 452. 463.
 464. 1100. 1101. inter
 gentes, 1139. juris com-
 merciorum, 1101. juris
 meræ facultatis, 1100.
Præsentans in cambio, 656.

Præstatio, 328. mutua, 442.
 transitoria, 441.
Præsumptio, 27. 30. 353. 781.
 absoluta, conditionalis,
 hominis, juris & de jure,
 453. consensus ex silen-
 tio, 459. derelictionis,
 450. 458. 460. & seqq. ex
 silentio gentis, 1139. in
 negotiis humanis, & pe-
 ctis, 449. pro possessore,
 455. pro protocollo, 775.
 in successione regni du-
 bis, 1008. pro teste ju-
 rato, 778.
Præteritio collateralium, 930.
 liberorum in testamentis,
 931.
Prætextus, 349. 350. 359.
Præcarium, 337.
Præces, 175.
Præ

Precium rerum & operarum, 493. 498. 1021. redemptionis captivorum, 1213. rei in emtione spei, 684. in libellario contractu, 782. rerum immobilium, 1057. rei venditæ, 600. & seqq. rei emtæ per lotariam attribuendæ, 673. schedularum in olla fortunæ, 674. æquum, 499. in commerciis, 1112. derivativum, 497. eminens, 495. 587. iniquum, 499. primitivum, 497. in sensu strictiori, 500. taxatio nis, venditionis gratia adjectum, 659. vulgare, 493. 495.

Principium juris natura, 43.

Privilegiarius s. privilegiatus, 1047.

Privilegium, 1047. commerciorum, 1115. familiæ, 1047. immunitatis ab hospitio militum personali, 1176.

Probatio per bacilla fissa, 777. per instrumenta, 775. per juramentum, 781. per testes, 778. 779. dominii, 266.

Procurator, 551.

Prodigalitas, 509.

Profanatio rei sacræ, 1025.

Prolem agnoscere, 872.

Promissio, 379. 385. & seqq. 407. absenti facta, 403. coram tertio, 433. ob causam ante debitam, 408. conditionata, 393. 398. & seqq. sub certa, 395. impossibili, 392. 411. potestativa, 396. resolutive, 397. suspensiva, 396. turpi conditione, 391. sub pluribus conditionibus, 399. in diem, 393. 395. 398. per epistolam, 428. 431. extraneis, 405. sub facto turpi tertii, 394. hostibus rebellibus, tumulantibus facta, 1295. mere liberalis, 425. per ministrum, 429. & seqq. onerosa, 425. personalis, 400. pluribus conjunctim facta, 423. pœnalis, 410. pura, 393. 398. realis, 401. rei alienæ, 412. ejusdem rei bis facta, 421. rei futuræ, 420. vi vel metu extorta, 406. vires nostras transcendens, 411.

Promissor, 379. 405. 416. quid, si promissione invalida stare velit, 436.

Promissum pœnale, 410. servare promissum, 388. latroni, prædoni, 1235.

Promulgatio legis, 67.

Propagatio finium imperii, 1136. religionis, 1122.

I N D E X

scientiarum, artium & virtutum ad posteros, 832.
Proprietarius, Proprietas, 198.
 restricta, 724. 727.
Prorogatio societatis, 647.
 termini solutionis, 573.
 758.
Protocolum, 775.
Providentia parentum circa educationem liberorum in casum mortis, 896.
Prochotrophia, 1022.
Publicatio belli, 1185. 1187.
 induciarum, 1211. pacis, 1231.
Pudicitia, 862.
Pugna, 787.
Pupillus, 898. pupillius, 905.
Pulchritudo naturalis, artificialis, 117.
Pulcrum, 117.
Punctatio, 775.
Purgatio moræ, 418. 758.
 reorum, 782.

cietate negotiatoria, 645.
 mercedis in assecuratione, 679. mercedis, 627. item pretii tacite conventi, 598.
 moralis, physica rerum, 493. 496. onerum publicorum, 1037. pœnarum, 93. 1049. reddituum vitaliorum, 682. vectigalium, 1114. usurarum, 649.
Quasi affinitas, 885. quasi contractus, 686. & seqq. quasi emptio, 691. quasi feudum, 740. quasi locatio conductio, 691. quasi maleficium, 1030. quasi mutuum, 691. quasi pactum inter tutorem & pupillum, 908. quasi possessio, 298. quasi sine causa acceptum, 695. quasi usus, 722. quasi usufructus, 719. & seqq. *Quittancia*, 654.

Q

Q*uantitas* canonis emphiteutici, 726. census, 733. debiti in chirographo exprimens, 653. donationis propter nuptias, 914. dotis, 913. elemosynarum, 489. fœnoris nautici, 680. honorarii, 525. lagii in cambio manuali, 655. laudemii, 728. lucri & dampni in so-

R

R*apina*, 263. 267.
Ratibabitio, 29. 31. mutationis rei alienæ, 529. ejus, quod per mandatum arcuum actum, 553. pro quo sponsor spondit, 1156.
Ratio, 493.
Rationes belli justicæ, quasi justicæ, suasoriæ, 1176.
 ratio legum civilium, 1073.
Ratio

I N D E X.

- Rationem reddere*, negotii gesti, 559. administratio- nis tutelæ, 903.
Reatus, 153.
Rebellio, 1232.
Receptio legum peregrina- rum, 1068. peregrino- rum, 1020.
Rectitudo actionum, 16. 52. 53.
Rektor civitatis, 982. 1076. 1077.
Rectum, 52.
Recuperatio possessionis, 289.
Recusatio juramenti, vid. *Ju- ramentum*.
Redemptor, 620.
Redemptio captivorum, 1194. 1213. oblidum, 1152.
Reditus, annui; statii, vari- abiles, 505. 682. vitalitii, fructuarii, pecuniarii, 682. kuckuum, 683.
Reflexio, 108.
Refutatio feudi, 748.
Regimen, bonum, malum, 1075. regimini gentis se immiscere, 1121.
Regnum, 994. æsymmetricum, 1002. electivum, 1005. 1007. herile, 997. Laco- nicum, 1003. legitimum, 1004. patrimoniale perfe- cte, imperfecte tale, 1009. successorium, 1008. si committatur, 1081.
Religio, 1024. apud gentes alias propaganda, 1122. religionis cura in civitate, 1024. diversitas inter gen- tes non attendenda, 1148. 1123. 1153.
Relocatio, expressa, tacita, 631.
Remissa in cambio, 656.
Remissio census, 733. debiti, 337. 766. felonæ, 747. gravaminum gentis, 1157. juramenti, vid. *Juramen- tum*. juris, 337. 342. mercedis, 633. pensionis, 637. pignoris, 707. pro- missionis tertio factæ, 433. 434.
Remittens in cambio, 656.
Remotio ab officio, 1063.
Renovatio pacti, 441. tacita, ibid. contractus emphy- teutici, 727.
Renunciatio arbitrii, 771. de- biti 766. evictionis præ- stationi, 617. juri suc- cedendi in regno successo- rio, 1015. juri suo, 340. 342. libertatis naturalis in subjectione, 835. locatio- nis, 621. mandati, tem- pestiva, intempestiva, 568. pacti, 441. pro nondum natis, 830. societatis, 648.
Representatio populi in ari- stocratia, 992. in monar- chis
E e e 3

I N D E X.

chia, 991. in regno, 994.
 representationis jus, vid.
Jus representationis.
Repressalia, 1163. 1165. &
 seqq.
Repudiatio hereditatis, 920.
 939. juris, 339. 342. ju-
 ris ad nondum natos
 transmissibilis, 830. juris
 succedendi in regno,
 1015. legati, 939.
Repudium, 864. 865. 871.
Res, 121. alienæ, 199. 277.
 278. 448. 529. 530. 543.
 585. 593. 700. amissæ,
 220. artificiales, 181. cer-
 tæ, 325. communes, 186.
 1128. conjugum, 867.
 consumptibiles, 523. quan-
 do quasi inconsumptibiles,
 740. corporales, 121. &
 seqq. earum usucapio, 451.
 derelictæ, 203. 219. do-
 mesticæ, 866. dubiæ in
 usufructu, 714. ecclesia-
 sticæ, 1026. an subsint
 dominio eminenti, 1065.
 emphyteuticæ, 725. exti-
 turarum emtio, 590. feu-
 dales, 736. 743. fructuo-
 sæ, 228. 550. fungibiles,
 527. furtivæ, 264. hosti-
 les, 1184. 1196. & seqq.
 jactæ, 221. immobiles
 211. 213. 1199. incorpo-
 rales, 121. & seqq. 206.
 214. earum usucapio, 451.

industriales, 121. limitatæ
 & defendi nesciæ, 303.
 litigiosæ, 548. 762. mo-
 biles, 211. 212. 1198.
 1204. 1222. se moven-
 tes, 211. 218. necessaria,
 121. 305. 306. nullius,
 191. 209. 246. 250. 251.
 principales, 242. profa-
 næ, 1025. publicæ, 1128.
 1130. pure naturales, 121.
 raptæ, 264. sacræ, 1025.
 an subjectæ juri eminenti,
 1065. an eas vastare li-
 ceat, quod superstitione
 videntur, 1195. singulo-
 rum, 191. 1128. steriles
 s. infructuosæ, 228. suæ,
 195. 206. universitatis,
 1128. 1129. voluptuarie,
 121. usus inexhausti, 302.
 in usum futurum asserven-
 dæ, 185. utiles, 121.

Rei vindicatio, 262. 448.
Rescissio contractus, 581. 602.
Reservationes mentales, 355.
 800.
Resignatio, 752.
Respectus personarum, 772.
Respublica, 973. mixta, 993.

Restitutio, arthæ, 619. ar-
 rhæ sponsalitiæ & mune-
 rum sponsalitorum, 865.
 ejus, quod datum post disces-
 sionem a pacto, 443. fru-
 ctuum, 274. & seqq. 1224.
 fruct.

- fruct. ex re deposita vel sequestrata fructuosa, 550.
 impensarum, 281. 283. 285. vid. *Impensa*. indebite soluti, 693. rei in genere, item in specie, 515. rei alienae, 261. 530. 541. 543. & seqq. 593. rerum fungibilium, 527. rei mutatae, 528. 531. 532. 537. 538. rei sequestratae, 549. 550. sine causa vel quasi accepti, 695. spoliati, 288. rest. per pacem, 1222. 1225. pecuniae mutuatae, 536. ejus, quod plus acceptum in contractibus onerosis, 581. item per expletionem juris, 793. item per represalias, 1168. quod plus minusve in emtione solutum, 602. pretii emtione commissa, 609. item ob vitium rei emtae, 618.
- Retentio* pignoris in aliud debitum, 706. inter gentes, 1150. possessionis, 291. 293.
- Reticentia*, 351. 352.
- Retorsio* juris, 1161.
- Reverentia* erga Deum, 172. filialis, 894.
- Revocatio* commerciorum juris, 1110. delegationis, 759. domaniorum, 1040. donationis ob ingrati-
- nem, 476. donationis mortis. causa, 479. 482. donationis remuneratoriae, 482. feudi, 748. mandati, 565. privilegii, 1047. promissi, 427. 428. 432. & seqq. testamenti, 927.
- Reus*, 773. convictus, 778. debendi, 424. promittendi, 424.
- Rex*, 994. electus, 1007. quomodo privatus fiat, 1081. per eum captivum pax facta, 1220.
- Rogare*, 551.
- Ruptura* induciarum, 1211. foederis, pacis, 1230.
- S.
- Scire in servum*, 955.
- Salarium* pro officio publico, 1034. tutoris, 906.
- Salus* civitatis, 972. societatis, 837. 847.
- Salvus* conductus, 1033.
- Sanctitas* fidei, foederum, 1153. 1154. legati, 1243. 1244.
- Sanctum*, 1153.
- Sanitas*, 113. subditorum, 1034.
- Sazio*, 238.
- Scelera* in Republ. punienda, 1052. gentis in causa belli justa, 1173.
- Ecc 4. Schrot

I N D E X.

- Sabros** (in moneta), 534.
Schola, 1024. pauperum s. pia, 1022.
Scorsatio, 854.
Scriptura, 239. in pactis, 445. in fideiussione, 578.
Sectio cadaverum, 825.
Securitas, 89. civitatis, 972.
Senatus, 999.
Sepultura, 824. 1051.
Sequester, 548.
Sequestrum, necessarium, voluntarium, 548. & seqq.
Serium, 677.
Servitia feudalia, 739.
Servitutes rerum, reales, personales, affirmativæ, negativæ, 708. prædiorum rusticorum s. prædiales, item urbanorum, 709. in feudo, 743. servitus altius non tollendi, aquæ educendæ, cloacæ habendæ, cloacæ immittendæ, luminum, ne luminibus officiat, oneris ferendi, projiciendi, prospiciendi s. prospectus, ne prospectui officiat, sterquiliniæ habendi, stillicidii avertendi vel recipiendi, non avertendi, tigni immitendi, 712.
Servitus, perfecta, imperfecta, 947. voluntaria, 948. coacta, 950. captivorum in bello, 1194. obsidum, 1151. sponforum, 1156.
Servus, 947.
Signare pecuniam, 507.
Significatus etymologicus, 799. figuratus, 809. proprius, 799. varii gradus, 802.
Silentium, vid. *Præsumtio*.
Simulatio, 349. 356. 359.
Socida, 638.
Societas, 846. & seqq. societates quomodo spectandæ, 850. bonorum, omnium honorum vel fortunarum s. universalis, generalis, particularis, 641. composita, 839. conjugalis, 855. 856. herilis, 960. illicita, 849. inæqualis, 839. leonina, 640. negotiatoria, 639. 640. 647. patria, 909. scientiarum, 1024. simplex, 963.
Socius, 836. ejus exclusio ex societate, 853. testimonium in causa socii, 779. socii in bello, 1228. in societate negotiatoria, 639. ejus exclusio e societate, 648.
Sodomia, 854.
Solarium, 734.
in Solidum teneri, 422.
Solvendo esse, 503.
Solum, 237.
Solutio,

- Solutio*, 751. cānonis emphyteutici, 726. debiti adjecto facienda, 661. debiti liquidi, 756. particularis, 751. pecuniæ, 596. pretii rei emtæ, 596. 602. 609. solarii, 734. indebiti, 692.
- Sors*, in oppositione ad usuras, 643.
- Sors*, electrix, attributrix, divisoria, divinatoria, 669. ejus usus in causa dubia privatorum, 790. gentium, 1157. in debitis illiquidis, 767. circa vota paria, 843.
- Spatium* atmosphæricum, 241. deliberandi in expletione juris, 793.
- Species*, 227. interitus speciei, 243.
- Specificatio*, 226. 227. 231.
- Specificatio jurata*, 919.
- Spes* debitum iri, 396. 401. spes jus per nativitatem acquisitum iri, 829. lucri & damni, 668. 678.
- Spolium*, 288.
- Sponsa*, *Sponsus*, 864.
- Sponsalia*, 864.
- Sponsio* contractus, 676. 677.
- Sponsiones*, 1156.
- Spurius*, 861.
- Stagnum*, 253.
- Status*, externus, internus, 8. moralis, naturalis, 96.
- originarius, adventitius, 102. popularis, 990.
- Stipendium militum*, 1176.
- Stipes* in cognatione, communis, masculinus, femineus, 875.
- Stolones*, 240.
- Syracagema*, 1203.
- Stuprum*, 854. 872. violentum, 862. 1206.
- Subditi* in civitate, 996.
- Subemphyteusis*, *subemphyteusiticario*, 731.
- Subfeudum*, 741. 743.
- Subinfeudario*, *subinfeudatus*, 741.
- Subjectio*, liberorum, 910. gentis genti, 1102. peregrinorum, 1125. potentiz utendi, 192. rectoris civitatis & populi mutua, 985.
- Subjectus*, 835.
- Sublatio* impensarum, sine detrimento rei, 282. obligationis, 749.
- Sublocatio*, 624.
- Subscriptio* instrumentorum, 775. chartæ blancæ, 776. testamenti, 932.
- Subsidia* in bello, 1179.
- Substantia feudi*, 737.
- Substitutio* heredis, vel legatarii, 940.
- Subvasallus*, 741.

- Successio in bona defuncti*, 916. in bona regis privata, 1012. conjugum, 943. in feudo, 743. 745. ab intestato, 931. 933. liberorum, 921. 931. parentum, 922. in regno dubia, 1008. in regno patrimoniali, 1009. hereditaria, 1011. linealis, agnatica, cognatica, 1013. plures possibiles, 1014.
- Successor feudalis*, 743.
- Sufficiencia vitæ*, 972. 1021. 1022.
- Suffragium*, 842.
- Summa pecunia mutuo data*, 535. 536.
- Summitas imperii*, 981. 984. 1145.
- Superficiarius*, 734.
- Superficies*, 237.
- Superfluum in genere, item respectu rerum*, 485.
- Superior in civitate*, 996.
- Superstitio*, 182.
- Supplicario, Deo facta, superiori*, 175. 1080.
- Suspensio ab officio*, 1063.
- Suum*, 195.
- Sylvæ cædæ, non cædæ in usufructu*, 714.
- Symbola metallica*, 683.
- Symmetria*, 117.
- Systema*, 62.
- Talis*, 156. in pænis, 1049.
- Tater gentes*, 1160.
- Templum*, 1024. eorum cura in republica, ibid.
- Termini technici*, 802. eorum explicatio fidejussori, 578.
- Terra nuova*, 1181.
- Territio*, 1032.
- Territorium, civitatis, gentium*, 1010. 1125. pæcatum tempore belli, 1196. territorii accessio originalis, 1127.
- Testamentum*, 927. 931. 936. 937. nuncupativum, scriptum, 932. in alieno territorio conditum, 1137. 1138.
- Testimonium*, 780.
- Testis, auritus, falsus, integer, juratus, oculatus, in propria causa, suspectus, verus*, 778. 779.
- Tthesaurus*, 223.
- Timor Dei, filialis, servilis*, 171.
- Titulus*, 295. justus, falsus, lucrativus, onerosus, putativus, verus, 454.
- Tituli civiles*, 1041. 1061. Rectorum civitatis, 1119.
- Tolerantia religionis*, 1064.
- Tortura, spiritualis*, 1032.
- Tracta-*

I N D E X

- Tractatus*, 769.
Tragedia, 1027.
Transactio, 320. & seqq. 518.
 588. 596. 598. ad cer-
 tam usum, 518. longa
 manu, 324. brevi manu
 facta, 323. symbolica, 326.
Transactio, generalis, specta-
 lis, 764. 765. 766. 767.
 790. 1158.
Transgressio legis, 58.
Translatio domini, 316.
 317. 320. 329. domini
 futuri, 589. domini in
 contractu aestimatorio,
 659. in emtorem, 597.
 inter socios facta, 642. in
 jactu missilium, 685.
 translatio imperii, 982.
 985. 988. 997. translatio
 juris, 316. in nondum na-
 tos, 827. 828. translatio
 servitutis usus, 721.
*Transmissio honorum & ju-
 ris defuncti*, 819. & seqq.
 917.
*Transitus per alienum terri-
 torium*, 312. cum copiis
 militaribus, 1182.
Trapezita, 655. 1036.
Trassans, in cambio, 656.
Trassarus, 656.
Trasta, in cambio, 656.
Tributum, 1057.
Tumultus, 1234.
*Turbatio communionis pri-
 maevae*, 193. possessio-
 nis, 297. verbalis, realis,
 297. quietis publicae,
 1172. 1218.
Tutela, testamentaria, legi-
 tima, dativa, 898. 900.
 908. 910. 911. 1057. cu-
 ra superioris circa tutelam,
 1023.
Tutor, 898. 899. 901. & seqq.
 administrator, educator,
 inspector, inferiores, su-
 perior f., honorarius, 900.

V.

Vagabundus, 1104. 1105.
Valuation der Münz-Sorten,
 534.
Valuta, 656.
Vasallus, 736.
Vastatio rerum in bello, 1195.
 in direptionibus, 1201.
Vestigal, 1057. mercibus
 imponendum, 1114.
Venditio, 587. liberorum in
 servitute, 949. alii fa-
 cta, quam cui promissa,
 594. bis facta, ibid. rei
 alienae, 593. rerum alter-
 nativa, 614. rei locatae,
 628. 629. rei oppignora-
 tae, 697. & seqq. sui in
 servitute, 948.
Venditor, 587. 588. 601.
Veneno hostem interficere,
 1207.
*Verba in pactis interpretan-
 da*, 796. & seqq. magis atten-

- attendenda*, 817. *temeraria*, 360. 367. *aperta*, *tacita*, 355. *a paciscentibus adhibenda*, 798. *a testibus*, 780.
- Veriloquium*, 347. 350. 352. *Veritas* moralis, logica, 347. eam celare, 352. *Verum, quid contra loquentem habendum*, 318.
- Via*, 712. *viarum publicarum cura*, 1034.
- Vicarius*, 899. *vicarii regni*, 1005.
- Victor* in pugna, 788. *inter certantes de præmio*, 675.
- Victus* in pugna, 788. *totaliter*, 1219.
- Vigilantia*, *patris & matris-familias*, 968.
- Vindicatio rei*, 262. 448.
- Vindicta*, 155.
- Vir bonus*, 772.
- Virginitas*, 862.
- Viricapio*, *vid. Androlepsia*.
- Virtus*, 85. *ad ejus culturam liberi perducendi*, 890. *servi*, 952. *subditi*, 1024. *virtutes rectoris civitatis*, 1077.
- Vis* compulsiva, *expulsiva*, *turbativa*, 297. *in bello*, *licita*, 159. *in personam hosti non competens*, 1206.
- Vita* commode ac *jucunde transigenda*, 119. *vitæ*
- genus*, 891. *honestæ*, 49. *vitæ privatio* *inter pœnas*, 1048. *vitam salvam in proelio paciscentes*, 1192.
- Vitium*, 8. *ab eo liberi*, 890. *servi*, 952. *subditi avocandi*, 1024. *vitia fœda in republica punienda*, 1052. *rei emtæ*, 618. *locatæ*, 637.
- Vituperium*, 146.
- Universitas*, 197.
- Voluntatis determinatio generalis*, 164. *voluntatis ab intestato defuncti præsumtio*, 933.
- Voluptas* *innocua*, 118. *transitoria*, 120.
- Votum* *affirmativum*, *negativum*, 842. *decisivum*, 843. *vota consentientia*, *diversa*, *unanimita*, *majora*, *minora*, *paria*, 842. *meliora*, 843. *absentium*, 844. *votorum inæqualitas naturalis*, 845.
- Usuarius*, 721.
- Usucapio*, 451. 463. 464. *inter gentes*, 1139.
- Usufructuarius*, 713.
- Usura*, 649. *mordentes*, 649. *ordinariæ in contractibus trajectitiis*, 680.
- Usuraria pravitatis*, 648. *a republica arcenda*, 1021.
- Ususfructus*, 713. & seqq. *Usus*

I N D E X.

<p><i>Ufus</i> domini, 202. imperii rectus, 1078. juris sui, 66. juris donandi, 477. usus loquendi communis, 346. usus profanus, sa- cer, 1025. usus rei, 721. sibi innoxius, 310. usus rerum necessarius, 183. communis in communi- one primaeva, 187. 188. proprius in communi- one primaeva, 192. in extrema necessitate, dominiis in- troducendis, 305. 306. 307. rei depositae, 539. rei lo-</p>	<p>catae, 622. rei locatae do- mino necessarius, 628, 629. rei publicae, 1130. rei universitatis, 1129. pignoris, 702. praedii rusticus, urbanus, 709.</p> <p><i>Ufus</i> (pro servitute), plenus, minus plenus, 721.</p> <p><i>Utilitas</i> in contractibus, 560. domini in negotiorum gestione, 690. sola belli causa non est, 1171.</p> <p><i>Vulgo questiliberi</i>, 861. <i>Uxor</i>, 858.</p>
---	---

FINIS INDICIS.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

